Digitized by Google

= Libros Antiguos =
F. Puvill
Bolera 10 · Barcelona-2 · Tel. 2217053
España

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JOHAN I D'ARAGÓ

Digitized by Google

Digitized by Google

INSTITUCIÓ PATXOT

JOHAN I D'ARAGÓ

PER

JOSEPH M.ª ROCA, 1863-

Treball premiat en el sisè
CONCURS RAFEL PATXOT Y FERRER
corresponent al any 1926

BARCELONA
1929

Digitized by Google

Justificació del tiratge

5 exemplars, numerats y nominats, tirats a gran marge en paper de tina verjurat a mà.

50 exemplars en paper de tina.

500 exemplars en paper edició, 250 dels quals constituexen el vol. XI de les Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, y 250 pertanyen a l'Institució Patxot.

100 exemplars tirats apart per a l'autor.

Els papers de tina y 'ls exemplars de l'Institució duen la seva marca d'aygua.

Digitized by Google

1515736

DP
131
+R6

ÍNDEX

	Pàgs.
A la santa memoria dels meus pares	IX
Proemi.	XI
Puericia, infantesa y minyonía del primer Duch de Gerona.	1
Tres esponsalles y sols dos mulleraments.	39
Caràcter	155
Religió y casa	191
Sanitat y cultura de Johan I.	219
Son menjar y son vestir.	251
Johan, lo Caçador.	277
Estigmes senyorials	315
L'aymador de la gentilesa y lo mester de jutglaría	335
Johan I y les supersticions.	363
Epílech	416
Apèndix documental.	417
Índex alfabètich	441

Digitized by Google

Digitized by Google

A LA SANTA MEMORIA DELS MEUS PARES

A vosaltres, qui, ab vostre exemple, m'ensenyàreu la valor inestimable del temps, faig ofrena d'aquesta obra, plasmada durant lleures que'm dexaven les ocupacions professionals.

La penyora es migrada com lo meu talent, però la voluntat es tan gran com la meva devoció perdurable envers vosaltres.

Joseph María

Digitized by Google

Digitized by Google

PROEMI

Quan rebí la lletra convidantme a fer la primera oració inaugural, en català, del Colegi de Metges de Barcelona *no puch negar qu'una foguerada de vanitat m'enlluernà, al veurem enlayrat de sobte, a semblant inesperada dignitat, per los elements directius de l'Institució gremial nostrada, els quals, en la llur benvolença, volgueren premiarme ab escreix l'adaptació constant de la voluntat y del esperit a l'obra excelsa de reinstauració y dignificació del verb sagrat del payral. Emperò, l'auriola lluminosa s'esvahí com un llampech, dexant son lloch a les tenebres qu'envolcallaven mon cervell ab la perplexitat enfront l'elecció del tema, car jo no'm sentía mestre, ni docte abastament, per a portar en aquella tribuna, honorada pels meus predecessors, l'autoritat científica que's pertanyía a aytal auditori y en aytal festa, descapdellant un parlament de caràcter didàctich qui pogués contribuir o augmentar lo tresor medical d'aquelles inteligencies, conexedores dels principis de la Medicina, de les immutables lleys biològiques que la regexen y de les modernes teories en predicament qu'ensemps integren el patrimoni intelectual de la nostra professió.*

Ademés, no podent tampoch ofrenar cap troballa en lo camp de la meva especialitat, ni mostrar cap novella modalitat de les seves disciplines, esperonat per l'imperatiu categòrich de la recerca d'un tema, més qu'habillar ab vestidures propies conceptes aliens, glosantlos ab més o menys enginy, me paregué preferible fer un discurs paramedical, conexe ab un moment de l'Historia de Catalunya, tractant de «Johan I y les supersti-

Digitized by Google

cions», demanant, per a portarlo a termenal, l'adjutori dels manuscrits recòndits en lo que, per antonomasia, es lo nostre Arxiu Nacional, copsant en ells los materials necessaris per a bastir la meva tesi.

Però, abans d'estudiar les supersticions del primogènit de Pere III, creguí convenient que les precedís una descripció de la personalitat de Johan d'Aragó, despullada tot lo possible dels oripells de la primogenitura y de la reyalesa, fòra del encarcarament protocolari, situantlo al marge de les ampuloses pragmàtiques y de les fórmules convencionals de les Cancilleríes. Perçò he cercada la figura del herèu del Cerimoniós en los documents escrits al dia, espontaniament, sense premeditació, hont hi batega, a regnes dexades, el sentir d'aquell moment precís, esplayantshi l'esperit sense pensar qu'ha d'ésser escorcollat y tret a faró per la posteritat. El meu propòsit no era la conexença del Príncep, era estudiar l'home, viàtich indispensable per a conèxer després les supersticions qu'en ell niaven.

Aquell discurs, donchs, fou 'l fomes *d'aquest llibre, ja que sols calgué ampliar lo escrit, donar més esbarjo a lo sintetisat, transcrivint y extractant documents a pleret, car llavors no existía ni 'l límit del temps ni les exigencies de l'oratoria.*

* * *

Més endavant, la Providencia féu que completés l'estudi; car, per a correspondre al magne honor rebut del Atenèu de Gerona, ofrenantme la tribuna d'aquella institució cultural, hereva de l'Associació Literaria, de la qual molts noms dels seus homens han quedat incorporats per sempre més al elench immortal dels plasmadors de saviesa de la nostra Catalunya, no volguí copsar un tema al atzar, sinó adaptarlo al medi, y vaig creure que la «Puericia, infantesa y minyonía del primer Duch de Gerona» els interessaría, no sols com a geronins, sinó com a catalans de socarrel, per tractarse de l'aubada d'una vida trascendental en l'Historia de Catalunya passada en aquella ciutat. Per a portar a termenal l'estudi del

Digitized by Google

tema, ultra la recerca en los Registres del Arxiu esmentat, demaní l'adjutori del Arxiu del Patrimoni Reyal, resseguint una a una totes les planes del Llibre del Comprador *y les dels* Llibres de Comptes *corresponents a l'època; aplechs d'apuntaments precisos, sechs y escarits de despeses fetes, concedint, com es natural, tota l'importancia a la quantitat despesa, car es l'única finalitat de dits llibres, y limitant els conceptes a llur mínima expressió. Són, com si diguéssim, cròniques de dades y rebudes, qui, per* accidens, *resulten cròniques de fets. Aquesta conferencia, incorporada a la present Monografía, constitueix lo seu primer capítol.*

* * *

L'estudi de la vida del Aymador de la gentilesa, en sos diferents cayres, es interessant; no sols per la valor intrínseca, sinó per tractar de la figura representativa d'un moment trascendental en l'Historia de Catalunya.

Johan I es l'iniciador de la monjoya partionera entre l'Edat mitja y 'l Renaxement. En son regnat s'instaurà a Barcelona la Festa dels Jochs Florals, *la qual, reinstaurada per la generació precedent a la nostra, ha divulgada la devoció al passat, destriant la boyra qu'enterbolía 'ls ulls de la conciencia nacional, privantlos de veure 'l patrimoni espiritual de Catalunya integrat per la munificencia democràtica de ses lleys, les executories de la seva augusta progenie, y, per sobre de tot, la llengua immortal, ostensori gemmat del pensament català, fulgurant les matiçades irisacions d'un verb qui, per la voluntat de Déu, es l'ànima parlant de tot un poble y serà, malgrat tot, y contra de tot, lo miraculós instrument de la seva remença.*

* * *

Essent molts els autors qui han ja parlat de Johan I, aposta no n'he rellegit cap, car he volgut fugir de la sugestió qu'en mi pogués exercir

Digitized by Google

la lectura llur; es cert que semblant procediment d'abstenció pot donar lloch a inevitables repeticions entre 'ls autors; però, en cambi, té la ventatge de poguer escriure en completa llibertat, sense sofrir la pressió dels predecessors, tant més efectiva con més autorisada. Ademés, les possibles rectificacions d'obres alienes, car no hi ha obra humana perfecta, ja resulten sense necessitat de precisarles, lo qual tindría regust de pedantería si 'l lector acostuma cotejar textes, afició freqüent en los habituats a llegir historia.

He articulat los documents llegits prescindint en absolut del meu criteri particular, dels meus sentiments y desitjos, abdicant de les simpaties y antipaties, de les fobies y de les filies, procurant, tenint per nord la veritat histórica, conservarloshi l'autenticitat, examorant, en lo possible, l'axarraiment del estudi histórich auster, y fent de manera que lo que d'ells resulti sia producte purament objectiu, única garantía d'imparcialitat en l'Historia.

Potser, en concepte d'alguns, hauré abusat del trasllat de textes. Si per cas, es un abús fet aposta per a contribuir a enriquir el cabal lexicogràfich y fer reviure costums y tradicions completament oblidades, situant axí la narració en un ambient d'època que, d'altra manera, li sería difícil obtenir al llegidor. Ademés, aquest trobarà més interessant escoltar el Príncep y a sos contemporanis qu'escoltarme a mi.

JOSEPH M.ª ROCA

Digitized by Google

JOHAN I D'ARAGÓ

«L'Historia abelleix el detall.»
LEIBNITZ

Digitized by Google

Digitized by Google

PUERICIA, INFANTESA Y MINYONÍA DEL PRIMER DUCH DE GERONA *

A mitjans d'agost del any 1350, N'Elionor de Sicilia, Reyna d'Aragó, y terça muller de Pere del Punyalet, portant en ses entranyes l'herèu de la corona, s'aturà a Gerona ab son reyal seguici, provinent d'Hostalrich, y aprés de descansar qualques jorns, prosseguí son viatge, fent dreta via a Perpinyà.

Entrà en aquesta vila rossellonesa a últims d'agost, ab tots los personatges y familiars de sa Cort, entre 'ls quals hi figuraven dues monges menoretes sicilianes y Na Cathalana de Llança, qui la Reyna tenía ja a son servey desde 'l mes de setembre del any 1349 (459-48 g.), destinada per ama o aya de la criatura qui vingués al món.

Y la criatura nasqué sana y salva 'l 27 de desembre, diada de Sant Johan Evangelista, del any de la Nativitat de Nostre Senyor 1351; y per voler de Déu y salut del Reyalme nasqué mascle.

En lo trànsit sublim de la maternitat, actuà de llevadora o madrina Na Solera, muller d'En Pere Camós, abans ciutadà de Valencia, la qual, al començar l'octubre, rebé a Gerona, hont habitava, la següent lletra de la Reyna, datada a Perpinyà : «Na Solera : com nos vullam que en lo nostre part, del qual, migançant la medina de deu, esperam, esser en prosperitat deliurada, vos siats present, per tal volem, eus manam, que encontinent vingats a la nostra cort, tots afers lexats, com de present vos

* Les noticies referents a la Tresorería de la Reyna Elionor, de Matha d'Armanyach y de Violant de Bar que no porten signatura procedexen del Arxiu del Reyal Patrimoni, R. 514 a 523 y 613 a 618.

Les signatures ab xifres soles pertanyen al Arxiu de la Corona d'Aragó; les qui porten xifres, precedides d'una P, són del Reyal Patrimoni. Les signatures ab xifres romanes, precedides de la lletra A, se refereixen al Apèndix documental.

Digitized by Google

ajam mester en servey nostre» (1563-111). Obehint lo manament reyal, Na Solera, acompanyada del porter de la Reyna, En Johan Paloma, marxà a Perpinyà, fent lo viatge ab un seu fillet, una cambrera y dos homens de peu, romanent al costat de la Reyna fins qu'aquesta deslliurà. Complí tan bé son comès, Na Solera, que la sobirana li otorgà després, a vida, 1,000 sous barcelonesos anyals.

Lo mateix correu de bustia reyal portador de la lletra demanant Na Solera, ne portà una altra solicitant l'assistencia del metge geroní, al qual la Reyna ja conexía, mestre Pere Miró, pregantli anés a Dòna Elionor «*dimisis negociis quibuscumque*» (1563-110 g.).

Tan bon punt partera la Reyna, en acció de gracies per la mercè que Déu li havía feta de donarli un fill ab part feliç, manà portar trenta brandons de cera grossos a l'esglesia major de Sant Johan de Perpinyà, mentres en lo castell reyal tot era gaudi. Lo Rey, quan, per boca del cambrer de la Regina, En Gil de Vay, rebé la novella qu'era pare, palesà la seva satisfacció donant al missatger 300 sous barc. d'albixeres (869-108).

Complerta la sublim missió de la mare, la dòna recobrà los seus furs, trametent lo familiar Gilet a Sicilia demanant al Rey, son germà, «que li placia de ferli reembre les joyes dela dita senyora (Elionor), les quals romangueren penyora en Sicilia en poder de alcunes persones de que madona Constança, la dita infanta e notari Johan Paululli deuen esser ben enformats ço son : les corones e iij. aguiles». També li fa reclamar les joyes que romangueren a madona Constança, o sia «lo drap dor. *Item*: la cinta esmaltada ab perles, la qual la senyora Reyna de Sicilia, mare dela dita Senyora Reyna Daragó, jaquí al Senyor Rey Daragó. *Item*: un anell dor ab pedra de safir lo qual fo del infant don Johan. *Item* : lo reliquiari de cristal».

Ademés, solicita, o millor dit, reclama «un Comano, lo qual madona Revera li presentá. *Item* : iiij. retixelles de seda de diverses collors, ço es : una violada, altra groga, altra carmesina e altra blava e alcuns parells de tesoretes e dobletes axí com la dita senyora li escriu.

Encara lo dit Gilet deman a Madona Costança lespil o mirall dargent elo tinter dargent, els ganivets ab beyna dargent... los quals eren en los coffrens de Margarida. *Item* : deman a madona Femia ela prech, de

Digitized by Google

part dela senyora Reyna, que li vulla trametra lo pom ab lo qual escalfa lo lit. E a madona Violant que trameta ala dita senyora lo pom del ambre lo qual ella te, de que fará gran plaer a la senyora Reyna. E la dita senyora les trametrá altres joyes qui valrran mes que les dites coses no valen. *Item* : deman los coffrens e robes deles donzelles los quals romanguen en terra con se recolliren ab la dita senyora Reyna. *Item*: que procur de haver mostarda e panses de patí e encara si pot haver j. parell de francolins vius» (1563-144).

En compliment de la cortesía diplomàtica y de llinatge, la naxença del Primogènit d'Aragó se comunicà seguidament als Reys de Castella, França, Sicilia, Navarra y Portugal. A l'aviastra Elionor de Castella, viuda del Rey Anfós d'Aragó, aquella qui al veure 'ls valencians defensar llurs privilegis contra la seva voluntat digué al seu espòs : « — *Señor, no consentiría el rey Alfonso de Castilla, hermano nuestro, que él no los degollase todos.*» Merexent del Rey la següent resposta : « — Reyna, Reyna, el nostre poble es franch e no es axí subjugat com es lo poble de Castella; car ells tenen a Nos com a senyor, e Nos a ells com bons vassalls e companyons.»[1]

Axí mateix s'innovà 'l gran acontexement a la Reyna Elisenda de Montcada, viuda de Jaume II y fundadora del Monestir de Pedralbes,[2] y a moltes altres persones reyals, als Jurats de les ciutats del Regne, al Comte d'Ampuries, etc. (433-10 y s.).

En aquest cas, la fórmula protocolaria palesava un goig verdader, car, per a lo Rey, pare ja de les Infantes Constança y Johana, no era un fill més el qui li havía nascut, sinó un herèu de la Corona y del llinatge d'aquella gloriosa casa d'Aragó per ell verbalment tan enaltida y admirada.

Per a alletar el nadó, demanaren la nora del cavaller valencià Pere de Calderó, a la qui calía previament fer examinar la llet per mestre Pere Ros de Valencia, segons novella indicació del Rey. Però, fent avinent que, si ja era partida al rebre l'esmentada indicació, arribant a Perpinyá no podría darli 'l pit fins y tant que'ls físichs reyals regoneguessen «la dita leyt esser al dit Infant profitosa» (1138-13).

1. Crònica del Rey En Pere.
2. Elisenda de Montcada fou la quarta muller de Jaume II y aviastra de Pere III.

Digitized by Google

Es possible que, per una o altra causa, la nora d'En Calderó no anés a Perpinyà. Tant es així, que consta una partida de 400 sous a «Blancha de Manresa, nodriça del Infant, en satisfacció de les messions que havía fetes en lo camí de Manresa tro a Perpinyá» (459-55), y una altra a «Pere Trull, porter de la Reyna de Pedralbes, Dona Elisenda de Montcada, en satisfacció de les messions fetes en menar de la ciutat de Manresa, la nodriça del senyor Infant» (459-55). Blanca de Manresa tenía, ademés d'un escuder, una cambrera, qui era Na Romía, muller d'En Berenguer Çes Comes, la qual, junt ab la dida Guillemona, muller d'En Pere Soldevila, ciutadà de Manresa, acompanyà a Barcelona En Johanet, fill de Blanca. Tan bon punt aquesta començà a criar l'Infant, la Guillemona, per a alletar el fill de Na Blanca, donà a criar lo seu a Elisen Vidala, també manresana.

Ajudà a nodrir l'Infant Na Constança, a la qual la Reyna regalà un redondell per a una sella de cavalcar, així com regalà a Blanca dos vels de lli prims y un capell obrat de fil d'or y de seda que comprà a la juhía Na Dolça.

Per a son ús, la Reyna demana a En Marrades, draper de Valencia, escarlata sanguínea bella y fina, y per a sos vuit oficials majors, drap de Douai vermell, y per a les altres companyes, «draps meyatats que no sien semblants daquells qui enguany son estades vestides les dites companyes» (1563-115). També fa comprar per a ella, en Avinyó, quatre peces de drap d'or tot blanch lavorat ab fullatges d'or y dues peces de velluts carmesins (1563-140).

Apart l'exovar, qui ja li tenía preparat abans de néxer, a son fill li fa fer un mantell del drap d'or nomenat *marromach*, forrat ab pena vayre, y un caperó de drap mesclat de Malines, comprantli, ademés, dues maragdes desencastades, qual aplicació no 's menciona.

Mentrestant, en les sales del castell reyal perpinyanès persistía l'ambient de joya, y En Perrinet de Navarra y En Johan de Munt, ministrers del Vezcomte de Narbona, y en Danís Simon y En Johan Niet, jutglars del Rey de Navarra (869-102 y 103) y altres ministrers y jutglars, vinguts de diferentes Corts ab motiu del gran succés, àdhuch el jutglar dormidor del Rey de França, y En Monicot, foll del Comte d'Illa, ocupaven el lleure

Digitized by Google

dels personatges arribats a la residencia dels Reys d'Aragó, alternant ab los artistes de la casa : els tabalers y 'ls de llahut; els d'orguens, com En Guilot lo Gay; els de cants, com En Ciscar y En Johan Cirera; els trompadors y de xerimella, ab sos instruments agençats de penons de sendat ab or batut; els cornamusayres, ab llurs cornamuses de flautes de banya ab viroles d'argent, y 'ls tragitadors y 'ls histrions ab llurs jochs y facecies y equilibris de bastó y bacina.

* * *

Donada l'afició que tenía a tot lo solemne, es natural que'l Rey En Pere de les Cerimonies s'apressés a investir lo seu fill ab les dignitats que's pertanyien al qui, per ostentar el títol de Primogènit del Reyalme, havía d'ésser, per dret propi, son successor en la governació del Estat. Es perçò que, no passat encara un mes del naxement, ab lo cerimonial que la Casa d'Aragó acostumava en aytals casos, en lo Castell reyal de Perpinyà, a 21 de janer del any 1351, se firmà la Pragmàtica, bollada ab bolla d'or, fundant el Rey Pere III el Ducat de Gerona. Foren testimonis el noble Pere de Fonollet, vescomte d'Illa y de Canet; En Guillèm Galceran de Rocabertí; En Pere de Montcada, procurador reyal de Catalunya; En Berenguer d'Abella, cambrer, y Pons de Santa Pau, Bernat de Tous y Matheu, mercer de casa la senyora Regina; ab els cavallers Jaume Dezfar, Berenguer de Codinachs, mestre racional, y Jaspert de Tragurà, consellers del Rey. Integraven el Ducat de Gerona : la ciutat homònima, juntament ab Manresa, Vich, Besalú, Berga, Camprodon, Sempedor, Vescomtat de Bas, Castellfollit, Torroella de Montgrí, Pals, Figueres y tots y cada un dels castells, viles y llochs de llurs vicaríes, batllíes y procuracions (1538-3). La bolla àurea que'l Rey féu metre en aquesta Carta de donació costà 20 florins, essent obrada per En Bonasenya, argenter de la ciutat de Valencia.

Enlairat Johan a la dignitat de Duch de Gerona, el seu pare se preocupà tot seguit de conresar l'inteligencia del qui temps a venir l'havía de succehir en lo regiment del Reyalme. Copsar un educador idoni, pròvid y modest, al ensemps que ingeniós, honest, de bones costumes y

Digitized by Google

ab experta erudició per a tenir cura del Duch, instruintlo en costums, sapiencia y doctrina, a tothom necessaries, y més en los destinats a regir pobles, no era tasca fàcil, per ésser moltes les condicions selectes que s'havien de congregar en un sol home.

Concirós el Rey, analisava mentalment, pesantles ab trabuquet, les valors morals y intelectuals dels homens de seny qu'ell conexía, desitjant trobarhi el predestinat. Sortosament la cobejança fou realitat, recordant que'l seu conseller y dilecte noble En Bernat de Cabrera, en temps passats, l'aconsellà saviament ab òptims resultats en moments perillosos y difícils, y qu'aplegava en sa persona aquelles condicions abastament. A mossèn Bernat, donchs, li fou confiada l'altíssima missió de preceptor del herèu fins qu'aquest complís quinze anys, ab l'obligació de viure ab ell en lo lloch que'l Rey destinés (1538-4 g.). Y 'l lloch destinat fou la ciutat de Gerona.

Al ensemps, se concedí a En Bernat de Cabrera plena y libera facultat per a pendre possessori del Ducat de Gerona en nom del Primogènit (1801-10), firmantse, en la cambra dels Timbres del Castell reyal de Perpinyà, a 16 de febrer del any 1351, les declaracions públiques de l'erecció del Ducat y d'haver confiada a mossèn Bernat l'educació del Príncep (1801-14), axí com lo dia 28 se firmà lo manament reyal per a que 'ls síndichs, procuradors y altres autoritats de les ciutats, viles, castells y llochs del Ducat li prestessin y fessin homenatge de fidelitat com a educador, procurador y actor del Duch (1801-11). Sis dies passats del nomenament de Duch de Gerona, el Primogènit fou exornat ab lo títol de Comte de Cervera, y vint dies aprés ab la dignitat de Llochtinent del Reyalme (1538-39 y 93).

Constituída ja la casa del Primogènit, s'obligà les Aljames dels Regnes d'Aragó, Valencia y Mallorques y del Principat de Catalunya a donar cada any, per tot lo mes de març, a En Bernat Margarit, tresorer del Infant herèu, o a un seu delegat, 12,000 sous barcelonesos, repartits entre elles, segons l'importancia de l'Aljama : la qui més donava era la de Calatayud, 1,200 sous; y la que menys, la de Vich, 20 sous (1538-51).

* * *

Digitized by Google

Començava l'abril quan la Reyna, sojornant a Gerona, demana, en nom propi y del Rey, que li portin el Primogènit, qui encara no s'era mogut de Perpinyà (1563-154 g.). Y 'l Primogènit, passant per primera vegada 'l Perthús, anà a Gerona en les andes qu'en lo mes de març li foren aportades de Tarragona. L'acompanyaren la dida, ab son fill, y les cambreres y oficials de la sua casa, los quals cavalcaven nou besties de sella y portant la llur roba y objectes en nou besties de bast. Y així 'l novell Duch prengué possessori de l'històrica ciutat qui devía ésser d'aquella hora endavant l'alberch oficial de sa infantesa.

Hostatjat en la casa del sagristà de la Sèu, l'alletà Na Bonanada, muller d'En Nicholau Boer, tot y esperant l'arribada d'altra dida, y cobrant, per l'interinitat, 300 sous barcelonesos, que se li entregaren quan Na Geraldona fou venguda de Barcelona a Gerona. Aquesta Geraldona, muller d'En Jacme Cabot, ballester de Barcelona, arribà ab una macipa que feya de maynadera a la sua filla y ab dues besties de bast que li traginaven els cofrens.

Si la dida manresana no era en estat prou a posta per a alletar, ja que interinament la Bonanada tingué de donar lo pit al Infant, mentres arribava la dida de Barcelona, o sia Na Geraldona, ab aquesta també sobrevingueren dificultats y entrebanchs.

L'Infant tenía ja mig any quan En Guillèm de Blanes, Na Cathalana de Llança y mestre Miró de Corçà, metge geroní, comuniquen al Rey que la dida de Barcelona era «enpedera e que mes navie una hora que altra». Al rebre aytal ardit, el Rey crida a consulta los seus físichs barcelonins, y com a resultat de la matexa, escriu recomanant y ordenant que si l'Infant no té compliment de llet, «na Blancha, ama del dit nostre primogenit, lindó, en aquell cas que conegats quelin falís e açó tro que sacost a iiij. dies prop lo terme de sa porgació car, en aquell cas, mes val que hom lin faça compliment daquella let que ha acostumada o sab hom lo cas, que si hom caia en altre dubte. Emperó volem que, encontinent que sia iiij. dies prop aquell accident que sabets, la dita ama que ces de leytar : e sili vendrá o no ço que sabets, clarament nos en certifiquets per vostre letres». En la matexa lletra s'oposa a que la Cort del Primogènit mudi d'alberch, «car la calor es tanta per tot, que dubtam que

Digitized by Google

alberch poguessets millorar, con en tota la ciutat de Gerona no haia axí cambra gran com la sua» (1138-17).

Pochs dies aprés, el Rey mana que mestre Pere d'Abella examini la llet de la muller d'un familiar reyal, y, en cas d'ésser bona, qu'alleti l'Infant (1138-16 g.). S'esqueya 'l novembre del any 1351 quan definitivament Na Geraldona, no poguent criar, retornava a Barcelona, prenent altra vegada l'egregia criatura Blancha de Manresa. No se'n oblidà Johan I de sa dida Blanca, car, essent home, vol mullerar ab una pubilla vigatana a En Johan Berenguer de Manresa, fill de Na Blanca, «qui es stada nostra nodrissa e nos haia per alcun temps alletat» (1755-11).

Malalta, a Perpinyà, la Regina, Pere III crida 'l metge del Primogènit, mestre Miró, al qui devía substituir en sa absencia mestre d'Abella, y en l'interinitat, fins qu'aquest fos arribat a Gerona, el metge geroní mestre Irondell (1138-64 g.). Semblant combinació reyal no arribà a iniciarse perquè la sanitat del Infant no permeté l'allunyament del seu metge d'espona, com axí ho fa avinent al Rey mestre Miró; llavors, el Sobirà tramet a Gerona mestre Pere d'Abella, qui explica al seu confrare l'estat de la Regina, rebent de mestre Miró les instruccions per menut de lo que cal fer (1138-68 g.). Mestrestant, va a Perpinyà mestre Irondell, substituint a mestre Miró, per lo que cobrà 60 sous (460-71); y més avant, ja en franca convalecencia 'l Duch, mestre Miró pogué abandonarlo sense responsabilitat, anant a la Reyna, la qual lo rebé ab gran satisfacció, car en ell tenía depositada tota sa confiança (460-81).

Ab En Cabrera, Na Cathalana, qui cobrava 2,000 sous l'any; mestre Miró de Corçà, qui 'n cobrava 5,000, y les dides, constituíen la casa del Duch, lo dispenser En Bernat Margarit; un escrivà de Ració, que segellava los albarans ab cera verda, empremptada ab un segell d'argent ab senyal reyal, sostingut per una cadeneta; el capellà Valentí Granyen; els jutglars de lahut Francesch de Muntalbà y Pellino de Catapan, fill d'En Pelegrí, jutglar de la Reyna; En Johan de Mascó, qui havía estat jutglar del Comte Lop de Luna, y En Pere Saguer, qui sonaven la cornamusa; N'Exemeno de Lerda, sobrecoch; En Martí de Jahaust, qui, havent estat boteller de la Reyna, passà a ésser cambrer del Duch; En Guillèm Çamora, porter de maça; el cuyner Pere Fontova; Françoy Torreni,

Digitized by Google

nan y ajuda de cambra; Marieta de Xiva, servicial o cambrera del Duch, y 'ls porters, adzemblers y altres.

L'habillament del Infant reyal era 'l pertanyent a la sua alcurnia. Per damunt dels bolcays vestía cota y gonella de drap de Malines de grana, meytadat ab drap morat de Gant listat, ab la cota forrada de ventres de vayrs y ab los aligots o mànegues amples, perfilats d'erminis previament destrevessats y mesos en roda. O bé usava vestedures del mateix drap de Malines, meytadat ab drap sutjat de Douai, forrades ab pena de dorsos de vayrs, les quals li foren regalades pel bisbe de Gerona, o brials de fustani pelós. La sua carona d'angelich, sonrient y radiant com una gloria, y rosada com flor d'englantina, era nimbada per caperons de drap de grana de Malines o de drap blanch de Brusseles.

La joguina inicial del ínclit infantó fou un bergancí, que li donà la Regina, costant de compra 40 sous, «per rahó de una pinya dargent ab cascabells la qual, de manament dela dita senyora Regina havia feta fer e comprada den Frascesch de comapregona, argenter de barchinona... e la qual pinya la dita senyora dona al senyor infant en Johan, primogènit del senyor Rey e Duch de Gerona, per joguetes» (P. 460-75); encara no era complert l'any de la naxença, puix corría 'l mes de novembre del 1351.

Més endevant, quan l'anada del Infant vers les partides d'Aragó, el seu pare li fa obrar a Osca «un cavall de fust pintat, ab sella, fre e tot larnés de la dita sella...» (P. 566); també tenía afició a jugar ab ametlles, car en lo llibre del comprador s'hi troba la partida «amenles a jugar al senyor infant».

Per Nadal, probablement per a festejar lo primer aniversari de la naxença, els jurats de la ciutat de Gerona regalaren a llur magnífich petit conciutadà una vexella d'argent, y ell, en agrahiment, donà al verguer Vidal Mariner, qui li portà, 50 sous barcelonesos, y 'l mateix dia del primer aniversari, el Rey féu ofrena a l'iglesia de Sant Johan de Perpinyà de sis brandons grossos y de dues llanties d'argent, obrades per En Pere Constanç, argenter d'aquesta ciutat (P. 870). A Na Bonanada 'l Rey li donà, per a la festa de Ninou, 200 sous barcelonesos.

* * *

Digitized by Google

Tan menut y ja tenía deures a complir, que no tot són flors y violes en la vida dels prínceps.

Per a fer conexença personal ab l'herèu de la Corona, y sobretot per a jurarlo com a Primogènit, els aragonesos exigiren qu'anés a Saragossa, y, seguint la consuetut establerta, celebrar aquella solemnial cerimonia en la sua iglesia major. Acordada la visita al Regne d'Aragó, els Reys dictaren l'ordinació del viatge, qu'entregaren a En Barthomeu Dezlor, tinent los segells del senyor Duch.

Segons la dita ordinació, calía que la Cort del Primogènit sortís de Gerona una setmana aprés la Pasqua del any 1352, si, a criteri de mestre Miró, feya bon temps; y si no, quan aquell ho indiqués. L'Infant Johan devía, naturalment, viatjar en andes, les quals andes portaven cuberta de drap de Malines de grana y drap groch de Douai y una coberta de reserva de lli encerat, per si la pluja 'ls sorprenía en lo camí. Vintiquatre homens estaven destinats a portarles, rellevantse, y 'ls cuidants del Infant devien procurar qu'aquest hi anés ben pla.

Les jornades, no sent alterades per la pluja, el vent o 'l fret, consistirien en anar de Gerona a fer nit a Caldes de Malavella; de Caldes a dormir a Hostalrich, y, successivament, a Sant Celoni, Llinàs, Montmeló, Sant Andreu y Barcelona. Romandre tres dies a Barcelona y seguir dret a Molins d'en Reig (de Rey), y després a Martorell, y d'allí a fer sengles nits a Sant Sadurní de Noya, Vilafranca, La Bisbal, Santes Creus, Montblanch, Vinaixa, Les Borges y Lleyda, en qual ciutat l'estada fóra més llarga.

Ab los familiars de consuetut, acompanyaven el Duch, fins a Barcelona, el Vescomte de Cabrera y un abat; y de Barcelona a Lleyda substituí al abat el prior de Catalunya. Per expressa voluntat del Rey, les nétes de Na Cathalana Llança, qui vivien ab ella, romangueren a Gerona, «car no es honesta cosa anar ab lo dit duch, donzelles ne moltes fembres, sinó aquelles que necessaries son el servey de la sua persona». Seguiren, però, habitant la casa del Duch, en la qual, per manament reyal, se les tractà «en aquell gran estament que solien ésser» (1142-75).

Encara que l'Infant fes lo viatge en andes, portava de respecte un cavall ab manta reyal de llana groga y drap vermell : En Ramon dez So-

Digitized by Google

ler, de Barcelona, li féu dues selles y un escut. Precedien la comitiva un genet ab penó de camí, en asta de llança ab la senyal reyal, y 'ls trompetes.

La naturalesa contemplà somrient y benigna la primera sortida del hereuet del Casal Català, procurant favorirla ab l'ofrena de les sues gemmes per a que li fos més placent y delitosa. Muniors de petits encensers de flors camperoles, brandats per l'oreig, tot hi fentli reverencia, perfumaven ab llurs aromes l'ayre de la carrera, mentres els ocells, prodigiosos ministrers de la creació, refilaven llurs tonades d'*Hossanna* al ínclit rebroll del Rey En Pere, qui, per primera vegada, visitava les terres del seu reyalme; y als capvespres, quan la fosca prenía possessori de la terra, les cuques lluhernes, encenent llurs llantions, brufaven les margenades dels conreus y 'ls vergers vilatans d'alimares esmeragdines, en honor de la novella magestat nexent.

Una adzembla coberta, com les altres, de drap ab senyals de llinatge en los corns y en lo centre, tenía confiada 'l cofret encuyrat y enllaunat de la capella, tot vert, ab escudets reyals y ab peus altes de ferre: cofret qui devía estotjar, entre altres objectes, el càlzer d'argent ab patena, daurat dins y de fòra y 'ls dos canalobres d'argent comprats per la Reyna a En Barthomeu de Camplonch, argenter de Perpinyà, per a donar al Primogènit (P. 460-83 g.), y l'ara d'altar feta a Gerona per manament del capellà del Duch.

En aquesta excursió 'l Príncep vestí robes diverses y variades; adés, mantell, cota ardía y caperó de drap vert de Malines, haventhi en la cota una pena de dorsos de vayrs. Adés, una cota ab ventres de vayrs, mantellina, gonella y caperó de drap sutjat de Douai, adornat ab trena d'or, present del Rey, qui també li regalà una cota de vellut vermell ab papellons de fil d'or y de seda y ab penes de ventres de vayrs.

A discreció de Madona Cathalana, y segons la temperatura y 'l poblat hont se dirigien, vestía una o altra estofa, ja que la guardarroba era abundosa : gonella de drap de grana ab caperó de drap d'or o altre de xamellot blau, abdós forrats de tafetà carmesí. Cota y gramalla de vellut vert, forrades ab ventres de vayrs y perfilades d'erminis. Cota de camocha de seda vert y groga, forrada de sendat vermell, present de la senyora Reyna. Cota ab aligots perfilats d'erminis...

Digitized by Google

Els bolcays eren de drap d'escarlata de Perpinyà, y l'abrigava una vànova de lli blanch, ab rosetes.

Per ser molta la gent del seguici, y havernhi de tota mena, axí de caràcter com d'estament y llinatge, el Rey cregué convenient qu'hi anés un agutzir, «per tal que si per lo camí les companyes fahien alguna inordinació, quey hagués qui 'ls castigàs, els punís», y l'agutzir portava, en trossa, los seus atributs, o sien collars de ferre, grillons y desclavador. Axí mateix hi anaven dos porters de maça (1135-51 g.).

La geronina Bonanada ajudà alletar l'egregi nadó; però, a Lleyda, mamà de Na Sibilia, la qual donà a criar lo seu fill a una dòna de la ciutat. Quelcom tenía la dida en cap, quan prenía ordiat ab llet d'ametlles tendres, se lavaba los peus ab vinagre y menjava morterol, nom que donaven a les sopes espesses de pa ab llet; y, ultra aquesta medicació, per a prevenir els trastorns que podía ocasionarli la secreció làctea retinguda, «diverses fembres portaren lurs fills a la dona na Blancha de Manresa, ama del senyor infant, per mamarla»; aquestes dones foren remunerades. D'altra part, l'Infant s'indisposà, y calgué donarli axerop julep y axerop violat y saítre acaliuada.

Sortiren de Lleyda 'l dijous, 12 de juliol, y entraren a Osca 'l 29, qu'era diumenge, utilisant en lo viatge vintisís besties de sella y de bast; les andes les portaven com sempre, rellevantse, vintiquatre homens.

Arribats a Osca, la dida interina lleydatana retornà a Lleyda, substituintla Na Caterina, qui donà son fill a criar a una dòna qui tenía per nom Marguerida; però, aquella, no pogué continuar criant, perque romàs malalta a Montçó, ocupant son lloch Johana de Montçó, la qual confià son fill a una convehina. La Johana vestía gonella y cota de drap vert, samarra de drap vermell ab penes de conills y, interiorment, camisa y calces de lli. A Alguayre l'ama del Infant s'indisposà, y tingué de pendre ordiat, y a Osca se vegeren obligats a trametre un home a Lleyda que portés, per a ús de Johan, «una libra de exerop julep e miga libra de exerop violat»; y per la matexa indisposició gastaren tres sous «que costà una manegua de crestiri ab lo canó a ops del dit infant».

En lo trajecte d'Osca o Saragossa, un juheu de Borja, nomenat Jucef Axivil, tocava devant l'Infant «un estrument de ploma apellat viola», lo

Digitized by Google

qual vol dir que l'afició que per la música demostrà essent home Johan I, boy li venía de naxença.

Entraren a Saragossa 'l dilluns, 3 de septembre, y aprofitant l'estada obligada pel jurament, ordenaren obrar unes andes de fusta ab escudets reyals. La ciutat aragonesa, tant per la festa de la jura com per les Corts que s'hi celebraven, esclatava d'animació, y 'ls hostals y alberchs no podien donar l'abast als forasters provinents de totes les parts del Reyalme. Els qui no 'l conexien volien veure l'Infant, y haventlo vist comentaven la seva fesomía, cercantli semblances ab sos antecessors y fent auguris.

El Rey, per a celebrar la festa del jurament, volgué que'ls pobres de Jesucrist ne participessin, y, entre altres almoynes, els donà, per a llur vestir, les peces de drap blaus y blanchs qu'en senyal de festa envelaren lo menjador de l'Aljafería hont ell menjava. (P. 870.)

L'Infant Johan, mentres al seu pare lo preocupaven los negocis d'Estat, va delectarse ab los jutglars reyals : Jaquet Tricot, qui tocava la cornamusa; mestre Pere y sa muller Sibilia, y 'l tragitador de mans Passapassa, qual renom probablement era degut al *passa passa* tan repetit en lo joch de la muscada y 'ls gobellets.

Després de la festa del jurament, les Corts se sospengueren per malaltía de Pere III, qui 's vegé obligat a fer llit, visitantlo, ultra mestre Miró, els mestres de física Johan Vigorós, Johan Dordas, Berenguer Torrella y Berenguer d'Alós, los quals cobraren quiscun 500 sous jaquesos, metjantlo ab restaurandis, axerops compostos y juleps, preparats y despatxats per l'especier Pere Jener.

De la capital aragonesa 'n sortí l'Infant el dia 20, dexanthi malalts l'ajudant de la Cambra Pero Martínez de Castro y 'l nan Françoy, l'escolà Ramon Miró y Na Cathalana de Llança, qui fou portada a Lleyda, romanent ab ells mestre Miró, probablement per a pensar En Ramon qui devía ésser parent seu; en cambi, s'afegí a la comitiva Na Venecia de Brancha, dòna de casa la senyora Regina.

El dia 23, previes les parades corresponents, arribaren a la vila de Sessa. Ací reposaren fins el dia 4 d'octubre, que marxaren dret a Lleyda, entranthi 'l dia 9. A Lleyda s'aturaren nou dies, marxant a Gerona, en qual ciutat arribaren l'últim jorn del mes, aportant un cavall que li rega-

Digitized by Google

laren al passar per Juneda (que probablement devía ésser del Vescomte de Vilamur qu'hi tenía son alberch) y un cobrellit o exeló d'estam escacat, vert y groch, que compraren a Lleyda. Entre 'ls familiars figuraven les cares noves de la dida Johana de Montçó y del jutglar de lahut En Bernat Bardines, qui vench, ab l'Infant, de Cervera, a Gerona, romanent qualque temps en la Cort.

En lo viatge no sofriren altres accidents seriosos que'ls malalts romasos a Saragossa y l'haver dexades a Lleyda Na Venecia y Marieta, qui s'emmalaltiren a Montçó, sots la cura de mestre Berenguer d'Alós, qui, en ses visitacions, hi ordenà axerops, crestiris y altres coses medicinals. Fòra aquestes baxes transitories y 'l trasbals de dides, pot dirse que l'excursió primera se portà a terme ab tota felicitat, començantla ab cants de rossinyols y finintla ab refilets de caderneres, sense que'l xiscle esgarrifós del ocell de la mort interrompés llurs melodies.

No es, donchs, estrany qu'aposentats, de bell nou, a Gerona, manessin fer sis brandons grans per a repartirlos igualment entre Santa María de la Sèu, la Capella de Sant Narcís y la Capella de Sant Cristòfol. Dies ençà, dies enllà, devía escaures en aquests temps quan la casa del Primogènit rebé l'ardit satisfactori que'l Sant Pare s'era dignat concedirli la permissió d'ohir missa ans del alba, en tot lloch honest, pagant per a dret de butlla del privilegi 72 sous barcelonesos.

Gayrebé no hi havía temps d'haver retornada la roba als arquibanchs, la vexella al museu y 'ls ornaments a la capella, quan, sobtadament, en l'alberch ducal hi entrà una bafarada malestruga qu'apagà la joyosa gaubança del èxit de l'anada a Aragó : l'Infant es malalt; sos familiars s'astoren, y, preocupats, deliberen sobre 'l parer que'ls han palesat els metges d'espona, y, conscients de la responsabilitat llur, acorden reclamar la vinguda de metges forasters per conèxer, també, llur criteri. Mentrestant, en la casa palau tot són anants y vinents, parlant uns y altres a flor de llavi, augurant malvestats els pessimistes, y 'ls devots pregant a Déu per la salut del Príncep, mentres el nan Françoy, arraulit y contristat en un recó de la cambra, brollant dels seus ulls aygua del cor pujada, contempla malalt lo seu senyor y mestre, y 'l jutglar geroní Jaume Salandi, sentat devant l'Infant, fa cantar a les cordes del seu llahut tonades joliues que

Digitized by Google

contrasten ab l'expressió dolorida de la seva cara. Madona Cathalana de Llança y Na Blanca de Manresa, sentades a les espones, ab los ulls fits en lo malalt y esgranant en sos dits els paternostres, observaven los més petits moviments, procurant interpretar los seus desitjos per a complimentarlos.

S'innovà al Rey la malaltía per correus cuytats, qu'expressament anaren a Valencia, y 's trameteren missatgers a En Ramon Berenguer, comte d'Ampuries, qui envià dos metges de Castelló, los quals cobraren 20 escuts d'or. N'hi acudiren, també, de Vich y de Sant Iscle, expressament demanats, per tenir fama d'ésser bons mestres en Medicina. Però el temperi s'apayvagà, es destrià la gropada, y lo que amenaçava ésser temps fortunal, se contentà en esdevenir ruxada de cap de núvol, fins el punt que mestre Reserach y mestre Nacim, juheus, metges de física, qui anaven al Infant, arribats a Sant Celoni reberen orde de retornar a Barcelona, perque 'l malalt ja estava guarit, rebent per les molesties sofertes 52 sous 11 diners.

Apropantse 'l terme per a complir dos anys lo Primogènit, el Rey Pere demana a Madona Cathalana que'l jorn del aniversari prengui «mida ab una corda, que animvar ne alargar no puxa, de la statura del Duch»: «... la qual mida, presa aquella, nos trametets encontinent be guardada» (1142-74 g.). El pare volía saber de certa ciencia la crexença del seu herèu.

* * *

L'alberch del Infant comunicava, mitjançant un pont de fust, ab lo dels Reys, a fra menors quan aquells anaven a Gerona : en aquest alberch tingueren de posarhi un pany en la porta forana, y s'hi feren sengles ximenees en dues cambres y altres obres que'l Rey pagava, «donant per amor de Deu e per satisfacció dalcuns dampnatges que havien sostenguts, axí com per altres aparellaments de casa, perçó com lo dit Rey posava en lo dit Monestir, 200 sous barcelonesos» (P. 870).

La cambra hont jahía l'Infant tenía dues finestres y banchs de guix, en los quals, axí com en los del porxo, posà posts primes de fusta En Romeu, fuster geroní. Al començar els frets se cobría el trespòl de la cambra ab sis estores d'espart.

Digitized by Google

El mobiliari de la casa del Duch era modestíssim, com ho eren los atuells de cuyna, entre 'ls qu'hi figuraven una loça y una esbrumadora, olles d'aram, dos bacins d'aram, estanyats fets a Gerona, per a coure peix, ço es, l'un trocat y l'altre clos, un puçó estanyat, una caça estanyada y una taula d'alber plegadiça.

Escudelles, talladors y talladorets de fust, una odra per a vi, dos barrals encerclats de ferre per a pujar l'aygua a la Cort, una pastera de fust ab coberta, sedaces, asts de fust y de ferre, canter, colador y altres menuderíes y una taula pel pastador, qui fou l'escolà Ramon Miró, fins qu'arribà de Valencia, tramès per lo Rey, En Johan Duhesa. En la musería o rebost hi tenien dos covenets de canyes per a ous y carn, y una cistella per a dur fruyta.

Entre los mobles íntims figurava una cadira de fust pintada, ab cuyr, comprada per a *tolre aygua*, o sia per a orinar : era la cadireta d'infantons coneguda ara ab el nom de *basseta*.

Les cambres parades no sobraven en la casa del Primogènit : n'és una mostra que, al entrar en la Cort la dòna Nicholaua per a ajudar l'alletament del Infant, el dispenser del Duch llogà a En Francesch Vidal, peyer de Gerona, un llit de roba, que, en mon concepte, era lo que ara es un catre, en lo qual jach aquella y del que'n pagaren de lloguer, desde 'l 1.r de febrer al 9 de juny, 30 sous barcelonesos. Axí mateix se llogà per Na Bonanada quan, en maig de 1352, Constança estigué malalta, cuidada per sa macipa Elisen.

El Duch dormía en llit reyal, ab camenyes de palla, ordenat a Barcelona per lo seu pare Pere III. A la vesprada, per a anar a dormir, mentres repetía, tot fent becades, les oracions a Madona Santa María que li dictava Na Cathalana, aquesta, haventlo despullat, li vestía 'l brial de fustany pelós, adornat de seda y passamà, y ab botons de talla de malla : y axí habillat, el Príncep d'Aragó aclucava les parpelles emmelant sos llavis ab l'última oració cotidiana y somrient ab beatitut a les visions celestials qu'en somnis li mostrava 'l seu àngel de la guarda.

A les nits romanía encesa la xinxeta de sa cambra, ahont, a la vetlla, fins hora colgadora, donava claror un estadal. Los qui feyen guardia de nit en l'alberch la feyen iluminantse ab un brandó de sis lliures, y, a

Digitized by Google

obs de la taula, s'encenien brandonets, y candeles a les portes foranes, «una candela la qual fo crescuda *(alçada)* a les portes foranes», que solien ésser el sistema d'iluminació que, com en les altres cases senyorials, esmerçaven en la Casa ducal.

Al llevarse, procedien a ferli les ablucions matinals y 'l pentinaven ab pinta d'ivori, després d'haverli posat un pentinador de seda vermella y negre. El vestien ab gramalla, cota, gonella y caperó d'escarlata morada, de grana de Brusseles, ab botons de fil d'or y de perles, o bé altres vestedures meytadades d'escarlata de grana de Brusseles, color de coll de paó y drap de Malines lleonat, perfilades d'erminis. Quan, sentadet devant la tauleta de xiprés plegadiça ab peus feta per En Ramon Rayner, fuster de Gerona, li servien el menjar ab l'escudella y la cullera d'argent sobredaurades, portava demunt la roba, per a no enllodarla, un pitet o cota de menjar.

Si 'l trajo descrit, o altres similars, eren en aquesta època los seus vestits ordinaris, no cal dir que li posaven lo bo y millor quan actuava oficialment de Primogènit, com, per exemple, per a donar audiencia als embaxadors dels Consellers de Barcelona anats a Gerona expressament per a innovarli la victoria del estol reyal d'Aragó sobre 'ls genovesos. Al rebre 'l novell satisfactori ardit, donà quatre florins per a albixeres a l'embaxada, que no debades menava l'estol vencedor, per indicació del Consell barceloní, lo seu preceptor mossèn Bernat de Cabrera.

Atesa la sua alta alcurnia, per més que tingués trajos abastament, En Ciprés Estrany, qu'era 'l seu sastre, seguidament treballava per ell: si adés li obrava una cota y gonella y caperó y gramalla meytadat de drap de Douai, de color de girofle, de la sort menor y drap vert forrat ab penes vayres flandreses y perfilats d'erminis, ara li feya gonelles de drap blanch, cota de xamellot morat ab botons morats de seda ab ansa, un caperó y tres parells de calces de drap d'escarlata de grana : y entorn les faules del caperó, les perles qu'hi posava la dòna Agnès, qui n'era obrera.

D'aquesta hora en avant entraren a son servey en Johan Ferrandiz d'Heredia, fill d'En Gozalvo, qui tant contribuí ab la sua erudició y sapiencia a plasmar l'inteligencia del Duch, y En Francesch de Perellós, pare del meritíssim autor del *Purgatori de Sant Patrici*. No obstant,

Digitized by Google

qui duya 'l pòndol de la casa del Primogènit era mossèn Bernat de Cabrera, fins el punt que, al allunyarsen, per la guerra de Serdenya, quan sobrevenien casos de dubte, Na Cathalana de Llança, no 'ls resolía per sí sola ni 'ls consultava ab los cavallers de la Cort, sinó que's dirigía al Rey perque hi dongués solució : tal es el cas referent al escrivà de la Dispensaría, motivant qu'aquell contestés, «que com Mossen Bernat de Cabrera lexás la casa del Duch en ordinació, nos, quant ara, noy mudariem ney tocariem en res; e Nos fe havem en Deu que, ho el dit mossen Bernat hic será tost, ho nos serem aquí en breu e lavors provehir hi em volenters» (1538-52 g.).

En la cort ducal no 's podía prescindir un sol instant dels ministrers. Estava tan arrelada en lo Duch l'afició a la música, que, en absencia del jutglar de cornamusa, mestre Johan de Maschó, l'ha de substituir lo tocador de lahut En Celandi, lo pellicer de Gerona qui ja havèm vist tocar devant d'ell en sa última malaltía, y que lo mateix tocava l'instrument musical per a distreure 'l petit Príncep, que recusía unes pells en la cota y en la çamarra de la seva dida, Na Johana de Montçó.

Per lo que sembla, l'Infant no 's limitava a escoltar, car, bé o malament, més aviat malament que bé, sonava la cornamusa, puix el seller de Barcelona, En Domingo Mulet, trobantshi 'l Príncep en desembre del any 1353, n'hi guarní una ab vellut vert, senyals reyals y dos timbres de fil d'or y d'argent.

Y al conrèu del Art seguien els deports. A posta per a iniciarlo a llençar el falcó y aprofitant una estada a Barcelona, el provehiren d'un loure, dues longues y un guant de pell de cervo, al mateix temps que li compraven una pinta d'ivori, dos rescaldadors de cuyr, una conca d'aram y un tauler de taules; y per a la dida Johana, un vel y tres parells de sabates.

En aquesta estada s'escau l'entrada dels Reys en la ciutat comtal, y ell, l'Infant Johan, els isqué a carrera portant devant les andes sues un cavall destrat, acompanyantlo cavalcant Na Cathalana de Llança, Na Constança y 'l porter En Pasqual Guerau.

La sella qu'enforcava quan començà a cavalcar era obra d'En Guillèm Çalort de Gerona, qui la construí de tres arçons, prevehent los perills

Digitized by Google

inherents als començos; estava coberta de drap vermell, ab cinch senyals reyals qu'hi féu N'Içach Bonafòs, mestre de cortines, juheu. Aquesta sella, quan no servía, se guardava en una capsa de fust comprada a Barcelona.

En lo menjar feya gran consum de morterol, de bescuytelles, o sien, al meu entendre, lo que ara s'anomenen galetes de postres; menjar blanch, lo qual, segons diu lo *Libre de Mestre Robert*, coch del Rey Ferran de Nàpols, se preparava ab gallina, farina d'arroç, aygua ros, sucre fi y llet de cabres o ametlles blanques (A-I).

També menjava *nocatuli*, qual nom fa creure que l'importà de Sicilia la Reyna, y 'l feyen ab ametlles, aygua ros y sucre. Usava arroç ab sucre y ametllons, broet blanch, verdolagues ab sucre, carabaces ab sucre y ametllons; genestada feta ab sucre y farina d'arroç, ametllons y panses; pomes ab sucre; gratonada, composta d'ous y agraç, mamonía de sucre, polles y ametllons... Tot axò prova qu'era llaminer, y per si no 'n fos prou, bevía aygua sucrada, y en sa cambra se feya consum de Dragea francesa, confeccionada pel especier geronès En Bernat Terré, y de codonyat y sarriada que'ls proporcionava En Berenguer Cavaller, també especier de Gerona. De tant en tant menjava perdius novelles, caçades pel nan ab un esparver ensenyat qu'expressament li compraren, y que costà 40 sous barcelonesos.

Per a la taula li compraren dues tovalles, de 2 canes de llarch, y quatre tovallons, francesos : cal tenir en compte que boy sempre menjaven, ab lo petit duch, fills de cavallers.

Vestía mantell castellà, ab pena blanca de Noruega, y també gramalla, cota, gonella y caperó de drap florentí vert, ab senyals de papagalls en fres, fets de miga d'or y botons de talla de malla en la cota; gonella y caperó y botons rodons en la gramalla. Qualque volta vestía de vellut vermell, y anant de camí usava una cota ardía d'escarlata morada de Brusseles, de grana.

La capella s'era enriquida ab una creu d'argent ab peu y ab crucifix en aquella clavat, ab cinc esmalts de cascuna part, obra del argenter geroní Berenguer Eymerich, del qual axí mateix eren obra dos canalobres d'argent ab sengles poms al mig, daurats, a obs de tenir llum a la taula hont menjava 'l Primogènit.

Digitized by Google

Es en lo mes de març del any 1354 que's troba, encara que no sien les primeres, la primera partida «per sabates al dit senyor Infant», abessonada ab altra per guarnir una espasa a obs del mateix. En abril, ademés d'una guaspa o sivella d'argent a obs d'un coltell del Duch, y altres sabates, n'hi ha «un parell de daurades», probablement per a calçarles en actes de cerimonia. En aquesta època vestía cota, gonella y caperó meytadat de color de verderol y de girofle, o bé cota esparça meytadada de scudat, forrada de vayrs y perfilada d'erminis. Mantell castellà de presset vermell, gonella de grana ab mànegues sobergues; cota, mantell y caperó de camocha, color de coll de lleó, ab fullatges vermells, forrada la cota de sendat groch.

Les nits dormía ab brial y cossets ab mànegues dobles de fustany blanch cardat que més endevant sustituhí per una almuça, y en lo llit hi tenía vànoves d'obra de Xipre. Seya en coxins de camocha blava ab fullatges grochs.

* * *

La Cort del Infant romanía de temporada a Barcelona, y apropantse l'estiu, y no donant senyals de retorn a la sua ciutat, lo Rey, desde Roses, escriu a últims de maig, o a començaments de juny, als familiars del Duch y als consellers y prohomens barcelonins, respectivament, sengles lletres interessant y manant el retorn a Gerona per a que lo cambi d'ayre no influís malhauradament en la sanitat de Johan (A-II).

Es clar que'l Duch s'hi trobava bé a Barcelona; no fos per altra cosa que'l deport marítim que tant li plavía, sobretot perque podía sovintejar les visites a la galera que, patronejada pel còmit En Berenguer Rull, y anclada a la platxa de Barcelona, tenía mossèn Bernat de Cabrera; en ella s'hi entredeportavèn l'Infant, el seu preceptor y 'ls cavallers acompanyants, y se'n gaudien els nauxers ab les gratificacions del Príncep.

Però calía obehir lo manament reyal, y passat un accident de febre, per a la curació del qual foren portats dos brandons grossos a les menoretes, per a cremar devant l'altar de Madona Sancta Clara, la Cort del

Digitized by Google

Primogènit retornà a Gerona, anant en la comitiva l'abat de Sant Cugat, y arribanthi la revetlla de Sant Johan. Axí ho comuniquen al Rey, En Guillèm de Blanes y Na Cathalana de Llança, en una lletra qu'he trobada entre les lletres rebudes de Pere III:

«Molt alt e molt excellent princep e senyor : sapia, senyor, la vostra gran altesa, quel molt alt senyor Infant en Johan, primogenit vostre molt car e per la gracia de deu Duch de Gerona e Comte de Cervera, es sa e en bona disposició de la sua persona, mercé de deu : e entrá en Gerona la vigilia de sent Johan de juny proppassat. Placia a nostre senyor deu, senyor, queus do vida longa e exelçament a vostra Reyal corona, ab gran victoria de vostres enemichs e que em breu pugam hoyr bones novelles de vos senyor, axí com tuyt desigam. Scrita en Gerona a xxij. dies de juliol.

Humils servidors vostres qui besam la terra quels vostres alts peus calciguen, se comanen en vostra gracia e mercé. Guillem de Blanes e Cathalana de lança.»

En lo revers, l'adressa «Al molt alt e molt excellent princep e senyor, lo senyor Rey» (A. C. A., capsa 34; lletra 22 B).

De bell nou instalats a Gerona, el dispenser compra, per a la Casa ducal, un cabaç cobert de cuyr vermell ab senyals reyals, contenint un bací de lautó a obs de l'almoyna, un compàs de ferre fet exprés per a tallar hosties, y compra dos brandons grossos el dia de Sant Cristòfol per a la capella del sant; y ja començada pel Senyor Rey la Cavallería de Sant Jordi, dóna 20 sous al prior, qui era l'almoyner reyal En Bernat Badía, per rahó d'un confrare mort en la dita Confraría.

Als objectes per a esplay de l'ànima s'hi afegía 'l comprar 7 palms de vellut vermell per a una cornamusa del Infant y abonar la cura qu'un manescal havía feta a una mula que la Senyora Reyna lexà a son fill per a cavalcar, la qual se dolía d'una espatlla, per lo que li feren fregues ab vi per espay de molts dies.

Y l'Infant menja ametllons, juganthi abans de trencarlos, gratonada, figues, prunes, gingebre, espinachs, sopes daurades ab formatge sech, perdius novelles, polles a la mamonía...

Per l'octubre torna a Barcelona y reb el present d'un loure d'es-

Digitized by Google

mirla comprat a Perpinyà y d'un coltell de talla reyal ab ganivet y ab senyal reyal en la quitia, comprat a Saragossa; el seu pare li regala una correja de sanastre daurada y esmaltada ab un cap francès esmaltat y ab bolles daurades. Axí les coses, quan tot just lo seu dispenser, aprofitant l'avinentesa de trobarse a Barcelona, cancela ab l'especier barceloní En Guillèm Metge 'l compte per la malaltía passada del Primogènit abans d'anar a Gerona, pagant dos axerops juleps y un de compost y altres axerops; n'han d'obrir un altre per la novella malaltía que li ha sobrevingut, en la qual l'assistexen, expressament cridats, mestre Irundell de Gerona, qui era lo metge d'espona del Duch, d'ençà la mort de mestre Miró de Corçà, mestre Bernat de Figuerola, de Manresa, y mestre Baró, metge juheu de Perpinyà, los quals, per manca de llits, com succehí ab la dida auxiliar de Gerona, calgué ferlos dormir en llits de roba o catres, llogats a Barcelona matexa. També 's trameté un corrèu al Infant En Pere d'Aragó, qui 's trobava a Lleyda, innovantli la malaltía.

* * *

Passats de bon troç cinc anys, calía que'l Primogènit d'Aragó comencés a cavalcar ab tota regla com se pertanyía a la sua alta dignitat, y lo Rey, per a que s'ensinistrés seriament en aytal deport, ordenà que li fessin una sella «d'un arçó, car ja cavalca per si metex» (1153-104), car n'havía après ab la sella de tres arçons, construída, com es sabut, per En Guillèm Çacort de Gerona, en la que muntava quan li destraven la cavalcadura. Sovint muntava un palafrè ab sella coberta de drap vermell : per a muntar, al hivern, vestía una cota ardía forrada d'anyell y gonella esparça, ab una correja y una broca tot guarnit d'argent, present de la Reyna.

Llavors ja escrivía per ell sol, sense adjutori alièn : quan la Reyna tramet al Rey, interclosa en una de les seves, una lletra qu'havía rebuda del herèu llur, el Rey, content y joyós, respon a sa esposa : «... e plaunos son dictat e ço queus ha escrit confiants en deu que tot jorn será son creximent e mellorament de sa persona e de sen, que per si matex nos escriurá ens fará saber coses que seran plasentes a deu e a nos...» (1148-79 g.).

Digitized by Google

La carta en qu'aprengué les primeres lletres costà d'iluminar 23 sous (P. 570). Les cartes en qu'aprengué gramàtica, y que després donà per a que servissen al seu germà, l'Infant Martí, anaren a raure a mans d'un escrivà de Barcelona, que, en maig del any 1377, habitava prop l'esglesia de la Mercè (1744-2).

Resident, transitoriament, a Perpinyà, caygué altre cop malalt, essent los seus metges els mestres Burriach, Pere Çavila y els juheus mestres Baró y Jucef, los quals li ordenaren axerop *capilli veneris* y conserva de roses. Després anà a Barcelona, y com la tos el molestava, se veyé obligat a pendre un letovari y diacitron que li confeccionà l'especier Guillèm Metge.

En estat de sanitat consumía moltes confitures seques, que's guardaven en marsapà; també gastava molta mel, que tenien en una olla.

Quan feya temps que menjava, li feren adobar una barca d'argent, daurantli les rodes. La barca consistía en un reservori, que solía ésser una obra d'art, figurant un vaxell o una arqueta, hont se guardaven els estres d'ús particular en la taula, per a esquivar los metzinaments tan freqüents en personatges d'alta prosapia. En la barca del duch s'hi degué guardar, ultra altres coses, el menjador de móres de cristall, fornit d'argent, y 'l saler d'argent que la Reyna féu obrar per l'argenter del Rey, En Pere Bernés.

Es natural, en infants de la seva edat, que la major part del dia se la passés entretingut jugant ab el nan, En Françoy Torreni, qui vestía gonella y caperó de drap d'Yprés, y ab dos cavalls de fust, abillats ab sengles mantes y muntats per cavallers guarnits, o bé contemplant y escoltant les lleugeríes d'En Bernat Barceló, que li feyen esclatar les riallades, y les jutgleríes de mestre Johan de Mascó y de mestre Pere, al qui conservà llarch temps, y altres jutglars qui 'l deleitaven.

* * *

Ab data 6 d'octubre del any 1356, la Reyna participa, desde Barcelona, a En Jacme Jordan, administrador del Infant Martí : «nos havem reebuda per ama del dit Infant, la amada nostra na Cathalana de Puig-

Digitized by Google

vert, la qual trametem aquí per servir al alt Infant Don Johan car primogenit nostre e al dit Infant Don Martí...» Y ab la matexa data escriu a En Guillèm de Bellera : «... nos havem ordenat a dona Cathalana de puigvert, la qual havem reebuda per ama del alt Infant Don Martí, segongenit nostre molt car, sen vaya aquí de present per servir als alts Infants don Johan primogenit e al dit Don Martí. Axí, emperò, que nos volem que de nits faga e estia en la Cambra del alt Infant don Johan e devant son lit e ques don guarda e cura del dit Infant. E de dies volem questia continuament e don guarda e cura del dit Infant Don Martí. Encara havem ordenat e volem que totes e sengles vestadures, joyes, argent e arneses del dit Infant Don Martí, axí aquelles que vos tenits, com na Constança, ajudant de nodriça del dit Infant don Johan, com altres qualsevol persones, sien liurades e donades a la dita dona Cathalana...»

Ab seguretat que Madona Cathalana de Llança, potser a conseqüencia de la malaltía que li començà en setembre de 1354, era morta, car la Reyna no li adreça cap lletra tractantse d'un negoci qui tan directament se relacionava ab la sua missió prop el Duch. En cambi, escriu a Na Constança, ajudant de nodriça del alt Duch de Gerona: «... havem ordenat que na Cathalana de puigvert vaja aquí per servir als alts Infants don Johan primogenit e don Martí segongenit... E per tenir les joyes, vestedures, argent e altres robes e arneses del dit Infant don Martí.» Si Na Cathalana de Llança era ja morta per la terra, no s'era pas morta en lo cor del Primogènit, qui li servà sempre un pietós record, no oblidant los serveys que li havía fets, y quan Johan tingué vint anys demanà al Rey, son pare, un benefici reyal de Mallorca, no per a un descendent directe de Na Cathalana, sinó per a un fill y nét d'una mare y filla, serventes de dita senyora (1737-54).

La Reyna dóna albixeres al corrèu de mercaders qui li aporta lletres del seu fill, y 'l dia de Sant Johan Evangelista, aniversari de la naxença, regala peces de drap vert a tretze fembres pobres, per amor de Déu. Més endevant, li fa present d'una corretja d'argent ab los caps franceses, daurada y esmaltada, guarnida d'un parxe de seda de color lahonat, comprada a En Puigalguer, y que rumbeja en les grans diades, y barres

Digitized by Google

de coral comprades a En Bartomeu Aymerich, argenter de Castell de Caller.

Iniciat el Duch en la caça de perdius, el Rey demana a En Gilabert de Centelles y En Guillèm de Bellera dos bons cans de mostra, els millors qu'hi sien, «com sie cosa en la qual lo dit Duch delitará molt sa persona» (1159-201 g.); com de la matexa manera demana un falcó *vaharin arenyego* a Jordan d'Urries; però haventli demanat don Pedro d'Exerica, li cedeix generosament y s'interessa per a que li donguin (1168-58 g.).

Ab els cans, els falcons y 'l corcer y los seus jutglars mestre Johan de Maschó y mestre Abril del Regne, omplenava bona part del lleure que les lliçons de gramàtica d'En Domingo Ortí, mestre, també, del Infant Martí, y altres estudis li dexaven. Per manca d'edat, y per manca de preparació, era impossible que'ls negocis d'Estat el preocupessin malgrat el Rey, home de fórmules, se li dirigís, quan encara no havía complerta la decena, felicitantlo per la seva actuació en les Corts de Valencia, lloantli sa bona diligencia (1171-52). Bé es veritat que a la mort d'un parent, lo Rey Pere 's vesteix de negre, y com si 'l Primogènit fos una persona gran, volgué que també s'hi vestís, fentli fer una gramalla, cota ardía y caperó negre (1159-160).

Tot just adolescent, li procuren arnesos, axí de malla com de ferre, recomanant que'ls puga tenir ivarçosament, y demana 'l Rey, a l'Armería del Palau de Barcelona, entreguin els qui sien bons a la persona del Primogènit (484-2 g. Vègis f. 25 g.).

Respirant l'ambient de bregues, indispensable al temperament del Rey, son pare, no es meravella que se sentís bregós y solicités d'ell, qui guerrejava contra Castella, el permís d'ésser a la batalla; y 'l Rey, cofoy perque 'l rebroll no deslinyava, li plau y agraheix la petició, prometentli, per a satisfer son desig, que li farà saber quan hora sia, y qu'estiga aparellat (1185-139). Y ell demana adzembles del lloch de Sant Esteve de Litera, «perçó com deus volent nos entenem a esser en la batalla, la qual lo dit senyor Rey enten afer ab lo Rey de Castella» (1608-105).

Essent aficionat a les armes, havía d'apendre a manejarles, y 'l Rey, desde Castelló, li tramet el mestre d'esgrima En Pere Dantist, lo qual havía ensenyat al Rey N'Anfós y al mateix Pere III (1188-98 g.).

Digitized by Google

. Llavors ja tenía En Bernat Claret per cavaller selvatge, y ell muntava ab sella curenya negra, de talla de palafrè, si bé tenía altres cavalgadures, com un cavall de pèl bru que's comprà a Barcelona, y 'l rocí que'l Rey li regalà. Cavalcant, y ab sella de caminar, de tant en tant feya excursions. Axí, pel juny del any 1363 anà a Montserrat, y del Monestir a Barcelona. Aprés anà a Poblet, retornant a la dita ciutat, y d'aquesta marxà a Gerona, no fenthi pas grossa estada, car pel novembre ja era altra vegada a Barcelona.

Lla hont se trobava seguía despatxant, o despatxaven los seus oficials per ell, los negocis pertanyents al seu càrrech y donava disposicions per al major regiment dels seus pobles. Per exemple, trobantse a Lleyda, lo dia 20 de maig de 1363 envià al jutge de Gerona 'ls capítols de que donèm trasllat íntegre per la llur curiositat:

«Con huy que es dimarts a ix. del present mes de Maig, vos, honrat jutge de Gerona, haiats pres en examen de art de notaria en Bonanat Nadal, de Gerona. Retengut a nos que volets rebre informació deles custumes e vicis del dit Bonanat e dela edat que ell ha. Perçó, placia a vos, honrat jutge, reebre informació deles dites coses segons los Capitols dejús scrits.

Primerament : que es cert e notori a tots los que son en Gerona, quel dit Bonanat Nadal es hom viciós e de mala fama e que va menjant e bevent per diverses lochs de Gerona ab altres homens, companyons seus, e hores no acustumades.

Item : que es persona de bandos e de bregues e que de dia e de nit va e amagadament e palea ab armes, tinent vida de malandrí e ab aquells que sapia que haian bandos.

Item : que ha acustumat de haver companyia ab alcavots e ab avol gent e ab persones ab les quals negú que enten a esser notari no deu haver companyia, com notari dega esser persona bona e leal, honesta e que no deege haver privadesa de aytals persones.

Item : quel dit Bonanat Nadal ha acustumat de anar per cases de fembres publiques e de fer viltat ab elles e altres fayteses que no pertanyen a persona que dega esser notari.

Item : que ell, ab les dites avols companyies o ab altres qualsevol

Digitized by Google

persones ab qui vaja per la vila, va dient cançons e dances e paraules qui no pertanyen a notari.

Item : que es cert e notori quel dit Bonanat Nadal no ha xxiiij. anys, ans los testimonis que huy se son donats no son estats reebuts per aquella forma que reebre se devien, ne per aquells interrogatoris que reebre se devien, ni ab aquella solemnitat que fer se devia.

Perque se pertanga de vos, honrat jutge, que aytals coses se deeguen fer ab gran maduresa e solemnitat, guardant lo be de la cosa publica. Perçó placia a vos que daquesta cosa vullats guardar vostra anima e lo be dela cosa publica» (1608-109 g.).

Per a tenir prop d'ell fadrins de noble llinatge y de la sua edat, demana al seu pare li permeti entrin a son servey els fills d'En Berenguer d'Abella; contestantli 'l Rey qu'esperi, puix dins breus dies se'n ocuparan ab la Reyna, proveint a les necessitats de sa casa, segons se pertany al honor y estament del Primogènit d'Aragó (1188-151 g.).

Lo parament del seu llit es cambiat, car hi té cortines llistades de xamellot vert y vermell y matalassos de fustani vert escur, barrat de groch.

Curaren de la seva sanitat després de mestre Irundell, qui succehí a mestre Miró, fra Guillèm Arnau (1567-66 g.), y darrera d'ell, mossèn Bernat de Figuerola, y en sa ausencia, mossèn Bernat Minguet.

Generós de mena, fa present de diners, per amor de Déu, a un fill de cavaller, qui era exit de Castella, als ministrers del arquebisbe de Saragossa y a un trompeta; a un macip del abat de Sant Cugat, per cabestratge d'un mul qui 'l prelat li regala; als aliers de la galera Sancta María, hont s'entrà a deportar; «e ab dos florins quel dit senyor mana metre en la caxa a Montserrat»,* axí com dóna a un barquer en qual barca entrà a pescar en lo riu de Tortosa.

* * *

Encar no tenía catorze anys (agost de 1364) y 'l cuyracer de Barcelona Pere Palau féuli, a la seva mida, unes cuyraces com si fos una

* En los vaxells hi posaven, los monestirs, devotes, hospitals, etc., caxetes captadores per a rebre l'ofrena dels mariners y passatge, en temps fortunal especialment.

Digitized by Google

persona gran, y ell, fent l'home, demana diners per a portar en l'escarcella, «perçó com ell los havie mester per algunes coses. secretes» (P. 575).

Lo seu podenguer es En Johan Martorell; lo falconer major, lo donzell En Guillèm de Canet, nomenat per Pere III en agost de 1362 (1180-82 y 1183-186 g.); En Miquel Periç del Rey, cavalleriç, y l'esclau En Johan de Denia.

Després d'un accident de febre que sofrí en la vila de Prats, escriu al dispenser, de lletra sua y ab son segell segellada, que pagui llurs treballs als mestres en Medicina Pere Gaçol y Johan Sicilia, y les medicines, al especier Miquel Tossell.

En aquests temps, esdevingué al Primogènit del Casal d'Aragó un d'aquells fets que dexen solch pregon en la conciencia dels homens, y que si ell de moment, per sa minyonía, no 'n pogué capir la trascendental importancia, els anys y la reflexió devien palesarli desiara, conturbant son esperit tan donat a la bonesa.

L'actuació d'En Cabrera com a preceptor, ab motiu de les guerres que sostingué 'l Reyalme, sofrí llargues intermitencies; car, considerat com un dels mellors capdills, no 'n podien prescindir. Ell fou l'almirall de l'Armada qui, després d'ordenat el siti d'Alguer, junt ab los venecians, vencé 'ls genovesos a últims d'agost del any 1353, desfentlos completament. L'any següent retornà a Cerdenya, acompanyant el Rey ab altres nobles. Quan la guerra dels tretze anys ab Castella, començada en setembre de 1356 y interrompuda per una treva, En Cabrera invadí 'l nort d'aquell Reyalme junt ab el bort de Trastamara, y 's firmà una pau transitoria, car de bell nou la guerra fou represa fins que vingué una segona pau, alçat el seti de Valencia pels castellans. Y torna 'l Rey *Don Pedro,* que la posteritat nomena 'l *Cruel*, a setiar Valencia l'any següent, y llavors entra ja a guerrejar el Primogènit, totjust adolescent.

Però, si era escaducera la guerra ab l'estranger, feta a colps d'escona y llança, esmicolant capmalls, afollant membres y enfonsant cuyraces; gitant bombardes y viratons, occint a tall de coltell al vençut que's resisteix, barrejant les viles y 'ls payrals, espunyant presoners y penjant espíes per la gola, n'existía una altra de guerra, si bé no tan sorollosa,

Digitized by Google

de més durada, lluytanthi germans ab germans, dintre la Cort aragonesa, ab les soles armes de l'enveja y la calumnia; y no aparellantse a camp descobert y a ple dia, ans bé, cercant la foscor de les cambres, hont s'acordaven en veu baxa y a quatre ulls les agressions a fer.

D'aquesta guerra civil d'intrigues y miseries cortisanes, en la qual ocupà un lloch preeminent la Regina Elionor, tenint per aliats gent de fòra, com el Comte de Trastamara y 'l Rey de Navarra, ne fou una de les víctimes mossèn Bernat de Cabrera.

La conducta del Rey En Pere III envers lo seu antich privat es merexedora de l'execració de l'Historia per la sua crueltat refinada. Per més culpa que tingués mossèn Bernat, si es que'n tenía, referents les guerres contra Castella y la Senyoría de Gènova y 'l jutge d'Arborea, y la lliga de la Sereníssima, y la pau de Murvedre y altres acusacions que li feren, no hi havía dret a sotmètrel al torment espiritual de ferlo judicar y condemnar a mort pel seu dexeble, al qual pot dirse qu'havía vist néxer, y al qual havía donades les primeres lliçons qu'ha de rebre un príncep destinat al regiment d'un poble.

¡Quin temperi devía congriarse en lo cervell d'aquell home de seny clar y d'alta saviesa quan a hora de tercia, baxant al pati del Palau del Arquebisbe de Saragossa, hont era reclòs, veyé enfront seu 'l Tribunal qui tenía la missió de sentenciarlo presidit per aquell minyó de «pueril edat» com ell mateix se regonexía (1609-192), qu'encara no encalçava 'ls catorze anys y que fins el compliment dels quinze devía romandre sots la seva preceptoría, segons manament del Rey quan li confià 'l càrrech!

Y 'l Tribunal presidit pel Primogènit, obehint la voluntat reyal, condemnà a mossèn Bernat de Cabrera a morir escapçat en la Plaça del Mercat de Saragossa, enfront la porta de Toledo. Però, no n'hi havía prou d'haverlo mort; calía rabejarse en lo crim comès, y 'l Rey manà al dexeble que li trametés lo cap destroncat del preceptor : «perque volem que encontinent, con sie feta la execució quem trametats lo cap».*

Y 'l fill, obedient, trameté al seu pare aquell cap ert y fret del qual tantes lliçons, per a conrèu de la seva inteligencia, n'havía rebudes...

* *Doc. procés B. de C.*

Digitized by Google

¡El crim inconscient del dexeble, dos anys aprés, fou premiat pel Rey concedintli la ciutat de Vich y altres llochs y castells, rèdits y drets qui foren d'En Bernat de Cabrera (1538-110), lo capdill dissortat occít de mort cruenta, no per mà d'enemich en camp obert, sinó per mà del *Morro de vaques* demunt el cadafalch infamant, en compliment de la sentencia qu'automàticament firmà un fill abúlich, obeint la sugestió d'una mare dèspota y 'l manament d'un Rey hipòcrita!

¡Quantes vegades la Reyna, en la solitut de la seva conciencia, devía arrepentirse del crim comès; y potser, al aproparse l'hora de la sobirana Justicia, mentres el pahorós *Dies iræ* ressonava en ses orelles com bruel de tempesta, veya en la llinda de l'Eternitat el cap sagnós de sa víctima! Y 'l Rey Pere, malgrat son urch y sa innata dolentería, també l'alimentava en son esperit el corch del remordiment, car si bé pot semblar misericordia cancilleresca la qu'aconsellava a los Reys de Castella que retornessin los béns confiscats a Samuel Abençacon, juheu de Coria, «*como clemencia sea grant vertut e por la qual la cadira de los Reyes e delos principes se confirma*» (1264-140 g.), y la que demanava al abat de Besalú que no perseguís el monge enfermer del seu monestir, «con en vos deia mes usar benignitat e caritat que rigor ne desagueltat, car ací com vos sabets, humanal cosa es pecar e delinquir, e per consegüent es mester que mes regne perdó que venjança» (1264-165 g.), no 's pot dubtar de la seva contrició quan, posantse la cendra al cap y la soga al coll, regoneix l'injusticia comesa. En la matexa Saragossa, testimoni de l'inicua sentencia, confessa, en públich document, qu'havía condemnat a mort a mossèn Bernat «*ad indignacionem et iracundiam provocati*» (1936-63 g.); y restitueix a En Bernardí de Cabrera, nét del ajusticiat, los llochs de Mayol y Castelló y tot lo vescomtat de Bas, confiscats al avi, declarant palesament «*nam cum vir esset alti cordis, magnique consilii...*» (íd.-íd.).

Si al començar el procés haguessin escoltat el consell que'ls fou donat per a mostrar l'ignocencia de mossèn Bernat, d'otorgarli les defensions convenients, «les quals sots tenguts de donar segons Constitucions de Cathalunya jurades, hoc encara parlant ab deguda reverencia no podets ne devets denegar, per ço com defensions per dret de natura

Digitized by Google

sien atorgades, lo qual dret de natura per princeps no es estat constituit, entant que sils diables dinfern a nostre senyor demanaven defensions, ell les los hauria atorgat segons justicia»,* la mort de mossèn Bernat no hauría pesat demunt les conciencies reyals. Y 'l qui donava aquest consell a la Reyna y al Primogènit fou lo primer y un dels pochs defensors del privat caygut en desgracia : fou En Guillèm Guerau, prevere del Bisbat de Gerona.

Y l'adolescent, com exposarèm per manera en capítols següents, s'anava formant, palesant els trets (condicions y defectes) que més avant devien constituir la característica del home, y sense dexar les lliçons d'En Guerau de Flaçà, qui, al ensemps de sobrecoch, era son mestre de gramàtica substituint en Domingo Ortí, se deportava per mar ab la galera d'En Minguet y caçava ab los seus caçadors, En Ramon de Margens y En Ramon Tort, contemplant l'habilitat dels falcons llebrers y dels podenchs regalats pel Comte de Cardona y del falcó que li regalà En Galceran Andreu y 'ls vuyt que li trameteren del Castell de Caller, los quals consumien sengles gallines per dia, y, ademés, tenía una cadella camusa comprada a un mercader de Tàrrega, qui també li vengué un branxet.

Aprés la caça, l'equitació l'entusiasmava. El Comte de Foix li fa present d'una sella cuyrenya obrada ab vibres d'or y ab lletres morisques, ab fre y pitral niellat y daurat, y 'l d'Ampuries li regala un palafrè. Ell, per sa part, se compra una sella barralesca y rumbeja corcer ab capsanes alcalades y regnes genetes de seda escarlatada y té sella de junyer de fusta ab elm pansera y escut de ferre, jipó d'armar, cellers d'argent y altres diversos paraments de cavall y altres arneses. Li plavía la sella gallega guarnida de cuyrs blaus y alternar ab ella un parell de capsanes gornides d'or y de seda. Per a cavalcar de viatge usava moltes vegades un mul de pèl d'estornell.

Era curós del seu habillament, a voltes extremat : capell turquès, jupó y hopalanda de drap d'or, correja de sanastre y altra francesa

* *Doc. procés B. de C.*

Digitized by Google

gornida d'argent. Té varietat d'espases, entre elles, una ab esmalts, gornida per En Bernes, l'argenter valencià, y altra, per En Francesch Rexach, argenter de Barcelona. Y si seguint la tradició juga per les festes de Nadal, fa ofrenes de ciris de 100 lliures, ab senyals reyals, a sants de la seva devoció y al Monestir de Montserrat, los quals, en compliment de prometences per causa de malaltía, hi portà ab un mul de bast, En Ramon Descamps, traginer de Molins de Reg, y ajuda en son vestir a fra Ramon, ermità monserratí, y a un pobre home dèbil qui era estat mariner y que vivía a Valencia, pres lo carrer de la Mar, li dóna una cota y un caperó blau fets expressos y fa almoyna de diners a un capellà garneu, qui captava; mentres per les seves devocions, En Rexach li obra un reliquier d'argent; paga un diner diari per a oli de la llantia qui crema en l'escala del palau del Senyor Rey, devant una imatge; per Sant Blay, seguint la tradició, fa benehir fruyta, ço es, avellanes, figues, castanyes, pomes, malgranes... Per quaresma menja de magre y observa el dejuni de Témpores. Regala als seus pares draps d'or del tauris ab lletres morisques; dóna una copa y un pitxer d'argent a la Comtessa d'Ampuries, de la qual fo compare per una filla que li tench a les fonts baptismals, y una copa d'argent sobredaurada a la muller de mossèn Berenguer d'Abella, de la qual també 'n fo compare.

Y si 's deportava y feya presents y almoynes y ofrenes, y escoltava los seus ministrers, y entre ells En Johan de París, també recompensa 'ls saigs qui preseren y rodaren alcuns cristians y juheus, los quals eren inculpats d'haver emblada y venuda una custodia d'argent de l'esglesia de Montblanch, hont hi havía set hosties sagrades, y 'l seu tresorer paga cordes y carbó per a tormentarlos.

No 's descuida 'ls cans, als qui compra collars y coples, y per ell compra botzines.

Celebra a Barcelona la festa de l'Epifanía del any 1365, y menja capons y beu piment y gingebre, ab neules y turrons; el dia de la Candelera senta a la sua taula al Vescomte de Cardona y altre cavaller, y dos dies aprés, mengen ab ell, ademés del dit vescomte, dos missatgers del Duch d'Anjou y altres cavallers, obsequiantlos ab gran dinar de capons, gallines, perdius, moltons, pernils, salsa de pahó, menjar blanch,

Digitized by Google

PUBLICACIONS

DE LA

FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS VDA. ROMAGUERA

CRÒNIQUES CATALANES publicades sota la direcció de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Volums 4.rt hol·landès, 28 × 22 cm., impresos en paper de tina, verjurat a mà, amb la filigrana de la Fundació:

Vol. II. — GESTA COMITUM BARCINONENSIUM. Textos llatí i català, editats i anotats per L. BARRAU DIHIGO i J. MASSÓ TORRENTS. 1 vol. de LXXIII + 167 pàgs., amb 8 làmines fora text, en fototípia, reproducció de manuscrits ..... 25 ptes.

SOBIRANES DE CATALUNYA. Recull de monografies històriques publicades sota la direcció de la R. Acadèmia de B. L. de Barcelona. I. LA REINA EMPORDANESA, per JOSEP M.ª ROCA. II. LA REINA MARIA, MULLER DEL MAGNANIM, per FERRAN SOLDEVILA. III. LA REINA ELIONOR DE SICÍLIA, per la DRA. ULLA DEIBEL. 1 vol. de 480 pàgs. en paper de fil de fabricació especial. 40 ptes.

Dipòsit: Llibreria Verdaguer, Rambla del Mig, n.° 5

ATLAS ELEMENTAL DE NÚVOLS, publicat a utilitat dels Observadors de la Xarxa Meteorològica catalana, pel PROF. EDUARD FONTSERÈ, amb un pròleg del GENERAL E. DELCAMBRE, President de la «Comissió Internacional per a l'estudi dels Núvols». Clixés dels Srs. J. PONS GIRBAU, GABRIEL CAMPO i AURELI PULVÉ. 1 vol. 4.rt hol·landès, 28 × 22 cm., de 50 pàgs., i un Atlas de XXXII planxes en fotogravat ..... 15 ptes.

Dipòsit: Gustau Gili, E. Granados, n.° 45

SENTENCIAS CATHOLICAS DEL DIVÍ POETA DANT FLORENTÍ, compilades per lo prudentíssim Mossèn JAUME FERRER DE BLANES. Edició facsímil publicada per la BIBLIOTECA DE CATALUNYA a despeses de la «Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera», en homenatge al DIVÍ POETA DANT FLORENTÍ. 1 vol. petit 4.rt 20 × 13 cm., imprès en paper de tina, verjurat a mà, amb la filigrana de la Fundació; enquadernació de pergamí, estil antic. TIRATGE DE CENT EXEMPLARS NUMERATS.

Imp. Elzeviriana Barcelona

Digitized by Google

PUBLICACIONS

DE LA

FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS VDA. ROMAGUERA

OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA. Volums 4.rt holandès, 28×22 cm., amb il·lustracions musicals, folklòriques i etnogràfiques:

MATERIALS. Vol. I. Fasc. 1. OBSERVACIONS, APÈNDIXS I NOTES AL «ROMANCERILLO CATALÁN» DE MANUEL MILÀ I FONTANALS. Estudi d'un exemplar amb notes inèdites del mateix autor, per FRANCESC PUJOL i JOAN PUNTÍ, PREV. 1 vol. de 96 pàgs..... 8 ptes.

Vol. I. Fasc. 2. MANUEL MILÀ I FONTANALS, per JAUME MASSÓ TORRENTS. - MEMÒRIA de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada pels Mestres Joan Llongueres i Joan Tomàs (any 1922), per JOAN LLONGUERES. - MEMÒRIA de la missió de recerca de cançons i músiques populars (any 1922), per HIGINI ANGLÈS, PREV. i PERE BOHIGAS. - LA VERSIÓ AUTÈNTICA DELS GOIGS DEL ROSER DE TOT L'ANY. Estudi de musicologia popular, per LLUÍS ROMEU, PREV. - L'OBRA DEL «CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA» AL CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA MÚSICA (Viena. 1927), per FRANCESC PUJOL. - EL MESTRE PEDRELL I LA CANÇÓ POPULAR, per HIGINI ANGLÈS, PREV. - CRÒNICA DE L'OBRA DEL «CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA». Anys 1921-22, per JOAN PUNTÍ I COLLELL, PREV. 1 vol. de 388 pàgs. .. 25 ptes.

Vol. II. MARIAN AGUILÓ I FUSTER, per JOAN PUNTÍ I COLLELL, PREV. - MEMÒRIA de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada pel MESTRE JOSEP BARBERÀ I EN PERE BOHIGAS (any 1923). - CROMATISME, MODALITAT I TONALITAT en les cançons populars catalanes, per FRANCESC PUJOL. - EN MARIAN AGUILÓ. Recordances personals, per FRANCESCH MATHEU. - MEMÒRIA de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada pel Mestre Joan Tomàs i En Bartomeu Llongueres (any 1923), per JOAN TOMÀS. - ELEMENTS GREGORIANS DINS LA CANÇÓ POPULAR CATALANA, per FRANCESC BALDELLÓ, PREV. - CRÒNICA DE L'OBRA DEL «CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA». Any 1923, per JOAN PUNTÍ I COLLELL, PREV. 1 vol. de 450 pàgs..... 30 ptes.

Dipòsit: Llibreria Verdaguer, Rambla del Mig, n.° 5

L'ŒUVRE DU CHANSONNIER POPULAIRE DE LA CATALOGNE par MTRE. FRANCESC PUJOL. Illustrations à la communication faite au Congrès d'Histoire de la Musique tenu à Vienne du 25 au 31 mars 1927, pendant les fêtes du centenaire de la Mort de Beethoven. 1 fullet 4.rt holandès 28×22 cm., de 46 pàgs. amb exemples musicals, entre ells el CONTRAPÀS LLARG.

Digitized by Google

formatges fonedors, vi blanch y vermell, piment, gingebre, crespes ab canyella, rahims, taronges. Agençaren la taula ab violes y murtra. Calgué comprar asts de fust, llogar fusta per a les taules y tres homens per a ajudar la cuyna. En los dies del mes de janer, a la cuyna, fan *aylos queros*, que també he vist apuntat altres dies, y no puch caure a que's refereix : també alguna vegada compren bossichs (seran pedrers de gallina?). El pa li senyalaven ab una senyal expressa. Les tovalles y tovallons de la sua taula són francesos y li torquen els coltells ab draps de lli.

Per a manar cenes a diversos llochs del Reyalme, la tarda del dia 6 de març sortí de Barcelona y anà a Sant Cugat, portant, ultra la seva companya habitual, En Francesquet Miró d'Oriola, que'l Rey li havía recomenat que's posés a casa per tal que vegés «lo seu cavalcar e lo seu endargar que fa tan aptament que segons la sua edat es maravella» (1204-39 g.). El 7, dinà a Terrassa y sopà a Monistrol; el 8, al matí, pujà a Montserrat, essent convidat del prior; el 9, dinà a Apiera y jagué a Sant Pere de Riudevitlles; el 10, pel matí, marxà a Vilafranca, d'ahont partí l'11, aprés dinar, dret al Arbós; el 12, al matí, anà a Santes Creus; el 13, de bona hora, partí de Santes Creus y dinà, sopà y dormí a Poblet; el 14, lo mateix, a les Borges, ahont lo comprador degué comptar la vianda per sous jaquesos. El 15, ja dinà a Lleyda, veyentse obligat, per deficiencia de vaxella, a llogar escudelles y talladors. Aprofitant l'ocasió de trobarse a Lleyda tramet En Dezfar, donzell de sa casa, al Vescomte de Narbona, per a demanarli un astor, que li donà. El 18, malgrat ésser dimarç, lo que vol dir qu'encara no tenía arrelada la superstició del dia fatídich, partí de Lleyda, dinà a Giminells y dormí a Bellver; el 10, dinava a Sixena, sopanthi y jaguenthi; el 20, al matí, anà a la Narga; el 21, a Tardayanta, l'endemà a Çuera, y 'l migdía del diumenge, que comptava 'l 23 de març, entrava a Saragossa, rebent allí 'l present d'un rocí genet que'l Rey li enviava de Burriana.

De Saragossa ne marxà lo diumenge 20 d'abril y dinà a Miranda, convidat pel arquebisbe de Saragossa, retornant a dinar a Saragossa 'l dia 22. El 15 de maig l'arquebisbe 'l torna a convidar.

Fins lo dia 25 de juny romàs a la capital aragonesa, d'ahont ne

Digitized by Google

sortí el matí per a anar convidat a Hosera; el 26, a Romana; el 27, a Sant Pere de Calandra; el 28, a Alcaniç, d'ahont ne sortí 'l dia 30, qu'era dilluns, per a anar a sopar y dormir a Bellmunt.

Lo primer dia de juliol partí de Bellmunt y anà a Montroig; el 2, a Morella, pagant altra vegada en sous barcelonesos. A Morella s'hi estigué fins el dia 7, qu'anà a Sant Matheu, hont romàs el 8, convidat pel mestre de Montesa, qui li dóna per cenes 1,000 sous barcelonesos. El dia 12 anà de Sant Matheu a dinar a les Coves, dormint a Les Cabanes; el 13, a Castelló, hont dinà y sopà, dormint a Vilareyal; el 15, aprés dinar, anà a Almenara, y 'l 16 y 17 dinà, ab lo Rey, en lo setge de Murvedre.

Ell cobejava qu'en lo setge, per a guardar la seva persona, l'haguessin acompanyat alguns dels seus Ducat y Comtat fent de ballesters, especialment els de Berga, Manresa, Prats y Cervera, los quals, influits per la Reyna, qui devía obehir motius d'alta conveniencia, s'hi negaren.

En lo seti li feren un alberch ab un porxe, ahont s'allotjà ab los seus més íntims, y ab mestre Sanç de Ribaura, metge de Física, lo qual, haventlo visitat a Saragossa, l'acompanyà a Murvedre. Trobantse en lo setge, comprà un cavall que regala al Comte de Trastamara, aliat de Pere III contra *Pedro de Castella.*

Pochs dies estigué en lo setge; car, haventhi arribat el 16 de juliol, ne partí el 22, dia de Santa Magdalena, per a dinar a Burriana. El 23, dormí a Vilareyal; el 28, dinà a Onda y jagué a Borriol; el 29, dinà a Vilafamens y sopà a les Coves; el 30, a Sant Matheu y Valltrayguera, y 'l 31, a Ulldecona.

El 1.r d'agost entrà a Tortosa, essent convidat per los jurats y prohoms de la ciutat, que li entregaren 5,000 sous barcelonesos; el dia 2 anà a la Font del Perelló; el 3, al Coll de Balaguer y Cambrils, y 'l 4 a Tarragona, hont fou convidat d'En Acart de Talarn. El 6, al Vendrell y Vilafranca; el 7, dinà a Sant Sadurní, ab mossèn Berenguer (d'Abella?), y dormí a Martorell, d'ahont, de bon matí, marxà a Barcelona.

Si en lo transcurs d'aquest viatge fou convidat varies vegades, ell, per la sua part, no 's quedà enrera. Trobantse 'l dia de Pasqua a Saragossa, dinen ab ell Don Loys (Cornell?) y dos altres cavallers, y la

Digitized by Google

diada de Sant Jordi convida l'arquebisbe, el bisbe y setze cavallers de la Creu; per a aytal convit se llogaren talladors y grials y tres homens ajudants de cuyna, y compraren canastes; los quatre diumenges següents convida dos cavallers cada diumenge, així com el dia de l'Ascensió y 'l dimecres dia 28.

La diada de Pentecosta són convidats l'arquebisbe, el bisbe d'Osca, richs homens, cavallers y ciutadans de Saragossa, llogant ab aytal motiu quatre homens per a la cuyna, asts de fust, ampolles y taces. L'endemà convidà dos cavallers.

A Murvedre, com havèm dit, el 16 y 17 dinà ab el Rey; el 19, convidà a dos cavallers; el 20, a quatre comtes, y 'l 21, vigilia de marxar, a altres dos cavallers. El primer dia d'estada a Barcelona, després del viatge, menjaren ab ell el Vescomte de Castellbó y En Ramon d'Anglesola.

Durant lo viatge 'l seguí la seva cuyna, portant la ferramenta en una sarria, y, segons les conveniencies, feya que l'avancés. També 'l seguien els racioners del peix. Lla hont no tenía hostatge oficial, o bé ofert, ne llogava. Gratificava 'ls guies, els correus y 'ls barquers de les barques que'l passaven a ell y ses companyes, com el de Valloban, el del Gàllego, el del Ebre a Vilella; les dònes qui agranaven o escombraven lo seu hostatge, a un home qui li aportà vi blanch tramès de Saragossa a Sessa y 'l missatger de la Comtessa d'Urgell, qui dugué peix del Closa a Sixena; als munters que li aportaren senglars a Saragossa; a un moro convers, al seu almoyner per esmena d'obra de terra y de vidre que lo Divendres sant serví al Infant; fa almoyna a l'iglesia de Santa Engracia de Saragossa, a l'hortolà per l'aygua presa a obs de la Cort, als jutglars qui 'l galegen, a tres pobres d'Alcaniç..., a tothom favoría ab la seva prodigalitat.

No 's descuida dels cans, als qui compra collars ab senyals reyals y coples; alimenta ab gallines; manté esparvers y fa arreglar en lo Palau de Saragossa un lloch per a jugar a ballesta.

Trobantse ja a Barcelona, desde 'l dia 8 d'agost, el 30 de setembre mengen ab ell uns missatgers de França, y 'l 9 d'octubre, ab la Reyna, va a dinar y sopar a Montcada, y dormir a Sant Cugat; el 10, a Sant

Digitized by Google

Andreu, y l'11, a Barcelona, estantshi fins el 20, aprés dinar, que va a Sant Climent; el 21, al Hospital de Cervelló y Vilafranca; el 22, al Vendrell y Torre d'en Barris; el 23, a Tarragona; el 24, a Cambrils; el 25, a Coll de Balaguer y Font del Perelló; el 26, a Amposta y Ulldecona; el 27, a Tortosa, celebrant ab el Rey la festa dels Sants Simon y Judes, y l'endemà, marxa a Xerta; el 29, a Alpinell y Ascó; el 30, a Lardantes, y 'l 31, a Torres y a Lleyda.

El dia 20 de novembre, trobantse a Lleyda, convida En Johan Xemeniç d'Alarano y En Guillèm Berenguer d'Olzinelles. El 25, qu'era dimarç, ne surt el matí per a anar a Malpartit y a Sant Esteve; el 26, a la Perdiguera y Sessa; el 27, a Roures y retorn a la Perdiguera, y 'l 28, a Saragossa, ahont el dia 30 convida dos cavallers, y l'endemà y 'l que segueix fa semblantment. El 3, de Saragossa anà a Suera a sopar; el 4, fou convidat per En Lop de Gurrea a Bialada, dormint a Almudèvar; el 5, a Osca; el 6, convida a dos cavallers, y 'l 8, ne surt per a dinar ab la germana d'En Lois Cornell, a Sengarre, y sopar y dormir a Cessa.

Ací queda interromput el diari del comprador per fulls extraviats, fins que trobèm que'l Duch sortí de Casones, el dia 11, per a anar a Liers y retornar a Osca, essent convidat per l'abat de Muntaragó; el 12, a Almudèvar altra vegada; el 13, a Suera, y a Saragossa 'l 14. Aposentat en la ciutat, probablement en l'Aljafería, convidà, el dia de Sant Tomàs, a dos cavallers, essent solemne la diada de Nadal, car convidà a cent nou persones, entre les quals s'hi comptaven l'abat de Sant Johan y molts cavallers. Fou necessari llogar escudelles, talladors grans y petits, ampolles y taces, asts de fust, loces, ferramenta, canastes y altres atuhells, y àdhuch s'esmolaren tres coltells de la cuyna y foren llogats tres homens ajudants.

El 27 celebra la festa de Sant Johan, convidant l'abat de Sant Johan, richs homens, cavallers y altres, fins a onze. L'endemà convidà a dos cavallers y l'arquebisbe.

En aquesta excursió, en la qual compra cuyr y trabuqueres a obs d'un loure qu'En Ramon de Margens féu als falcons, dóna propina a un tocador de rembla y al barquer de la barca de Suera... Y axí, sobtadament, termina no sols el registre, sinó 'ls registres del comprador pertanyents

Digitized by Google

al Infant, per ésser incomplet el primer y desapareguts els altres. Es clar que's podría seguir l'itinerari al Arxiu Reyal de la Corona d'Aragó, però no compliría 'l meu objecte, qu'es la recerca de notes íntimes.

Si bé anava sol ab la seva Cort en ses excursions y sojorns, seguint la costum de l'època y les necessitats del Reyalme, la vigilancia escrutadora dels seus pares no 'l dexaven de petja, y ells, a distancia, portaven el timó d'aquell vaxell qui tot just començava a cinglar per les mars fortunals de la vida. Y les advertencies y amonestacions sovintejaven, y 'l Príncep, obedient y temorós, les escoltava ab devoció, les obehía, encara que contrariessin la seva voluntat, y les contestava ab respecte. Vègis la lletra qu'escrigué contestant a la seva mare, la qual, per haver estat malalt a Castelló, l'amonesta perque creu, o li digueren, que la malaltía era deguda a mal regiment (A-III).

Lo 20 de maig del any 1370 el Rey l'emancipa de la sua autoritat «*et manu nostra et paterne nexibus paternitatis totaliter relaxamus ac eciam liberamus*» (1804-147 g.).

Digitized by Google

Digitized by Google

TRES ESPOSALLES Y SOLS DOS MULLERAMENTS

Johana de Valois

L'Infant Johan, primogènit d'Aragó, encara no comptava una vintena d'anys quan lo seu pare, Pere III, qui també s'era casat de bona hora, tractà de mullerarlo ab Johana de Valois, filla pòstuma del qu'havía estat Rey de França Felip VI y tia del Rey Carles, llavors regnant.

A aytal objecte, nomena, en principi, embaxadors per a anar al Rey Carles, lo Vescomte de Roda, Berenguer d'Abella y Llop de Gurrea, acompanyats de mossèn Pere de Tàrrega, secretari del Primogènit. Però, feta la designació, calgué resoldre dificultats, com esperar que'l vescomte retornés de la sua embaxada al Rey Enrich de Castella; que mossèn Llop retornés de ço del seu, hont era anat ab permisió reyal, y que s'aparelli la moneda que tindrà lo tresorer presta y a mà, en guisa que, per aquella, no calga laguiar la partida. Y 'l Primogènit escriu lletres al un y al altre; al Rey y a la Reyna, al tresorer, als embaxadors nomenats, y recomana pressa a la mare : «Noresmenys vos placie senyora, si mercé es vostra, dar obra al acabament que la embaxada ques deu fer per lo meu matrimoni en françа sie deliurament espeegat e tot ço que a aquellas pertany» (1735-48), y com ell es cert «quel senyor Rey e vos sots curosos del dit fet mes que jo, e axí jaquesch adeu e aell e avós» (1736-6 g.). «Quant es del fet senyora quem fets saber del meu matrimoni e quel senyor Rey e vos ne stats ab ansia, vos tench axí matex a gran mercé suplicantvos que axí com ne havets ansia que hi vullats dar breument sparxament» (1736-9 g.); y al Rey li fa saber : «Jo he comeses alcunes coses al noble

Digitized by Google

e amat Conseller e Majordom meu mossen en Berenguer Dabella sobre lo fet del meu matrimoni, a la vostra altesa de part mia esplicadores» (1735-47 g.). Esperona 'ls embaxadors : «perqueus pregam tant com podem que entretant metats e façats metre apunt totes les coses que ala embaxada daçó faedora necessaries vos pareguen, car nos cuytarem en manera lo dit mossen Lop que no aturará mes j. jorn de ço que auprés es» (1735-47 g.). Diu al vescomte y al Abella que s'aparellin y drecin per a que, quan aquell sia tornat de Castella, «posquessets tantost partir e fer la dita embaxada, peró intenció es nostra e volem en tot cas que vengats a nos ans de vostre partir» (1745-23 g.). Aquesta lletra porta la data del 27 d'octubre del any 1368, y 'l 9 de març del següent any, encara l'embaxada no era sortida, car li escriu al Abella : «tingats aprop ab diligencia ques convé lo fet del dit nostre matrimoni ques faça e per obra se complescha» (1736-12 g.); y quatre dies aprés : «axí tingats axí aprop que iversosament per obra se complesca» (1736-13 g.).

Vol que'ls tresorers estien preparats y tinguin «moneda aparellada ab la qual puscats quitar prestament e sens triga los dessús dits [embaxadors] de ço que per la dita embaxada los deurá esser acorregut e pagat», y nomena «cascun dells dits missatgers afi que sapiats deque deu esser fet acorriment e paga a cascun dells maiorment que vagen per aytal fet, peró volem que aquest fet no publiquets ans lo tingats axí e aytant secret con fer se porá» (1735-23 g.). Y com els de l'embaxada «partir bonament no puguessen sens lo corriment quels deu esser fet», demana al tresorer de la Regina s'interessi per a que la moneda que'ls hi hagi de donar «sie presta e amá, en guisa que per aquella nols cala aturar ne trigar» (1735-25 g.). Però, pensant que sens lo consentinent y ordinació del tresorer del Rey no se'ls donaría la moneda, s'interessa ab aquest per a que l'entrega no tinga torb ni embarch, y «que per falta daquella aturar ne laguiar per res nols covenga» (1735-26). Lo tresorer li contesta «que per la dita moneda nols calrá aturar ni un dia»; ell li agraheix, y responent a la pregunta del tresorer de la quantitat que se'ls ha d'entregar, li diu «semble anós quels dege queacom mes esser donat per rahó del feyt per que van e axí per acorriment com per arreament que per altres qualsevol feyts que anassen faents vos saber quels dits missatgers son lo vez-

Digitized by Google

comte de Roda, mossen Berenguer Dabella e mossen Lop de gurrea» (1735-30).

Pel març següent, com havèm dit, encara l'embaxada no era sortida, y 'l Primogènit n'escriu moltes vegades al seu pare y recomana al majordom del Rey que tinga aprop lo fet de l'embaxaduría que breument se faça (1736-13 g.), y, a En Berenguer d'Abella, qu'estía preparat, que tinga «los capitols e procuracions, moneda e altres coses necessaries [ala] expedició del dit nostre matrimoni e embaxada daquell, per manera que quan que lo dit Mossen Lop sie ab vos, vos ho tingats tot aparellat e endreçat, axí que per les damundites coses vos, ni el dit Mossen Lop un dia, ni més, vos hajats alaguiar» (1736-15). Per a que puga marxar l'Urrea, escriu a En Planella, son camarlech, que vagi a la Cort cuitadament, «axí que per triga vostra lo dit mossen Lop no haia a laguiar» (1736-15 g.).

Axí les coses, lo Primogènit té ardit que'l seu pare havía indicat al Abella que no anés a la missatgería, y li prega «que façats despatxar los dits mossen Berenguer e mossen Lop que ab lo vescomte de Rochabertí ensemps, segons la dita ordinació, de continent partesquen» (1736-15 g.). (Ací, en l'original, hi ha una errada de redacció, car lla hont diu *Rochabertí* ha d'ésser *Roda*.) Lo mateix dia dóna disposicions per a que's pagui, als missatgers, «axí de quitacions com de vestit, vourets per albará o albarans de nostra scrivania de ració esser contengut. Axí que per colpa vostra no haien un dia a trigar» (1736-16 g.).

Per fi, lo Rey dóna als embaxadors sengles lletres, datades a Tortosa lo 25 d'abril de 1369, de presentació per al Rey de França, la Reyna Johana, sa esposa, y de sa marastra Blanca d'Evreux, Reyna qui fou ab Felip VI y mare de Johana de Valois (1227-70).

Acompanyen els embaxadors En Pere de Marçà, En Barthomeu de Castre, En Salvador Bosch y En Pere d'Aragal, de la casa del Primogènit, als quals dóna pecunia per a les despeses de vestit y de camí (1736-16 g.).

L'Infant fa dir al vescomte «que no partescha de la infanta tro sia ab nos, per tal que puxam parlar ab ell de alcunes coses secretes que per scrit nol poriam nostra voluntat declarar» (1736-26 g.).

Los missatgers de la Casa d'Aragó, embaxadors a la Cort de França

Digitized by Google

per a concertar y finar matrimonis entre l'Infant Johan y l'Infanta Johana de Valois, reben, de Pere III, les ordinacions fahedores (A-IV).

Johan, aprofitant l'avinentesa de l'anada de l'embaxada a França, vol que's certifiqui si hauría lloch del matrimoni del Duch de Borbó ab l'Infanta del casal d'Aragó Dòna Johana (la qui fou aprés Comtessa d'Ampuries), y recomana qu'en aquesta investigació hi tinguin los embaxadors bones y savies maneres (1736-24 g. y 25 g.).

L'embaxada ja es en terra francesa y ha tramesa la primera lletra; lo primer corrèu vingut de França qui ha vista l'Infanta enalteix l'abtesa de la persona y sa bellesa y sos nodriments. No obstant, com los qui feren l'exploració d'aquest matrimoni, el de Roda y En Dezfar, digueren que l'exovar fóra de 200,000 franchs pagats tot seguit, y ara li diuhen que seran pagats 100,000 de cop, y per als altres 100,000 demanen espera, sospita 'l Primogènit que sia una excusa per a no fer lo matrimoni (1736-26 g.), y li desplau, «con havem posat nostre cor en aquex matrimoni mes que en negun altre» (1736-27).

Los embaxadors, detinguts a Chalons, s'enteren, per veus volanderes, que s'intenta solicitar dispensació del Papa per a lo maridatge de l'Infanta Johana de Valois ab lo Comte de Llança, y 'l Vescomte de Roda se'n va a París per a saber lo qu'hi ha de cert. Lo Primogènit no creu lo que li han dit, que l'impediment lo posava la mare de Johana; ans bé, creu que prové del Rey de França, qui voldría casarlo ab la filla de N'Enrich de Castella; aconsella que trametin un propi a la mare de Johana y li diga que'ls embaxadors, havent sabuda la nova del projectat matrimoni ab En Llança, retornaven al Regne d'Aragó, «cor poria esser que lo Rey de françа tractás aquex matrimoni del dit comte e que la mare dela dita Infanta non sabés res donantli entenent que lo senyor Rey (Pere) ni nos, no voliem aquex matrimoni» (1736-28).

A ell li dol que'l matrimoni no 's faça, car en ell hi havía posat son cor més qu'en nengun altre, y havía jaquits tots altres matrimonis que li havien estat parlats, però, dolentli molt, aconsella que si veuen que no té via, retornin de seguida, y «que per altres afers nous aturassets, cor no seria honor nostra ni vostra, qui en loch nostre e per nos hi sots» (1736-30 g.). Arriba fins a dubtar del Vescomte de Roda, «mas confiam

Digitized by Google

dela naturalesa e lealtat vostre que havets al senyor Rey e anós, quen vostre cor cabés res qui no fos nostra honor» (1736-31).

S'entera que'l Rey de Navarra ha parlat malament a la Reyna Dòna Blanca del seu pare y de la sua mare y d'ell, y ho escriu a aquella : «perque senyora, de aytals vehins poch los havem que greyr ell senyor Rey, ni vos, ni jo, placia a Deu que lo senyor Rey e vos viscats e yo e que ell conega que no es ver ço que ell ha fet saber e no es aquest lo primer mal que ell ha dit» (1736-33). Referintse a lo mateix, diu als embaxadors : «quant ales paraules que son stades fetes saber ala dita Reyna Dona Blancha del senyor Rey e dela senyora Reyna e de nos, mos maravellam que aquell qui fetes les ha de saber, quis feny esser nostre amich, diga aytals paraules contra veritat; deus leix viure nos queli donem a conexer que som aquell que hi ha fet saber» (1736-33); particularment, escriu a mossèn Llop d'Urrea «a açó quens fets saber perque lo nostre matrimoni ses cuydat torbar per les malvestats que lo Rey de Navarra ha fetes saber a ça germana dona Blancha, de la senyora Reyna e de nos, nos no ho descreem, cor acustumat es de fer malvestats e de dirlas. E con lo Rey de França vos ha tramés adir que vos mostrará letra del dit Rey de Navarra o vos dirá la qual enviá ala dita Reyna dona Blancha perque nos certifiquets en açó que pugats e quen sapiats clarament certenitat. E placia a deu que nons lex morir tro haiam dat aconexer les malvestats que fa saber si son veres» (1736-33 g.).

S'enfada ab los embaxadors perque, al veure que'ls posaven dificultats, no's retiraven : «som stats fort maravellats con havets tampoch sabuda guardar la honor del senyor Rey e nostre, cor pus veiets que laltra part no venia be al matrimoni, be podets e deviets conexer que ço que si feia per fervos musar e levarvos ab maneres, la qual cosa es minva del senyor Rey e nostra e gran culpa vostra, cor encontinent que aquestes coses vaets o deviets conexer e queus entornassets tant tost e en mes hi aturasets ey perfidiadets maiorment si nos fa mes crexets la minva del senyor Rey e nostra e a vostra culpa». De totes maneres, ja que s'hi han quedat, que posin l'ultimàtum que, dintre tres o quatre dies aprés la rebuda de la lletra, volen fermar bé y cumplidament el matrimoni, sia ab aquestes dues condicions : «ço es, que dins cert dia e breu, lo pus

Digitized by Google

breu que porets e a nosaltres será vist possible e convinent, sia hauda per los dits Rey e Reynes dispensació del Sant Pare sobre dit nostre matrimoni. E que axí matex sia emprés e assignat dia per solemnizar e consumar lo dit matrimoni». Si no s'accepten aquestes condicions, els mana que «prenats vostre comiat e venits vosen no sperant sobre açó altre manament del dit senyor Rey ne nostre». Per a la paga dels 200,000 franchs, ordena qu'obehexin lo que'ls diga En Pericó Dezplà, a qui li han explicat de paraula, y acaba la lletra recomanantlos que si 's ferma lo matrimoni, «durant le stiu aquest en que som, vos namenarets la Infanta, con sem nos certs que si destiu no la amenats, no façats compte que divern laus liurassen, con la casa de França no acostuma de fer caminar dones divern. E si daquest stiu [no] la amenats no pensets que per res la amenassets tro ala primavera», per lo tant, que partescan al pus lluny per tot lo setembre (1736-46 g.).

Si bé innova a la Regina Elionor qu'ha rebudes lletres dels embaxadors, los quals tenen per fet lo matrimoni (1736-51 g.), passats dos dies, al seu pare, qui li havía preguntat qu'en cas que no 's fes lo matrimoni de França quin li parría millor, el de la filla del senyor de Milà o bé 'l de la filla del Duch de Duràs, li respon : «plau mes amí lo dela filla del senyor de Milá per dues rahons : la primera per lo gran anantament de xovar que lo dit senyor de Milá fará, la segona, que ultra lo dit axovar, enten que tots temps vos e jo senyor ne porem haver valença al fet de la guerra de Serdenya e ella que es apta, bona e convinent, segons ques diu. E açó enten adir dela filla de Micer Galeaz* que fo muller de Leonell, la qual, segons que aquell cavaller que vench a Manresa dix a alscuns de nostro consell, que null temps no era stada coneguda per lo marit» (1736-53 g.).

Mentrestant, los embaxadors eren a Rohan, y no devía portar lo negoci llur tanta pressa, quan lo Vescomte de Roda partí «ab dues Galeres e ab dues barques armades lo derrer dia de julliol per anar dempnejar los angleses e veer com se porten en Anglaterra» (1736-52 g.).

En la seva absencia, sos companyons s'entrevistaren de bell nou ab

* Johan Galeaç, primer duch de Milà, comte de Virtuts, nebot de Bernabó, senyor de Milà.

Digitized by Google

lo Rey de França, qui 'ls hi digué que'l dit matrimoni li plahía molt, y, que al tornar d'una excursió guerrera de pochs dies, aniría a París emportantsen ab ell l'Infanta Johana, y axí sotstreta aquesta del poder de la sua mare, li daría entenent de consentirhi. Axí mateix, s'han procurat la colaboració del cardenal y conseller reyal y del bisbe de Costances, los quals tenen gran predicament y estan molt acostats al servey del Rey.

Com podría ser que les coses cambiessen, havent entés los embaxadors que's tractava, en cas de no dar resultat lo matrimoni de França, «que la un dels senyors de Milá ha tramés embaxadors al senyor Rey e avós per fer matrimoni duna sua filla ab vos senyor», s'oferexen per a gestionarho, en cas que'l de França no 's faça (1736-52 g.). Lo Primogènit troba qu'es millor, ja que'l cavaller qui anà a Manresa era frare del Cistell, segons l'hàbit que duya, y 's nomenava Senesorgues, y digué que si l'haguessen menester «seria en lo Monastir de Cirels que es segons dien dellá París dos jornades e que ell tractaria lo dit fet», que trametin a dit monestir un propi o dos, com fra Ferrer Vicens del dit Orde, qui es a la Sorbona, y En Barthomeu de Castre, o altres, que'l demanin, y, en cas de serhi, tractarho com a cosa d'ells, recomanantli que diga al senyor de Milà trameti embaxadors al Regne d'Aragó (1736-54).

Com lo Castellà d'Amposta, abans de parlarse del matrimoni de França, havía parlat del de Milà, es de parer lo Primogènit, en contra de lo qu'havía pensat, qu'hi escrivís lo castellà per si mateix (1736-63): «*Porque nos havemos acordado que vos, qui ya daquest matrimonio havedes maneado en tiempo passado que agora, a manera que parta de vos, fagades que aquest matrimonio torne*» «*que no sabemos persona al mundo que el dito matrimonio tan bien pueda tractar e fer como vos*» (1736-64 g.).

L'endemà d'aquesta lletra torna a escriure al Abella y En Gurrea «que si vehiets que laguí ne deteniment de temps ne per altres maneres vos metessen alongaments en lo matrimoni, queus en vinguessets, car be conexets que a honor del senyor Rey ne nostra noy stats, que no es princep al mon que nos degam massa requerir de fer matrimoni ab nos, si aytant no li plau com anos. Perqueus dehim, eus manam, que encontinent, si lo dit matrimoni no es farmat, o dins iij. o iiij. dies aprés que la present nostra letra haurets reebuda nos ferma, vos manam que noy

Digitized by Google

enantets nel fermets ans vosen vingats» (1736-63 g.), car està convençut que l'activitat de la Cort francesa ab los embaxadors «no ere sinó passament de temps e tenentlos anoves» (1736-66).

De Barcelona, hont se troba, va a Villareal, y marxant a Saragossa, mana que si corrèu o persona alguna venía ab lletres dels missatgers de França lo trametin a la capital aragonesa (1736-82).

Per la primera qu'hi reb, a hora del seny del lladre, li expliquen com lo Rey de França prometé que a *omnium sanctorum* serien ab ell la Reyna Dòna Blanca y l'Infanta, y ell, responent als missatgers, torna insistir que prenguin comiat, «e vos ne vingats cor veets quela aturada de vosaltres, stant per la manera que estats, no es honor ne del senyor Rey ne dela senyora Reyna ne nostra, que dejam requerir massa ninguna casa del mon de fer mesclament ab nos» (1736-101 g.). Malgrat aquesta aparent indignació, escriu a En Jacme Dezfar lo mateix dia que, per les lletres dels missatgers de França, té entès que lo matrimoni va per bona via (1736-102). Efectivament, els Reys y 'l Primogènit reben lletres dientlos que'l matrimoni «es quaix concordat e covengut» «E axí, senyora, si lo matrimoni deu esser profitós al senyor Rey e a vos e amí e ala terra, deus hi do acabament, sinó e em aquell que mellor me sie». En aquesta lletra a la sua mare protesta «que jo passás alarch en fer grans pompes e grans messions», referintse a la boda (1746-104).

Torna a impacientarse perque sab que l'Infanta no era a la Cort francesa lo dia de Totsants, com ho havía promès lo Rey de França, y dubta y coneix «que les obres qui son seguides tro al dia de vuy que son alongament e maneres», y mana de bell nou que si al rebre la lletra lo matrimoni no es cumplit «que en continent, sots ira e indignació nostra, vos en vingats si donchs empró noy haviets tant proceyt que dintre dos dies no hagués acabament (1736-111 g.).

Al Rey l'enfaden tant aquests ajornaments y dilacions, qu'escriu als embaxadors revocant lo poder que dat els havía de fer lo matrimoni (1736-111 g.); però, aprés, devía desdirsen, car ells seguiren sa tasca y li envien les mutacions que són estades requestes ésser fetes en la carta de la confederació entre ell y lo Rey de França, y que Pere III otorga «saul que allí on parla dels iiij. anys, oltra los quals la carta no valla, havem

Digitized by Google

anedit, ni encara deçá los iiij. anys sil matrimoni no era fet o nos feya entrel Duch e la Infanta, e açó no deu desplaure al Rey de França, car segons vostres letres lo matrimoni ja deu esser fet» (1550-23). Y demana diners a diverses Universitats, car entén «decá la festa de Nadal de nostre senyor prop esdevenidora fer cavaller lo nostre car primogènit duc de Gerona lo die que aquell duch solempnizará son matrimoni» (1550-25 g. y següents).

Per fi, lo dia 8 de setembre del any 1370, lo Rey En Pere dirigeix sengles lletres al Rey y Reyna de França y a Dòna Blanca, Reyna viuda, mare de Johana, manifestant lo seu plaher y goig, car, per la gracia de Déu, s'ha fermat lo matrimoni, demanant que trametin l'Infanta abans de la fi del temps per lo Rey retengut (1230-39 g. y 40). Ademés, també escriu a l'Infanta Johana, a qui nomena ja *cara filla* y titula *Duquessa de Gerona e Comtessa de Cervera*, palesant la sua satisfacció y pregantli que li escrigui, quan més sovint millor, lo seu estat de salut y bon estament, y dientli que «mes seria a nos plasent que vos fossets ab nos, axí com esperam ab gran desig» (1230-40 g.).

Per a poguer despatxar ab més promptitut la vinguda de l'Infanta, los embaxadors proposaren la conveniencia de repartir uns 2,000 franchs entre alguns de la casa del Rey de França. Pere III s'hi oposa terminantment, «car ja havem consentit que alguns ni fossen dats en sou, per tal quels dits afers haguessen bon acabament» (1227-138), y recomana als embaxadors que procurin tenirhi «les millors e pus savies maneres que pugats, de guisa que breument siats desembargats» (1230-89).

Al començar l'any 1371, lo Primogènit ja demana les subvencions per a les despeses del matrimoni celebrador dintre breu temps, y escriu lletres al bisbe y als justicia, jurats y prohomens de Saragossa, al comendador y als justicies, jurats y prohomens de Montalban y als justicies, jurats y prohomens d'Alcanyiç. També 'n demana al jutge, batlles, jurats y homens bons de la ciutat y *aldeas de Santa Maria de Albarracin*, als de la vila de Xixena, de Penaguila, dels llochs de Biar, Pagreny, Ontingen, Alcoy, Tranadell y de la vall de Seca (R. 1737-2 g., 3 g. y 12 g.).

En lo mateix Registre, y en lo mateix foli, s'hi troba un paper solt, borrador, qui devía ésser una *instructa* pels cobradors, y que diu:

Digitized by Google

«Bisbe de Taraçona, ccc. florins.
Mestre de Calatrava, md. florins com alcaniz.
Comendador de Montalban, dccc. florins com Montalban.
Taraçona, cc. florins.
Albarracin con sus aldeas, ço que porets.
los otros lochs, quals se vullen sian deçá Ebre... ço que porets e noy façats força e quena hajats ço que porets graciosament. Et así metex de prelats e de Religiosos e de religioses *duenyas*.»

Demana entrevistarse ab lo maestre de Muntesa y ab l'abat de Benifaçà (1737-22 y 24 g.), probablement per a demanarlos subvenció.

Lo Monestir de Santes Creus havía promès cinchcents florins en ajuda del matrimoni, y lo Rey escriu a son fill que'ls faci gracia o rebaxa per la fretura que sofreix, degut a la controversia qu'es entre l'abat d'una part y alcuns monges de l'altra y per altres diverses rahons. Semblantment, lo Rey havía demanada gracia, per a l'abat de Poblet, de lo promès per lo matrimoni; lo Primogènit ne protesta, «car si yo feia aytals gracies fam dubte que molts altres ne prenguessen exempli dells en demanar semblants gracies. E en veritat senyor, sguardat ço quels altres prelats man promés, be poden los dits abat e monestir de sentes creus pagar los dits d. florins» (1737-17).

Encarregades les demandes de pecunia per al matrimoni, a En Pere Ça Costa les de Llobregat enllà, y les de Llobregatençà En G. Alomar, aquests romanen tranquilament a Barcelona, per lo que Johan n'escriu als seus pare y mare per a que'ls amonestin. Igualment se'ls quexa que'ls prelats de Catalunya no volen res donar, y 'ls consulta què ha de fer (1737-18 g.).

No podent anar al Monestir de Xixena, comissiona En Fernández de Vergua «*que a lo mas ayna que podades vayades al dito Monasterio e fagades ala dita priora e convento la. dita demanda de part nuestra et end hayades la mayor quantia que haver podades, a lo menos Quatrocientos florines doro*» (1737-22 g.). (En Fernández de Vergua, junt ab En Montconil, recaptaven en Aragó.)

Per manament del Primogènit es lliurat un memorial a En Jafuda Aletgar, comissari per a rebre les quantitats que'l memorial conté (A-V).

Digitized by Google

Demana, axí mateix, qu'ajudin a pagar les despeses, els de Tahust y 'l bisbe de Pamplona (81 g.). Haventli ofert En Guillemon Coch el préstam de certa quantitat de moneda, fa batre 30 marchs d'argent fi que d'aquell tenien En Blan y En Margens, ab la condició qu'En Coch la puga rependre en florins (85 g.). Suposant que l'esposada es a Avinyó, demana los 500 florins promesos per lo bisbe de Valencia, y que l'escuder que'ls hi porti los hi dongui personalment, «sacretament que negú no ho sapia», y ell li entregarà per al bisbe un falcó grifalt que li porten los embaxadors (94 g.). Recomada al promovedor dels negocis de la sua Cort que res demani per al matrimoni al comenador del Hospital de Sant Johan de Jerusalèm, qui es en Regne de Mallorques y al Priorat, y que si res n'ha rebut, que'ls hi torni, perque han convingut ab lo prior de Catalunya certa quantitat per a tot son Priorat (1651-48).

Los embaxadors innoven que'l Rey de França no pot complir la paga promesa del axovar, y se'ls autorisa per a que, si poden tenirne la meytat la tinguen, y si no, que se'n portin l'Infanta sense l'axovar. Aixís y tot, lo Primogènit tem que'l Rey de França «no satur la Infanta, que ni ab paga ne sens paga la vulla liurar, cor senyor (diu al seu pare), si fos sa filla mils lo poguera hom afrontar (un requiriment formal exigint lo compliment de la promesa), cor pare ne mare no se aturarien lur filla ab aytal minva, mas com es tia moltes coses ne soferria que no so daria a minva». «Cor sabet senyor quel mon es vengut a açó que poca amor han les gents sinó a triades persones e que sien fills o filles». Acaba pregant al seu pare que li envihi les lletres qu'ell escriga a França, per a escriure d'acord y 's vegi que les intencions són les matexes (1737-17).

La Duquessa novella no arriba en Regne d'Aragó, ni tan sols es sortida de París, y Pere III tramet los següents capítols als embaxadors, exigint lo seu compliment en tot y per tot, y res no mudant en aquells (1231-61 g.).

«Volen e ordonen lo senyor Rey la senyora Reyna e lo senyor Duch, quen Galceran Dortigues, escrivá del senyor Duch, vaia a París a mossen Berenguer Dabella e a mossen Lop de gurrea e quels inform de paraula e encara per los següents capitols. Que fasan en lo temps esdevenidor sobrels afers per los quals son anats. E don los dits Capítols:

Digitized by Google

Primerament : los dits missatgers presenten les letres al Rey de França les quals li trameten lo senyor Rey la senyora Reyna e lo senyor Duch, de les quals letres sen port trellat lo qual do als dits missatgers e diguen e preguen al Rey de França, de part del senyor Rey e de la senyora Reyna, que ell los vulla liurar sa tia, muller del senyor Duch e que la sen puxen amenar de present que sen vinga ab los dits missatgers ensemps, car daçó fará gran plaser als dits senyor Rey e Reyna qui han gran afecció que deus lus faés gracia que veessen en lur vida fills e filles del dit senyor Duch. E sil Rey de França hi metia dificultat, raonen li lo fet, com ell hi es tengut per convinença vallada per sagraments e per altres obligacions, la qual convinença par que deia servar. — *Jacme prothonotari.*

Item : sil Rey de França los volia liurar la donzella sens que nols faés paga del exovar, ells facen lur poder de haver la paga del exovar o aquella part que haver ne puxen, no faent definició sinó de açó que reebrien, ne mudant res en les obligacions fetes. Empró, com veessen que alcuna cosa dela dita paga no poguessen haver e per la dita paga lo liurament o venguda dela donzella se retardás, lexassen estar la paga e amenassen sen la donzella. Car depuys lo senyor Rey e lo senyor Duch se avendran ab lo Rey de França sobrel fet del exovar — *Jacme prothonotari.*

Item : en cas quel Rey de França los liurás la dita donzella, mantinent vinguen sen ab ella. E en cas que ell per res no la volgués liurar ab exovar, ne menys dexovar de present. E los dits missatgers estaven en esperança que al menys lus fos liurada a la festa de Pentagosta, segons quel dit Rey de França ha dit a ells e lo dit Rey e ells ne han escrit al senyor Rey e ala senyora Reyna e al senyor Duch, los dits missatgers esperassen lo dit terme de Pentagosta e lavors si liurada los era amenassen la sen com pus cuytadament poguessen. — *Jacme prothonotari.*

Item : en cas que a la dita festa de Pentagosta la donzella nols fos liurada, segons que dit es, passada la dita festa los dits missatgers requiren lo dit Rey de França que lals faça liurar ab laxovar segons que es convengut; Empró, no estiguen de reebre la dita donzella, si liurar lals volien, menys del exovar segons que dit es. E noresmenys li protesten com no está per ells com no la reeben, mas per ell qui no la vol fer liurar.

Digitized by Google

E que açó es contra les Convinences fetes e fermades e jurades entrel dit Rey e los dits missatgers. E sil dit Rey aprés del protest no lals vol liurar encara menys de exovar, realment e de fet los dits missatgers no esperant altre manament del senyor Rey ne de la senyora Reyna ne del senyor Duch, vinguen sen. E açó no mudassen per res si la ira dels dits senyors volen esquivar, per bé encara quel Rey de França los posás en esperança de complir ho allongant ho alcun temps oltra la dita festa. — *Rex Petrus.*» (231-62).

Lo Primogènit recomana fermament lo compliment estricte d'aquests capítols als seus embaxadors (1737-22-25), y vol que mossèn Llop faci fer la conexença personal de l'Infanta de França al seu uxer fidel Salvador dez Bosch (1737-24), lo qual tramet a París, passant previament per Avinyó, havent de complir, en abdues ciutats, encàrrechs confidencials del seu Príncep (1737-25 y 26 g.).

Lo Rey prepara les garnatxes y mantells per a la cavallería de sos fills y altres robes, y vol que'l camarlench «regonega tots quants draps daur e de seda sien en Barchinona per fer vestedures al Duch e al Infant don Martí per lur cavalleria e altres a nos e als altres, per cambiar con irem ataula e que les nostres e del Duch sien duna liurea e daltre part viij. parells de drap dor e de seda per adornar. E daltre part havem ops una cambra reyal, ço es, un cubertor, dosser e sobrecel de drap daur e de vellut e los draps daur sien tals que facen bell Reyal. E daltre part tafatans bells per cortines corredices ala davantera, costat e als peus» (1085-11 g.). Los vestits han de tenir «sa liurea e sa color e cada un vestit sia duna color enter e no de diverses» (1085-12 g.). Fa portar a Tortosa, hont se troba, totes les seves armes, vol que posin en diverses senyeres y penons lo Reyal d'or batut, y demana los sobresenyals del Infant Martí (1085-14), fa obrar una espasa destinada al Primogènit, ab lo pom, lo mantí, la creuera, la guaspa e los caps de la correja d'or y la correja de perles ab l'empresa del Primogènit : les perles han de costar de 30 a 40 lliures l'unça. Advertint que la civella «sia ala part damunt oberta, per tal que les perles de la correja nos puxen guastar» (1329-21).

Per altra part, lo Primogènit escriu al seu confident Dez Bosch qu'advertexi a mossèn Llop «que daçó que no sie secret scrive per ses letres e

Digitized by Google

ço que será secret en cedules, per tal que los qui son entorn de nos, als quals no podem bonament denegar que no vegen les dites letres, puxen veure aquelles e del secret no sabran res, cor sabets ells quin cor han del nostre matrimoni» (1737-37 g.). En la matexa lletra li encarrega expliqui al dit mossèn Llop la senyal qu'ha de fer quan escriga per a saber la conducta qu'ha de seguir «*dela manera que vos devedes tener con cierto senyal quando nos scriviredes consellando de aquello que entendredes que nos devemos fazer*» (1737-38).

Se coneix que les *camarilles* actuaven de bo de bo, y Johan, recelós, prenía precaucions : perçò insisteix ab lo seu conseller que lo escriga ab cèdules intercloses lo que no pot saberse, «per tal quel dit secret nol puga degú veure sinó nos e aquells qui nos conexerem queu deien saber e als altres, pugam mostrar les letres en que no haurá secret, car siats cert que lo nostre matrimoni es vengut en punt de destorbar per aquells qui vos podets pensar qui son e beneyt sia deu quens ha volgut liurar dela pensa dels dits destorbadors e que no ho haut loch, ni nos li havem volgut donar orella. E axí digats a mossen Lop que cuyt dellá los afers per los grans destorbadors deçá».

Agrahit a les gestions del secretari del Rey de França en lo fet del matrimoni, per indicació d'En Gurrea solicita del Sant Pare sa promoció a un benifet vagant en França, en quantitat o valor de 1,000 franchs, y, en cas que'l Sant Pare s'hi resistís per demanar empetració en terra estranya, demana que li sia donat lo dit benifet en la Sèu de Valencia, o en la de Tarragona o en la de Saragossa (1737-37 g.).

Demana al Rey de França qu'immediatament passada la Pentecosta li trameti la sua cara esposa, la Duquessa (1737-38 g.), y repeteix als missatgers l'obediencia als capítols tramesos (íd. 38 g.), y particularment a En Gurrea, que quan, ab l'esposada, hagin feta la primera jornada sortits de París, li trameti En Johaní, y quan sien a Avinyó, li envihi en Dez Bosch. També fa esment de la solicitut del benifet per a mestre Tibau, secretari del Rey francès (1737-38). Escriu a la mare de l'Infanta, y la lletra porta l'adreça : «A la molt excellent, molt cara e molt amada mare nostra dona blancha Reyna de França». *Ex abundantia cordis, loquitur os.*

Digitized by Google

Y frisa, y vol que les lletres sovintegin, y que ràpidament les hi trametin, y envía correus l'un darrera l'altre, y espera ab ansia que passi la Pentecosta (1737-43-50-50 g.), y recomana al castellà d'Amposta, qui es a París, que parli ab lo Rey «*e prendades buenas maneras con ell, que la dita Duquesa segons la palabra suya partesca de París e segun quel dito Rey na certificado al senyor Rey e nos assi mismo*», y li recomana En Dez Bosch (1737-50).

Malgrat les promeses oficials, malgrat los preparatius, lo Rey Pere, enfadat, escrivía a Avinyó : « ... Quan es del matrimoni del Duch nostre fill, ab la filla del Rey Falip de França, non escriuriem dequiavant a negú; si trametre lens volen en nom de deu, sinó, tinganla aytant com los placia...» (1230-136). Lo seu fill, en cambi, insistía ab En Gurrea y lo castellà d'Amposta, y demanava novelles (1737-55 g. 56-56 g.), y fa que s'activin los arneses de cambres, ensellaments, vexella d'argent y d'altres coses (1737-59), mentres que del fet de les viandes lo senyor Rey n'ha pres càrrech, enviant lo seu comprador a Perpinyà (1737-63), car serà la primera població important del Reyalme d'Aragó que petjarà la novella Duquessa.

S'acorda que les noces y cavallería se facen en la ciutat de Saragossa (1737-64 g.), a quals jurats y prohomens lo Primogènit demana la pecunia promesa, axí com ho demana als pahers y prohoms de Lleyda (1737-64 g.). Per a aparellar les viandes necessaries a les dites noces y cavallería, lo Rey ordena sien donats al seu comprador Jaume de Margens, 3,000 florins (1085-58).

Haventse emmalaltit de febre la Reyna, los metges no la dexaren moure de Valencia, ahont li ordenaren passés l'estiuada, y llavors determinaren celebrar les noces a Valencia; però, després, cambiaren de parer, y esculliren Perpinyà, a quin objecte dues galeres, de les que devien anar de Barcelona a Cerdenya, s'armaren y cinglaren vers Valencia per a que'ls Reys y l'Infant Martí, per mar, vagin a Perpinyà (1737-65 g.). Torna 'l Príncep a recordar En Gurrea que quan surtin de París li trameti En Johaní, lo rothier, y a la sortida d'Avinyó, En Dez Bosch (1737-66).

Com li han dit que sortirien de París la primera setmana de juny,

Digitized by Google

n'escriu als missatgers y al castellà (íd., 66-68), y al mateix temps s'entera del estat sanitari dels comtats de Rosselló y Cerdanya per a anar a Perpinyà, hont se fa aparellar bé lo castell, entenenthi posar, ordenant que'ls cònsuls facin buidar lo barri proper per a allotjar les companyes (1737-68 g.).

Dóna pressa als embaxadors y 'ls requereix que li donguin compte del viatge (1737-67 g.). A seguit de la data d'aquesta lletra hi ha una creu ab la següent nota : «*vide sub consimili signo in iij.° folio sequenti prime plana quod additum fuit eo qui hic recipi non potuit*». Y en el foli 69, recte, després de la creu, s'hi llegeix : «*vide serius in iij. folio ultime plane*». En aquest *post scriptum* els explica qu'havien acordat fer les noces a Saragossa, «per tal quells tractaments ques fehien entre lo senyor Rey e lo Rey de Castella venguessen pus iverçosament a deguda perfecció», aludeix a l'indisposició de la Reyna, y acaba qu'havent acordat los metges que per ella lo millor lloch y part es Perpinyà, en aquesta ciutat se farà la cerimonia.

Com aprofitant l'avinentesa del casament, l'Infant Martí havía de pendre cavallería del Duch de Gerona, la Reyna reclama los 5,000 florins que'l Duch ha concedits al seu germà per a comprar «aquells draps daur e de seda de queus havem escrit qui eren estats fets per al Duch Denjou e altres» (1578-108 g.).

Deslliurada la Duquessa de Borgonya, emparentada ab Johana de Valois, En Johan s'apressa a felicitarla per lo bell fill que Déu li ha donat, y demanantli que del seu estat y del estat del nadó lo certifiqui continuament (1737-76).

Per últim, lo dia 9 de juliol l'esposada es sortida de París, y 'l Primogènit s'apressa a demanar diners, y esperona sastres y orfebres perque lo temps es breu, y un dia es un any (78 g.), tramet lo comprador del Rey a Perpinyà (79), y fa comprar sis selles mulars, ab fres y pitrals, per a donar a cavallers, y vol que a Perpinyà li portin les selles y l'argent qu'ha fetes fer : les selles són les qu'ab les mules trametrà a la Duquessa quan aquesta 's trobi a Avinyó (79). En les lletres qu'escriu al castellà traspua la satisfacció que sent perque ha sortida de París la sua esposa y 'l seu agrahiment al Rey de França per la seva afecció y bona voluntat

Digitized by Google

(81-84 g.). També escriu a la Duquessa palesant la sua alegría y dientli que té un gran goig de la sua vinguda y vingui depressa, recomenantli que quan sia a Avinyó supliqui al Sant Pare dongui un bisbat «en la senyoría del Rey e nostra deçá mar» a son confessor, frare Francesch Rafart (81).

Com En Gurrea li indiqués la conveniencia d'enviar mules a la Duquessa, li diu que n'hi envía quatre ab mantes perque no hi ha temps per a les selles, indicantli que les faci presentar per En Salvador dez Bosch (83). Y té desig que la Duquessa «cuyte son camí — diu als embaxadors — façats tot vostre poder e esforç ab aquelles bones e savies maneres que porets que la dita Duquessa entre en tota manera en la senyoria del senyor Rey e nostra e no la cal haver dubte per rahó de la ferma dela cambra car ja es finat por lo senyor Rey que nos hi trametrem quan siam aperpinyá en Berenguer de relat e altres ab poder bastant de fer la dita ferma» (84 g.).

En altra lletra 'ls enalteix molt «la vostra bona diligencia e bones e savies maneres que havets haudes en la partida de la Duquessa cara sposa nostra, de la qual partida som estats fort pagats e alegres. Certificantvos que dels grans trebaylls que havets soferts en fer venir lo matrimoni nostre e dela dita Duquessa adeguda perfecció e partida damunt dita, segons nos desigavem, queus ne retrem bon guardó segons devem e som tenguts e que vos hi tenim be per tenguts», y 'ls certifica «que los dits senyors Rey e Reyna e nos havem acor e farem que la Duquessa e los qui vendran ab ella sian be acullits e si fará la festa que si pertany» (80). Vol qu'En Blan de Perpinyà, quan rebi les respostes d'En Gurrea a aquestes lletres, les hi trameti ab un correu fresch lla hont ell sia (79 g.), car se quexa ab los missatgers qu'haventlos tramès quatre correus «los iij. de nostra casa e lo j. logat e que de negun dels ne havem hauda resposta» (88 g. y 89).

Per sa part, lo Rey demana a En Blan li tregui de penyora una copa d'or, «la qual a la dita festa cobeejam molt haver e a adés no hajam ne puxam haver, per les necessitats que havem, la quantitat per la qual está la dita copa en penyora» (1085-92), y envia a Perpinyà a En Pericó Sestret, N'Antoni de Monells y En Jaume de Bas per a que En Torre-

Digitized by Google

lles els diga les robes qu'haurà menester per a les noces; fa qu'En Guerau Quintana trameti a la vila rossellonesa dotze peces de drap d'or, sis vermelles y sis blaves, y altres divuyt peces de roba, axí com els mercaders barcelonins En Lleó March y En Pericó Vendrell hi envien draps d'or vermells, blaus y blanchs per a fer cortines y altres arreaments (1085-97 g. y 98). Per a lo seu sastre demana un alberch vora 'l castell de Perpinyà, al objecte qu'ab comoditat puga fer la cambra ab los velluts y draps d'or y altres arreaments que comprarà y les vestidures ab draps y penes vayres per a lo Rey (1085-98 g.). Per a les cortines fa ajudar al sastre per lo juheu de Perpinyà Passarell, resident a Barcelona, y altres ajudants de la matexa ciutat qui sien necessaris, sots pena d'anarhi presos y ligats (1085-98 g.).

També hi tramet lo seu capellà fra Guillèm Beya per a metre encunç y endreçar la capella, fentli lliurar les besties necessaries per lo veguer de Barcelona (1085-120).

En Johan sab, per uns mercaders, que la Duquessa «era deçá París a un loch qui ha nom vilanova Sant Jordi» (91) y fa adelantar N'Aymerich de Centelles y En Ramon de Perellós per a que rebin la Duquessa «on la trobets e la acompanyats tro sia a nos» (1737-84 g.). Ell compra draps d'or y de seda, y fa comprar a mossèn Llop draps de paret que li costen 1,000 florins (1737-85). Fa que les autoritats de Rosselló y Cerdanya recoltin viandes y que prenguin posades en lo barri dels frares menors per a les companyes, perque ell posarà en lo convent fins qu'arribi lo Rey, y llavors se traslladarà al castell (85). Vol que mestre Burriach certifiqui l'estat de sanitat de Perpinyà (89 g.).

Desitja qu'en son viatge a Perpinyà l'acompanyi En García López de Sesse, y li mana que l'esperi a Alcanyiç (86). Sortit de Valencia la tarda del dissabte, anà a jaure al Puig, y, allí, lo diumenge, oída missa, lo Rey lo féu cavaller, y ell féu cavaller al seu germà Martí, y aquest ne féu a En Pere Ferrandez de Vergua y a mossèn Johan d'Aragó.

La sua mare li renya perque feya massa grans jornades en lo viatge anant a Perpinyà, y ell li respon especificant les jornades : «Primerament lo vespre com de vos partí del Puig men vinguí a Murvedre e lo diluns següent partí de Murvedre aprés de matines e fuí en hora del sol exit (era

Digitized by Google

últims de juliol) poch més, a nules e dinim allí e stiguí tot lo dia e animen quaix al sol post asopar e jaure avilareal e lo dimarts següent levem ala dita hora aprés matines e anem dinar ala pobla tornesa e stiguí tot lo jorn e sope e animen jaure a Cabanyes e lo dimecres levem bo matí e haguí fret en la matinada, per manera, que per la frescor que fahia, haguim de abrigar dos mantas et anim dinar ales Coves on staguí tot lo jorn tro enla hora baxa et aní sopar e jaure asent matheu e lo dijous aprés, partí de sent Matheu e per lo matí feia bon fret axí com si fos al ivern e anim dinar a Morella on stiguí tot lo dia de dijous e huy que es divendres. E demá que será dissabte entenmen anar per lo matí adinar e star tot lo jorn a Muntroig» (90 g.). Fer tres o quatre llegües per jornada, per un enamorat, qui va a trobar per primera volta l'esposada, no es portar pas massa pressa. Quan arriba a Tamarit, fa unes lletres als veguers, batlles, cònsuls, jurats y prohomens o llurs llochtinents dels llochs y viles de Tremp, Conques, Abella, Organyà y ciutat de la Sèu d'Urgell y vila de Puigcerdà y altres, exigint lo certificat de salut dels respectius poblats y que no planyin los correus (93 g.).

Fa que'l veguer y la cort y 'ls pahers de Lleyda donguin favor y ajuda al sotsadzembler Pere Sagrera, qu'hi va per a pendre y haver adzembles per a servey del Primogènit y sos oficials (87).

Convida a la festa a fra Guillèm d'Abella, comenador de Montçó, al Comte d'Urgell, diguentli que per falta d'arreaments no dèu ni una hora trigar (93 g.). Lo Comte d'Ampuries, també convidat, s'excusa, y ell no li admet «cor ordanat es per lo senyor Rey e nos que en laltre jorn que nos siam estat nuvi que façam avos cavaller» (93), y li torna escriure que apressi sa vinguda, car la Duquessa serà a Perpinyà dintre pochs dies, y «com sabets vos pervengués càrrech, per honor nostra, de tenir taula redona, ordenar tornegs e altres coses jultes e semblants» (94). Per rahons qu'eren atendibles, dispensa l'assistencia del abat de Montealagon (1737-92), y lo Rey dispensa al abat de Poblet, car la seva «abscencia seria dampnosa a la obra del mur que fets per ordinació nostra en lo dit Monestir» (1085-130), y als justicia y batlle general d'Aragó, car farien falta en llurs càrrechs (1085-135).

Mentrestant, los missatgers supliquen que, havent emmanllevat

Digitized by Google

2,000 franchs a París, per a les despeses del viatge, y haventlos de retornar a Montpeller, se'ls envihi aquella quantitat (94 g.).

L'Infanta s'apropa, y lo seu esposat, tement que'ls seus pares no hi arribin a temps de rebrerla, els dóna pressa, dient a la Reyna : «vos clam mercé, axí com en aquella que he la mia sperança, mes que en persona que sia al mon, que vullats cuytar la venguda del senyor Rey e vostra aperpenyá, pertal que puxats esser ab temps e abans que la Duquessa noy fos venguda, cor senyora, la honor mia vostra es. E creegats que sens lo senyor Rey e vos io no seria en perpenyá, ans hi seria segons bé conexets, ama desonor»; y diu al Rey : «perque vos senyor, ab temps, devets esser enla dita vila per fer ami honor ales mies noces, la qual honor, senyor, es vostra e no mia, segons la vostra altea be conex. Perçó senyor, ab aquella humil e deguda reverencia que puch, vos clam mercé que vullats cuytar la vostra venguda aperpenyá, pertal que la mia honor, que vostra es e no mia segons dit es, sia guardada, cor senyor, si per vós no es guardada, com enten que no decaurets en aytal pas, jon reebria vituperi e desonor e los strangers e altres sen traurien scarn, ço que no entench queu jaquissets encorrer, sguardat que so vostre primogenit e que per res no soferriet minva mia» (94 g. y 95).

Dóna trasllat d'aquestes lletres a varis cortisans dels Reys per a que'ls insten qu'iverçosament partescan de Valencia (95).

Lo Rey mana als oficials de Perpinyà que procurin recollir moneda de les demandes y profertes fetes en ajuda de les despeses de la cavallería y noces, y que si no la poden tenir prestament que manllevin de 100 a 150,000 sous ab lo menor damnatge, y que la donguin al comprador En Jacme de Margens, qui no té diners per a la provisió de les viandes, car ja ha gastats los 3,000 florins que li foren lliurats (1085-100 g.). Envía a Perpinyà los tres cofrens hont són les joyes de la capella reyal, y fa que també hi sien trameses, després d'haverles redimides de penyora, totes les corones d'or y les altres joyes y vaxella d'or y argent (1230-146), y En Bernat de So, son conseller y camarlench, també hi va per a fer aparellar, aytant com toca son ofici, referent les coses necessaries a la solemnisació del matrimoni (1230-146).

Arribada a Beziers la calvacada de l'Infanta ab son seguici, allí

Digitized by Google

romangueren menys lo bisbe d'Auxerre, mossèn Johan d'Arrie y mestre Libau, quins, acompanyats de mossèn Llop de Gurrea, passaren les Corberes y anaren a Perpinyà per a parlar ab lo Primogènit «sobre lo fet de la cambra de la Duquessa e dalcunes altres cosas». Com lo Rey no era encara arribat, res los pogué respondre lo seu fill.

Mentrestant, els preveres y escolans, sots la patronía del capellà de Pere III, fra Guillèm Beya, expressament enviat ab tres cofrens plens de joyes de la capella del Rey, endiumenjaven la capella major del Castell, preparaven els ornaments sagrats y polien l'urna de cristall y jaspi, guardadora de les reliquies de santa Florentina, de sant Lluís Rey de França y de sant Narcís de Gerona. Netejaven les llanties de Damàs y 'ls canolobres d'argent obrats, agençant l'altar ab pomells de flors collides en les valls canigonenques y la nau ab enfilalls de nébules de colors diferents.*

Dintre 'l Palau, en los tinells, lluhien les vaxelles d'argent sobredaurades y enriquides d'esmalts, artístichs pitxers y grans y cisellades conques o bacines per a dar aygua mans, y grials, y godofres, o gots, y barques, y talladors de meravellosa factura. Les donzelles y esclaves omplenaven almorratxes ab aygua ros contenguda en barrals demasquins y ab aygua almescada, colocant en la llexa del recambró destinat a la Duquessa, entre altres perfums, la rabaça de linya aloe y la capsa rublerta d'ocellets de Xipre.

Obehint la veu del majordom reyal, los cochs y cambrers y 'l museu y 'l reboster anaven y venien atrafegats, posant en ordre les viandes y 'ls carretells de vi grech y de la terra y 'ls confits y axarops y llepoleríes de tota mena; y ho feyen ab estímol vanitós, perque, com lo seu Senyor, tenien present que la novella Duquessa de Gerona provenía de la Casa de França, y devant d'ella y de son seguici s'havía de palesar que'l Reyalme d'Aragó no estava en peu d'inferioritat y podía sostindre la comparança.

* Nébules o neules de diferents colors, planes, tal com surten dels neulers, sense rotllar, travessades en los centres per les cues de fulles d'eura; quedaven les fulles en un pla y en altre les cues, que's lligaven ab cordill d'empalomar. Servien per a guarnir les iglesies en diades senyalades, com ara s'adornen els carrers ab cadenes y banderetes de papers de colors. Jo he vist en la diada de Pasqües, agençada ab neules simulades, car eren de paper, l'iglesia parroquial de Sant Mus de Cànoves. Aquesta costum perdura, també, en altres parroquies vallesanes, com Corró de Munt, Samalús, etc.

Digitized by Google

Albergat vora 'l castell, lo sastre major del Rey feya la cambra nupcial y vestidures per al Primogènit y 'l seu pare, y obehint los seus manaments, el mestre de cortines Passarell, juheu de Barcelona, ab sos ajudants, paramentaven les cambres castellanes ab historiats draps de paret d'Arraç y ab draps d'or vermells, blaus y blanchs.

Los setials, dossers, escons, arquibanchs y àdhuch els pedriços festejadors dels finestrals, se recobrien ab coxins y draps d'or y de seda, los escuders provehien les forjades brandoneres de brandons de cera ab les senyals d'Aragó y de França : mentres a baix, els macips arranjaven les estables y netejaven les gripies per a les cavalcadures.

Correus d'adzembles entraven en lo pati carregades a seny de vitualles y atuhells y peces de vellut, xamellots, tafetans y altres fardatges y penes vayres y arreaments y arneses. A la remor seca del refrech espurnejador de les ferradures ab los còdols del paviment, y al seguit dringar de cascabells y picarols, s'hi afegien les mallades dels llenyaters damunt els tascons asclant llenya per als festers o teyeres, y 'l martelleig dels mestres de fusta qui muntaven tirades de taules per als convits y refrigeris, catafalchs per a jutglarejarhi y hostatges improvisats a fra menors y altres casals, per als nobles, senyors y prelats, prohomens, consellers, jurats, pahers y cònsols que desiara anaven arribant, y 'ls que més endevant arribarien cavalcant sengles mules guarnides ab selles, capçanes y pitrals de virolats colors... Y per irònich contrast, a tots aquests sorolls, s'hi barrejaven els bels y bruels del bestiar y 'l catasqueig del aviram, víctimes ignocents qu'en los corrals, corts y galliners esperaven els coltells dels vaylets de cuyna.

Los pescayres del estany d'Evol, qui jau part d'ençà del pich de Madres, y 'ls pescadors de Canet y de Colliure, estaven amatents per a trametre, quan los hi demanessen, somades de peix a obs de les taules principesques. Axí mateix, los monjos de Sant Martí, l'hora arribada, trametrien sarrions de gel embollat y arrebassat a la gelera de Balaig.

Los munters reyals y els de Johan, preparantse per a exir a cacera, los uns s'ensajaven a cornar, los altres llossaven els ferres de llurs ascones y 'ls falcons, astors y esparvers rumbejant sengles cascabells de Milà y gits ab senyals del Rey y del Primogènit, frisaven en les perxes per a

Digitized by Google

que'ls traguessin del falconar y descaperuçats los llencessin al espay per a fer presa de les perdius, llebres y cunills, alçades pels clapits de la goçada.

Y, en aquest rusch immens, hont cadascú laborava mel de noces, no podien faltarhi 'ls ministrers, els xantres, els trovadors de dances y 'ls glosadors de gestes, los quals procuraven apendre llurs sonades, virolays, ballets y romances llegendaris, per a galejarho en la gran diada solemnisadora del mullerament de llur Príncep y protector; la maynada escoltava embadalida enfront dels alberchs d'hont brollaven les armoníes de sons d'instruments o de veus humanes y les declamacions ampuloses de les populars llegendes d'En Guillèm de Cavestany y d'En Jofre Rudel, del Tristany, Lancelot y Parceval, Gerard de Rosselló y la cançó de Roland.

Ab l'alegroya inconsciencia dels brivalls de la menestralía y dels remences, contrastaven les cares conciroses dels cortesans per la tardança d'alguns alts personatges, entre altres, los Reys, qui, per mar, havien d'arribar de Valencia, el Comte d'Urgell, al qual faría cavaller lo Primogènit totjust fos nuvi, y lo Comte d'Ampuries que, per honor del seu cosí, havía de tenir taula rodona y ordenar torneigs y altres jochs semblants.

Quan, per la porta d'Elna, entraven a Perpinyà matxos traginers ab xabegades d'espígol y arguensades del brancatge de murtra, llor y boxerica per a enjoncar y empaliar los carrers per hont havía de passar la novella Duquessa, els palacians comissionats per a retre homenatge a la nuvia y, en nom del esposat, donarli la benvinguda, exien dret a Beziers, dexant la vila embolcallada en un ambient precursor de festa que de fòra li portaven els forasters convidats y de dintre esclatava espontani, car lo nuvi feya vint anys que a Perpinyà havía vist per primera vegada lo sol esplendent de Catalunya.

Però, en mig del aldarull y 'l bullici, de la cridoria y les riallades y el formigueix d'habillaments tan luxosos com diversos, un jorn entra en lo burg, per lo camí de Narbona, un correu a esperons batuts, pantejant lo corcer y empolsat l'home, qui descavalca a la llinda de fra menors, y, flectant lo genoll, entrega al Primogènit una lletra closa. Per l'adreça endevina qu'es de mossèn Berenguer d'Abella, acompanyant català de

Digitized by Google

l'Infanta francesa. Tremolós, trenca 'l segell de cera roja, obre 'l plech, y haventlo llegit, la cara se li esblayma; son camarlench innovava al Duch de Gerona que Dòna Johana, greument malalta de disenteri, romanía a Beziers, y que, desconfiant dels seus metges, pregava al Príncep que li trametés los qui ell tenía. Desde l'arribada del corrèu malestruch, la joya y 'ls alegroys, com per art d'encantament, esdevingueren complantes : la dissort llençà la pedra en lo fons del gorch Estelat, y les goges, tornades bruxes, congriaren la tempesta. En lo Conflent encara viu la tradició popular qu'un roch tirat a les aygües del estany Estelat fa esclatar la tempesta. Les goges o fades, o dònes d'aygua, són benastrugues, al revés de les bruxes.*

No cal dir que, a correcuyta, y a regnes batudes, sens laguiar un sol minut, foren tramesos mestres Colteller y Burriach, y, arribats a Beziers, declararen la malaltía perillosa «per lo gran disenteri que havie e vomit e queacom de febre que havie. Aprés senyor — diu lo Príncep al seu pare —, lo dijous a iiij. de Setembre jo haguí correu que ella no estava be, ans li anava mal e feren me saber quel major desig que ella havia al mon era quem pogués veer e que com magués vist que faes deu della ço que li plagués. Lo divendres, senyor, jo haguí letra sua com ella no estave be e quem plagués que, si fer se podia, quem pogués veer, cor vijarés li seria que sempre fos guarida. Perque, senyor, jo haguí mon acort ab altres de vostre consell e meu quey faria e donarenme de consell que fahien gran dubte en lo meu anar e que no fahie afer e jo, senyor, me mis en mon cor de anarhi e ja adeu no plagués que null hom me pogués retraer que per la mi anada ella pogués haver damnatge. E dix los que acordassen per quina forma iria e fo acordat que disapte, vigilia de santa Maria, jo anás caçar porch a Salsses e que lo dimenge matí quell Vizcomte de rochabertí, vezcomte de Roda e Aymerich de centelles y Garcia lopez de sesse, mon alguatzir, e altres cavallers e fills de cavallers tro a xxx. cavalcadors, sen anassen a manera que ells tremetia a la Duquessa que sen anassen a Bessés e jo, senyor, solament desfreçat ab mossen francesch de sent climent, mossen Ramon de planella

* Joseph M.ª Roca, *Mestre Guillèm Colteller.*

Digitized by Google

e Pere Dartés, men anás primer; axí ho fiu e com fuy pres de Besés aturen a una granga del orden del spital e ature aquí tro a foscant e el Vezcomte ab los altres, entrassen de gran dia. lo vespre aquell jo men entre a Besés e lo dia de Santa Maria per lo matí jo men munté a veer la Duquessa e parle poques paraules ab ella e la comane adeu e de continent, senyor, munte e el Vezcomte e tots aquells meus que eren ab mi ensemps per venir men e tots aquells qui ab la Duquessa son me seguiren tro al pont de Besés; ells se cuydaren senyor que jo tingués lo camí de Narbona. Jo pris lo camí de la mar a j. loch qui ha nom Sarenyach, on senyor havie fetes anar dues barches armades de Colliure, qui cascuna voguave x. parells e era hi en Ortará e com hagué oyda misa lo dia de Santa Maria en Safenyach, mis me en les dites barches ab los dits nobles e cavallers e fiu que la una barqua is primera e jo aprés; axí, senyor, que fiu a Canet lo dit dia a hora del seny del ladre; vuy senyor so vengut aperpenyá : senyor, lestament de la Duquessa es haquest : que ella haut gran desisteri e vomit e es fort feble. Lo disinteri la ha lexada e el vomit e ha que acom de febre, mas no molta; los meges la donan per garida e nols fa por sinó la feblea per lo desmegament que ella ha. Mes senyor dubte no fan que ella tost no sia fortada. Man me, senyor, la vostra senyoría ço queli plaurá. Scrita en perpenyá a lx. de Setembre lany mccclxxj. — *Primogenitus.*» (1738-42 g.).

L'endemà dóna noves a la Duquessa de l'arribada en son reyalme, y li recomana «que vos esforcets e fets ço quells meges consallaran car daçons farets pler e si lo contrari feyets, ço que no creem, fer nos niets gran despler». El dia següent li fa saber que'l jorn abans li havien dit qu'ella s'era agreujada, però qu'aprés ha hagut ardit qu'era millorada y li reitera qu'estiga a regiment dels metges (1738-43 y 43 g.). Per lletres dels missatgers y dels metges, arribades a quatre hores de la nit, sab «com en lo girament dela luna no sagreuja»; y 'ls hi recomana que cada dia li trametin dos correus, y que'ls metges li facin saber cada hora los milloraments que d'ella sentin. Al ensemps envía a mossèn Llop *unus anulus* (qui devía tenir virtuts curatives) *e aqua benedicta* (1738-43 g.).

La malaltía anava de mal en pitjor, y, malgrat lo Infant sols confiés en Déu, tramet a Beziers un home de Mallorques, cosí germà d'En Pere

Digitized by Google

dez Vall, lo qual ha dit que si la troba viva la guarirà. De totes maneres, observa a En Gurrea que no li dexi fer res que no hi sia present, «e de tot ço que face fets vos tast e iij. o iiij. daltres; e de vos ell nos partesca, ne ab altre ell no face ço que afer ha que vos noy siats en tot e non confiets en altre». Y, en cèdula apart, li diu : «E emperó no volem que res li do per la boca sens que los metges noy sian, cor ell nos ha dit que no li donará res sinó de paraula» (1738-44). Havent ferma esperança en sacrificis, oracions y altres provisions espirituals, disposa qu'en cascun dels ordes de Barcelona 's cantin misses solemnes y 's diguen especials oracions cada dia per a la restitució de la salut de la malalta egregia. Igualment implora les devotes oracions de la coneguda beguina barcelonesa María Saco. Quan sab que la malalta ha feta una prometença a un sant de la terra del Duch de Borgonya, diu als seus embaxadors qui le han donada la nova : «anos plau que axí sie sens dubte; ço que ella haie promés se complirá, la gracia de deu miyançant, cor confiança ferma havem en ell queli ajudará e la restituirá tost a bona salut, pregants e manants avosaltres quens continuets descriure adues hores cascun jorn; segons queus haviem ja escrit, ací, en barcelona et altres parts fem continuament cantar misses e deus pregar per bona restitució dela salut dela dita duquessa» (1735-49 g.).

Dóna compte als Reys del estat de la Duquessa ab sentit optimista y recomanantlos que posin totes llurs coses a punt per a anar a Perpinyà (50). Però, el cor s'enganyava, y 'l desenllàs del idili fou tràgich: l'Infanta Johana de Valois morí a Beziers quan estava a punt de copsar l'heretatge del Casal d'Aragó.

Lo 17 d'octubre Johan recomanava al seu pare «lavesqua Donsorra, en Johan de Piá, cavaller, e Maestre *tibaut hocie*, secretari, embaxadors del Rey de França los quals, ab daltres ensemps acompanyaven ma esposa la Duquessa, qui deus haia, e los quals sen van de present a vos senyor...» (1735-53).

Digitized by Google

Matha d'Armagnac

Passat un any de la mort de Johana de Valois, mossèn Bernat de So, majordom del Rey, visità 'l Primogènit, qui 's trobava a Vich, mostrantli una cèdula interclosa en una lletra que'l senyor de Clayran li havía tramesa, proposant lo matrimoni de Johan ab la filla del Comte d'Armagnac. Aquell sols contestà que la resposta l'havien de dar els Reys, sos pares (1739-2 g.).

S'envià En Pericó Çacosta al comtat d'Armagnac, y a son retorn, el Primogènit lo tramet als Reys (9 g.). Considerantla necessaria, solicita l'intervenció valiosa del seu conseller y camarlench Llop de Gurrea; però li devien haver proposat altre matrimoni, quan vol consultar, també, ab lo Castellà d'Amposta y En Pere d'Artés «lo fet de les donzelles» (14 g.).

Estimula 'ls oficials dels Reys per a que despatxin ben aviat a mossèn Llop (17), qui dèu ésser comissionat per a anar a Armagnac acompanyat d'En Jaume Monells. Per a guanyar temps, gestiona prop del Sant Pare una bolla donantli llicencia de fer noces ab aquella donzella o dòna que vulga, en quaresma o en carnal, en temps de nupcies com en altre. Aquest document li havía d'entregar un companyó del castellà quan sortís del bollador; però, com tarda a arribar a les seves mans, lo demana al abat de Sant Feliu de Gerona y al castellà (1735-132 g.-133), residents en la Cort del Papa d'Avinyó.

Lo 6 de març innova al seu majordom mossèn Berenguer d'Abella, qui era a Mallorques, que'l matrimoni «es del tot concordat e que, segons ardit cert quen havem, lo dia dela data dela present se deuen fer les fermalles». Fetes aquestes, los embaxadors, junt ab l'esposada, totseguit iran a Barcelona, y com vol que l'Abella sia a les noces, li prega qu'enllestexi lo que tinga entre mans per a posarse en disposició d'assistirhi quan lo demani (134).

Dóna pressa als missatgers per a llur retorn, «e que per lo temps de la Cuaresma, ne per altra rahó, no aturets ne laguiets, sinó con menys

Digitized by Google

fer porets, car del espeegament vos haurem nos gran grat, eus ho tendrem en lo major servey que a adés fer nos poguessets» (134 g.).

Lo Rey escriu a mossèn Gil de Laçano, vicegovernador de Menorca: «Mossen Gil : segons les letres que havem haudes de mossen Lop de Gurrea e la resposta que li havem feta nos creem que matrimoni sia fermat entre nostre molt car Primogenit lo duch e la filla del Comte Darmanyach, lo qual entenem fer solempnitzar deçá la quaresma, perqueus ho notificam a fi que vingats deçá per servir lofici lo qual vos havem promés en Casa dela duquessa, muller del dit nostre Primogenit» (1236-111).

Lo Comte d'Armagnac desitjava que les noces se fessin a Perpinyà; però Pere III, per consideracions al General de Catalunya, per la feyna que li donava la provisió de Serdenya, y perque la Reyna no podía trastejar massa donat lo seu estat de salut y per a evitarli lo perill d'algun accident,* vol que les noces se facin en Barcelona (134 g.).

Lo Primogènit, complint lo protocol, fa sabedors de les seves esposalles als Marquès de Villena, Comte de les Muntanyes de Prades, Pere de Centelles, Eximèn Pérez d'Arenós, Berenguer y Antoni de Vilaregut, Pere Boil; bisbes de Valencia, Tortosa y Segorb, maestre de Muntesa, prohoms de Xàtiva, de la vila d'Algezira, Ramon Alemany de Cervelló, Pere Maça y al noble Nicolau de Pròxida. De la matexa manera, convida als bisbes de Mallorques, Saragossa y Taraçona, dispensant aprés a aquests dos últims l'assistencia llur, y, com es natural, convida al Castellà d'Amposta y als nobles Luis Cornell, Pero Fernández, Blasco de Alagon, Johanní Eximeneç d'Urrea y a fra Guillèm d'Abella; als Vescomtes de Rocabertí, de Cardona y de Canet y En Ramon d'Anglesola, y ho comunica, sense convidar, al noble Olf de Pròxida y a les Comtesses d'Urgell y d'Ampuries.

Afegeix als prohoms de la ciutat de Mallorques, innovantlos les noces : «eus tengam per dit, axí com es cosa justa e quaix necessaria que Embaxadors vostres hi degen esser. Per tant vos pregam que ala festa de les dites noces, la qual se fará en Barcelona, façats esser en tot

* La Reyna Elionor era de grossa complexió, tant, que'ls ciutadans barcelonins l'anomenaven la *Reyna grossa.*

Digitized by Google

cas lo dit dia, vostres Embaxadors ala manera ques pertany de vosaltres. Cor en açó retrets vostre deute e farets anos agradable servey» (136 g.). Però, alguns de Mallorques, escrigueren al Rey, y ab les rahons llurs assoliren que'l Rey dispensés l'assistencia dels embaxadors mallorquins. Enterat lo Primogènit, exposà son greuge al seu pare, y aquest revocà, per deute de rahó, les lletres qu'havía escrites (143 y 145).

Després, los missatgers escriuen qu'En Abella havía «fetes trer les veles del leny on ells devien venir», y lo Primogènit se'n meravella y li mana que no sols no 'ls dongui embargament, ans els faciliti tot lo qu'a llur venguda els sia menester (146 g.).

Igualment demana embaxadors per a que assistexin a les noces, als prohoms de les ciutats de Saragossa, de Cervera y de Gerona.

A En Berenguer de Codinachs li dóna la noticia, y segueix : «E cor trametam en aquexes parts lo feel capellá nostre en Bernat Masseu, per procurar cavalls, muls e mules, segons que ell vos recomptará, vos pregam quel endreçets en los afers aquests, axí com de vos confiam fermament que farets» (136 g.). Lo recomana axí mateix al bisbe de Tortosa per a que li dongui dues mules, car ab l'esposa «venen grans gents e notables e com per satisfer ala honor del senyor Rey e de nos e de nostres sotsmeses se convengue quens procurem de cavalls, de muls e de mules axí per nostre cavalcar com per darlos en quan de nos se partran» (137). Y demana un cavall al mestre de Montesa, una mula al comenador major, una altra al abat de Valldigna, un rocí genet al juheu Jafuda, al bisbe de Valencia un cavall, als prohoms de Xàtiva dues mules, y als prohoms d'Algezira y al bisbe de Segorb, sengles mules (137).

Fentlos saber les esposalles y 'l dia del casament, demana mules, ab lo mateix fi, al llochtinent del mestre de Calatrava, als abats de Montearagó, de Rueda, Beruella, Santa Victoria y Sant Joan de la Penya; als priors de Santa María del Pilar, Santa Cristina, del Sepulcro de Calatayud y de Sant Salvador de Saragossa, y a son cambrer y als ardiaques de Saragossa, Bellxit y Daroca.

Al Abella, qui, com s'ha dit, era a Mallorques en missió reyal, li participa que Dòna Matha, lo dia de Rams, serà a Perpinyà, y qu'ell

Digitized by Google

desitja mullerarse lo dimecres passat Pasqua, y que com vol que sia no sols a la festa, sinó a l'ordinació d'aquella, que procuri trobarse a Barcelona tot lo més tard el jorn de Pasqua (137). Després, enterat per lo Rey de la feyna que té a Mallorques l'Abella, el relleva d'assistir a la festa (138 g.).

Vol qu'En Janer retorni a Barcelona a regnes batudes, car li es fort necessari per l'endreçament d'alguns dels seus aparellaments (140); compra un drap y mig d'or luquès en una peça y altre drap d'or luquès senar, un drap d'argent del tauris ab lletres morisques, dos draps verts de seda també luquesa y un camoca groch de Bayrouth (142 g.). Encarrega a Mallorques dues selles de junyer ab cuyrs blaus y ab punt blau per a la festa nupcial, que ja perllonga per lo diumenge de Quasimodo propvinent (144).

Fetes les esposalles, saluda, per lletra, lo seu sogre, dientli qu'està content y alegre y té molt plaher d'haver tal acostament ab ell, oferintseli com a fill aparellat a son profit y honor (140 g.).

Remercía l'actuació d'En Gurrea y En Monells y En Pere d'Artés com embaxadors, y 'ls demana que procurin apressar en lo possible la vinguda de la novella Duquessa (140-140 g.).

L'Infant Martí, lo Comte d'Empuries y En Rocabertí 's troben a Perpinyà lo Divendres sant per a anar a Salces a rebre a Dòna Matha (143 g.), les despeses de la qual, axís qu'entrarà en terra del reyalme d'Aragó, aniran a càrrech del Rey; per lo tant, lo vicegovernador del Rosselló es pregat per lo Primogènit que procuri que res hi falti, encara que «vos convengués trer dinfern los diners quey haurets mester» (144 g.). Adverteix a En Gurrea que l'Infant Martí anirà al encontre de Matha per a rebrela y acompanyarla fins a Barcelona; y, com es natural, que l'Infant faça a dita senyora semblant reverencia a la que lo Primogènit li faría : quan s'encontraran, aquell la besarà. «Per tant vos pregam e manam que enformets ladita nostra esposa que bes lodit Infant a la manera que dessús se conté. Axí meteix que cascun dia de quaresma que linfant meing peix, façats que meing ab ella e encarnal cascun jorn» (145 g.). Y per a que l'Infant Martí no s'enllehexi, li tramet lo seu falconer major, En Canet, «e axí deportats vos ab ell segons queus

Digitized by Google

parra mils faedor» (145 g.). Mossèn Arnau, vicegovernador del Rosselló, també formarà part del seguici qui ha d'acompanyar l'esposa a Barcelona (145 g.).

Los ministrers de Johan van a la Duquessa per a ferli honor en sa venguda, y per a «que prena deport ab ells en dançar e en ferlos tocar axí com li plaurá», y vol saber clarament la cara y l'aculliment que'ls farà, recomanant al Infant Martí que's servexi d'ells a la manera que li plaurà (147).

Apuntada per mossèn Lop la conveniencia d'entregar a la Duquessa la corona que fou de l'Infanta, muller del Comte de Luna, resulta que'l Rey la donà a la Marquesa de Montferrat quan partí, quedantli sols la de la sua coronació. No obstant, la Reyna ha ordenat desfer totes les seves per a renovellarles y tornarles a la forma del temps; y quan d'aquestes n'hi haurà una d'acabada, la qual valdrà més de 1,000 lliures, la Reyna la trametrà a la Duquessa tan bon punt aquesta arribi a Sant Andreu, y axí podrà rumbejarla en la sua entrada a Barcelona (146).

La qui fou ama del Primogènit, Blanca de Manresa, ensemps ab sa filla y ab Na Cilia, mercera, són enviades a Matha per a servirla, ultra les donzelles d'Armagnac qui l'acompanyen, y per a instruirla de les costumes de la terra (148), però abans En Gurrea, al qual van dirigides, les ha d'ensinistrar en la manera com s'han de comportar ab la Duquessa novella, per més que Blanca no devía haver oblidat com se tracten les persones coronades.

Per a solemnisar les noces se preparà fort convit, en lo qual la selvatgina era indispensable, y a caçarla y haverla fou destinat En Guillèm d'Argentona y 'l batlle, capitans y prohoms de la parroquia de Sant Adrià del Besòs y molts altres d'aquell lloch. Lo dijous, abans del dinar celebrador; lo diumenge, en hora de sol ixent, tots los qui tenien edat de portar armes començaren la cacera en lo marial de Sant Adrià, seguint per la verneda d'En Lull y les vernedes de Sant Andreu, s'escamparen per la serra de Canelles, pujant fins el bosch de N'Argentona, en qual casa depositaren la selvatgina cobrada (149).

La Duquessa devía fer lo camí de Gerona a Barcelona en tres jorns, dormint a Hostalrich y a Granollers, y arribant a hora de mitja tercia

Digitized by Google

a Sant Andreu, per a dinarhi, y després, cavalcant, fins a Barcelona, hont tot sería aparellat per a ferli la rebuda que's merexía (148). Aquest era lo projecte del Rey, lo qual, sabut per los consellers, demanaren al Sobirà que's procurés que la Duquessa dormís a Sant Andreu la nit del divendres, per a que li poguessin fer l'honor que li han ordenada, y es que probablement los consellers volien qu'entrés a Barcelona 'l dematí. Tant es así, que'l Primogènit diu al seu germà que si 's pot fer sens greuge de Matha, que's faça, y si no, que'l dissabte dormi a Sant Andreu y 'l diumenge 'l dematí qu'entri a Barcelona (148 g.).

Com l'arquebisbe de Tarragona era lo qui havía de cantar la missa de noces, lo Primogènit vol que sia a Barcelona lo divendres per tot lo dia, o lo dissabte a l'hora de dinar (148 g.).

Era lo dia 28 d'abril del any 1373 que Johan fa saber al seu sogre que'l matrimoni entre ell y la sua filla «es celebrat en faz de esglesia, del qual matrimoni lo senyor Rey e la senyora Reyna, pare e mare e senyors a nos molt cars e nos som fort pagats. Sabents que dels dits senyors e de sos Regnes e terres podets fer compte en tot ço que profit e honor sia vostra. E axí mateix tenir e fer compte de nos e guardarem per vos e vostra honor axí com aquell que tenim en loch de pare» (1739-19). Li prega que tinga per recomanat en fer gracia y mercè a En Nicolau Surbe, qui retorna a la sua terra després d'haver acompanyada y servida en son viatge la Duquessa (19 g.); viatge que's féu ab tota felicitat y sense entrebanchs, fòra d'haverse descuidat una dama de Matha, en un hostal de Montcada, un cofret que després fou reclamat (19 g.).

* * *

Los dies passaren, la Duquessa 's féu embaraçada, y lo 25 d'agost de 1873 l'Infant Johan escriu a la sua mare, la Reyna : «... axí matex senyora notifich a la vostra altesa que la dita Duquessa era preyns e com adeu ha plagut es se afollada de fill mascle...» (41).

Com li esdevingué aquest abort? Lo seu marit ho explica al seu íntim conseller y camarlench En Llop de Gurrea : «*escrivistes a la Duquessa planyendo vos que se era afollada e sabet que la dita Duquessa*

Digitized by Google

puyando por una escalera, assí como dios quiso, se afolló de creatura formada de todos sus miembros e podia seer de ij. mesos engendrada e era masclo» (49 g.).

L'especier de Valencia En Domingo Corts li preparà, abans y aprés l'afollament, xarops y medicines, coses medicinals qui entraren en un bany, emplastres obs de la boca del ventre, juleps cordials, oli mustelí, restaurandi, dragea, etc.

A mitjans de desembre 's troba malament, y 'l Primogènit la recomana als metges, dientloshi que «si elle volie algunes coses que li fossin contraries, digats — parla En Johan — que daquelles nos troben nes poden haver» (1741-46).

Per lo febrer del any 1374 la Duquessa fa saber a la sua sogra qu'es estada «for desmenyada e tos que he hauda alscuns dies; creu senyora quem sie sdevengut per rahó del prenyat, però, senyora, ara stich be em es passat laccident gracies a nostre senyor deus» (1809-28 g.). Referma aquesta lletra lo seu marit, dient a la Reyna : «ma cara companyona la Duquessa es dalscuns dies aençá ben mellorada e especialment, segons quels metges dien, despuys que lo seu prenyat ses fet viu» (1740-55 g.). Lo Primogènit ja, abans, escrigué al seu pare : «Ja sie que ma cara companyona la Duquessa hage dalcun temps haençá senyor, per rahó de son prenyat, desmengament e tusse soven ab gran vomit de que es fort amagrida; ara emperó senyor, la ha tant fort destemprada que es gran dupte quen puxa durar». Y crida a mestres Colteller y Burriach que tot seguit vagin a Valencia, ab amenaça de castigarlos si no ho fan (1740-48 g.-49).

Si la perversió del gust en les embaraçades qui mengen carbó d'escalabornar, guix, fruytes passades, carns podrides, etc., es una excepció, la preferencia per menjars determinats, àcids, marisch, o menjars desacostumats y fòra de temps, cobejances qui 's sobreposen a la voluntat de la dòna en gestació, y que són aberracions degudes a un vici de funcionament cerebral degut al embaràs, es freqüentíssim y es signe subjectiu de concepció probable.

Matha, en aquesta gestació, se trobava en l'últim cas indicat, y demanava qu'ab diligencia li enviessin cireres de l'horta de Xàtiva y

Digitized by Google

de Cambrils, «si be no son madures, ab que sien quacom enverolades»; també vol «cireres, prunes e altra fruyta novella e agrás» (1811-4 y 6).

L'estat delicat de salut de la Duquessa féu que'l dimecres 25 de janer, a hora de sopar, s'enviés un propi a correcuyta a mestre Bernat d'Alteraga qu'hi anés «caminant cuytosament e mudan besties en cascun loch on sie mester, siats ab nos ací en la Ciutat de Valencia com en ans porets» (1740-50). Tres setmanes aprés Matha diu a la Reyna que del seu prenyat n'hi escriurà llargament mestre Burriach, segons aquest mateix li ha comunicat (1809-32 g.), y al seu cosí mossèn de la Barca li fa saber qu'ha estada fort desmenjada y qu'ha tinguda tos y vòmit per rahó del prenyat, però que ja 's troba bé. Aprofitant l'oportunitat del corrèu, li prega qu'escorcolli quina ajuda donaran los pares y 'ls amichs de Na Mariona, donzella seva, a qui vol colocar en matrimoni en un bon lloch y noble d'aquesta senyoría, que demanen 3,000 florins d'or per dot y 1,000 per arreaments (1811-4).

Va a Barcelona mossèn Ramon de Planella de part de la Duquessa per a dir als Rey y Reyna los accidents que la dita Duquessa ha hauts per rahó del seu prenyat, y ara com n'està. Ha de dir a la Reyna com la Duquessa té y entén a tenir, Déu volent, lo regiment, lo qual li ha dit y fet saber la Reyna.

Ademés, mossèn Ramon ha d'encarregar a N'Huguet Cardona «que faça fer una ymaga de hom, de cera, pesant un quintar e que la faça posar ala part esquerre de madona santa Maria del Portal nou de barchinona e sie en una bastida de fusta posada en blau ab senyal de la senyora duquessa.*

Item : lo dit mossen Ramon, de part del senyor Duch, faça fer altre ymaga semblant dom, de cera, de pes de un quintar e mitg e faça lo posar ala part dreta de Madona Santa Maria del dit portal nou de barchinona ab semblant bastiment de fusta posat en blau ab senyal real.

Item : haye lo dit Mossen Ramon dos blandons, de pes quescú de iij. arroves e facels posar devant les dites ymages e facels cremar»

* Aquesta imatge era feta a semblança y forma del Duch de Gerona, y la féu lo candeler barceloní En Jacme dez Bosch.

Digitized by Google

(1809-96). Y l'encàrrech de la construcció de l'imatge lo reitera a N'Huguet Cardona (43 g.).

Mentres lo matrimoni jove estava tan tranquil a Valencia, lo Rey En Pere, enterat qu'en un lloch d'En Berenguer Mercader, qui es prop Valencia, han mortes dues persones de mal pestilencial, fa que s'en informi lo Primogènit, y si es cert, mana al seu fill que «vos iscats daquí e queus en anets als lochs pus prop daquí on sapiats que sia ja estada o passada aquella pestilencia e semblantment ne fets exir nostra cara filla la Duquessa, car les dones prenys en aytal temps son perilloses. E val li més que ara nisque que sin esperava pus avant que fos pus grossa e pot fer poques jornades e non sintraces del camí.» (1240-120).

La Duquessa no 's sentía gens bé : tenía desmenjament, y sovint se veya obligada d'estar dins la cambra, y, obedient a la mare del seu marit, seguía punt per punt los consells que li havía donats (1809-95). Y Johan tenía cura d'ella y l'amanyagava, y de la quantitat qui ha d'haver de la proferta a ell fahedora per los valencians, li cedeix 1,000 florins per a comprar «perles grosses e clares, robizos bells e safirs trancats, com deles dites coses nos no siam prou be arreada» (1809-45 g.). Aquestes joyes les estrenà quan aprés lo part exí a missa (99 g.).

Mestre Bernat seguía a Valencia, y durava tant la seva estada, que fou reclamat per los cònsols y prohoms de Perpinyà, qui lo tenien conductat, y 'l volien, car passava 'l temps del seu retorn al Rosselló, segons la prometença que, al anarsen, havía feta 'l metge, lo qual romàs a la Cort dels prínceps per manament exprés d'aquests. La matexa Matha l'excusa ab les autoritats perpinyaneses (1809-49). Junt ab mestre Burriach s'hi trobava de metge d'espona mestre Guillèm Colteller, qui hi era anat desde Gerona.

* * *

La vespra de Sant Johan Baptista, en hora de completa, la Duquessa encaygué d'un fill al setèn mes de son prenyat, y axí lo novell pare ho escrigué als Reys y a son germà, l'Infant Martí. Per lo seu costat, la partera ho comunicà, també, als seus sogres : «la vespra ara

Digitized by Google

de Mossen Sant Johan babtista, fuy deliurada del part e he infantat fill, segons que per letra del senyor Duch, marit y senyor ami molt car, la vostra altesa nes stada certificada, del qual fill, ne de ço que per ell se deu fer axí en bateyar com en altres coses, lo dit senyor duch enten a proceyr sinó ço que vos, senyor, manarets e ordonarets. Jo, senyor, del dit part he stat e stich be, mercé de deus e linfant es stat e es gracies a deus de melloría» (1809-98 g.).

Si bé feren persignar lo nadó 'l dia de Sant Johan, per a batejarlo esperaren lo consell y manament dels Reys, demanantloshi qu'indiquin los compares y comares (1739-93), pregant al Infant Martí que, si les seves ocupacions li permeten, assistesca al bateig (93 g.).

Innoven el naxement al Rey de França, y com lo Primogènit encara no està ben enterat del protocol, pretenía demanar al seu pare, qui n'està més enterat, a qui ha d'escriure (95 g.); però, aprés, se repensà, y la demanda no fou tramesa, car la lletra porta la nota marginal : «*non fuit expedita*».

El portador de les participacions al Rey de França, a la Reyna de França, al Delfí de Viana Primogènit de França, al Duch y Duquessa de Borgonya, al Duch y Duquessa d'Anjou, al Duch y Duquessa de Berry, al Comte y Comtessa d'Armagnac, a En Bertran Duglesclin, al secretari Liban Hocie, a mossèn de Lebret y a En Berart de Lebret, als cardenals de Toroana y de Comenge, y al Castellà d'Amposta, es En Martí d'Alcolea, qui, de passada, porta també, al Sant Pare Gregori, l'agradosa noticia (94 y 95).

Lo Rey felicità a la sua nora, y aquesta li respon manyaga : «com pus humilment puch ne se, faent gracies e laors adeus e avos, no les que deig, mes les que puch, com a vos ha plagut demostrar amí, vostra serva, tan gran afecció de bona amor per la vostra benigna letra, de la qual lo meu cor ha reebut fort gran consolació. E prech adeu que, axí com vos, senyor, mavets consolada, axí ell vos mantinga molts anys e bons a son servey e ab prosperitat e exaltament dela vostra corona e jo puxa fer obres envers vos que sien placents a ell e avos. E si a mercé vostra, senyor, mi haver per recomanada, que jo, perellada so fer tots vostres serveys, axí com pare e senyor singular aquí deig guardar

Digitized by Google

e guardaré mentre que visca, ab humilitat, tota reverencia, servey e honor que fer puxa e los vostres manaments obeyr axí com fer desig» (1809-99 g.).

Al parlar al Rey del naxement y consultantli lo bateig, En Johan s'era oblidat, per la cuyta del escriure, parlar del nom a posar al infantó, y 'l Rey, de *motu propio*, mana qu'hagués nom Johan, com fos nat al vespre d'aquest Sant (1739-97 g.), perque «vos nasqués en lo dia de Mossenyer Sent Johan Evangelista e per tal en reverencia sua hagués nom Johan. E pus Deus ha ordonat que vostre fill es nat al vespre de Mossenyer Sent Johan Babtista volem eus pregam que haia nom Johan...» (1243-29). Perçò lo Primogènit s'apressa a remembrar qu'ab la Duquessa havien fet vot y promissió secreta a Déu y a Sant Jaume, «que si dintre de j. any, la dita Duquessa parie fill que aquell hagués nom Jacme e trob, senyor, ab persones religioses e doctors, que yo, ne la dita Duquessa, no podem esser absolts del dit vot si lo nom de Jacme hi mudam». Y li demana que consulti si 's pot mudar, y li diga (1739-97). De totes maneres, com diu a la Reyna «alló sen fará quen manarets, daçó e de totes altres coses que vos volrets». Parlantli dels padrins, segueix : «Dels compares e comares yo enten que sien compares segons lo senyor Rey ha manat, linfant En Pere e Mossen de Valencia qui lo bateig e vos senyora mavets tramés a dir lo Maestre de Muntesa no es ací. E perque senyora alscuns me dehien que fos lo Marqués (de Villena?) per tal que con fos açí se poguessen tirar la discordia e bandos que son en aquest Regne (de Valencia). Car tots los altres farien ço que yo volgués e daçó vos he escrit per altres letres al senyor Rey e a vos : e ell e vos ne ordenarets ço que la vostra mercé será. E comares seran les que vos havets manat a una altra dona de santa vida que es açí e pregará per la vida del infant» (1739-98 g.).

Lo dia 1.r de juliol de 1374 se paga al camarlench per «palla ops de fer j. lit ala dita senyora qui havia hagut j. fill, com en diverses erbes e olis que foren fetes medicines en lo part de la dita senyora» (P. 613).

Aquest infant es lo qui motivà la lletra notable de mestre Colteller, derivada de la que Elionor, sospitant un gastament o part prematur, escrigué a la seva nora, arrel del part, demanant els formaments del

Digitized by Google

nadó, a qual lletra Matha respongué que l'infant «nasqué feble per lo mal prenyat que jo haguí, peró, deus mercé ell nasqué dret de sos membres e les orelles quis deyts sis tenien, senyora nos tenien nes tenen ans eren e son axí com de tot infant que nes asos dies e deus mercé lo dit infant ha pres e pren tot dia gran millorament e mama bé e fa tots sos actes que fer deu. Quantes senyora de ço que dehits que jom so errada en mon prenyat, senyora, mestre Colteller qui sab tot lo fet segons quel ma dit, ha escrit al senyor Rey e a vos largament...» (1809-99), y dexa al metge que per ella faci la resposta y defensa del càrrech d'haver comptat malament. Es clar que tenía més rahó la sogra que la nóra, a la qui devien assegurar que's tractava d'un part a terme, y lo bon mestre Guillèm mentía conscientment y piadosa per a no agreujar lo puerperi, evitant sofrís la desilusió propia de tota mare, y més quan aquesta ha d'ésser Reyna y predestinada a ésser mare de reys. Però 'l metge, hàbil y humanitari, conexedor de la sua delicada situació y de la trascendencia política qu'en sí porta la vida o la mort d'un nadó destinat a la corona del Reyalme, axí com de primer entuvi ho havía manifestat al Infant, qui, a rel del deslliurament, escriu als seus pares que «la Duquessa es encayguda al seten mes» (1739-93), també escriu al Rey y a la Reyna la veritat del fet, y home de seny y bon diplomàtich, ho fa ell mateix, sense necessitat d'intermediari, que, en casos consemblants, podía ésser indiscret revelant lo que dèu romandre secret, no sols per motius diplomàtichs, sinó perque la seva divulgació pot dexondir miseries y passions, enveges y rivalitats qu'esclaten en cafaroneries inoportunes y befes de mal gust.

En aquesta lletra qu'havèm indicada, dirigida a Pere III y a sa muller Elionor de Sicilia, mestre Guillèm defensa a Matha, justificant l'equivocació del part a terme ab rahons d'observació clínica dels autors, y ab casos per ell observats; però 'l cavaller y 'l metge hàbil envers la mare, no podía passar més avant, ja qu'envers els avis y 'l pare li barraven lo pas la veritat científica y 'l prestigi del clínich. No obstant, afirma, fonamentantse en rahonaments astrològichs que llavors estaven en predicament, que, jatsía l'infant sia setmesó, es viable, y ho confirma 'l qu'estiga bé de totes ses funcions. No 'ns estranyi l'actualment

Digitized by Google

fantàstica colaboració de l'Astrología ab la Pediatría : recordemnos que l'autògraf fou escrit l'any de Nostre Senyor 1374, per un bon filòsoph escolàstich, en plena influencia de les constelacions en los cambis del cos humà. Demés, mestre Colteller, en la seva lletra, demostra conèxer el *Tractat de la generació*, d'Avicenna, car, segons aquest autor, l'infant no es viable a vuyt mesos, perque si en lo primer mes la gestació està protegida per Júpiter, del qual ve la vida, y en lo setè mes està protegida per la lluna, que favoreix la vida per sa humitat y sa llum, en lo vuytè mes està sots l'influencia hostil de Saturn, que's menja los seus fills. Per lo tant, l'infant no té aptesa per a conservar la vida en aquesta època de la gestació (A-VI).

Pere III poch devía impressionarse al llegir aquesta lletra, com tampoch s'impressionà al rebre la primera que'l fill li trameté innovantli lo deslliurament : ell era setmesó y feya anys que regnava y 's trobava ab força sobrera per a seguir regnant molts anys.

Fins lo dia 12 de juliol la Duquessa no comunicà al seu germà que «a nostre senyor Jesucrist ha plagut que la vespre de Mossen Sant Johan Bautista del mes proppassat en hora de completa haguí o infanté fill».

Lo dia de Sant Jaume fou batejat, y hac per nom Jaume. Al donar aquesta noticia al Rey, Dòna Matha afegeix «quel dit infant mama be e ha bona ama e mellora be gracies a nostre senyor deus. Jo axí matex senyor son be sforçada, deus mercé...» (1809-101).

Passats dies se quexà de dolor en una glàndula mamaria, y la Reyna li escriu qu'ella té un remey : contestantli que si «per a remey del mal de la mamella que jo he haut vos teniets una bona recepta ab la qual jo serie, si la hagués hauda, tantost per guarida, per tal senyora vos suplich que la dita recepta vullats eus placia donar an Johan Janer, uxer darmes del dit senyor Duch, lo qual lam trametrá de continent per tal que jo la dita recepta tenga per a quant obs me será. E placieus senyora creure lo dit Johan Janer, axí sobre lo mal que jo he haut en ma persona, del qual, gracies a deu, son ben guarida, con del stament de ma casa e del dit fill...» (101 g.). Fou mestre Jacme d'Avinyó, cirurgià de Valencia, qui «gorí la senyora Duquessa del mal de la mame-

Digitized by Google

lla» (A. R. P.), y En Corts hi despatxà oli de màstech, diadragant, julep compost y letovari cordial.

Aquest fill morí lo 22 d'agost de 1374. Després de mort encara lo dispenser pagà bolcays de cadins vermells que li havien comprats.

Mort l'Infant Jaume, Matha anà al mas d'En Miquel de Palomar, y del dit mas a la Saydía.

De Valencia anà a Saragossa passant per Lleyda, hont caygué malalta, visitantla mestre Nadal Lambrich, físich lleydatà. Curada de la malaltía, pel desembre arribà a Saragossa.

* * *

«... Perçó molt alta senyora, com se quen haurets pler, certifich la vostra molt gran altesa que so feta prenys de nadalençà...», diu a la Reyna, lo dia 2 de febrer del any 1375 (1811-63 g.). Segons Matha, molt contribuí en aquest prenyat la pedra que, com veurèm parlant de les Supersticions, li trameté la Comtessa d'Urgell. Passa una setmana, y volent la llevadora, demana qu'hi vagi «per tal car nos, del dia de nadal aençá, som prenyada», y com, junt ab lo Duch, «confiam molt de vos e de vostra industria, eus portam special afecció», li envia 20 florins per a lo viatge y li promet, qu'en esguart al servey que li faça «ans que partescats de nos, serets del dit senyor e de nos ben contenta» (1809-121). Al mateix temps demana a la muller d'En Pere d'Artés, qui vivía a Valencia com la llevadora, que procuri que la Ramoneta, o Johaneta, car d'abdues maneres l'anomena, quan més aviat puga anarhi millor (íd.), pregant a En García Ferrandiz que l'acompanyi y no la dexi fins a Saragossa (íd.). La Duquessa no va a Valencia com diu al secretari y a l'Aljama dels juheus d'aquesta ciutat, no per manca de voluntat «*mas no podemos sin periglo de nuestra persona e del prenyado que nuestro senyor dios nosa acomendado, lo qual li placia que venga abien...*» (1809-137).

La llevadora tarda en anar a Saragossa, y la Duquessa insisteix, en altra lletra, qu'hi vagi sens tota falla (137 g.) malgrat sentirse bé del prenyat, com manifesta a la Reyna, demanantli que li trameti «lo ver

Digitized by Google

libre de medicina, car dit man senyora, que vos navets un bon libre» (1811-69).

La matexa previsió de tenir ab temps la madrina, l'observa ab l'apotecari de la seva cambra, En Johan de Veia, car no vol que partesca de la Cort fins lo setembre, y per a que no hi estiga neguitós y no frisi, demana a persones notables del seu país que tinguen per recomenats «son pare e sa mara e sa muller e si han alcuna necessitat quels hi vullats proveyr tro quel dit Johan hi sie» (1811-29). A obs, probablement de confeccionar pegats, fa comprar y vol tenirho sens trigar, «quatre liures de trementina bona e fina e la mellor que trobar puxats» (1809-158).

L'especier Davallano, en 6 de març, ja li havía despatxades diverses emplastres, pólvores y letovaris receptades desde 'l començament del prenyat, y encara 'l 5 de març li féu un emplastre. Seguí treballant per a la Duquessa fins que vingué 'l part, essent de notar la fórmula d'«una polvora cordial en que entraren perles, safirs, maracdes e altres pedres precioses», despatxada en lo mes de maig.

Com té desig de llimones y taronges, en la lletra anterior ne demana, com abans havía demanades taronges, limons y poncems y tota altra fruyta novella que trobar puxats (1811-27 g.), y també de les primeres cireres que's trobin a Xàtiva y Algecira, «com a nos sia pres desix e açí dara nosen hic trobaran» (1811-27); vol ostres de les que té «gran talent», y com a Saragossa «non a gens e nos som posada en tal necessitat que si non havem poriem fer nostre dan», ne demana al senyor de Pujana, «e si aquí non a haiats ne de burdeu o daltra part per manera que nos naiam e dela balena o balenat sini ha» (1811-23). Rebudes les ostres y lo balenat que'l senyor de Pujana li envía, li'n dóna gracies, y de bell nou li demana ostres, dientli que'ls seus pescadors ne lliurin al portador de la lletra, «perçó com nos plaen e assí nossen troben» (26 g.). N'envia a cercar a Atda, o en altres parts del Rosselló, car les vol «com anos naia pres desitx» (25 g.). Demana muscles a Tortosa, «com anos sia pres desix» (25 g.), y rebuts, ne demana més, encarregant que'ls hi trametin «per los pescatés qui sovin hic porten peix» (26). Vol truytes de riu, «*delas quals havemos voluntat de comer*» (25 g.). Desitja menjar

Digitized by Google

asturió, y lo solicita del cambrer reyal de Tortosa, «car anos na pres desix e açí no sen troben» (27), y perdiganes, per a lo que demana al rector de Vaderies lo seu aztor terçol, «*por acaçar perdiganes delas quales havemos desiyo*» (1809-176), y prega n'hi envihin de vives tantes com puguen, «*como a nos naya pres deseyo e non trobamos*» (1809-178).

En aquest entremig, lo Primogènit, qui era a Lleyda ja feya temps, hi estava malament y desitjava anar a Saragossa, y se li acut escriure a En Pere d'Artés, ab qui ell tenia molta confiança y qui estava ab la Duquessa, que quan l'Infanta sia partida de Saragossa [per a anar a Daroca]* ella la Duquessa, 's fingexi malalta, y que cada dia En López de Sesse dongui ardits de la malaltía, reclamant la presencia del Primogènit, car Matha, «axí per lo trevall que hac per lanar que feu al part de la Comtessa [de Luna] com per laculliment que feu ala infanta, jau al lit de febre e no vol menjar ne tenir regiment de metges, perque nos anariem lla, per tal que nos la façam tenir regiment». Mana que la lletra sia mostrada a la Duquessa y a En Sesse, «e no a altre e que sia fort secret» (1742-49 g.).

L'estratagema degué donar resultat, car aquesta lletra era escrita lo dia 23 de maig, y lo 4 de juny lo Primogènit ja 's trobava al costat de la sua muller.

En la solemnisació del matrimoni del Comte d'Urgell, celebrador per tot lo mes de juliol, no creu poderhi ésser Dòna Matha per rahó del seu prenyat, però si s'aplaça pensa serhi (1811-81).

Es lo primer jorn d'agost, y participa al seu cosí, lo cardenal de Toroana, que «som al entrant del vuyten mes, ens trobam be del dit prenyat, deus mercé...» (37). Escrivint al Rey, lo propvinent dia 20: «... he informat de ma intenció, sobre lo estat, sanitat e temps de ma filla, en Berenguer Sarta, prothonotari meu» (82 g.). A 10 d'octubre fa saber al seu germà qu'ella y 'l Duch «som sans la mercé de déu e en bona convalencencia de nostres persones e axí matex la Infanta vostra neboda filla nostra, apellada Johana» (41); y de passada li demana cinch o sis parells de faysans vius (40).

Romanía a Osca l'Infanta Johana, y per no haverhi sanitat en

* Aquest viatge de l'Infanta, qui tenía per finalitat son maridatge ab lo Príncep castellà, fou 'l *fomes* del resultat de Casp.

Digitized by Google

aquella ciutat, la trasladaren a Essa, y 'ls seus pares volien qu'anés devers ells a Barcelona, enterantsen lo seu avi 'l Rey, qui s'hi oposà ab una lletra dirigida al seu fill y a la seva nora Matha : «Molt cars primogenit e filla : entés havem que vosaltres vos en volets fer anar a Barchinona vostra filla. E jatsia que siam en la primavera, qui es temps prou suficient a caminar, emperó, perque lestiu lin ve aprés, qui es temps pus perillós als infants que altre temps, nons par, ne consellam per res, que al present la dejats fer moure, car fer moure a tan xicha creatura no pot esser sens gran perill; e be membra a nos que nos perdem nostre fill, linfant namfós, per fer lo moure, con lo deviem fer metre en rahenes al Comte de Trestamara; e axí pus deu vos dona fills, nols quirats perdre, que depuys non troba hom a comprar ala plaça e jatsia que haguessets plaer de lur vista mes vos val queus viuen en absencia que sis morien presents vosaltres, emperó, si adeu plau, con lestiu será passat e la dita filla vostra será queucom més crescuda e hauran menys dafany del caminar porets laus en fer anar, si adeu plau; en lendemig porets vos deportar ab aquell qui areus nexerá.* Nos, per tal com sabem que haviets escrit a mossen lop de guerrea queus trametés la dita filla vostra, li havem tramesa una letra que hi sobresega. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a xvij. dies de març de lany mccclxxvj. — *Rex Petrus.*» (1251-93).

Però 'ls Duchs de Gerona insistexen, y, a més, hi ha por que l'epidemia d'Osca passés a Sessa, y Pere III accedeix a que la néta 'n surti, però que se'n vagi a Cervera, alguns dies després a Manresa, hont també reposi alguns dies, y després «sen vaja a Vich on atur aquest estiu, per tal com es loch sa e hi ha bons ayres, mas no consellam per res que per lestiu quin ve sen entre a Barchinona com sia loch calent» (1251-106).

* * *

Datada la lletra a Gerona, en 8 de desembre de 1375, Matha escriu al Rey En Pere que li plaurà saber que'l Primogènit y ella són ben sans,

* Matha estava prenyada del qui fou Infant Johan.

Digitized by Google

«e jo que son feta prenys, gracies a nostre senyor deus» (1811-86 g.), y ho repeteix al Infant Martí, «e nos car frare que som feta prenys e ara entram en lo terç mes, placia a nostre senyor deus quel nos aport a bé axí com nos desigam» (87 g.). La lletra, igualment feta a Gerona, porta la data del 29 de janer de 1376. Lo Duch no vol que mestre Colteller s'allunyi per molt temps de Gerona, perque «la Duquessa es prenys e es bo quell nos partesca della molt per accidents quil venen» (1742-130 g.). Mestre Guillèm era a Barcelona a l'espona del Rey En Pere.

Matha dóna bones noticies de la seva salut a la Comtessa d'Empuries, aprofitant l'avinentesa de donarli gracies per lo peix de closca qu'aquesta li ha tramès (88 g.), y era lo 6 de febrer; l'11, igualment dóna bones noves al Infant Martí y sa muller (89).

Durant los mesos de janer y febrer En Pellicer, apotecari de Gerona, li prepara emplastres y medicines.

De Gerona anà a Barcelona de voler y manament del Duch, y escriu al Rey, lo 24 d'abril : «me som trobada de mon prenyat molt be, gracies a déu, jatsia que del camí hagués qualque afany. E per tal senyor, car son certa que per vostra mercé naurets pler, notifich ho ala vostra altea» (93). En aquest viatge l'acompanyava 'l papagay qui fou de la Reyna Elionor y 'l portaren de Gerona a Barcelona dos homens que cobraren 32 sous 6 diners.

Lo 15 de juny li certifica lo seu bon estat, afegint : «e son, senyor, en lo seten mes del dit prenyat» (147 g.). Lo 26, al Infant Martí y a sa muller. El 29, al seu germà, lo Comte d'Armagnac, y a la seva cosina, la senyora de Ginmacho (102), a la qual li havía ja escrit en 5 de març (50).

Lo 23 de juliol, en lletra al Rey, li fa saber «que lo senyor Duch, marit e senyor meu molt car, ha notificat ala vostra senyoria con jo he haut j. fill. E perçó molt alt senyor, con se quen haurets pler, vos faç saber que jo, senyor, son storca deles dolós que havia e son sens tota febra e stich bé, Deus mercé. L'infant senyor mama be e stá be. E enten, segons los senyals e ço que los metges e les dones dien, que sie mills de ix. meses que no de vij. meses» (102 g.). Aquest fill es lo «qui haurá nom Johan», segons el Rey En Pere (1260-88).

Digitized by Google

Passen cinch dies, y Matha escriu al predicador de Montserrat: «havem haut pler eus grahim molt con havets feta oració a nostro senyor deus e ala verge madona Santa Maria del fill que havem haut e de tot ço ques conten en la dita vostra letra. E pregam vos que vos, ab los monges e ermites, continuets la dita oració e que nostro senyor deus don bona vida e longa ab creximent de be e de honor al senyor duch e anos e quens san lo dit nostre fill e quel face bo aprofit e honor dela corona e del Regne. Quant es ala prometença que vos havets feta per nos, nos la servarem e la atendrem si adeu plau, axí con se contén en la dita vostra letra» (103).

Lo Primogènit, per sa part, escrivía al seu germà y a la seva cunyada y altres parents : «la Duquessa vuy qu'es diumenge xx. de juliol, hora del alba, ha infantat fill» (1743-77 g.).

La llevadora retornà a Valencia : «paguets de continent lo loguer de una bestia de sella en que va na Ramoneta madrina de nostra cara companyona la Duquessa a casa sua de voluntat nostra e dela dita Duquessa»; ademés, fa que paguin una bestia de bast «en que va la roba dela dita madrina» (1743-110).

Les pregaries a la Madona bruna foren debades. Déu, en sos alts designis, havía disposat que'l fill de Matha, com féu ab lo seu germà Jaume, pugés al cel augmentant la volior d'àngels qu'eternalment lo contemplen adorantlo. «... que ara pochs dies son passats nostre senyor deus me havie donat j. fill e aprés pochs dies hal se pres : beneyt sia ell aquí ha plagut, car açó no es stada colpa mia, mas aquantas dones infanten en barchinona sdevé que elles moren o los infants que han» (104), escriu al seu germà. ¡Que n'es de sentida aquesta excusa de mare!

Lo Rey, en lo condol que dóna al seu fill, acaba dient : «Vosaltres sots jovens quins farets més si a Déu plau, los quals seran a servey seu e plaer e consolació nostra e vostra e be e profit de tots nostres sots-meses» (1257-106).

* * *

Lo 25 de febrer de 1377, desde Gerona, innova al Rey que «Nostre Senyor Deus ma feta gracia que son prenys», y al trametre aquesta

Digitized by Google

lletra, vol saber quan «la dita letra legirá e haurá lesta quinya cara fará e quinyes paraules vos dirá» lo Rey (1812-36 g.).

Cinch dies després demana a fra Arnalt Çaplana, predicador de Montserrat, «que encontinent prengats per vij. vegades ab una corda lo grux de la ymaga de Madona Santa Maria de Montserrat e per altres vij. vegades la longuea e aprés posats la corda dessús laltar e fets nos dir vij. misses a honor de la dita Verge Maria. E con les misses sien dites trametets nos la corda.» (1812-38 g.). Novell cayre de superstició religiosa digne d'ésser apuntada.

Hora tarda, pres la campana, el dimecres 9 de setembre de 1377, la Duquessa deslliurà; però com lo prenyat «ha pres fort poch del noven mes segons nostres vigarés nou havem volgut notificar al senyor Rey ne a altre sinó solament a vos Senyor», escriu Matha al seu espòs, lo mateix dimecres «ora entre la dita campana e lo prim son» (1812-57).

L'endemà li comunica que'l nadó ha nom Anfós, qu'ella es fòra de perill, y que «lo dit nostre fill aprés queus havem scrit ha be stat e ha be mamat e orinat e dormit gracies a nostre Senyor Deus» (1812-57). La partera diu al seu marit que al terç jorn del part «haguem dolor al ventre la qual nos agrevya molt, E ara Senyor som alevyada de la dita dolor ens es quax passada e som fora de tot perill» (1812-59).

Aquest infant visqué un mes, si fa no fa.

* * *

Un accés de febre terçana, que tingué Dòna Matha, lo dia 5 de juliol del any 1378, la féu encaure lo dia 14, d'una filla, la qual, com explica a son espòs, «per la gran fortalea que jo havia hauda de la dita febre, es morta. Peró senyor es stada batejada e hac nom Elionor. E per mercé de nostre senyor Deus que son romasa ab pocha febre e segons juhí dels metges que son fóra de tot periyll» (1812-87 g.). Però aquesta *pocha febre* seguí, y malgrat l'esforç del mestres Colteller y Dordas, quins l'assistien, poch sobrevisqué a la sua filla, car morí, també, a Saragossa, en octubre del mateix any, y lo seu cos fou soterrat a Fra menors, y després trasladat al Monestir de Poblet, hont lo Rey En Pere

Digitized by Google

ordenà «que jaguen tots lo Reys e Reynes Daragó e les mullers de Primogenits» (1660-43).

En aquesta lletra al seu fill, se veu la disposició del Rey : «nos per amor vostra havem acordat que passada la festa de Nadal (l'escrivía a últims de novembre de 1380) façam transladar e portar apoblet lo cors de la Duquessa qui fou vostra muller e lo cors de vostre fill qui jauen açí als frares menors, per tal com nos e tants de nostres predecessors hi havem eleta nostra sepultura; e vos qui axí com a bon fill seguirets les peades nostres e de nostres predecessors creem que lay elegirets, peró abans volriem saber de vos sius plaurá. E axí escrivits nos en vostra voluntat;* nos axí mateix escrivim a barchinona al prior de natzaret que vaia a Gerona e que ab aquella honor ques pertany e axí com vos ordenarets faça portar al dit Monastir de poblet lo cors de aquell fill vostre que jau als frares menors de Gerona. E encara escrivim al majoral de Quart que semblantment, axí com se pertany, translat lo cors de vostre fill qui jau als frares menors» (1268-147).

Los menorets de Valencia se resistien al manament del Rey de lliurar lo cors del Infant, y Johan els mana que l'entreguin com vol, «que la voluntat e ordinació del dit senyor Rey en tot e per tot sia seguida» (1660-110).

* * *

De les sis concepcions de Matha sols veyé goig de l'Infanta Johana, nascuda a Daroca, y encara aquesta no nasqué a terme. Y si morí dòna feta, a uns trenta dos anys, visqué malaltiça y morí d'una malaltía crònica de ventre. Vègis lo qu'escriu, desde Valencia, lo Rey Martí a sa cunyada, la Reyna viuda Violant, innovantli la mort de la Comtessa de Foix, en setembre de 1407 : «... Ab gran dolor e desplaer de cor vos significam que la infanta Dona Johana, neboda nostra, es estada es los dies passats així fort congoxada e agreviada del accident seu acostumat del ventre que hir dimarts a x. hores e miga aprés mig

* Lo Primogènit s'hi conformà, però jo he llegida en un dels seus Registres, de la Corona d'Aragó, qual signatura no prenguí per oblit, una lletra, dirigida a Montserrat, palesant la cobejança d'ésser soterrat en dit Monestir.

Digitized by Google

dia, confesada e conbregada, primerament e fet per ella son testament, axí com debona Christiana se pertanyía reté lesperit a Nostre Senyor Déu, axí com per disposició divinal era ja ordonat e finá axí com si fos un albat...» (2251-78).

Contribuí al fruytar malsaniç de la maternitat qualque tara patològica del organisme de Matha? Enlloch he trobat que Matha vingués malalta de Gascogna, però del seu matrimoni ençà, durant y fòra dels prenyats, sempre tingué compte obert a casa dels especiers de les poblacions hont feya estada. En Corts de Valencia, en diverses vegades, li confecciona exerops y medicines, conserva rosada, gragea composta, letovari compost, letovari confortatiu, oli anardí, mitridat, dragea cordial composta. També prepara alcunes coses que a Palau passen en un barutell y «que foren meses en j. crestili que donaren a la senyora [Matha], qui no era ben sana»; probablement feren servir l'aparell que temps abans adobaren fenthi posar «una manega de cuyr a ops de donar crestilis».

L'apotecari de cambra, En Cavallano, li despatxa dos quarterons d'oli de lliri blanch, oli de camamilla, oli d'ametlles dolces, oli rosat y altres medicines, exerops y crestiris; letovari, diacitron...

A Barcelona, Saragossa y altres residencies també 'ls especiers treballaren per a la Duquessa obeint les ordinacions dels metges qui desiara alternen ab la medicina popular, com la vegada que mossèn Not Campanes, qui solía regentar l'ofici de majordom en absencia d'aquest, li aportà «algunes coses secretes medicinals», y 'l camarlench li comprà olis y herbes per a medicines.

Per a l'aygua ros, de que tan consum se'n feya, ja no anaven a l'apotecaría, se'l feyen a casa en alambich, comprant roses, de les que també en guardaven de seques.

* * *

La casa de Matha era composta per Na Cilia, muller qui fou de mossèn Matheu Mercer, qui la rebí al entrar en la frontera; Elionor d'Arborea filla de mossèn Johan; Francescha, donzella, filla d'En Fran-

Digitized by Google

cesch de Manresa; N'Albamunt de Pavía, viuda de mossèn Pere Gilbert, y sa filla Elionor; Na Beneyta, donzella sarda; la donzella Na Luganeta de Campanes; la nana nomenada Egullosa del Puig; la María, muller d'En Bernat Torrella, lavanera, y l'esclava Llucia. Més endevant, entraren al servey de la Duquessa les donzelles Mariona de Sant Lari, Agnès de Gandós, Beatriu de Benavent y Agnès de Sant Peiraval.

Era camarlench, mossèn Gil de Lazano; López de Sesse, majordom; escrivà de ració, En Guerau de Vilatorta; capellà y almoyner, En Jaume Lledó; dispenser, En Johan Miquel; En Blasco dez Lor, tallava dels coltells devant la Duquessa; era cambrer, En Guerau de Flaçà, vell servent de Johan I; En Pere de Rives, cavalleriç; cuyner, En Johaní de Turot, y, ademés, el comprador, boteller, panicer, reboster y ajudant de rebost, pastador, escuders, coper, ajudant de cambra, porters de maça y de porta forana, adzemblers, anders, falders, escolà, especier, metges, sastre, argenter...

Als servents los tractava carinyosament, y era ab ells molt generosa, car, a més dels vestits de temporada d'uns, les gramalles de pluja qu'a altres pagava cada tres anys y les cotes ardies anyals, y les taules de feynejar del racional y del tresorer qu'eren despeses rituals, rebien pecunia per a nous la festa de Ninou, y presents de mules o corcers y riques estofes en altres festes o acontexements, y 'ls ajudava en llurs matrimonis y en les llurs necessitats y congoxes. Y quan un escuder o altre servent li mena un mul present d'un abat, prior o noble, sab segur que rebrà qualques florins d'or per cabestratge, axí com els portadors d'altres obsequis, com l'andador dels jurats de Saragossa qui li portà una copa y un pitxer d'argent daurats y lo missatger qui li porta la nova que Johana d'Empuries ha encaygut d'un fill, lo qual rebé vint florins d'albixeres.

Y 's complau en regalar al seu marit objectes útils per a cavalcar o caçar, a la seva filla joyells comprats a Barcelona.

Matha era primorosa y feynera; ha vists uns «mantells ab puntes de fres semblants daquells que havien nostres cares sors la infanta Dona Elienor e la comtessa de luna e havem entés que vos ne havets de semblants; perqueus pregam cara sor que encontinent nos trametats los

Digitized by Google

dits mantells si de semblants navets e grahirvoso hem molt car nos los vos trametrem tantost que haiam presa mostra» (88). Açò escriu desde Gerona a la Comtessa d'Empuries, qui, trobantse en lo seu Comtat, es més prop de Matha que l'Infanta de Castella y María de Luna.

Dòna de casa, feya les honors com se pertanyía a son llinatge y al del seu marit, y sempre tractà ab reverencia 'ls superiors y ab afectuositat los iguals. Quan la seva cunyada passà per Saragossa per a anar a maridarse ab lo Primogènit de Castella, fou rebuda ab grans mostres d'estimació y obsequiada per Matha, qui procurà qu'a la germana del seu marit res li manqués en taula y hostatge : entre lo molt consum que's féu de coses llèpoles, se despengueren 44 lliures de confits de sucre.

La manera de comportarse Matha d'Armagnach vessava bonesa. De temperament dolç y plàcit, si per a ella soportava ab paciencia lo delicat estat de la sua sanitat, als qui la voltaven los tractava carinyosament. Resignada, dexava fer, y si exercía la sua influencia d'esposa y de dòna de casa, prescindía tot lo possible dels negocis d'Estat y 'ls posposava a demanar «dues unçes de fil daur prim» (1809-78), o 'ls mantells qu'havèm dit a la Comtessa d'Empuries per a treuren mostra, o a trametre «alcandores, camises e barretes de gestu» (1811-89) al seu sogre. Morta la Reyna Elionor, solicita de Johan «quens haiats lo papagay e lo rossinyol de la senyora Reyna mare vostra e nostra aquí nostro senyor deus perdó» (73 g.).

Una de les seves característiques fou l'humilitat y obediencia envers els sogres, no movent braç ni cama sense l'autorisació llur : «ala vostra senyoria e gran altesa ere stat dit que jo volie metre una dona en la casa mia. Perque senyora certifich la vostra molt gran altesa que no es dona al mon que jo entena ne vulla metre en ma casa, sinó axí com la vostra molt gran altesa e senyoria volrá e consellará. E aytal es estada tota vegada e es ma intenció» (1809-84 g.).

Mor lo Comte d'Armagnach, y Dòna Matha, com se pertany a bona filla, vol vestir un any de dol; però, encara aquest no es passat, que la Reyna ordena a sa nora que se'l tregui ab motiu de les Festes de Nadal, y la nora, respectuosament, s'acota, obeheix, y 's treu lo dol del pare perque la sogra ho mana : «me manats que ala festa de Nadal jo jaquesca

Digitized by Google

lo dol de mon senyor pare. E jassia, senyora, que ma intenció no fos de jaquilo tro lany fos passat, peró senyora, obeyré e faré vostre manament» (86).

Fins per a adornar un caperó demana consell a la Reyna : «eus manam — diu a En Huguet Cardona — quens comandets en gracia dela senyora Reyna e si vets que sie expedient suplicatsli de part nostra per quina forma li parrá que façam fresar lo dit caperó e queli placia quens trameta un caperó dela infanta dona Elienor del qual puxam pendre forma» (112).

Els documents anteriors palesen el sacrifici de la mestressa de casa no poguent nomenar el personal a son albir; el sacrifici del sentiment de filla renunciant per força al dol per la mort del pare y 'l sacrifici de la propia vanitat habillantse al gust de la sogra. Però 'l sacrifici més gran, immens, incomprensible, es el del sentiment de mare que, innovantli qu'hi ha epidemia greu en lo lloch de residencia de sa filla, no s'atreveix a ordenar que la treguin sense previa autorisació del pare del seu marit.

No hi ha dubte qu'era una nora model excepcional de nores, la segona muller del Infant Johan.

«Molt alt et etc. be enten que sap la vostra gran altesa com lo senyor duch marit e senyor meu molt car e jo, segons vostre manament, havem manat que ma filla la Infanta no partís apresent, ne vengués a barchinona, ans romangués la on vos senyor manavets; ara senyor, lo dit senyor duch e jo, havem reebudes [letres] de Mossen lop de gorrea e de Maestre Johan Dordas per les quals nos fan saber que en osca e en loch de sessa, on ara es la dita Infanta, e en tot Aragó ha epidemia e enfirmetats e que consellen quela dita infanta partesque e vingue a barchinona, dela qual cosa lo dit senyor e jo plenir nous volem sens licencia e volentat vostra, senyor. Perque senyor vos suplich humilment queus placia que ab licencia de la vostra altesa la dita Infanta partesque e vingue a barchinona E tendrem ho senyor en special gracia e mercé. Man me et etc. Scrita en Gerona a ij.' dies Març lany m.ccclxxvj.» (1811-92).

Y si respecta y estima 'ls vius de la seva familia, guarda un pietós

Digitized by Google

record dels morts, y a son temps els fa dir aniversaris per a repòs de les ànimes llurs. Per als funerals de la Reyna Elionor regalà a l'iglesia de Sant Salvador de Saragossa un drap d'or, ab camp blau y ab figures d'àngels, ab orles de scudat negre, hont hi havien sis senyals de la Reyna difunta y sis de la Duquessa fets y cosits per un juheu : lo drap era forrat de tela blava.

Era molt religiosa y per amor de Déu fa abundoses almoynes y ofrenes quotidianes. Paga les festes de grau de mestre en Theología a alguns frares menors y altres religiosos, dóna pecunia a missacantants, fa caritat al Ordre de Sant Agustí de Valencia, a fra menors y a Predicadors de Gerona, a frares castellans, a pobres vergonyants que truquen a la porta del Palau...

Sent devoció per la Verge de Montserrat, ajuda a comprar un càlzer per a l'altar de l'Esperança de Valencia, y en paga un altre a un ermità del Moncayo. Fa presents de diners a fadrines pobres a maridar y a novicis pobres dels ordres religiosos.

Solicita l'entrada en la Cofradía del benavyrat Sant Antoni de Valencia, entregant al comenador de dit Orde, en la festa de Santa María d'Agost, 50 sous barcelonesos.

Quan lo lavatori, vestint una camisa romana de lenç, renta 'ls peus a tretze dònes pobres y les fa presents de vestidures y calces de drap de llana blau escur de la terra, camises de lenç y sabates, regalant, ab colació de confits de sucre y de mèl, los capellans que feren l'ofici en la sua cambra.

Lo Divendres sant, com de consuetut, ofereix trenta croats, dels quals ne són fets anells per a les dames del servey, donant en compensació, als capellans, 30 sous.

Obtingué del Sant Pare l'indulgencia de pena y de colpa y 'l permís d'oir missa en temps d'entredit.

En la sua Capella hi havía tres cortines de tafetà blau ab cinch senyals d'Aragó y d'Armagnach en cascuna, ab scudat blanch, groch y vermell ab compases de tafetà vert. Ademés, hi havía un pali y un frontal ab senyals fets de drap de seda vermell apellat camoca, tafetà blau, scudat blanch, groch y vermell, drap blau, veta de seda y tela blava.

Digitized by Google

En lo seu altar portàtil hi tenía tres palies, una ara de marbre, que portava quan anava de viatge junt ab lo missal y un reliquiari d'argent.

Malgrat la seva religiositat, era presumida, y la guarda-roba veya sovint renovellar los habillaments qu'estotjava : ara de drap d'or en camper blau, ab algunes figures de cans y de porchs, ara de drap vermell ab figures d'esturç.

Mantons llarchs y curts de presset vermell, de drap d'or d'Espanya forrat de vayrs, ab lo camp vermell ab àguiles d'or, uns forrats de peces vayres ab fres d'or, altres de gris, altre doble de drap de Lleyda ab fres d'or, altre de drap d'or ab lo camp blau y ocells d'or, altre de lonch fon de bota.

Curtapeu de burell forrat de tela de lli blava, gonelles de drap blau de Londres, forrades de lenç, aljubes castellanes de drap tenat de Perpinyà, de xamellot violat forrada de tafetà blau, altra de drap vert de Malines, altra vermella orlada de fres estramat, altra de xamellot tenat forrada de tafetà vermell, altra de drap d'or de Venecia forrada de veyrs y erminis...

Cots castellans de drap tenat florentí, ab mànegues forrades de scudat vermell o de tafetà vert, de drap burell de Brusseles.

Samarres castellanes diverses, sobrecot de letices, garnatxes ab dorsos de vayrs comptats per centenars, caperons dobles, cerbox.

Camises de drap de lli de Vilafranca, jacca de tela blanca, vaneta de fustani blanch.

Patins atzurats, verts y vermells, qui costaven a 5 sous lo parell; tapins comprats a un sabater de Calatayud...

Per a encerar los draps d'or esmerçava candeles de cera.

Quan morí la Reyna Elionor, Matha 's féu roba de dol : mantons, un llarch, altre curt, aljuba, çamarra y dos parells de calces de drap tenat escur de Malines.

S'arreglava 'l cap ab vels castellans, *rapacellos* de seda y usava *itjadores* o cotilles, segons lo meu parer. Les joyes de la seva predilecció per a adornarse eren dos xapellets d'or, una garlanda de perles y de fil d'or y perles negres y vermelles que guardava en un cofret encuyrat, y les altres joyes menys usuals eren estotjades en una caxa

Digitized by Google

de fust. Segellava les lletres y albarans ab segell d'argent, y en lo qual hi havía les senyals d'Aragó y d'Armagnach. Resant el Rosari esgranava un paternostres ab rubís. Malgrat tingués Matha balances d'Arràs, les perles y la seda les pesaven en piles de march.

En la quadra hi vivien dos cavalls, tres corcers, una mula per a cavalcar y dos muls per a les andes; les besties les torcaven ab manils de treliz y totes portaven mantes de drap blau de Perpinyà ab cayrons ab senyals d'Aragó y d'Armagnach, fetes de drap groch, vermell y blanch, bornats de beta de seda. En la sella de cavalcar Matha usava un coxí de fluxell, cobert d'adzeytoni.

L'heràldica o armoría dels Armagnach consistía en un escut ab quartells : 1 y 4, d'argent, ab lleó de güella; 2 y 3, de güella, ab lleó lleopardat d'or. Perçò per a l'aniversari del seu pare, Matha féu obrar un drap d'or ab deu senyals de scudat groch, blanch y vermell, ab quaranta lleons.

Tenía una sella blanca qui, no servint, s'estotxava en una caxa ab cadenat, y una de vermella; en abdues calgué allongar los gambals, perque li eren massa curts. Los frens també los guardaven en una caxa ab cadenat.

A vegades cavalcava ab un mantó de drap d'or, listat de listes ondades ab lo cap blanch y forrat de tafetà color de gira-sol, present del Comte d'Ampuries, altres ab mantonet y caperó de drap d'or de Lucca ab lo camp vermell y ab sturços d'or.

Anant de viatge, les adzembles dels oficis anaven cobertes de drap vermell ab senyals d'Armagnach, y ultra les dels oficis qui portaven l'impedimenta qui pertanyía, les altres carregaven matalaffs y travessers ab roba de fustany reyal reforçat y conduhits en almofrexes blaus y vermells ab cuyrs de bou vermells en los corns o angles y cofrens ferrats y encuyrats ab l'argentería y les vestidures. Quan los almofrexes anaven per mar los trossaven ab corda grossa de canem. Les robes delicades de la Duquessa anaven conduhídes en maletes, y 'ls cofrens, si lo viatge era llarch, com de Barcelona a Saragossa, per exemple, anaven lligats en cordes y enserpellats en sarries.

Degut a lo seu estat de salut, per ciutat caminava molt en andes

Digitized by Google

portades per homens, y en les andes de viatge hi anaven dos matalassets de llana coberts de fustani blanch y blau.

A Barcelona li féu unes andes En Pérez fuster, les pintà En Lull, y 'ls ferres els hi posà N'Ovelles. La coberta jusana era de drap de llana blau obscur, y la sobirana de drap obscur de Malines; per a la pluja y l'humitat portaven drap vert encerat. Estaven adornades ab vetes y dos mil trescents claus petits, daurats.

Per a cavalcar usava un corcer bru, qui en los frens portava esmaltades les senyals de Matha.

Violant de Bar

Morta Dòna Matha, restà la llar del Primogènit desolada y trista, car ella, ab son caràcter senzill y alegre, sense pretensions ni urch, enjoyaba la casa com si ab la seva bondat y gentilesa volgués indemnisar a la bestreta al Casal d'Aragó dels greuges qu'havía de rebre de la casa d'Armagnach.

Però 'l temps, lo gran cirurgià de les ferides del esperit, guarí l'Infant; el sentiment dexà lo camp lliure a la reflexió, de tal manera, que, passats dos anys de viudatge, trobantse jove, fort, de costums morigerades, herèu d'un gran Reyalme y ab una sola filla per rebroll, pensà en mullerarse de bell nou, fent que's donguessin veus per les Corts d'Europa, car calía trobar una donzella d'egregi llinatge y honorable, com se pertanyía a la qu'estava destinada per a ésser mare dels seus fills y sobirana dels seus regnicols. No cal dir que poch tingué d'esperar lo pretendent a novell matrimoni. El Rey de França trameté secretament un propi al Primogènit, fentli ofrena d'una seva neboda, filla de Robert, primer Duch de Bar, y de Dòna María, sor del Rey, y, en cas que no li plagués, li ofería la filla del Senyor de Cossi, pròxima parenta del Rey de França y néta del d'Anglaterra, abdues ab dot del Rey de França. També, mitjançant lo cardenal d'Aragó, li fou oferta una neboda del Papa Climent, filla del Comte de Ginebra, son cunyat, y lo Comte d'Ampuries li parlà de la filla del Senyor de

Digitized by Google

Milà, Micer Bernabó, qui havía tramès un seu escuder a un escuder del Comte d'Ampuries per a iniciar les gestions d'un matrimoni.

Com si aquestes ofertes no fossin abastament, el Rey Pere volía mullerar son fill ab la sua néta María, Reyna de Sicilia, qui per mort del seu pare Don Fadrich, havía heredada la Corona qu'enlluernava al del Punyalet : res no hi feya que Don Johan fos germà per part de pare de Dòna Constança, mare de Dòna María; res no hi feya que Don Johan sentís repugnancia a contraure matrimoni ab una sua neboda; la rahó d'Estat s'imposava, y era una gran oportunitat per al Casal d'Aragó que retornés a la cleda el Regne de Sicilia, y les oportunitats s'han d'aprofitar quan passen, y aquesta, no era home per a dexarla escapar lo Rey positivista per excelencia.

De totes les ofertes, Don Johan sentía predilecció vers la filla del Duch de Bar, y a l'obtenció d'aquesta foren endreçades les gestions, a les que procurà donar tota la pressa possible, trametent una avançada d'embaxada composta per Martí d'Alcolea, panicer, y l'uxer Pere de Planella : aquests anaren a París pels preliminars del afer y regonèxer y saber clarament qu'es de cascú dels oferiments y tractar d'aquells. En cas de pendre peu un d'ells, fóra agenciat y termenat per embaxadors oficials de superior estament y representació, com se pertany a representants y apoderats del Primogènit d'Aragó, en lo acte solemnial y trascendent del seu matrimoni.

Malgrat l'haver fet lo Rey procuratori als missatgers inicials qui enviava Johan a França, intenta de totes maneres, y per tots los procediments, fer desistir al herèu del seu propòsit. Si lo tremp del Rey no era aposta per a tolerar la desobediencia d'un vassall, menys havía de permetre la d'un fill; perçò, sense reparar en la noblesa de les armes esmerçades, car, per a ell, l'axioma que la mellor diplomacia era la sinceritat hauría siguda una falornia, combaté a ultrança lo matrimoni projectat, lo qual se portà a terme contra sa voluntat, y mercès a la fermesa que, en volguerlo fer, demostrà Johan, qui en quelcom s'havía de semblar a la soca.

En Planella y l'Alcolea, provehits d'una creença per a lo Duch de Berry, marxen a París (1657-19 y 20) a mitjans d'abril del any 1379,

Digitized by Google

y fins que tornin Johan no vol contestar a la seva germana y a son cunyat, los Comtes d'Ampuries, respecte la proposició llur del matrimoni ab la filla de Micer Bernabó (1657-54 g. y 61).

Retornats los missatgers, ho innova al bisbe de Valencia, al Marquès de Villena, al mestre de Montesa, als Reys de Castella y a la Comtessa d'Ampuries, fentlos part qu'aquells han manifestat que'ls plahía la filla del Duch de Bar, neboda del Rey de França, per ésser filla d'una sua sor; per lo tant cal trametrehi embaxadors definitius y solemnes per a esposarla y amenarla, designant per a aquesta missió trascendental lo Vescomte d'Illa y En Pere d'Artés, confiant en fer les noces dintre poch més de dos mesos (1657, 68, 69, 70 y 75). Lo mateix dia recomana a En Janer que pregui al cardenal d'Aragó que dongui la dispensació necessaria per al matrimoni, car l'avi de la de Bar, a la qual ell nomena Caterina, essent axí que li diuen Violant, qu'era lo Rey Johan de França, era germà de l'esposada Johana de Valois, qui morí a Beziers (68 g.), y en la lletra al cardenal repeteix l'errada : «*Reverende pater et amice carissimo super dispensacione quam fieri per obtamus in matrimonio deo propicio cotrahendo inter nos et egregiam Catarinam natam egregii Ducis Baren...*» (69). Lo 22 de juliol escriu al Comte Gibenen, recomenantli los embaxadors, y li parla de «*Egregiam Caterinam sororem vestram...*» (194 g.).

Creyent lo casament aprop, recomana que facin pregar a Déu Jesucrist y li facin especial oració, que sia de sa mercè endreçarlo en aquest fet, y a fi que'ls religiosos y altres persones honestes y de bona vida tinguen major diligencia, los fa repartir 100 florins d'or (71). Vol que la Comtessa d'Ampuries s'aparelli per anar a rebre a la novella esposa fins a Salses (79).

Acordada l'anada dels embaxadors, ab procuratori del Rey, no vol donar orella a altre matrimoni (83), car En Vilarig, majordom de la Reyna Sibilia, li devía parlar d'algun altre, influit o no per la marastra.

En Bernat dez Pont, substitueix en l'embaxada lo Vescomte d'Illa, qui no pot anarhi; encara no han sortit del Reyalme que ja convida a En Gurrea, car vol «*que entre los otros siades con tiempo a nuestras bodas, los nuestros ambaxadores del nuestro matrimonio parten oras daquí e van*

Digitized by Google

se dreyta via a París» (90) : es veritat que tenien molt camí avençat, car sortien de Perpinyà. Ab temps també prepara los oficis de casa la Duquessa que serà; com hi ha, entre altres, lo de capellà major y lo d'almoyner, els proposa a mestre Jacme Liden per a que trihi, donantli un terme fixat (1746-1).

Los embaxadors de camí, el Primogènit, per En Pere Bugarra, lo mercader català de Montpeller, vol saber lo dia qu'arribaran a París, dientli : «que escrivats al vostre fahedor, qui es en París, que per correu cuytat e cert vos faça saber lo jorn que entraran a París e vos, de continent que haiats haut ardit del dit vostre fahedor, certificatsne nos per missatge cert» (1746-5 g.).

Tement les intrigues dels seus enemichs encoberts y dels francament contraris al matrimoni en projecte; desconfiant de tots y de cada un d'ells, considerantlos de sobres agoserats per a apurar tots los medis ilícits y criminals, a fi y efecte de destorbarlo, mana a les guardes posades en lo lloch de Salses que vigilin totes les persones, sien del estament que sien, que passin per anar a les parts de França, que s'incautin de les lletres que portin si no són segellades y no tingan llicencia, y les que vagin endreçades al Rey de França o a nobles, barons o cavallers, o encara a prelats, les hi trametin (1746-11 g.).

Esperona lo seu majordom, En Sencliment, per a que aparelli tot lo que al seu ofici 's pertany, perque ha «haudes letres de nostres ambaxadors qui son en França, les quals foren fetes a leó sus Rose e segons la data degren entrar ir en París (8 d'agost) on deuen trobar la filla del Duch de Bar qui sen era anada a ij. jornades luyn de París ab sa mare. Perque nos entenem que, Deus volent, lo fet será finat pus tost que no pensavem» (1746-14).

Demanades les llicencies, sab que la besavia de la filla del Duch de Bar y la sua avia eren germanes, «hoc encara que havia deute ab la Duquessa nostra muller que deus haia. E axí que fa mester que la dispensació sia bona, General e be bastant...» (14 g.).

Tot escrivint a En Janer, camarlench seu, se li acudeix «que encás quel matrimoni de Bar nos fassa, que fassam aquell de Cicilia, peró açó tenits vos secret, que persona del mon non sapia, com encás que aquell

Digitized by Google

de Cicilia ajam a fer, volem quel senyor Rey nos fassa alcunes coses que li demanarem ans que res hi consintam» (23 g.). Li tramet una lletra de creença per a que'l Rey l'escolti, y després una altra per a lo mateix Janer, encarregantli digui al Rey «que si ell de tot en tot vol que nos fassam lo matrimoni de Cicilia, que nos trematrem als missatgers a París que, encás que finat no haien del matrimoni de Bar que noy ananten e quey trametrem lo dit Perícó Duray» (24 g.). Y tal dit, tal fet : diu a En d'Artés que despatxin lo fet principal que motiva lo seu viatge. y que si no té èxit, que no procedexin a cap altre projecte, y que, cuytadament, retornin (23 g.).

L'idea del matrimoni de Sicilia que per un moment prengué lloch en son cervell, sobtadament s'esvahí : fou perque, en veritat, la consanguinitat li repugnava? Lo cert es que quatre dies passats, se repensa y fa qu'En Janer diga als Reys «com nos, vehent lo dit senyor veyll e antich e qui deu vuy mes reposar, si al dit senyor plau e ho ha per agradable, entenam afer lo viatge de Cerdenya e aprés, si loch aurá, lo de Cicilia. E açó per les rahons dessús dites e encara per tal con nos devem haver e pendre carrech per lo dit senyor dels afers de la terra, con agran carrech e vergonya nos ho tendriem que lo senyor Rey en ses dies, havent primogenit de aytal edat com nos som, perdés tal Regne com es lo de Cerdenya, que li placia que ho haia per agradable. Encara més, los digats als dits senyor e senyora, com nos veniem encorats que per res del món no fassam lo matrimoni de Cicilia per les rahons que ja sabets e en special con consiencia nos en remort. E pus que conciencia navem, specialment per los grans deutes quey son, nons dona viarés quen fessem de nostra prou, ni en haver infants, ni en altra manera, ans volem quels descubrats los matrimonis que entenem afer e dels quals los embaxadors sen an portada procuració, que sinó finen del de Bar que finen del haun dels altres e de açó an hauts, puys que hic son partits iij. correus, que spatxadament finen de un o de altre, perque pensam que ala ora dara sia finat». Fa dir al Rey «que pus nos volem pendre muller ab voluntat sua, que sia sa mercé que lans leig pendre tal que sia nostra plaer com fet de matrimoni aytal deu esser. E daçó prech la senyora Reyna que en açó sia bona ajudadora...» Com

Digitized by Google

les llicencies per a lo matrimoni qu'En Janer li ha enviades no fan menció del deute de parentesch entre la de Bar y ell, qui li havía ja indicat, n'hi fa demanar una altra (19 g.).

Lo mateix dia escriu al dit Janer per a que diga al Rey «parlant ab reverencia sua, que nons pot ni deu reptar daquest fet, com si havem tremés en França per lo matrimoni del Duch de Bar, havemho fet ab sa licencia, lo qual nos pensam sia fet de hora dara», no obstant, «en cas que al senyor rey fort vulla que nos fassam lo de Cicilia, nos trametrem un hom de casa nostra a París que si lo matrimoni no es fet, lo qual entenem be que sia fet ale hora dara, que noy ananten» (26). Aquesta lletra portava interclusa la següent cèdula : «E mes podets dir al dit senyor Rey que encás que en lo matrimoni de Bar nos sia entant procehit que noy puxam dir de no, que del anar personalment en Cicilia, encás que fos del tot finat, som aparellats de anarhi personalment e complir lo voler del senyor Rey per relevar aell lo carrech el treball, axí com stá en rahó com ell sia veyl e sia en rahó que repós». Sab que'l Rey envía En Rotger de Muncada en Sicilia, y vol qu'hi vagi incontinent, «e que haia la Infanta assa ma per tal que, si lo matrimoni de Bar no venia, axí com cuydam, que en aquell se hagués avençat» (26 g.).

Aquest tira y afluxa en lo matrimoni de Sicilia, aquest voler y dolguer, més fa creure en una actuació política orientada envers son pare per a donar temps al temps y dexar que'ls embaxadors fessin la tasca llur sense entrebanchs, que en la sinceritat de Johan, car en problema tan trascendent no es comprensible aytals inconstant lleugeresa y volubilitat inestable.

Perçò feya dir al Rey lo qu'havèm copiat, y, en cambi, deya als embaxadors : «espeeguets de capçar e finar lo dit fet [de Bar] al pus tost que porets, en la manera que al partir de nos fos daquell enformats; encás emperó quels primers fets no tenguessen via o trobassets en aquells alcun empatxament, vos manam de certa sciencia nostra que proceescats al altre encontinent» (110 g.). Y a En Janer li deya : «Nos pensam be que ala ora dara lo fet de Bar sia ab la gracia de deu fermat e encás que nou fos, los nostres Embaxadors han esprés manament nostre que, tantost finen daquell de Geneva, perque tost naurem, deus

Digitized by Google

volent, bona novella» (1657-132). Lo manament citat deya : «Encás emperó que vissets queus menassen per dilacions, vos manam espressament que prenats tantost comiat e que dret camí anets a fer lo fet de Geneva, segons queus enformam quan de nos partís» (1658-4 g.). Es perçò que vol saber quan lo tracte es fermat ab Violant «si aquesta es tan bella com la de Geneva» (1658-32 g.). Y ja no parla més en pro del fet de Sicilia.

Havent desaparegut del Reyalme un tal Beguda, sense autorisació del Primogènit, y sabent que l'han vist a Lió, dubta Johan qu'hi fos per a donar torb al seu fet, y mana als embaxadors que'l facin pendre (110 g.).

Comença les provisions d'estofes de draps d'or de Granada nechs ab lo camp vermell, altres també d'or barrats ab barres negres y lletres d'or, subsiris vermells de grana y altres de blanchs, dalfilems. Compra cent grans de perles, que costen entorn 4 florins lo gra. Dos sobrellits de cuyrs de Malesina vermells, obrats als cantons y, al mig, ab obres de seda; sis pells de borzeguins morischs dels més bells que pugan trobarse, y, en cas que no se'n trobin a Valencia, que'ls comprin a Granada (1755-84). Més endevant, fa fer un collar d'or (1648-33) y compra balaigs y fa preparar los collars y los esmalts d'or y fa fer dos penons de trompeta de cendat ab senyal reyal y selles y encarrega la compra d'una ploma d'esturç, la més ampla, més llarga y més bella que's puga trobar (1658-61).

Mitjançant En Bugarra, fa dir a Micer Joseph de Montpeller que faça bona provisió de draps d'or, d'atzeytonis, de perles y altres joyells; li demana quatre correges blanques d'argent, y si a Montpeller no n'hi ha, que les cerquin a Avinyó o a París (1658-30).

De tant en tant, durant aquests preliminars, espurnejava l'odi a la marastra, atiat moltes vegades per los matexos familiars, com En Gastó de Montcada, lo qui digué paraules al Primogènit «de grans persones, de tals que no les hi lexam acabar de dir, ans lo fem del tot callar» (1658-71 g.). Ell, sabent que'l Rey ab la Reyna volen anar a Aragó, espera saberho de segur, perque llavors faría les noces a Barcelona, «pus ells ne fossen exits, car mils les hi fariem que ací» (Perpinyà).

Digitized by Google

Y perçò vol qu'En Janer insti la Reyna «ab bones maneres e per vos meteix, que sen deliurassen en bona hora si fer ho deuen» (1658-47). Lo Rey muda de parer, y ans d'anar a Aragó, vol anar a Valencia, y 'l Primogènit voldria saber del cert la sua partida quan serà, «com si tost devia partir nos fariem aquí nostres noces. E sinó partia, tantost fariemles ací. E axí certificatsnosen clarament e tost, com nos havem afer nostre aparellament o ací o aquí, segons que sabrem de vos, perque som certs que la Duquessa será tost dela part deçá» (1658-49 g.).

Ell, lo que vol, que la marastra, Na Sibilia, no assistesca a la cerimonia nupcial. Y està content quan, per En Janer, sab la partença que'ls Reys faran de Barcelona, y li mana «que sens que no puxe esser entés que res se diga ne si faça de part nostra, donets al dit partir tot aquell bon aviament que porets, car verament si ells partien, tantost hi seriem nos hey fariem, ab la gracia de Deu, nostres noces» (61).

Encarrega a En Planella qu'en tot lo que faça fer a París hi posin la Y (Yolant), com ell ho fa posar en tots los arneses que li fan de la part deçà, y també li ordena que quan retorni vinga aparellat de totes les sues coses daurades, perque axí que sia ab ell lo farà cavaller (1658-26 g.), puix l'ha nomenat camarlench per defunció d'En Pelegrí G. Català (1657-133).

De la matexa manera recomana qu'En Pere Mestre, en tots los ensellaments, «hi faça una Y y vos (En Johan Janer) axí mateix en tots los arneses quens farets fer hi fets fer axí mateix la Y» (1658-28 g.).

Los embaxadors van fent lo seu fet, y 'n són tan avant, que 'l Primogènit se creu ja en lo cas de fer dir al seu pare que «se git de cor lo fet de Sicilia» (1658-16). Era lo dia 4 d'octubre qu'acusa als embaxadors lo rebut de la nova del fermament recomenantloshi procurin «que ans de les grans fredors vinguen, ella (Violant) sia dela part deçá», y que no restin «per grans aparellaments, com breument poden esser desembargats; e fets nos saber los c. *milia* florins que dehits de la dot, quins florins son, si son de França o Daragó e si tots, o per quines pagues se deuen pagar». Els prega, de passada, que la sua sogra s'interessi per a metre avant lo matrimoni del Delfí de França ab la sua filla l'Infanta Johana de Daroca (1658-26). Insisteix ab los embaxadors en «que al

Digitized by Google

pus tost que puxats cuytets la venguda de la Duquessa, així que al pus breu que puxats siats ab nos, con be sabets que nos no estam be així e no estiats per aparellaments alscuns con, Deus volent, ben haurá ací e fa mester que, ans que los grans frets venguen, siats dela part deçá, com ab los grans frets ella no poria tan be cavalcar», y acaba indicant, per segona vegada, que parlin ab la sua sogra del matrimoni del Delfí ab Na Johana (32). En lletra apart a En Pere d'Artés, diuli «trametats en un fil la altea de la Duquessa nostra esposa» (32 g.). Havent deliberat definitivament de celebrar lo matrimoni en Perpinyà y haventse de fer les provisions necessaries, demana qu'hi vagin En Francesch de Sant Climent y En Cespluga (1658-26 g. y 29) y En Janer sobretot, lo qual li ha d'amenar Falconet lo Juheu y 'l frener qui li sol enfrenar els cavalls, «con en los cavalls quins son venguts de Castella na un qui será bon a nostra ma, es ver que ara nos sobreporta un poch e ells enfrenar lo han...» (33). Com los embaxadors així com n'han escrit a ell, també ho han fet als Reys y al Infant Martí, vol que li diguin lo que'n dirà 'l Rey (28).

Comunica la noticia al cardenal, al bisbe de Valencia, al arquebisbe de Saragossa y a mossèn Lop de Gurrea (28 g.), y prepara les demandes a obs del matrimoni (29), y al justicia d'Aragó li solicita 'l cavall «*cabeça de moro al qual será muyt bueno a nuestra persona por ala fiesta que, Dios queriendo, faremos de nuestras bodas, en la qual ne hauremos menester de buenos*» (41 g.). Així com al mestre de la Mercè, tenint necessitat de cavalls, muls y mules «que sien belles pera nostra cavalcar», li demana una mula bella y bona que sab que té (41 g.). Ne demana una al bisbe d'Osca, y així mateix sengles mules al bisbe de Taraçona, als abats de Muntaragó y Bernela, a En Gil de Blanca y a En Pere d'Olms, abdós d'Osca, a l'ardiaca de Bellxit, als priors del Pilar y Sant Salvador de Saragossa, al obrer, al sagristà y al degà d'Osca, al degà de Taraçona y al llochtinent del mestre de Calatrava (49). Si solicita bestiar de peu rodó per a regalar als nobles forasters acompanyants de la novella Duquessa, ne fa comprar de peu forcat per a obsequiarlos a taula com se merexen, junt ab los altres convidats a la festa, fentlos bona xera, que la cortesía solía ésser patrimoni de la Casa d'Aragó.

Digitized by Google

Los qui senten fruició plasmant discordies, burxen l'orella del Rey, sugerintli que si lo Rey de França ha consentit en aquest matrimoni, era per a fer lliga ab lo Reyalme d'Aragó. Ho sab lo Primogènit y ho desmenteix, repetint lo que digué als missatgers quan partiren : que si de lligar els tractaven rompessen lo fet y se'n partissen (49 g.).

Convida al seu lleal y fidel servent En Llop de Urrea, lo qual servava una familiaritat honorable ab son Príncep, per a que assistexi a les bodes y que l'acompanyi lo juheu d'Osca En Juce : ademés, que li porti dues dotzenes de ganivets saragossans (51). Igualment convida l'Infant Martí, bisbe de Valencia, Comtes d'Ampuries, Urgell y Cardona y Vescomte de Castellbó (78 y 79).

Fa la comunicació oficial que per En Ramonet de Planella, armer, y En Berenguer d'Otalrich, cambrer, havía rebudes noves dels embaxadors, que'l dimecres, dia 19 d'octubre de 1379, s'havía fermat per paraules de present lo seu matrimoni ab la filla del Duch de Bar, y ho tramet als Reys, al Infant Martí, al bisbe de Valencia, al Comte y Comtessa d'Ampuries, arquebisbe de Saragossa, Reys de Castella, Comte-d'Urgell, nobles, abats, bisbes, priors, consellers, jurats, etc. (69, 70 y 71).

Solicita per a la sua esposa lo bell cavall blanch qu'En Pere Boyl, representant d'Aragó a Castella, havía enviat al seu fill mossèn Boyl (71 g.), y vol que la senyal ab que lo Rey de França ha divisat a la Duquessa sia posat en los ensellaments, axí d'argent com d'altres, com en altres arneses que's fan a obs de la dita Duquessa (69 g.).

Insisteix per a que los embaxadors vinguen ab Violant com més aviat puguin millor, «aytant com sens treball e perill dela persona dela dita nostra esposa ferse porá». Baxant del ideal y tocant de peus a terra en un *post scriptum*, vol saber si «del exovar sis deu tantost pagar tot o en quals terminis e quins florins son estats designats» (73 g.). Al cap d'una setmana torna a repetir «que punyets fort en tost avenir, car la triga dela venguda de nostra esposa es tanta quels aparells esser en lur punt dels quals, si adeu plau, ella haurá per avant gran compliment e bo, axí com se pertany, de res no si fa a albirar» (80 g.).

Recomana molt y sovint que vinguen de pressa : «façats per manera que al temps qui es comprés, nostra esposa sia en les partides de

Digitized by Google

Montpesler, con nos havem ja escrit a prelats, richshomens e cavallers e universitats de Ciutats e viles notables del Regne e terres del Senyor Rey e nostres, que lo primer jorn de Febrer sien ací, en la vila de Perpenyá, per aquella rahó e seran hi sens tot dupte, perque fa mester que, en esser nostra esposa en les dites partides, no haia falla» (90 g.). «E vosaltres fets cuytar la venguda dela Duquessa nostra esposa, con be sabets e vehets que nos nostam be axí» (1746-39 g.). Acusant rebuda d'una lletra que'ls embaxadors li han feta a Montargís, s'alegra que «la Duquessa es ben sana e que es presta de venir a nos, que no está sinó per lo temps que no es covinent a caminar (era lo 19 de janer de 1380); a la qual vos responem que vosaltres nous devets maravellar si nos no estam be sens ella e que, tan gran es lo plaer que nos hauriem que ella fos ací ab nos, que no es maravella si cuytam sa venguda. Perque volem eus pregam que al pus deliure que puxats espatxets que ella venga a nos, peró volem ens plau e a vosaltres dehim e manam que, en la seua venguda, guardets que no haia perill alcú de sa persona, ans venga a son bon ayre a patites jornades e que faça bell temps e bo de caminar» (1658-128).

A la sua sogra li demana que «lens trametats al pus tost que porets, com be porets e devets pensar, molt cara mare, que vostra filla será ben venguda e ben tractada, preada e amada. Con be sap la vostra magnificencia que les Reynes passades daragó e mullers de primogenits, son stades ben tractades e honorablement tots temps e axiu es stada la Duquessa nostra muller aquí deus perdó e sis será vostra filla si adeu plau e molt millor» (1746-55 g.). Respon als embaxadors que li escriuen que la Duquessa està bona y sana : «E jassie haiam haut plaer dela sanitat dela Duquessa nostra esposa e dels altres que yes contenguda, maior lagrem haut si sabessem que ella e vosaltres fossets partits, pus sens perill fer se posqués. Mas açó no contrastant volem nos eus manam que al partir e al venir guardets curosament la salut dela sua persona, axí com fer devets, es pertany e de vosaltres plenament confiam» (1658-118 g.).

Fa compres confiant en la dot de la Duquessa : «E no dubtam que ab ço que vos hi sabrets dir per la creença queus en cometem no ho

Digitized by Google

faça (lo venedor), però, en cas que fer nou volgués, cor haiam les dites coses fort necessaries, faessets len aquella seguretat queus parega sobre lexovar que devem tost reebre» (93). Al saber que ministrers del Duch de Lorena que tingué ab ell, volen anar a la Cort del Rey En Pere, los recomana al Infant Martí per a que'ls hi sia feta per lo dit Rey y 'ls grans homens cortisans bona cara. Y ell ho vol, no sols per ésser ministrers, títol per ell merexedor de totes les consideracions, sinó perque ho eren d'un pròxim parent del seu sogre, lo Duch de Bar (101).

Demana al Sant Pare dispensació perque en tot temps, bé que sia de quaresma e no sia temps de nupcies, puga solemnisar lo matrimoni, y, a la vegada, solicita llicencia del Sant Pare per a que ell y sa muller y fills y filles puguin menjar carn en quaresma y encara en tots altres dejunis (114 g.).

Al saber la partença de Violant ab l'embaxada, escriu a aquesta recomanantli «que la dita nostra esposa façats caminar a jornades covinents e en dies bells, de manera que enuig del camí no li venga. E escrivets nos daquells lochs que faedor vos parrá, de la sua sanitat e del comportament que fet haurá del caminar»; els comunica que'ls ha tramesa la carta de la sua confermació en lo matrimoni, y afegeix : «E cor nos recort havet oit que la Duquessa, qui deus haia (Johana de Valois), tia del dit Rey, dementre venia se feu sagnar dues vegades en lo camí es banyava soven, volem digats en bona manera a aquexes dones que venen ab la dessusdita dita esposa nostra, que per res aytal cosa no facen fer, ne sostenguen, car fort es gran perill sagnatse e banyar caminant, mas despuys, quan açí sien, faran, deus volent, ço que vullen» (20 g.).

Ja en camí la Duquessa, calía ultimar tots los afers inherents a la boda, y no dexar cap detall enlayre. En Çatorra ha de portar a Perpinyà sucre y tot lo necessari «a fer confits a obs de les nostres noces» (25). Les autoritats del Rosselló y Vallespir han de fer provisions y crides en llurs jurisdiccions per a que'l comprador del Príncep tinga certitut «dela volateria e dels vedells, cabrits e porcells que de aquells haver porá per covinent preu, a obs de les dites noces» (26 g.). Johan crida al seu costat En Santcliment per a les provisions y aparellaments (1656-39 g.). Torna a demanar l'Esteve Çatorra, qui retardava l'anada (41). Demana

Digitized by Google

a En Bernat Amill de Barcelona, los arneses qu'ha fets fer, ordenant que'ls hi trametin incontinent (58). Recorda al bisbe de Valencia qu'ell ha de celebrar la missa de casament y qu'hi vagi tot seguit (58 g.). Pensa cobrir completament lo prat major del Castell de Perpinyà, y demana llibans y cordes y altre exarcia qui apte sia a fer lo dit cobriment, al batlle de Colliure (44), al qual també demana per a qu'armi una galiota, a fi que la Duquessa vinga per aygua d'Avinyó a Canet, cent vint rems y exarcies qu'ha menester y 'ls fa enviar de Colliure a Roses, ensemps «ab tots aquells remolars que hi sien» (60). Aquesta galiota, de vintidós banchs, era al port de Roses, y lo Comte d'Ampuries, per encàrrech del Primogènit, la fa bé armar, adobar y aparellar per tots los mestres qu'ha poguts trobar (56 g.). Com En Johan Hustals, batlle de Colliure, no pot fornir los cent vint rems, lo Primogènit los manlleva al dreçaner reyal de Barcelona, prometentli que «tantost aprés que la dita Duquessa sia venguda los cobrarets e volem quey trametats llavors j. hom quils sen torn. Noresmenys, volem eus pregam, que açós faça axí secretament que home del mon res non senta» (67 g.).

Als argenters, freners, brodadors y mestres d'or y de seda de la ciutat de Barcelona, expressament los mana que procurin enllestir les selles, frens y altres arneses y joyes que per encàrrech seu tenen entre mans, encara qu'hagin de treballar de nit y de dia y continuadament sens tota triga, car son mester per a la solemnisació matrimonial (60 g.). Solicita del Bisbe de Gerona y dels abats de Banyoles y de Sant Pere de Gallicans tants bells pagós com puguen, perque «ara per a les nostres noces ne haiam gran mester» (77).

Compra dos muls per a regalar al Rey de França, qui n'havia demostrat desig de tenirlos, segons li ha indicat En Pere de Planella (1658-92), y ell desitja complaurel, car complaure a ell es complaure a la qui 'l Primogènit ja considerava com a muller sua. Per lo tant, devía sorprendrel la lletra que rebé del Rey, son pare, que precisament portava la matexa data que la qu'ell escrivía a En Janer, indicantli la compra dels muls.

En aquesta lletra, Pere III, ab tot y donarli la benedicció y fent vots per a la felicitat del matrimoni, respira per la ferida, y ho palesa

Digitized by Google

en ratlles curtes en forma de cobles que l'acrediten com a pèssim poeta (A-VII).

Rebuda la lletra, y llegides les cobles, diu a En Janer «quel senyor Rey ab letres, de paraula e per cobles pot e nos dir ço que liplau, car senyor e pare es nostre e nons tenriem per gravat, axí con no devem, de res que ell fes ne digués» (1658-104 g.), y tramet al seu pare un rocí genet, y vol saber «quina cara e quin continent ne fará lo senyor Rey con lo reebrá» (íd.).

Los muls que, ensellats y enfrenats, havía de trametre al Rey de França, no pogueren marxar en son temps, perque mossèn Pere de Planella, qui 'ls hi havía de portar, «lo pres fort gran febre, de la qual ha haude grans iiij. o v. cessions, mes mercé de deu es fora de tot perill. Mas la sua partida no porá axí esser iverçosa com nos volriem e mester seria; ans haurá a romanir alscuns dies tro fins que sia j. poch forçat e haia cobrat sol, de manera que puxa ben cavalcar»; tampoch les haurien pogudes passar per privar lo pas de Catalunya a Avinyó les companyes del bastart d'Armagnac (1746-67 g.). La lletra es enviada a En Bugarra de Montpeller per a que un missatge cert la faci a mans, en lo menys temps possible, als embaxadors (68 g.).

Entre les solicitacions que reb per a ocupar llochs en la casa de la sua esposa, n'hi ha una de la sua germana d'Empuries recomanantli un canonge d'Elna, y ell li contesta «que la casa de nostra esposa es ja complidament ordenada» (104 g.), y n'ha provehit dels oficis de majordom y camarlench a En d'Artés y En Janer (1746-27 g.). Com no vol que alcuna dòna d'aquelles qui estaven ab Matha no estien ab Violant, té molt interès en qu'hi vaja Dòna Thoda, mare de N'Aymerich de Centelles, per a «que sia la major ela pus principal de totes quantes ab ella seran», «com nos haiam ella davant totes les altres» (1746-47).

Sab que'l Rey li ha fetes unes altres cobles, y per més que no les ha encara vistes ni llegides diu a En Janer que ja té aparellada la resposta qu'hi farà (31).

Com la Duquessa serà a Perpinyà lo dia 2 de febrer, ho innova, volent sien a les bodes, als majordoms y consellers del Rey, N'Arnau d'Orcau y N'Abella; ho diu, també, a En Roger Bernat, Galceran de

Digitized by Google

Pinós, Comte de Cardona, Reyna Dòna Sibilia, Infant Martí y sa muller, Marquès de Villena, bisbe de Valencia; a En Johan Fabré, a En Palomar, ciutadà de Saragossa, abat del Monestir de Piedra, prior del Sant Sepulcre de Calatayud, demanantlos sengles mules. Fa dir, per En Sellarés, qui's trobava a Avinyó, que comuniqui al Comte de Gènova que degudament ho avisarà a ell e altres cosins e amichs (1658-132), y li encarrega que «tots jorns façats tenir aprop per tots los hostals si alcú venia daquelles parts ab qui puxats saber de cert que sia partida de Bar o de París per venir a nos o quan ne deu partir» (137).

Lo Rey, qui, malgrat tot, no ha dexada la sua fatlera, per a dirli algunes paraules personalment y que no 's poden fiar a ningú, li mana que, passades les festes de Nadal, vagi a Barcelona; que si no pot anarhi, lo Rey anirà a Perpinyà. Johan, qui no dorm y que coneix lo psiquisme del seu pare, no hi vol anar «com los afers per que nos demana sien tals que desplaurien adeu e a tota res, e menys soferissem que ell vengués ne fos en loch on ell e nos fossem». Demana a En Vilarig faci per manera que la Reyna intervinga per a que lo Rey desistexi de son projecte: «E podets dir ab veritat que de continent que mossen Pere de planella fou vengut, nos, ab carta publica, ab sagrament e ab fort moltes e grans penas e ab la fe del cors quen donam, loham e aprovam, fermam e juram lo matrimoni quels nostres missatgers havien fet ab la filla del Duch de Bar : La qual carta decontinent los tramatem, per correu cuytat, e la qual han liurada al Rey de França, segons era encovinent». «Aprés que haurets lesta aquesta letra la mostrats ala senyora Reyna e puys decontinent crematsla, que persona del mon nola veia sinó ella e vos» (1746-69 g.). Ell ho sabía prou lo que'l seu pare volía dirli, y ho sabía per un home, «mes no es ara present, quins ha dit qui es la persona a qui axí informa lo senyor Rey, e tal nes reptat quiy ha pocha culpa» (48 g.), diu en defensa del seu pare, qui, segons ell, actua influit per criteri alièn.

Vol que l'Infant Martí, en les festes, sia «cap de la taula rodona quis tendrá e ques tenga en aquells lochs e per aquells que vos volrets e ordonarets e volem encara que lo dia de les noces vos serviscats de majordom. E axí matex volem que vos solament vos hi fassats fins

Digitized by Google

als mollons del Regne e no pus avant, be que ni haurá daltres qui si faran pus avant, mas nos no volem que hi anets pus avant...» (76 g.).

Vinent de Bayrauth, ab la sua nau, En Guerau de Vilatorta li porta joyes (1658-139), y compra a En Ça Cot, mercader de Barcelona, draps d'or y de seda de domàs, zaytonins y xamellots laborats y de quatre fils, y joyes que li han portat d'Ultramar (140), y fa despatxar breument los arneses qui li obren a Barcelona (139).

Per aquests dies lo comte sicilià Rigo Rosso li anuncia la seva vinguda, y per mes que la visita li fóra agradosa, li prega que abans tinga dreta via envers lo Rey, «axí com a aquell qui es cap e senyor nostre e de tots nostres afers» (147). Com que sospitá 'l motiu de la visita del dit comte, res li vingué de nou en lo que'l seu pare li deya, començant per ferli greuge «dela cuyta que havets hauda en procehir en lo vostre matrimoni havem haut e havem sobirá desplaer, en havem gran dolor de cor. Maiorment con are de nou hajam hauts missatgers de don Artal e del comte G. R. e daltres barons de Sicilie e de Mossen Gilabert de Cruyles que son aparellats de metre lo Regne de Sicilia e la Infanta en vostra ma e de haver vos per Rey e per senyor. E axí que ab matrimoni pogués hom haver aytal Regne, no es sens raó sins dol, perquens cové a dir per força quen havem desplaer. E forem fort alegres sil fet pogués haver reparació e esmena» (1265-131 g.).

L'embaxada fou deguda, segons conta lo Rey En Pere, qui no es massa escrupulós en fets d'historia, qu'havent En Gilabert de Cruylles barrejat l'estol del Comte de Virtut, qui volía passar en Sicilia, ab lo propòsit de pretendre la mà de la Reyna y 'l govern del Regne, l'almirall català, ab sos bons tractaments y savies maneres, induhí y concordà los barons sicilians a rebre lo Primogènit d'Aragó per Rey y senyor llur, mullerantse ab la Reyna. En cas de no acceptar lo Primogènit, volien, per reverencia y honor del reyalme aragonès, que Pere III elegís un altre en la seva familia (1265-161).

Tres dies passats de l'anterior missiva, lo Rey n'escriu altra al Infant Martí : «son venguts en G. R. de Montcada e lo Comte Rigo ros sobrel fet de Sicilia; e com sobrel acort que havem haver sobrel dit fet, lo

Digitized by Google

qual, axí com sabets es de fort gran pes, sia necessari e vullam que vos, entrels altres, hi siats», mana qu'hi vagi sens altre laguí (135 g.).

A la lletra rebuda, lo Primogènit respon ab altra escrita de mà aliena, perque «per j. floronco que he fort destemprat ma venguda febre, la qual enten que será fimera e per la qual senyor nous pusch a adés bonament respondre dela mia ma escriven axí com fer degrá, ço ques suplich senyor, eus demano especial gracia e do, quem vullats per vostra mercé benignament perdonar. Daquí adavant senyor, quan dehits ab la dita letra que aqueys Comtes de Sicilia son a vos venguts e dien senyor, que si jo vull fer matrimoni ab vostra neta de Sicilia e neboda mia, la qual ells han per Reyna, son aparellats senyor de liurarme totes les forces e de obeyrme com a llur Rey, respon senyor ala dita serenitat, ab la reverencia que dessús, que vos sabets be senyor que jo ferme muller fort solemnament ja en lo proppassat mes Doctubre y que segons deu, senyor, ne segons lo mon, ella vivent, jo no puch ne deig haver altra muller. E sis vol senyor, per mi, sis vol per la dita vostra neta e neboda mia, a vos deu plaure e devets en tot cas voler parlan ab reverencia homil dela magnificencia vostra, senyor, quels meus fills duna part e los seus daltra, sien ledesmes, ço que, ab la dita reverencia parlan, no serien ne porien esser que jo fos marit seu ne ella muller mia per la rahó que dessús, nen retenrie bon nom. Ço als senyor que dehits, quels dits Comtes demanen si jo no faç lo dit matrimoni es saber, que donets j. dels Reyals de casa vostra ala dessusdita vostra neta y neboda mia, plau senyor molt amí que axís faça e que vos, quiu sabrets altament e be fer, ne elegescats ço que mellor vosen parega, car deçó senyor, que vos ne farets, me tendré jo ara e tostemps per be exit e per fort content. Senyor, quan dehits que vaya tantost ala magnificencia dessusdita per acordar dels dits fets vos respon senyor quen ferá fort volenter sinó fos per laccident dessusdit e majorment senyor car la vostra magnitud es ben certa que jous son tostemps e son e seré, si adeu plau, fort obedient en totes coses axí com se pertany e esser deig. E si per ventura senyor, jo qui son ligat de matrimoni axí com sab la vostra senyoria e dessús se conté, dehia sus aquell alcuna cosa senyor queus fos enujosa, ço que adeu no placia e ço que sus altre fet per tot lo mon no faria, es me

Digitized by Google

semblant senyor que valla mes lo romanir que la nar e que la vostra celsitud ho deja per pus acceptable haver. nostre senyor deus per sa pietat, vos do bona vida e longa, senyor. Escrita en Perpenyá a xvij. dies de Febrer del any m.ccc.lxxx. — *Primogenitus.*» (1656-11 g.)

La cobejança del matrimoni de Sicilia constituhía per a lo Rey En Pere una obsessió, car, malgrat los compromisos contrets, la paraula donada a la Casa de França y que l'esposada estigués ja en camí, ell persistía en lo mateix, y si prescindía de tota objecció, totes les oportunitats aprofitava.

Veyent la resistencia del seu herèu, dirigeix als jurats y prohoms de Valencia y Saragossa lo següent document : «Lo Rey. A nos son venguts, segons creem que haiats sabut, solennes missatgers de Sicilia per demanar matrimoni del Duch nostre primogenit, ab la Reyna de Sicilia nostra neta e oferen nos que, incontinent nos seran liurats de fet totes Ciutats e Castells Reyals del dit Regne per aquells quils tenen sens tot contrast. E nos, perque veem clarament e tots nostres sotsmeses ho poden be conexer, que deus nos fa daçó gran e tan assenyalada gracia e que en nostres dies la casa daragó prenga tan gran creximent que pot esser deles majors cases de crestians, havem ne escrit e enviat nostres missatgers al dit nostre primogenit e ell, segons quens ha scrit, ha escrupol de conciencia per lo matrimoni quels seus missatgers han ja fermat ab la filla del Duch de Bar e nos, per les rahons queus enviam dins la present, haiam per cert que aquest matrimoni no val ne pot passar. E per ço entenem que es molt necessari que aquexa ciutat, qui es una deles principals de nostre Regne, per tal ques faça, axí com nos ho havem molt acor, lo matrimoni de Sicilia, enviu sos solennes missatgers al dit Duch per queus pregam que al pus tost que fer se puxa com sia peril en la triga, per aquesta raó enviets e trametats al dit Duch, lo qual trobaran sens tot dupte en les partides de penadés o durgell, vostres solennes missatgers qui, ab les dites rahons e altres moltes quen poran saber, lo requiran e li supliquen el induescan que consenta a aquest matrimoni de Sicilia e no vulla que, per falta sua, la casa daragó perda tan gran honor e tan gran exalçament. E volem que sapiats que, sobre aquest fet, los deles corts que celebran als cathalans li han ja trameses

Digitized by Google

lurs solennes missatgers. Dada en barchinona sots nostre segell secret a xv. dies de Març del any m.ccclxxx. — *Rex Petrus.*» (1265-170.)

D'aquesta circular nasqué lo Memorial que presentaren al Primogènit, missatgers, previament confessats y instruits per lo Rey : «Les coses davall scrites, diran de part del senyor Rey e dela cort de Cathalunya e dela Ciutat de Saragoça, al senyor Duch, los missatgers qui son tramesos per aquesta raó.

Primerament li diran, com lo dit senyor Rey ha fet encercar diligentment en Theologia, per sollempnes doctors e mestres en aquella sciencia e per sollempnes doctors e savis en dret Canonich e Civil e troba clarament quel papa pot revocar la dispensació que ha feta sobrel matrimoni quel dit senyor duch ha fet per paraules de present e tornar aquell matrimoni al primer estament e ab aytant lo senyor Duch pot aquell matrimoni lexar sens tot carrech e blasme seu.

E per aquesta rahó lo dit senyor Rey e la dita Cort e la dita Ciutat de Saragoça, li trameten sos missatgers per los quals lo senyor Rey lo prega, carament li mana e li consella e la dita Cort e la dita Ciutat li supliquen, que ell aquest matrimoni leix anar e vulla consentir e fer aquell de Sicilia per los profits e aventatges qui ja li son estats recomptats per la missatgeria primera e per esquivar dampnatges e perills que si nos fa estan aparellats als Regnes e terres del dit senyor Rey, en les quals lo senyor Duch ha a succehir. E no haia en açó lo dit senyor Duch Consciencia scrupulosa, ne vulla resemblar en aquest fet aquells juheus qui, segons ques conte en lo primer libre dels Machabeus, Capitol ij., per colre lo disapte, nos volgueren combatre, ans se lexaren auciure; car semblantment lo dit senyor Duch, si per consciencia vana no volia fer aquest matrimoni de Sicilia, ell e la Casa Daragó perdrien a tots temps aytal Regne com es Sicilia, qui ja es estat dela Casa Daragó e per lo qual Regne de Sicilia la corona daragó espera haver tan gran exalçament, profit e honor.

E deu moure entre les altres coses lo senyor Duch afer aquest fet, lo gran voler quel senyor Rey son pare e totes ses gents hi han e dupte del carrech que tots temps se seguiria al senyor Duch, que per colpa sua aytal Regne se perdés, ço que deus no vulla.

Digitized by Google

E no faça dupte al senyor Duch quel senyor Rey ne ell daçó romanguen en naguna esquira ne malvolença ab la Casa de França, Car lo senyor Rey dará loch e manera que romandran en bona amor e concordia. — *Rex Petrus.* — *Dominus Rex misit signatam.*» (1265-192.)

Ab tot, no n'hi ha prou, y, com ho havía ja anunciat als jurats y prohoms de Valencia y Saragossa (160), li tramet lo bisbe d'Osca y En Vilarig ab una lletra seva, a la qual ell respon ab aquesta altra, si bé humil en la forma, plena de dignitat y energía en lo fons:

«Molt excellent princep e molt car pare e senyor : Entesa la letra escrita dela vostra ma quen havets tramesa, senyor, per lo bisbe Dosca e per mossen Galceran de Vilarig e ço que ells man dit de part vostra sobre lo meu matrimoni, respon senyor a la excellencia vostra que matrimoni es fet de deu, segons que vos sabets mils de mi e que jo son ja ligat axí en aquell que, parlan senyor ab homil reverencia dela vostra magnitud, no men puix departir e siu fahia cor fes contra manament del Rey dels Reys, semblem senyor que jamés no posques en res fer de mon prou. On senyor, genolls ficats en terra suplich ala vostra serenitat homilment que daquest fet me vullats haver per vostra gracia escusat. Car jo, qui he fort gran dolor e greuge senyor en mi meteix, com nous enpuix complaure, la qual cosa faç senyor per esguart de Deu, qui es mes e major axí com sab be la vostra altea que tot lo mon sens tota comparació, faría senyor e faré, la gracia divinal mijançant, en totes altres coses tots vostres manaments axí com de molt car pare e senyor meu. Escrita dela mia ma en perpenyá a xvij. Dabril» (1056-103).

Tant ho es, aquesta, la seva decisió qu'ab la matexa ploma escriu a la Reyna qu'escolti En Vilarig, qui li parlarà de la vinguda de Violant y del dia que farà les noces (íd. íd.).

Prepara els arneses de bornar y de junyer, o sien quatre o sis bons arneses de junyer y trenta bons elms de torneig y braçals (1656-84), y torna a demanar draps d'or y de seda, car a Perpinyà no n'hi han (85), y solicita de la Reyna, dels bisbes de Barcelona y Gerona y del Comte d'Urgell y del Comte d'Ampuries «draps historiats de paret a obs de les nostres noces» (93-94-97). Reclama los ensellaments y 'ls altres ar-

Digitized by Google

neses, y també los ensellaments de cavall cuyrenys y los esmalts dels ministrers (96).

Avisa al Infant Martí (19) que la festa s'apropa, a les Comtesses d'Empuries y de Luna, a mossèn Galceran de Vilarig per a que ho digui a la Reyna, al bisbe de Valencia y altres, entre aquests En Francesch de Santcliment, recomanantli qu'abandoni àdhuc els afers de les Corts generals per a anar a Perpinyà y preparar tot lo necessari (19). A N'Eymerich de Centelles qu'escriga a sa mare Madona Toda, a la qui promet semblant quitació d'aquella que la Reyna Elionor donava a les nobles dones qui ab ella anaven (19 g.).

Disposa que'ls bisbes de Tortosa y Vich, qui estan en Cort de Roma a Avinyó, isquen a rebre la Duquessa y l'acompanyin y li facen aquella honor que podran (31). Essent al dia 10 d'abril, y tenint fixada la boda lo 22, encara no eren arribats los aparellaments de la Duquessa qui devien trametrels de Barcelona, y ell, enterat que qui 'ls treballen ho fan ab prou negligencia, vol que s'hi treballi de nit y de dies, y si no ho fan, disposa que'ls agafin y, ben guardats, els hi envihin, «car nos los farem sens dubte ací obrar» (96). Demana «la forma dels Baboins e deles altres Besties e de totes altres coses que fossen en lo artifici on fou portat lo antramés que fou fet aquí en barchinona ales nostres noces» (39).

Al bisbe de Valencia, qui ha de celebrar la missa y donar la benedicció de les nupcies, l'avisa que's disposi a anarhi (38 g.), y també als seus germans, la Comtessa de Luna y l'Infant Martí (48 g.), y al Comte d'Empuries (56 g.).

Trobantse a Bàscara per a anar contra N'Alemany de Cervelló, per la mort d'En Mallorques, retorna per Figueres y 'l Boló a Perpinyà, quan sab que la Duquessa s'apropa (56).

Com la Duquessa «sia venguda gran res per aygua, ha tenguda la festa de Ram en Avinyó»; per lo tant, poch tardarà en ésser a Perpinyà. Perçò repeteix que li trametin les selles fetes per a ella, sense una hora de triga, axí com totes les altres coses que se li fan, car lo temps es fort curt, però, ab gran diligencia que's tinga, se pot ben suplir (55 g.). Crida a En Jaume des Monell, los xantres, los ministrers y tots los altres

Digitized by Google

servidors seus qui són fòra de Perpinyà (55 g.). Demana a Vilafranca del Conflent quaranta draps vermells per al matrimoni; a Puigcerdà, setanta cinch; a Elna, vint; altres tants a Prats de Molló y a Arles del Tech, y a Camprodon, quaranta : si no poden ser vermells, que no sien tints (1726-7 g. y 8).

Avisa al Infant Martí la sortida de París de la Duquessa y 'l convida a les noces, axí com a la Comtessa de Luna, bisbe de Valencia, Comte d'Urgell, Marquès de Villena, Comtes de Prades, de Cardona, de Pallars, bisbes d'Urgell, Gerona, Barcelona, Osca, Pere Galceran de Pinós, Bernat Galceran de Pinós, Dalmau de Queralt, Guerau de Queralt, Huch de Santa Pau, Gilabert de Cruilles, Berenguer de Cruilles, Pere de Centelles, Eymerich de Centelles, Eximeniç Pere Darenós, Roger de Montcada, Olf y Nicolau de Proxida, Raymond de Riusech, Antoni y Nicolau de Vilaregut, Ramon de Bages, Francesch Marrades y Andreu Guillèm de Castellà.

També ho comunica, convidantlos, als Consellers y Prohomens de la ciutat de Barcelona, als jurats de la ciutat de Valencia y als pahers y prohomens de la ciutat de Lleyda. Al arquebisbe de Saragossa y als bisbes de Taraçona y Segorb.

Demana missatgers, que'ls representin a la festa, als jurats y prohomens de la ciutat de Saragossa (1656-65-66-67).

Invita a mossèn Llop de Gurrea, camarlench; al justicia d'Aragó Arnal d'Orcau, Berenguer d'Abella y Galceran de Pinós.

Als consellers y prohoms de Barcelona los convida y 'ls fa sabedors que, dirigintse a cumplir l'execució, la qual lo senyor Rey manà ésser feta contra En Ramon Alamany, sos fills y llurs béns, se veyé obligat a retornar perque a Bàsquera l'Esteve de Pont, vingut de París en nou dies, li portà l'ardit que la Duquessa sería a Perpinyà en breu temps (1656-61 g.); llavors ho escrigué al Comte d'Urgell y la lletra no arribà per culpa del correu (93).

Però en aquest viatge de retorn vers Perpinyà, ahont anava content y dalitós, sofrí lo contratemps de romandre a Figueres, «per j. poch de destrempament de boca de ventrell» «mas dilluns senyor qui ara be partiré, si adeu plau, e faré, deu volent, fort tost mes noces...» escriu al Rey (67 g.).

Digitized by Google

Com si aquesta contrarietat no fos prou, arribant a Castelló no pogué seguir viatge per un cadarn, però aprofita l'oportunitat de l'aturada per a escriure a Constança de Perellós que incontinent vagi a Perpinyà (75 g.); a En Blan de Perpinyà innovantli que veyentse obligat a deturarse, hi tramet lo seu majordom mossèn Francesch (76); a la seva germana, la Reyna de Castella, donantli la bona nova «*porque somos ciertos quende hauredes plazer*» (79); al seu germà Martí, dientli, demés de darli pressa, qu'havent «sabut que la Comtessa vostra muller es prenys volem eus pregam que ella no façats moure, cor per la cuyta del venir, per lo temps qui es curt, poria tenir a ella perill e nos no volriem en null cas que ella hagués perill de res. Mayorment com nos, deus volent, tan tost con haiam fetes nostres noces nos ne entenem anar en Aragó on ella vendrá e estaran llavors la Duquessa e ella ensemps» (77).

Ofereix als embaxadors la galiota si acorden venir per aygua; però recomana qu'acordin «la pus segura via ala persona de la dita Duquessa» (68, 75 g., 76).

Surtit de Castelló d'Empuries, va a la Junquera, y escriu a En Rocabertí que la Duquessa serà la setmana entrant a Perpinyà; y a En Pallarés, qui es a Barcelona, qu'avisi l'Infant y a tots los comtes, barons y missatgers qui sien en la ciutat que vagin sens trigar a Perpinyà (82).

Al entrar en Rosselló, en lo Pertús, reb una lletra dels embaxadors que tramet entreclusa a Sibilia, per a que li «placie considerar si es ver ço que alscuns dien de ma esposa la Duquessa, es asaber, que no es encara partida de París. Verament senyora, presumpció es de molts de ma casa, qui saben lo camí, que lo jorn proppassat entrá en Avinyó. E açó, per tal com dins tres dies haurá anades, vinent aygua avall, vj. jornades quey ha» (1658-82 g.). Açò escrivía a sa marastra lo primer dia d'abril, y 'l dia 12 n'hi tramet un'altra també rebuda dels embaxadors, «afí senyora que siats certa dela venguda de ma esposa e quen puxats certificar aquells queus plaurà» (1656-99).

Si ab aquestes lletres hagués cregut donar una alegría a la marastra, ben segur que no les hauría trameses.

Digitized by Google

Com lo Rey de França mana al seu germà, lo Duch d'Anjou, qu'acompanyi o faci acompanyar honorablement y ab gent d'armes a Violant, tant com serà menester, no cal utilisar la galiota del Comte d'Ampuries (1656-82 g.). Lo viatge fou més entretingut de lo que presumía 'l Primogènit, perque lo Duch de Borgonya li féu solemne acullíment y la retingué en sa terra uns sis jorns; lo Duch de Borbó, axí mateix, l'obsequià y la retingué, també, uns sis dies, y arribada a Avinyó, lo Sant Pare també voldrà que se n'hi detingui altres tants (93).

Quan lo Primogènit retornà a Perpinyà respon una lletra, en la qual los embaxadors li devien comunicar los temors llurs de que'l matrimoni no 's portés a efecte, car, a ben segur, sabien les gestions del Rey en contra; Johan els tranquilisa dientlos que «tota vegada som stats e estam ferm en ço que dit e promés havem e attendre a veritat, axí con tots temps havem fet e deu fer princep catholich e ben crestiá e en aquest proposit havem stat tots temps e serem e havem ho be aparellat de fer, cas ques quen sia stat dit, a tots temps sen enseguida vostra voluntat e sen seguirá, que als no si faria ne si mudaria, sinó axí con nos volrem e manarem; perque venits en bona ora alegrament e bé, segons que dit havem». La lletra acaba indicant que demanin al Sant Pare, en nom del Primogènit, «enviy un bisbe o archebisbe qui lochtinent seu, con nos aurem gran plaer que ell con a lochtinent seu digués la missa e donás la benedicció a nos e a ella» (84).

Lo dubte dels embaxadors, qui's devía fonamentar, com s'ha dit, en l'actuació contraria del Rey y en lo conexement qu'ells tenien del caràcter terch y rencuniós de Pere III, lo transformà en seguretat, sense, però, que destruís l'obra llur, la següent lletra que'ls hi escrigué lo Primogènit:

«Sapiats que nos, ara novellament havem sabut, que mossen Johan de Riá e mossen Maurici, laltre dia vinents de Castella abdosos o la un dells, prengueren missatgeria del senyor Rey per al Rey de França que lo dit senyor Rey faria liga ab ell, es declararia per papa Clement, si ell fahia que, lo matrimoni nostre e de nostra cara esposa la Duquessa, nos complís, nes fahés, ans lo destorbés; e que de açó sen porten letres del senyor Rey. E que ells o la un dells promateren al dit senyor Rey que

Digitized by Google

ells ho farien destorbar, bé que ella fos en lo camí e que de fet lan farien tornar. E quant foren ab nos, guardarense be que nons en dixeren res, ans nos, qui res daçó no sabiem, los comenam creença per al dit Rey de França, que nos estavem e perseveravem en nostre proposit e que matrimoni altre alcú no fariem sinó aquell. Axí, com nous fariem per res e que al pus tost que pogués, nos enviás sa neboda, que no stie per cosa alguna que li dixessen e daçó sen portaven letres nostres de creença. per que fa mester que espatxets e cuytets, en lo nom de deu, vostra venguda con en nos ha lealtat e fermetat e als per res noy mudariem. Dada en Perpenyá sots nostre segell secret a v. dies Dabril del any m.ccc.lxxx. — *Primogenitus.*

Fuit directa Ambassatoribus Domini Ducis qui de presenti veniunt de Francia.» (1656-89 g.)

Y com si de tal cosa tingués conexement, acusa rebut d'una lletra al Rey de França, en la qual aquest s'excusava del pagament de 30,000 franchs als embaxadors, y pertanyents a la dot de la Duquessa, dientli qu'enviaria tantost de les sues gents devers les del Primogènit y faria «al plaser de nostre senyor Deu», que n'estaria content. Johan li contesta que li plauría que ho complís com ho diu, «car mils parria vostre e demostrariets mellor la afecció e bon voler que tostemps havets mostrada haver envers nos e al matrimoni» (95).

Envía a buscar En Rocabertí, advertintli que si no hi va no vol que tingui cap ofici en la sua casa (88 g.), a l'Infant Martí, al Comte y Contessa d'Ampuries, al d'Urgell, a En Vilarig, Pallarés, Gurrea, Llop y Johan, arquebisbe de Saragossa, Domingo Cerdan, justicia d'Aragó (98 g., 99 y 101).

Al Comte de Castellbó, qui era sortit de Castellví per a anar a las noces, li diu que cuiti la sua vinguda, sinó no hi serà a temps (105). Dispensa d'anarhi per malaltía al bisbe de Gerona (107), y dóna per excusat al Comte d'Urgell, y, axí mateix, per ocupacions precises, a En Roger de Muntcada, algutzir (107 g.). A mestre Guillèm Colteller, lo seu metge predilecte, també 'l convida (111), com demana qu'hi vagi el sastre Pere Cabanes (97 g.). Solicita del Papa que'l dilluns de les noces y los dos dies següents puguen menjar de carn malgrat les lletaníes y rogatives qu'aquells dies celebra l'Iglesia (111).

Digitized by Google

Lo bisbe d'Osca, En Gilabert de Cruylles y En Galceran de Vilarig, fan nit al Boló lo dia 13 d'abril, y arriben al matí a Perpinyà, hont ja era anat lo Vescomte d'Illa (100). Lo sastre qui té preparat per a la Duquessa, innova al Primogènit que l'Infant Martí està quelcom distresiat, però com l'indisposició no li priva de cavalcar, insisteix en qu'hi vagi «con vos entrels altres noy deiats per cosa del mon defallir» (105).

Aquest mateix dia 'l Rey entrega els capítols de les coses qu'En Francesch Avençó ha de fer en Sicilia, ahont va per a fer guerra als pisans, a los quals, com diu En Pere, contraferma de la pau «han dat e donen encara tot dia, consell, favor e ajuda publicament a nostres enemichs qui resforsen de tolrens lo Regne de Sicilia». Un dels dits capítols mana a N'Avençó «se veja ab lo Comte Francesch de vintimilla, lo qual es gran servidor del dit senyor Rey e ama molt sa honor, e que li diga en secret e apart, com lo matrimoni del senyor Duch de Gerona ab la Reyna de Sicilia nos pot fer jassia lo senyor Rey hi haja fet tot son poder. Mas per tal que la casa de Sicilia sia totstemps conservada en bona amor ab la casa Daragó, lo senyor Rey ha fet que la dita Reyna sia muller de son net, fill del senyor Infant en Martí. E sobre açó ha fermades convinenços, ab les pus fortes obligacions, sagraments e homenatges que fer se poden, ab lo Comte Arrigo Rosso e ab en G. R. de Moncada, axí com aprocuradors de la dita Reyna» (1268-9).

Mentrestant, la Duquessa encara no es entrada a Perpinyà, y lo seu espòs, neguitós, s'exclamava ab los embaxadors, «vuy ha xxxvj. jorns que partís de París e encara no som certs que siats en Avinyó», y 'ls recomana esquivin festes y aculliments que'ls donguin empatx de caminar, car en cuytar la vinguda hi va molt del honor, del bé y del plaer seu. Y envía la primera lletra a la sua esposa, suplicantli que li escriga; lletra qui portava la data de 14 d'abril (100 g.).

Tot seguit demana En Bartomeu, caxaler del Rey, per a netejarli les dents (101), y per lo seu cavalleriç envía una mula a la seva germana la Comtessa d'Empuries, per a que vagi a les noces, segur que «vos portará bé e pla» (98 g.). Mana entregar 2,000 florins d'or d'Aragó per a pagar arneses y altres joyes a Barcelona (109), y que li portin la sella d'argent que per a la Duquessa ha feta obrar (110 g.).

Digitized by Google

Indica als acompanyants de la Duquessa la conveniencia de que, ab aquesta, sien el dissabte a Salses, per a lo diumenge següent, o dilluns aprés, «fer nostres noces, les quals havem ja sobres tardades» (110). Lo diumenge, diu lo Príncep supersticiós, es «molt util y profitable fer lo dit fet, molt mes quel dilluns quis segueix lo qual hi es axí meteix bo, mas no tant». Vol que li notifiquin el motiu perquè Violant no ha respost a la lletra que li trameté (110), però aquesta ja li havía escrit al arribar a Nemse, creuantse en lo camí la primera lletra d'ella ab la de reclamació d'ell (113).

Conformat a celebrar les noces lo dilluns propvinent del dia 25 d'abril, ho comunica als acompanyants de Violant, Comte y Comtessa de Porcians y mestre Guiu (113 y 113 g.). Axí les coses, reb una lletra del Rey, lo qual, ab recel hiperbòlich, sabent acudiran a Perpinyà, ab motiu de les noces, moltes persones extrangeres y gents qui han molt vist, li recomana que faci de manera «que no pogués venir cas, que los qui hi fossen estranys se poguessen ensenyorir del castell de perpenyá, car los coratges de les gents son fort amagats e con veen avinentesa de alguna cosa, pensen ço que jamés no han pensat e ho assajen de metre en obra e lo diable quils hi obra carrera. E nous pensets car fill, que ho digam solament per lo dit castell, jatsia que sia tan solempne e clau de nostre Regne e en que va la vila e tot lo comtat, ans ho deim mes per vos principalment e en aprés per vostre frare linfant don Martí, qui sots les pus cares coses que nos havem e en los quals, aprés nos va mes a nostres Regnes que en res qui sian e qui sots les majors penyores qui esser hi puxen, perqueus en volem haver avisat. Pregantvos que hi proveiscats saviament e per la manera queus pertany e no tingats per vil res que fer se puxa» (1268-20).

No sé l'efecte que devía produir al Primogènit aquest excés de precaució del seu pare, ni tampoch el que féu al Infant Martí, a qui també escrigué; però, conexedors abdós del caràcter del seu genitor y del seu habitual procediment, vull creure que no 'ls hi llevà cap hora de dormir.

Lo Primogènit, persistint en celebrar ses noces lo dia fixat per lo matí, vol que, en totes guises, Violant sia lo dissapte a Salses, y lo diumenge que dormi a Apià (1656-114 g.), y en «açó als no mudariem per

Digitized by Google

cosa del mon, per tal com, si aquell dia nos fahia, noy hauria dia covinent de vj. a vij. jorns aprés o per aventura per x.». Vol saber l'hora que Violant arribarà a Apià per a anar personalment a saludarla (115).

Es la seva voluntat que l'Infant Martí, y lo Comte d'Ampuries ensemps, arreglin l'ordonança en aquells que deuen destrar la Duquessa al entrar en Perpinyà, desde'l moment que los valencians se complauen que'ls de Gerona sien mesclats entre ells. A ell li agradaría que l'ordenança fos a la manera que fou servada en l'entrada de Matha a Barcelona (116 g.).

Lo diumenge comunica al Rey que a sol post serà atesa la Duquessa, y que «demá senyor, que será dilluns, faré mon matrimoni ab ella ab la gracia de Deu mijançant» (119).

El dimarç li significa «que jo fiu mes noces senyor e mon matrimoni solemnament, axí com se pertanyia, lo jorn proppassat» (124); al seu cunyat, lo Rey de Castella, li diu que «*el Domingo mas cerca passado en la tarda, la Duquessa nuestra muller, sana e en buena disposicion de su persona, entró aquí en la vila de perpenyan muyt honorablement segunt se convenia de nos e della e el lunes siguient con la gracia de dios oyemos missa solempnialment*» (117 g.), y lo mateix repeteix a la Comtessa de Luna y a la Reyna de Castella. Al Papa Climent també li notifica, pregantli de passada dongui un benefici a mestre Guiu de Campdines, qui tant ha treballat en aquest matrimoni, y per a tenirlo propici li balla l'aygua devant dels ulls prometentli que farà son poder per a que'l Rey En Pere declari sa intenció a favor del papat d'Avinyó (120). Dóna gracies al bisbe de Tortosa, qui era en la Cort pontificia, per l'aculliment fet a Violant quan aquesta passà per Avinyó (1659-12 g.).

Al Duch de Bar li fa saber la celebració del matrimoni, afermantli que ha «aquella bona e vertadera amor a la dita companyona mia que leal marit pot e deu haver a sa bona muller e leal e hauré, la gracia de deu mijançant, en lesdevenidor, de guisa que vos e ella ne serets ben contents» (128 g.).

Violant, per la seva part, ja feta dama novella, escriu a Pere III y a Sibilia «que en lo nom de nostre senyor deus jo entrí en la senyoria e dominació vostra, lo digmenge prop passat e lo dilluns següent

Digitized by Google

oy missa nupcial ab lo senyor Duch marit e senyor meu molt car...» (1821-1).

Lo Rey Pere, rebudes les noves del matrimoni, li plau que «deus hi meta la sua benedicció»; y si axò diu al seu fill, a la nora li contesta qu'ha gran plaher y gran consolació de la sua vinguda y de son matrimoni y de la salut del Primogènit y d'ella, y que placia a Déu de donarli la sua gracia y benedicció (1268-32 g.); res més no li diu, y encara lo que diu no devía sentirho, car no oblidava lo de Sicilia.

Feta la festa, consumat el matrimoni, tornats a les arquimeses els paraments, les joyes a llurs cofrets y reposant jutglars y ministrers de llurs fadigues, començaren a desfilar los convidats, y l'Infant Martí no fou dels últims, car calía obehir l'ordre del seu pare «que fetes les noces de nostra molt car primogenit lo Duch, aprés j. jorn o ij. vingats a nos com pus cuytadament porets. E açó per res no laguiets ne mudats, car gran e irreparable dampnatge sen poria seguir e aquests barons de Sicilia qui son açí conguxen tant e no sens raó que nons lexen viure» (1268-19 g. Vègis f. 22-24), fòra 'ls hostes, les serventes de la Duquessa prepararen los cofrens per a sortir aquella de la vila rossellonesa. Lo marit, desitjós que'ls seus vassalls facin bona rebuda a l'esposa, escriu als jurats y prohoms de Figueres, de Torroella y de Gerona que, volguent qu'en totes les viles reyals del seu Ducat la Duquessa sia honorablement rebuda, tinguen en l'entrada un pali preparat per a portarla sota d'ell fins la posada hont descavalcarà (1656-137).

Per igual motiu prevé a En Janer que a la Duquessa li sia feta, al entrar a Barcelona, aytal festa com se pertany, y que tinga preparada la sella d'argent, la qual a estada laguiada (1659-15). Los consellers de Barcelona, per a poguer rebre la novella Duquessa més solemnement y honorable, demanen que's prorrogui qualques dies l'anada a la dita ciutat (19 g.); sortosament per a llur desig, los nuvis se vegeren obligats a restar a Gerona més temps del convingut, per indisposició del Príncep (21), lo qual confia per malalt, a sa esposa, l'ordenació de la confirmació y ratificació que'l Rey Pere dèu fer per rahó del matrimoni adés celebrat, segons ha estada ordonada entre lo secretari del Rey de França y los embaxadors; aquesta confirmació ha d'ésser tramesa a Avinyó fins un dia

Digitized by Google

determinat (1821-10). Lo Rey, aquesta ratificació, procurava allunyarla tant com podía, jo crech que ab lo sol objete de mortificar, de la matexa manera que féu apressar lo retorn de Perpinyà al Infant Martí y pretengués fer dexar al Primogènit la festa que s'aparellava a Barcelona per a l'entrada de la Duquessa, ab l'excusa que'l vagi a trobar totseguit abans de partir en Aragó (1659-23 g.). Ell, no obstant, obeheix, y encara que convalescent, a Gerona 's prepara per a anar a Barcelona, demanant al abat del monestir de Banyoles besties de sella, en especial per a les dones y donzelles de la Duquessa, y cinch o sis de bast, ab promesa de pagar lloguer cumplidament, si axí ho volen (24 g.). Per altra part, fa dir als consellers los dies y hores que los Duchs seran a Barcelona, pregantlos que ho tinguin tot arreglat (24). Al batlle de Blanes li ordena que tinga preparades a Hostalrich una o dues somades de peix del millor per a la Duquessa, quan ab ella passaran per dita població (25 g.).

Ell arribarà a Barcelona dimarç per a sopar ab lo Rey, y 'l dimecres, per lo matí, muntant un cavall ensellat ab sella d'argent, hi entrarà la Duquessa anantsen directament a descavalcar a la Sèu, «per fer reverencia al cors de Jesucrist e de allí irá fer reverencia al senyor Rey».

La comitiva dels Prínceps surt de Gerona y fa parada al Hostal de la Belladona; essent allí, Violant fa los primers actes diplomàtichs per a captarse les simpatíes del seu sogre, qual aversió ella no ignorava : la muller d'En Ramon Alemany, qui era caygut en desgracia del Rey per l'assassinat d'En Castelló, quan sortía del Palau Reyal de Barcelona per a dirigirse a son alberch, li demanà la seva intervenció envers lo Rey per a son marit y sos fills, y Violant respongué que res suplicaría als Reys que'ls tornàs a greuge. Apart açò se li demanà que per sa novella entrada, com era de consuetut, fes deslliurar los presos qui són en Barcelona, y ella vol que sia lo Rey qui indiqui quals li plaurà qu'es deslliurin, y quals no, y que d'aquells que bonament y honesta se puga fer que placia al Rey que li vulga dar honor y que ab llicencia sua y ab bon voler de la Reyna ella ho farà (27).

Encara que'l Primogènit s'encadarna fortment, surten de la Belladona dret a Hostalrich, però, com mestre Guillèm Colteller es romàs

Digitized by Google

malalt a Gerona, Johan envia a cercar a Barcelona mestre Bernat Oriol y l'apotecari Çatorra. De passada demana que li portin a la Roca la sella de camí que ha feta fer a Violant, car la que munta «li fa mal de cavalcar» (27). Com la indisposició del Primogènit podía retardar l'entrada, lo Rey escriu a hora de prim son a Violant, que a Barcelona, tenintse per dit qu'entraría lo dimecres, «en han fet tot lur pertret e seria gran escarn sis prolongava». Y d'altra part, es tan cuytada la sua partida per los afers de Sicilia y de Serdenya, que si ells retardaven l'entrada ell no podría pas esperar més (1268-55 g.). Aquesta lletra era feta a hora de prim son del dia 11 de juny, y lo dia 13 els Duchs encara eren a la Roca, desde hont Johan escriu a En Janer volguent saber «que haurá dit lo senyor Rey dela nostra aturada», y fentse enviar unes hopes, una de drap d'or d'Espanya forrada d'erminis y altra de vellut forrada de letices y un capell de sol forrat de drap de grana fi (1746-82). Abans de sortir de la Roca cap a Montcada, la Duquessa envía a buscar l'Infant Martí, pregantli que li porti per a ella lo seu cavall blanch, com també a En Janer que li porti lo cavall rodat apellat *Reyna* que'l Duch li dóna (1821-13 g. y 14).

De la rebuda que li feren a Barcelona, Violant matexa 'n descriu un lleuger escalaborn a la seva mare : «E siats certa ma cara mare e senyora, que lo dit senyor Duch e jo som reebuts per lo dit senyor Rey graciosament en la dita noble Ciutat de Barchinona e per ses gens, lo qual senyor Rey per sa humiltat isqué ben luny amí, fora la dita noble Ciutat e acullim molt altament e bé. E en la dita ciutat foren fetes per ma entrada moltes alegries e per diverses maneres e ab grans solemnitats e honors, les quals serien largues de recomptar, ultra los grans dons axí en vexella com en altres joyes fort notables amí fets. Axí que tot hom podia conexer que, axí lo senyor Rey com totes ses gens, havien gran goig e pler dela mia entrada de que jom tench molt per contenta e lo vostre cor ne pot reebre alegria e consolació e son axí ben maridada con Reyna que sie el mon e amada de mon marit e de totes les gens: beney sia lo nom de deu...» (1821-15). Acaba dient que remembra bé los consells del Rey de França y dels seus pares d'amar y servir a son marit y als seus pobles, y qu'ho complirà ab la gracia de Déu. Tramet

Digitized by Google

a la sua mare un drap d'or de Domàs que corre en vermell, y una branca de coral. Diu al Rey de França : «Jo senyor me trob fort be en aquesta terra» (18). Y quan retorna a París mestre Clarí, secretari del Duch de Bar, qui havía acompanyada Violant, aquesta vol que digui a sos pares el «graciós y vertader aculliment e gran amor que li a fet e fa lo senyor Duch» (8 g.).

Per lo seu costat, lo Primogènit, al notificar son matrimoni al maestre del Hospital, dient que Violant es d'edat de quinze anys, y qu'ha siguda dotada y aparellada altament per lo Rey de França, li fa saber que quan foren a Barcelona per a fer reverencia al Rey, en la ciutat «*fué feyta la maior fiesta que nunca por cosa del mundo si fizies*» (1746-55 g.).

Fugint de la calor y de l'epidemia que començava, surten de Barcelona y van a Vich, hont los Duchs se veuen obligats a romandre per indisposició de Johan, qui no pot per aquest motiu assistir al trasllat y enterrament del cos de la seva mare a Poblet, trametenthi, per son camarlench, cent brandons de cera y un bell drap d'or (1659-80). De Vich van a Manlleu, hont los Duchs, ab lo Vescomte d'Illa, mossèn Pere de Planella y mossèn Jaume Castellà, escatexen la messió que convé fer ordinariament a la Duquessa, sens gracies ni almoyna y quitació de majordom que pagarà 'l Duch. La dita messió munta 153,000 sous, y com les rebudes ordinaries monten 110,000 sous, poch més o menys, manquen 43,000 sous, que'l camarlench y lo dispenser del Rey y 'l de la Reyna han d'estudiar d'hont sortiran (1659-67 g.).

Passen lo dia de l'Assumpta a Moyà, al molí d'En Planella; van a Manresa, quals prohomens feren festa a la Duquessa, car lo Primogènit els havía advertits : «en la qual emperó es mester haiats j. drap daur queli sia portat dessús al entrar e cordons de seda pera adestrar» (90). De Manresa van a visitar l'Iglesia de Nostra Dona de Montserrat (90 g.), votant a la Verge un brandó de cera blanca, de valor de 15 florins d'or d'Aragó, lo qual féu fer En Blan, posanthi senyals reyals, d'or batut (1746-86 g.).

Los qui de França l'havien acompanyada, se'n retornen a la terra llur, essent dels primers En Johan de Bretanya (1821-20 g.). Aprofitant llurs viatges, tramet als seus parents objectes y presents com alcandores

Digitized by Google

de Granada a sa mare y un capell de sol brodat d'or de Tartaria al seu germà (8 g. y 16); més endavant li tramet una correga de sanastre ab lletres de corals y un besalart guarnit de coral (38), prometentli que farà cercar los pus bells alans que's puguin trobar per a enviarloshi (18 g.), axí com la ratificació del matrimoni feta per lo Rey d'Aragó que tramet al Rey de França per lo cambrer Bartomeu Valloria (17 g.).

Alguns dels qui vingueren ab ella romangueren, y, entre altres, lo seu confessor, qui morí en terra catalana a últims de novembre de 1382; llavors, lo seu companyó, el menoret fra Denís, retornà en França, recomanat, per lo Primogènit, al Rey y als Duchs de Berry, Burgundia, Borbó, Bar y altres (1667-34).

Ab l'Arnau de Marcetó, Fontanes de Tuyar, y Hannequí lo flamench y l'Hotin marxava Na Crestiana Destrigues, cambrera predilecta de Violant, la qual li dóna 300 florins, y 'l Duch notifica als Duchs de Bar qu'ha servit tan bé, lealment y agradable a la Duquessa y 'ls hi recomana, y ell li regala «una ora darena».

Ab la matexa lletra demana lo llibre de Johan de *Mendrevile* y lo romanç de *Mexant* (1660-37). De la matexa manera en llur retorn recomana als seus sogres En Landú, sa muller Lluiseta y la filla llur que també vingueren ab Violant. Quan Crestiana estava a punt de sortir de Sant Feliu de Llobregat, hont se trobava Violant, tingué d'esperarse perque encara no li tenien preparades confits y figues que devía emportarsen a França (1660-34).

Si Violant perdé a Na Crestiana, pogué substituirla per una noble del llinatge de Queralt, a la qui posà afecció devota, car diu a mossèn Pere d'Artés : «nous curets de fer venir anós la mare den Johan enrich, la qual nos deviets trametre per a nostre servey, con novellament haiam reebuda de casa nostra la noble leonor de queralt muller del noble Mossen Dalmau de queralt» (1821-51).

Pel març de 1381, Violant encara no havía rebuda la dot que li prometé lo Rey de França, car lo dia 13 escriu a aquest : «mol car cosí: lo dit senyor Duch e nos trametem aquí lo feel nostre Martí Dalcolea uxer darmes del dit senyor Duch, per raó dela paga faedora de nostra dot...» (68 g.).

Digitized by Google

Per lo janer del any següent (1382) en l'embaxada que fa en Cort de França lo Vescomte de Roda reb l'instrucció que, després d'entregar sengles lletres dels Duchs, als de Bar, d'Anjou y Borgonya y altres personatges, de saludar y fer reverencia al Rey, «en altra ora parlarli ha que en tot cas vulla pagar la resta de exovar de la senyora Duquessa» (1665-93 g.).

* * *

Per un excés de precaució, Johan I escriu a En Pere Dartés, son camarlench valencià, qu'arribant el cas demanaría tot seguit a la Bonanada, llevadora valenciana de renom, qui llavors se trobava al servey de la Reyna de Castella, germana del Primogènit d'Aragó. El cas no era arribat, car demana al camarlench que ab la dita llevadora parlin de «que seria bo a emprenyar». No se sab si 'l consell fou dat y després exaudit y complert, però es lo cert que al començar el janer de 1381 En Johan escriu a la Reyna de Castella «*que la dita Duquessa ha menester na bonanada madrina, la qual y es en servicio vuestro*», y li prega que li envihi tot seguit. Passats una vintena de dies Dòna Violant tramet una lletra seva per son cambrer, En Guillèm de Copons, a la llevadora, y li mana que, essent necessaria al seu servey, vagi decontinent a Barcelona, hont se troba la Cort del Primogènit (1821-62). Posa tanta confiança en Na Bonanada, que quan la seva mare, mitjançant En Martí d'Alcolea, qui 's trobava en Cort de França per a tractar de la dot, fa dir a Dòna Violant que si no té bona madrina ella n'hi enviarà, contesta ella a En Martí, «*vos sabedes que nos a present havemos buena madrina e bien apta en su oficio e per consiguient no ende havemos menester otra*» (78 g.).

Lo Primogènit escriu als frares y prior de Portaceli donantlos gracies perque ha sabut, per lo seu camarlench, En d'Artés, que feyen continuament oració especial per la sua vida y salut y per a que Déu li donga «fills tals, qui sien a ell plasents e als Regnes e terres del senyor Rey e nostres, profitoses» (1746-134).

La primera comunicació oficial que fa la Duquessa de Gerona de la seva primera gestació es al seu sogre, lo Rey En Pere, a qui escriu

Digitized by Google

ab data d'11 de març de 1381 : «notifich ala vostra senyoria pertal com se quen haurets plaer quem so feta prenys em trob be ab lo prenyat gracies ne vaien a deu» (1821-68). Aquesta lletra, per expressa indicació de Dòna Violant, fo entregada al Rey per mossèn Lop de Gurrea. En lletres qu'adreça a la Duquessa de Bar li diu : «e yo molt cara mare e senyora quim trob be ab lo prenyat gracies ne vaien a deu» (76 g.).

Ho fa avinent al Patriarca de Jerusalèm, qui regeix l'Iglesia de Saragossa, «*e nos trobamos bien conel prenyado gracias ne vayan a Dios*» (79).

La gestació va seguint son curs normal y fisiològich, y 'ls futurs pares se preocupen dels padrins designant a fra Asbert de Thous, maestre de la Casa de Cavallería de Santa María de Muntesa, y a la Comtessa de Cardona. La Duquessa 'ls demana, en lletres de 24 de juliol, que vagin a Barcelona un y altra, «car mijant lo mes Dagost primer vinent al pus luny entenem que será lo temps del nostro encaure» (94 g.).

A la Reyna Sibilia, marastra del seu marit, també li dóna novelles del seu estat, indicantli, poch més o menys, lo dia : «em trob be ab lo prenyat, gracies ne vaien a ell (Deu). E confiu dela sua misericordia que mijant lo present mes, será lo temps del meu encaure e de aquell, sens se afany e gran dolor, me deliurará : axí li placia que sia» (98).

Aquesta lletra a la Reyna estava datada a 6 d'agost, y l'11 innova al Rey «que vuy, scrita dela present, he hauda filla e jo senyor son be deliurada, gracies a deu, e fora de perill e la filla está be» (99).

Ab los matexos termes ho innova a la Reyna Sibilia, al mestre de Muntesa que «la gracia de nostre senyor deus mijançant de qui tots bens proceexen havem hauda filla», pregantli qu'apressi la seva anada a Barcelona, car, dins deu dies, entén celebrar lo bateig de l'Infanta (99). L'endemà, dilluns, escriu al Infant Martí innovantli que'l part fou «lo dicmenge a xj. del present mes en ora de completa» (les nou de la vetlla). També envía lletres de participació al arquebisbe de Saragossa y als camarlenchs Llop de Gurrea, Vescomte d'Illa y Canet y Vescomte de Roda. A la seva cunyada, la Reyna de Castella, no li escriu fins lo dia 29 d'agost, sens dubte per a aprofitar l'oportunitat d'un corrèu.

Lo Primogènit diu a En Perellós : «Vezcomte : sapiats que vuy, data de la present (11 d'agost), en ora de completes o poch aprés, nostra

Digitized by Google

cara companyona la Duquessa deliurá be, mercé de Deu, de son prenyat e ha li deus dada filla» (1746-194 g.). A N'Huch de Santa Pau, camarlench del Rey : «la Duquessa, nostra cara companyona, mercé de deu es deliurada de son prenyat e nos metemnos a punt de partir daçí dins breus dies per anar a Valencia» (198).

Passats quinze dies del part, projecten sortir de Barcelona, y anaren vers Tarragona, per lo que soliciten animals als abats de Poblet, Santes Creus, Ripoll y Vilabertran, y als priors de Catalunya y de Montserrat. En lo viatge hi anava la petita nena, perxò volen dos bons muls per a la llitera o andes de l'Infanta (1821-103 g.).

Per a evitar l'angoxa als seus pares, los Duchs de Bar, Violant no 'ls hi notifica lo naxement fins passades més de dues setmanes, y axí poguerloshi donar novelles del seu estat y 'l de la filla, lo que fa ab sengles lletres semblants : «infantí filla, axí ab bon part de dins dues hores fuy deliurada e fora de perill. E despuys molt car pare e senyor havem abdues stat e stam bé e amí que no ha fet la let algun afany mercé de nostre senyor deus» (1821-101 g.).

Fins a una epístola qu'escriu en llatí, desde Tarragona, al seu oncle, lo Duch de Brabant, lo dia 16 d'octubre, no sabèm que l'Infanta se nomeni Violant, com la seva mare : «... *De domine Gerundem duce viro et domino nostro carissimo et de nobis ac Infantissa Yolanda filia nostra amantissima*» (114).

L'Infanta Violant tingué per ama N'Agnès Batllori, y cuidava d'ella Madona Elionor de Queralt, essentne donzella Isabel de Queralt, y després la tingué en son poder, essent Reyna de Nàpols, Elionor de Santa Pau, ab N'Isabel d'Urrea y Violant de Perellós, qui actuaven, entre altres, de donzelles. N'era lavanera María Sánchez, y Bartomeu Batllori tallava dels coltells devant d'ella, tenint les funcions de primer cambrer En Pere Bonet, y d'escuder, En Pere Ferrer; En Jaume Escrivà, camarlench; N'Huch de Poliny, cambrer, y En Francesc d'Artés, coper.

La seva mare procurava tot lo que podía del seu vestir, y li compra draps de totes menes, llana, vellut, seda, adzeytoni, xamellot, fustani y de totes procedencies, y quan ja fou maridada, li fa posar les senyals

Digitized by Google

d'Infanta d'Aragó y de Reyna de Nàpols a cortines y cubertes de llit y altre roba estofa de casa que li regala. Per ella compra ligars diverses de vels de seda y de lli, ab los caps d'or y de seda a un convers valencià. Li fa fer una sella de drap d'or qu'ab fre y pitral li tramet, y li regala dos fermalls d'or ab figura de grifons esmaltats.

Y fa obsequis a les dònes qui la servexen, y dóna drap vert de Perpinyà a Violant de Perellós, y a Na Constança de Ferrández, qui es maridada ab En Pericó d'Esplugues, cambrer del Rey, li dóna 1,000 florins d'or.

De Tarragona, hont esperaven la visita del Infant de Navarra, En Johan se'n va per negocis d'Estat a Lleyda, prometent retornar aviat per a rebre al seu parent. Dòna Violant l'enyora y li innova y li significa «que sinós per degun partit del mon haguessem imaginat que del vostro partiment deguessem haver tant de ennyorament, nos vos prometem senyor que no foram romasa açí. Mes en veritat senyor nos nos guardarem be que daçí avant nous pendrá semblant joch» (129). Molestada al ensemps perque quan ella creya que retornaria, ell li envía a buscar perfums, s'esplaya ab los consellers del Duch dientloshi : «lo senyor Duch, senyor e marit nostre molt car, nos ha fet saber queli trametam una capsa de perfums. E nons pren bon senyal que, en lo cas dara, lo dit senyor demane perfums e molt més nos maravellam de vosaltres quelo sofrits, car bens donarie vejarés que lo dit senyor sen pogués sofrir tro fos tornat» (128 g.).

De Tarragona van a Perpinyà, y escriu desde Gerona a Madona Elisén de Cervelló demanant ardits del estat de l'infanteta y del comportament de les donzelles que li ha dexades y qu'estan a son servey (131). Madona Elisén respon satisfactoriament a les preguntes, y la Duquessa contesta agrahida, y dies aprés li tramet, «per missió de la dita Infanta e vostra, cent florins» (133 g.-137). Aquests florins no arriben a les mans d'Elisén ab gran estranyesa de la Duquessa, qui, desde Gerona, mana a En Pere de Planella, qui es a Barcelona, que'ls hi envihi (138). Surt de Gerona y d'Hostalrich, se'n va per jornades a Tarragona tot caçant ab lo falcó que li havía donat En Bernardí de Cabrera, «ab lo qual havem preses iij. agrons e es ne stat tant be mestre quels ha fets

Digitized by Google

pujar fins ales nuus del cel», com explica al seu marit (144). Aquest li escriu qu'anirà a sopar ab ella, indicantli lo que desitja menjar, y contenta y ab sobirant plaher li fa saber que l'hi haurà fet aparellar de sopar tal com mana. «E sia vostra mercé de esser hic lo dit dimecres sens falta alguna, car bona cara e bon hostal hic trobarets» (145).

De Tarragona surt vers Valencia per a ferhi sa entrada, y lo Primogènit prevé als Reys y als jurats, mitjançant l'Illa y En d'Artés (1747-43). Entrà a Tortosa junt ab l'Infanta, essent rebuda ab pali molt honorablement, y de Tortosa anirà a Valtriguera. Com sab que la Comtessa de Luna, muller del Infant Martí, exirà a rebrerla a Castelló, demana al seu marit si li donarà la mà a besar o no, y quin aculliment li farà, axí en lo sentarse, com al caminar (1821-169 g.).

Al passar per la terra del maestre de Montesa tingué lo primer greuge desde qu'era la jove del Casal d'Aragó. A Valtriguera li feren un aculliment pèssim y àdhuch un cofret hont hi portava joyes li fou emblat, y sols ab menaces y maneres munides pogué cobrarlo. Sortida de Valtriguera sots aquesta impressió desagradable, anà a Sant Matheu, hont la reberen com si no arribés ningú, no volgueren res dir, ni curialitat fer y lo qu'es pitjor, el comenador y 'ls homens de Villafamey, als qui trameté un missatge ab letres, se negaren a portar la cena acostumada perque no hi eren tinguts. Personada en dit lloch, per a haver o pendre la dita cena, li donaren una posada verdaderament deshonorable. Llavors, veyent que no estaría a son honor, pujà al Castell «et com fom ala porta del dit Castell fem demanar quens obrisen la porta. E un hom feu se alterat del dit Castell et dix a nostra maiordom, quil havia dit quens obrís, que nons obririe, car manament novia del dit comenador et açó dix tres o quatre vegades et sabem que lo dit comenador, aprés que hac reebudes les dites letres, partís del dit loch et no havie molt abans que nos hy venguessem. E axí desonorablement nos devallam del dit Castell et manjam en lo dit loch agran minva nostra, de que nos som fort agreujada et nos ne sentim molt. E vos, senyor, vos devets pus fort sentir si vostra mercé será. Perque, senyor, placieus de provehir hi per tal manera, specialment que al dit comenador quens ha axí menyspreat sia pena et correcció et a altres, semblants coses

Digitized by Google

atemptar volents, sie en exempli, car nos fort nos tenim per minvada et nons podem loar de res quens sia feta de honor abans deshonor en la terra del dit maestrat» (171 g.).

Per a aquest viatge a Valencia lo Primogènit vol que'ls seus ministrers Begues y Johaní, son germà, y En Ponçer, vagin ab la Duquessa, per tal que, en cascuna vila hont arribi, al entrant y al ixent li corrin devant, y vol que mengin en lo palau (1755-58). En aquesta excursió l'Infanta, en andes, es acompanyada a Manices, hont Johan hi tramet lo Vescomte d'Illa (1747-52).

*

A les acaballes del agost del any 1383 lo Primogènit observa al seu pare que no ha poguda complir l'ordre que li ha donada de suspensió de Madona Constança de Perellós, «perçó com la Duquessa, es prenys de prop de ij. meses e entant com la dita madona Costança sab mils sa complecció que alguna deles altres dones que prop li son e ço queli fa mester en sos prenyats, no lan he volguda agreujar per dupte del prenyat e que senyor va molt, si plau a nostre senyor Deus, a vos e ami e ala terra. Mas quan a Deus placia que sia deliurada yo faré de la dita madona Costança axí com dels altres, segons que vostra mercé será...» (1669-4 g.).

Y era lo 24 de març de 1384 que'l Rey li acusa rebut, en hora colgadora de la nit passada, de la noticia de la nativitat d'un fill «vos romanent sana e bé disposta, deles quals coses retem laus e gracies a aquell de qui principalment tots bens proceixen, devotament suplicants quel faça viure longament e be e que aprés daquest vos en don molts qui tots sien a son servey e a plaer e honor nostra e vostra e de lur pare e a profit de tota la terra; fets lo nodrir carament e tenir aprop ab tota diligencia, segons ques pertany. E conserveus molt, cara filla, en estament de gracia la santa trinitat, segons vostres vots» (1287-25 g.).

Comuniquen al Rey los seus fills qu'han acordat batejar l'infant lo dimecres aprés Pasqua y qu'haja nom Jaume. Lo Rey se'n alegra y li plau «con sia nom bo e astruch en la nostra casa Daragó. E re-

Digitized by Google

cordeus leximpli quis diu vulgarment dalguns Reys passats Daragó, ço es : despessech Namfós, pere bregós, Jacme profitós. Nos, deu volent, li trametrem lo mantell del orde de Sant Jordi» (26 g.). Per alguna cosa la posteritat lo motejà «En Pere de les Cerimonies».

Acordada la celebració del bateig lo primer dimecres de Carnal y volguent fer solemne festa de junyer, lo Primogènit ha mester de bons cavalls y en demana a mossèn Pere Febrer y altres.

Pel juliol l'Infant seguía bé : «nos e nostra cara companyona la Duquessa e nostre primogenit linfant e nostres filles les infantes, som ben sans, mercé de deu, e en bona disposició de nostres persones» (1669-30), diu Johan en una lletra sense adreça; y als Reys de Castella encara no eren passades tres setmanes : «*vos fazemos asaber que nos e nuestra cara companyona la Duquessa e el Infant, nuestro primogenito, e las Infantas, nuestras fillas, somos bien sanos*» (41 g.). Un mes després lo Primogènit dóna disposicions contra un farsant que, ab lletres falses, innovava la nativitat del primogènit a universitats y singulars persones rebent albíxeres (81).

Lo camarlench de la Reyna, Arnau d'Erill, paga, en nom d'aquesta, 2,665 sous 9 diners barcelonins «per rahó dela vaxella dargent, vestadures, vànoves, cubertor de dossers de vayrs, matalafs pochs, tovalles e tovallons e altres coses que de manament dela dita senyora Reyna ha fetes fer en la ciutat de Barchinona a ops del senyor Infant don Jacme, fill del senyor Duch, net del senyor Rey e dela dita senyora Reyna. E les quals robes la dita senyora tramés al dit senyor Infant don Jacme en lo mes Dagost proppassat» (P. 504-69 g.).

Entre les dones qui l'alletaren, en sos primers mesos, s'hi compta Na María, muller d'En Pons dez Puig, aquí Violant, en 23 d'octubre de 1384, li regala unes vestidures forrades de vayrs, «perçó com algun temps ha aletat linfant en Jacme».

A mitjans setembre de 1385 caygué malalt a Vich l'Infant En Jaume, y cridaren per a qu'hi anés a tota pressa, sens triga y dexant tots sos afers, lo cirugià reyal mestre Bonanat Geronès (1750-97). A últims de juny de 1388 demana Violant, la Reyna, desde Saragossa, mestre Ramon Querol, dientli que quan estiga en disposició de cavalcar hi vagi «com

Digitized by Google

per la malaltia del dit nostre primogenit e per altres accidents que ha fort sovent vos hic haiam tant necessari que mes no poriem» (2037-142).

L'11 de setembre propvinent, Violant escriu al Rey de Castella agrahintli 'l condol per «*el gravi o desplazer e dolor trascendent que hovimos e hemos de la muerte de nuestro fillo muyt caro el Delfin*» (2053-73 g.).

*

Lo 14 de maig de 1386 la Duquessa de Gerona tramet, desde Saragossa, En Francí de Pau al Infant Primogènit, Carles de Navarra, ab una lletra, innovantli «que pochs dies son passats nos affollam e fesho vos quins fes massa dançar quant hic erets de que havets perdut un nebot qui haguera nom Carles axí com vos» (1818-75 g.).

*

Celebrantse Corts generals a Montçó, la nit del dia 18 de març del any 1389, nasqué, en la cambra reyal d'aquell castell, l'Infant Ferran Matheu, qui fou batejat lo primer d'abril, essentli padrins l'Infant Martí, Duch de Montblanch, el Comte N'Huch de Cardona y 'l prior de Scala Dei, y madrina la prioressa de Sixena. Previament, Johan I s'havía previngut dirigint sengles lletres al justicia, batlle, jurats y prohoms de Barbastre y d'Osca recomenantlos mestre Ramon Querol, metge de la Casa reyal, qui anava de Montçó a aquelles ciutats «*por cercar e haver amas e nodriças por criar el prenyado de nuestra cara companyona la Reyna*» (1956-24 g.).

Aquest Infant visqué pochs mesos, car morí de malaltía en octubre del mateix any en que nasqué, essent soterrat lo seu cos a Fra menors de Saragossa y trasladat, aprés, a Poblet (1807-26 g.).

*

Lo 27 d'abril de 1391 lo Rey explica a la Reyna Violant una anada, per riu, desde'l lloch de Pina al Monestir de Roda y a Casp, desde quin castell escriu la lletra. Aquesta acaba pregant que «com pus soven

Digitized by Google

porets del stament e salut de vostra persona e com vos trobats ab lo prenyat nos certifiquets, que gran plaer nosen farets» (1959-188). En setembre li escriu de Saragossa : «havem rebuda vostra letra dada en lo Monestir de Roda a xv. de Setembre per la qual nos notificats vostra bona sanitat e estament e com vos sots ben trobada en la barcha ab lo prenyat, de que havem haut gran plaer e consolació» (1961-105 g. Vègis 113). A aquesta lletra ella li contesta de Balaguer que «mestre Bernat Oriol me ha dit que pus yo deig breument entrar en lo viiij.[6] mes de nostro prenyat a mi seria fort necessari que anás al loch on deu volent deig parir e que assegurant me aquí fer mon preparatori diligent de totes les coses que per la dita rahó hauré mester» (2054-101). Ella ja s'havía previnguda, car en agost féu anar de Valencia a Saragossa Na Bonanada de Berga y a ses companyes.

D'aquell prenyat nasqué la Infanta Antonia, de la qui parla 'l Rey a la Reyna : « ... del estament de nostra cara filla linfanta dona Antonia vos escrivim ja adés, molt cara companyona, e stá be mercé de deu. Encara adés la veurem e estarem una estona ab ella, axí com fem la nit passada...» (1962-37 g.). L'endemà li diu : «ja anit vos escrisquim del estament de la Infanta dona Antonia, nostra cara filla, ab la qual estiguem anit passada gran estona e semblantment entenem a fer anit, certificantvos, molt cara companyona que ha estat be e es en milló disposició que no es estada depuys que ha la ronya...»* (38 g.). Passen tres dies y li comunica que «nostra cara filla linfanta dona Antonia está be segons que jaus havem scrit...» (45 g.).

Fou ama de l'Infanta la muller d'En Bernat Pressó, mercader de Barcelona, per a la qual la Reyna Violant comprà d'un corredor de vels de Valencia, «quatre ligars complits de una crespina de fil dor».

Aquest present lo féu la Reyna 'l dia 13 de desembre de 1391, y l'últim de maig següent moría a Barcelona l'Infanta Dòna Antonia, com axí ho comuniquen al Rey lo Vescomte de Roda y mossèn Alemany de Cervelló (1962-74 g.).

*

* Aquesta *ronya*, actual nom vulgar de la sarna, probablement no era ueguda al *acarus*; recordemnos qu'encara no havía finat lo segle xiv.

Digitized by Google

Lo 6 de juliol de 1392 lo Rey fa posar dues llanties de Damàs, de les que's guardaven en lo Arxiu reyal, en la Capella de Madona Santa María del Portal Nou de Barcelona, qui solía ser advocada de les dònes en estat de gestació (1963-113). En un memorial datat quinze dies després, de lo que'l missatger que s'ha de trametre a França dirà als Duch de Berry y a Enrich de Bar, hi ha aquesta clàusula : «*Item* : sils dits Duch e Mossen Henric demanen, axí com faran, del stat del senyor Rey e dela senyora Reyna, digue lurs quel senyor Rey e la senyora Reyna, mercé de deu, son en bon stat de lurs persones e quela senyora Reyna es grossa...» (124). Y 'l 2 de janer del any següent, en una postdata a sa filla, la Comtessa de Foix, diu lo Rey : «vos certificam que vuy data dela present, hora dela alba, la dita nostra cara companyona la Reyna fou deliurada de son prenyat e ha hauda una filla» (1964-21 g.).

Aquesta Infanta 's nomenà Elionor. Na Bonanada, ja en desembre, junt ab ses companyes, havien anades a Valencia, gastant en menjar y lloguer de besties de bast y sella 248 sous 5 diners barcelonesos.

Fou ama Na Isabel, muller d'En Francesch Quilis, cambrer de la Reyna; En Feliu de Quilis, cambrer; En Francesch Martí, ajudant de cambra, y Na Pasquala, cambrera.

Ab sa naxença començà la malaltía, qui no la dexà fins lo juliol del mateix any, en lo qual morí. A María Marrades, que tenía en poder l'alta Infanta, junt ab una cambrera y una companyona y un home de peu qui la servien, li foren abonades varies quantitats bestretes, essent l'última, o sia la que feya referencia als darrers temps, juny y juliol, 2083 sous 8 diners.

Les messions fetes a Valencia, per rahó de la sepultura, muntaren 2,796 sous 3 diners barcelonesos.

A Na Bonanada, a més dels honoraris, li regalà una mula de pèl gris.

*

En la capsa de lletres reyals del Arxiu Municipal de Gerona n'hi ha una de la Reyna Violant dirigida als jurats y prohoms de la ciutat

Digitized by Google

y datada a Valencia lo 13 de janer de 1394, significantlos qu'aquest dia mateix Nostre Senyor Deu «nos ha delliurada d'un bell fill e quitia de tot perill e dolors son romasa ensemps ab aquell, per divinal gracia, en bona disposició e convalescencia corporal». Ab aquest part està lligada la següent partida del *Llibre de Comptes*, d'En Berenguer de Cortilles, del any 1393 a 1394, reg. 521, f. 234, del Arxiu del Reyal Patrimoni : «*Item* : done a Mossen Jacme Castellá, Camarlench de la senyora Reyna, ab albará de scrivá de Ració scrit a Valencia, primer dia del mes de fabrer del any mcccxciiij., ab lo qual li eren deguts per rahó de diverses coses qui foren comprades en Barchinona en lo mes de Deembre proppassat dels quals foren fets diverses arreus e aparellaments, axí de matalaffs de bressol e de lits ab lençols dela dita senyora e dela madrina, com altres coses necessaries al partoratge dela dita senyora. E per algunes messions menudes que en lo dit mes de deembre havia fetes en la cambra dela dita senyora segons ques conté en lo dit albará que cobre mcccclxxviij. *solidos* xij. din. barc.».

El nadó portà 'l nom de Pere. No haventli pogut ésser padrí lo bisbe d'Urgell, com volía la Reyna (2054-178 g.), ne fou «*Petrus Dabella homo de paratico pauper bone vite habitans in monasterio Montis serrati. Matrina vero quedam paupercula mulier...*» (1807-39).

Visqué tres mesos. Devía néxer migradet de salut, car li posaren dues ames, segons un albarà escrit en Valencia, de 957 *solidos* 6 diners, «per 678 panxes de vays de que foren folrats dos mantonets qui foren fets a dues amas del alt infant En Pere *quondam*, fill del senyor Rey y de la senyora Reyna».

Un any aprés la mort, la Reyna demana al prior de Scala Dei «que façats e preguets instantment los frares del vostre Monestir que vullen fer, tan humilment com esser puxe, oració a nostre senyor deus per la prosperitat del senyor Rey e nostra e de nostra filla. E daçó, prior, servirets a Deu per lo necessari nostre e del Regne e complaurets molt a nos qui ferventment ho desigam» (2056-56 g.).

*

Digitized by Google

«Dimecres xij. (12 de janer de 1396). Enfentá la senyora Regina de una filla en lo castell de Perpinyà.»[1]

Lo Rey mana, en lletra de 7 de març, al seu tresorer En Julià Garrius, pagar a Na Bonanada 200 florins d'or d'Aragó (1969-69 g.), quan ja la Reyna li havía regalada una copa d'argent per los treballs sostenguts en lo seu part.

Es l'Infanteta qui, quan l'alletaven, trobantse de viatge lluny de la Reyna, sa mare, va innovantli 'l seu estat mitjançant lo cervell y la ploma d'un familiar, home de lletres y de seny, qui s'adapta la ficció a meravella. Tant s'ha identificat En Pau ab lo seu paper, que les lletres trobades en l'Arxiu Reyal[2] tenen un cayent de puerilitat y tendresa encantadores.

Per haver de poch mort lo Rey, pretenía potser lo consueta secretari que l'Infanteta manyaga, acaronant la mare torqués les llàgrimes de la viuda : d'aquella viuda qui 's titolava a sí matexa, escrivint al Papa Benet XIII, *tristissima Regina*, *Regina mestissima*, y quan escrivía a sos parents, «trista e dolorosa Reyna»?

«Senyora molt alta e molt excellent mare e senyora mia molt cara:

Ir que fou dilluns per lo matí yo ben acompanyada de dones e donçeles cavalés e escudés gobernador e conssols e molts altres gentils homens aní hoyr missa a la reyal en una capela quey ha de sent hipolit e en la dita capela senyora es la meytat del cap del dit sant lo qual me foren besar e tochar per tota ma persona ab altres diverses reliquies e encara me foren beura o lavar de layga de sent ypolit ... per ma fe e gran devoció car fort mi trobe be peró molt pus volia saber trop a la mamela de la mia ama e mes vigarés que ha major virtut. Aprés senyora molt excellent mare e senyora mia molt cara vuy ... dimarts... aprés dinar som partida de perpinyá ab tota [la] mia cort e som venguda açí al volo som me ben trobada per lo camí jats sia que aquesta mia gent man entoregada que e vist per lo camí e per ma fe nols ne se retra raysó car nom som avisada de res sinó de mamar e de dormir que per ma fe com me despertí aytal era com una bela rosa. He hoya que

1. Arx. Ant. Mun. Barc., *Man. nov. ard.*, janer de 1396.
2. Arx. Cor. Aragó, *Lletres reyals Joban I*, capça 9.

Digitized by Google

tot hom deya que com yo fos un poch pus graneta que molt pus bela seria que la reyna massor he ... vaxmen enfelonir e maní an pau quels fas calar, car per ventura si la reyna masor ho sabia noy trobaria plaer e sertes yo noli faria volentes anux de res. Demá si plau a Deu senyora passaré lo coll e hiré jaure ala jonquera e non estigats ab ansia car yo port bona provisió que pasaré lo dit coll sens afany ne perill ab deu ajudant. He molt alta senyora mare senyora mia molt cara sia lesperit sant en vostra garda escrita al volo dimarts

senyora
la vostra humil e bona filla
la infanta dona Joana, de
perpinyá

Pau.»

«Molt alta e molt excellent senyora, mare e senyora mia molt cara:

Perquem pens que vostra senyoria y trobará plaer vos faç saber que yo, ab gran plaer e agran ayre, e passat vuy lo coll e som venguda ací a la junquera per gracia de deu he ych estat vuy tot dia fort alegra sinó que adés de sesta aguí un poch de desfici per ço com nom podia adormir entro que naldonça de Queralt tocha la harpa e ela e na pau cantaven e yo prenent y plaer vax me adormir tostemps que vuyl dormir volria que arpes e tempens e molts esturments me tochassen davant e per ço dien tota aquesta mia gent no deslinyua y los seus sembla e yo hog los fort be mas noy vull respondre. Senyora molt alta mare e senyora mia molt cara. en una lletra que vostra senyoria ha tramesa an pau e vist que vos senyora .manats que les letres que yous tramet sien signades de ma ma e segelades ab mon segell e per ço senyora aquesta ve signada de la mia ma encare que alscuncs dien que aytal letra faç com vos. contes del segell senyora no ho e pugut fer car no avia gens de cera nen podia aver, peró yo ne feta en lo camí del partus tro açí una pocha mas es tant moll que en tro que en bernat metge la age temprada y sab com fa afer no sen poria segelar e per ço si vostra mercé será al present men aurets per escusada. He sia molt excellent senyora mare e senyora mia molt cara lesperit sant en guarda vostra. escrita a la jonquera dimecres... — *Enfanta Johana de perpinyá.*»

Digitized by Google

Encara que les lletres no portin data y sí sols lo dia de la setmana en que foren escrites, no hi ha dubte que pertanyen a Dòna Johana, filla de Johan I y de Violant de Bar, per les rahons següents:

1.ª Perque les sotscriu Johana de Perpinyà per diferenciarse de l'Infanta Johana, nascuda a Daroca de Dòna Matha.

2.ª S'hi parla, en temps present, del secretari de la Reyna, En Bernat Metge.

3.ª Porten l'adreça : «A la molt alta e molt excellent senyora mare e senyora mia molt cara la senyora reyna», y Dòna Matha, qui fou mare de l'Infanta Johana, qui esdevingué Comtessa de Foix, no arribà a ésser Reyna, puix premorí al Rey En Pere.

4.ª La primera lletra parla de «la Reyna massor», essent una alusió a Dòna Violant, germana sua de pare y mare, a qui maridaren, totjust púber, ab Lluís, Duch d'Anjou, titolat Rey de Nàpols.

Perque era filla de Johan I, li agradava que, al anarsen a dormir, «volia que arpes e tempens e molts esturments me tochassen davant e per ço dien tota aquesta mia gent, no deslinyua y los seus sembla».

En Pau, qui firma modestament en un dels angles inferiors de la primera lletra, y de qui parlen abdues, de les quals es autor, com ho mostra la grafía, es mossèn Francesch de Pau, del llinatge dels Pau de Perpinyà, conseller y camarlench del Rey y majordom de la Reyna, y Na Pau, la cantatriu improvisada devía ésser sa filla. N'Aldonça de Queralt podía molt ben ser la filla de mossèn Guerau y de Dòna Beatriu, íntims y devots servidors de la reyal parella.

Que lo Rey Johan era mort, ho prova que l'Infanta Johana, tan atent, tan manyaga ab la Reyna, tan respectuosa ab la sua germana absent, que fins té por d'ofendrela permetent que davant d'ella els cortisans augurin que serà més bella que la Reyna de Nàpols, no endreça, anch que sia indirectament, un sol mot al pare. Y no 'n parla perque, ab el record, no vol agreujar la ferida encara sagnant de la mare viuda.

L'anada de l'Infanta a la Capella de Sant Hipòlit, l'adoració de les reliquies del sant y d'altres diverses (potser lo braç de Sant Johan), les ablucions y beguda de l'aygua miraculosa, tot fa suposar que'l rebroll reyal era deficient de sanitat, malaltiç. Refermen aquest criteri una de

Digitized by Google

les tres anotacions, recordatories d'encàrrechs a fer, posades, ab lo sol fi d'aprofitar paper, vora l'adreça d'una lletra indiferent, rebuda per la Reyna Violant y datada el dia 8 de maig. Diu la nota : «A mossen Pere Alamany que faça fer unes ingüents a la infanta dona Johana».*

La mesquineta criatura no visqué gayre. La sua mare diu al Rey de Navarra, desde Barcelona, a 6 d'agost de 1396 : « ... nos som en estament no de guayre sanitat ans segons porets pensar som plena de dolor e tristor qui tot jorn continua car divendres prop passat que hom comptava iiij. del mes dejús escrit, nostre senyor Deus se pres nostra filla, la menor, la infanta Dona Johana...» (2056-63 g.).

Ab el «qui tot jorn continua» fa referencia a que la mort de la filla succehí y encalçà la mort del Rey que fou lo dia 19 de maig. En lo capbreu del tresorer de la Reyna hi consta la nota següent, «per rahó de j. aniversari que la senyora Reyna mana esser fet en la Seu de la dita Ciutat per anima del alt Rey En Johan de bona memoria, marit e senyor seu, lo derrer dia del mes de Maig proppassat, mmdxxxxij. sous vij. diners barc.».

Vuit homens de Fuxà acompanyaren la Reyna tro a Gerona y en lo 1.r de juny fa alberà de 554 sous 5 diners barcelonesos «per rahó de diverses draps de sages e de serpalleres que foren comprades en la Ciutat de Gerona, de que foren fetes vestedures ala dita senyora e ala Reyna de Nàpols filla sua e a dones e donzelles de casa sua per la mort del molt alt senyor Rey en Johan *quondam*...»

* * *

Violant era diferent de Matha; de bon caràcter y alegre, d'inteligencia desperta, car, conexedora dels seus debers, es ella qui diu al Comte de Foix : «E nous maravellets sius escrivim en catalá, com despuys que som en esta terra hajam acostumat axí scriure en França» (2037-145 g.). Segons Bernat Metge diu en lo *Somni*, per més que no 's tinga per bastant suficient relador de les virtuts de Violant, «es estada la pus

* *Lletres reyals Joban I*, capça 9, lletra 1004.

Digitized by Google

liberal que haia lest o oyt quem recort. Busa Cannesa, Quinto Fabio Maximo e Silias, qui a mon juy foren superlativament liberals, son estats avariciosos en esguart della; la sua casa es estada e es encara temple de liberalitat e molt pus occupada en donar que en reebre. De subtilitat singular dentendre, de compendre e de gosar empendre grans fets, no pens que persona vivent lin port avantatge. E jo deigho saber entrels altres, qui de mon flach poder la he servida longament. Si hoyrás parlar daçí avant damor conjugal e daquesta not será feta singular mención, no haies per bon istorial ne disert aquell quin parlará, car sapies que poques en nombre son a ella estades eguals».[1] Si era muller amorosa y enamorada del Primogènit com Matha, era, al ensemps, la companyona del Llochtinent del Reyalme, primer, y del Sobirà després, y exercía, por voluntat y per dret propi, sugestió sobre l'esperit del seu marit, y aquest li consultava tot y exaudía boy sempre los seus consells; y encara que no la consultés, obehía les seves indicacions, car, al arribar a la Cort del Duch de Gerona, Violant de Bar portava quelcom més en son bagatge que'l saber carolar y la galanía francesa.

Encara que devota de Catalunya, sentía l'agre de la seva terra y protegía los seus compatriotes, sugerint al seu marit lletres com aquesta als consellers barcelonins, qui fou origen de la primera pasticeria a Barcelona:

«Prohomens : Lo feel pasticer[2] de casa de nostra cara companyona la Duquessa, Guaringet, volria fer e tenir aquí en la Ciutat, un forn per a coure los empastats e altres coses pertanyents a son ofici de pasticer e aquell forn hi volria novellament construir. E aquí, en aquella ciutat (escriu desde Tarragona), alcú no sia qui aytal forn hi haia, ne de aquell ofici us. E en tota bona e notable ciutat, axí com aquexa es, stien be aytals homens. Per ço afectuosament vos pregam que, per honor e contemplació nostra e dela dita Duquessa e per profit de aquexa Ciutat qui aquexa Ciutat sen seguirá, vullats consentir e donar obra

1. Ms. Atenèu Barcelonès, *Llibre IV*, f. 192 r. y g.

2. L'ofici de pasticer o pastador era un de tants de la Casa reyal, y, segons les Ordinacions de Pere III, estava encarregat de confeccionar y coure «lo pan, panades e empastats e totes altres coses que per la persona nostra a taula reyal en los forns o en altra manera se appareylen».

Digitized by Google

ab acabament que lo dit Guaringet puxa en la dita Ciutat, en aquell alberch on mills porá trobar, fer a ses propies messions lo dit forn, e aquell tenir continuament en aquella» (1747-20).

Si d'aquest fet n'esdevingué la primera pasticería barcelonina, y fou una ventatja per Barcelona, d'altres sugestions de Violant se'n derivaren amarchs y greus conflictes entre 'l Rey y 'ls consellers barcelonins, com succehí ab motiu del genovès Luquí Scaramp, nomenat ciutadà de Barcelona, diuen los consellers, mercès a Violant, y ab lo lliurament al Rey de França de mossèn Pere de Craon, entrat en terra de Johan I després del intent d'assassinat d'aquell. Per què fou lliurat? Lo Rey francès, hagut ardit que Craon era a Barcelona, escriu a Violant pregantla, molt afectuosament, que li vulla remetre lo dit mossèn Pere, «car maior plaser lin fará que si li restaurava de mort son primogenit lo delfí». També n'escrigué a Johan, y aquest no li respongué per conservació del seu dret, y per tal qu'en l'esdevenidor no se'n poguessin treure conseqüencies, dient qu'ell li havía tramès lo asilat. Però si ell no ho fa, un alguatzil, per manament y disposició de la Reyna, menarà En Craon a Salses y allí lo lliurarà al senescal de Carcassona.

Johan fa axò, com diu als consellers de Barcelona, qui protesten que no 's respecti lo dret sagrat del aculliment, perque, com ha empresa l'anada a Serdenya, no es prudent donarse per enemichs los vehins, y especialment lo Rey de França, qui es Rey poderós y del qual fa gran compte. Ademés, ell sab que'l dit sobirà no darà mort a Craon ni li mutilarà 'ls membres, ni li farà mala ni llarga presó.

La rahó diplomàtica que dóna y l'humanitaria qu'alega no són les verdaderes rahons qui motivaren l'entrega del fugitiu; la rahó certa es que, per sugestió de Violant, ell li donà lo cavaller francès «per ferne sa volentat, axí com tot Rey e princep pot donar tot presoner que tengua, perque la dita Reyna sab que sen ha a fer. Car nos de res nous en entrametem pus lo li havem donat, ne encars que ella lo trametés al Rey de França, no es ne seria perjudici nostre ne de nostres Regnes e terres, ne poria esser tret conseqüencia, car nos noy cabem en res daquí avant» (1903-164-165 g. y 166).

No es massa lluhída l'actuació del Rey Johan en aquest fet, qui'l

Digitized by Google

posa en peu d'inferioritat a la sua muller, y més, encara, quan guarda la sua autoritat per a los consellers de Barcelona protestants del projecte de la tramesa : «volem quela dita desliurança se façe del dit cavaller al dit Rey segons que ja per nos es estat acordat e a vosaltres fet saber per letra. E daçó no volem ne demanam vostre consell, car nos, axí com a Rey que som, ne podem fer nostra volentat sens lesió e perjudició nostre algú, ne volem que dací avant vosaltres nos escrivats per aquesta rahó» (1963-165 g.).

* * *

Al servey de Violant, essent Infanta, s'hi trobaven la viuda de Francí Perellós, Na Constança, ab qui tan indignat estava lo Rey En Pere; Sibilia, muller d'En Ferrer de Canet; Na Carroça de Vilaregut, Urraca de Yerba, Constança de Fonollet, Na Blanca Roiç, donçella, qui morí en son servey, tant, que li pagà medicines y sepultura; Blanquina de Copons, Constança de Pujalt, Joana y Constança de Pròxida, Elionor Boyl, Agnés de Vilademany, Violant de Perellós, Isabel d'Urrea, María de Vera, Elieta de Rocabertí. Eren camarlenchs, En Dalmau de Rocabertí y En Jaume Castellà; En Pere d'Artés, majordom; En Vilarnau, caballeriç; En Guerau de Flaçà, sotscambrer; En Domènech, podenguer; corrèu de cavall, En Ritxart Dupont.

Eren ministrers En Johaní Samuel, juheu, ministrer d'instruments de corda, y N'Antoni de Venecia. Cambreres, Na María, muller d'En Esteve Salvador, y Na Nicolaua, muller d'En Guerau de Vilatorta. María Rodríguez era nana, y tenía una cambrera al seu servey.

Mentres fou Reyna consort, la serviren madones Johana Febrer, Francesca de Jardí, Constança d'Esplugues, Francesc de Perapertusa, Castellana de Riusech, Beatriu de Montcada y les donzelles Blanquina de Benviure, Constança Ferrández, Violant Vinyales, Johana de França, María de Vera, Alisén Gilaberta, Blanquina Darnius, Margarida Flaçana, Vestiada de Glen, Elionor de Pau, Violant Preda, Francisca d'Ortafà, Johana de Cabrenç, Beatriu y Sibilia de Santa Pau, Constança y Isabel de Montcada, Isabel d'Exer, Johana y María de Perellós, Alieta y Johana de Rocabertí, Aldonça dez Catllar, Violant Parda, Aldonça de Queralt,

Digitized by Google

Beatriu de Roda, Sibilia de Bolós, Damiata de Castelleny, Sibilia de Castellnou, Elionor de Cervelló, Margarida Diez y Brianda y Isabel de Maça.

Na Gensa era cambrera, y María Sánchez, lavanera.

Mossèn Francesch de Pau exercía de majordom; En Domingo Mascó, de canceller; mossèn Exemén Pérez d'Arenós, de camarlench, y mossèn Francesch d'Aranda, de procurador general.

Eren ministrers En Guillèm Amorós, Jacquet de Portaubert, y sa muller Isabel; Pere March, convers, y López Sánchez de Sermon, ministrer de corda, el qual menava ab ell un fadrí. N'Antoni Oliver, falconer, qui tenía per ajudant En Johan de Subirats. En Johan Violant era esclau.

De quan era Infanta sols quedaren N'Elieta de Rocabertí y la nana María Rodríguez.

Es clar que aquest personal familiar no 'l tingué a l'hora, sinó que s'anaven rellevant; de totes maneres no dexava d'ésser nombrosíssim, com ho prova 'l nombre d'hostatges que s'havien de pendre a compte de Dòna Violant, segons l'apuntament de 25 sous barcelonesos «bestrets en l. senyals dela Senyora Reyna los quals foren fets per posar sobre portals de diverses alberchs qui eren confiscats ala dita senyora en la ciutat de Valencia».

Si bé pagava les terces ab regularitat y 'ls vestits de consuetut als seus servents y les gramalles de pluja cada tres anys y les cotes ardies anyals, era, ademés, generosa en altres robes y diners. Tan aviat regala vayrs per a la folradura d'un mantonet y un perfil d'un cot castellà a Johana de Pròxida, com compra una alcandora a un juheu de Valencia per a regalarla a Na Carroça. A En Nicolau d'Abella li dóna un corcer blanch, y després, junt ab N'Exemén de Toya, los fa present de sengles peces de seda negra de Venecia. Al Vescomte d'Illa, camarlench, una peça de drap de seda negra damasquí laborat de sí mateix. A Sibilia de Castellnou una folradura de pells d'anyells negres per a una hopa, y a Na Vestiada de Glen, un perfil d'erminis per a un cot, y després cent panxes de vayrs.

Compra una cota de drap blau de la terra alesclau Johan, qui li cuida 'ls camells, y dóna una quantitat de florins a Na Elionor de Cer-

Digitized by Google

velló y a la texidora de vels que té a casa Na Johana Gonzálvez, y al servey menut li dóna per a nous la diada de Ninou,* y per a donar a altres, compra draps de seda damasquins de diverses colors y xamellots tenats y blaus.

A Blanca de Copons, per a son novell matrimoni, y a Johana de Pròxida, quan se maridà ab En Guerau de Rocabertí, li dóna 2,000 florins, y 1,000 a la cambrera, Na María de Sent Martí, al maridarse ab N'Esteve Salvador, cambrer del Rey; a la donzella sua, María de Vera, qui 's casa ab lo Boteller, li dóna 400 florins. També ajuda los matrimonis d'Elionor de Santa Pau y de la filla d'En Guerau de Flaçà; y a N'Elieta de Rocabertí, qui 's casa ab N'Huch d'Anglesola, li dóna 2,000 florins. Al majordom En Francesch de Pau, per rahó de les despeses per ell fahedores en lo matrimoni que de voluntat y consentiment de la Reyna havía fet ab Na Francisca d'Ortafà, li dóna 3,000 florins, y a la donzella, 1,000.

A En Covinença, ander, «perçó con es envellit en son servey», li mana dar, absent ell de la Cort, dos mesos de sou.

Agradantli les seves habitacions ben aparellades, volía que les dels seus oficials no desdiguessen. El tresorer, per exemple, tenía lo seu escriptori cobert ab drap ab senyal de la Reyna, un arquibanch de tres caxes, y en cofrens fets a Valencia guardava los *Llibres de Comptes* y altres cauteles, los quals llibres eren relligats per un convers nomenat Roma o pel llibrer de Saragossa, el juheu *Mosse Déu lo veurà*. Altres cofrens contenien los encartaments del Patrimoni de la Reyna y altres cartes y escriptures fahents per la Cort de la dita senyora. Ademés, lo tresorer tenía per ornament, en lo lloch del seu ofici, un drap de paret ab tres senyals de la Reyna pel mig posats y diverses brots estampats de moltes colors ab lo camp blau escur, que féu en Johan Ferrando, texedor de draps d'Arràs, en Valencia.

Lo dispenser també tenía la sua taula de feynejar, els cofrens guardadors de documents y 'l segell d'argent ab senyal de Violant y una cadena feta per l'argenter de Perpinyà, En Bertus Agustini.

* Nom qui 's donava a les estrenes de cap d'any.

Digitized by Google

Encara qu'ella pagava, com era natural, les raymes de paper, la cera verda gomada per a segellar y 'l fil d'enfilar cauteles, los seus oficials rebien sovint demostracions del bon afecte de la senyora llur.

Si era generosa ab los seus familiars, no escatimava res als familiars dels altres, per cabestratges sobre tot. Y 'n dóna als qui li menen una aca que mossèn Ramon de Bages li regala, al rocí genet del Comte de Mallorques, al cavall del batlle general d'Aragó y als de les sengles mules del bisbe Montredon, de Gerona, del cardenal d'Aragó y d'En Julià Garrius, y la de pèl negre del bisbe de Barcelona per a les andes; la de Madona Constança de Fonollet, la de pèl castany escur del Marquès de Villena, la de pèl negre del Comte de Cardona, la del arquebisbe de Saragossa, la del mestre de Calatrava... Als escuders portadors de goços, sien llebrers de Bretanya, com els del Comte de Foix, sien d'altra mena y procedencia, també reben estrenes que, com els cabestratges, llur quantitat està relacionada ab la distancia.

Y reben presents d'ella 'ls ministrers del Infant Martí y 'ls del seu marit, Jacomí, Tibaut y Perdome; els del Comte de Foix, Johan de Josse, Martí Sexat, Guillemí y Loys; els del Rey de Navarra, Johan de Pamplona, *Testa de Ferre* y altres; els del Infant de Portugal, Enrich del Dam y Fos Dardomar y altres, axí alemanys com francesos.

Dóna albixeres als missatgers de bones noves, com els herauts del Duch de Bar, qui li porten noves de la sua familia; el del seu marit, lo Rey, qui li innova la victoria d'En Bernardí de Cabrera sobre 'ls gascons; l'escuder del Marquès de Villena, que li fa saber que'ls anglesos han dexat anar de la presó lo fill d'aquest; al cavalcador del Rey de França, per tal com li porta novelles que la Sobirana francesa era partera d'un fill; al servent francès de la seva germana, María de Bar, que li fa saber qu'havía parida un infant.

Y dóna una mula de pèl baix clar a En Miquel dez Güell; dues, ab sengles selles y frens, al Rey d'Armenia, quan aquest anà a Saragossa; al cavaller francès En Villiers, una mula ab sella y fre; al Capdal de Burg y al Comte de la Illa, de casa del Comte de Foix, los dóna sengles mules ab selles y frens respectius; al conseller y camarlench del seu germà, mossèn Bremon, li dóna una mula de pèl negre ab fre y sella, y,

Digitized by Google

ademés, una peça de vellut negre y una mula de pèl baix clar al seu nebot, En Martí, comte d'Exerica.

Regala un corcer de pèl bru a En Guilabert de Centelles, y altre de pèl baix, al Vescomte de Roda; un rocí de pèl ruà, a Bargue de Barges; dos corcers, al seu germà Enrich; altres dos, al Rey de França, y un, a En Roger de Rosanes.

Després n'envía un altre al seu germà, y com se posa malalt en lo camí, després n'hi tramet un altre de pèl castany escur.

A N'Olf de Pròxida li regala una mantonada de dorsos d'esquirols; dóna roba al senescal de Senesterre; a la sua mare, la Duquessa, li tramet draps d'or fi damasquins; al seu marit, per a estrenes de Ninou de 1390, li dóna un fermall fet pelargenter genovès En Johan de Sent Romà, ab dotze escuts d'or de França, hont hi eren encastades diverses pedres. Les Infantes Isabel, cunyada seva, y Johana, fillastra, reben d'ella dues peces de draps de seda verts damasquins brocats d'or. A En Gascó de Muntcada li dóna dos draps de seda damasquins, blaus, esteses. Regala al Rey de Navarra un robí dessobre concavat, que li costà 118 florins. Y per a preparar la vinguda del dit Rey en Cort aragonesa (1391), regala a fadrins fills de cavallers hopes de drap de seda, forrades de dorses d'esquirols.

A la seva cunyada, la Duquessa de Montblanch, li fa present de dues peces de drap de seda damasquins, tenats, brocats d'or.

Y, ademés, són testimonis de la seva prodigalitat l'escuder del Duch de Bar, qui reb dues peces de xamellots, y En Johan d'Aragó, l'heraut del Rey, y un familiar del Comte de Foix y un heraut del Rey de Navarra y les mullers del tresorer y escrivà de ració de la sua casa, qui reben de la sua mà draps florentins y vayrs, y 'ls vaylets del mestre de Rodes y l'escuder del Papa, qui reb, agrahit, dues peces de seda damasquines, y 'l boteller del Rey y l'escolà y 'l moro missatger del Rey de Granada, qui copsa drap y vayrs, y 'ls anders del cardenal de Valencia, qui la serviren de Valencia a Tortosa y de Valencia a la Galea.

Adhuch En Nicolau Pallarés, habitador de Tarragona, y En Pere Coll, de Palamós, los quals, citats per part de la Reyna, vingueren a Barcelona de les dites ciutat y vila, per a deposar en l'enquesta qui 's

Digitized by Google

prenía contra micer Bernat dez Pont, foren degudament gratificats. Axí mateix ho fou lo jutglar de Saragossa Pere Cilia per les festes de Ninou ab lo corrèu papal, portador de cera benehída per lo Sant Pare la diada de la Candelera, y 'l fadrí petit juheu que batejaren en la Capella del Castell de Montçó, essent la Reyna Violant madrina y padrí lo Duch de Montblanch, y també per a son prometatge la filla del hoste de Binefar, hont posà la Reyna en un dels seus viatges.

Quan va de camí y ha d'atravessar un riu, si l'aygua no es en pas, dóna estrenes al barquer qui la passa, axí com als còmits y nàuxers de les galeres que visita, com féu ab les patronejades per En Galceran Marquet y En Jacme Cellerer.

Era bondadosa ab los seus súbdits y de tracte manyach, però no 'ls tolerava transgressions, en qual cas, no retardava 'l càstich condigne, y quan eren crims los que cometien, axí fossin persones constituídes en autoritat reyal o comunal, com singulars, tan bon punt entaulava procés, allà hont fos, y junt ab los algutzirs, hi trametía una adzembla portadora de cadenes y grillons com la qu'envià a Algecira quan lo procés d'alguns regidors y singulars, en 18 de març de 1393.

Los argenters dels llochs de residencia de la Cort de Violant y 'ls qui hi anaven passavolants tenien en ella un bon parroquià.

Compra quatre fermalls d'or, hont hi havien diverses perles y pedres precioses, a En Conrós, argenter de Nostra Dòna del Puig de França, y en paga 534 florins, y dóna 70 florins per dos rests de fils de pater nostres d'or ab flors de lis d'esmalt blanch. Compra fermalls a En Bayer, mercader francès. Dotze istans rodons d'oliveta y dotze formes de mans d'or que féu lo argenter Barcha, de Barcelona, juheu. En Llorenç Rocha, també de Barcelona, li féu una vaxella daurada y blanca, y més ençà, quatre escudelles, sis platers y dos pitxers daurats. Altra vegada, un bací blanch, dos pitxers, dos canalobres daurats, dos platers petits daurats y altra vaxella.

Un argenter francès li ven una corretja de cuyr, ab los caps de mosquetes d'argent daurats. Al Artal, argenter de Gerona, li compra 110 canelles de genesta, ab grans d'argent daurades. D'En Matheu Mora, argenter de Saragossa, adquireix una escudella rodona de pendre

Digitized by Google

brou, daurada dins y defora. L'Atzarach, juheu, argenter de la matexa ciutat, li posa unes cobertes d'or sobre les posts d'unes hores petites, y, ademés, li fa doscentes dotze fulletes d'or, ab cadenetes en cascuna fulla, y aquelles porta sembrades en lo cap per los vels. En Sant Romà, axí mateix, de Saragossa, li fa un collar d'or y li repara una escala qu'era desclavada, posanthi tatxes y claus d'argent. A la seva filla, la Reyna de Nàpols, li fa present de dos fermalls d'or ab figura de grifons esmaltats. A voltes, quan cavalca, la cavalcadura usa fre y pitral d'argent daurats y esmaltats.

A En Gandomar, mercader del Puig de França, li compra un fermall d'or, menys de neguna pedra, en la qual havía una figura de grifó esmaltada, dotze vergues y una noscha d'or esmaltades. N'Antoni Baster, argenter de Perpinyà, li féu alguna vaxella y altres obres d'argent, tot hi esperant el part del qual nasqué l'Infanta Johana.

Y compra fils de pater nostres d'or y de coral y tancadors d'argent daurats y esmaltats a un marxant francès y a un altre, quan lo naxement de l'Infanta Antonia, fermalls y anells d'or esmaltats en diverses maneres, en los quals ha algunes perles y pedres fines. A En Luquí Scaramp, junt ab diverses draps d'or y de seda, y draps negres damasquins y vellut vermell de grana, li compra pedres precioses, perles, anells y altres diverses joyes, donantli d'una sola vegada 29,554 sous 6 diners barcelonesos, y a En Francí Scaramp, ab draps d'or y velluts pelosos, una perla grossa, de 22 quirats. Compra perles menudes a la viuda d'En Ballester, ciutadà barceloní, per valor de 14,776 sous 7 diners barcelonesos per a metre en brodadures de dos cots, y fa un mateix alberà per a pagar cinquanta dues perles y diverses ulleres de cristall y un cofret de vori que compra a En Jacme Sala, mercader, y que gorneix lo corretger En Johan de Malines.

Per a son ús compra draps de seda blaus y negres damasquins, de seda blanchs, brocats d'or y atabis de grana. Seda de Damàs blanca, negre y verda. Vellut y atzeytovins que, junt ab draps de seda, compra al mercader genovès Francesch Scaramp; draps de seda y d'or comprats al especier N'Esteve Çatorra, a més dels confits de sucre y de mèl, gingebre vert, aygües destilades, medicines, olis y pólvores.

Digitized by Google

Draps de llana florentins de verni y de Malines de diverses colors; draps damasquins verts brocats d'or a manera de cartells y draps tenats ab obratges de pinyes. Adzeytoni envellutat, bruneta de Perpinyà, tabis negre, xamellot y fustani.

Portava un mantó folrat ab 972 panxes de vayrs y una hopa ab 552 dorses. Un cot castellà y un mantonet de drap negre de Douai, brodats y sembrats de perxes de falcons y guant en cascuna perxa, y un loure y un capell de falcó, que brodaren els oficials d'En Copí, brodador de la Casa reyal, qui cobrà per tot 1,207 sous 9 diners barcelonesos. Per altres obratges d'or fets en altres vestedures cobrà 1,186 sous 3 diners barcelonesos.

Usava, també, una hopa folrada de tercenells de Gènova vermells, y un cot de copses de vayrs.

Y compra timbres d'erminis, milers de vayrs, sanastre d'or, fil d'or a caxes, y 'ls brodadors seguidament treballaven per ella, especialment En Copí, qui anava ab ella, y En Bonanat Pasquet y En Pere Miró de Perpinyà.

Agradantli anar molt arreglada de cap, feya ús de ligars de vels, axí de seda com de lli, llisos o ab les vores d'or, que comprava a les corredores de vels, Na *Bonaganancia,* juheva de Valencia, Na Leoneta y Na Maymona, també juheves, de Barcelona, o al venedor de vels, també juheu, En Vidal d'Osca, o a un convers de Valencia. Comprava peces de vels de seda de Rumanía, y tenía entre 'ls servents de sa casa a Johana Gonzálvez, texidora de vels.

Usava crespines que feya fer ab fil d'or y seda torta.

Les alcandores de seda, qui comprava a peces, les hi feyen la costurera valenciana Asmoladora y la mòra de Saragossa Atzora, qui, axí mateix, li féu tres roquets cosits ab seda torta. També portava alfardes y hitxadors, y *rapacellos.*

No cal dir que'l seu tocador era ben provehit. Compra 8 onzes d'almesch a En Pere de Fochencès, botiguer de Saragossa, y en paga 120 florins d'or, y compra ocellets de Xipre y aygua ros y àmbar, y són los seus provehidors habituals micer Pere Petaquí, mercader, y En Bernat Abril, mercader de Barcelona, y En Jaume Ortal.

Digitized by Google

Li plavien, y a la sua Cort també, les coses llèpoles, y feya gran consum de confits de sucre y de mèl, que comprava als especiers Saurí de Saragossa, Satorra de Barcelona, Bou de Vich y Mayola de Valencia. A aquest, en una sola vegada, li comprà, per 112 sous barcelonesos, sis capces d'aloses, qui pesaven 16 lliures.

Freqüentment usava un parxe de seda vert ab una cadena d'or y dos caps de corretges y en les sues oracions llegía un Psaltiri y unes hores de Madona Santa María ab diverses histories y caplletres d'or.

La cavallería que muntava solía portar fre y pitral d'argent daurats y esmaltats, guarnits en parxes de fil d'or y de seda vermella y una sella de vellut vermell de grana.

* * *

Fa caritat a sor Magdalena de la terça regla, a sor Caterina Brossa, beguina de Valencia, y a les beguines de Barcelona Na Flor y sor Sança; a dos espunyats; a Na Francesca, qui no ha braços; a N'Antonia, fembra miserable siciliana, y a un mut, als quals dóna almoyna per amor de Déu.

A frares de Sant Agustí, als frares menors, als frares de Santa María del Carme y de la Mercè, de Saragossa y de Gerona; monjos del Monestir de Sant Pau, de Barcelona, y Predicadors de Manresa; els menorets de Vilafranca... de tots se recordava y 'ls donava llargament y sovint per a misses, pietances, ofertes y ajudes de vestir, axí com acull benigna y generosa a frares estrangers y forasters viatjants, de pas per terres de la sua Cort.

Les prioresses dels Convents de Sant Salvador, de Santa María Magdalena y de les sors menors de Perpinyà, la de Santa María de Montblanch, les predicadoresses de Saragossa, les dònes de Montalegre de Barcelona y de totes les ordes religioses de dita ciutat, reben la penyora de la sua munificencia.

Sab que'ls menorets celebren capítol provincial, y ella 'ls ajuda en les despeses que'ls ocasiona; contribueix a pagar un reliquiari que fan obrar los Mercedaris de Barcelona, regala una imatge de Santa María

Digitized by Google

de Muntsió al Orde de Predicadors, ajuda l'obra d'una capella de la iglesia del Monestir de Sant Pere de les Puelles y no rebutxa 'ls missacantants de pobre condició qui soliciten lo seu adjutori, ni 'ls claustrats qui, en ajuda de llurs estudis a París, Montpeller o Bolonia soliciten la sua almoyna.

Sovinteja los seus homenatges a la Verge de Montserrat ab ciris grossos y ab les seves senyals, almoynes y presents. Paga vestiments d'altar a iglesies y ciris a l'iglesia de Sant Antoni de Saragossa y a les iglesies de Valencia, los quals fa En Jofre, especier de dita ciutat.

Lo jorn d'Aparici vesteix tres dònes pobres a honor dels tres Reys d'Orient y 'ls hi fa almoyna, y tots los dissabtes del any fa almoyna y lava los peus a set dònes pobres, en senyal d'humilitat.

Dóna pecunia per a l'obra del cimbori de l'iglesia del Sepulcre de Jesucrist a frare Nicolau de Calabria del Orde de Fra menors de Jerusalèm, per a contribuir a l'edificació o construcció d'un monestir prop de Barcelona, per a l'obra del Monestir de Sant Geroni qui fa edificar pres lo coll de l'Erola, en lo lloch apellat de la Vall d'Ebron. A més a més, dóna 'l preu d'un alberch, lo qual es prop del Monestir de Junqueres per al propi ús del prior y frares del dit Monestir de la Vall.

Per a aquestes despeses de necessitat les més, superflues les altres, les rendes no basten, y li era indispensable treure diners per tots los medis lícits, y perçò veyèm qu'ha de pagar «corredures de j. encant que en la lotja nova de la dita ciutat [Barcelona] faeren de certa vexella dor e argent», y demana un préstech al mercader barceloní En Jaume Sbert de 4,000 florins sobre un xapellet d'or ornat y gornit de diverses pedres fines precioses y margarites y perles grosses y menudes; y fa un altre préstech a N'Antigona, muller d'En Asbert ça Trilla, donzell.

Empenyora, entre diverses persones, un xapellet d'or ornat de pedres precioses y perles, un fermall d'or ab tretze balays y quinze diamants y un gros safir junt ab una copa y un pitxer d'or y qualques peces y vaxella d'argent pesant 100 marchs. Joyes d'or, d'argent, perles y pedres precioses. Tres peces de corona d'or, gornides de diverses pedres y perles.

Adhuch a mossèn Pere d'Artés li tenía empenyorat, per 100 florins d'or, un estoch o espasa del alt Infant lo Delfí de Gerona.

Digitized by Google

Bona part de les rendes les esmerçava en pagar mogubells de les manlleutes fetes, y com manllevava a tothom, mercaders, familiars de sa casa y de casa del seu espòs, desde 'ls més enlayrats als més humils, a juheus, especiers, metges, micers y juristes, tothom cobrava mogubells, y era un garbuix de cartes debitories, àpoques, escriptures, cartes testimonials y de confessió, censals morts venuts, encartaments, corredures y altres treballs hont la pecunia era senyora y majora, efecte y causa.

Y devía a En Bernat ça Plana, escrivà seu; a l'especier Satorra; al coper Juya; a En Jaume Despuig, mercader de Barcelona; a En Tomàs Girgós, escrivà dels oidors de la Cort reyal; a En Miquel Cervera, de la Tresorería de la Reyna; a mossèn Francesch de Vilanova; al panicer de la Reyna, Ramon Botí; al mercader de Solsona, En Ferrer; a En Gilbert, cambrer del Rey; a En García de Toló, de casa la Reyna; a En Pere Micer, jurista oidor de la Casa reyal; al mestre racional del Rey; al llicenciat en lleys, En Beguda, y, per si no fos prou, per necessitat de la sua Cort reyal, fa un préstech a En Ramon de la Vanya, sobrecoch de l'Infanta Dòna Johana, comtessa de Foix.

Digitized by Google

Digitized by Google

CARÀCTER

D'escàpol observà sempre una conducta austera, y mullerat de bona hora, car totjust comptava vintiun anys, fou tan respectuós ab l'esposa, que més no pot ésserho cap fill de mare.

Alegre, jovial y afable, sols feya sentir la seva autoritat o gerarquía enfront una desobediencia, un engany, una transgressió legal o manca de respecte a la seva dignitat. S'enfada perque En Muntrós de Montpeller no li ha fetes saber les noves allí arribades ab l'escarcella (1954-19). Repta al seu germà per l'escusació falsa que li dóna de no haverlo acompanyat a ell y a Dòna Violant a les vistes del Rey de Navarra, y li tira en cara que l'escusació es «assats colorada e indigne de esser admesa per moltes rahons les quals a present no curam scriure...» (1959-162 g.).

«... E com haiam entés que Andreua qui serveix en la cambra de la dita Infanta (Johana de Daroca), nos porta en son servey axí com deurie, vos manam spressament que la paguets deçó que degut li sia quan sen vaya e encara per aytants dies com li foran mester per tornar a sa casa e quelan enviets mantinent» (1657-23 g.), palesa en un *post scriptum* a una lletra dirigida al camarlench de la sua filla. «... E cor haiam entés que aquexes dones, ço es saber, na Marcera, nalbamont e la ama, no volen estar a vostre regiment, vos manam espressament quels digats que nos volem en cas quey estien axí com deuen cor als fos mal feyt e que, en altra manera, nos les gitariem de casa, els fariem dar comiat. E plaunos que mostrets ales dites dones aquesta letra» (1666-91), mana tres anys després, desde Valencia, al mateix camarlench. Al confiter N'Esteve Satorra, qui no dóna orella a lo que li ha

Digitized by Google

manat, li adverteix que «en defalliment vostre provehiriem a altre de vostre ofici quil servirá personalment» (1656-59).

Quan les bandositats dels Vilareguts, mana fer una crida pel justicia de Valencia, innovant «a tota persona de qualque esser, ley, estament o condició sia, que null hom no gos portar alscunes armes sinó solament espasa o daga o coltell, sots pena de perdre les armes. E encara més mana lo dit senyor (Duch), que null hom no gos moure brega sots pena, si es de paratge o ciutadá honrat, de perdre lo cap; si es hom de peu, sots pena de penjar» (1789-39).

Fa bandejar, per sospitós, un capellà pres a Oriola «sots pena desser espenat del pus alt loch del Castell Doriola, en manera que muyre» (1740-56). Bandeja, axí mateix, dels Regnes y terres, per sospitosos, a En Pere Miret, oficial de Berga per lo bisbe d'Urgell; En Pere de Cases, vicari perpetual de l'esglesia de Berga, y 'ls notaris bergadans Berenguer de Teixidor y En Pere Descau (1960-107).

Promulga lleys sumptuaries reglamentant costums axí en les noces y en los agençaments y vestits de les dònes com en altres usos (A-VIII), al objecte d'evitar despeses exagerades y disbauxes.

Als pochs dies d'ésser Rey, condemna a les autoritats del lloch de Liminyana, qui han pres un rocí y una quantitat de formatges a un missatger reyal, a pagar 200 morabatins d'or si decontinent no retornen a càrrech llur lo rocí y 'ls formatges (1953-7 g.).

Escriu al justicia d'Aragó, qui té pres En Johan Mercer, autor de molts y greus delictes, «*que sus bienes deven seyer escriptos e puestos en lugar que occultar no se pueda. E como hayamos entendido que ell ha muytas perlas e piedras preciosas, queremos e nos semela que vos devades aquellas a vuestra mano recebir, afin que mellor se trueben e seya de aquellas feyto lo que deurá*» (1657-47 g.). Sabent qu'una fadrina qui vivía ab l'oidor micer Joan dez Pont, havía siguda per violencia desflorada per En P. Oliver, «e com aytal cosa sia de mal exemple e deia esser fortment castigada», demana a la Reyna que sia feta justicia espetxada, en tal manera, quel dessusdit sia degudament punit e altres hi prenen exemple (1658-142). S'enfada ab lo llochtinent de Conflent, perque, escoltant clams de clemencia, intercedeix per un condemnat

Digitized by Google

a esserli tolt lo puny esquerra haventseli fet gracia del puny dret y li mana que «encontinent e de fet li façats tolre lo dit puny esquerre e açó no mudets per res, en altra manera ab la present vos privam del ofici a vos comanat» (140 g.).

En cambi advoca envers lo bisbe de Barcelona per Na Caterina de Bella, monja del Orde de Montalegre, la qual, per alguns delictes de sa persona comeses, lo prelat havía condemnada «per via de penitencia a carçre perpetuall e a pa e aygua»; informat lo Primogènit que la dita monja era estada «en lo dit carçre solitaria e reclusa e entrist conduyt de pa e de aygua mes de j. any e aya passades moltes tribulacions e angusties per longa ... dels qual pod e deu haver purgades e denegades ses culpes», solicita del bisbe «que per reverencia de nostre senyor deus, qui no vol la mort del pecador más ques convertesca e visca, e per honor e contemplació nostra, vullats fer deliurar la dita monja de presó e restituí benignament a son orda, perçó que alí, reparan sa vida, en mills puxa retre gracies a deus dela gracia que vos li farets per intercessió nostra e do ales altres dones axemple de no arrar, mas de perseverar religiosament e honesta» (1670-126).

Perque han estat penyorats pel batlle de Granollers alguns compradors qu'un dijous de mercat havien comprada volatería dient qu'era per a la Duquessa, aquell no creyentho, ell els apoya y prega y mana «que les dites persones no enquietets per aquesta raó ans lus fets restituir les penyores quels en son estades fetes e sens alcuna exacció de ban car no ho merexen pus aytal es lo fet de la veritat» (1671-30 a 35).

* * *

Sintetisant, pot dirse qu'era home justicier, però no un justicier incondicional, car, de vegades, inclinava la balança del costat de l'amistat. Ara, tractantse d'un assumpte en lo qual no hi tingués un interès, axí directe com indirecte, llavors era inflexible com aquell cònsul romà qui, responent a un impertinent, lo qual, per a recomanarli una injusticia, l'esperà quan sortint del bany anava a esmorzar : « — Insistint, sols obtindreu que l'esmorzar se'm refredi.»

Digitized by Google

Estima 'l seu pare y li té molt respecte, com se veu en totes les lletres que li dirigeix; quan, per a combatre companyes lo Rey ha sortit de Barcelona, desde Lleyda li diu, «... senyor, jo he entés que vos sots partit de Barchinona, dela qual cosa, senyor, he haut fort gran despler car vos, senyor, sots de temps que devets dar repós e folgança a vostra persona. E axí, senyor, suplich vos que placia ala vostra mercé de tornarnesen en Barchinona car yo, senyor, ab deus e ab la ajuda deles vostres gents e mies daré bon recapte als afers e reembré la vostra senyoria dels treballs del present feyt, segons que desig e he fort acor...» (1741-20 g.). Al rebre a Pedralbes mossèn Reynals, vescomte, missatger del Rey de Xipre, lo remet al seu pare per a que l'escolti «e hi faça ço que la sua mercé será», perque «jo no pux, ni vull, ni deig res deliberar sens volentat vostra» (1669-28 g.).

Partidari de rentar la roba sutze dintre de casa, no tolera que'ls forasters entrevinguen en les disputes familiars, aborrint les intrigues y la maledicencia, y l'indignen les insidies y los qui, ab intencions perverses, procuren influir en l'esperit del Rey sugerintli o fentli pendre acords dels quals ells no tenen la responsabilitat y que poden ésser perjudicials als vassalls y a la terra : «jo, senyor, sempre fuy, son e seré obedient a vostres manaments axí com fill humil e obedient pot e deu esser ason pare e senyor. E graesch a deu e avos senyor que tosts temps mavets guardat totes aquelles coses e prerrogatives que pare e senyor pot e deu guardar ason fill. E suplich vos, senyor, que apersona del mon qui se entremeta de dir a vos de mi paraules tals que avos no fossen plaents no vullats dar orella tro que la vostra altea demi haja certificació de ço queus será dit...» (1742-69 g.). D'una lletra a En Planella qui està en la Cort reyal : «... E axí mossen Ramon, vos e lo dit mossen Gil, digats als dits senyors (Rey y Reyna) que som fort maravellats que negú sie tan atrevit de metre lengua entre ells e nos, car podets los dir que nos havem estat, som e serem mentre viscam, obedients a ells e a son voler e manaments e açó poden tenir per ferm e segur e que aytals coses com aquestes ells devien esquivar si la sua mercé fos» (1739-89).

Lo mateix criteri revelen los dos fragments de lletres trameses als

Digitized by Google

deu dies de diferencia al bisbe de Lleyda, qui vol veure divorci entre pare y fill : «... Quan açó que dehits que, si volem conservació del senyor Rey e denós meteixs e dels Regnes, no donem loch que home alcú meta discordia entre lo dit senyor e nos, siats cert que tots los diables dinfern no han ne hauran jamés poder que lay meten. E açó hajats per determenat e per ferm». «... maravellamnos fort que de tan savi hom com vos sots dehits que ha divisió entre lo senyor Rey e nos, laqual cosa no fo, ne es, ne será jamés, car lo dit senyor Rey es pare e senyor nostre e nos som a ell e serem mentre viscam humil fill e obedient. Car sapiats que vos, ne altre alcú nons fa plaer de dir aytals coses...» (1744-129 y 133).

Quan En Berenguer de Relat li innova que sab que'l Rey desitjava l'anada del Primogènit a Sicilia per a treuresel de sobre, exigeix li digui qui li ha notificades aquestes novelles, sinó creurà «que vos havets aquelles trobades e tretes de vos matex» (141).

Fent present al seu pare d'un rocí genet, vol que li notifiquin la cara y continent que farà 'l Rey quan lo rebrà, demanant li diguin «que tos temps haurem nos plaer gran que ell se vulla servir de qualsevol cavalls, rocins, muls e altres coses que haiam, pus que les vulla per ala sua persona» (1658-104 g.).

Interessantse per a que'l Rey faci regonèxer lo fet de la marca «de manera que mal ni dampnatge a vostres sotsmeses nosen pogués seguir, lo qual es be aparellat, senyor, con los de Muntpesler de continent faran contra vostres gents reramarca», se quexa d'haver «reebuda una letra de la vostra senyoria (del Rey) la qual par be, senyor, que no es procehida de vos ne de vostre vicecanceller e es estada signada per micer Ramon Cervera qui, segons, senyor, que jo ja he escrit a la vostra senyoria, ha fet lo mal, si alcun ni ha, con ell atorgá la dita marca e es li dura cosa que haia a revocar ço que fet ha». D'aquesta lletra 'n dóna trasllat a En Galceran de Pinós, dientli : «Perçous pregam que vos façats ab lo dit senyor Rey que nos haiam resposta sua, la qual sia atorgada e deliberada en son consell e per son canceller o vicicancéller e no per Ramon Cervera qui, segons que dit es, ha fet lo mal, si alcú ni ha, com nos verament a aytals letres, si del senyor Rey no pro-

Digitized by Google

cehien, noy dariem fe, ans si aqueixos qui les manen e los escrivans qui les fan, escrivien axí cortesment com lo senyor Rey, per sa mercé, fa e vol e li plau, nols estaria mal que parria ver, que los oficials del senyor Rey nos deguessen servar les maneres e cortesies que lo senyor Rey, per sa mercé, nos serva» (1658-59 g.).

Però, a mida que Johan anava adquirint prestigi, lo seu pare tot sovint li parava 'ls peus y 'l molestava ocasionantli grans desplahers.

Per los serveys fets en Sicilia per En Gilabert de Cruilles, lo Rey li regala y fa donació d'una quantitat obtinguda empenyorant finques, una d'elles pertanyent al patrimoni del Primogènit, qui escriu al seu pare accedint al empenyorament, però acabant la lletra ab aquestes paraules : «E noresmenys, senyor, queus placia abstenir de donar a altres les coses que havets ja donades a mi, car verament, senyor, ami semble que les mies coses tengats en major avinentesa de donar que les altres. Nostre senyor deus per sa pietat vos do bona vida e longa, senyor» (1656-62 g.).

En lo terme del castell de La Roca maten un home «al qual ja en temps passat havien tolt un troç de la lengua e los lambrecs», y 'l veguer del Vallès agafa dos homens y 'ls té ferrats en la casa d'En Fonolleda, carceller de Granollers, «per tal con eren encolpats de la dita mort». Un interessat en lo deslliurament dels presos, en la Cort del veguer, «donà un bufet al dit en fonoleda, dins casa sua propia e en presencia del dit veguer e faent son ofici dela scrivania». Y 'l Primogènit diu al seu pare : «E com jo senyor sabí açó notam lo crim esser leig e en minva vostra e mia fet, jom reservi aquell fet per ma letra, com jo hi entenia e enten fer la justicia quis pertany. Perque, senyor, notificantvos les dites coses vos suplich que vullats jaquir lo dit fet, cor siats cert, senyor, que jo hi faré justicia e no mi vullats tocar». Ell vol ésser sol perque la justicia no 'n patesca, tant, que també escriu a la seva mare suplicantli «que façats ab lo dit senyor Rey que lo dit fet me vulla jaquir, pus le començat, certificantvos jo, senyora, que lo crim que es greu, de exempli, jo hi faré la justicia quey pertany» (1737-9 g.). En aquest crim En Johan hi tenía compromesa la sua dignitat, puix quan lo primer atemptat, ell, estant a Barcelona, fiu comparèxer la

Digitized by Google

víctima a declarar, y aquesta digué «que no gosava dir veritat con per lo primer clam que havie fet havie perdut lo lambroc e la lengua e que si ara deia veritat que qui li havia tolt lo lambroc e la lengua lociurie»; però, ofert lo valiment del Príncep, deposà son testimoni. Axí y tot, l'assessinaren; trobantse a Saragossa, lo Primogènit ho sapigué per son dispenser, y considerant que l'home havía mort en fe sua, «com per dubte de negú no gosás dir veritat», y perçò se reservà per a ell la solució.

Aquesta intenció del herèu no es de grat de son pare, qui no li aprova, y acatant la voluntat paterna, car ell procura «esser axí obedient fill com negun fill pot esser a pare ne mare», «cor siats cert senyor que mon voler es aquell que vos volets e nultemps senyor no será altre e placiaus senyor per vostra mercé non vullats treure als», però no s'està de dirli «que poca justicia ha en la terra e les gents son desfents e vos, senyor, nous en millorats, enperó senyor pus a la vostra senyoria plau, be es fet» (14 g.).

En altra ocasió, havent entès que'l seu pare, per inducció aliena, ha escrit a l'Universitat de Barcelona donantli càrrech a ell de la desavinença ab motiu de l'execució començada contra 'l Comte d'Ampuries, comunica als prohomens barcelonesos les seves excuses y defensa, detalladament y franca, y 'ls entera com contra les companyes estranyes del Comtat d'Ampuries entenía a fer son dever «per final pena lur e perpetual exemple dels altres, sins en fos donat loser»; però 'l Rey mal aconsellat per personatges de sa Cort, s'hi oposà.

Algun d'aquells malvolents de Madona Constança de Perellós, la que'l Primogènit tenía en sa casa com a dama de sa muller, influiren en lo Rey, qui manà a son fill despedís la dita madona, «meten avant contra ella axí com nera stat informat, algunes paraules deles quals jamés no haviem hoyda fer menció e donam sobre aquelles algun carrech a nostra cara companyona la Duquessa. E sobre açó par quel dit senyor haja scrit a vosaltres que entant com nos, a inducció dela dita Madona Costança, li som venguts a menys de diverses coses queli haviem promeses solament e streta»; se revolta 'l Príncep contra aquesta acusació, y aferma que'l Rey «nos blasmá, sens tota culpa, com per null temps li siam venguts

Digitized by Google

a menys, així com ni deviem ni entenem a fer en res que a ell haja plagut, que per nos li sia stat permés, ans li som stats e entenem esser tots temps vers obedients, així com de humil primogenit se pertany vers son pare e senyor». Per totes aquestes minves, y altres que no cura de recitar, s'allunyà del Rey «pus nons era dat loch quey faessem sa honor e nostra, ne algun profit a la terra, que si res noy faessem ne diguessem, hagués lodit senyor algun greuge de que tots temps nos som diligentment guardats, ens entenem a guardar, exí com som tenguts e devem per deute e reverencia filial». Així ho escriu als prohomens barcelonesos «perçó que de tots los affers, així com per orde se son seguits, siats plenerament informats» (1750-72 g.).

D'aquest mateix tema 'n parla accidentalment quinze dies després, en la resposta que transcrivim dirigida al seu pare, lletra interessantíssima, puix es palesadora qu'era obedient ab l'autoritat reyal y paterna, mentres aquesta no contrariés les seves arrelades conviccions y 'ls seus sentiments, que posava per dessobre de tot (Vègis A-IX); perçò, si envía ventrells de grua al seu pare perque sab que'ls abelleix, y ab motiu del matrimoni ab Violant escriu a un íntim que si 'l seu pare 'l renya es perque té 'l dret de ferho, ab idèntica rectitut de criteri sosté, contra 'l parer del Rey, els drets a la tiara de Papa Clement, y per fer honor a la paraula donada, se nega a obeir al Rey quan aquest, per rahons d'Estat, tracta de mullerarlo ab la Reyna de Sicilia, al enviudar de Matha d'Armagnach.

Ademés, lo document indicat es curiós per l'orde y manera d'ésser dites les respostes a les acusacions del Rey poch sinceres y que demostren la mala voluntat qu'aquest portava al seu fill, al qui procura mortificar tot lo possible.

* * *

Si estimava y respectava 'l seu pare, y li era obedient mentres no 'l contrariés quan se creya en possessori de la veritat, ab la seva mare era manyach : quan reb lo corrèu del seu cunyat, lo Comte d'Ampuries, innovantli «que adeu havia plagut que savia presa la Infanta dona Blancha muller sua», En Johan, fent vots per a que «placia a nostre

Digitized by Google

senyor que la vulla acullir de la sua part», escriu a Elionor de Sicilia: «Dilluns senyora faré fer per anima sua aniversari honradament axí com fer se deu. Perque, senyora, stich ab gran ansia dela vostra senyoria que nous en donets ira en tristor. Et suplich vos senyora, que de ço que deus fa nola vos en vullats dar que non nacabariets res, sinó que fariets damnatge e dan a vostra persona e desplaer adeu. E daçó, senyora, vos placia assí com asavia senyora ho vullats pendre. Cor, en veritat, senyora, ab gran ansia nestaré tro que naja vostre ardit, cor per gran ira veu hom tot dia engendrar en la persona molts afanys e a ella, senyora, valrá mes queli fassats be per sa anima que tot lo mal ne damnatge que vos donassets en vostra persona» (1736-101 g.).

La mare li fa saber, per lletra, qu'ha tinguda un accident de febre ab fret, y qu'encara no era del tot ben guarida, y ell li contesta que «la qual cosa, senyora, axí com de mare e senyora mia molt cara, es amí fort desplaent en prech e suplich a nostre senyor deus tot poderós, queus restituesque senyora bona salut, axí com he ferma confiança en la sua mercé queu hage ala ora dara ja fet. Senyora, placia a la vostra altea queus guardets de coses contraries e que vullats de les profitoses usar e estar a consell dels metges, cor la vostra vida, senyora, la qual sens falla es a deu plasent e al senyor Rey pare e senyor meu molt car e ami e a la terra fort necessaria, ne será molt pus larga». Y ab la matexa tinta n'escriu a Mestre Burriach, demanantli, com a metge de la Reyna, «que del seu estament, lo qual nostre senyor deus, vulle per sa mercé conservar, nos certifiquets tantost per vostres letres al pus clar que porets», y axí mateix a En Ramon de Paguera, majordom y conseller de la Reyna, dientli que, «cobejants saber bones noves dela convalescencia de la senyora Reyna trametem aquí lo correu portador de la present on vos pregam que de aquella nos façats escriure a ella matexa e que vos nos enescriscats clarament tot ço quen sia, tantost per lo dit correu» (1735-6 g. y 7). Tement que l'enganyin, vol veure lletra de la seva matexa mare.

Quan la Reyna està en convalescencia d'altra malaltía, li prega y suplica «que en vostre afer vullats tenir bon regiment, cor en la vostra vida va amí e als altres fills vostres molt e ala terra e sabets, senyora,

Digitized by Google

que qui no ha la persona no ha res; perque us suplich queus hi vage en cor», y sotscriu la lletra ab la coneguda fórmula següent : «Senyora: lo vostre humil primogenit besant vostres mans e peus se comana en vostra gracia e benedicció» (1736-30).

En altra època, per los familiars de la Reyna sab qu'aquesta està malalta, y ell diu a la mare : «de la qual cosa, senyora, ab dolor de cor nestich en gran ansia e parria, senyora, segons la letra per los damunt dits tramesa al senyor Rey, que del accident que havets haut siats vos e queacom de culpa, car senyora, vos escusada sots de no menjar peix per gran dejuni que sia e enten que navets major pecat que mercé; e senyora, sinó vees per la dita letra que vos senyora erau mellorada e vostra malaltia era en declinació, certifich vos que, per grans afers que ací fossen yo, senyora, si anava a vos. Perque senyora yo tramet aquest correu per saber vostre stament e placius de fer lom saber, cor ab gran ansia estaré tro queu sapia. E daçó, senyora, me farets lo maior plaer que adés ferme puxats. E suplich a la vostra senyoria que vos vos vullats abstenir de viandas contrarias e que no sien profitoses, car en la vostra vida va molt a molt hom e en especial hi va ami» (1741-63).

Model de marits, té atencions y delicadeses envers l'esposa, y s'interessa per la sua sanitat y 'l seu estat, no per pur formulisme, sinó pregonament y sincera.

Veyentse Violant obligada a navegar, y fentli la mar basarda, procura ell tranquilisarla ab un exemple històrich : «... e dela mar ab la Galea en sens tot perill. E nous cal star per lo Infant ne per les Infantes, car diu lo senyor Rey, quel Rey en Jaume lentich* tramés son fill lo Rey En Pere, qui nasqué a Valencia, tantost com fou nat, per mar a Tarragona perque lo bateias lo arquebisbe Nesparech e axís feu de fet sens tot perill. Perque volem que vos vosen anets ab los dits infants e infantes a Cochlliure on trobarets la dita Galea...» (1749-25).

Y vol que li honorin la muller com mereix, car, quan va a Vich, demana que li facin «aquella mellor e pus solemne festa que puxats e

* Jaume lentich, o l'antich, es Jaume I.

Digitized by Google

li aparellets un bell pali de drap dor e un cordó ab quella destrets» (1662-2 g.). Projectada l'anada a Cervera, lo Primogènit mana als pahers y prohoms «que li trascats un bell pali e cordó ab que la destrets» (1746-111 g.). Y quan ha de viatjar en andes, fa aparellar bé «los camins de tot lo terme del dit loch per manera que be e pla ne puxa ab les dites andes passar» (1668-89 g.).

Les seves lletres a la muller respiren afectuosa simpatía, que no minva ni 'l temps ni 'l tracte. Sabent qu'ha tingut un disgust estant convalescent, li recomana «que dalló ni dals, nous donets desplaser car presumim que la dolor de budells que segons quens es stat scrit haguets ir en la vesprada, se pod esser esdevenguda per desplaser e per aventura per mal guardar vos, com encara sots massa tendra de laccident que havets haud. E axí pregam vos queus guardets eus esforçets bé, deguisa que en breu puxats esser ab nos. E fets nos saber encontinent com haurets anit estat». Acabada d'escriure aquesta missiva, ne reb una dels metges de sa muller, mestres Pere Querol y Bernat Oriol, fentli saber, segons ell torna a escriure a Dòna Violant, «que a una ora e mige passada migenit vos torná la dolor de budells e queus covench donar j. crestiri, per lo qual vos mitigá la dolor, peró quen erets escalfada de febre e hi haviets haud vomit e que açó presumexen queus es vengut per oregar e per no tenir bon regiment. Aprés nos ha scrit mossen Bernat Dortafá que aprés de la dolor, escalfament e vomit dessusdits, vos adormís bona estona e quan fos despertada romanguets quitia dela dolor e la febra fou molt baxada e stats covinentment, de que havem gran plaser. Peró sab nos fort mal que per vos tenir mal regiment hagats semblants accidents ni altres queus sien dalgun perill o enuig de vostra persona. Perqueus pregam, molt cara companyona, tant com podem, que daçí avant vos guardets de aytals occasions e vullats star a regiment dels metges, car més val star j. poch a lur ordinació que no longament per necessitat». A Sant Boy, hont se troba, esperarà les noves que li portaran de Barcelona, per a que, si són plasents, «ab segur cor puxam proceir avant en nostre camí» (1958-105 y 106), vers coll de Begues y Vilafranca.

Té tal confiança en ella, que no vol creure qu'hagi parit, perque

Digitized by Google

ella no li ha enviat a dir. «... Part açó, vos significam que som anats a casa e així com fom cavalcats nos fou dit que vos, molt cara companyona, haviets encaygut e haver j. fill e açó dura encara per tota aquesta ciutat (Lleyda), mas nos non havem donada fe, sabents que abans ne hauriem nos vostre ardit que algun altre...» (1962-1 g.).

Y quan lo part de Matha, es ab vera satisfacció qu'escriu al seu germà : «la dita duquessa es bé guarida e levada del part e nostra cara filla la Infanta (Johana de Daroca) stá be e millora tots dies mercé de deu» (1742-67).

La seva gentilesa lo mateix fa homenatge al cervell de l'esposa, demanantli consell en un negoci d'Estat, que fa homenatge a son cor trametentli pomellets de clavells dels sis tests o torretes qu'hi ha en lo terrat de la sua cambra de Barcelona y que li havien estat tramesos de Mallorques (1963-66 g.). Y li dóna detalls de tot lo qu'ha fet durant els jorns entre una lletra y altra y de lo que pensa fer, y moltes vegades parla d'assumptes nimis, insignificants, sinó fossin síntomes d'una afecció intensa.

Ab Violant tractava de *omnia re*, y tot li confiava, así fos insubstancial com trascendent, secret com públich. Les lletres qui formen part de les *Lletres Reyals* (capsa 7, Rey Johan I, del Arxiu de la Corona d'Aragó, n.° 99 y 992), ens ho demostren palesament (A-X).

* * *

L'influencia de Violant, y més encara, la qu'en l'esperit del Rey Johan exercien los seus consiliaris y familiars, fou d'alta trascendencia política, car reflectía sobre tota la Cort, y 'l favoritisme arrelava pregonament, dexant sentir les seves conseqüencies en los governats, qui portaren llurs greuges al poder reyal y li parlaren *clar y català.*

Vègis lo succehit ab los Consellers barcelonins a propòsit d'uns *Jochs Florals.*

«Lo dia 15 de Març del any 1396, convocat y aplegat lo Consell de Cent Jurats de la Ciutat de Barcelona, en la casa del dit Consell, y termenada una Cerimonia de jurament que, segons lo ritual contingut en

Digitized by Google

lo Llibre Vert de la Ciutat, prestaren los honorables Mossen Bernat de Tous, veguer de Barcelona y del Vallès; En Lluís d'Avençó, batlle de Barcelona; En Miquel de Poses, donzell sotveguer, y En Berenguer Ros, sotbatlle, "e exits del dit Consell los dits oficials Reyals, los dits honorables consellers proposaren en lo dit Consell iij. coses..."; " ... la segona quel senyor Rey hic havia escrit per sa letra la qual aquí en lo dit consell era estada als honorables consellers per Mossen Jacme March presentada[1] pregant que fossen per la Ciutat posades certes joyes als trovadors, distribuidores per los mantenidors de la gaya sciencia en la forma ques feu en lany passat."

L'acort que prengué 'l Consell referent aquesta proposició es lo següent : "E sobre la segona cosa proposada per los Consellers del fet de la gaya sciencia delibera lo dit Consell que per los grans e importables carrechs que la Ciutat ha, e per lo poch millorament que consegueix de la dita gaya sciencia que les dites joyes no sien donades per la Ciutat, mas, qui posarnhi volrá que ni pos." [2]

Es de pensar que no són los motius exposats els qui decidiren al Consell a denegar lo prech reyal : ni 'l preu de les joyes havía de fer trontollar l'hisenda municipal, ni eren tan ignocents los consellers y 'ls jurats per a creure que la poètica festa, instaurada tres anys abans, havía de reportar de bell entuvi positives ventatges a la ciutat. No: la causa del refús venía de més lluny, y era més pregona.

Lo Consell Reyal y 'l Consell del poble estaven en continua tivantor; d'una part y d'altra existien recels, desconfiances, prejudicis, qu'aumentaven ab la distancia, car lo Rey procurava, de *motu propio*, o per consell d'altri, romandre allunyat de la ciutat lo major temps possible. D'aquests refrechs n'es una prova palesa la primera proposició feta pels consellers al Consell de Cent Jurats, en la matexa sentada

1. En aquesta lletra, datada en Perpinyà a 19 de febrer del any 1396, refrendada per Bernat Metge, Johan I recomana als consellers y prohoms de la ciutat de Barcelona que «... continuant ço que bé havets començat donets obra ab acabament quen lany present se faça en aqueixa ciutat semblant festa e per conseguent en los anys esdevenidors donant semblants Joyes que lany passat foren donades als trobadors qui per la sciencia e bon enginy mils les merexeran. E será cosa a nos fort plasent, e que tornará en gran honor daqueixa ciutat.» (1967-87 g.)

2. Arch. Ant. Mun. Bar., *Delliberacions, 1395 a 1398*, f. 24.

Digitized by Google

del 15 de març, proposició que precedeix a l'esmentada de les joyes y que fa referencia al "fet de la missatgeria al senyor Rey faedora segons la forma acordada en los ij. derrers consells de xxx. dessús en [lo] present libre continuats. Ço es a suplicar e instar al dit Senyor Rey que com la sua casa e sos Regnes e terres sien en fort mal estament per mal consell que segons fama al dit senyor es donat per sos consellers o alguns dells també en alienar lo patrimoni Reyal com en altre manera sia sa intenció que sobre açó sia degudament provehit..."

L'acort pres sobre aquesta proposició diu axí : "E primerament delibera lo dit Consell que la dita missatgeria fos feta al senyor Rey, de iiij. prohomens, honrats ciutadans, bons homens e suficients al acte de la dita missatgeria dels quals missatgers los ij. sien lechs e los altres ij. sien juristes. E volch lo dit Consell que los dits missatgers no fossen elets per via de rodolins en forma acostumada ans per triar millors e pus suficients persones a esforçar e exegir los actes de la dita missatgeria en la qual va molt al estament del senyor Rey e de tota la sua cosa publica fossen per vots elets per los Consellers ab certes persones de cascun estament de la Ciutat qui ensemps ab los dits Consellers haguessen poder no solament de elegir los dits missatgers ans encara de fer altres coses dejús contengudes. E aquí mateix en lo dit Consell foren eletes xij. persones qui ab los dits Consellers farien los dits actes, ço es iiij. honrats ciutadans, iiij. mercaders e iiij. menestrals e son los següents los honrats En Galceran Margarit, En Ramon Dezpla, En Bernat Serra dels Vigatans, Micer Bernat de Gualbes, En Guerau Deztorrent, En Berenguer Martí, En Pere de Casasaia, En Pere Sabadia, En Francesch de Muntalt notari, En Nicolau Bassa specier, En Guerau Urgellés sartre, En Barthomeu Ferré barbé.

E feta e publicada la dita elecció aquí mateix fou donat per lo dit Consell als dits honorables Consellers e ala major part dells e als dits xij. prohomens e ala major part dels, plen poder de elegir los dits iiij. missatgers e de tractar concordar e finar tot lo material de la dita missatgeria e de fer capitols e letres de creença e encara de fer e acordar les respostes als dits missatgers fahedores de les letres e ardits que tremetran e generalment tots altres actes tocants la dita missatgeria, tant

Digitized by Google

e tan longament, tro los dits missatgers sien tornats de la dita missatgeria." *

Els aplegats en lo Consell de Cent interpretaven l'aversió que'l poble sentía envers los qui ell creya, ab rahó o sense, hereus escampa y mals regidors de la cosa pública. No es gens estrany, donchs, que'ls servidors de la Casa Reyal fossen injuriats y ofesos fins al extrem que'l mateix Rey se veyés obligat a manar a les Autoritats (suposèm al procurador reyal, car la lletra no porta adreça) que'ls amparessin de les injuries, ofenses y àdhuch lessions que poguessen sofrir. Lo sol fet d'exteriorisarse les rencunies es una prova palesa de llur intensitat.

"Lo Rey.

Com algunes persones de aquesta terra se sforcen injuriar e demnificar alguns oficials domestichs et familiars nostres et de nostra cara companyona la Reyna en grant mespreu nostra e de la dita Reyna, perçó avós dehim et manam expressament et de certa sciencia, sots incorriment de nostra ira e indignació, que los dits nostres officials, domestichs e familiars e de la Reyna preservets o preservar façats degudament contra tota persona de tota injuria offensa e lessió que per alguns los fos asagat fer, posant aquells en guarda et protecció vostra, ací com nos aquells ab la present volem esser compresos en special protecció e guarda nostra havent nos hi ental manera que per colpa vostra aquells no sostingan alguna injuria ni greuge sinó serieus imputat. E açó per res no mudets. Dat en perpinyá a xvij. de Janer any m.cccxcvj. — *Rex Johannes.*" (1969-61 g.)

De les bones absencies que'l Rey guardava a les Autoritats populars ne són penyora les lletres sengles qu'escriu a son escrivà, En Bonanat Gil, y al Batlle general de Catalunya.

"Lo Rey.

Vostra letra havem reebuda per la qual nos suplicavets que com la Ciutat de Barchinona vos hagués provehit del ofici dela escrivania del Consell dela dita Ciutat, E vos haguessets la dita provisió acceptada, que les dites provisió e acceptació volguessem haver per agradables; perqueus

* Loc. cit.

Digitized by Google

manam expressament que vista la present vingats a nos e ladonchs sabrets si la havem per acceptada. Dada en lo Castell de bellver, sots nostre segell secret, a xxij. dies de setembre del any m.cccxcv. — *Rex Johannes.*

Dirigitur bonanato egidy scriptori dominus reg." (24 g.)

"Lo Rey.

Batle vostra letra quens havets tramesa per mossen Jacme pallarés havem reebuda e vista la dita letra e oyt lo dit mossen Jacme sobre lo procés o inquisició que nos manam ques fes contra los Consellers de barçalona del any prop passat e Narnau roure batle de la dita Ciutat, en lo trienni prop passat, Manam vos que la dita enquesta façats spatxar prestament e aquella acabada scrivits nosen per tal que nos hi puscam proveyr segons será faedor. Dada en perpinyá, sots nostre segell secret, a xx. dies de Març del any m.cccxcvj. — *Rex Johannes.*

Al batle general de Catalunya." (75.)

Abans de dos mesos moría Johan I, y al començar lo regnat novell, alguns de sos íntims pagaren ab la llibertat llur los mals consells que, segons opinió dels contraris, havien donats al Rey : consells que, traduhits en actes, motivaven l'indignació del Consell de Cent, qui s'esbravava negantse àdhuch a pagar les joyes dels Jochs Florals, per ésser aquesta Festa deguda a la Reyal iniciativa.*

Los consellers de Valencia per la part llur, tres setmanes després, ab motiu del arrest de Micer Pere Soler, missatger d'aquella ciutat a la Cort reyal, en una rèplica que fan al Rey li diuen : « ... que jassia entenats senyor, vostres consellers esser aquells que deuen plauraus, empró senyor saber profundament ab veritat quins son ells e quins som nosaltres per servarhi paritat e que haia cascú ço que meresca». Eren los consellers reyals no al Rey a qui blasmaven, car bé sabien ells que lo Rey no hi tenía art ni part, «no per causa de vos senyor mas dalcuns consellers vostres. E axí expressament ho era vist dir donant expressa laor a vos senyor e lo carrech a alguns consellers vostres». Fan l'autoelogi de llur regiment com consellers de Valencia, y seguexen:

* Joseph M.ª Roca, *Rev. Catalana.*

Digitized by Google

«E plaurians que semblant poguessen dir alcuns de vostres consellers en los quals gran part de vostre dessipat patrimoni e grans quantitats de vostres emoluments per barats e per logres, en altra manera appellats mogubells, son transferides es transfferexen a tots dies. On tenim, senyor, e tenrem a vostra gracia e mercé, si vostra Reyal senyoria metrá la ma e sabrá les obres lurs e nostres. E que a cascuns, mijançant justicia, sia respost segons lurs merits o demerits» (Lletres reyals Johan I, capça 9, lletra n.° 981).

En les parrafades transcrites també espurneja 'l pregon disgust existent en los sotmeses valencians, per l'oligarquía palaciana, que, amparada o tolerada per l'autoritat reyal, se féu odiosa a tots los regnicols de la Corona d'Aragó.

No hi ha dubte que'l despreci a la Tradició, favorescut pel Renaxement qui alborejava, preparà 'l terreny per a la decadencia de la nostra Nacionalitat, però cal reconèxer que la sembradura fou lo favoritisme, ab totes les seves conseqüencies. La falta d'autoritat a dalt y de respecte a baix serviren d'encetall hont s'hi capdellaren les lluytes civils y l'anarquía que se'n derivava, y quals efectes destructors no pogué deturar lo Rey Martí ab sa bondat y bon govern; àdhuch, per més dissort, no dexà successió ledesma directa.

La baxada rostos avall era inevitable : la força de l'inercia no 's pogué contrarrestar, y 'l Parlament de Casp serví d'instrument providencial per a punir un poble qui no havía sabut fer bon ús de les seves llibertats.

* * *

Johan sentía devoció envers lo seu Primogènit, qui visqué poch temps, al qui 's complavía nomenar la sua dignitat a la francesa : *lo Delfí* : «comprats una peça de drap de seda de domás blau vert o tenat, del pus bell que puxats trobar e cent dorses de vays, ops de nostre car primogenit lo Dalphí». Al racional Pere Sacosta : « ... vostra letra havem reebuda e dos cervos e lo tauler de nostre car primogenit lo Dalfí; fets li fer la ballesta per la forma queus havem scrit...» (1952-89 g. y 91 g.).

Digitized by Google

Y àdhuch, mort hi tot, no s'oblida de titularlo axí. Demana al secretari, «la carta de la comanda qui fo feta del cors del Dalfí car fill nostre com fou liurat a sepultura del Monestir dels frares menors de Çaragoça» (1961-113). Y encarrega al abat de Poblet, parlantli de les sepultures reyals : «Noresmenys vos manam que façats fer les sepultures de nostres filles, del Infant don Ferrando axí com una deles altres que ja hi son. Volem emperó que la sepultura del Dalphí sie pus bella e pus sumptuosa que les altres» (149).

Estimava molt les seves filles, y de petites les vetlla, les agombola, les amanyaga : « ... tan tost que fom dinats veem nostra cara filla linfanta dona Anthonia e anit estiguem ab ella pus de una hora e mercé de deu es ben guarida e está bé...» (1963-66 g.).

A l'Infanteta Johana li fa present de vuyt «anells daur de obra de París» (1663-43).

Els regía les cases llurs y 's preocupava del servey com havèm vist, y de lo que fan y del menatge, donant disposicions y ordenant tot lo que creu ésser per a elles de major utilitat. A N'Albamunt de Pavía, donzella de dita Infanteta Johana, que per rahó de la necessitat qu'ha en sa persona, y perque, segons parer dels metges, sa participació no es profitosa ni bona a la persona de l'Infanta, gestiona, procura y mana, que, dexant l'Infanta, se retiri a Daroca, d'hont es nadiua, y li senyala la matexa pensió que tenía estant en servey.

A En Guillèm Escrivà, camarlench y majordom de la casa de l'Infanta Johana, li mana «que tantost com la ama de nostra cara filla la Infanta haurá encahut e puxa caminar, de continent tinga la dita infanta son camí vers Valencia segons que per nos es estat ja ordonat» (1657-6). Tres o quatre dies després ja disposa que l'Infanta visca prop de la seva mare, y axí ho diu a N'Andreu Guillèm : « ... volem que la dita Infanta sia prop de la Duquessa, nostra cara companyona, con mils e pus profitosament hi starà e millor si criará e a sa honor. Perque volem, eus dehim e manam que la dita Infanta aparellets...» (1667-58 g.).

Renya al tresorer perque «no ha donat recapte a les selles de camí deles infantes», y li mana que procuri saldar ab lo seller, lo qual vol

Digitized by Google

ésser satisfet d'una sella qu'ha feta per al cavalcar del Rey Johan; y es per aquest motiu que'l seller no entregava les selles de les Infantes (1954-9 g.).

Malalta Johana de mal de cirurgía, lo Primogènit escriu a En Guillèm : «vostra letra havem reebuda e entés ço que en aquella nos havets fer saber. Responem vos que a nos plau e volem que ara la prima setmana de Abril façats fer la cura ala infanta dona Johana nostra filla en e per la forma que Maestre Bernat Oriol ordonará e per aquell Sirurgiá que ell volrá e si mes vol ni ordone que mes ni haiats e aquells que ell dirá, be, peró volem que ho façats com pus secretament porets. E plau a nos e volent e encara ab la present, la qual volem que li mostrets, manam al dit Maestre Bernat que romanga aquí tro que la dita cura sia feta. E vos scrivitnos de tot quant fet será largament» (1747-31 g.).

Quan les filles són casadores, prepara les esposalles, disposa les noces, per a les quals compra les candeles y brandonets de cera blanca barbaresca (1963-88 g.) y ordena les vestidures y la cerimonia y les festes y 'l seguici; y maridades y mestresses de casa, los hi fa presents y 'ls dóna estrenes com ambre, mesch, algalía y benjuí y abundosos trocets del perfum nomenat ocells de Xipre, que tramet a la Comtessa de Foix (1964-139). Un any abans ja li havía regalades, pregantli que ho prengués per amor sua, una peça de drap de grana vermella y dues peces de xamellot de grana, «les pus belles que son pogudes trobar ací» (Valencia); un pot de conserva de roses ab un pa de sucre per a fer sucre rosat y sis peces de canalobres de coure daurats per al tinell (1964-61). Un mes aprés aquesta remesa, li fa entregar un breviari d'amors, un llibret ab lo Purgatori de Sant Patrici, tres pans de sucre, dos cofins de panses, dos esportins de figues, moxama, sorres de tonyina, una dotzena de formatges de Mallorques, una turquesa encastada en un anell d'or, dos troços de banya d'unicorn, un gran y altre petit : «lo troç poch es de la banya que nos haviem ja depeça e aquet vos consellam que us abusets; lo troç major es de una altra banya quens han dada ara novellament». També li envía quatre brandons grossets, quatre dotzenes de brandonets mijancers y sis troçols de candeles.

Digitized by Google

Ja quan lo matrimoni de la matexa Johana ab lo de Foix (ell abans havía pretengut maridarla ab lo Rey de França, mitjançant lo bisbe de Tortosa y Papa Climent) (1746-126 g.), a quals esposalles ell volgué qu'hi assistissen N'Olf de Pròxida y sa muller, car aquesta s'era nodrida ab l'Infanta (1963-18), li entregà «lo lit de parament, dosser, sobrecel de vellut blau, tres peces de cortines, la capella ab tot son arreu, los draps de terra e cubertes dazembles, libres e altres qualsevulla joyes e robes que sien en poder vostre (En Pere Dartés), de la Infanta Dona Matha (d'Armagnach) muller nostra aquí deus perdó, mare de la dita nostra filla...» (1963-15 g.). De la matexa manera li envía, per En March Pujol, «la vostra cambra de drap daur, lo vostre xapellet y la capella e vexella dargent», y, al ensemps, per a estrenes de la festa de Ninou propera, «un fermall daur ab divisa Dorifany esmaltat de blanch qui stá en j. prat, lo qual té un castell en lo dos e en la sumitat del castell ha una donzella esmaltada de blanch ab j. ocell en la ma; ha en lo dit fermayl j. balax, tres safirs, sis perles, dues tauletes petites de diamants» (1964-8).

* * *

Estimava 'ls servidors lleals, protegintlos tot quant podía, y no olvidant llurs serveys. En documents del Arxiu vell del Hospital de la Santa Creu (carpeta censal de Menorca y Iviça), consta la donació y gracia de 50 lliures de pensió anyal y de 11,000 sous en preu o propietat sobre les rendes reyals d'aquelles illes, a Eulalia Escuder per haber alletat al Infant Don Jaume, primogènit. A En Bernat de Vilalta, marit de l'ama de la seva germana l'Infanta Isabel, qui, després, fou la malhaurada Comtessa d'Urgell, també li assigna una renda (1963-72 g.). Se creu obligat a demanar l'episcopal dignitat per a fra Francesch Rafart, «pel gran e continu servey que me ha fet desde el temps de la meva puericia a ençá» (19). Y quan vaga la Comanda de Montalbà, per mort del comenador En Johan Eximenis d'Urrea, cerca l'intercessió del Marquès de Villena envers los Reys de Castella, per a que sia atorgada al camarlench y conseller Johan Janer, «com sia molt sabi industriós e bon administrador» (1658-44). Y quan lo Rey, son pare, vol que per

Digitized by Google

al mateix càrrech recomani a En Jordan Pérez de Urries, ell li respon: «Jo he escrit als dits Rey y Reyna (de Castella) e encara al Maestre de Santiago per la dita comanda en favor de Mossen Johan Janer al qual senyor segons que la vostra senyoria be sab ne son ben tengut hey he tramés mon missatge especial ço es en Jacme Castella uxer darmes meu. E senyor, parlant ab vostra reverencia no seria honest ami que escrivís per altre pus per ell he escrit primer. Ans suplich a la vostra senyoria que pus les mies pregaries son estades primeres e seran la de molt abans que sia vostra mercé de escriure e tenir per ell com pus justament porets...» (46 g.).

Al germà de Na María d'Escamfort, donzella de Dòna Violant, y qu'ab ella vingué de França, lo qual està de monjo en un convent, lo recomana al maestre de Rodas (1659-124). Na Crestiana, qui també vingué ab la Duquessa, retorna a França, y ell escriu ab insistencia a Perpinyà Blan, per a que li pagui 'ls honoraris (1660-23 y 27 g.). A En Landri de Pontiula, coper de la Duquessa, y al qual substituhí En Nicholau d'Abella, fill de madona Constança, o Luceta, muller d'En Landri, ab sa filla, quins també retornen vers les parts de França, los recomana al Rey y als Duchs de Bar y 'ls regala sengles selles, essent vermelles les de les dònes (1662-1 y 3 g.). Se mullera lo donzell coper seu, En Berenguer Arnau de Cervelló, y li fa present de 2,000 florins d'or d'Aragó, y marida a la noble María, donzella qui portà ab sí, de França, Dòna Violant, ab lo seu conseller y escuder Ponç de Perellós (1666-55). De la matexa manera ajuda lo maridatge de la filla d'En Martí Eximeneç de Tahust, ab 5,000 sous (1745-96 g.). Arma cavaller al familiar Mossèn Pere Dezplà, y en cumpliment d'una promesa que li ha feta, solicita del Rey li placia concedirli títol y prerrogativa de Castell, ab terme atermenat a la casa d'Alella qu'ha al maresma, assignantli per terme la parroquia d'Alella, en la qual es situada (1655-109).

L'arxiver reyal de les escriptures té lo alberch en lo mateix arxiu quan lo Rey es a Barcelona, y l'Infant creu que «no es cosa covinent quels nostres escrivans quis deuen alegrar daçó quels seus (els del Rey) se alegren, quan ell hic es, vagen per hostals e escampats per diverses alberchs e aquest Berenguer (En Berenguer Segarra, arxiver del Rey)

Digitized by Google

tenga tot sol, ab j. fadrí que té, tot lo dit alberch, dalt e baix, ni es axí acostumat per en Pere barthomeu ni per altres qui han tengut lo dit Archiu en los temps passats». Demana al Entença, a qui escriu aquesta lletra, que diga al Rey «que no haia pas mal si en lo dit alberch han pleniment alguns dels nostres escrivans, pus al dit Berenguer sia salvada la cambra que jas te, qui es la mellor, jassia que non hi degués haver neguna per les rahons dessusdites» (1660-64 g.).

Uns seus servidors, malgrat la solicitació reyal, no han rebuts llurs honoraris, y repeteix l'ordre que sien pagats : «En altra manera nos hi trametrem un algutzir que fará execució en vostres bens per la dita rahó» (1952-54 g.), diu a En Johan de Muntrós.

Lo verguer de la sua Cancillería, En Ramon de Pallars, se mullera ab Francesca Jovillana, parenta del mestre general del Orde de la Mercè, qui havent promès donarlos 100 florins, sols els ne dóna part; «E com les messions dels matrimonis al temps dara sien molt grans e bonament sens ajuda, especialment dels parents e amichs, suportar nos puxen», el Primogènit li prega que doni compliment a tot ço que prometé, «e mes avant si mes podets, con be sabets vos que açó es obra meritoria» (1660-44).

Les rendes, fruyts y qualsevol esdeveniments pertanyents a cardenals o altres clergues absents de llurs beneficis, per disposició reyal han d'ésser preses y segrestades y deposades en mans de persones designades per lo mateix Rey. Però 'l domèstich natural y sotmès del Infant, En Bernat de Brugaroles, ardiaca de la Selva en l'Iglesia de Gerona, està absent en Avinyó per rahó de sos estudis, y l'Infant solicita del Rey, son pare, que no sia comprès en l'ordinació feta, «per manera que ell franchament e quitia puxa sos benifets e les rendes e drets daquells, haver, cullir e reebre, axí com abans del dit sequestre o empara podia e devia» (44 g.).

Enterat per lo metge del estat de sanitat del seu trompeta, escriu a aquest manantli que «estiats a regiment del dit Maestre Guillem (Rasol) e que de la sua ordinació en res nous partats, sabents quel dit nostre Maiordom será dins vuyt dies propvinents ab vos eus dirá sobre lo fet de vostra cura coses a vos plasents» (1743-183 g.).

Digitized by Google

La filla de la llevadora de la Duquessa es maridada ab En Pere de Montblanch, qui la maltracta; tenintne ardit En Johan, escriu a Domingo Mascó, cosí germà del dit Pere, recomanantli advertexi al seu parent que procuri viure ab pau, axí com deu, ab sa muller, o 'l castigarà severament (1963-37).

Un ermità de Montserrat, qui havia estat escrivà de la cambra reyal, li presenta dos retaules pintats, y s'entusiasma y 's meravella «com tan bé es entrat en aquest art car abans non solia saber. E segons que apar es labor fort religiós e contemplatiu açels qui seguexen deu per via dalta pobertat evangelical», y, ab aytal motiu, recomana al prior del Monestir que'l protegexi de manera que l'ermità conegui que les pregaries del Rey li són estades favorables.

Defensa ab entusiasme la promoció a una prelatura, en Catalunya o en Aragó, del seu confessor, cosa que no es novella, segons son rahonament, que confessors de senyors temporals hagen prelatures en les terres d'aquells, y cita l'exemple de confessors dels Reys En Jacme, N'Anfós y del seu pare En Pere III. Y quan encara era Primogènit demana al Rey que doni un dels seus beneficis reyals de Mallorques al fill del porter reyal En Pere Segalés, per esguart dels serveys que li feren sa muller y sogra per espay de sis o set anys, estants ab Na Cathalana de Llança (1737-54).

Aquest agrahiment carinyós d'una ànima selecta envers los qui de tots temps havien servida la seva persona, no desdeya del que portava als servidors humils de la sua inteligencia : té ardit qu'un escrivà de Barcelona, qu'està prop l'iglesia de la Mercè, posseheix les cartes seves en qu'havía apresa gramàtica y que donà al seu germà l'Infant Martí, y mana que sien adquirides, o de qualsevol manera obtingudes, y tot seguit a ell trameses.

* * *

Dadivós en extrem, retornava ab escreix lo que li regalaven y 'ls presents que li feyen : goços de tota mena, falcons, astors, corcers ensellats luxosament, estofes, armes enriquides per l'artífex, joyes preuades, agençades ab pedres precioses, llibres notables o pel text o la llur ilus-

Digitized by Google

tració o relligament. Ara regala a la sua germana, l'Infanta Elionor, «una barcha la pus bella que jo he» (1742-55 g.); ara, al Duch de Berry, li fa present de dos genets ensellats y enfrenats ab selles genetes ab dos frens y llurs alcalades d'argent daurades, un bacinet genet ab sa garlanda d'argent daurada y ab cordons de seda, segons se pertany : una adarga ab les argolles d'argent daurades coberta de vellut vermell y vert y uns esperons genets guarnits d'argent daurat y un moratell negre de dotze a quinze anys. A la seva sogra, la Duquessa de Bar, li regala dues mules per a que li portin les andes. Y fa presents al seu pare, al seu germà Martí, als Prelats del Reyalme y als nobles familiars seus.

No era més generós, que més ho hauría estat donat lo seu temperament, perque no tenía medis abastament, puix les despeses muntaven més que les entrades, y sovint tenía necessitat d'empenyar, y àdhuch arribà a empenyar la corona reyal : « ... Noresmenys ara, a tots sants, deu esser quitada la nostra corona que té en Johan de Muntrós, perque cobratla del dit Johan e per persona fiada e segura enviats lans de continent» (1954-28 g.). En axò seguía les petxades del seu pare, car aquest, l'any 1343, deya al seu tresorer, en previsió de fer a Mallorques la festa solemnial de la sua coronació : «decontinent vista la present, tregats de penyora e nos trametats, la corona, el pom ab lo Robiç e la sella de la nostra coronació» (1117-14).

«Com Astruch bondaví, juheu de casa nostra, tenga algunes penyores nostres per ccc.xxxvij. florins que ha bestrets en algunes coses a nos necessaries e nos les dites penyores vullam de present» (1959-129 g.), demana al seu germà Martí que les redimexi. Empenyora una sella d'argent a Valencia per 90 florins (1744-111 g.), y a Saragossa ha empenyorades joyes per 1,000 florins (124).

Tanta era la necessitat, que no sols joyes y corona s'empenyava, sinó que fins empenyava la persona : «*Item* : a alló quens fets saber queus es vijarés que deguessem anar a Barchinona nos e la Duquessa, nou podem fer, car nos devem a Çaragoça x. mil florins, ab sagrament que no ixcam daquest Regne tro aquells hajam pagats; e per aquesta raó som venguts ací e nos ne anam a Daroca e Calatayud per tal que

Digitized by Google

nos nos puxam quitar dels dits x. mil florins...» (1742-69). Axí parla desde Carinyena a En Ramon Planella, Johan Dezpont y Johan Janer.

Volent anar a Sant Colgat, y deventhi lo seu comprador 100 florins, los envía a buscar al dispenser a tota pressa, «com fos sobres vergonyosa cosa e de gran derisió que tan petits deutes e en aytal loch romanessen per lofici del dit comprador apagar» (1660-24 g.).

Per altre petit deute, lo cavalleriç ha de dexar un cofre del ofici de la escudería del Primogènit «en penyora, per iiij. florins, en poder del ferrer, hon lo dit ofici posava, per civada que les nostres besties despeseren» (1659-112 g.).

Un dia confessa qu'ha «gran mester de diners per ala nostra candalera» (1744-109 g.). Altra «ací no ha diner ni malla», «ne tampoch trobaria ací comprador qui li fiás per un diner si primer nols pagava» (1747-13 g.). Explica als diputats de Catalunya com, per acorriment de moltes persones, «les quals, per la defensió del principat de Cathalunya van ab nos apresent ab armes, haiam grans quantitats de pecunia despeses e per aquesta rahó freturem fort de moneda e havem empenyorat tot nostre argent e de nostra cara companyona la Duquessa...» (1742-7 g.). Axí mateix, haventli de trametre argent obrat, los jurats y prohomens de la ciutat y regne de Mallorques, escriu al seu representant en aquella illa que li envihin l'argent «en diners monedats, com los haiam de gran necessitat per les grans messions e despeses que fetes havem» (1559-30).

No cal dir que l'estat de penuria del Príncep repercutía a la casa de la seva filla l'Infanta Johana, la qual, «e totes ses companyes o passen fort mal e que vij. meses son passats que nols es estat pagat j. diner, ans no solament per ales dites companyes, hoc encara, per aprovisió dela dita Infanta e encara a metges e altres coses a ella, que no es ben sana, necessaries, hom haut a manlevar e embaratarse entant que ara no troben pus que manlevar, no han que baratar ni metre penyora». Aquestes noves, que sab lo Primogènit per familiars de la sua filla, fan que procuri «que ales dites companyes e a tots altres aquí sia degut, sia pagada la quitació a ells deguda de vij. meses ja passats e encara fets que ala ama dela dita Infanta sia pagat tot ço que li sia

Digitized by Google

degut de temps passat, com ja sabets lo gran càrrech que ella na sostengut en sosté de present e com na jaquits en jaqueix tots sos afers de que li es gran dan» (1656-55).

Aquesta miseria daurada, qui ja feya molt temps havía trascendit al públich, «he entés que per alguns se diu en la vostra cort del mal regiment que ha en ma casa que es fort endeutada e no pot despesa mia ordinaria esser pagada», era deguda que sols tenía de renda 60,000 sous, y encara assignats sobre Mallorques, y no treya moltes vegades emoluments, perque les Corts feyen remissió general de totes penes civils y criminals de tot lo temps passat fins el dia del finament de les dites Corts : lo Rey li mudà lo lloch d'afermament, lo qu'era molt aleatori. Perçò demana al seu pare que li afermi l'assignació en lloch segur, la qual lo seu dispenser puga rebre quiscun any. «E creegats senyor que jo he posada ma casa en tal stament e ordinació ques vergonya e que ben pens que com vos lo sapiats vos lo loarets e faré mes si los dits lx. mil sous lo dit meu dispenser per ala dita provisió de ma casa pot reembre tots anys, car en altra manera, senyor, per res no entench que jo puxa viure sinó agran minva e desonor mia» (1739-128). Una setmana després, en altra lletra al Rey, hont li parla de l'àpoca de 18,000 franchs de la dot de Matha d'Armagnach, afegeix : «E sobre la partença mia daquesta ciutat (Valencia) e sobre la manera que he hauda atenir per aquesta poca de gent darmes e lo sou que he hagut atorgar per tal que puxa haver lances e homens acavall ala gineta e ballesters qui tiren ab erba, com per als, yo no son pogut passar», y fa que li reconti lo portador de la lletra (1739-46 g.).

* * *

Atent y correcte sempre, al acusar rebuda d'una lletra a la sua germana d'Ampuries, innovantli 'l part d'un fill, diu, entre altres coses: «havem haut e retenim de la dita deliurança e do, gran plaer eus grahim fort ço qu'escrit nos havets» (1740-40). Recomana als de la seva casa que tots aquells qu'assistexin al dinar que dóna en honor del Comte de Foix, son futur gendre, no portin vestidures de dol per la mort d'En

Digitized by Google

Guerau de Cervelló, car, per no entristir la festa, no vol qu'algun assenyadament se'n faça entró que les noces sien fetes. Y no es pas que fos indiferent a la mort d'En Guerau y que no sentís recança del amich perdut : vègis, si no, la lletra de condol, tan sentida en el fons com elegant en la forma, qu'endreçà a la desolada mare N'Elisenda de Cervelló:

«Sabuda la mort de mossen Guerau vostre fill, a qui deus perdó, havem haud despleer segons que bon Rey, princep e senyor deu haver, quan perd j. semblant baró e notable servidor de son Reyalme. Emperó, car la sua mort es estada honorable e tal com se pertany a virtuosa condició de cavaller, deu ne esser a nos lo despler pus remeyable, e vos qui sots mare, devets pendre conort del seu cas. Remembrant vos que no es maravella, mas gloria vostra, haver produit semblant cavaller de vostre ventre, car resemblant als seus e als vostres passats en art de cavalleria, ha finats, en servey nostre e de nostre pare, loablement los seus dies. Perqueus pregam, amonestam e manam, que ab bona paciencia suportets la mort del dit vostre fill, e axí com ell ha prevenguts los altres fills vostres e frares seus en lo passament daquesta vida, vos siats a ells e açó qui romás vos es, exemple de paciencia e de consolació, Car si piadosa cosa es plorar los defunts, pus piadosa es alegrar se de ço que deles criatures del mon plau ordonar a nostre senyor deus, a la voluntat del qual deu hom la sua conformar en totes coses. De nos, fets compte que axí per esguard del servey dessusdit, com dels altres serveys que nostres predecessors de bona memoria e nos havem reebuts daquexa casa, haurem vos e los dits vostres fills, en les oportunitats vostres e lurs, en nostra special recomendació. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a xij. de juny del any mcccxcij. — *Rex Johannes*» (1962-79).

Cuidadós de les coses més insignificants, se preocupa de la nana qu'En Guerau de Queralt ha portada per a la Duquessa, sa muller (1747-120 g.), y de les selles qu'aquesta necessita per a la sua entrada a Saragossa y 'ls matalafs del seu llit brodat (1740-96 g.). Demana a En Gilabert de Cruilles «moratells e moratelles negres de edat de vuyt en dotze anys» (1657-121), y en demana dos, per certa necessaria causa, a

Digitized by Google

En Pere Valls, «aquells que sien pus negres e pus petits» (1744-134 g.), y també un de negre a En Montbuy, perque té l'edat qu'ell desitja (141 g.). Se neguiteja perque uns brodadors qu'espera no arriben (1952-54).

Minuciós y detallista, se fixa en nimietats y perfils qu'altres passarien. A Valencia han de metre a punt dues galeres grosses y una altra de xica per a una projectada expedició a Cerdenya. De les grosses, la «Santa María», s'ha d'aparellar pel Sant Pare, y mana que's faça «en lescandelar, axí bella cambra com se pertany, la qual sia pintada ab lescandalar ensemps de vermell als costats e quey sien fets cayrons Reyals ab fulla dor segons ques mereix e quela cuberta sia dazur ab estels de fulla daur axí be com fer se pusca; la popa dela qual sia tota vermella e quela fornescats de totes altres coses quey sien necessaries...». «Axí matex vos manam que laltra galea grossa apellada Sent Johan, sia pintada de vert, axí com laltra dessús deu esser vermella e quey sia aytal diferencia que ço que seria dor en aquella ultra les armes Reyals sia dargent en aquesta, en la qual montará nostra cunyat lo Cardenal de Terovana» (1743-48).

Y tot ho detalla fil per randa, sense dexarse res al tinter; y lo qui reb les sues ordres veu y palpa l'encàrrech y pot complirles a satisfacció del Príncep, qui, per escrit, les hi ha dibuxades a meravella. Lo fragment de la lletra transcrita, dirigida a Valencia, y les dues que copièm, adreçades al seu fidel conseller y camarlench mossèn Johan Janer, ne son bella mostra:

«Mossen Johan : vostra letra havem Reebuda e entés ço que en aquella nos havets fet saber, volem ens plau e avos manam que la sela, lorigues e perpuntes de caval que havets tretes del archiu e fassats tornar de continent, com noles haiam mester al present; la maylla quen havets treta, fets ne fer ço que nos vos ne havem fet saber, de continent trametets nos ho; axí matex nos trametets la bossa per portar la bendera. E fets nos fer un penó de glavi vert ab letres daur, dela forma queus trametem per en sorribes sotsartre nostre; E per ell matex trametem vos lo nostre timbre e fets foradar lo bacinet e posarhii lo dit timbre per manera que vage be. E plau nos e volem que fassats les ores del dit bacinet de lautó que sia ben deurat per tal que sia pus leuger. Nos

Digitized by Google

trametem al Rey de navarra, quins en ha scrit, lo nostre strelau e lo horari quens havia fets en Bernat dez pla, perque a ell matex fets nos fer altre stralau e horari semblants daquells e quells haiam al pus tost que fer se puxa. Jaus havem scrit quens fessets venir en Pere Maestra dela nostra Cambra e no es vengut, daquens maravellam molt. Perque manam vos que de continent lon fassats venir com tantost que li haiam donada la intenció deles seles e altres arneses que volem quens fassa, sen porá tornar per ferles aquí» (1749-80).

«Mossen Johan : nos vos tramatem, per ximeno de nostra botelleria, un scut que mossen Ramon de Bages nos ha aportat, qui es stat de peruça. perque volem, eus pregam, dehim e manam, quel dit escut decontinent nos façats aquí despintar e quel nos façats pintar de fin carmesí vermel e que al mig del scut haia un collar dor pintat ala nostra empresa e al sobrepús entorn que sia sembrat de v. gregues dor, peró que de continent que sia fet lons trametats sens falla per persona certa. Axí matex volem quens en façats fer aquí dos altres semblants daquest queus trametem, ni mes ni menys, Mes que la un sia pintat de carmesí vermell ab barres dor a nostre senyal e laltre que sia pintat de fin vert ab breus dor sensse letres. E açó vos pregam se faça al pus tost que fer se puxa e que per res no haia falla. Peró lo primer nos trametets de continent quel haurets fet pintar segons dessús es dit» (1749-82 g.).

Dóna el nom de *Gerona* a un seu heraut, qu'era dels aptes que's trobassen en Alemanya, y li dóna en honor del Ducat que, mentres fou Infant era la seva dignitat capdal (1745-175 g.). Al enviar una embaxada al Sant Pare d'Avinyó vol qu'hi vagin representants de tots los Regnes de la Confederació y no sols de Catalunya (1743-18 g.). Troba que'l fill del Comte d'Ampuries «es sobres fadrí per anar en Cort» (1745-129). Vol saber «lo senyor Rey com usa en sa Cort de cavalls quis afollen per ahurtar* corrent daquells de sa cort e de açó volem esser certificats per lo ahurtament qui fo fet den Francesch Janer e den Johan dez Vall, uxers nostres» (1669-35 g.). Aquestes ingenuitats d'infant en ell, sovintejaven : ja s'ha vist que, quan ses esposalles ab

* Ahurtar : embastir.

Digitized by Google

Violant de Bar, a la qual ell no coneix, demana a Pere d'Artés que li trameti «en un fil laltea de la Duquessa nostra esposa e quens façats saber si es tan bella com la de Geneva» (1658-32), referintse a la germana del senyor de Milà, una de les propostes en matrimoni. Altra vegada, pregunta si es veritat «quel senyor Rey fa lavar los cavallers que mengen a la taula ans ques leven de taula» (50 g.).

Ab tot, quan convenía prenía les seves precaucions, com, per exemple, fent dir al Papa d'Avinyó «que daçó ni deres als que nos li escriscam no faça res sil dit senyal (lo convingut ab el Papa) noy es. Car moltes vegades nos cové de complaure a uns e a altres e pregar e suplicar per ells que nons hi indueix afecció alguna». Aquesta advertencia la motivava que, importunat per En Rocabertí, escrigué al Sant Pare en favor d'un fill d'aquell, «e per tal com aquell fet no haviem ni havem acor, volem que digats de part nostra al papa que non faça res, jassia que bé presumim que no fará en tant com les letres que sobre açó li havem trameses no es la senyal qui es emprés entre ell e nos» (1656-31).

Aficionat a fer frases, n'aprofitava totes les oportunitats : Quan lo Rey En Pere persegueix lo Vescomte de Roda per la resistencia que, en absencia d'aquest, féu un seu domèstich, de propia iniciativa, al oficial reyal, demana al seu pare que no 's faci cap demanda civil o criminal contra lo dit vescomte, gran servidor de la casa reyal aragonesa, «car, senyor, personas hi ha que per febra continua no deuhen morir e altres que per terçana o simple febre no deuhen escapar, segons que cascuns ho merexen» (1743-119 g.).

En lo seu primer any de regnat, parlant del càstich a uns bandos fet per l'Infant Martí, opina que val més usar de rigor que de blandiment, y que «es ben rahó que ab ferre sien curats los vicis qui no senten benefici de medecina» (1751-109 g.). Passats quatre anys, repeteix la matexa frase dirigintse, desde Vilarrodona, als consellers de Barcelona, parlant d'uns càstichs : «e siats certs que deus volent nos provehirem en ço quens fets saber e en los altres afers per tal manera que será servey de deu e honor nostra e bon stament dela cosa publica e no será blandit en res ... sofirá e *es ben raó que ab ferre sien curats los vicis qui no senten benefici de medicina*» (1962-4 g.). Lo bisbe de Valencia té mal

Digitized by Google

als peus, y li escriu que temía «que no fossets mes en la confraría dels puagrossos» (1667-127). S'acosta Nadal, y ell ho expressa axí : «cor empró la propvinent festa de Nadal es quaix en casa (1744-102 g.). A Burriana fan parada devant d'ell les lances del bisbe, y de les cent lances que devien mostrar, sols se'n han trobades noranta dos, y encara «no ni ha pus de l. que poguessen portar lo cors de sent Antoni» (1742-4 g.). Té un corcer que deu ésser tan dolent, «lo qual nos manam detrás ab la escona», y solicita el d'En Bernat de Pinós (1952-40). Fa dir, usant l'ironía y fent un joch de paraules, a Na Beatriu de Queralt, per la Duquessa, «que en Garau son marit es axí *enflemat* ab la *flamencha*, que nol hic havem pogut fer partir, be quens ha promés que sen irá ab nos con irem aquí» (1756-58 g.). Y vol que a pillarts de companyes estranyes, fets presoners per l'abat y prohomens de Banyoles, «los faceits penjar per lo coll en tal manera que campejen en loch alt perque sien vists e mirats» (1957-66 g.). Y perque se sapiga que no es partidari de «Berthomeu quis fa dir papa», y qu'es fervent devot del Papa d'Avinyó, quan lo Papa de Roma li tramet robes, les fa forrar de letices y les dóna per albixeres a un missatger, «per tal com no volem esser conill de dues deveses» (1658-68).

Per a acabar, car són moltes les dites de Johan I, citarèm la resposta dada a uns familiars que li fan trufa, quan lo seu nuviatge ab Matha d'Armagnach, de fer grassa matinada : « ... E en açó queus han dit de nostre matinar despuys que fem noces, volem siats cert (parla al seu majordom) quens plau veer e conexer al levar, les robes quens vestim quines son e de quinya color; e lexam ales olibes e ales rates penades lanar ol volar dela matinada e dela nit, cor daquell del jorn les hage nostre senyor deu privades ell sab perque...» (1740-3 g.).

Lo dia 30 de març del any 1395, Johan escriu a uns embaxadors extraordinaris qui havía tramesos prop de Benet XIII, successor de Climent VII, amonestantlos severament per l'indolença llur y manantlos qu'incontinent retornin a Barcelona : els tira en cara lo bon temps que's donen en l'Avinyó dels Papes, y per a humiliarlos los fa denteta innovantloshi uns ardits que ha rebuts de París y àdhuch d'Avinyó, hont ells romanen.

Digitized by Google

Lo lloch de sojorn dóna ayres de versemblança al greuge reyal, car la ciutat provençal s'era convertida en faustuosa metròpoli, centre de convergencia de seleccions altes y baxes de tota mena : allí s'hi trobaven polítichs, intelectuals, guerrers, elegants, clergues, mercaders, no mancanthi ni viciosos ni aventurers, alguns dels quals probablement acabarien llur vida essent batalls de forca.

Podía dirse que «les Nacions s'abeuraven en el Rose. Los princeps de l'Esglesia havien bastides en les eres y en les espones de la Sargo senyorials estades : les dels burgesos y dels nobles se veyen barrejades ab llurs petxines y trompes y llurs teulades ab ráfech. Les esglesies ab llurs altars, les capelles y els oratoris, examenades pel burch, se comptaven per milers. Ventaven les campanes de cent cloquers fent ressonar gayament lo llur tritlleig damunt la vila y en la fosca de la nit les imatges de les Verges lluhien iluminades en les cantonades»,* essent alguna vegada testimonis de crims comesos, a la llum dels llantions que la devoció alimentava, per una daga a sou de la Venjança o una espasa posada al servey de la Honor ofesa.

Pels carrers y calls y places la gent formiguejava y les dames avinyoneses veyen passar des llurs finestres corondelles, els capells de porpra dels cardenals y 'ls capells orellats dels ciutadans rumbejant entremig les cervelleres dels homens de paratge y 'ls caperons dels menestrals, que, barrejats ab les rotes dels juheus, els vays y erminis dels mercaders y les xies dels magistrats daven a la ciutat un cayent cosmopolita.

Desiara 's sentía 'l remoreig de les oracions dels romeus que, procedents de terres llunyanes, anaven a copçar la benedicció jubilar del Apostoli, les flestomíes y llengoteigs y dicteris dels pillarts ubriachs exits del hostal o la taverna, els planys dels penitents flagellants implorant de la misericordia divina la remissió de llurs pecats y les grasses riallades de les dònes bordelleres responent als propòsits lascius xiuxejats a cau d'orella per jovincels desvergonyits.

Aquella Babilonia occidental, que l'irritable Petrarca havía qualifi-

* Mistral, *Nerto* : «Lou Papo».

Digitized by Google

cada anys enrera de "infern dels vivents, sentina de vicis, oprovi humà, última fetor de l'universa terra", era tota ella animació y bullici, follía y gaudi. La luxuria y la simonía, nascudes de la barreja heteròclita y monstruosa de la religió y la disbauxa, inspiraven aquella vida aparentment exuberant, pletòrica, intensa, precursora d'una decadencia inevitable, per ésser una vida social corferida que dessota un fals oripell de sanitat amagava un poble corromput, malaltiç y brèvol qu'inconscientment s'apropava a la fossa disfreçant son panteig ab rondells y virolays, cornar de ministrers y cascabellades de jutglars.

Heusací l'ambient que respiraven a ple plumó 'ls Embaxadors extraordinaris tramesos a Avinyó per Johan I, quan reberen l'esmentada missiva del Rey, quin contingut sembla palesar l'indignació reyal envers llurs persones y que, com havèm dit, fa creure a qui la llegeix qu'està motivada abastament : com no havien de trobarshi a pleret en mig d'aquell platxeri, oblidant la llur missió, uns micers habituats a una Cort com la dels Reys d'Aragó, si bé luxosa y sibarita, de costums més familiars y ordenades?

«Lo Rey Daragó.

Entés havem que vosaltres vos soiornats eus donats aquí de bon temps e anos par que axí sia car no havem algun ardit vostre ni sabem que havets fet ni enquins partits sots de nostres afers. Perque dací avant donats fi a vostra triga e venits vos en mantinent car de huymes noy estats a nostra honor e enlo sobrepús nos facem ço que deus nos aminstrará. Noresmenys sapiats que nos havem haudes respostes deles letres que segons que sabets tramesem derrerament a París e jassia que enlajust de prelats quel Rey de França ha fet fer a París ell haia haud consell de cascum dells sobrel fet del scisme dela sgleya e aquell consell sia stat donat ab sagrament empro nos lo havem sabud de punt a punt. Sabem aximateix per letres daquí a nos trameses que aqueix sant pare no fa ni ha fet res sinó per paor e quel Rey de França ne ha haud dell per açó tot quant ne ha volgut nin vol. Item sabem quels Cardenals se son penedits es peniden fort assats com lo han elet e sen tenen per decebuts per aquestes coses e per altres de que al present no volem fer menció venitsvos en e no curets més avant de res més queus entornets

Digitized by Google

ab lo que fet haiats si res hi havets fet car nos sabrem que fer e no volem que per afers nostres li siats pus avant oportuns ni inoportuns. Et guardats que sobre açó nous haiam altra vegada scriure. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a xxx. dies de Març del any mcccxcv. — *Rex Johannes.*

Ambassiatoribus Regys in curia Romana» (1968-21 g.).

Aquesta lletra fou escrita no per ésser creguda pels Embaxadors, sinó per a ésser mostrada a Benet XIII, al objecte d'esperonarlo y ferli resoldre favorablement els afers que motivaven l'embaxada extraordinaria. Però si 'l contingut de la lletra no s'havía de creure, aquesta portava interclosa la següent cèdula qu'interpretava a meravella 'l pensament del Rey:

«Jassia que per la letra present vos scriscam en la manera que veets emperó nostra entenció e voler es que aturats encara aprés que reebuda la haurets vj. o viij. o x. dies al tot més. E si lladonchs haurets fets nostres affers sinó queus en vingats açous trametem adir ab la present cedula per tal que la letra puxats mostrar si obs será e que cremets aquesta cedula. — *Data ut in litera. Rex Johannes.*

A nostres ambaxadors qui son en avinyon» (1968-22).*

Bo de mena, humil y modest, sense arribar al servilisme del Emperador Adrià, «*Plebis jactantissimus amator*», jo crech que sols niaren en son cor dos odis permanents : l'un, als enemichs del Sant Pare d'Avinyó, del qual ell ne fou un dels campions més estrenuus, com veurèm al tractar de la seva religiositat; l'altra, a la seva marastra, Na Sibilia de Fortià. D'aquest n'hi ha una prova palesa en lo Memorial de lo qu'En Pere de Berga digué de part del Rey Johan al Papa: «Primerament li dirá que com fra Francesch de Abbatet, abat Darles, a prechs de la reyna madastre del senyor Rey sia stat provehit dela abadia de Ripol, la qual es en frontera de son Regne e ha viles e castells e forçes. E lo dit senyor, per les malvades obres que la dita Reyna li feu vivint lo Rey, pare del dit senyor, haia per sospitosos lo dit Fra Francesch, com sia en gran deute de sanch ab la dita Reyna e

* Joseph M.ª Roca, *Rev. Catalana.*

Digitized by Google

tots los altres parents daquella. Perçó ell per res no soferria quel dit fra Francesch tengués ne possehís aytal abadia, majorment per raó deles forçes e castells dessús dits. *Item* : com lo papa de volent pusca fer volent, li placia provehir lo dit fra Francesch en altres parts, ço es, en Sicilia, en Cerdenya o en Athenes» (1952-44 g.). Y passen tres anys, y parlant a la Reyna de l'anada a Vilafranca d'una missatgería de Saragossa, encara se'n recorda : «com aquella ciutat haia molt e notablement servit totstemps al senyor Rey nostre pare a qui deus perdó e a nos, specialment estants primogenit, en temps dela persecució de nostra madastra...» (1958-116 g.).

Y l'odi a la madastra tenía trascendencia, car eren molts los vassalls que, si no 'l sentien, ho aparentaven, car els tenía més compte ser plasents al Rey futur per dret propi qu'a la Reyna *per accidens*. Y aquest allunyament dels vassalls el palesa la relació feta del acte de la coronació de Sibilia a Saragossa, hont hi consten solament En Rocabertí, En Bernat de Cabrera, N'Anton de Luna, Don Pedro de Prades, En Pedro Ferrándiz Dixer, En Bernat Pinós, mossèn Huch d'Anglesola, En Blasco Dalagó, mossèn Arnau Dorcal, En Not de Muntcada y 'ls qu'hi anaren més per dever que per sentiment (A-XI).

En l'altra gran discordia que visqué, y que tanta trascendencia històrica tingué per al Reyalme de Castella, me referesch a l'aferriçada lluyta dels germans *Pedro el Cruel* y *Enrique de Trastamara* fou partidari d'aquest, com ho demostra en les lletres qu'escriu al Rey, enterantlo de lo que passa, puix ell se troba més proper a la frontera castellana quan lo desenllàs tràgich y la responsiva al Vescomte de Rocabertí, al qual encarrega que «saludats vos molt lo Rey Don Enrich e Mossen Bertran (Duguesclin), certificantvos que dela prosperitat que deus ha donada al dit Rey havem fort gran goig e plaer» (1736-17). Aquesta lletra porta la data de 31 de març de 1369, y l'assassinat de Montiel tingué lloch lo dia 23 dels matexos mes y any. Previament ell era enterat, com escriu al seu pare, de «los avistaments que aquests Reys de Castella fahien e que sabien [les ciutats, viles y lochs fronteriços] que venien a palea, perque, si lo que deus no vulla, lo Rey En Pere hagués vençut...» (18 g.). En altra lletra, escrita l'endemà, li

Digitized by Google

innova «que vuy a ora de vespres haguí una letra de lo Castellá Damposta don Ferran lopez de heredia, de la mort del Rey en Pere» (19 g.), y li tramet. Aprés, envía una lletra d'En Gómez García, «en la qual letra se fa mençió dela mort del Rey don Pedro e creu senyor que dela mort sia veritat que per letres daltres persones de Castella son vengudes açí en Saragoça continents la dita mort e per aquella matexa forma sens que no si muda sustancia». De totes maneres encara no n'està del tot convençut de la mort del rey castellà, car fineix : «emperó, senyor, jo non he haudes letres e con naia cert ardit yous ne certificaré decontinent» (1736-17).

Digitized by Google

RELIGIÓ Y CASA

Johan era creyent, y tenía rahó 'l despreocupat d'En Bernat Metge quan li deya, en son *Somni* : «Ja may no viu ni poguí conexer que fossets mal crestiá ni impiadós». Fou catòlich y catòlich practicant, freqüentant los sagraments y sotmetentse a dejunis voluntaris, y preocupantse de tot quant en sa casa y en son Regne tenía relació ab lo servey de Déu.

«Lo primogenit:

Per relació dalscunes persones dignes de fe, havem entés que vosaltres sots en divisió e en alcun contrast ab lo vostre Prior. E com nos, ab altra letra nostra haiam provehit e manat al provincial del ordre vostre, que man e inibesca al dit Prior que de vosaltres no sentrameta entró que nos siam en Barchinona e la dita diversió e contrast haiam mes en degut estament : Perçous dehim e manam que en cas quel dit provincial no obehís nostre manament dessús dit, ço que no creem que no faça, vosaltres en res ne de res no obeissets, ne fessets cosa alcuna quels damuntdits provincial e Prior o qualsevol dells vos manassen ne ordonassen, ans ho notificassets tantost a nos que hi provehiriem de remey covinent. Si empró, lo dit provincial vos assigne frare Maciá Barthomeu en loch del Prior dessús dit, plau a nos que obeescats a aquell en tot ço que acostumat es e dejats.

Prioresa del monestir de predicadores de Barcelona» (1660-31).

Un dels preveres de la capella de son palau major de Barcelona «ha fetes e fa moltes e diverses coses, les quals nos pertanyen a honestat de capellá e en special que sie nostre», diu Johan al enterarsen, y mana obrir una informació sumaria, y si aquesta ho conferma, lo culpable

Digitized by Google

«daquiavant de semblants fets se abstenga o que faça permutació del dit benifet ab tal persona que sia honesta e de bona fama e conversació» (1964-166 g.).

Y quan té esment que'ls capellans de la capella del castell de Perpinyà no complexen com deurien en fer l'ofici divinal de nit y de dia, ordena al batlle que si no complexen, que no'ls pagui, «si donchs evident necessitat no havien de lur persona, de la qual vos, ab algun metge de la dita vila, haiats plenera informació» (1964-190 g.).

Desgraciadament eren masses los clergues, tan regulars com seculars, als quals los abellien les coses mundanes y les preferien més que'l predicar a les orenelles, com Sant Francesch, y als peixos del Adriàtich, com Sant Antoni de Padua.

Quan incorren en culpes tan greus que meresquen l'extrema punició, no 's detura pas, però vol salvar la sua conciencia y la dels altres: per aquest motiu, puix havia condemnat a En Palou qui 's deya clergue simple, per una mort comesa «dupte que nos en rest algun carrech de vet, jassia que considerada la sua mala e dapnada vida, nos en tengam per encarregat. Emperó per esclarirne nostra consciencia, manam vos quen façats paraula al sant pare e que li placia quen trameta absolució bastant anos e aqualsque altres de nostra casa qui haien cabut en la dita execució» (1668-74 g.).

La sua capella se componía de tres cortines de scudat dobles vermell, de 12 palms d'ample y 10 de llarch cascuna menys de les bagues, un drap de peus ab senyals, per a tenir dins les cortines, de 14 palms de llarch y 10 d'ample. Al respatller un drap de camoca vermell, obrat de si mateix, y forrat de tela vermella, de 15 palms de llarch y 8 d'ample. Una coberta de drap de llana ab senyals per a tenir devant lo senyal fora les cortines. Sobre la cadira de recolzarse dos draps de seda de camoca : la un, tot tès, y l'altre, ab orla tot entorn ab senyal reyal. La cadira era de ferre coberta de cuyr vermell, y tenía tres coxins grans de vellut vermell, d'ultramar, y un de xich per a l'altar de lo mateix.

Entre los ornaments y joyes hi constaven un tern complert per a missa cantada, de drap d'or de Lucca, corrent en vermell, y axí mateix els devantal y frontal d'altar, unes calderetes d'argent petites de suatges

Digitized by Google

daurats per a l'aygua beneyta, y unes taules d'argent, petites, daurades y esmaltades, per a dar pau.

En lloch de trossa, per a portar la capella en camí, utilisaven un cofret redon portàtil (1737-63 g.).

Si bé gastava, no perçò llençava, perque quan disposa lo que vol per a la sua capella, parlant dels ornaments, aconsella que dels troços que romandran del drap d'or del tern «sien feytes punys als camís e cuberta dret lo cap als amís e adetrás dret los peus als camís una peça cayrada e ij. tallas qui portaran aquells qui vestiran les dalmatiques» (1737-63).

Com després de dinar sol resar cada dia, mana fer un oratori dels set goigs, qui hagi 2 palms de llonch y 1 d'ample, y qu'hi sia en lo mig lo crucifix, y que si's vol puga penjarse l'oratori, ab una anella, d'un clau (1658-85).

Per a la capella del castell de Tortosa, y per ferne una casulla, hi trameté una peça de drap d'or (1957-151), y tenint noticia qu'un llamp ha ferit aquell castell, s'aconhorta, car «es obra divinal e açó que deus fa no pot hom contradir, sinó que sia fet a la sua volentat» (1964-187).

La matexa resignació demostra al rebre ardit de la mort del seu germanet, l'Infant Pere : «Beneyt sia nostre senyor Jesucrist — exclama — aquí na plagut axí ordenar e qui dela fi de cascuna deles sues creatures fa ço que li plau» (1657-22 g.).

Solía fer oració en un oratori que quan no es ab ell lo demana (1659-111 g.), y, a propòsit d'oració, el conseller Pere Dezplà li fa menció en una lletra d'una oració qu'ell sab, y li demana que n'hi dongui trasllat (1743-187 g.).

En Bernat Çacot va a Damàs y li encarrega quatre ampolletes de Santa María Sardenay, part o partida de la verga de Moisès, de pedres de Santa Caterina hont ha flors; coure o ferre o acer o llautó de la porta daurada; part o partida del pilar de Nostre Senyor, del Sant Sepulcre y de la pedra de Monti calvari (1739-49). Vol qu'En Berga, qui es en Cort de Roma, li aporti «deles veroniques e dels jaspis qui aquí son» (1744-127).

Digitized by Google

Fa demanar al Sant Pare d'Avinyó, per mossèn Berenguer de Cruilles y micer Narcís de Sant Dionís, a obs de la Duquessa, dues butlles : una, per a que, ab portes obertes, puga, en temps d'entredit, ohir missa com feya la Reyna Elionor; altra, per a que puga menjar carn en la quaresma y en altres vigilies (1742-93 g.).

Havent d'anar a vetllar a Nostra Dòna del Puig, mana al seu sots dispenser que li faci fer «un brandó de cera blancha qui cost xxv. florins dor Daragó e fets hi pintar senyal Reyal ab los collars, lo qual nos haiats aquí a madona Sancta Maria del Puig divendres propvinent» (1747-47). Va a visitar Nostra Dòna d'Arguenes y li fa l'ofrena d'un «brandó de valor de vj. florins pintat tot de color vert e dessús nostres armes en iiij. o en sis lochs» (1666-122). Y va «a Osca a nostra dona de Sales a vetlar» (1742-76 g.), y a Montserrat, «per vot e promissió quen havem feta» (1744-91 g.). A Montserrat, hont tenía molta devoció, fins el punt de desitjar esserhi soterrat, molt sovint hi fa presents : un calze (1744-80 g.), canalobres fets expressament (1657-38 g.), un barral d'argent (1952-79) y altres y altres joyes demostradores del afecte del Príncep a la Madona bruna catalana.

Dóna 100 florins per a la custodia del cors de Jesucrist de la Sèu de Barcelona (1744-80 g.), y intervé per a que'ls jurats de Valencia paguin «un reliquiari dargent daurat e esmaltat en que estiés j. dit de la ma de Sant Jordi», al argenter Bartomeu Coscolla (1745-59). Per la Candelera tramet cera blanca benehida a sa filla, la Comtessa de Foix : «iiij. brandons grossets, iiij. dotzenes de brandonets mijancers e vj. troçols de candeles» (1964-153).

Fa enviar un ciri blanch a Avinyó per a que'l portin «la on jau lo Cors del Cardenal de Lucenbosch «e ordon — diu 'l Rey — que tota vegada ques diga missa la on jau lo dit cors e levaran lo Cors de Jesucrist, que encenen lo dit ciri» (1962-68 g.).

Cobeja construir una capella a la Verge del Portal Nou de Barcelona; però, existint sobre la dita devota certa competencia de jurisdicció entre les Parroquies de Sant Pere y de Santa Eulalia del Camp, vol dexar abans de construirla ben expedita la sua acció, y acudeix a l'autoritat del bisbe. Lo bisbe devía intervenir, y la sua proposta, si fou

Digitized by Google

acceptada per lo rector de Sant Pere, no ho fou per lo prior de Santa Eulalia, y llavors lo Rey Johan se decideix a escriure personalment, desde Vilafranca, al bisbe y al prior.

«Bisbe : sapiats que nos, per la devoció que havem en Madona Sancta Maria e en special en la devota del portal nou, havem deliberat que aquí sia feta una capella. On com nos cobegem que lo constrast qui es entre la parroquia de sent pere e la parroquia de Santa Eulalia des Camp per rahó de la dita capella, sia declarada e que aquella capella aquis puxa fer sens tot contrast, pregam vos que la dita questió, la qual vos e vostre vicari havets vista, vullats declarar en tal manera qui daquí avant en la dita capella nos fassa alcun contrast. E daçó farets anos servey lo qual molt vos grahirem» (1952-54).

«Prior : ja sabets com nos, per la gran devoció que havem en la Verge Maria e en special en la devota sua del portal nou de Barchinona, entenem afer allí una capella en la qual se puxa celebrar missa en Reverencia de deu e sua. E pertal con lo loch on la dita devota es era en contrast de vos axí com a Prior e la parroquia de Sent Pere, havem pregat lo bisbe de Barchinona e son vicari quel dit contrast aclarís e levás de carrera e que la dita devota donás a cascun certa cosa cascun any. On com la dita parroquia de Sant Pere ab volentat e assentiment del dit Bisbe, sia passada a certa covinença per rahó dela dita devota. E vos no vullats passar a semblant, Maravellant nos molt daçó, vos pregam que vos hi vullats axí matex passar, per tal que la dita Capella se puxa fer sens tot contrast. En altra manera nos hi hauriem a provehir per guisa que vos e altres conexerets que nou haurem per agradable» (1952-92 g.).

Posseheix devotament «una de les camises que nostre senyor deus portá en la qual no ha neguna custura», y com que la mostra en alguns dies solemnes del any, demana al Sant Pare que li placia otorgar alguna ampla indulgencia a aquelles persones que seran presents quan la dita camisa inconsútil se mostrarà (1958-168).

Ajuda les despeses que farà N'Arnau Çaplana per a anar al Sant Sepulcre (1657-43 g.).

Estant prenys la sua muller, ell escriu a En Pere d'Artés, de Va-

Digitized by Google

lencia, «que limne de *Magnificat* se ligirá al pas o temps del infantar dela dita Duquessa» (1744-41).

Quan Rey, vol que N'Artés y 'ls altres embaxadors jurats los afers que tracten a Valencia, vagen a visitar lo Monestir de Cartoxa y 'l recomanin «afectuosament e devota als priors e frares del dit monestir» (1751-57).

Se preocupa, ab temps, que'l menoret qui deu sermonar devant seu en la capella reyal, la vigilia de Nostra Dòna de setembre, hi sia dos dies abans (1960-139). Per a confessarse 'l dissabte, si té distant lo confessor, vol qu'aquest sia ab ell «per divendres tot dia atot lo pus luny» (1656-61 g.).

Es fervent santificador de les festes preceptuals, que compleix religiosament y devota, no treballant y no tolerant que's treballi per trascendent y important que sia la tasca. Perçò per Nadal, com «son dies en los quals per reverencia de les festes nos pot entendre en afers», fa romanir en sa Cort un micer ab qui consultarà, festes passades (1667-50 g.).

Demana, en Cort de Roma a Avinyó, brandons de cera blanca, benehits per la propia mà del Apostoli (1658-124 g.), y, sojornant a Figueres, hi envía palmes per a la festa dels Rams.

No tenía permís per a ohir missa ell y sa secuela en monestirs clausurats, axí com de menoretes, y trobant «emperò, que de dret nou devem fer sens licencia», la demana al Sant Pare, solicitant axí mateix per a la Cort de sa filla, l'Infanta Johana, idèntich privilegi per a ella y tots sos domèstichs, al ensemps que'l poder usar un altar portàtil (1658-141). El Papa hi accedeix volenter, y ell, tot seguit, tramet la butlla a la seva filla (1663-43).

Fa portar de Barcelona lo cofret d'argent ab sa clau, en lo qual es la Vera Creu que possehía sa difunta muller Dòna Matha (1656-61); mig any aprés demana 'l «cofret dela vera creu e totes les reliquies» (1659-143 g.). Més avant, que li trametin l'aygua de la Vera Creu y una tovallola obrada (1660-28) y trenta croats d'argent per a l'oferta del Divendres Sant (1656-61).

Estant en plena lluyta, y fòra de Barcelona, insisteix ab l'almoyner

Digitized by Google

que'l Dijous Sant, en lo palau, se faci l'almoyna de consuetut als pobres barcelonins.

A les persones religioses els guardava grans consideracions.

Tenint por les monges de Pedralbes d'unes companyíes en armes, demanaren que les dexés hostatjar en lo Palau menor, y ell hi accedí tot seguit, y quan arribà a Barcelona s'albergà en lo Monestir dels Sachs, mentres la Reyna Violant anava a hostatjarse a casa d'En Francesch Torre (1957-8).

Recomana al Sant Pare clergues, sempre de bona fama y bona vida, per a càrrechs eclesiàstichs (1458-168, 1671-11 g.), y per dessobre de tot, recomana 'l seu confessor «per tal com de nostra infantesa a ençá nos ha leyalment e continua e ben servits com aprom e savi hom e abte e bon clergue que es». Apoya lo seu prech dient que no es cosa novella que confessors dels senyors temporals hagen prelatures en les terres d'aquells, «car segons que som certament enformats, frare Aranyó, Confessor de nostre besavi lo Rey En Jacme, fou Bisbe de Leyda; frare Ferrer dabella, confesor de nostre avi lo Rey Namfós, bisbe de Barchinona : frare Sanç, primer confessor de nostre pare, Bisbe de Taraçona e en aprés Arquebisbe de Tarragona e frare Johan, segon confessor, Arquebisbe de Caller, frare Pere Cuna, tercer confessor, fou fet per papa Urbá Bisbe Deuna e enaprés mudat per Papa Gregori al Bisbat de Mallorca e encara segons que havem entés es cert quel Pare Sant ha fet en aquest any Bisbe Dalbí lo confessor del Duch Danjou qui es preicador...» (1658-29).

En una de les recomanacions que fa per a l'Abadiat de Poblet, vagant per defunció, diu en lo *Post scriptum* al seu representant en la Cort papal d'Avinyó : «E si per ventura lo dit pare sant demanava si lo damunt dit Maestre vicent es estat dela part de Berthomeu, podets li respondre que de primer be... lo fet. Mas tantost que nos nos som declarats, ell seguí acabadament en açó nostre camí» (1668-119 g.).

També demana lo Bisbat d'Osca per a «frare Vicens Ferrer, confessor de la Duquessa, cara companyona mia» (1667-125 g.).

En lo gran Cisma occidental, com es dit, féu la part de Papa Clement, «axí com daquell que canonicament e ledesma es estat elegit», y

Digitized by Google

de son successor el Papa Luna, y aquesta part la féu ab convicció, propugnant ab energía y constancia, cercant y solicitant adeptes de tal manera, que lla hont no arribaven els prechs se feyen sentir les menaces : «E açó per tal com aquells qui nostres justs prechs no obeexen axí com ell (Bertran Desvall, per a qui solicitaven l'ofici de canciller) no ha aquells que fets li havem per papa Clement, no merexen haver ofici ne gracia de nos» (1658-68).

Altres vegades ho tractava irònicament, prenentho a trufa, com ho palesa aquesta epístola a En Johan Janer:

«Mossen Johan : nos, com a vertader catolich, som e volem esser en obediencia del papa Clement, axí com daquell qui canonicament e ledesma es estat elegit; E cor haiam entés que alscuns de casa del senyor Rey e daltres, los noms dels quals vos trametem escrits en una cedula dins la present, empatxen e torben no saben perque, lo fet del dit Papa, lo qual mercé de deu se avance tots jorns, volem perçó eus manam, quels enfaçats gracies de part nostra, dienlos noresmenys, que nos los ne entenem a perseguí despecial gracia e favor en tots lurs afers. E notificats nos clarament ab vostra letra la resposta que haurets de cascun dells» (1657-126).

Quan lo bisbe de Valencia li consulta si ha d'acceptar lo capell cardenalici del Papa Urbà, li consella que s'abstingui fins que'l Rey s'hagi determinat «ab qual deu tenir. Car bens pensam e creem certament que vos elegirets e tenrets en aquest fet la sua via e fer nets ço que devets e delals errariets for leig» (1657-88). Malgrat lo seu partidisme, lo consell era rahonable.

La rahó de l'indiferencia reyal també la fa servir quan no vol que les monges de Pedralbes obehissin al Infant Pere, qui, com a frare menoret, hi devía exercir autoritat (1665-3 g.).

Bé es veritat qu'aquest argument de l'indiferencia de Pere III era una excusa que no s'hauría treta a faysó si 'l Papa ofrenador del capell hagués estat Papa Clement. Ell lo que volía es que no acceptés dignitat del de Roma, perque 'l sol fet d'acceptarla era tàcitament regonèxer la llegitimitat. Y perçò fa gestions prop la Reyna per a assetjarlo per fam:

Digitized by Google

«Mossen Galceran : Entés havem que nostre oncle linfant en pere es aquí en Barchinona e que ha proposat pendre lo Capell daquell ques diu papa Urbá e esser son Cardenal. E com açó, sis metia en fet, fos gran derrisió sua e minva del senyor Rey e nostra e detots los altres parents que ha, la qual cosa nos de nostre poder e saber volem e devem desviar, Per çous pregam e manam que de part nostra preguets la senyora Reyna, aytant afectuosament com porets, que per honor e amor del dit senyor e de nos procur e faça ab aquell meteix senyor quel proposit del dit Infant, en aquesta part, no haia acabament, ne vaia avant e a açó a enpatxar porá molt valer quela dita senyora faça que en P. dezvall al dit Infant per res no aministre ne do diners. Sabents que ab altra letra nostra, la qual vos trametem ensemps ab aquesta, pregam nos la dessusdita senyora que do creença e fe a vos deçó que sobre lo dit fet li recomptarets de part nostra En lo qual vos pregam que siats fort diligent e curós, axí com la cosa ho requer e de vos plenament confiam. Dada en perpenyá, sots nostre segell secret, a v. dies de febrer del any m.ccclxxx. Aximeteix escrivim ab altre letra al dit en P. Dezvall, en la qual cometem creença a vos sobre lo dit fet, perque len podets dir ço que mellor vos paurá, a fi que res per lo senyor Rey no pach al dit Infant ne a altre per ell. Dada *ut supra*. — *Primogenitus*.

Fuit directa Galcerando de Vilarigio (1658-144).

Escriu, també, al interessat que desitjava parlar ab ell, y no podentse veure per la distancia y la molta antiguitat del seu oncle, li demana que li trameti frare Ramon de Serrià, son company, al qui dirà lo que «no pot dir per letra ne per altra persona del mon» (144).

Lo prelat li devía contestar fent profecíes y parlantli de somnis y visions favorejadores de la sua tendencia, y ell li contesta ab duresa, rompent lo diàlech sobre aquest assumpte:

«Car avoncle : vostra letra havem reebuda en la qual se contenen assats entrecuydaments e pegueses. E volem sapiats que nos, mercé de deu, som axí leyal envers deu e envers lo mon e vertader crestiá e catolich con altre qualsevol puxa esser e que creem, axí com devem,ençó quel sant collegi antich diu e ordena dela catolica fe. E no podem per res dar creença a prophetes que vuy sien ne asompnis que facen ne

Digitized by Google

a visions que hagen noy han també avengut en les coses passades. E tenits daquí adavant vostra secta aytal com volrets; E nous curets escriure jamés a nos dela materia dessús dita Car nous farem nos a vos...» (1656-13).

Defensant l'Apostoli d'Avinyó, no sols s'indisposà greument ab son oncle, l'Infant Pere d'Aragó, sinó qu'arrostrà les ires y les indignacions del seu pare y l'antipatía de molts familiars y nobles qu'integraven les Corts dels diferents membres de la familia reyal. Perque ell, no 's limitava a defensar lo Papa provençal, sinó qu'atacava 'l de Roma, fins el punt que quan aquest li tramet unes vestidures, les fa forrar de letices y les cedeix com albixeres, junt ab 300 florins, a un missatger portador d'una bona nova, car no vol ésser considerat, com diu gràficament ab la frase de caçador ja citada, «conill de dugues deveses» (1658-68), y axò vol qu'ho diguin a tothom.

En cambi, li complau que Papa Clement haja donada llureya al Rey Pere y per a ell, demanant tot seguit «en quina disposició de vestedures li plaurá mes que la portem»; y li reitera la seva disposició «de fer tota cosa que toch sa honor (del Papa) e son avançament» (A-XII).

No volgué dissimular lo seu partidisme, qu'era conegut de los seus súbdits, fins a arribar qu'a voltes, àdhuch quan castigava ab justicia, s'atribuía a parcialitat, com succehí ab lo càstich imposat a fra Miquel, lo guardià dels menorets de Barcelona, després de qual càstich lo Primogènit degué escriure al Rey, son pare, per a vindicarse : «E cor posqués esser senyor quel dessusdit frare, qui es urbanista, ço senyor en veritat que jo no sabía quan li fiu lo dit manament, posqués alegar davant la dita excellencia que jo loich havia fet exir per la questió dels Papes...» (1664-34).

En aquest cas concret, potser no que no sabía les tendencies del guardià, però, en altres casos, sabentho, procura, ab excuses, decantar la balança a son favor.

«Mossen Francesch : entés havem que lo Bisbe de Mallorques e frare G. Saguarra e frare March, del orde dels preicadors, no esguardants que lo senyor Rey encara no ses declarat qual daquests papa Clement e laltre quis diu Papa Urbá es vertader papa e aqual daquests lo dit

Digitized by Google

senyor ne sos sotsmeses obeiran e tendran per vertader vicari de Jesu Crist, tenen la part del dit quis diu papa Urbá. Entant que per inducció lur, molts dela Ciutat e Regne de Mallorques estan en obeir e declarar lur intenció per la part del dit quis diu Urbá, Dela qual cosa, si axí es, som molt maravellats com es cosa deque se poria seguir gran error, escandol e mal en la dita Ciutat e Regne de Mallorques e açó contra Deu e justicia. E encara contra volentat del senyor Rey e nostra. E com en aytals errors se deia provehir ab remeys covinents, Per ço a vos dehim e espressament manam que vos, de part nostra, digats al dit Bisbe e frares que, de sermonar e induir lo poble dela dita Ciutat e Regne e los singulars daquells e encara tots altres, de aquella rahó se deien abstenir e guardar en tal manera que error alcuna no sen puxa seguir. E ques tenguen per contents almenys daçó quel senyor Rey se te per content. E que no vullen o entenen mes saber que cové a ells saber, En altra manera que sapien que si no sen abstenen que será cosa que sabrá mal e greu a nos e quels ho darem he aconexer en son cas e loch. Dada en perpenyá, sots nostre segell secret, a xj. dies de gener del any m.ccc.lxxx. — *Primogenitus*» (1658-114).

Si l'indiferencia del Rey, son pare, era la seva arma contra 'ls urbanistes, el criteri de llibertat era lo pavés ab que cobría los defensors de Papa Clement:

«Mossen Olfo : entés havem que pare vicenç farrer, del orde dels preicadors, per tal com segons sa conciencia e opinió que deus li ha dada, enten que la elecció feta per los Cardenals de papa Clement en vicari de Jesu Crist en terra, es estada justament e concordable feta e aquella valer e tenir segons deu e justicia es forment per alscuns vituperat e mal tractat, entant que es presumpció que ensa persona no prenga dampnatge, laqual cosa, si axí es, seria fort de mal eximple com a cascú haia deus donada franca libertat de haver aquella conexença e voler ques vulla, especialment en fet de consciencia e maiorment de aytal fet. Per que nos, volents que lo dit frare vicent haiats per recomenat e aquell mantengats e defenats, mantanir e defendre façats en totes aquelles maneres e guisas que fer porets, de guisa quel dit pare vicenç, mal ne dan en persona ne vituperació alcuna reebre no puxa,

Digitized by Google

Certifican vos que si lo contrari era fet seria cosa de que nos hauriem desplaer, lo qual vos membraria en son cas e loch.

Similis litera fuit directa juratis e probis hominibus Civitatis valencie Incipients "Prohomens".» (1658-116).

No actuant de llochtinent, té més llibertat d'acció, pot anar a regnes batudes, y pot dir a En Galceran de Pinós, al qual té per son especial servidor : «E per tal volem nos que lla hon nos havem lo cor nostre, haiats vos lo vostre e que en lo fet de Papa Clement, axí com daquell qui nos tenim per verdader papa, vos haiats per manera que ell e nos vos haiam que grahir» (1658-5).

Lo Rey En Pere romanía neutral, y seguint la sua política tortuosa y hipòcrita, s'aprofitava d'aquesta indiferencia. Per a dissimular, demanava consells, recollía parers y no 's decidía, y l'herèu, que si bé, conexent son pare, podía suposar lo cas que faría dels consells que li fossen donats, per si acàs, procurava qu'aquests decantessin lo seu pare vers les parts d'Avinyó, y es per ço qu'escriu al arquebisbe de Taraçona y al cardenal d'Aragó les lletres següents:

«Arquebisbe : segons que havem entés, lo senyor Rey vos ha escrit que anets personalment aell per lo fet de papa clement e del intrús. E com sia de gran necessitat que vos entre los altres hi siats, Perçó volem eus prègam que de continent tots altres afers lexats vengats al dit senyor personalment e açó per res no musdets com be sabets vos que altre noy ha qui tant hi sia a profit de papa Clement com vos serets e de açó nos farets fort gran servey» (1659-121).

«*Reverend padre e amigo muyt caro Como hubiessemos entendido quel senyor Rey ha evocados todos los prelados e grandes clerigos de su senyoria por al primero dia del mes de Setiembre agora venient a determenacion del feyto de los Papas, E que maestre Pedro Rius qui es muyt grand clerigo e de honesta vida e buena el qual finca aquí en Perpenyan noy ha sehido demandado, le havemos rogado quey de vaya por honra nuestra E aquesto porque somos ciertos que ha gran afeccion a Papa Clement la qual cosa ell nos ha atorgada de fer. Porque vos rogamos quel hayades por recomendado que ciertos somos que en aquesto fará todo bien*» (1657-109).

Per la seva part, també procura personalment ferli pressió, com

Digitized by Google

ho recorda en un capítol qu'hi ha en lo Memorial donat al Vescomte d'Illa, lo qui va al Duch de Berri per virtut de la creença per lo senyor Duch de Gerona a ell comenada.

«*Item* : com al senyor Duch (de Gerona) mes avant cové de anar al dit senyor Rey (Pere III) per que ha de fer ab ell ques declar fer papa clement la qual declaració lo dit senyor Duch te fort a acor» (1754-99 g.).

Si capta partidaris per a la Sèu d'Avinyó s'acora a la sola nova qu'algun d'ells puga fluxejar en son entusiasme o retirarse de la lluyta: una lletra al Marquès de Villena ho palesa clarament:

«... Axí mateix car cosí nos han dit que hun assenyalat Conseller del senyor Rey, diu que vos havets scrit al senyor Rey que nostre frare lo Rey de Castella sepenit molt con ses declarat per papa Clement, la qual cosa nos no creem ni donam fe. Perque car cosí vos pregam que vos ne scrivats la veritat del fet con es» (1668-28). No faltaría més que claudiqués el qui ell tan havía pregat quan hi anaren los embaxadors del Rey de França per a tractar del Cisma, qui eren el bisbe d'Amiens, mossèn Johan de Rià, mossèn Maurici de Tresguidi y dos doctors en cascun dret : «*havemos sapido e entendido el buen dreyto quel dito papa Climent ha. E que ell dito Barthomee, dreyto alcuno no ha, antes con grant injusticia detiene embargada la Cadira de sent Piedro, porque es menester que por vos, caro hermano, qui sodes verdadero Catholico e fueron siempre los vuestros E por los otros Reyes verdaderos cristianos, sea la Iglesia Santa de dios mantenida e defendida en su dreyto, de maniera Caro hermano, que los ditos Ambaxadores sean con vos muyt bien e ab buena e grosa respuesta desembargados. E desto caro hermano faredes adios servicio e gran bien a toda cristiandat e anos muyt gran plazer*» (1746-53).

Y com tot lo que s'estima, li dolía lo que pogués ocasionarli desprestigi, y perçò, ab motiu de solicitar la mitra barcelonina per a lo bisbe d'Elna, delata al Sant Pare la privadesa que la simonía tenía en la Cort Pontificia. En aquesta lletra s'ha d'observar que, per a estar més segur de lo que diu y del sentit de lo que diu, sortintse de la consuetut de redactar en llatí les epístoles al Sant Pare, l'ha escrita en català, l'ha feta ordenar en romanç, «per tal que per la gran afecció que

Digitized by Google

he ala dita provisió pogués mils entendre lo tenor daquella e mils esplicar ma intenció» (A-XIII).

Lo Papa Urbà es nomenat per ell «Berthomeu» (1658-68), son nom de fonts ras y curt, sense gerarquía ni adjectiu, y hem vist que'l moteja d'intrús (1659-121), y qualque vegada hi afegeix : «quis fa dir papa» (1658-68), lo qual es altament significatiu en un home de la cultura y exquisida cortesía de Johan I.

* * *

No'n té prou d'ésser creyent, sinó que, ferm campió de l'Iglesia, la seva actuació de governant no es sols l'actuació d'un Príncep qui governa, sinó que s'estén, essent l'actuació d'un Príncep cristià. Al prohibir «que alguna tafurería ne publica ne privada, palesa ne amagada, dins casa o fora casa, de qualsevulla persona o de qual estament se vulla, nos tenga», en les terres de realench, no tan sols ho prohibeix pels «dampnatges e escandols quis cometen en les tafureries per jugar», sinó «per descarrech de la nostra conciencia — diu 'l Rey — e per cessar molts sagraments» o blasfemies, que diríem avuy (1964-73).

Quan l'iníqua persecussió dels juheus, molts d'aquests demanaren esser batejats, escapant axí a les ires del poble amotinat. Aquestes conversions forçades, resultaren més aparents que reals, foren fetes ab els llavis y no ab els cors; tant es axí, qu'els conversos a la fe catòlica seguiren tenint «participació, cohabitació e perseveració ab aquells qui son romases juheus, entant que mengen jahen e participen tots ensemps, axí com solien abans que fossen tornats a la fe catolica»; y com que'ls juheus conversos no portaven senyal de llur condició en ses vestidures, els cristians de natura no podien haver conexença si eren juheus o cristians converses : «de les quals coses se seguexen indirectament molts errors e en lesdevenidor se porien seguir grans dampnatges e scandels, axí en anima com en corses, irreparables, les quals coses» no sofreix y vol posarhi remey covinent, car hi es tengut envers Déu, ordenant «que daquí avant alcun convers, axí hom com fembra, no habit, ne gos habitar, ne conversar en una habitació o casa o paret migera daquell ne

Digitized by Google

encara en altre loch separadament ab juheu o juhia, ne menjar ne beure ab aquells ne de lur vianda, ne fer oració ab ells ne los juheus o juhies ab los dits converses o ab alcun de aquells, sots pena de penjar sens tota mercé, no sperada benia ne perdó del contrari. Encara volem e ordonam que tots los converses, axí homens com fembres, per reverencia de Jesuchrist e dela santa fe catolica, ala qual per gracia divinal son venguts, stiguen e haien estar a obediencia del Bisbe de Barchinona, axí que colguen los dicmenges e les altres festes per Santa mare Esglesia manades, que vagen tots dies si poden, sinó als dicmenges e altres festes solempnials, per oyr los sermons e oficis divinals quis facen en les Esgleyes parroquials don seran parroquians. E que tota vegada que per los dits bisbe, ensemps ab los consellers de Barchinona, ne seran requests, si haien ajustar en altre loch o lochs per los dits bisbe e Consellers elegidors per oyr sermons e altres coses santes perque sien induhits millor en la santa fe Catholica e facen les coses que bons cristians e vers catholichs son acostumats e deuen fer e ques partesquen de tota error e contrarietat deles coses dessús dites. E si en açó contrafaran, que estiguen e haien atenir e fer la penitencia o soferir aquella pena per lo dit bisbe a ells imposadora. E encara volem e ordonam que, per tal quels dits juheus entre los dits converses sien coneguts e quela dita cohabitació e perseveració nos seguescha daquiavant entre ells, e que los cristians qui son de natura no hi puxen errar, ne duptar, los dits juheus, ço es, los mascles e cascun dells, haien aportar capa juhiga o gramalla larga fins als talons ab roda groga o vermella, be ampla, la qual haien aportar en los pits en cascuna vestedura que porten sobirana que aparega, per ques puxa veher e demostrar com es juheu e que sia la vestedura de color escura; E les fembres haien aportar en lo cap, la capçana e mantell atornat segons que era en temps antich acostumat, perque apareguen esser juhies, sots pena de esser estobades cascuna vegada que seran atrobats que facen lo contrari, sens alcuna reemçó de diner ne altre perdó. Encara volem e ordonam que si alcun dels dits juheus será atrobat ab fembra crestiana en loch sospitós per haver copula carnal ab ella, que sien ab dosos cremats sens tota mercé. les quals ordinacions manam a vosaltres e a cascun de vos que cascun mes façats

Digitized by Google

publicar en la dita Ciutat de Barchinona per los lochs acostumats, per tal que alcun ignorancia no puxa allegar. Emperó volem e anós plau e encara manam a vosaltres e acascun de vos que, si los dits Bisbe e consellers de Barchinona entenien ne vehien per conservació deles coses dessús dites altres penes esser imposadores o altres ordinacions esser fahedores en aquestes coses o en alcuna de aquelles, que aquelles cumplats per obra segons que ells ordonaran, Com nos sobre açó comanam a vosaltres plenerament nostres veus ab la present. Encara manam a vosaltres e a cascun de vos, sots encorriment de la nostra ira e indignació, que les dites penes exeguiscats e cumplats sens sperança de venia o perdó o remissió de moneda, segons serie e tenor de aquelles» (1964-74 g.).

Ell vol que'ls juheus converses, *sponte sua*, complexin com a catòlichs que ja són, però també com a bon cristià qu'es ell, felicita y encoratja 'l governador de Mallorques perque, haventhi arribats 150 juheus fugitius de Portugal, han estat ben acullits y ben tractats, manantli expressament que'ls defensi y ampari, com si fossin cristians, de les ofenses de paraula y obra que'ls hi puguin fer; tenintlos, però, en lloch apartat (1964-154 g.).

Desde Saragossa havía, també, escrit al dit governador : «nos de plenitut de nostre poder reyal, posam en nostre custodia e salva guarda tots e sengles habitadors del dit Regne, axí cristians com juheus e los bens de aquells» (1961-90 g.).

Al seu cosí, lo Comte de Prades, li recomana 'ls qui hi són anats fugitius de Barcelona quan l'avalot del Call.

Indirectament sab que dèu moros arribats de Granada, procedents de la Meca, prediquen a tothom que'ls vol escoltar que Jesucrist fou Déu verdader y que la lley cristiana es bona y santa y que Mahoma està condempnat en infern, y sent pruhija de demanar als prohoms y jurats de Valencia que tot seguit se n'enterin y li diguin lo qu'hi ha de cert (1964-104). Tot lo que li plaurien aquestes abjuracions voluntaries, espontanies, li repugna sobiranament l'abjuració obligada; vol que'ls juheus «no sien sostrets ne forçats de batejar se si donchs lur propi voler no era, ans sien preservats de totes injuries, dampnatges e violencies»

Digitized by Google

(1961-77 y 77 g.), escriu referintse al juheu Cresques y sa familia. Y dirigintse als cònsols y prohoms de Perpinyà, los quals, per a calmar l'excitació, consideraven convenient que'ls juheus se fecin cristians, exclama : «Emperó som molt maravellats de vosaltres en ço que deits que ells se fessen cristians e tot lo brugit seria passat car be podets saber vosaltres que dret civil ne canonich no sofer que algú se faça cristiá per força, ans ha preceir de lur mera liberalitat. E serie perill envers deu e lo mon a aquells que per via de tractament o en altra manera hi capien, si donchs precedent lur voluntat nos fa. Perqueus manam que de semblants coses vos abstengats lexant ho alur franch arbitre...» (1961-93).

Molt hi podrien apendre al costat d'aquell Rey migeval en fet de llibertat, els avençats qu'ara s'istilen en la nostra terra malhaurada!

Y, al ensemps que'ls ampara en llurs creencies, castiga llurs malifetes : «*Entendido havemos que aquí ha pressos dos hombres los quales son stados segunt dicen en el robo e avalot delos judios de Barchinona e de Lerida... E si por su confesion o en otra manera trobaudes ellos sean stados en el dito Robo e avalot, aquellos enforquedes por tal manera que mueran. E en esto ... alguno no pongades como sia crimen de lesa Magestat*» (1961-82).

Assabentat que en les quaresmes, y majorment en la Setmana Santa moltes males y iniqües persones de la ciutat de Gerona y d'altres parts y encara alguns escuders d'alguns canonges y clergues, y també de ciutadans, se n'entren y 's recullen en lo sepulcre y en alguns alberchs de canonges y altres clergues, qui són contiguus y demunt lo call juhich del Príncep, y desde aquells llochs, ab pedres, mandrons y en altre manera combaten los alberchs dels dits juheus, nafrantne algun y maltractantlos y derrocant y destruint los alberchs, per a preservar d'injuries y violencies los dits juheus, «qui son patrimoni nostre», mana 'l Primogènit al bisbe de Gerona que faci de manera d'evitar los dits dampnatges y greuges (1670-60 g.).

«*Gobernador : Con gran desplazer nuevament havemos entendido quel otro dia dos judios de Darocha estando en una aldea por ganar hi de su vida fueron por algunos aldeanos avolotados los quales fizieron lur poder*

Digitized by Google

De costrenyer aquellos forçadament de fazerse cristianos e de feto los forçaron de fazer a ellos donacion de todos sus bienes. Aprés ses seguido que en otra aldea por tal com un judio simplement demandava sus deudas lo han algunos a ell e a un su companyero bien acoltelleyado e ferido a la muerte las quales cosas si passavan impunidas darian a otros ocasion de mas greument delinquir...», li mana que vagi a Daroca y als llochs esmentats, que faci informació sumaria, y, després, rigurosa y senyalada execució dels culpables (1963-23 g.).

L'esperit cristià 'l sentía pregonament : feya moltes almoynes, passava moltes pensions, especialment a vellets, pobres y miserables (1964-144 g.); però algunes no arribaven a terme, com la dels presos de la presó de Barcelona, que, ab tot y tenir una pensió reyal assignada en reverencia de Déu, s'hi morien de fam perque no 'ls hi pagaven les autoritats que tenien obligació de ferho, veyentse obligat el Rey a amonestarlos, manant que'ls hi donguin lo assignat sots pena de 500 florins (1964-144).

Compareix devant seu En Guillèm, habitant de Celrà, y li demana intercedexi per a que'l facin quiti de les contribucions, y ell, magnànim, se dirigeix a les autoritats locals y 'ls prega que, per amor de Déu, el dispensin dels tributs y exaccions del dit lloch, «dels bens temporals es vengut a menys e per la sua antiquitat que es vengut a decrepitat, es quaix orb e nos pot afanyar, per manera que quaix no ha de que viure e que es tant endeutat que les sues fermances ne reebran irreparable dampnatge». El Primogènit «vista la antiquitat del dit Guillem, e la malaltia que es fort gran e que es en la extrema etat posat o constituit» té compassió d'ell y prega als jurats y prohoms de Celrà que, per amor de Déu, y esguart a ell, no'l posin en lo «libre de qüestes ne talles ne en altres contribucions ne exaccions del dit loch», que'l tinguin «per exempt e quiti, com la sua vida, considerada la sua vellea e malaltia de sa persona, segons cors de natura, no puxa esser fort longa» (1655-107 g.).

Les habitacions li plavien ben agençades, y 'ls dies de cerimonial y festes senyalades, en los tinells rumbejaven les vaxelles d'or y argent,

Digitized by Google

barques de taula, d'argent y or, figurant vaxells, castells emmerlats y cofrens ab esmalts y bacins d'argent daurats y esmaltats per a dar ayguamans (1666-29); grials daurats, talladors d'argent daurats, copes cobertades y pitxers ab esmalts reyals per a dar aygua y per a tenir vi, confiteres daurades, oueres, escudelles, platers y plates, taces daurades ab senyals esmaltats, y àdhuch broques d'argent per a torrar pa; un saler daurat y esmaltat qui s'obre y tanca ab dues portes petites, ab un saleret xich dins ab una cullereta (1737-60 g.) y canalobres d'obra exquisida. Tenía una vaxella d'or qu'empenyorà a mossèn Johan de Montbuy (1959-178). Guardaven lo pa, els llibres y les salces en sengles caxes.

En les cambres, llits ab cobricels, dossers y cobertors de draps d'or, cortines corredices de tafetans vermells, coxins de vellut vermell y draps de peus vermells ab senyals reyals. Posaven cobertors de llit de cuyrs blaus (1740-2 y 3 g.) y de cuyr vermell de malacha, ab sengles senyals del matrimoni, y de cuyr vert y vermell a barres (1735-117). Les mides d'aquests cobertors, qui devien servir al estiu per a posar demunt dels matalassos, Johan mateix ens les dirà quan demana, «pera nostre lit de paramens un cuyr vermell lo qual haje de lonch vint palms de cana de Barchinona e deeset dample; axí mateix havem obs un setial del dit cuyr mateix que haje de lonch quatorze palms e vuit dample...» Els cobertors de pell foren causa d'un reny del Rey En Pere III al seu Procurador, qui pagà un compte del Primogènit, dientli que lo que Johan y sa muller demanin que ho compri, però que no'ls hi trameti directament, sinó qu'ho envihi a ell, «e nos darlosho hem. Car pus daçó del nostre se paga, nos ne volem haver les gracies» (1240-218).

Si demana «cuyrs vermells, blaus y verts de bella color» (1740-88), quina aplicació 's coneix, no sé per què demana pells «*que sean de corderos primas e muyt delicadas*» (1745-113).

Usava vànoves obrades a manera d'escachs, o ab fullatges fets a manera de fulles de llor y de roses, ab sengles botonets al mig (1963-90). Fa fer, per En Marrades, «xillells de la color dels coxins que sien flocats de fil daur e de seda vermella carmesina» (1744-126 g.). Los banchs, arquibanchs y setials eren de talla ab riques estofes d'Ultramar. Per

Digitized by Google

a pujar al llit ho feyen ab escala daurada y esmaltada. En la sua cambra del Palau de Barcelona tenía l'esbarjo d'un terradet ab torretes de clavellines y altres flors.

En la cambra hi tenien escudelles d'argent petites per a tenir perles, perfumadors d'argent daurats, partidors d'or y sengles bacins per a lavar les mans y lo cap, car en l'Edat mitja ja era molta costum rentarse 'l cap, y ho feyen ab un llexiu especial. No sé si a Aragó, però a França hi havía dònes, per cert de no molt bona fama, qui rentaven lo cap als homens.*

Es de notar que, com no conexien les pinces per a servir les confitures seques, qu'ells nomenaven confits, ho feyen ab tovalloles expresses, diferents de les de donar ayguamans, qu'eren de lli de Vilafranca. Igualment se servien de draps de lli a posta per a exugarse los peus.

* * *

En vida de Matha d'Armagnach aquesta tenía en la seva cambra, entre altres coses, sitials de drap d'or y vellut blau, un bancal pintat ab lleons, un altre de blau y altre de vert ab les seves senyals, un gran drap blau ab molts lleons y molts ocells, dos secretaris de fust gornits de ferre per a tenir brandons, l'escala d'argent per a pujar al llit, coberta de drap de lli blanch y vert, un escalfador d'aram per al hivern.

Los orinals se tenien en un estoig de cuyr, ab gorniment de ferre; ademés, hi havía una selleta de ferre ab pell vermella gornida de drap vert, «a ops dela recambra als secrets dela dita senyora»; per a posar devall d'aquesta selleta se feren dos bacins de llautó. Axí mateix quan viatjava en andes hi portava «una olleta de lautó dobra de Rumania».

Per a endergar cortines de llit y portaleres se servien d'una escala de fust plegadiça y ferrada a tres caps : los claus d'encortinar y 'l martell de ferre se servaven en una ferrera.

Lo seu llit l'abscondien cortines corredices, sobrecel y cobertor de tafetà blau ab senyals : en los peus cinc draps y coxins ab semblants senyals. Los travessers y matalafs eren ab llistes grogues y vermelles.

* Vègis lo romanç migeval de Renart, *L'Escoufle.*

Digitized by Google

En un llit de parament tenien tres cortines de tafetà vermell y blau y sobrecel, dosser, cobertor y cinch coxins, tot de drap de seda pampolat vermell y blau, present del Rey.

Orellers de cotonina vermella y vert y blava, cobrellits o exalons d'estam barrejat. En los llits, àdhuch en los de parament, les màrfegues eren de palla.

Tenía altre llit ab «dosser e sobrecel de vellut ab lehons fets de fil daur e una coloma e una tortra devant la cara de cascun lehó e cascuns lehó e cascuna tortra e coloma tenen un titol ço es lo titol del lehó qui diu *estre porroyt* e lo titol dela tortra e dela coloma dien *a ay*, e es tot folrat de tela vert», el cobertor, també, de dit vellut, y ab semblants divises y lleons y colomes. Les cortines de la cambra eren de cendat blau, ab anelles de llautó y cordes de fil blau. Els coxins, dos de grans, de vellut blau ab dos lleons a cascuna part y quatre de petits ab un lleó fets de fil d'or. En lo setial hi havía un drap fet a barres, una de vellut blau y altre de drap d'or, en camp vermell. Del meteix drap n'hi havía a la selleta d'ohir missa.

Els llençols eren de lli, de quatre teles, obrats entorn tro a un palm, de fil d'or y de seda ab diverses ocells, fullatges y lletres y en lo cap de dalt o de la gira lo dit obratge tenía 5 palms d'ample. Els orellers, també de lli, y obrats tot entorn tro a una palmada dels dits ocells, fullatges y lletres.

Els draps de paret eren de llana blava ab les dites divises de llana groga y altres colors. Axí mateix els draps de terra y tres vanohals per a estar devant lo llit (1964-100).

A les nits cremava la xinxeta en lo dormitori, y en la casa hi tenía parades sis rateres.

Al hivern, mentres la Duquessa menjava, tenien un brescat de fust devant del foch de la llar, per a apaybagar la vivesa de la flama, y al vespre, un fogonet de ferre li calentava la cambra. Al estiu se servien de ventalls de palma d'Alexandría, y per a tenir frescor, enjoncaven y enramaven les cambres, renovellant lo jonch y la rama cada dia.

Quan Matha 's trobava a Barcelona 's banyava en una tina que

Digitized by Google

portaven y tornaven del Palau a la mar, y sovint se feya escurar les dents, operació que solía confiar a mestre Simon, cirugià caxaler de Valencia.

* * *

Mentres fou Duquessa de Gerona, Violant de Bar, en les seves habitacions hi rumbejava un dosser de drap d'or fi damasquí ab lo camp vermell y blau, ab alguns escuts ab senyal d'ella y ab quatre collars entorn, ab diverses fullatges, los quals eren tots embutits de fil d'or y d'argent y de seda.

Usava cobertes de cuyrs vermells marroquins lavorats. Tenía en un llit, una alquilla o pavelló de drap de seda fet per lo perpunter barceloní En Miquel Gombau, que costà 2,416 sous 6 diners barcelonesos.

Arregla un llit de parament de vellut vermell de grana entranti vint peces, y per 24,454 sous 8 diners barcelonesos compra a En Copí sexanta vuyt senyals d'obratges, ço es, dos agrons, qui sospenen sobre 'ls colls una corona brodada de perles, que ja eren de Violant, y tenen en los peus un bastó de diverses fulles y flors ab alguns altres obratges, los quals senyals dessús dits foren posats y cosits sobre 'l cobertor, dosser y sobrecel.

En lo tinell brillaven obres y vexelles de vidre que, essent Reyna, li féu N'Alexandre del Vespí, mestre del forn del vidre, y En Bernat Ça Font li vengué un tauler de ciprer, ab son jòch de taules.

El mesch y l'algalía y l'ambre eren en l'hivernada les sentors habituals d'aquelles cambres, les quals, ademés d'ésser escalfades per les llars de foch, tenien les parets cobertes ab draps historiats d'Arraç, les portes ab cortines portaleres y 'ls trespols ab tapits y catifes y demunt pells de lleons, de xamarros (1958-138), d'isarts (1669-13), daynes, cervos y altres besties selvatgines, degudament adobades.

L'altre part del any entraven pels finestrals les olors dels lleçamins del verger qu'ell tant cuidava y adobava, y quan eren freturosos de reparació, demanava les desferres d'una galera vella de la Dreçana per a arreglarlos (1964-131), car altres semblant fou venuda, per als dits gessamins, en temps de Pere III (1964-135).

Digitized by Google

Los jardins dels seus palaus los cuidava ab cura especial, y tenía vanitat que fossin en condret : «no podets ignorar lo plaer que nos havem con hoym dir quel nostre Reyal de valencia e en special los vergers de aquell, son be endreçats e stan com fer devem; e com aquell plaer haurem molt mayor con siam aquí» (1961-160).

Les llohances dirigides als jardins les prenía com a propies, «son be endreçats e stan com fer devem», y pregunta al seu parent, lo bisbe de Valencia, qui se li cuidava del Palau, com està «lo verger que havets començat, si es acabat e en quin estament es e axí matex lo parch quens ha dit que volets pera besties salvatgines» (1392, f. 23).

No sé ab quin objecte demanava una rayma de paper de Domàs de totes colors que trobarse pugui (1749-36 g.).

Trobantse en poblacions secundaries y haventhi convidats a Palau, com mossèn Johan de Rià, embaxador del Rey de França al de Castella, qui fou hoste seu a Murvedre, demana confiters y tovalloles, y als juheus de Barbastre «*buena ropa por a seys leytos*» (1670-9 g.), draps de terra, bancals, y, «en cas que les nostres fossen plegades volem que haiats de nostre frare linfant en Martí» (1666-122). «Hajam necessari lo nostre argent con nos nanem via dreta en Cathalunya, on nos convindrá a missatgers de terres stranyes fer convits, perque lo dit argent havem necessari» (1742-86 g.).

Lo Rey, en aquests casos, també li donava adjutori «a obs del convit que nostre primogènit lo Duch, a afer al Duch de Borbó, prestets a aquell nostre primogenit, tota vaxella daur e dargent e draps istoriats e altres arreus que tingats nostres e quel dit nostre Primogenit haurá mester per al dit covit. Emperó fets incontinent fet aquell covit ho cobrets», mana lo Rey previsor y desconfiat (1251-137). Ell, per la sua part, regalà al hoste foraster, quan lo visità, dues belles selles y dos bells frens ab llurs pitrals y dos belles espases d'argent, qui costaren de 100 a 130 florins d'or quiscuna (1251-141).

Axò apart lo vulgar : «liurets al feel comprador nostre en Jacme Verdaguer tots los talladors, scudelles de fust e asts de ferre e de fust qui sien en vostre poder», mana a En Tàrrega desde Tarragona (1727-97).

Quan per a paramentar no té draps de paret abastament, car

Digitized by Google

no tothom podía imitar Carles V de França, ne demana als parents y amichs : «Com nos per certa raó haiam obs molts draps francesos que aquí tingats y per los que tenits en Gerona, trametets ab qualque persona les claus de les cambres quels puxam haver, car tantost vos seran tornats», escrivía desde Gerona lo 20 de febrer de 1376, segons un alberà solt que tenim, sense adreça. En aquest cas, el convidat era l'Infant de Navarra, perque 'l 22 demana, ab aytal motiu, a la seva germana d'Ampuries, una adzembla ab «tots e qualsevol draps de raz [Arràs] e de figures franceses que vos haiats, ne haver puxats, per guisa que demá, ques dissapte, al vespre hajam los dits draps ací car tantost que lo dit Infant partesca de nos, o abans, vos trametrem los dits draps per tal que si ell passava per veures ab vos, hajats aquells ab temps». Lo diumenge 'l Primogènit esperava 'l navarrès a hora de dinar (1742-148 g.).

Ell ja en possehía de draps de paret; però no 'n tenía masses, ni essent Primogènit ni essent Rey : entre altres ne tenía un ab l'historia de Moisès (1671-83 g.), y un d'Arràs, qui ja era de la capella del Rey En Pere, historiat ab lo crucifix; aquest drap desaparegué a la mort del Rey, y mossèn Thomàs, jutge, y Aleatzar Galluf, juheu, s'acusaven mutuament llur possessió, fins que'l Rey novell manà al veguer que l'obtingués d'una manera o altra. També en possehía un altre que reclama del sotscambrer : «lo drap darraç que havem haut novellament del senyor Rey e los tres bancals nous que vos tenits e encara lo drap del bisbe de Barcelona sils havets reebuts» (1735-83 g.).

Les catifes eren rases y grans, de Barbería, obrades de diverses obres, y ademés posaven draps grans d'estar en terra, obrats de diverses colors (1963-87 g.).

Si la muller se preocupava de que li enviessin dos bancals ab senyals «e un morter de coure a molre les salses e una romana ab son compliment per pesar les peçes de carn de nostra cort» (1809-108 g.), ell, tot disposant que la sua guardarroba de Valencia «sia en la casa del molí dela muller den pont dezpont çarrivera», no oblida la sua autoritat, y mana a En Pere Dartés que faci fer «un cep en que capien xij. persones ab sa tanqua (un corch) que stia en lo pati del nostre Reyal» (1963-183).

Digitized by Google

Res li passava per alt : «Nos per nostre servey havem ops dos stiladors, un petit portatil e altre gran, segons la forma dela granaria queus trametem...», escriu al procurador reyal de Mallorques (1745-180). Y al mateix, nou anys aprés, li demana, desde Saragossa, «una picha de estilador d'aygua ab tot son arreu obs de la nostra Cuyna, la qual picha haia v. palms e mig dalçaria e ij. palms e mig damplaria de cantó a cantó» (1954-145). Serà l'estilador qu'ordena li portin a Saragossa un any y mig passat, junt ab pagós y «ab vj. tarongers e vij. squeys de figuera de Bugiçot per metre aquelles en lo verger de la aljafaria...» (1959-142 g.).

Axí mateix de Mallorques li han de trametre, «per los primers que passen deçá, dues tramuges per a obs de j. stilador, les mesures deles quals lo dit Bernat vos mostrará...» (1959-178 g.). Y abans d'un any torna a demanar «ij. estiladors daygua, car aquells qui son a Saragossa, hon volem aquests queus demanam, no valen res, ans la j. trencat e laltre tan vell que no serveix a res...» (1962-24).

Fa obres axí en la llibrería com en les ximenees de les cambres reyals y altres cambres del Palau del Monestir de Poblet per a que «les gents de la casa reyal e altres hi puxen esser be e honorablement reebudes» (1667-77 g.). En un viatge que fa de Montçó a Barcelona, durant lo mes de desembre, haventshi d'aturar a Poblet dos o tres dies, fa «aparellar les cambres del Monastir e fornir aquelles deztores e de teles e queles xamineas sien be endreçades» (1957-30); però, previament, s'entera si en los llochs circunvehins hi ha epidemies (1957-30).

Abans d'anar a menjar y dormir a la casa de Montflorit, vora Saragossa, escriu als jurats y prohoms d'aquesta ciutat, que provehexin «*que la dita casa sia ferma e segura e quey fagades aduzir viandas e diez o dotze leytos e quatro tiendas o cinco, assin como faziestes entanyo quando el senyor Rey e la senyora Reyna venieron ala davantdita Ciudat e dormieron en la casa dessusdita...*» (1667-90). Lo mateix fa quan, essent Rey, vol anar al castell de Peratallada, recomanant que procurin «fer provisions de viandes e endreçar los alberchs dels millors homens que hic sien, per quels companys que ab nos iran hi puxan be posar» (1959-61 g.).

A Valencia, quan hi va ab la Reyna Violant, fa posar «portes als

Digitized by Google

portals deles cambres e ales finestres. E noresmenys fets aparellar tota la fusta necessaria per ala cambra dels timbres, car de fusta volem que sia cuberta...» (1958-187).

Veyent lo perill en qu'estaven d'enrunarse algunes habitacions dels palaus major y menor de Barcelona, acordà repararles y adobarles en ço que fos necessari, y, de passada, aprofitant l'oportunitat, fa un paradís en lo Palau menor, posant y prempsant en tot lo que's fes per via de reparació o d'altre obra nova, los seus senyals y 'ls de la Reyna Violant (1959-160 g.). Lo posar les senyals en les noves construccions o reparacions de les possessions reyals era ja un criteri deliberat, car en totes y sengles obres noves fetes en lo castell de Tortosa, d'ençà del seu regnat, també hi fa pintar les dites senyals (1959-164).

Com havèm vist, les estades principesques no solien ésser massa ben provehídes. Ne dóna una altra prova 'l fet que quan l'Infant de Navarra, per l'abril del any 1386, fo a Saragossa, els Duchs llogaren roba de llits al falconer de Johan, nomenat Sebastià Langa, y 's perdé una vànova gran, en esmena de la qual ne compraren una altra, qui costà 11 sous jaquesos.

En l'oratori de Dòna Violant, ademés dels canalobres d'argent daurats, ab diverses esmalts que li féu En Rocha de Barcelona, hi feya tossa «una taula daur en que ha una Imatge daur de Santa Catarina* tota daur, la qual imatge te una corona en lo cap, en la qual corona ha un balaxet poch en lo front, dos safirs pochs en los costats e cinch terns de perles menudes. E en los pits dela dita Imatge ha una Roseta de sis perles menudes e un balaix petit en lo mig. E en los peus una mija roda daur en que ha dos balaixs, un safir e quatorze perles. E te la dita Imatge en la ma una palma daur en que ha quatre diamants petits. E en laltra part una spasa en que ha un balaxet e quatre perles poques. E en lentorn dela dita taula ha cinch balaixs e cinch safirs e vint perles de compte de dues en dues. E en la sumitat dela dita taula ha un capmeu ab huyt perles menudes entorn. E en lo detrás dela dita Taula

* Aquesta imatge, en lo seu oratori particular, ens fa creure si era verdaderament la Patrona de la Duquessa, y que'l nom de Violant fos sobreposat, com se feya moltes vegades y encara es fa. Axò explicaría l'equivocació del Primogènit al escriure al cardenal d'Aragó, quan lo seu prometatge.

Digitized by Google

ha una Imatge dela Verge Maria qui te son fill. E pesa tota la dita Taula Quatorze onces tretze argens» (2056-90).

Les cortines de la capella eren blaves, cascuna ab cinch senyals, un a cascun cantó y un al mig, y adornades ab fullatges (1809-108 g.).

Además, guardava lo drap que Violant féu fer per a l'aniversari del seu sogre lo Rey En Pere.

Lo Govern del Reyalme, tant essent lochtinent com essent Rey, l'obligava a deambular continuament d'un costat al altre, d'un a altre regne, y en sos viatges usava molt la mula com a cavalgadura, y la volía que tingués un trot pla, y, de vegades, muntava en aca, car sols muntava a la geneta com a deport. Trobantse distressiat de la sua persona, anava en andes, que portaven los anders, rellevantse : «encontinent nos trametats per los nostres anders los quals enviam aquí per aquesta rahó, les andes nostres ab les cubertes e ab tots lurs arneses, de guisa que sens falla hic sien (Gerona) dichmenge propvinent car nos havem acordat de partir hic lo diluns aprés, deus volent. E axí gordats que per axó no haguessem atardar nostra partença» (1873-76).

Donada la vida, el modo de ser de l'època y la missió que tenía confiada, calía viatjar ab tota l'impedimenta de la casa, àdhuch els vasos de nit. «Rector : aquí ha romases algunes Robes dela nostra cambra, ço es, les selletes e orinals e algunes altres. Pregam vos quencontinent les nos trametats en alguna bestia car nos farem satisfer de present al portador ço que vos lin prometrets» (1662-3).

Ab ell portava les robes de vestir, de llit y de taula, els objectes de la capella, els atuhells de cuyna, els estris de l'escrivanía y curialeschs, lo llit de campanya o cambra de camí, feta de saya d'Irlanda vermella, a faysó de la d'Inglaterra (1952-35 g.), aparells y útils de confort; instruments musicals, taulers d'escachs, taulers de ballesta, astrolabis, llibres, draps de camí historiats, bancals qu'eren d'Avinyó o Montpeller... (1745-108 g.); tot endreçat en caxes, maçapans, cofrens ferrats, encuyrats y enllaunats, y colocat en adzembles y cobert ab sobreadzembles que rumbejaven les senyals ducals y reyals segons l'època. Aprés venía 'l seguici de xantres y ministrers y familiars de casa y boca, els curials, els vaylets d'aques y 'ls vaylets podenguers ab llurs goçades,

Digitized by Google

els menadors de cavalleríes, els falconers ab los falcons, astors y esparvers, els moratells negres y 'ls llords... No 's tractava, donchs, del trasllat d'un home, sinó del d'una gran casada, qui portava 'l ròssech inherent a tota Cort principesca. Per a aquest trasllat se solicitaven besties de sella y de bast a Universitats y Monestirs, los quals, ab recança més que de bon grat, les aportaven (1969-31 g.).

Digitized by Google

SANITAT Y CULTURA DE JOHAN I

Sanitat

Era de mena malaltiç, ja que, llevat de les freqüents indisposicions gastrointestinals més o manco intenses que li produhien la bona taula, sofría invasions de paludisme, que molt li sovintejaven, y, entre altres manifestacions artrítiques, sofría algun atach de còlich nefrítich, com els que tingué a Aragó y a Martorell, tractantli aquest últim En Guillèm Tomàs, a qui ell, de primer entuvi, no titula ni mestre, ni metge, ni fisicià, sinó *domèstich nostre*, y que, en realitat, era un intrús, un home vehí d'aquella vila, qui devía tenir fama, y el qui, cridat a l'espona del Príncep, li receptà una medicina que, segons la Duquessa, se cregueren qu'era aygua. Lo dit es que l'atach s'esvahí després de presa la medicina, y aquell èxit del irreflexiu *post hoc ergo propter hoc*, qu'ha estada l'*alma mater* del curanderisme, y que també sovinteja en l'exercici legal de la Medicina, li valgué ésser cridat a la Cort de Castella per a visitar el Rey, ahont ja s'hi presenta ab lo títol que li dóna 'l Primogènit de *fisigo nuestro*, car ja l'anomena maestre Guillèm Thomàs, físich de casa del Duch (1663-50 g.):

«*Rey hermano caro : Sabet que recebiemos vuestra carta en la qual nos rogavades que vos embiassemos el fisigo nuestro de Martorell qui nos garació del mal delas yjades* (ronyons) *porque dezides que de algun tiempo acá sofrides este mal deque havemos desplazer grand e de todo enoyo que vos hayades. Otrossí nos embiastes a rogar que vos embiassemos una sortilla semblant daquella otra que vos embiemos por esta razon. On caro hermano nos por complazer avos e acorrer a vuestra necessitat vos embia-*

Digitized by Google

mos luego el dito fisigo ensemble con el fiel secretario nuestro Pedro de beviure el qual por otros aferes muy necessarios, a vos trametemos e por el dito nuestro Secretario vos embiamos duas delas ditas sortillas e ell vos informará en qual manera les havedes atrayer. El dito fisigo fiamos en Dios que vos dará remedio e la dolencia que sofrides e havemos le mandado que lo faga con aquella mayor diligencia que faria por nuestra persona, mas es menester que tengades el regimiento que vos ell dirá e con tanto no dubdamos que luego non de hayades buen remedio con la ayuda de dios...» (1663-49 g.).

L'haver cridat a Castella En Thomàs de Martorell, era degut a una lletra que Johan escrigué a sa germana, la Reyna de Castella, per a que li retornés la llevadora Na Bonanada, qui havía anat a ella per a assistirla; en aquesta lletra, li diu el Primogènit a sa germana : «*E como hayamos entendido quel dito Rey vuestro marido se ha sentido empecamiento de mal de piedra, vos significamos, Reyna cara hermana, que nos ende huviemos tiempo ha. E que j. fisigo nuestro, el qual siegue la nuestra Cort, nos fitzo tal metzina que ha seys anyos o mas que grado adios nonde sentiemos nada. E do el davant dito Rey lo haya menester e lo guiera haver, nos gelo enviaremos volenterosos cada quende hayamos su ardit...*» (1660-85).

No se pas l'acció paliativa que pogué exercir En Thomàs, però lo cert es que'l Rey castellà tingué sis anys després altre accés «*del mal de la piedra del qual melloramiento hemos habido muy grant plazer e consolacion e nos ha desplazido muyto el periglo en quende fuestes*». No obstant, malgrat la milloría, li tramet «*del balsamo que queredes*» «*e assí mismo j. buen fisigo e aquellas cosas que sabemos que vos poran complir e proveytar para la dolencia sobredita*» (1751-84 g.).

Un any y mig després del primer còlich que li tractà En Guillèm Thomàs, Johan I té un altre atach a Gerona, y demana que li portin En Guillèm Thomàs, sia d'allà hont sia (1744-1). No se sab si hi anà, però a les vintiquatre hores, «al començament del toch de vespres», el càlcul dexava l'ureter y 'l malalt, sense dolor, tenintse per ben guarit, menjava ab covinent sabor y dormía bé, y als tres dies menjava de les viandes acostumades, axí com solía fer en temps de perfecta sanitat (1744-4). L'any següent, no sé si per tractament o per profilaxis, vol

Digitized by Google

que'l vegi un metge qu'en Cort de Roma té nomenada per a guarir mal de ronyons (1744-127), y, de passada, també envià a cercar un especiayre qui sab fer sucre.

Deu ésser per a tractar aquesta litiasis, que solicita del bisbe de Valencia pedres de les que's fan en les vexigues dels porchs senglars (1743-128).

De tant en tant l'agreujà algun refredat, com lo que descriu trobantse de viatge en l'hostal de la Belladona, en lo camí de Gerona a Hostalrich : viatge qu'emprengué contra voluntat dels metges; y gracies a les grans pluges y fredors, axí com si fos en febrer, s'empitxorà, y, al arribar a Hostalrich, «haguem tant de cadarn que mes non podiem portar e anit haguem j. poch de escalfament ab gran suhor e adés a ora de vespres que aquell accident nos fou passat, venguem nosen a Sent Celoni» (1659-29). L'ha tant *adobat* aquest cadarn, diu en to sornaguer a En Johan Janer, «que be no podem menjar mig blanch de una polla», y fineix la lletra manantli que li porti una capça de *diagragant e sucre condellat* (candit) *bo e fi* (íd., íd.).

Altres vegades sofría «accident de flux de ventre», sense «escalfament de febre ne altre gran enuig», deguts probablement a indigestions (1251-34). Altra vegada, «per laccident que sabets que haguem a Gerona sentim nos tot hujadaç» (1657-57 g.).

Emprò la malaltía seriosa y greu que sofrí fou al començament del seu regnat.

Feya poch qu'havía heredada la corona del seu pare, y tot just restablert de la malaltía qui li privà de trobarse a l'espona del llit de mort de Pere III, quan li sobrevingué, com descriu la Reyna als embaxadors en Cort de Roma a Avinyó, «fort greu accident de sincopi, per lo qual perdé la paraula e li refredaren fortment les estremitats e vench en article de mort e tro a ora de miga nuyt estech fortment abatut, mas ladonchs o aprés alcun poch, per gracia de nostre senyor Deu, pres millorament en lo qual perseverá tro lendemá, ço es, ir que fo diluns aprés mig jorn. E en aquella hora vench li altre fort accident per lo qual se agreujá entant que tot hom romás guaix desesperat dela sua vida e eren de opinió que ir, o en la nuyt prop passada, ell degués

Digitized by Google

finar sos dies, de que tots los de la Cort e dela Ciutat foren greument torbats, monstrants be lur naturalesa e sencera afecció e singularment ne vinguesem nos en turbació e tribulació transcendent, com ne haguessem e hajam singulars raons. E ladonchs lo dit senyor, molt solemnament e devota, combregá e reebé lo cors de Jesuchrist. Mas aprés, obrant la gracia divinal, ala qual era e es tot nostre recors, lo dit senyor pres gran millorament lo qual, de hora en hora, ses axí e entant continuat, que ell está ara molt be, beneyt ne sia nostre senyor en lo qual esperam que dins breu lo restituisca en plena sanitat e restituit loy conservará longament...» (2037-17). Dies aprés, los diu : «... dissabte proppassat hagué xv dies, vench febre al dit senyor e en lo diumenge, entorn hora de vespres, a ordinació dels metges, volienli donar un crestiri. E abans que li fos dat lo dit senyor hagué un fort accident desmortiment, per lo qual vench a fort punt. Aprés, los metges faents vers ell tot ço que fer si podie segons art, també en viandes com en abeuratges e en medecines, ell vench a iiij. accidents semblants, en tant que tot hom que res conegués lo tenia per mort : a tanta flaquea, debilitat de pols e fredor de les extremitats era vengut. E lodoncs fo pernucciat ab consell de la maior part dels metges. Lo dijous següent començá pendre alcun poc de millorament, lo qual ses continuat, tota vegada entant quel dit senyor, mercé de Deu, vuy menge be e dorm be, es gira en lo lit ab bona vigor e parla ab viva paraula e bona. Perque speram que si, ço que Deu no vulla, alcun contrari que torn atrás noy sobrevé, del qual a present nos veu senyal, lo dit senyor vendrá de be en mils, obrant principalment la gracia divinal, a bon terme e a sanitat de la sua persona...» Anexes a aquesta lletra n'hi anaven dues altres, una de les quals deya : «Quant es de esser lo senyor Rey maleficiat per construccions e sortilegis de ymagens, es ver que un nigromantich, lo qual tenim pres per aquesta rahó, ho ha axí confessat : mas per altres persones, ne en altre manera, no ses trobat nes troba. Peró com nos desijem sobiranament saber daçó la veritat, per tal que també en curar la persona del dit senyor, com en altra manera se pusca a aquest fet provehir segons ques pertany. Pregam vos de cor e volem que descontinent sens tota tarda, haiam la persona de quins havets escrit per

Digitized by Google

vostra cedula; procurats açó ab sobirana diligencia e fahents hi extrem de poder» (2056-97 g.). De segur que'ls embaxadors li havien escrit, parlantli d'algú entès en art de maleficis, y perçò la Reyna 'l demana ab aquesta pressa.

Lo pronòstich devía ésser greu, quan s'enviaren a cercar un metge moro, qui ja l'havía visitat, nomenat Abrahim, lo qual devía anarhi a jornades tirades, de nit y de dia, refrescant les besties, y com pus cuytadament pogués (1751-53), car l'urgencia del cas ho requería; en aquestes lletres dirigides al llochtinent, la Batllía de Xàtiva y al governador de Valencia, hi ha la nota següent : «*Ut faceret venire sarracenum de Domienya a Denii*».

Ab la matexa data trameteren a París micer Johan de Bellmunt y Gilet Aznar, per a que aportessin «alcuna certa persona que havem molt necessaria per rahó del nostre accident», diu l'escrivà en nom del Rey, recomanant els oficials del seu realench per hont devien passar a l'anada y la tornada, que'ls hi facin lliurar besties, recapte y tot quant necessitin (1751-53 g.). No 's podía perdre temps.

Seguía la gravetat y l'ignorancia de lo que's tractava, quan, al cap d'un mes, lo secretari Pere de Beviure, per manament de la Regina, en nom de Johan I, demana al justicia de Xàtiva que, «per haver conexença de la fortunal malaltia que dies ha que soferim», li envihi ben guardada aquella fembra d'Oriola qu'ell, el justicia, havía tinguda presa (751-59), «la que se diu que's metgessa y guareys algunes malalties fortunals axí com es aquesta que nos havem dies ha»; escriu al llochtinent de batlle per a que «en cas que aquí no sia, fets la cercar on que sia e aquellans trametets de present» (1751-59 g.). A últims de maig, dirigintse a les autoritats de Jaca ab motiu dels bandos, els repta dientloshi : «*e somos maravellados e agreviados muyto, además como vosotros sabiendo la necessidat de nuestra persona que aquí nos detiene...*» (A. C. A., lletres reyals, Capça any 1387, n.° 75).

Els primers dies de juny demana al portant veus de governador de Saragossa, «*por algunas necessidades nuestra Real persona tocantes*» «*la persona de Pedro Dezpuig cavallero el qual vos tenedes preso por mandamiento nuestro*», y que li trameti de pressa, car el laguiar «*podria aduzir nuestra persona a gran periglo*» (1751-67).

Digitized by Google

A mig juny la milloría es manifesta, y permet a Violant escriure al Rey de Navarra que son marit «ha hauts forts accidents e molt perillo-ses, dels quals, mercé de deu, es vuy fora e entenem, mitjançant la sua gracia, que irá de be en millor continuament, segons vehem per experiencia».

Aquest pronòstich de la Reyna 's compleix, car, a primers d'agost, el Rey fa dir al arquebisbe en Saragossa, que «*merced de dios somos bien guarido del todo reforzado en tal manera que paseamos con plazer e sin ayuda de otra persona por la cambra en entendemos que dentro pocos dias poremos cavalgar e entender en nuestro regimiento como cumple e es bien necessario a nuestros regnos e tierras*» (1751-89). Y, seguint la milloría, retorna la complerta sanitat, y l'ex malalt axí ho palesa al Marquès de Villena : «cavalcam tots dies per la ciutat de Barchinona, sens tota ajuda e sens tot afany» (1952-35 g.), y al seu cunyat, lo Rey de Castella, ab la satisfacció del qui ha escapat d'un fort perill : «*loado el nombre de dios, somos bien guarido e cavalgamos de dia en dia deportando nos por esta ciudat e alas vezes defuera por sus huertas segund nos parecen mas plazientes los depuertos*». Y també : «*loado en nombre de dios somos bien guarido e en tal convalescencia corporal que sin algun enoyo entendemos e treballamos de dia en dia en los aferes ocurrientes de nuestros Regnos, pero, por millor reforsamiento e recreacion de nuestra persona, havemos acordado de tener aquí en estas partes cercanas este yvierno maguera cavalguemos a menudo e ales vezes iij. o iiij. leguas andando a caça*» (1751-84 g.).

Que la malaltía fou greu, ho proven la diversitat de medis de que's valgueren, axí racionals com empírichs, als que's deu afegir el vot que féu la Reyna «de no portar ja mes perles ni pedres en son cap ni vestedures brodades en sa persona» si 's guaría el seu marit (1751-96); y ell mateix, el Rey, veyentse en article de la mort, manà que'ls donguessin certes quantitats de moneda per amor de Déu, axí a monestirs com a pobres vergonyants e mendicants, com en misses a celebrar, com en altres coses piadoses (1964-80).

Quan ell se veu en plena convalescencia encara escriu al astròlech Reymar (1751-107), y demana, al ensemps, al bisbe d'Elna, noticies «de

Digitized by Google

un maestre astrolech alamany apellat Reymaroem qui está a Avinyó pres lo Carme. E per tal car li donen alguns gran laor de sa suficiencia en la art de Astrologia, volriem ne haver vostra informació. Perqueus pregam, quens en escricats clarament ço quen sabets de guisa que mils puxam saber son fonament quiny es e la practica semblantment...» (íd.).

Però 'l bisbe d'Elna es absent, y llavors se dirigeix al mestre Conill, demanantli que «amenats ab vos aqueix maestre Astrolech» (A-XV).

Tampoch aquesta lletra pot assolir son objecte, car mestre Conill, qui 's troba malalt a Montpeller, en qual Estudi llegía Medicina, no hi pot anar, y 'l Rey, sentintho molt, li reitera que quan puga cavalcar vagi a ell (126 g.).

Encara no era complert l'any, que haventlo mester per gran necessitat l'havía demanat «sens esperar altre ardit nostre e tardar hora ni punt. Certificantvos que per aquest vostre treball e servey quens farets haurets de nos tal remuneració queus entendrets per ben content» (3 g.). Y 'ls fa conduhir el mestre y son acompanyant, qui es lo cambrer del Primogènit Gil de Larraç, «per amor e honor nostra fins que sien en segur ala frontera de nostra senyoria, de guisa que per algunes gents nols sia fet enuyg nils covenga laguiar en lur camí» (1751-3 g.).

També 's recomanà als sants corporals de Darocha, als qui tenía gran devoció, haventlos donats 7,610 solidos y 10 diners jaquesos (2037-21), y quan ja 's vegé en franch millorament, escriu a Montserrat que li aparellin la cambra y 'l palau de menjar, qu'hi facin xemeneyes ab fumerals amples, perque no donguin fum al palau ni a la cambra, car desitja pujarhi per retre gracies a la Verge María de la seva sanitat y convalecencia (1952-33). Axí mateix el coper y l'escuder de la Reyna van en romiatge a mossèn Sent Jacme de Galicia, per vot expresses qu'havien fets en la malaltía del senyor Rey (2037-109).

Podría dirse, a bell ull, sense afermarho, y fent totes les reserves mentals, qu'es tractava d'un dels cayres del protèsich mal caduch? Si es difícil precisar ab els pochs síntomes que's conexen de quina malaltía 's tractava, pot afermarse que no devía ésser una malaltía vulgar, ja que la Reyna, sia per autosugestió, o per sugestió aliena, sospità, com s'ha dit, que's tractava

Digitized by Google

d'un malefici per construccions y sortilegis d'imagens, y volent conèxer per ella matexa la manera de desfer lo malefici del qual n'era víctima son reyal espòs, demana a un doctor en Decrets el tractat d'aquella materia, titolat *Cigonina*.

Per aquesta malaltía del Rey foren inculpats en Saragoci de Mallorques y En Pontons, caballeriç de la Reyna madrastra, Dòna Sibilia, viuda de Pere III, la qual no havía feta may bona lliga ab los seus fillastres; axò féu creure que'ls dos inculpats havien estat instruments de la voluntat de la fortiana. S'obrí procés, y, per ordre expressa de Dòna Violant, foren presos a Avinyó, hont se trobaven, En Saragoci y En Berenguer de Pontons, mentres que mossèn Bernat Aymerich, algutzir del senyor Rey, rebía 'l manament d'entregar a mossèn Andreu Castellà, de la cambra de la Reyna Na Sibilia, «la Reyna muller que fou del senyor Rey, nostre sogre, que deus haia».

La falta de respecte a l'ortodoxia medical, o sia aquest eclecticisme terapèutich, es la tònica de l'època. No obstant, en Johan I predomina 'l criteri de respectar y tenir confiança en lo metge. La seva mare, Elionor de Sicilia, ha sofert un accident de febre ab fret, y l'exorta que's guardi de coses contraries y que vulla «de les profitoses usar e estar consell dels metges, car la vostra vida senyora, la qual sens falla es a Deu plasent e al senyor Rey pare e senyor meu molt car e amí e a la terra fort necessaria, ne será molt pus larga» (1735-6 g.). Y, al ensemps, escriu al metge mestre Bernat Burriach per a que, ab franquesa, li digui lo pus clar que puga l'estat de la Reyna (1735-7; y tramet un corrèu al majordom per a que li dongui noves, encarregantli que de l'estat de Dòna Elionor li faci escriure a ella matexa (1735-6 g.).

La sua muller té atachs d'enteralgia reumàtica que'ls refredaments desvetllen, y li prega que vulla «star a regiment dels metges car més val star un poch a lur ordinació que no longament per necessitat» (1958-106), aconsellantli que no 's disgusti; «car presumim que la dolor dels budells que segons quens es stat scrit haguets ir en la vesprada, se pod esser esdevenguda per desplaser e per aventura per mal guardarvos com encara sots massa tendra de laccident que havets haud. E axí pregam vos queus guardets eus esforcets be de guisa que en breu puxats esser ab nos» (1958-105 g.). Y acusant rebut de les lletres que li han trame-

Digitized by Google

ses el camarlench de la Reyna y 'ls metges respecte «laccident de dolor de budells que nostra molt cara companyona la Reyna hac ir e lo millorament que pres», els mana «que se als si escrexia, ço que deus no vulla, nos en escriscats mantinent e sens triga» (1958-105 g.).

Quan en altra malaltía sab la milloría de sa mare, la Reyna, li diu: «vullats tenir bon regiment, car en la vostra vida va a mi e als altres fills vostres molt, e ala terra, e sabets senyora que qui no ha la persona no ha res» (1736-30). Y passen anys, y altra volta malalta Elionor vol saber lo seu estat, y li diu que per una lletra escrita al Rey ne deduheix que «del accident que havets haut siats vos e queacom de culpa, car senyora vos escusada sots de no menjar peix per gran dejuni que sia e enten que navets major pecat que mercé». «E suplich ala vostra senyoria que vos vos vullats abstenir de viandas contrarias e qui nos sien profitoses, car en la vostra vida va molt a molt hom e en special hi va molt a mi» (1741-63).

Quan es ell qui cau malalt, trobantse allunyat del seu metge, l'envía a cercar, manant, com havèm ja vist, qu'hi vagi cavalcant, axí de nits com de dies, com més de pressa millor, y que no trigui ni una hora ni mitja, y li aferma que «en vostre tost venir corvendrá que conegam la afecció que havets a nostre servey e ala conservació de nostra salut»; no vol que ho diga a algú : «E no publiquets ne mostrets aquesta letra a home del mon ans volem que vengats a la pus secreta manera que porets» (1666-133).

Surt de Barcelona y se'n va a Vich, però dexa a Barcelona mestre Bernat de Figuerola, qui li demana de romandrehi un jorn; aquest jorn s'allarga, y 'l Príncep, qui ha tinguts dos dies de febre per refredament, y trobantse encara encadarnat, però ja apirètich, l'envía a cercar, dientli «que en aquesta terra no ha metge alcú, on deguets venir sens manament e requesta alguna»; y li mana que si en cor té volerlo servir «que tantost cavalquets per venir a nos e que dilació alcuna no hi metats» (1734-93 g.). Apropantse lo terme de la mitja anyada de servey de mestre Figuerola, lo substituía mestre Burriach, a qui escriu Johan qu'havent d'anar a Valencia vol qu'hi vagi de seguida perque, quan surt de Catalunya, sia per solempnitat, o per altra guisa, no li convé «reebre servey de metge o maestre en medicina anos estrany» (112).

Digitized by Google

De cap manera volía romandre sense un dels seus metges : altra vegada, desde Sant Feliu de Llobregat, escriu a mestre Oriol que «axí com sabets, lo temps que devia servir maestre Guillem finá ir e vos devets ara servir. Perqueus dehim e manam que al pus luny, dicmenge propvinent, siats ab nos a apiera, car nos partim daçí sens falla dissapte e irem jaure a Martorell. E axí per res no falgats que almens dicmenge no siats a apiera segons que dit es» (1746-113 g.).

Essent jovenet, les epidemies no li feyen basarda, y era lo seu pare qui les hi feya fugir «no volem que vos no romengats en loch on sien aquestes malalties pestilencials, ans volem queus nanets en aquells lochs que sapiats que sien sans, peró aquí moren algunes persones jassia no muyren daquell mal, car diuhen en Aragó "*tanto vale qui mata como qui degüella*", peró be havem oyt dir que Regne de Valencia es sa...» (1230-120).

Per iniciativa propia començà a pendre precaucions quan s'havía de mullerar, y després, ja sempre més procurà evitarles.

Es tan conexedor del contagi en les epidemies, especialment en la glànola, qu'havent d'esperar l'esposada a Perpinyà, previament vol saber, ab correu cuytat, del metge Bernat de Burriach, si la vila rossellonesa «es sana e si ha cessada la mortalitat» (1737-78 g.).

El primer any de regnat, trobantse a Barcelona, fa una enquesta entre'ls rectors, vicaris, batlles y prohomens de Sant Cugat, Terrassa, Caldes, Sabadell y Granollers per saber si hi ha sanitat y si hi ha hagut algun cas pestilencial (1751-135 g.).

Durant una de les freqüents epidemies de glànola que flagellaven Barcelona, demana al bisbe qu'aplegui tots los metges de la ciutat per a que diguin l'estat de l'epidemia; si tots los qui la tenen moren, o si 'n guarexen, o si 'n moren més que no 'n guarexen; si es en declinació o en pujament, o en quines persones regna més, o jovens o vells; y acaba dihentli que s'enteri de les defuncions per setmana y de llurs causes. Per ésser fet en l'Edat mitja, aquest projecte d'enquesta, s'ha de regonèxer, per més que vivim en ple esclat de civilisació, que no desdiu de les actuals modernes estadístiques demogràfiques.

Transcorregut un mes de la reunió susdita, n'ordena una altra inte-

Digitized by Google

grada per sis metges, entre 'ls quals, mestres Colteller y Oriol, per a que dictaminin si l'estat sanitari de Barcelona permet trasladarhi la Cort desde Sant Feliu de Llobregat, hont sojorna (1660-6 g.). Declarada una epidemia, també de glànola, a Barcelona, vol saber com està Vilafranca, y mana, desde'l Monestir de Valldonzella, al veguer, jurats y batlle d'aquella vila, que rebin «informació dels metges, barbers e altres persones, si en la dita vila o veynat daquella hi ha deles dites malalties o no; e aquella closa e segellada anos trametats per lo portador de la present» (1952-47 g.).

Quan, enterat en altra epidemia, així mateix de peste bubònica, qu'a Barcelona ja les malalties eren passades, proposa entrarhi tost y tenirhi «la invernada que ve, deus volent, pus quel senyor Rey sen va en Aragó» (1659-138).

En una epidemia qu'hi es estada a Barcelona, Johan, desde Perpinyà, després de la mort de Johana de Valois, ordena que s'informin, ab los vicaris de les iglesies parroquials y 'ls metges de la ciutat, de les gents qu'hi moren de la malaltía epidemial, y, de passada, demana li sien enviades tres dotzenes de llimons. Era com a profilàctichs que'ls volía? (1735-59).

L'Infanta Johana era a Osca quan l'epidemia invadeix la ciutat, y 'l Primogènit, desde Barcelona, respon a mossèn Arnald de Lellan y a mestre Dordas, que li han escrit, «*al feto de la mortalera que comença a huesca que queremos e avos mandamos que, luego encontinent saquedes la dita nuestra filla de huesca e que la levedes al mas sano e mas cerca lugar de huesca o a otro segunt conocedes vosotros; e vos Mossen Arnalt id con ella e della no vos partades como aquí la queriamos fazer aduzir e comiença alos ninyos e criaturas chicas enfermedades de pitueta*» (1742-92).

Sabent la mort del seu propparent lo Rey de França, vol ferli celebrar funerals a Valldonzella, però, abans d'acordarho en ferm, espera que mestre Guillèm Colteller personalment vegi si 'l monestir es ben sà (1660-30 g.).

Per mestre Guillèm Colteller hi sentía especial predilecció : «Sapiats quel dia present nos ha començat j. poch de dissinteri, así que dins

Digitized by Google

mija hora som sis vegades anats ala sella», li escriu, manantli qu'hi vaja tot seguit, dexantho tot (1659-78 g.).

Lo Rey Pere, malalt a Barcelona, requereix los serveys de mestres Colteller y Querol qui eren a Gerona ab lo Primogènit. Aquest ordena que marxin, ab la condició precisa que quan lo Rey sia ben guarit mani a mestre Colteller «que sen vinga a nos e al nostre servey e de la Duquessa. E en açó — diu a En Janer — tenits manera bona e savia, que lo dit senyor Rey no entena ques fer altra cosa ni ell lo prena en greuge». Y mestre Guillèm retorna, y Johan, molt content, axí ho manifesta, «car per raó dels accidens que sovin nostra cara companyona la Duquessa ha e per que lo dit Maestre Guillem sab verament la complexió dela dita Duquessa e li da bons remeys e la dita Duquessa ha mes afecció en lo dit Maestre Guillem que en alcun altre fisich e açó no sapien los altres fisichs» (1742-106-106 g.-108-127 g.-28 g.).

Adhuch per un cadarn vol que vagi a Sant Celoni ab l'especiayre (1659-27 g.).

No haventli estada pagada una suma respectable de sous que se li devien, malgrat l'ordre donada al tresorer de que's pagués, la Reyna, escriu a aquest quexantse de la falta comesa, ja que «Maestre Guillem es hom aquí lo senyor Rey e nos som molt tenguts e quins ha servit e serveix altament, continuament e be». Y reitera 'l greuge y 'l manament en altra lletra, a un oficial de la Tresorería reyal : «Molt som maravellada e no poch agreujada, car a Maestre Guillem Colteller qui segons sabets e es notori, ha servit e serveix tot dia singularment al senyor Rey e anos en les pus cares coses que havem», li fa càrrechs per la dexadesa, car el «senyor Rey e nos havem açó a cor tant que mes no poriem, dignament també per la qualitat del deute com per los singulars serveys tots altres sobrepujants quel dit Maestre Guillem nos fa, no sens guaix importable carrech de sa persona e per los quals mereix esser preposat a tots altres assignataris e totes altres favors, no solament del senyor Rey e de nos, mas encara de nostres sotmeses, majorment familiars e domestichs Perque com lo Senyor Rey estomachat daquest fet vos scriva altra vegada...».

Té moltes consideracions a mestre Bernat Oriol, al qual assigna,

Digitized by Google

essent Primogènit, «semblant pensió daquella quel senyor Rey dona a maestre Ramon querol» (1744-103), y ab carta, ab segell pendent segellada, li concedeix 6,000 sous barcelonesos sobre les rendes del lloch de Colliure, «ell servent anos e la nostra Cort seguent, cascun any, almenys per sis meses» (1745-58). Li dispensa l'honor de que l'Infanta Johana de Daroca sia comare o padrina d'una seva filla.

No vol que mestre Ramon Querol, indisposat, se fatigui cavalcant per a anar a Saragossa a visitar lo Delfí, axò sí, li prega que quan se trobi bé hi vagi lo més tost possible. No era exigent, ans al contrari, tenía als seus metges tota mena d'atencions y delicadeses, axí com a les parenteles llurs : «Entés havem que j. benifet instituit en laltar de sent Gili dela Esglesia de sent Daniel de Gerona lo pus patronat del qual se pertany a vos vaga de present axí que vos podets dar aquell o presentarhi persona suficient. Perque nos en favor del feel cirurgiá nostre maestre Guillem resol vos pregam afectuosament que per honor nostra donets lo dit benifet an Berenguer nempies clergue e parent del dit maestre Guillem o quel hi presentets axí com aquell quey es apte. Maiorment com ja segons ques diu loy haguessets promés. Sabents que daçons farets servey lo qual molt vos grahirem. Dada en perpenyá sots nostre segell secret a viij. dies de Juliol del any m.ccc.lxxix. — *Primogenitus fuit directa Johanni Saula loci de Amerio* (1657-80 g.).

Lo mateix ab els especiayres o apotecaris com ho prova un fragment de lletra que Na Violant de Bar escriu a *Duenya Toda Perez*, germana del últim arquebisbe mort a Saragossa, dihentli que Pedro de Carinyena, apotecari d'aquell prelat, reclama que se li paguin les medicines y altres coses de son ofici, y que *Duenya Toda* no li vol pagar « ... *de que si assin es, somos maravellada como tales deudas se devan pagar antes de todas cosas pias e otras, e por consiguient la dilacion dela paga del deudo sobredito, torne en grand carga delas almas del Arcevispo e vuestra como heredera de aquello...*», y acaba manant que pagui al apotecari. Si bé la lletra es de la Reyna, pot dirse que palesa 'l criteri del Rey, car estaven perfectament identificats.

Les seves indisposicions y malaltíes, quan se trobava absent de sa muller, les hi detallava per lletra, fil per randa:

Digitized by Google

«Molt cara companyona : Mossen Huc de Cervelló vos deu haver dit laccident nostre que havem haut del alargament de ventre; despuxs que ell nes partit havem ben dormit quatre hores per lo matí e com haguem dormit isquim una vegada. E quant foren xj. hores dinam nos be e alegrament e ab bona sabor. E isquim a cambra una vegada. E aprés trigam nos adormir. E havem dormit dues hores. E despuixs tota vegada nos havem sentit be ens sentim de present. Haviem una pocha de dolor al ventre e al cors e es nos passada despuxs havem be stat tro a hora de sopar. E havem sopat e stam be encara. E ab lajuda de deu serem be dací avant car fort nos sentim be, vuy matí trametem una letra a maestra ramon querol que vingués de continent. E axí mateix enviem a dos metges de Leyda ço es a maestre nadalembri e a maestra ramon falgas los quals foren ací a dues horas aprés migjorn es tenen fort per pagats de nostre stament. Perque no volem que maestre Bernat sen partesque...» (Aytona, 1 maig 1391 (1959-192).

Y passats dos dies, en altra lletra li innovava : «... de dilluns a ençá no havem exit ens sab fort bo lo menjar car los metges nos manen tornar a les viandes primeres e demá entenem a menjar vedell» (193).

Johan I tenía intuició medical : fa la síntesi d'un atach gripal que sofrí, com la faría un nostre contemporani; y la fa sense pensarho, tot hi excusantse ab lo Rey, son pare, de no poder assistir a la traslació que, per manament d'aquest, se fa a Poblet dels corsos de sa segona esposa, Matha d'Armagnach, y una filla llur, sebollides a Saragossa : «men retench senyor per lo destrempament del cadarn ab febre que he ara no ha gayre haut, axí com daltres infinides persones ho han en aquesta ciutat e oig dir que si son en aquexa e en altres moltes» (1660-135 g.).

Fa despenjar d'unes forques tres corsos d'ajusticiats, «perque pot venir infecció ales persones del dit loch en especial als passants per aquella part».

La sua filla y de Matha, qui estava a punt de partir, per lo que lo seu pare li havía trameses les andes y 'ls muls, roman per malalta, y los metges han opinat que «li farien fer la cura ab lavaments e creen que guaria, mes que mils e pust tost serie guarida ab alcun cauteri que li donarien», però li havien de donar en presencia del Primogènit, y ell

Digitized by Google

contesta «que si ab los lavaments pot be e perfectament guarir que aquells li façats fer e si perfectament no podia guarir queli façen lo cauteri e con sia perfectament guarida que sen vengua a nos» (1664-142 g.).

Aquesta Infanta tenía una donzella qu'era N'Albamunt de Pavía, y 'ls metges trobaren que lo seu contacte no era bo ni profitós a l'Infanta, per lo tant, considerant un perill la sua participació y estada ab ella, el Duch disposa que de tot sia separada del servey y que se'n torni a sa casa, pagantli la soldada com si estigués en servey actiu, fentli fer assignació de les rendes del arquebisbat de Saragossa (1667-67 g., 68-87 g., 88 y 92).

Quan la filla del Comte d'Empuries havía d'anar a passar temporada ab la Duquessa, sab certament qu'es malsaniça, y fa desviar la sua anada, car no vol que persona malsana estía prop sa muller (1745-137). Malalta la sua muller, vol que's faci lo que manin mestre Oriol junt ab la llevadora (1747-52 g.).

Y volía saber, quan estaven malalts, les malaltíes que tenien los seus familiars y íntims; «nos fets saber lo Bisbe de leyda se es guarit o no e sino es guarit quina malaltia ha...» (1658-49 g.).

Jatsía qu'en lo segle XIV no sabien encara que'l paludisme, o la malaltía dels ayguamolls, fos deguda als *plasmodiums* o hemosporodiosis, transportats per certs mosquits femelles qui ponen, a flor de l'aygua moxa, els ous qu'esdevenen larves, y aquestes, mosquits en menys de cinquanta dies; tampoch creyen, com alguns toscans contemporanis, que'l paludisme dormís dins la marmita. Ells sabien, per observació, qu'en aygua corrent no succehía lo que succehía en aygües mortes, y perçò, lo mateix Johan I mana qu'en les plantacions d'arroç «continuament, per tal que infecció d'aer no sen pusque engendrar, corra a discorra aygua», y fa que's drenin los ayguamolls y 'ls llots de Sant Boy per a evitar la *paludiis infeccione* (Lletres Reyals Johan I, capsa 2, n.^{s} 164-223). Per experiencia propia conexien les molesties y trascendencia de les febres, com llavors les nomenaven : «nostra molt cara companyona la Reyna ha quartana dobla» (1959-112); «*la fiebre era tornada a nuestra cara companyona la Reyna e ha hauda dos cessions por manera de quartana*» (1959-131); «... en quartana doble» (1959-113), «pus axí

Digitized by Google

par quens sovinegen aqueixs escalfaments de febres tengats en vostra persona aquell bon regiment ques pertany» (1958-73), consella a la Reyna Violant, qui ab lo Duch de Montblanch era als banys d'Arles; però, per lo que podría esdevenir, hi tramet a mestre Bernat Oriol. Per cert qu'en aquesta estada a Arles donà 336 sous barcelonesos a En «Pere Rech e an Pau Besalú brassers de la vila Darles en esmena dela erba de j. prat on la senyora sopava tots dies stant en la dita vila, la qual erba fou consumada per la companya dela dita senyora» (20 de juliol de 1390).

Adhuch es un precursor dels qui havien de regonèxer la necessitat de l'especialisació en ciencia medical, donchs quan se troba un seu cambrer malalt a Gerona, d'una malaltía «quaix vergonyosa en sa persona, tocant cirurgía», lo tramet, recomanantlo, malgrat haverhi metges y bons metges geronins, a un especialista de Saragossa, qui devía ésser juheu, car en la lletra de recomanació 'l tuteja. No cal dir que la diferenciació entre metges de física y metges de cirugía de llarch temps era feta : no es, donchs, meravella que recomanés al donzell En Lluís d'Aragó, «perçó que maestre pere çaflor lo cur de un colp que junyent pres lany proppassat en la man dreta» (1745-173). Mestre Pere ça flor era cirurgià y confrare en especialitat de mestre Guillèm Rasol, al qual En Johan també recomana lo fill de mossèn Francesch de Caramany per a curarlo de certa malaltía qui ha en sa persona (1744-50).

Noresmenys, el nom de Johan I ocuparà sempre un lloch d'honor en l'historia de la Medicina catalana, car concedí a la primera facultat qui's fundà oficialment, en lo Regne d'Aragó, y qu'integrava l'Estudi general de Lleyda, el cadàver d'un home qui hagués mort anegat, condemnat per les autoritats, fos de la lley que fos, per a que servís al estudi de l'Anatomía humana (1900-28).

En fet de metges, com tota la gent del seu temps, no tenía sants a la bandera, y prescindeix de religions. A entès qu'En Guillèm de Campllonch, frare menoret, havía promès guarir lo domèstich de la Duquessa Johan Berenguer de Manresa, y ell, considerant lo que'ls seus pares li han fet y continuament li fan, per honor sua y esguart de la sua intercessió, recomana al frare sia diligent y curós en ferli bé y de pressa la sua cura, de manera que conegui que l'instancia del Primogè-

Digitized by Google

nit li ha profitat (1740-82 g.). En Johan Berenguer era lo fill de Na Blanca de Manresa, la primera dida que tingué 'l Primogènit.

Si suara recomanava 'l malalt a un frare, si té un accident de febre sa muller, y, en altres casos, fa qu' hi vagi lo juheu mestre mossèn Alatzar, físich de sa casa (1747-122 g. y 1750-93 g.), y solicita los serveys del metge, també juheu, Avenarduc d'Osca, manantli qu'hi porti lo que li digui mestre Johan Dordas; de mestre Adzay Brunell, juheu de Muntblanch (1962-1), y d'En Vidal Gracià, qui acompanya l'Infanta Johana quan va a Valencia (1745-172 y 1667-59 g.).

Necessitant a mestre Guerau, qui era estat moro, lo crida que vagi a ell, però recomana que li facin fer bona seguretat en poder del veguer de Barcelona, donant fermances suficients, y fins imposantli penes pecuniaries. «E si perventura açó fer no volrá, fets quel vaguer lo prenga a pres ab bones guardes a nos lo remeta on que siam» (1667-63).

Com li ha plagut un juhí o *dictamen* del mestre en medicina mallorquí En Johan Fuxà, li ofereix si vol anar al servey reyal ab la soldada que percebexen los seus confrares qu'hi ha (1960-159).

En una de les estades dels Duchs a Saragossa, cauen malalts abdós, y no tenint metge de confiança a la vora, criden a mestre Dordas d'Osca, advertintli que té la cambra aparellada y tot lo que li sia menester; qu'hi vagi de pressa, per lo qual encarreguen al prior dels jurats d'Osca que prepari besties per al metge y sos escuders. Però mestre Dordas era ja vell, y l'anada d'Osca a Saragossa en cavallería era fadigosa. Axí ho entengué tot seguit el Primogènit, apressantse en tramètreli les andes de la Duquessa, ab ses besties corresponents, per a que fes lo viatge ab més comoditat o millor dit, ab menys molestia.

Apart en Dordas, també foren solicitats los serveys de mestre Guillèm Colteller, al qual fa entregar certa quantitat a compte de lo que li devía la Cort del Primogènit. En Colteller hi va, veuen lo malalt ab l'avi Dordas y assolexen combatre ab victoria la malaltía. En plena convalescencia 'l Príncep, esclata a la capital aragonesa una epidemia, y 'l Rey Pere mana que'l treguin y 'l transladin a la *Serranía*. Una recayguda torba 'l cumpliment del manament reyal; però, millorat el malalt, se'n va, no a la Serranía, car el fret s'apropa y millor li sentarà

Digitized by Google

la terra calda y sanitosa del Regne de Valencia. Y mestre Guillèm l'acompanyà en lo viatge, y la sua estada a Valencia fou un gran bé per al Primogènit, perque pogué cuydarlo en la malaltía qu'hi sofrí (1261-166-179 y 1263-27 g. - 148 y 148 g.).

Altra vegada, malalt a Lleyda, en una lletra que ja no pot signar de sa mà, per lo seu estat greuge, crida a mestre Oriol qu'hi vagi lo més de pressa que pugui (1756-65).

Ara que som a Lleyda, y parlèm de malalts y metges, es oportú esmentar la farsa d'una malaltía suposada que l'herèu d'Aragó forjà en lo seu cervell trobantse en la dita ciutat, per a poder sortirne sense que s'enfadés lo Rey, son pare, y anar a Saragossa, hont era la sua muller:

Lo familiar d'aquesta en qui ell tenía més confiança y sabía que li portava més devoció, rebé una lletra del Primogènit, indicantli la conveniencia que la Duquessa 's fingís malalta y que li escriguessin que fa llit y té febre y no vol menjar ni creure 'ls metges, per lo que consideren necessari qu'hi vagi l'Infant per a imposar la sua autoritat envers la malalta.

La comedia devía produir l'efecte que's desitjava, car l'ordre de posarse malalta era datada lo 23 de maig, y 'l 4 de juny Johan d'Aragó ja firma documents a Saragossa.

Ab la matexa convicció que protegí a En Guillèm Thomàs, l'intrús de Martorell, havía defensat un altre intrús de Valencia, En Berenguer de Fluvià, perseguit pel Sant Pare a instancies dels metges y altres persones de la ciutat, «per raó dela sciencia e art liberal que use e sab», fins el punt qu'a ell lo guarí molt bé de greu malaltía, «e axí matex a altres feu bones cures e alcun metge nons hi sabie donar consell». Perçò recomana 'l cas al bisbe valencià, encarregat pel Papa de procehir contra aquell, demanantli «que contra lo dit Berenguer, per vos ne altres, no sie proceyt per la dita raó ey tengats aquelles bones maneres que puxats» (1742-72 g.). Ab la matexa data endreça una lletra patent als metges «e altres qualsevol persones ales quals les infrascrites coses se pertanguen o pertanyer puxen en e per qualsevol manera e les presents pervindran», dientloshi que havent entès «que vos o alscuns de vos instats, tractats e procurats que contra lo fel de casa nostra Be-

Digitized by Google

renguer de Fluviá per raó dela sciencia e art liberal que ell use e sab, sie proceyt, la qual cosa sis fahie redundarie en gran dampnatge nostre e dels habitants en la terra del dit senyor Rey e nostra, com vertaderament serie causa e ocasió que lo dit Berenguer no porie fer alcuna cura ne servey anos ne a altre com feu en temps passat nos stants enla dita Ciutat de Valencia, deles quals alcun metge nons sabé curar. Perçó avos e a cascun de vos, sots pena de ij. mil morabatins dor a nostres cofres aplicadors e dels bens vostres, ço es, dels contrafahents sens venia exhigidors, dehim e fort expressament manam que instancia o tractament alcú contra lo dit Berenguer, per la raó damuntdita no façats, ans daquella instancia e tractament cessets e aquells de tot en tot reboquets...» (74).

De la primera d'aquestes lletres ne tramet una copia al interessat, interclosa ensemps ab l'original de la segona, dins una altra a ell dirigida, en la qual li mana «que, en son cas e loch la dita letra patent presentets a aquelles persones que vijarés vos será. E si alcú o alcuns seran inobedients als nostres manaments, requerits lo Governador o altres oficials qui leven la pena en la dita letra contenguda...» (73).

L'endemà d'haver escrites aquestes lletres, adreça la següent a mossèn Martí *Ximenez de Rueda* : «Entés havem per lo fel conseller e uxer darmes nostre en pere Dartés, que vos, per sguart nostre, donats favor e sots estat bo en lo fet del fel de casa nostra Berenguer de fluviá, per raó del procehiment que lo bisbe de Valencia, demanament del pare sant e ab bulla sua, entenie fer con lo dit Berenguer se entremetés dela sciencia e art liberal, la qual cosa vos grayim molt. Perqueus pregam que si be ho havets fet tro ací, que ho façats mils dací avant» (1742-73).

Per altra part, autorisa l'exercici del art de cirurgía en les terres de la corona aragonesa al valencià En Bernat d'Avinyó, per haver demostrat ésser *prudens*, *scientificus et expertus*, devant dels examinadors, deputats y assignats per los justicia y jurats de Valencia; quals examinadors declaren haver «examinat diligentment e aquell trobat suficient de practicar dela dita art de cirurgia; perçó dela suficiencia e industria del dit En Bernat Davinyó confiants la vostra discreció e amistat, certificam per les presents lo dit en Bernat Davinyó obtenguda de nos e

Digitized by Google

nos a aquell haver donada licencia de practicar dela dita art de cirurgia en la dita ciutat, viles e lochs, segons que dit es : primerament, rehebut per nos sagrament del dit en Bernat de avinyó que be e lealment usará dela dita art de cirurgia en la dita ciutat, viles e lochs, axí com dessús es dit. En testimoni deles dites coses faem fer e liurar a aquell la present letra testimonial de nostres sagells segellada».

Semblant certificat de suficiencia no l'exigí previament al avalar en Thomàs y en Fluvià : *quia nominor leo.*

De triaca ne tenía sempre en la sua guardarroba y quan n'hi faltava, la reposava tot seguit comprantne «un barralet duna liura de la mellor ques trob daquella Dalexandria» (1744-78), y també, habitualment, feya ús de letovari : «nos havem mester una capsa del letovari de que nos prenem e altra dela lavor del meló...» (1665-1). Apart aquestes, que pot dirse qu'eren medicines qui's prenien sense necessitat d'ordinació de metge, en la sua casa hi tenía tota mena de medicaments : un dia del primer any de son regnat, un adzembler reyal sortía de Barcelona per a anar vers les parts de Vilafranca hont se trobava 'l Rey, «ab una adzembla carregada de medecines e altres coses», y, al ésser «al portal dels Teyers, la guarda del dit portal demanant a volent haver de les dites medicines e robes nostres dret de ajuda e altres drets qui allí se leven, no contrastant quel dit atzembler li digués e afermás la dita atzembla ab tot ço que portava esser nostre e per consegüent no deuse pagar dret alcú, ha levat e pres forçivolment al dit atzembler e vers si ha retengut un calfador daram e uns petins nostres de que es greument corregidor»; al donarli compte d'aquest espurnich de conflicte, un de tants com ne produhía lo refrech de la corona reyal ab la xia dels consellers, mana al vicari de Barcelona y del Vallès qu'aquell guarda prengui tot seguit «e pres e be ferrat e guardat lons trametats per manera que escapar no pusca...» (1952-61).

Digitized by Google

Cultura

Encara que de bon troç no pogués aplicarseli en tota sa integritat y significació la qualificació de savi, no era pas per manca de voler, car cobejava saber coses y estava en condicions de receptivitat cerebral. No debades la sua inteligencia, clara y desperta, era seguidament esperonada per lo contacte íntim ab la França culta dels Valois, l'escalf y vehinatge de dos fogars abrandats de sapiencia com la Cort papal d'Avinyó y la Provença laica y l'intercambi ab Italia, precisament quan sos axams de pensadors, literats y artistes, deslliurats de l'estrangería dominadora y sots l'hegemonía intelectual de Robert de Nàpols, Mecenes y Virgili a la vegada, havien començat a laborar y laboraven de bell nou, xuclant el néctar de la meditació, del sentiment y de la Naturalesa, y retornant a llurs ruscles, omplenaven les bresques ab la mèl saborosa de llurs cervells.

Facilità la cultura de Johan I la familiaritat que tingué ab qualques idiomes: «als nos nos delitam molt en legir e axí propiament en francés com en nostra lengua matexa», diu al Rey de França, demanantli les *Cròniques de França*, *Titus Livius* y *Mendievila* (1659-91). Ell ja 'n tenía en la seva llibrería de llibres francesos; escrivint a sa muller palesa que, entre los seus llibres francesos, n'hi tenía dos, «la un es del Rey *Maliaduyx* e del bon cavaller sens pahor e de *Guerin* lo Cortés e de *Donahí* lo Ros, ab daltres cavallers molts; laltre es de *Tristany* ystoriat» (1756-58 g.); y 'ls hi ofereix per si vol llegirlos. Demana a En Pere Palau 'l *Titus Livius* en paper y en llenguatge sicilià (1958-106).

Conexía 'l llatí, redactanthi, seguint la consuetut, els documents diplomàtichs y molts d'altres; fa dir al prior de Montserrat que si li envía un monjo, o altra persona, li trametrà lo seu *Titus Livi* en llatí (1960-106). En castellà escrivía als Reys de Castella y de Navarra, y als Reys moros, y, en aragonès, a les autoritats y regnícols del Regne d'Aragó. No cal dir qu'escrivía 'l català perfectament y elegant; la devoció que per la llengua sentía, l'encomanà a sa muller Violant de

Digitized by Google

Bar, de la familia reyal francesa, qui, com hem vist, dirigintse en lletra al Comte de Foix, li deya : «E nous maravellets siuses crivim en català, com depuys que som en esta terra hajam acostumat axí scriure en França.»

En cambi, no possehía l'inglès, com ho fa suposar que demani al Comte de Foix li regali aquell llebrer negre inglès nomenat *Black*; ni tampoch possehía l'arabesch, perque, no trobant a Perpinyà qui sapia llegir una lletra rebuda de Barbería, l'envía al seu protonotari per a que mossèn Silvestre Ubach, o per altre qu'hi entengui, faça «reduir la dita letra en nostre vulgar» (1969-48).

En axò feya com el seu pare, qui envía «vij. letres morisques, iiij. escrites en paper morat e iij. en paper blanch e per tal car ací no ha qui sapia letra morisca. Volem que mantinent hajats crestiá, moro o juheu aquí en Barchinona qui sapia les dites letres legir e en nostre lenguatge arromançar e reduytes de morisch en Cathalá e posades en escrit trametet nos axí les dites letres en sa forma com la reducció o exposició feta daquelles» (1159-156).

Home fet, s'era iniciat a llegir documents redactats en lletra grega: «*después que vos sodes partido de nos, havemos deprendido de letra greguescha. E assin, quando nos havedes descrivir, si queredes, escrivit nos en aquella que bien la entendemos*» (1957-92), adverteix al arquebisbe de Saragossa; y conexía, ademés, els caràcters gòtichs, com fa avinent a un abat : «vos havets alcuns libres scrits de letra gòtiga, en los quals se tracta de fets de la casa nostra daragó»; els hi demana, «car nos sabem legir la dita letra» (1963-132).

Se comprèn qu'aytals vectors d'ilustració influissin poderosament en son esperit per complet identificat ab lo moviment intelectual coetani.

Ademés, sentía la fruició del bibliòfil de possehir el llibre per la satisfacció única de possehirlo, y axí 's comprèn que demani «la biblia entiga que es hebraich. Manam vos quencontinent nos aportets la biblia o lans trametats per persona certa e segura que aquellans aport ben ligada o envolupada e segellada per vos...», ordena al tinent les claus del Arxiu Reyal de Barcelona (1954-46).

Se deleitava extraordinariament llegint llibres instructius, y, de ma-

Digitized by Google

nera especial, si aquests eren d'histories y llegendes; y també, donat lo seu temperament, li plavien los llibres de pietat. D'uns y altres mantenía intercambi ab los seus parents y 'ls seus amichs y súbdits, fentne treure trasllats dels que no podía possehir, lo que no era freqüent, car si 'l possessor d'un exemplar qu'ell cobegés pel text o per ses miniatures o 'l relligat, no exaudía 'l seu prech, venía l'exigencia tàcitament avalada per la condició geràrquica del Príncep.

Palesen el foch sagrat de l'afició als llibres que mantenía encès en son cervell, les guspires qu'espurnegen desiara entre 'ls fulls del Epistolari del Príncep, demanant un dia a En Cervelló les *Cróniques de Bretanya* «o danglaterra que vos havets car nos, aprés que les hajam legides, les vos farem tornar sens falla» (1671-47 g.); un altre comprant una *Biblia* al mallorquí Johan Çavila; solicitant ara d'En Jaume Conesa, protonotari del Rey, el trasllat de la traducció qu'ha feta del llatí en romanç, del llibre apellat *Troya*, com l'anomena en una lletra (1739-101 g.), y que rectifica després en altra, demanantli les *Histories Troyanes* (113). Precisament es aquest l'exemplar per a la recuperació del qual espera la colaboració d'En Gurrea, car «*sabet* — li diu desde Gerona — *que quando nos partimos la çaguera veç de Çaragoça, Blasco dazlor* quondam *merino qui fué, nos demandó a emprestamo j. nuestro libro delas istorias troyanas por traslatar. E como no hayamos aquell trobado, queremos e vos mandamos que en nombre nuestro demandedes el dicto libro e havido aquell nos lo embiedes per alguno qui en açá venga assí habina com ferlo poredes*» (1743-185 g.).

Lo Vescomte de Roda es arribat de Xipre y reb ordre de trameteli «lo libre de Todorich quens havets aportat e totes les coses que la Reyna de Xipre envie a nos e ala Duquessa...» (1744-134 g.). En altre viatge, lo mateix noble li fa a mans, junt ab un capell y un arch turquès, d'altre exemplar del dit autor, y Johan, agrahintho tot, fa menció especial del llibre, car «ha mes coses e mils proceents que en laltre daquell matex frare que ja haviem», y li prega que «tota vegada que trobets daytals coses estranyes, con les desús espressades nos najats» (1745-86 g.).

Lo procurador reyal en los Comtats de Rosselló y Cerdanya, En

Digitized by Google

Galceran de Maguerola, té un nebot qui ha tramès al Rey «un libre en lo qual fa menció entre altres coses dela contesa daquests papes e que un dela casa Daragó devie esser coronat per emperador; perço us pregam que del dit libre de continent nos trametats traslat be scrit e probat», demana a En Galceran lo Primogènit a quals orelles era arribada la nova (1657-16 g.).

Sojorna a Saragossa y demana un llibre del seu Arxiu de Barcelona apellat *Alihaben raiol*; adverteix que li envihin lo millor, puix n'hi ha varis exemplars (1961-32). A En Janer li mana que trameti, a Manresa, trajos, un collar d'or y 'ls punyals saragossans, ultra 'l llibre del Rey En Jacme qui té En Bartomeu de Castre (1659-112). Sabedor que la sua germana, la Reyna de Castella, desitjava «haver una biblia en lenguatge catalá», li 'n tramet una de les seves per un escuder, «afí que puxa legir, tota vegada quey trob plaer» (1666-38). De Biblia també ne demanà una de molt bella a Mallorques, y 'ls jurats y prohoms s'excusaren dientli qu'ho farien ab gust, però que no podien sense llicencia del Rey, en poder del qual havien fermat y jurat fer capítol, no donar res. Lo Primogènit traslada al Rey aquesta negativa, y Pere III mana qu'en lo dit capítol no hi sien enteses ni ell ni 'l Duch ni la Duquessa ni llur Primogènit, ans li plau que lo dit capítol no contrastant, pugui atendre ab lliberalitat les pregaries del Duch (1739-102 g.-99).

Al mestre del Orde del Hospital de Sant Johan de Jerusalèm, qui devía ésser En Johan Ferrandez de Heredia, li diu : «*entendido havemos que vos havedes compuesto o feyto componer un libro enque se facze mencion de todas las Istorias que se han feyto entro aquí de qualesquiere cosas en todo el mondo. E como nos prendiessemos gran plazer en haver aytal libro vos rogamos que nosen fagades fer copia al mas antes que podaes e que aquello nos enviedes*» (1667-122).

Essent penyora d'afecte compartir les satisfaccions ab les persones que s'estimen, a la sua filla, la Comtessa de Foix, entre diverses coses, li tramet «Un *Breviari de amors*. *Item* : un libret en lo qual havem fet trelladar lo porgatori de Sent Patrici» (1964-152). De *Breviari d'amors* la matexa comtessa n'hi havía tramès un que retengué un noble, a qui Johan escrigué enèrgicament, obligantlo y exigint lo seu retorn (150 g.).

Digitized by Google

Lo manament reyal fou exaudit; puix, mesos després, la comtessa rebía del seu pare l'exemplar junt ab pans de sucre, cofins de panses, espor-tins de figues, moxama, sorres de tonyina, formatges y una turquesa encastada en un anell d'or (152 g.).

No ignorant que'l seu gendre, lo comte, es possehidor de molts y diversos llibres, demana a la sua filla, la comtessa, els faça regonèxer de quins fets parlen y de quina materia són, y que li escriga (21 g.).

De la copia o traducció començada de *La ciutat de Déu*, de Sant Agustí, n'envià uns quaderns al seu germà, l'Infant Martí, el qual, seguint la costum iniciada dençà qu'en lo món se dexà lo primer llibre, retardà 'l retorn, y fou precís que'l Primogènit lo reclamés : «Car frare, trametets nos aquells set querns del libre dela Ciutat de deu que vos prestam a xerta, car bonament no podem fer continuar aquella obra sens los dits querns» (1668-31).

A N'Alemany de Cervelló escriu que li dexi : «lo libre de les *Croniques Danglaterra*», y que li envihi decontinent «que nous en prena, axí com feu del *moral de Job* de queus haviem aemprat e nol poguem haver» (1750-67). A un seu cambrer, que li trameti «lo libre apellat *diligam te*», junt ab «lo libre de la ordinació de casa nostra», dues cotes, guants y los anells de la Vera Creu (91 g.). Reclama ab insistencia 'l *Godofré de billó* «qui es stat del Rey de Xipre» (101), y quan sab que lo seu pare, el Rey En Pere, està morintse, prega desde Gerona, al seu germà Martí, que si 'l Rey «era passat desta vida», li trameti el *Titus Livius* y *Valerius Maximus*, junt ab los astrelabis, quadrans y anells del Rey y la pedra betzar, y 'ls falcons d'En Bernat de Fortià y En Maguerola y 'l podench reyal *Cordero* (1952-5). Encara era Primogènit, que solicita del maestre de Rodes, «*nos querades enbiar el libro de Justino abreviador de Trogo pompeyo*» (1749-12). A En Maguerola li ha de trametre «lo libre apellat *papaji*» (1657-30).

Al camarlench del Rey de França li demana llebrers y llebreres bons y bells de Bretanya «e lo *libre dels miracles de madona Sancta Maria* qui fou del Rey de França aquí deus perdó» (1756-104). «*El bispe Dosona nos ha dito* — escriu al maestre de Rodes, que — *vos havedes hun libro el qual dizen* debello judayco. *Rogamos vos mucho*

Digitized by Google

afectuosament que aquell o copia que nosen fagades facer, nos embiedes almás que podredes» (1668-55 g.). Solicita del Comte d'Urgell el *Regiment de Prínceps*, compost en romanç per fra Gil Roma, frare de Sant Agustí; «e jassia que nos lo haiam en latí, peró volriem lo haver fort axí meteix en romanç», li diu, pregantli l'entregui a En Guerau de Queralt, «con en veritat vos prometem, car cosí, que dins quince dies, o al pus luny tres setmanes, lous farem tornar quel haurem fet transladar» (1660-111). També ho promet a fra Vergés, mestre en Sagrada Teología, al demanarli «j. libre apellat *orosius* de *ormeste mundi*», qual llibre, axí «quel haiam fet copiar lous farem tornar sens falla» (1751-85 g.).

El Comte de Foix li tramet llibres y cans, y ell li acusa rebut dientli: «dels quals libres peró, nos havem aturat aquell que es illuminat e laltre havem tornat al dit Johan (qui era En Johan de Novals, missatger), perçó quel façats illuminar e enviets en loch daquest altre a nostre molt car frare lo Rey de França, aquí som certs que no será greu si li fets saber que nos lous haiam aturat, car plevints nos dell e de vos car cosí ho havem fet per tal com sens lo illuminament no poriem be entendre la lectura de vostra obra la qual prima faç loam e tenim per bona e fort ben disposta» (28 d'abril de 1389) (1958-8 g.).

Havent d'aturar l'estiuada a Perpinyà, demana, ademés d'un llebrer y un camús, «los cofres dels libres» (1959-4 g.), com també n'hi tramet a Perpinyà l'abat de Sanctes Creus a obs de la capella, dintre dos cofrens qui comprà En Johan Janer a Barcelona (1658-79).

El prevere de la capella reyal y paborde de Menorques, En Pere Lena, ha compilat un llibre de diverses profecíes y escriptures autèntiques qu'atribueix a la Casa d'Aragó, y 'l Rey Johan s'apressa a innovarho al seu germà (1963-139).

Y volía 'ls llibres per a llegirlos, no per a que fessin tossa en les llexes de la llibrería; y quan l'hora n'era arribada, palesava lo qu'ells li havien ensenyat.

Estimant els llibres, se preocupa del hostatge llur, procurant que sia condescent y confortable, com se pertany a la noblesa y dignitat dels hostes, y perçò, si a Poblet fa obres a les cambres reyals, millorantles, posanthi xemeneyes y fenthi altres reformes que faran més plasent

Digitized by Google

la sua estada en elles, no s'oblida de fer arreglar la llibrería, conscient de l'alta missió protectora que li està confiada (1667-77 g.).

La sua muller Violant també n'estava tocada de bibliofilia, que no debades procedía de la casa reyal francesa. Dos petites notes ho demostraran : demana a mossèn Alemany de Cervelló los *Morals de Job*, en romanç, que li prestà en Bernat de Cabrera; y se quexa de no tenirles, «majorment com siam certa per relació de diverses persones molt dignes de fe, de la ora ençá que vos vos escusats de haver perduts los morals dessusdits haien oyd dir a vos que havets aquells» (1821-149). Y, al cardenal de Valencia, li escriu felicitantlo per la diligencia qu'ha tinguda en convertir a la bona part los cismàtichs de Valencia, certificantli 'l bon estat del Rey y d'ella, afegint «pregantvos molt car cosí que com ja laltre dia vos escrivissem quens trametessets lo vostre *Cançoner* e aquell no hajam encara haut, ne cobrada vostra resposta de quens maravellam, nos vullats trametre de present lo dit *Cançoner* per certa persona. E en açó per res no haia falla, con sia cosa que desijam e volem haver de tot en tot» (2037-15 g.).

* * *

Els conexements astrològichs y geogràfichs no sols ocupaven l'atenció de Johan, sinó que la preocupaven ab les fantasíes qu'elles ne feyen derivar, d'una part els ignorants, y de part altra, els axerits. Ha rebut un llibret qu'En Dalmau Çaplana li ha tramès, del eclipsi del sol y de la lluna y del girament y del ple de la lluna, no sab «sil compte que fa deles hores del dit girament e ple comence al sol post o al mig dia o quan», per lo qu'encarrega a En Johan Janer que s'ho faça dir per ell y que li certifiqui clarament ab lletra sua (1658-11 g.). Y no 'n té prou ab los astròlechs del seu reyalme, sinó que vol saber tot lo qu'ha dit un astrelabre de Montpeller (1657-110), y sovint consulta son amich, En Cresques de Vivers, juheu astròlech d'Avinyó (1751-1).

Al Comte de Foix li envía, per En Pericó Esplugues, cambrer, «un astrelau, un mapamundi, unes hores darena e un almanach de tres anys. E ab açó porets, cascun dia e cascuna nit, quina hora será, posat que

Digitized by Google

sia clar o scur e lo sol e la luna e les planetes, cascun dia en quin signe son. E Pericó mostrar vos ha com se fa...» (1961-8 g.).

Aquesta lletra es precedida per un altre, en lo foli 2 del mateix Registre, en la qual diu que, a petició del Comte de Foix, li tramet «un cadran per les quals hom conex les hores, així be de die com de nit e així dintre lostal com defore». Més avant, n'hi envía un de sis hores (32).

Reb dos tinters, qui van dintre un marçapà, junt ab dos xapellets, dos capells y dues correges (1744-44 g.).

Demana a N'Olf de Pròxida y a En Pere Fortià de Mallorques «la carta de navegar complida ab tot son arrendament e sestes», «be feta e devisada, ab son levant e ponent, en que sia specialment tot lestret e quant fer se puxa del dit ponent e del dit estret anant vers ponent» (1739-52). Quan la reb, per mà del patró de leny, N'Albertí, ne fa un gran elogi, y també de les cestes o compasses, un d'argent y altre de llautó : «la dita carta es així bella o pus com altra que nos nahajam vista e les dites sestes o compasses bells e ben fets. Dequeus fem moltes gracies ens entenim per molt ben servits» (1740-53 g.).

Envía a buscar «daquexes hores dampolletes en que sabets que está arena, la qual sia una hora complida e no mes ni menys», y, en cas de no trobarne de fetes, que la faci fer «si possible será o en altra manera lans hajats de mija hora. E aquella que haurets fets la be regonexer al maestre del nostre Relotge de guisa que sia ben fina» (1745-114 g.).

La preocupació dels rellotges la tenía arrelada : Desde Barcelona dóna disposicions per a que li preparin lo castell de Perpinyà, «segons ques pertany e noresmenys lo Relotge daquell mateix Castell, deguisa que res noli falegue nes puxa desviar de tocar ses ores certament e així com fer se deu» (1657-28 g.). Aprés, ja a Perpinyà, escriu a Barcelona insistint «... així mateix com lo Relotge daquest Castell sia destorbat quens façats venir Bernat Dez pla, domestich nostre e maestre de relotges, al qual volem que loguets una bestia tro ací e queli digats que nos lo farem pagar an Magarola daytant com per açó estará e de manera que ell sen contenterá» (62 g.).

Un ciutadà y mercader de Barcelona, En Pere de Connomines, oferex «j. bel Relotge que ha», y ell encarrega al dit Pere que, ab lo

Digitized by Google

rellotge, trameta a Gerona, hont se troba «j. hom seu qui sapia lo dit Relotge parar e mostrar a algun servidor nostre quil sapia metre apunt».

Torbat del tot lo rellotge de Gerona, demana a En Bernat dez Pla qu'hi vaja, y li prega que «amenets j. daqueix vostres fadrins es assaber, lo pus abte e pus jove, que sapie tenir lo dessús dit Relotge en condret e que no sia lo dit fadrí mullerat. E nos reebremlo de casa e faremli en sos cas gracia e mercé» (1743-173 g.).

De Vich fa dir a En Bernat dez Pla, mestre de rellotges, «faça un alarotge qui sia portatil e haia dos palms en alt e queucom menys e haia son siti e tot son aparell de manera quel puxam portar e parar per camí e per tot loch. E nos de continent que sia fet trametiem li cent florins car axí es stat convengut entre nos e ell. E quel dit alarotge toch xij. hores» (1750-103-116).

De Gerona envía a En dez Pla, per son cambrer Simon Comes, 80 florins d'or, los quals, «segons fo avengut entre nos e vos devets per la larotge e per lorari dargent queus havem fets fer. E axí liurats li decontinent los dits alerotge e orari de guisa que los puxam haver tantost» (1751-4 g.).

Per a son ús encarrega un mapamundi a En Ferrer Gilabert, pregantli «que si fet es, lons trametats mantinent, E sinó nes quel façats espeegar e que essent acabat lons enviets sens tota triga» (1657-135 g.).

Demana que li aportin lo mapamundi qui es en taules (1961-8 g.), y 'n regala un al Rey de França fet per lo juheu Cresques (1665-26 g.).

«Noresmenys, volem que si en Mallorques ha j. bell mapamundi que faça per nos quel nos comprets. E sinó quel façats fer axí bell e joliu com esser pusca» (1657-26).

Al demanar un astrelau qu'havía encarregat a En Dezplà, de passada ordena li facin «un relotge de dotze ores e que afer altres coses nous torbets entro que ab tot son bastiment ajats acabat e nos ab la present constituhim vos dar per aquell c. florins tantost quel haiats acabat» (166-51).

Demana a Mallorques «les pus fines ores darena de una ora tan solament e sinó son fines que les façan afinar» (1952-45), y més avant, «dues ores de arena, ço es, cascuna de una hora complida e unes hores

Digitized by Google

de dotze justades e que sien be afinades» (1957-85 g.). «*vos havedes un troç de vorio enel qual levades las oras. Porque vos Rogamos que vos nos embiedes el deto troç de vorio con la lectura ela manera como la levades porque nos millor la entendamos*», escriu al degà de Taraçona (1747-117 g.). Y com que'l degà de Tarragona era germà del bisbe de Taraçona, li recomana.

A Montmeló s'hi fa trametre «lalarotge e una capsa de laor (llavor) de melons e la caxa deles medicines», y altres objectes (1662-1 g.).

Regala al seu germà «un almenach de xij. anys iij. sahuesos e una sahuesa dels millors qui te» (1962-18 g.).

Trobantse a Borja esperant lo Rey de Navarra, per a deliberar d'alscuns afers, vol qu'en les conferencies hi assistexi En Ramon Alemany de Cervelló, y en la matexa lletra li prega digui al cambrer reyal que li envihi 'l «mapa mundi e les taules de navegar e les sextes» (1959-154 g.).

Envía al Infant Martí per a que li faci adobar «lo relotge nostre qui no toque» (1744-136 g.); «e fets spatxar al pus tost que puxats, la correia negra e les ores darena e lo oratori daur», mana a En Johan Janer (1746-103).

Lo primer any de regnat se preocupa del seny de les hores de la Sèu barcelonesa, donant al cors de Jesuchrist, lo qual es representat en dita Sèu, 1,180 sous perpetuals de renda esmerçats de la següent manera, segons una cèdula de paper interclosa en una lletra datada a Barcelona lo 28 d'agost del any 1387, en plena convalescencia de la greu malaltía que sofrí, y qual curació probablement està lligada ab la dexa:

«Primerament ij. homens, dels quals lo un vetle de mitge nit tro a mig die e laltre de mig die tro a mige nit e mana lo dit senyor que a cascun dels dits homens sien donats ccclx. sous cascun any dels dits mclxxx. sous. E los cccclx. sous romanents, lo dit senyor vol que sien donats a j. prevera qui cascun any selebre e cant en la dita Seu e haia a esser a totes les ores, ço es, del *canticum graduum*, tro a completa inclusivament e lo jus Patronat que sia del dit senyor e aprés dell que romanga a aquell qui sia Rey Daragó per esdevenidor.

Item : vol lo dit senyor quels dits dos homens haien star en lo campanar de la seu per la forma següent. Ço es, lo un de mig die tro a

Digitized by Google

mige nit e laltre de mige nit tro amig die a que aquell qui començará de star hi a mig die tengua unes ores de arena vertaderes de una ora en lo dit campanar e que començ de passar al mig die la dita ora per tal que passada aquella de mig die a avant toch una batallada en aquell seny quel bisbe e lo capitol dela dita seu ordonaran, lo qual seny sia lo maior e el millor e con sien passades dues ores que do dues batallades e a iij. ores tres batallades continuant tro a xij. batallades com xij. ores. E laltre qui començará amige nit axí mateix con una ora sia passada aprés migenit do una batallada e a ij. ores dues batallades e axí continuament com dessús deu fer laltre companyó seu. E si los dits homens o alcun daquells defaleran en açó o seran negligents, que per cascuna vegada los sia tolta la pensió de una setmana. Emperó vol e ordona lo dit senyor Rey que ell e sos succehidors hi meten e hi ordonen los dits homens e no altre» (1952-32).

El seu mestre racional li tramet, per lo cambrer En March Pujol, una taula de comptar (1959-178). Ell, ja molt abans, en una lletra demanant la profecía del Infant En Pere que creu sien somnis, y sabent qu'En Rocafort, familiar d'En Vilaregut, es estat amenat pres de Valencia per a rodarlo, vol que li comprin «una tauleta jolia e bella, daquexes en que los del racional e de tresoreria finen lurs comptes» (1659-71).

* * *

També desiara ofrenava encens a les muses, y, afortunadament per a la seva reputació, no ho feya massa sovint.

Llegides les cobles fetes al senyor Rey per lo noble En Guerau de Queralt, y la resposta del dit senyor y la traversa d'En Bernat de Bonastre, secretari reyal, ell també hi compon la seva traversa, que tramet a aquest (1740-60). Y al Rey, ensemps ab la traversa, li adjunta una resposta seva a un sirventés d'En Pere March, y 'l dit sirventés per a que se'n puga fer càrrech (1740-63). De passada, escriu a la seva mare la Reyna Dòna Elionor suplicantli s'ho faci mostrar, ací com també al Infant Martí y a En Bernat de Sos, majordom del Rey, pregantli «que de vostra prompta e acostumada obra, façats ales dites traversa e res-

Digitized by Google

posta nostres, alcun dictat o alcuna cosa en los rims mateix o en altres que paregue de vos» (1740-63 g.). Però ell vol saber el concepte que dels seus pares y de la Cort reyal mereix com a poeta, y perçò recomana a En Ferrer Sayol, de la Casa de la Reyna : «prengats esment, ens certifiquets de ço quels dits senyor e senyora e les persones notables que entorn dells sien quan se legiran, hauran dit e diran de les dites nostres traversa e resposta. E que tot larch e clar nos ho signifiquets ab vostra letra al pus breu que porets» (1740-64). Es una vanitat dispensable.

Més endevant, per una festa de Ninou, ab l'adjutori d'alguns dels seus cantayres, compongué «un rondell notat ab sa tenor e contratenor e ab son cant», y 'n donà trasllat al seu germà, pregantli que 'l canti y 'l faça cantar, y que 'l mostri a qui bé li sembli, y afegint : «E si vos ne altre alcú qui ab vos sia, vol fer virolay o rondell o ballada en francés, enviats lans quan feta sia car nos lans trametem notada ab son so novell» (1658-108).

La devoció a les belles lletres ajudà per molt que, ab cortisans literats, implantés a Barcelona un esqueix del arbre de la Gaya Ciencia que plantaren en Llenguadoch los vuyt trovayres de Tolosa. Aquell tany llavors brostà poch y va emmustuirse per manca d'ambient a posta, però després de romandre llargues hivernades neulit y mústech, conresat suara per les mans dels nostres patricis predecessors, com la crossa qu'en mans del Apòstoli florí, redimint al romeu trovayre de la Vartzburg, també 's produhí la meravella de florir de bell nou, senyalant que la misericordia de Déu havía permesa l'iniciació de la remensa de la nostra terra, punida per haver molt delinquit.

Digitized by Google

SON MENJAR Y SON VESTIR

Home de bon regent, «de mitja estatura e ab reverent cara», diu Bernat Metge, feya més tossa y era més magestàtich que'l seu pare, lleig y desnarit, y migrat com s'escau a un setmesó. Aficionat a la bona taula, el menjar era per ell un goig : «vuy dinim nos be e are havem be sopat e ab gran plaer», fa saber a la Reyna Violant (1959-73 g.) desde Hostalrich, que l'endemà anirà a sopar y jaure a Sant Celoni, y quan hi arriba li diu que troba plaher en lo menjar, y que per sopar ha menjat lo blanch de una polla ovada y dos parells de perdiganes ab gran plaher (1959-74). De Sant Celoni fa una jornada fins a La Roca, y allí sopa bé mercè de Déu, y li han fet present de «dos parells de perdiganes menors que guatlles, deles quals nos dinarem demà ací. Axí matex mengarem figues e al sopar, que será a Muncada, meló» (74 g.). No sols era *gourmet*, sinó qu'era *gourmand;* les quatre perdiganes de Sant Celoni ho demostren com li plavía menjar bé y menjar molt : «ara hevem hagut un poch daccident lo qual nos es vengut, segons que dien los metges, per molt menjar», confessa ell meteix al Marquès de Villena (1952-66 g.).

Curava no sols que'ls menjars fossin selectes y ben condimentats, sinó qu'en los que's pugués fossin procedents de les comarques o llochs que per cascun d'ells tinguessin nomenada. A Mallorques demanava formatges torradors, especialment de Manacor, fentsels enviar «de tal manera que nos gasten»; pernils de carn salada, y rahims de dàtils barbareschs, «e que sien dels pus novells e milors», y que'ls hi trametin per la primera fusta, axí com bones magranes dolces y agredolces.

Havent entès qu'en los mesos de setembre y d'octubre a Caller se prenen molts tors, los quals apelen martits, vol qu'aquell governador

Digitized by Google

n'hi trameti cinch gerres plenes, «ço es una e puigs altra e sien meses en graxa de porch, per manera que no's consumen» (1750-92).

Que comprin al Rosselló, formatges grasses que a Vich, hont es ell, no se'n troben per diners, y, de passada, que li envihin préssechs (1671-56 g.).

Al Mercat de Granollers, que llavors, com ara, se feya en dijous, comprava l'aviram; a Daroca y Osca, peres; a Ayerbe y Luna, pernils; a Queralps y Cerdanya, com s'ha dit, formatges grassos o fonedors, y formatges de vaques a Andorra. Les tòfones o turmes, si podien ésser de Biar, millor, car cobejava fort haver d'aquelles per a son menjar y 'l de sa esposa, a la qual vol que n'hi trametin cascuna setmana (1961-56 g.). A Santa Coloma de Queralt, forment bell y bo, naps y perdius, tan bones com les canaries que s'hi feyen; pahons a Amposta y també a Mallorques, hont no eren tan cars com en molts llochs de Catalunya. Peres cerves a Aragó, y cireres primerenques a Anglesola.

No era partidari que'l rebost quedés desprovehit. Li envien formatges de Mallorques, y com que són una exquisitat, se'ls parteix ab lo Rey y la Reyna, sos pares, y ell, preveyent qu'als pochs dies los hauría acabats, ne demana més (1735-102 g.). Ab quina efusió remercía la seva mare per «los pernils de carn salada, ventre de sotera, capces de mustaçols, canter de sagí e maquerrons quem havets trameses, he reebuts, eus en faç cent milia gracies placie adeu senyora que molts anys e bons vos hi puxau vos tornar e que jous ho puxa grahir e servir...» (1740-55 g.).

En la seva taula 's bebía vi blanch y vermell; vi novell del Maresma, y també moscat bo, fi y dolç, especialment del lloch de Clayrà; vi grech del millor y pus fi que trobar podien, que li portaven en carratells (1737-25 g., 59); vi calabresch vermell, que li portaven en barrils, y quan vivía Matha d'Armagnach, vi claret del mellor (1742-86). Del vi vermell francès de Beuna, que a vint anys encara no havía vist ni tastat, ne demana al bisbe de Barcelona, el qual n'hi tramet un carratell a Elna, hont llavors sojorna Johan (1735-53). En l'hivernada, y per expressa indicació medical, bevía vi cuyt, especialment de la Sèu (1961-146).

Digitized by Google

En festes senyalades se preparava ab temps, y demana, «a obs de les festes de Nadal esdevenidores, una somada de peres e altre somada de bons e fins formatges, e dos pans de fina e bona mantega e dues loses per a torrar los formatges» (1952-66). Tot açò li ha d'enviar lo veguer de Cerdanya, y 'l procurador reyal del Rosselló «sis somades de vin moscat e cent formatges fonedors de Cerdanya e cinquanta de Queralps e dues somades de peres» (íd.).

Tenint convidats, al llevant de taula se bevía piment,* o sia un vi de licor, ahont, ademés de mèl, hi entraven especies y substancies aromàtiques d'Asia. Les dues classes més conegudes eren el claret y l'hipocràs. El claret, fet a base de vi que no era ni roig ni blanch, y l'hipocràs, ab vi blanch o claret o roig; moltes vegades se'n feya ab vi muscadet o ab granatxa empordanesa o ab malvasía. Axí mateix bevía vi giroflat. Tenía la delicadesa, ab los hostes, de tractarlos ab tot lo que'ls podía ésser més plasent : hostatjant lo cardenal de Toroana, parent de Matha, com li vol «fer singular aculliment en coses diverses», demana al abat de Ripoll, donchs sab qu'en aquelles parts hi ha «vins clars e bruschs los quals se conformen a aquells Davinyó», que n'hi trameti una carga (1743-141 g.). Axí meteix demana als monjos de Montserrat una carga del vi que donaren a la Duquessa Matha quan hi fou (1743-142).

Per a postres, y en llurs temps, menjava fruytes de totes menes: peres, pomes, cerves, magranes, préssechs, melons, cireres...; confitures de citronat y carabaçat, de pomes, de codonys, de melonat, préssechs confits, gingebre vert, pinyonada, festúchs, confits de matafalua nèts, bons e ben fets. Totes les confitures si podien ésser importades d'Alexandría millor, com els pots de codonys que demana a En Johan Janer, junt ab dues aloses y un pot de pomes, «los pus fins que puxats trobar» (1745-134); com les pomes, admetlles y codonys confites, gengebre vert y gengebrada endiana fina que portaven en capses, brot de bàlsem y aloses fines conduhídes, també, en capses, qui ha portades de Domàs En Casasaya.

* Quan en documents antichs, sobre tot en capbreus de despeses, se parla de pols de piment, fan referença a la pols d'hipocràs, consistent en una barreja de canyella molt fina previament tastada, flor de canyella, gingebre triat fi y blanch, grana de paradís, nous moscades y garingal.

Digitized by Google

Les aloses les feya a perfecció En Tossell, però lo confiter excellent era N'Esteve Çatorra, per més que moltes vegades havía enfadat al Príncep per lo molt que's feya pregar, arribant al punt de provocar l'amenaça de donarli comiat per incompliment del seu deure envers la casa reyal. Però, malgrat tot, romanía en son lloch, perque s'imposava 'l seu valer y savía fer quedar bé al patró quan l'hora n'era arribada : dies de festa, commemoracions, convits, visites, hostes egregis, presents... Al venir a Catalunya Violant de Bar, entre les dònes qui l'acompanyaven figurava Na Cristiana, la qual, després d'haver romasa algun temps ab sa senyora, retornà en terres de França, y 'l Primogènit, com havèm dit en son lloch, li féu l'encàrrech d'emportarsen quatre pans de figues y un marçapà o dos, o sia una o dues capses grans de confits o confitures en forma de caragols, de peres, d'ametlles y d'altres coses, totes confeccionades per lo confiter predilecte (1660-32 g.).

Passant Johan la vigilia de Sant Miquel de maig a Valencia, fa comprar previament, a Tortosa, «turions e altres diverses peix» (1964-77). Lo Divendres Sant menjava festuchs, pinyonada, dàtils, panses, figues y matafalua confita (1656-61 g.), y 'ls dies de dejuni tant los obligatoris con los voluntaris, a l'hora nona menjava de peix (1959-189 g.), y per postres, poncems íntegres, confits ensucrats y daurats, que li preparava el sobredit Çatorra (1656-3 g.).

Com a paladar refinat, fou un precursor de Brillat-Savarin : el sucre rosat per a ús de la seva cambra havía d'ésser del que confeccionava l'abadessa del convent de Sant Daniel de Barcelona (1958-11 g.), superior al que sortía del obrador del especier de la casa reyal, N'Esteve Çatorra, aquest li confeccionava també 'ls «confits o ops dela cambra e gingebre vert Andiana e letovari divern e altres coses...» (1667-80). Encarrega de Fraga li envihin un escamot de cinquanta moltons, de dues dents y de past, y adverteix que'ls hi trametin a jornades curtes (1957-86): ell sabía pla bé que fent de pressa lo viatge pels camins remaders, la carn hauría arribada cansada. Si a Catalunya o Valencia no tenía tocino, ne demanava a Aragó : «*aquí non se troba pont de tocino porque vos mandamos...*» que n'hi trametin (1734-118). A la seva germana, la Comtessa d'Ampuries, li demana perdius novelles «a obs de nostra persona

Digitized by Google

e sis pot fer que sien vives, sino de mortes» (1746-18); altra vegada li ha donada gracies d'una tramesa de perdigalls (1657-99 g.). Sojornant a Vich mana als oficials seus de Gerona que diariament li trametin figues, d'Orcuries, indicantloshi qu'han d'ésser copsades a hora de miges vespres, o sia a quarts de cinch de la tarda, y l'endemà s'han d'enviar a hora de tercia, ço es, a les nou del matí : els portadors havien de travessar cada jorn les Guilleríes per a satisfer aquell desig principesch (1735-102). Durant aquest meteix sojorn, y per a la vespra de Sant Miquel, demana també, a Gerona, cinch o sis dotzenes de llagostins y dues de pagells bells y una de palayes «e peix de tall si de bo ni ha segons queus parega. Faent per manera quel dit dia a mija tercia sia ací» (1735-107). També li plau que, de tant en tant, li regalin una cistella de figues martinenques (1735-102 g.) de Menorca, ahont fa la comanda de formatges frescals, pregant que no sien molt salats, però que no sien tan frescals que no puxen ésser bé portats y que sien quelcom tinents, ço es, que s'aguantin. Se coneix que la salabró 'l molestava, car també 's quexa ab el governador de Mallorques d'uns formatges massa salats, y vol que n'hi facin altres tants, però que no hi meten sinó fort poca sal, y que no'n treguin la mantega, ja que'ls vol per fondre, y demana «un quintar de formatges mantegosos tals que encara la mantega no sia exida» (1964-70 g.). Fa comprar vi grech a Tortosa, y per a envassarlo, mana que comprin «dos parells de barrals blanquers que sien avinats per aquell», procurant quels «dits barrals sien ben enserpellats» (1954-145). En altra lletra y, en lloch distint, demana «dues botes de vin blanch, ço es, del plus fi qui aquis tropia, compartit, ço es a saber : la una bota en dues miges botes e laltra bota entre quatre quarteroles» (1064-70 g.).

S'apropen les festes de Nadal y vol que de Cerdanya vinguin peres d'hivern y formatges fonedors, y de Queralps, formatges y dues lloses per a torrarlos. Si per Quaresma 's troba lluny de port marítim, fa que li portin lo peix per distant que sia : quan s'escau a Saragossa li porten de Bayona y de Tortosa.

«*Don Johan, por la gracia de dios Rey Daragon etc. : A los amados e fieles nuestros todos e qualesquiera oficiales e guardas de passos e de puertos en los Regnos de Aragon constituidos o asus lugares tenientes salut e dilec-*

Digitized by Google

ción. Como el fiel comprador mayor nuestro Stevan Salvador envie en las partes de Bayona Arnald de Badangle para comprar e adizir peix por auso e servicio de nuestra cort agora en la Cuareyesma. E queramos el dito peix assin como sta en razon seyer francho de todo peatge o dreyto que pagar devisse si pora uso de nuestra cort no veinesse dezirmos e mandamos vos expressamente e de cierta sciencia que al dito Arnald con dosbestias o con una cargada de peix dementre que nos aquí en la Ciudat de Çaragoça seamos passar e entrar franchamente lexedes no quardando ni escodriyando aquellas ni faziendo pagar dreyto alguno de aquell como nos attendiendo que para servicio e usu dela nuestra Cort vinga assin queramos ques faga. Dada en Çaragoça dins nuestro sieyllo secreto a vj. dias de Fabrero del Anyo de la natividat de nuestro senyor mccclxxxxj. — Rex Johannes (1959-159 g.).

Y menjava llagostins, y salmó, y ostres, y truytes, que feya pescar en lo Matacania y Vuldemor, y altres rius, y en los estanys dels Pirineus, y esturions, y tonyina, y olquena vermella ben fresca, qui 's venía a lliures; y mana que la seva esposa, qui's troba a Saragossa, totes les setmanes de Quaresma tinga a taula salmó y *salanos*, y, a ser possible, sanogues y esturions (1663-1 g.). Li plavía, també, la caça de tota mena, especialment perdius astorades; «fets caçar continuament e enviatnos les perdius», mana al governador de Catalunya (1961-146). En cambi, los divendres feya un sopar lleuger : de Granollers innova al seu germà Martí que'l divendres soparà ab ell a Sabadell, «Peró en aytal dia nos acostumam menjar ous com sabets e axí nous cal fer aparellar por nos gens de peix» (1735-126). Y a don *Blasco d'Alagon,* que li envía un esturió, al darli les gracies li prega «*que quando acaeçrá que hayades Esturion por embiar nos lo fagades tener vivo en el Rio tro a tanto que pueda servir en dia de dejunio*» (1745-122). Y trobantse a Vich, mana als de Manlleu que facin pescar en lo Ter, car dejuna 'ls dissaptes (1735-84 g.). Agraheix que li regalin pèsols y peres cerves, y desitja que li reiterin el presents.

Si aquest era lo seu menjar habitual, no cal dir com estaría la seva taula 'l día que repicaven fort per qualque solemnitat y tenía convidats d'alta alcurnia : llavors, feya requisa de capons, gallines, perdius, tudons, coloms (1959-146 g.), llebres, conills, porchs, porcells, moltons, vaques, badells, pagons y fruytes y confitures de tota lley, axí acostumades com

Digitized by Google

de manera estranya (1959-136 g.). Quan lo Rey d'Armenia havía d'ésser son hoste, a les Borges, demanà cinquanta lliures de confits o fruyta confitada, y 'ls confits y fruyta que tenía a Barcelona (1670-110 y 111).

En los seus viatges ordinariament el seguía la seva cuyna com article de primera necessitat; tant es així, qu'escriu a la Reyna, sa esposa, qu'anirà a sopar ab ella, y «com la nostra cuyna nons porie seguir manats el vostre majordom quens haie de bones perdius» (1959-133) : així pluralisant, ja que, com s'ha dit, li agradava menjar bé; però, també li agradava menjar molt. Anant devés Barcelona, fa nit a Sant Celoni, y escriu a sa muller que, al sopar, ha menjat el blanch d'una polla ovada (ara 'n diriem una polla prenys) y dos parells de perdiganes. Ha soferta una indisposició a Gerona, y diu a la muller : «son ben guarits e menjam polles e bevem vi per la manera acostumada ab consell de Mestre Guillem Colteller. Es ver que vuy ora de mig jorn nos començá dolor en la orella lo pus fort que jamés hagueisem. Ens ha durat tro a aduits ores de la present Mas mercè de nostre senyor Deus es nos passada del tot e ara trobam nos fort be».

Se coneix que no s'aconhortava de la truytada del convidat, car sempre avisava ab temps : Durant una altra de les freqüents separacions que, per rahons d'Estat, hi havía entre 'l matrimoni, tramet, desde Lleyda, a sa muller, una lletra escrita «sis hores aprés migdia», innovatli que dintre pochs dies soparà ab ella, y li recomana que faci «aparellar pagó e perdius, longanices e aquelles altres viandes que a ella li sien vijarés y formatge fonedor ab peres» (1962-2 g.). L'endemà d'aquesta lletra li torna a escriure advertint qu'ell no 's preocuparà de caça ni de res. Aquesta segona misiva es curiosa, perque, tot seguit del menjar, innova qu'ha fets penjar vuyt homens d'aquests del avalot (fa referença a la matança y robament dels juheus) y un bretó, espía del Comte d'Armagnach (1962-3).

Malgrat la fermança que no 's curarà de caça, quan en lo viatge 's trobà a Vilarodona, caçà set llebres en lo Pla de Cabra, y al comunicarho a l'esposa, li adverteix «que entre altres viandes nos façats aparellar andolles e botons de moltó e fets nos exir al camí Pifet e Setsan vostres ministrers» (1962-5). Altra vegada avisa a sa esposa que soparà y dormirà ab ella, y que li faci «aparellar flahons de let e de formatges e

Digitized by Google

crema» (1962-62). Y ell hi anava confiat, car recordava la frase de Violant : «bona cara e bon hostal hic trobarets» (1821-145).

En cambi, preguntava a la Reyna, sa esposa, «si menjats encara figues car nos vos en trametrem tots dies de Orcuries fort bones e axí mateix de les belles malgranes que jamés menjassem; axí matex vos enviarem perdius aztorades e j. dia per altre podets nos trametre j. del ofici de vostre comprador quius portará de les dites coses» (1958-115 g.).

Exteriorisa la seva satisfacció després d'un àpat suculent, y explica a la Reyna les delicies del castell de Balsareny y 'l tinell que'ls ha tingut lo castellà N'Andreu de Peguera, qui 'ls «ha donat de fort fin vi vermell, aytal com lo de beuna a ver cuit que a xix. anys que es fet e es estat cascun vi axí amorós que de tots estaments nich ha qui parlen *ebrayce grece e latine* que peça no senté ab altra». Entre els començals d'aquesta festa s'hi trobaven l'arquebisbe d'Atenes, lo bisbe d'Urgell y l'abat de Ripoll (1962-54 g.).

Al anunciar a sa muller la sortida de Balsareny, indicant lo dia que serà a sopar y dormir ab ella, li encarrega que li faci aparellar flaons de llet y de formatges y crema (1962-61).

Passat un atach de còlich nefrítich, tot hi dient que ja no té gens de dolor, diu al seu pare que «menge ab covinent sabor» y que «vuy me son ab bona sabor dinat» (1744-1). Y tres dies aprés, que ja «us de les viandes acostumades axí com sull fer en temps que sia ben sa» (4).

Curós de la persona, elegant y ben habillat, «vestit de vellut pelós carmesí, sembrat de corones dobles daur, ab un barret vermell en lo cap», com diu lo seu familiar Bernat Metge, qui tant lo tractà, escullía ell matex les estofes dels seus trajos y llurs forradures, y donava ordres al sastre detallant per menut lo que desitjava, no planyentli l'aplaudiment quan se'l mereix : demana que li portin a Manresa «la opa dels esquirols e altra de letices e les cauces», fent avinent que les robes que havía d'obrar Mestre Pere, les faça Hanequí (1659-111 g., 112). Però al rebre l'hopa, la troba tan ben tallada, que rectifica 'l manament, y vol «que Maestre

Digitized by Google

Pere faça la gramalla e la cota blava; mas que totes les altres faça Eynequi» (1659-117 g.). De passada demana l'hopa vermella (1659-117 g.).

Com no té «jaqués que bens venga e draps daur despanya no sien bons a aytal cosa volem eus pregam (a En Janer) quens haiats dos bells draps de domàs qui peró, no corregen en negre» (1657-128). El drap d'or d'Espanya, si no servía per a jaqués, l'utilisaven per a trajos de dòna, car ne regala a la seva esposa (1665-118).

Fa comprar «dues peces de xamellots de quatre fils e de quina color se vulla, pus empró no sien negres ni blanchs» (1658-68).

Quan s'ha de mullerar, vol, també, dues peces de quatre fils, «les pus belles que trobets e mils enaygades e sien de quina color se vulla, mas no negres ni blanques» (1657-100).

En hivern usava habitualment tripes o roba de llana peluda d'un costat, *pannus laneus altera parte villosus*, y frisens de grana que's fa triar entre 'ls pus prims que vènen en la galera de Flandres o en la nau, novellament arribades a Barcelona (1958-106).

Per a vestir duya jaqués de draps d'or blanchs, damasquins, ab lo que també cobría un barruer forrantlo de cendat de grana (1670-118 g.); hopes forrades de cendat, que demana ab pressa, per lo qu'envía a Barcelona, desde Gerona, l'Hanequí; y vol les tinga acabades, segons que's pertany, lo dia qu'entri a la ciutat comtal (1659-17).

Se fa trametre a Vilafranca una hopa blanca, ab forradura gris, y altra hopa negra.

Cada any, per la festa de Pasqua, se feya vestidures de vellut vermell del pus bell que's podía trobar, o de drap d'or (1734-143), y 'l Divendres Sant usava vestedures de drap negre, que molts anys tallà En Vidau, sastre (1957-180).

Comprava peces de vellut carmesí y de vellut negre figurat ab figures de lleons d'argent y vellut de grana, als mercaders genovesos arribats a Barcelona (1963-139 g.); draps d'or, a altres mercaders italians, y 's feya trametre, pel castellà d'Amposta, draps fins d'Avinyó : «*E porque aquí no se trueban a present drapos finos de Mostravilier semellanos que de allá de Avinyon do sende trueban delos mellores nos ende devades uno prestament envian*» (1743-94). Draps d'or de Granada, «dels pus

Digitized by Google

bells ques trobin», mana a En Marrades : y en lo Memorial de lo qu'ha de portar de Damàs En Bernat Çacot, hi consten, entre altres partides, la major part d'elles d'objectes de devoció, «quatre peces de drap de seda de Domás, de si mateix lavorats blaves» (1739-49). Axí també fa comprar de Damàs, draps d'or y de seda y zaytonins y xamellots laborats y de quatre fils, demanantho ensemps ab un pot de gingebre vert, un de pomes y codonys y el del carabaçat (1658-140). Vol qu'investiguin «tots quants veluts e atzeytonins hi haia axí de Rumania e de Domás com del ... de quina color ques vulla que sien, salvant negres»; que li diguin el valor y 'l nombre. En la matexa lletra demana «una dent Dorifant tota entegra» y «un troç de Ciprés del pus sech que trobar puxats. E sia del gruix de un hom per lo ventre e haia viij. palms de lonch» (1658-9?) (1746-24 g.?)

Compra, a Mallorques, una peça d'escarlata de grana laborada de fullatges de la divisa que's vulla, mentres sien bells y 'l camper sia vermell y de fina llana (1751-71). Demana, a Barcelona, un bon parell de draps d'or fi, que sien bells, y velluts de Romanía, dels millors y més bells que hi sien (1749-70), y més avant, requereix a En Janer li diga de quals colors hi ha a Barcelona de vellut del Tauris o de Romanía (1750-71). Fa comprar a Montpeller, per micer Josep, bona provisió d'or y adzeytovins, perles y altres joyells. Demana correges blanques d'argent, y si no n'hi ha, que'n comprin a Avinyó (1658-30).

Y era minuciós y detallista, y dintre l'esplendidesa, no era mà foradat : «E certificam vos quel drap de seda blau, lo qual debia bastar a dues peces e mija, noy basta, ans ne fallen dues canes e mija, perque retenets vos ne ço que les dites dues canes e mija devien costar, mas encás que puxats trobar semblant drap, ab aquell de qui lo dit drap es estat o ab altre, enviatnos tantost les dites dues canes e mija que fallen, segons que dit es». Aytals instruccions enviava desde Gerona a En Johan Janer (1655-180 g.).

Semblant detall portà l'especificar els preus, axí de la roba per ell comprada com la comprada per a Matha d'Armagnach, sa segona esposa, vègis, si no, aquesta lletra escrita en Valencia a 5 de setembre de 1374: «Drap de Barchinona a obs de calces de nostra cara companyona la Du-

Digitized by Google

quessa, sexanta *solidos*. E per mija cana de drap leonat de Malines que fo pres del dit obrador (d'En Francesch Martina) obs de la dita Duquessa, per semblant raó *Triginta Tres solidos*. E per quatre peces de xamellot laonat que fosen preses del obrador o botiga de *Frederico bonini*, pisá, mercader, qui está en Barchinona, per fer vestidures ala dita Duquessa, ab iij. canes de tafatá blau, que foren preses del dit *Federico bonini*, per forrar les dites vestidures, *Trescentos nonaginta quinque solidos*» (1739-148). Lo sastre de Matha d'Armagnach era En Johan de Pomar, del qual lo Primogènit ne devía ésser content, com ho prova que'l recomana a Violant de Bar, si es que «no amen ab si sartre», a sa arribada de França per a maridarse (1746-13 g.).

Els mercaders estranys, qui residien en la ciutat de Barcelona, eren tinguts de donar al Rey o al batlle general de Catalunya, en nom del Rey, «cascun any, un drap daur, cascun dells, en la festa de Nadal»; y 'l dia 27 de desembre ja li demana al batlle, desde Saragossa, dientli que'ls ha «de gran necesari per la festa que entenem afer al Rey de navarra qui de present ve en nostra senyoria» (1959-144 g.).

Havent entès que les naus d'En Casasage, d'En Moreu y d'altres vénen de les parts d'Alexandría y d'Ultramar, portant draps d'or y de seda y velluts, demana al Infant Martí que, totjust arribades, trihi lo que portin, especialment lo que li «será semblant qui sien de faiçó e obratge novell» (1959-160 g.).

Adquiría, també, de mercaders italians, peces de draps damasquinats ab campers vermell, vert y blau, de les quals ne regala una de vermella a En Gastó de Montcada (1952-45 g.).

Al Rey de Tremicen, apart rocins genets, lleons y lleones xichs y bons, li demana una espasa ab unes vestidures o robes morisques per a la sua persona.

Les forradures consistien en pells de dorsos y ventres de vayrs, d'esquirols, de letices, d'herminis, y les més ordinaries, de pells de conill. Aquestes pells se comptaven per centenes : compra una forradura a un mercader de París qu'havía dues mil vuyt centes peces de letices, y costà 400 florins d'or d'Aragó (1656-68 g.); «M erminis bells, ultra aquells contenguts en la cédula per nos a vos donada», diu desde Vilafranca al treso-

Digitized by Google

rer, en son primer any de regnat (1952-75). Demana «D dorsos de vays qui sien ben purats, car tot açó volem per asservey de nostra persona» : a aquest *tot açò* hi contribuien «tres canes de drap tenat de Mellines e que no sia massa clar ne massa scur».

Quan lo Pellicer Granada retarda l'anar a la Cort del Primogènit, aquest dóna ordre a En Janer de ferlo pendre «e metre en bona cadena o prenets dell seguretat que venga cuytosament» (1657-126 g.).

Al justicia d'Aragó li escriu, a mitjans d'octubre : «*rogamos vos que nos embiades ij. pielles por al Ivierno al huebos de nuestra persona e vj. punyaleç seragoçanos*» (1958-113 g.). Saragossa la tenía l'especialitat de les eynes de tall curtes : «*Rogamos vos et mandamos que nos embiades con antes podades dos dotzenes de cuytiellos saragoçanos et seys çamarras de piell por a nos*» (1662-1 g.). «Trametets nos mija dotzena de punyals saragoçans per lo primer qui acuçá vengua» (1671-33).

Feya comprar fil d'or y de seda per a que'ls brodadors ho trobessin tot a posta quan arribessin de lla d'enllà (1954-19). Arribats els brodadors a Barcelona, y havent d'anar a Vilafranca, hont lo Rey se troba, escriu a un seu servidor : «donets recapte als dits brodadors de vestir e de fil d'or e d'argent, de fulla daur, de seda de totes colors e de telés e de telerets e de totes altres coses que haien necessaries per tal que puxen obrar tantost que sien ací e vos venits ab ells» (1388-111 g.).

Si aquests eren en casos especials, ordinariament tenía 'l seu brodador. Essent a Perpinyà anava a trobarlo En Girart de la Pera, brodador seu, qui dexà un cofre a Sant Feliu de Guíxols, y 'l Rey Johan mana a les autoritats de Sant Feliu que li lliurin una adzembla, y si ell ho prefereix, una barca que'l porti a Cadaqués. Però qu'ho facin de pressa, «com nos lo dit Girart haiam ací de gran necessitat» (1959-40).

Però no n'hi ha abastament ab los brodadors, cal que vinga un pintor per a pintar lo qu'aquells han de brodar, y segons ells, n'hi ha un, qui es a París, fort apte, nomenat Jaco Consio. El Rey escriu, desde Barcelona, tot seguit al Vescomte de Roda que'l vegi y miri «en sa obra si es be abte, especialment que sapia ben formar e espressament divisar figures de persones e ressenblar fisonomies de cares; e sin fa tenits ab ell manera quel haiam de present, car nos li darem semblants profits que

Digitized by Google

acostumam de donar als dits nostres brodadors. E si per aventura aquest no podets haver, procurats ne un altre lo pus apte que se puxa, car fort lo havem necessari» (1954-85).

Y 's fixava en detallets : «comprets dues dotzenes de botonets petits de jenova plens dambre, com pus gentils puxats» (1741-30 g.).

Usava capells de sol (1661-135, 1669-59 g. y 1742-93 g.) y gramalles de pluja. A fra Pons de Vilanova, qui es a Avinyó : «venits mantinent a la nostra presencia e aportatnos j. barruer e esperons e j. capell de sol a obs de nostra persona» (1669-59 g.). «Façats fer dos capells de sol de palla, la un gran, laltre petit, e la un dels quals sie forrat de cendat vermell e laltre vert» (1745-73).

Quan mossèn Lop de Gurrea es a l'embaxada de França gestionant lo matrimoni del Duch de Gerona ab Violant de Bar, aquell li escriu : «nos vos havem manat quens tramesets quatre Ribans e lo feel uxer nostre Salvador dezbosch nons ha portat sinó dos. Perqueus pregam e manam queus naportets vj. semblants daquells dos quell dit Salvador nos ha aportats e lo capell vermell de palma, lo qual lo dit Salvador vos mostrá en París» (1736-112), «nos trobam gran plaer en portar capell de sol ala novella guisa», y en demana mitja dotzena de Viebra (1955-100). De capells de sol, aportats de París, ne regala a don Martí, junt ab dos parells d'esperons y uns paternostres d'ambre blanch.

De vegades portava un berret o cerborí vert, y altres, blau, abdós de llana fina (1658-85).

Tenía calces blaves, negres, verdes y vermelles (1659-53 g.), però, a vegades, no n'era abundós : «nos no havem ací (Sant Feliu de Llobregat) sinó j. parell de calces», per lo tant, vol que n'hi envihin dos parells : un de vermelles y altre de negres (1660-3 g.); de passada, demana ruibarbe y aygua dandivia per als falcons.

Respecte colors, feya les seves combinacions, com se deduex de lo que diu a la seva cosina, la Reyna de Xipre y Jerusalèm, «nos a present no portam sinó vert e vermell e ací no trobam de bons xamellots deles dites colors e que ni haja de iiij. fils e de lavorats e draps de seda axí meteix deles dites colors e j. papelló per anos e grahir vos hem molt» (1743-127 g.).

Digitized by Google

El Papa Clement d'Avinyó li tramet una llureya d'escarlata vermella, de Brusseles, y dues forradures, una d'herminis y altra de vayrs y semblantment al Rey, a la Reyna y al Infant Martí. Ell, clementista convençut, s'interessa per a que'ls Reys y l'Infant facin bona rebuda y bona cara al missatger familiar del Sant Pare (1657-124 y 124 g.). També n'hi havía donada 'l Papa Urbà, però ell la regala, com axí ho escriu a En Janer : «Nos havem dats a Mossen Nicholau vinatea per albixeres deles novelles que sabets quens ha aportades, ccc. florins e les Robes que faem fer del drap que Berthomeu, quis fa dir papa nos havie tramés les quals haviem fetes forrar de letices. E açó hevem nos fet per tal com no volem esser conill de dues deveses. Eaxí ho podets dir a tothom.»

Vol que a Barcelona li facin «un carneret de la guisa de París per portar a la cinta, que sia dazaytoris o de valut o de qualque drap negre de seda» (1657-43 y 46 g.).

Precisava com volía les escarcelles y 'ls caperons y les armes, y àdhuch demanava per a ell, y 'n regalava, esperons de la novella guisa.

Se fa portar a Vich la «correga daur e lo reiocler» (1659-88); inquireix si 'l Rey, son pare, «ha plomes de fayssá e desturç», y si no, que'n comprin a Barcelona «dos parells de plomes o al menys un parell de faysá, les pus belles e longues que haver puxats e axí matex sis plomes desturç, les pus amples e longues ques puxen trobar e totes les dites plomes nos trametets als pus tost que porets». En la matexa lletra diu a En Joan Janer : «Axí mateix nos vestim blau e vert no maytedat, mas havem cascú per si e dos bacinets, la un guarnida de blau y laltre de vert e un jaqués de drap daur e car en Valencia no ses poguda trobar peça trob que correga en vert que fos per anos, per fernos altre jaqués. Perçó volem que per tota Barcelona façats demanar e demanets ab gran cura, una peça de vanecia o sinó sen troba de Venecia, sia de luca e aquella comprets. Exí mateix demanats ala senyora Reyna de part nostra la peça de drap daur real dela qual ella nos volia fer tallar jaqués, car mils se tallará a nostra mida e per la manera que nos volem que no lla» (1742-4 g.). Y a la Reyna, sa mare : «...per en Johan Janer he sabut que vos senyora, hauets feta fer una peça de drap daur real per fer jaqués per ami, la qual

Digitized by Google

cosa senyora vos tinch en gracia e mercé. E fahiem saber lo dit Johan que trametés aquí lo meu sartre. E senyora, car lo dit sartre no tallaria lo dit jaqués ama guisa, per tal humilment vos suplich que la dita peça vullats liurar al dit Johan Janer qui lem aporterá o trametrá...» (1742-4 g.).

L'influencia francesa 's feya sentir en la moda y facilitava l'intercambi entre una y altra Cort, acabant d'estrènyer aquests lligams, les relacions de familia y, sobre tot, l'hegemonía exercida per Violant de Bar, mitjançant una sincera afecció y fina diplomacia, que trobà 'l terreny predisposat per innata simpatía, menys en los consellers de Barcelona, que'n protestaren tàcitament y explícita, com en lo fet ja indicat del cavaller de *Crao*, qui, emparantse ab lo dret d'asil, havía vingut fugint de França, y també en la protecció decidida donada a En Luqui Escarampo, l'aventurer genovès.

Johan no sols se preocupava de la seva indumentaria, sinó que, encara qu'a distancia, ordenava l'indumentaria de la seva filla Johana de Daroca y feya indicacions, com per exemple, que regalés un vestit de tenat a Margarida de Ribes, trayentne abans els erminis y 'ls dorsos de vayrs, si es qu'encara podien servir per a altres trajos. (1665-81 g.). Apropantse lo matrimoni de l'Infanta ab lo Comte de Foix, escriu desde Caldes al tresorer : «donets recapte a les vestidures de vellut que ha aportar lo jorn de les noces, per tal que puxen esser acabades de brodar e de ço que mester hi es...» (1962-50 g.). També li regala «dues opes, una de drap vermell forrada de vayrs e altre de drap burell forrada de dosses» (1747-119 g.). Per al seu hereuet mana al tresorer que compri «una peça de drap de seda de domás blau vert o tanat (cenat) del pus bell que puxats trobar e Cent Dorses de vays ops de nostre car primogenit lo Dalphí» y, de passada, demana que li trameti «cc. florins per a jugar ara en festas de nadal, car axí ho havem cascum any acostumat» (1952-89 g.).

Quan mor algú de la familia, ordena 'l dia de començar y de finar el dol.

Morí la Reyna de Castella, y, dirigintse al majordom del hostal de sa filla, li escriu : «prenats drap negre a nostra cara filla la Infanta dona Johana de que hage vestadures aytals com se pertany mas, entre les altres, hi haia una hopa forrada de gris; les quals vestedures portará tro al

Digitized by Google

quinzen dia del propvinent mes de juyol, cor tro llavons portarem nos axí matex aquelles quens fem per la dita rahó» (1666-88 g.).

El pietós tribut del dol per a los de la familia l'observava escrupulosament, procurant sempre no ésser una nota discordant dels altres. «Certificats nos si lo senyor Rey ha jacquits lo negre e trametats nos sinol ha jacquit quan lo jacquirá e fets nos ho saber de continent» (1736-113 g.).

Portant dol (15 de desembre de 1371) de sa primera esposada, Johana de Valois, reb una llureya del seu pare, y si bé la seva intenció «fos de no jaquir lo negre a nadal, Emperó, pus vos ho havets ordenat, enten segons dig seguir vostra ordinació. E ço senyor quem manats que aquella me dur tot lany, Certifich la vostra altea que io la aportaré mentre vos la aportarets e manarets e me tenía e tinch per dit» (1738-66 g.) «he rebuda la liurea quem havets tramesa. E tinch senyor ala vostra altea en gracia e mercé com havets tramesa la dita liurea» (1739-70).

«Senyor: segons he entés la Reyna de Napols es morta. E si ver es placians senyor que me'n vullats certificar sim vestiré de negre o no» (1736-66). Més avant, torna a consultarlo, car li han dit «que en França es morta una Reyna e no man sabut dir qual es e be creu senyor que si ver es, que vos ho sabets. Perçons placia de declararme qui era e si men vestiré de negre» (1737-35).

Per altre dol, l'Infant Martí li pregunta quan s'ha de posar lo negre, y ell li significa que'l posarà «a xxiij. dies del mes present e que axí ho podets dir a tot hom» (1658-49 g.).

En son viatge a Roma morí a Pisa, a últims del any 1381, l'Infant Pere d'Aragó, del Orde de fra menors. Johan dubtà si devía vestirse de dol, car el difunt era religiós, y, «per tant senyor — escriu al Rey, son pare — suplich ala vostra serenitat humilment, queus placia notificarme, ab vostra especial letra, com men deig captenir» (1665-105). Quan té certitut de la mort del Rey de Portugal, diu al seu pare «perque senyor manats me si men vestiré (de dol) o no» (1745-94 g.).

Fins lo dia 10 d'octubre, trobantse a Sant Feliu de Llobregat, no té ardit cert que lo seu oncle y cosí, lo Rey de França, es finat, y que passà d'esta vida 'l 17 de setembre. Tot seguit mana que, afers dexats, vagin a Sant Feliu lo Vescomte de Roda, mossèn Pere de Planella, el

Digitized by Google

dispenser, l'escrivà de Ració y En Janer, qui eren a Barcelona, car vol retre son deure al dit Rey, «e ferli la honor ques cové per sa mort», fins que'ls citats no hi arribin, ni ell ni la Duquessa exiran de la cambra, y vol qu'En Janer li faci aportar «la opa negra e unes calces negres ab los peals roms e ab les orles de lur color» (1660-16 g.). En una segona lletra immediata, reitera la demanda de roba negra y que li facin y portin «altre parell de calces negres romes», car les ha necessaries (1660-32 g.), «e encara j. caperó doble negre». Els peals roms els devien usar, perque 'ls peus terminats en punta eren massa elegants y portant dol no s'esqueyen.

Per los funerals vol «los pus bells vestiments negres ques puxen aquí trobar e dela guisa que Pere Solá escolá de la nostra Capella vos informará» (1660-34).

Innova la mort al Infant Martí, y li observa que, essent, com era 'l Rey de França, propparent seu, «es nos semblant frare car, queus endeiats en tot cas vestir de negre» (1660-18 g.), y En Martí compleix, car el Primogènit rescriu agrahintli «ço que fet havets per nostre cosí e vostre lo Rey de França», y innovantli «que nos partirem dací dilluns propvinent si a deu plau per anar a sent Cogat de vallés en lo qual fasem dimecres aprés, aniversari per lo dit Rey e nostra cara companyona la Duquessa fer loy ha lendemá. E si vos ne volets fer, haurets ne avinentesa lo divendres aprés» (1660-19). Cambia de projecte, y vol anar a Valldonzella, puix mestre Guillèm, colteller, consella que per a res hi vagi, ni tampoch a Barcelona, acorda «fer ací laniversari en la Cambra major dilluns propvinent, si a deu plau, la qual entretant farem dreçar e metre apunt». Qu'ho diguen al Infant y que li facin y portin «altre parell de calces negres romes car necessaries les havem» (1660-32 g.).

Malalt lo seu cunyat, lo Rey de Castella, per les lletres que d'allí reb, diu a sa esposa : «mes presumim de la mort del dit Rey que de sa vida, peró car non havem certenitat, nons en som assenyalats encara, ni vos molt cara companyona vos en assenyalarets fins quen hajam altre pus cert ardit en siats per nos assabentada» (1958-48 g.). L'endemà de la data d'aquesta lletra ja està cert de la mort, car escriu al batlle de Tortosa, desde Vilafranca, que, havent acordat d'anarhi, passant per Tarragona, que li «aparellin be lo Castell encontinent, segons ques per-

Digitized by Google

tany. E digats als procuradors que nols cal a adés proveir de fernos festa per nostra entrada, car dol portam per la mort del Rey de Castella aquí deus perdó» (1958-120 g.).

Aquest respecte que tenía envers els morts, y que feya tenir als de la familia, també 'l feya observar als familiars, y li plau que l'observin, com se desprén de la lletra al pare d'Elionor Albemunt de Pavía, donzella que fou de l'Infanta Johana de Daroca. La lletra porta la data de 14 de febrer de 1379, quan encara no feya l'any de la mort de la mare de dita Infanta, Matha d'Armagnach, la qual ella havía servida desde que'l Primogènit, abans de ses noces, li escrigué qu'hi anés ab sa mare (A-XIV):

«*El primogenito.*

Recebiemos vuestra letra E entendido por aquella que havedes firmado matrimonio de Leonor fija vuestra con Ribant de boil familiar del arcebispe de Çaragoça nos plaze bien. E nos recuerda que vos emprometiemos dar Mil florines doro en ayuda de su matrimonio e los vos entendemos de feyto pagar al mas antes que podamos delos quales vos havemos mandada dar carta con la qual podaes aquellos demandar. Quanto el vestir dela dita leonor havedes bien feyto en quanto nol tirastes el negro pero queremos quel dia delas bodas viesta quintos vestidos vos queredes mas que el dia seguent vista morado e daquí adelant tro ala fin del anyo quel dito negro devia portar Data en Barchinona dins el siello nuestro secreto a xxiiij. dias de febrero del anyo m.ccc.lxxix. — Primogenitus.

Fuit directa Albemont de pavia» (1745-189 g.).

Viatjant com viatjaven, la roba anava conduhida en males y cofrens enllaunades y encuyrades, peloses o no, portades en adzembles ab selles expresses de mala o de trossa y cobertes ab sobreadzembles, portant les senyals del Primogènit, y més endevant, les senyals reyals. En un d'aquests viatges, los homens que menaven aquelles, los quals eren de Montçó, jaquiren la roba del Rey y lo pertanyent a la Capella en la ciutat de Lleyda, y ab les adzembles fugiren. Llavors, manà que li trametin els homens y les adzembles y que castiguessin els homens per tal manera, «que altres semblants coses asejar no gosen» (1957-36). Ademés, prega als pahers y prohoms de Lleyda que lloguin adzembles a son

Digitized by Google

càrrech, y que a tota pressa les hi trametin a Barcelona, «com les dites capella e robes sien a nos fort necessaries» (1957-54).

Si 'ls venía a tom preferien enviarla per mar (1737-87 g.), però, qualque vegada, per por de que caygués en poder dels moros, ne precindien y l'enviaven per terra, com la vegada que, junt ab la roba d'ell y la Duquessa, hi trameteren la caxa dels instruments dels ministrers, lo llit de drap d'or y 'ls cofrens del argent de la cambra y la capella (1664-121 y 127). A voltes, per manca d'adzembles, la trametien «riu amunt en barques» (1661-135), y sempre la roba anava acompanyada dels cambrers.

Per a la roba blanca tenien la seva lavanera especial (1735-23).

Si podía entrevistarse ab el sastre y 'l sabater, ho prefería més qu'entendres per missatges de boca o de lletra.

Sojornant a Sant Feliu, necessita roba y calçat, y demana qu'hi vagin de Barcelona 'l sastre, probablement l'Hanequí o En Vidal, y 'l sabater, qui devía ésser En Barthomeu Tarragona. Però com que 'l tresorer reyal els devía mesades, se neguen a anarhi. Sab lo Rey lo motiu de la negativa, y mana que se'ls pagui d'una terça, que'ls facen partir de continent, «e si no volien partir, fets los metre en la cadena» (1957-180).

També 'ls demanà quan lo Rey de Navarra havía d'ésser son hoste, a Borja (1959-154 g.).

En Martí de Lihori li envía dues cotes de ferre y dos bacinets, «*los quales son buenos e bellos e de muyt buena talla : vos femos muytas gracias a fuero Daragon*» (1740-82). Portava «uns nostres sobresenyals de cors e de cavall qui son de lenç tint en vermell ab letres dor» (1734-118).

Desfan un timbre d'argent y en posen un poch en un bacinet que li fan, car lo que li havien enviat tot d'En Michelet massa era pesat, malgrat haver advertit que'l volía bo y lo pus lleuger que hi sia, y per ço 'n demana un ab son capmall que pesi, entre tot, cinch o sis lliures y no més. Al ensemps, demana un parell de guantellets, los pus jolius que's trobin, y sis astes de glavi.

Fa fer selles y demana que vagi a Gerona, hont ell es lo seller de Barcelona, qui se'n podrà retornar quan li haja dada «la intenció de les selles».

Digitized by Google

Per als dos herauts reclama, de pressa, dos sobresenyals, «e que sien daur batut e de sendat e a senyal Real», y per a no entretenirse, encara que sien «tan solament de cendat e que no y haja aur» (1749-58 g., 7076-88 g.). Molt abans li havien fet quatre penons de trompeta: dos d'or batut, ab ses armes reyals, y dos de cendat (1774-109).

Per a combatre companyes qui són entrades en lo Reyalme, comana la sua bandera a son camarlench, lo Vescomte de Roda. Per a aquest acte li han donat un bell y bon cavall, però no ha sella ni altres coses pertanyents, y 'l Primogènit li fa fer una sella cuba cuyrenya, ab tot son aparell y arnés, capçanes, regnes ab cadenes y totes altres coses necessaries a cavall qui port bandera. Adverteix a En Pere Mestre, qui li fa algunes selles y (1749-68 g.) brides de corcers, que li faça la falsa regna de les brides llarga y prima, axí com de cavall. Reclama 'l bacinet y targes o escuts de Perusa que li feyen (101 g.).

Vol que, ab rapidesa, sien fets cent malls de plom ab llurs mànechs per a que sien venuts entre la sua gent d'armes (120), y ell se fa fer dues adargues genetes e dues adzagayes, y que li comprin tres parells d'estreps castellans niellats (1750-65).

Reb del senyor de Lebret espases, dagues e ferres de glavi, «jolives e belles e bones» (1657-1), l'Angelats de Malloques el provehía d'estochs, y a N'Huch de Caviley li demana «un stoch, una atxa, una daga e j. ferre de glavi de Burdeu de la guisa novella» (1742-2).

Abans les noces, lo seu germà li regala una correja d'or, una meragda y paternostres d'ambre blanch, «les quals coses son molt jolives e belles», y ell, en cambi, li fa guarnir una espasa a sa manera (1657-74). Axí mateix li envía, per En Cavero, «una almuça e un barret de lana de grana fina e un basalart...» (1952-68).

«*Marino : porque no havemos buenas haxas e han nos dito que en Çaragoça seude facen buenas Rogamos vos quende enviades quanto mas haina podades seys buenas de les quales seys la una sia dorada e joliva e liviana como aquella entre las otras queramos por anos alevar...*» (1742-4).

Se fa guarnir una espasa de vermell y altra de vert (1658-85).

Com a bon inteligent, agraheix a micer de l'Escala, senyor de Verona, les dues cotes d'acer, y n'hi demana dues més, «qui sien bones e fines

Digitized by Google

e unes cuyraces daqueixas qui aquis fan (1749-59 g.).» Vol un bacinet bo y lleuger y sis astes de glavi (58). Lo bacinet «qui sia bo e gentil ab son capmall qui sia gentil e polit... com pus leuger puxa e en lo bacinet no volem plomayl alcú portar. Les astes de glavis no volem que hajen color alcuna sinó la propia que han e en les dues haja ferres e les iiij. sien sens ferres» (66).

Enterat que'l nebot d'En Frederich Bonino té unas cuyraces ben jolives, procedents de Pisa, les quals són guarnides de vellut vermell, les hi demana, «e si bones nos son ens venen be», se les quedarà, y si no, «aquell mateix qui les portará les sen tornará» (67).

* * *

Fa comprar perles a Montpeller, «en aytal guisa, es assaber que feyt de aquelles mercat o preu rahonable procurets quens sien fiades en manera que les puxam retenir sins asalten pagan lur preu o que daltra guisa les puxats restituir a aquells de qui son» (1658-110 g.). Per a les noces ab Violant vol qu'En Johan Janer «regonegui totes les perles e pedres fines que sien aquí en Barcelona e axí mateix los draps dor e de seda quey trobets que per nos facen e quels aportets al preu quens parrá e quen façats tenir tot per nos, en manera quen puxam haver ço que mester nos faça a les noces que fasem prestament» (1657-100).

També compra dues centes perles grosses, y 's fa fer «dues correges brodades que sien de volta e miga e del ampla duna polzada : la una vermella e laltre blava; e dues bosses brodades dela color matexa» (1746-27).

Si era aficionat a fer presents de joyes, també n'hi regalaven. Trames un collar petit per a la sua filla, l'Infanta Johana, al majordom, «lo qual post tots dies e laltra que jaus trametem post les festes» (1745-175 g.). Dexà a En Pere Mestre 'l collar de les roses vermelles, y 'l demana (1657-43 y 46 g.). Axí mateix reclama «lo collar daur e lo papalló que la Reyna de xipre» li ha tramès (1659-120 g.). Aprofitant l'oportunitat d'una fira a Barcelona, fa comprar, a En Johan Janer, «algunes joyetes, que sien bones pera infants, les quals enviats decontinent per

Digitized by Google

certa persona, a la Infanta nostra filla» (1746-15). Innova al juheu saragossà Aleatzar Galluf haver «*comprado el xapellet que sabes a nuestra cara companyona la Duquessa, el qual costa ix. milia florines*» (1664-34 g.). El governador de Catalunya, mossèn Ramon Alemany de Cervelló, li regala, y ell agraheix, «ij. joyes, les quals per estrenes de capdany nos havets trameses e de les quals havem for gran plaser, car son belles e be acceptables e tals queus en sabem bon grat» (19 g.).

Per a la tramesa d'un diamant que regala a sa muller, dóna les següents disposicions : «rebut per vos, lo dit diaman enbolquets e segellets aquell dins j. poch de drap o de paper, afi que no posqués esser camviat e que en aprés lo enviets per correu cuytat a nostra cara companyona la Duquessa»; recomana que'l corrèu «sia hom de recapte» (1740-33).

Per estrenes de Ninou envía, desde Valencia, a la seva filla, ja Comtessa de Foix, no joyetes con les que, essent una nena, li féu comprar a la fira de Barcelona, sinó «un fermall daur ab divisa Dorifany esmaltat de blanch qui stá en j. prat, lo qual té un castell en lo dos e en la sumitat del castell ha una donzella esmaltadade blanch ab j. ocell en la ma; ha en lo dit fermayl j. balax, tres safirs, sis perles, dues tauletes pentes de diamants» (1964-8).

Projectada la sua coronació, té ardit que'l Rey de Castella delega un de sos fills, y ell, ab anticipació, encarrega a En Pere Marrades li faci obrar una «spasa, lo guarniment dela qual pes ij. marchs e mig fins en tres e la correja de dos marchs fins en dos e mig e sia daur fi; tot ab nostres armes e lo foure e el parge dela correja sia de senastre. E fets fer axí matex una águila que sia daur que pes una onça e tot açó faça en Coscolla e fets fer les dites spasa e correja a mida de vostre net» (1952-75).

El mateix argenter Barthomeu Coscolla va expressament de Valencia a Saragossa, ab les eynes necessaries per a fer obres d'or, y ha d'anarhi ab tanta pressa, que'l governador valencià té ordre de no dexarlo fins que l'haja vist cavalcar camí d'Aragó (1954-141).

Y li fan y compra collars (1658-85 y 1749-88 g.), y correges d'or (1656-144), y anells d'or (1736-112), y 's fa portar un safir cavat d'Avinyó (1742-93 g.), y joyes de París (1736-110 g.).

Digitized by Google

Semblant luxe en estofes, joyes y forradures, si era permès a la Cort no ho era donchs al poble, per a evitar despeses, com ho palesen les lleys sumptuaries promulgades, com la feta a petició de les autoritats de la vila d'Oriola, prohibint, sots pena de 30 morabatins d'or, repartits entre 'l justicia, l'obra dels murs de la vila y 'l denunciador, «que alguna dona muller de qualsevol habitant o habitador en la dita vila de qualsevol condició o estament sia, no presomesca ne puxa portar or ne argent, ne perles, ne vays, ne erminis en algunes vestedures o altres arreaments de sa persona si donchs son marit no tendrá cavall e armes...» (Barcelona, 18-1388. (A. C. A., lletres reyals Joan I, capsa any 1388, n.° 214).

Essent Primogènit, sovint feya ús del quexaler del Rey (1661-136). «E nores menys quens amenets lo quexaler del senyor Rey per netejar nos les dents e porá sen tornar tantost en aprés», manava a En Jacme Pallarés, referintse a mestre Bartomeu (1656-101). «...de continent nos trametats lo quexaler del senyor Rey ab sos aparellaments e polvores quis pertanyen, perque anos es necessitat descurar e nedejar nos les dents», y 'l quexaler devía tenir un criat, car parla «del macip qui vendrá ab ell» (1743-181). Aprés, ja Rey, tingué lo seu dentista propi, qual muller cuydava la boca de la Reyna.

No sabía afeytarse sol. Li marxa 'l barber major, de Sant Feliu, y demana que de Barcelona li envihin el barberet (1659-130).

Lo seu barber habitual fou En Blasco; però, havent anat a la guerra (1389), avisa que diguin a mestre Simon «que vingue a nos perservir son ofici; en altra manera, si açó fer recusava, fets lo pendre per lo veguer de Barchinona, al qual nos manam per les presents quel prene e pres, aquell a nos trametes» (1957-29 g.). Malgrat aquest rigorisme, l'estimava, car a mestre Simon li donà, en ajuda de son matrimoni, mil sous de renda cascun any. Periòdicament se sagnava, y cada jorn prenía letovari, del qual n'hi havía d'estiu y d'hivern.

Usava perfums, ab perfumadors d'argent, per a la seva persona: «enviatnos perfums car non tenim gens», escriu a sa muller, la Reyna Violant (1959-52 g.). Ha rebuda una lletra de la Reyna, «e los perfums quens habets tramesos», li diu (73 g.).

La Reyna Violant guardava, en son cofret, entre altres joyes, un

Digitized by Google

fermall de xapellet ab una losa de balaix, quatre perles grosses y quatre diamants : un fermallet petit de xapell ab un rubí en lo mig y cinch perles grosses; dos balaixs grosses y cinch perles grosses enfilats en fil de seda verda y de fil d'or ab un floch de la dita seda y fil d'or en lo cap. Altre fil d'or y de seda verda ab floch semblant ab un gros balaix y dues perles grosses (2056-90).

Que la fastuositat hagués romàs limitada a les corts principesques y als palacians, era una condició inherent a elles, perque colaborava a darlos autoritat y a ferlos respectar y venerar dels vassalls, que en general, y en aquells temps, hi veyen quelcom de sobrenatural y a ells superior. Però dels palaus baxà als burgs ciutadans y als llochs de pagesía, y 's contagiaren els menestrals terraçats, als quals foren familiars les peces vayres y les leticies y les estofes d'Ultramar brodades de seda y or.

Lo Príncep, com sos predecessors, se'n preocupa y llegisla, y, sobretot, se'n preocupen les autoritats locals, qui obtenen manaments del llochtinent general, com los de Berga, qui feren promulgar unes Ordinacions en les quals se manava que «daquí avant nenguna dona en la dita vila no post ne haver ne portar puxa en vestedura alguna que haia o haurá, tafetá ne penes ne altre arreu o ornament entorn peus, mes puxen portar e haver penes o tafetans en los aligots de les cotes, empró que no hisquen res de part defora. Axí mateix puxen portar penes e tafetans per les manoceres e per los braços deles cotes ala mesura empró sobre açó ordenadora. Encara que nenguna dona no port ne puxa ne deia portar nenguna vestedura premsada ne frondida ne encara cota ab coha de mija alna a avant no empró es entesa en ... gonella que les dones solen frondida portar. Encara que no gos portar nengun vel engrogat o ensafranat ne gandalla o vel o capeçó on haia orla alcuna ne perles ne gos portar al cap perles en nenguna altre manera. Entenem empró, que la donzella o fadrina que sia novia puxe legudament portar, lo dia que lo matrimoni faça tan solament e no mes avant, aquell arnés o ornament en vestir e en altre manera que li plaurá. En aquestes coses no entenem ne volem quei sien enteses ne compreses dones de paratge ne mullers de homens de paratge, de oficials e domestichs de casa del senyor Duch, qui continuament seguescan e quitació prenen, ne don-

Digitized by Google

zelles ne fadrines dels prohomens dela dita vila. Encara per ... qüestions ordonem que dins ... de xv. dies, comptadors al dia de la publicació de totes les coses damunt dites, les quals ordonem que sien cridades e publicades solemnialment en la dita vila ab veu de crida publica, sien certs tots arneses e obres dessús vedats e tolts e romaguts deles vestedures on ne haurá. Entenem empró, per cessions messions de fer novells e nous vestits que les dites dones puxen portar vestedures que hagen portades ans del dia de la publicació daquestes coses faedora emprem-tades o frondides, sens emperó lo altre arnés o arreu vedat damunt contengut. E qui aquestes coses totes e sengles damunt dites no fará, tendrá o complirá e contre aquelles o alguna daquelles fará o veurrá en nenguna manera, sapia que perdrá la vestedura, vel, gandalla e altre arnés hon haurá de les coses vedades damunt contengudes e encara pagará per pena o ban o menys parament que fará daquestes coses vuit lliures barceloneses tota vegada que a trobat será, sens gracia o remissió que non hagen. Ordonem encare, per tal que mils sia observat, que nengun sartre daquí avant no gos ferne ... a nenguna dona dela dita vila nenguna vestedura frondida ne premsada, ne ell ne nengun pellicer ne encara altre persona no meten ne posen pell alcuna, tafatans ne altre folrradura en nengunes vestedures de dona part la forma e manera damunt dites. E si ho fa que perda e pach per pena e menys parament daquesta cosa, x. lliures barceloneses sens amor, gracia o remissió que non hage alcuna» (1661-29).

Aquestes precaucions savies y altres consemblants si no tenien un Ortensi que li sugerís retirarles abans de llur promulgació, en cambi tenien un poble qui no les obehía, y en bona part lo temps esmerçat en la redacció d'aquelles fou temps perdut, com lo perderen abans.*

Alfons III y Pere III, y aprés los consellers de Barcelona, combatent aquest insult a la miseria, digne sempre de commiseració y de respecte, ab esbojarrades despeses en habillaments de tota mena, talment com si les pecunies que s'hi esmercen fossin mal adquirides, contribuint ab

* Pompeu, quan son triumvirat ab Cèsar y Crasso, pretengué fer votar una lley contra 'l luxe y la magnificencia; però Ortensi, ab la seva oratoria fogosa, enaltint lo luxe y la magnificencia d'un poble com a ornament indispensable de la sua potencialitat, assolí que la retirés.

Digitized by Google

inconciencia a abrandar el caliu d'odi de classes, convertintlo en foguera; perçò la veu del nunci Bernat Cadireta féu conèxer als ciutadans barcelonesos la voluntat dels consellers «per tolre moltes vanitats e desordinacions e messions excessives que dalgun temps a ençá en la dita Ciutat se son seguides e son continuament en creximent» *(Consueta*, ms. 21-2-20, Biblioteca Universitaria de Barcelona).

Digitized by Google

JOHAN, LO CAÇADOR

Caçava ab gossos de tota mena, y fruía acarniçantlos y fentlos acarniçar : «pregantvos quels endrecets en la caça e encarner e façats encarnar los dits cans almils que porets», escriu a N'Ot de Montcada, enviantli sos monters y cans perque ell va al seu pare, lo Rey, devers Tortosa (1668-23 g.); y passat temps los hi torna enviar, manantli que'ls tinga fins que li escriga (1747-114 g.).

Ab sa muller, la Reyna Dòna Violant, surt de Barcelona per a anar dret camí a Saragossa, hont pensen arribar lo primer de maig, y ordena que per a aquell dia tingan «aparellats los cervos pels lebrés de Bretanya que menam, e digats als prohomens que haien bous dels pus braus que puxen trobar, pertal que puxam fer acaniçar als alans quens han tramesos de Castella» (1953-148 g.). Y quan sab, per un escuder reyal, qu'un pagès del Moyanés li ha innovat que s'havien concertat en lo bosch del castell de Montbuy tres senglars, un cominal y dos petits, diu a sa muller que vagi a caçarlos, y que si no pot anarhi, qu'hi trameti 'ls monters ab los goços, perçò que'ls encarnen (1962-50 g.).

Va de Barcelona a Saragossa, y escriu al procurador de Fraga qu'aparelli «*noviellos arinos e vanagues* pertal quels puxam fer acaniçar a nostres cans», durant els quatre o cinch jorns que aturarà en dita vila (1959-120 g.).

Passats set mesos, li torna escriure de Mequinença «que aparellets e que haiats un verro lo pus brau que puxats trobar per los nostres lebrés», per a quan sia a Fraga (189).

Tenint ardit d'un bon gos, el comprava o demanava o exigía; la

Digitized by Google

seva goçada no era ni de bon troç la que per a anar al senglar tenía En Bernabó Visconti, ni la de Gastó Phebus, Comte de Foix y consogre seu, qui comptava mil sis cents goços, segons Froissart, entre 'ls quals hi havien els quatre d'Inglaterra : Tristany, Hector, Brun y Rolland. Però hi tenía exemplars notables, los quals nomenaven, també, pel seu nom : Tristany, l'alà gris qui demanà, ab ses «rogarias», a Diego Furtado de Mendoza; Truch, París, Amich, Duran, Arridell, el poench Barba y la poenca Sabidita, Montcada, Rey, Amors Damís, Paloma, Maleta, l'alà Merlí, la sahuesa Fierrera, Sant Per, la sorgina Rogeta d'En Blasco Dalagon, l'alà *Vezero*, el llebrer Almugeri, el galgo bretó Favart, el poench Cordero, qu'havía pertanyut al Rey En Pere, y 'ls llebrers Nort y Serafí, obtinguts a cambi d'un corcer genet.

Del Truch y l'Amich, ne conta una brega a sa muller, la Reyna, mentres li demana l'estat del seu prenyat, y li tramet noticies del Comte d'Armagnach, donades pel Comte de Foix : « ... Axí mateix vos fem saber que, com som axits ací a Mequinença de la barcha e som prop de la nostra posada, Truch ab dos altres labrés dels nostres, sencontraren ab mamich e tots tres se apelleiaren ab ell e nos feem li tolre los dits lebrés y lexam Truch e lo dit Amich. E entenem que Truch per la dita paleya perdrá luy e Amich es stat chalcom nafrat...» (1959-189 g.).

Possehía llebrers autèntichs de Bretanya, qui portaven collars ab xapes de coure ab les armes del Príncep, fets per En Pere Mestre de Barcelona, mastins bons de porch, «dels pus grans e del pus bells», com demana al condestable de França (1746-65 g.), y havent entès «que en aquelles parts de savoya ha dels pus bells e mellors e maiors mastins que trobar se puxen», demana dos bells mastins y dos belles mastines (1751-57 g.); alans de Castella fort ardits, regalats per lo Comte Alfonso, germà del Rey, ab collars de ses armes (1660-99 g.); conillers, camusos, perdiguers bons y de prova...

Un bon ca, per ell, no tenía preu, y per a copsarlo res hi planyía, tots els camins eren bons. De dos llebrers blanchs n'oferí una treta de gra, o sia l'exempció dels drets reyals que s'exigien per a treure gra d'una comarca, y, ademés, un corcer o una mula (1962-21). Té ardit que'l Vescomte de Castellbó ha menat dos bells llebrers de Navarra, «los quals

Digitized by Google

son guaix axí grans com si eren de Bretanya», y 'ls hi demana, perque, diu, «nos ne siam a adés freturós» (1657-114 g.). Tramet al Rey de Navarra un llobater ab «*dos besties bien stranyas las quals se nombran es asaber, la una Dip e la otra Tabac, por tal quende hayades plazer. E rogamos vos que porel dito lobatier nos enviedes un fillo de Duran*» (1964-110 g.). El Duran era un gos de nomenada que tenía 'l sobirà navarrès. Abans ja li havía demanats «*un galgo y una galga que sien fillos de vuestro lebrero clamado Duran*» (1964-12). Vol un llebrer «qui defen la lebra» (1747-116 g.), y reclama una llebrera que li té un podenguer, fill de la jutglaressa Caterina (1959-166). D'Armenia vol que li portin llebrers d'Anglaterra, mascles y femelles, camusos grans y petits, mascles y femelles, y boquines, també d'Anglaterra, especialment de les blanques (1952-35 g.). De mossèn Roger de Comenge y del noble Johan de la Barca solicita llebrers de Gascunya (1953-31 g.), tot hi parlant d'evitar l'entrada de companyes ab armes, qui s'aparellaven per a entrar a damnificar y malmenar la Vall d'Aran, y que necessariament devien passar ans de la dita entrada per lo Comtat de Comenge. Adhuch n'empra al Rey, son pare. El prior d'Aquitania dóna «*dos galgos e una galga fuert buenos*» al maestre de Rodas, y 'ls demana (1959-118). Mossèn Pere Bohil li fa present de tres podenchs de Castella (42).

Sentía certa vanitat quan l'elogi alièn reconexía qu'en la seva goçada hi feyen tossa 'ls millors cans de mostra. Procurava que'ls tractessin bé, y ell mateix els tractava ab afecte, y quan algun estava malalt, o era massa vell, l'enviava al abat de Sant Cugat del Vallès, o al bisbe de Tortosa, per a pensarlo y agombolarlo : «Abat : trametemvos un lebrer malaltiç, e qui per molt treball de la caça no es tal que hom sen puxa ben servir e es estat molt bo e de bona natura. Per queus pregam quel façats be pensar, el tingats tant com viure puxa. E perçó quen romanga de sa laor, fets lo tenir ab mostines que sien belles, car no par que deius mes sia bo a als» (1968-59 g.). Al dit bisbe li tramet un llebrer de Bretanya nomenat Sant Per, qui ja no 'l pot seguir a la caça ni pel camí, encarregant que'l pensi bé y li cerqui una bella llebrera qui estiga en sa companya, y que demani a Avinyó «una bella llebrera de Bretanya per tal que del dit llebrer les dites llebreres puxen criar cans

Digitized by Google

que sien a nostre servey» (1964-23) : devía ésser un llebrer excellent, quan no vol que se'n perdi la mena. Per lo mateix, al veure que la llebrera blanca de Bretanya que li regalà 'l Comte de Foix «no es apta per aparir», n'hi demana «una quey sia bona e apta e un bell lebrer axí meteix dels de Bretanya perçó quen entrem en lavor» (1668-16). Ab llebrers «qui sien bons e be corrents» afaytava o ensenyava falcons (1750-93 g.).

Li regalen un alà y un llebrer y una llebrera, y en la matexa lletra d'agrahiment prega «quens en procurets mes avant aytants com porets e axí meteix podenchs e sorguins» (1658-10). El Vescomte de Castellbò li fa present d'un alà y un llebrer (1658-48 g.). «*E rogamos vos así mismo que nos embiedes galgos de Bretanya, quantos mas podedes*», recomana al mestre de Rodas (1668-55 g.), com havía demanats a En Gurrea «*los seys podencos e dos galgos, las çamarras e los cuytiellos*» (1659-141 g.). Per anar a Mallorques demana separadament, al batlle general d'Aragó y al merino de Saragossa, «dos lebrers los pus bells e maiors que porets trobar que sien bons per acaça de lebra» (1960-162).

A la sua madrastra, malgrat la mala volensa que li portava, li regala camusos dels que li han portat de les partides de França, «e cor son cert ques nasaltats — li diu — enviu vosen un mascle e una famella» (1668-115).

Com no té podench que vagi ab ell, escriu al justicia de Calatayud «*que luego nosende percacedes uno, el mas bello que podades trobar e que nos lo embiedes mantinent con persona cierta*» (1656-27). Agrahint la tramesa de galgos, ne demana més «*e de podencos buenos, todos aquellos mas que podredes*» (1660-110). A un altre : «*E porque nos agradamos muyto dela podenqueta que nos embiastes, vos rogamos fagades por guisa que hayamos un hermano que tiene doquiere que ell sea*» (1744-109).

A En Jacme Castellà li demana cans de la plana de Burriana (1954-29 g.), junt ab pells per a gits de falcons, com havía demanats al Marquès de Villena, alans, poenchs y llebrers (1666-110 g.).

Mestre Francesch Cunill, qui llegeix a l'Escola de Medicina de Montpeller, li tramet una camusa, y ell li prega «que de totes parts que porets nos en procurets e que axí com les porets haver les nos trametats, car molt nos en camplaurets» (1751-126 g.). En Vilarig, parent de Sibi-

Digitized by Google

lia de Fortià, li tramès a demanar un «lebrer veyl gruer», y li fa dir qu'envihi un home, que li darà, «car sens aquell navem quatre de gruers fort bons» (1658-101). Perque la seva mare vol enviar a Sicilia alans y sahuesos, ell li tramet un alà y un llebrer de Bretanya y dos sahuesos (1739-4). Al camarlench del Rey de França, mossèn Boreau de la Ribeyra, a cambi d'un cofret, «ques un dels bons que nos haguessem pera nostra persona», li demana «de bons e bells lebrés e lebreres de Bretanya», junt ab lo «libre dels miracles de madona sancta Maria qui fou del Rey de França aqui deus perdó» (1756-104). Vol que'l bisbe de Valencia vagi a ell, y «que façats amenar los vostres cans de mont, ab los quals, quan als no hajam afer, nos deportarem nos e vos endesemps» (1740-21).

S'interessa per si una llebrera ha cadellat, y, en cas afirmatiu, vol saber quants cadells mascles y quants de femelles han nascuts: el color del pèl d'uns y altres, y acaba demanant que tractin bé la llebrera (1962-51). Comença l'agost, y com a Valencia la calor s'hi dexa sentir de valent, tramet fòra una alana jove, recomanant que la pensin bé y li donguin a menjar caps de cabra (1739-110 g.); y perque li han de menar uns alans a Valencia, hont sojorna, detalla per menut el viatge qu'han de fer ab son portador : d'Egea a Saragossa, a peu; de Saragossa, ab barca pel riu, fins a Tortosa, y de Tortosa a Valencia, per mar (1739-88 g.).

Demana llebrers jovens y lleugers per a la caça del cervo al Vescomte de Turena, als senescals d'Angulema y de Santonge y a l'Arnald de Vivona (1963-8); y de Bretanya, a Loys de Sancerre, condestable de França, a En Boreu de la Riveyra, camarlench, y a En Guiu de la Tremenle (1671-66).

Solicita del sagristà de Gerona un camús negre, y l'escarcella de Flandres n'hi porta un altre. Quan tramet a sa sogra, la Duquessa de Bar, dos muls «dos pus bells» per a la llitera, li recorda sis cans blanchs que li havía oferts, y l'apellat Cortés, y al sogre, altres sis per a caçar la llebra y la guilla. Al Comte de Denia, fill del Marquès de Villena, ex presoner del Rey de Navarra, li diu : «ens a menets los lebrés quel dit nostre frare lo Rey de Navarra nos ha donats e nols donets a hom del mon» (1963-25 g.).

Digitized by Google

Del aragonès Mendoça reb la següent resposta, per haverli demanats sis bons podenchs : «*señor, fablando con reverencia, vos mandastes como Rey, mas non como caçador, que seys podencos es dubda si en la meytat de vuestro Regno se fallan, quanto mas en mi casa sola. Señor envio vos tres: dos podencos e una podenca, mas de la podenca e del hun podenco vos certifico que non se pueden mejorar e el otro es asás bueno e la podenca es mejor de casta que ay en el mundo*» (A. C. A., Lletres reyals, capsa 7, n.° 1060).

Habitant Perpinyà, encarrega al seu monter Pere de Galve una lletra per al batlle general de Valencia, ab l'objecte que li menin alcuns cans que té en aquell Reyal, «en la primera barqua que hic partesca per venir deçá a Colliure o a Canet; perqueus manam que lo dit pere e sa mare apellada Caterina e los dits cans, de part nostra façats levar e aportar axí a nos per lo primer patró de barcha o daltre vaxell que vinga en aquestes partides, car nos li farem pagar lo nolit ací, segons que ab ell vos haurets concordat» (1959-37 g.).

Demana llebrers a En Duguesclin (1737-53) : «un ca petit fort vellós», a En Nicolau de Vinatea (1744-125), y que'ls de Cambrils entreguin «aquell sauheso qui es romás aquí en poder de un hostaler e lo qual ere del Comenador de hulldecona» (1665-33 g.); al fill d'En Felip de Dosrius, donzell, perque «ha un ca qui es bo de guatlla», li demana (1750-103). Amonesta a Olf de Pròxida, governador del Regne de Valencia, *ultra xaxonam*, puix «havem entés per lo feel page nostre en Darnius, ell amenava a Tortosa ací (Barcelona) a nos, un podench, vos amagadament e ell no sabent, havets vos en manat lo dit podench, de la qual cosa...» (1952-40 g.). Y vol llebrers, «car a vegades nos adelitam en caça de cervos», y «per tal com avegades nos deportam volenters en caça de porch», y en fa sengles solicitacions de quatre y de dues llebreres a la Duquessa y al Duch de Bretanya, respectivament (1958-142), aprofitant l'ocasió per a felicitar aquella del deslliurament d'un fill, com ja 'ls n'havía demanats per a la caça del cervo (1957-142). Y en demana a En Patrí (1957-142), y en té d'Anglaterra, axí com també boquines, camusos grans y petits, y si solicita xorguines y branxetes formoses per a sa muller, al ensemps vol per ell podenchs «xicos», bons, a perdiu

Digitized by Google

y mastins, bons de porch, «*paterines para la caza de perdiz*», y vol llebrers per a anar a Serdenya «*por razon de la gran caza e salvatgina que hi ha segund se dice, mas ni ha que no en toda França ni encara en Spanya*» (1963-134 g.). Vol llebrers blanchs, o d'altre pèl, bons per a tota caça (1964-12).

Al monter major del Rey de França li confía la compra de «dos lebrers qui sien bons y si fer se pot qui abdosos, o lo un dells, sien bons per defensar la lebra. *Item* : nos trametets una alana qui sia linda. *Item* : nos cerquats un rocí genet per servey de nostra persona», y, en agrahiment, li regala, a la bestreta, «un falcó sacre mudat, lo qual es bo de lebra e de perdiu e un altre falcó proençal, sor» (1957-35). Essent a París, En Gurrea, per a lo matrimoni ab Johana de Valois, li fa comprar «*los mas galgos de Bretanya que haver podredes e nos los trayades*» (1737-80 g.).

Als camarlench y condestable de França, y al Comte de Sabaden, els demana llebrers per a caçar lo cervo (1957-55). Agraheix a mossèn Ramon de Bages un llebrer que li dóna, y recomana que li trameti tots los llebrers, sahuesos y podenchs que pugui haver «qui sien de les companyes» (1957-74 g.) fent referença a les companyes invasores de Bergadà. De la matexa manera prega al Comte de Foix li trameti 'ls seus «lebrers negres los quals han nom blachs» (1960-10 g.). Abans, el Comte li havía donats un trotí y dos llebrers, fentli ell a mans, en justa correspondencia, «lo gris ab la cara blancha, lo qual vos matex havets demanat», perque «lalmugeri no es guarit, ans nos han dit los menescals que jamés no guarirá perfectament» (1958-90). Aprofita l'avinentesa de passar per la Cort el bisbe d'Albarracín, qui va a la Cort pontificia d'Avinyó, per a encarregarli la compra de llebrers de Bretanya (1740-83 g.). Com troba gran plaher en la caça del cervo, demana al cardenal de Valencia un parell de llebrers (1959-41); y sols cambiant la capsalera escriu la matexa lletra al Comte de Bloys y al d'Autrave y al senyor de Vilars, titulant als primers «Comte car amich» y «car amich» al tercer.

El cardenal de Valencia li envía quatre xorguins, però li observa que «hagrans mes plagut quels nos haguessets trameses tals que fossen bons de caça, car dels altres nons esaltam gayre, perqueus pregam

Digitized by Google

quens en procurets ens en enviets almenys j. bell qui sia mascle e bo de caça» (1751-72).

Tenint «*dos galgos de Bretanya, los mayores e mas bellos del mundo*», prega al castellà d'Amposta li dongui aquella «*galga que tuviestes algun tiempo a bajolas cerca perpenyan e especialment quando veniendo Davinyon a esta tierra* (Valencia) *el fiel uxer nuestro darmas, Pedro Dartés, era con vos*» (1740-82). El castellà hi accedeix (83).

Un alà blanch, de nom Amadis, qu'havien comprat a un carnicer de Saragossa per 30 florins, li enviaven a Barcelona, y fuig de la posada, y ell escriu al mitjançer qu'ha tinguda «*certificacion de personas que venian de Cervera e lerida e aquelles partes quel dito can tenia el camino de lerida e tenemos que sea ido a Saragossa e tornado acasa del carnicero de qui lo haviesets*» (1738-84). Demana a Blasco d'Alagon el sahueso Roldan, y al castellà d'Amposta li ofereix alans a cambi de galgos de Bretanya. Sense planyer diners, mana que cerquin per Aragó, Soria o Tudela dos alans y una alana *vaqueros*, que sien ardits y prenguin qualsevol toro per brau que sia (72).

Al rebre d'En Duguesclin dos llebrers bretons, un de blanch, de nom Picart, y altre de nom Eccrior, els regala al bisbe de Valencia, recomanantli que, a ésser possible, los doni llebreres de la natura, ço es de Bretanya (1748-98 g.). D'aquest prelat n'havía rebuts molts, entre altres, sis per a anar al porch, dels quals n'hi havía «tres de trayella» (1744-141 g.).

Solicita d'En Rocabertí l'alà Merlin per a substituir un que se li ha mort, y aprés demana fills d'aquell alà, com també en demana a En Vilanova; una sorguina a En Didach Cetina (1744-142); galgos, perque 'n té pochs, al comenador de Barbastre y a Blasco de Bardaxi (137), y un alà mascle y un de femella al Marquès de Villena (138). N'Avenço li tramet tres cans per a porch, y demana a En Janer los quatre llebrers y 'ls dos podenchs del Oliver (1743-181); dos sahuesos als jurats del Vall Darabues, y un, al rector (1744-42 g.). Pert un reegalgo roig, ab les orelles aguades y tallades, y 'l reclama (1738-51).

Remercía al de Foix la tramesa d'uns llebrers, y li reconta que'ls ha provats al onso que té l'arquebisbe de Saragossa, y que decontinent

Digitized by Google

que foren ab ell s'hi aferraren de tal manera, que no 'l dexaren, ni l'onso se'n podía defendre. Veyent que no 'l dexaven anar, y tement que a la llarga los llebrers poguessen pendre algun damnatge, se vegé obligat a fer matar l'onso ab escona, tenint encara los goços abrahonats (1959-179). Quan En Gastó Fhœbus els hi regalà, ja sabía lo que regalava, perque era la primera autoritat cinegètica del seu temps; ell era l'autor del tractat *Des deduiz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseaux de proye*, qui 's guarda manuscrit y ricament miniat en la Biblioteca Nacional de París, y que, com hem dit, li havía solicitat el nostre Príncep.

Johan I sent gran satisfacció pels èxits del seu gendre en les caceres (1963-138), y té lo seu criteri en tan predicament, que li recomana tinga per sensat lo seu cavalcador, qu'ha romàs nou jorns en Cort d'Aragó. «E açó perque haie vists los labrés quens son venguts de França e axí matex la caça que havem feta, deles quals coses porá a vos fer relació» (1963-159). Mitjançant la filla, demana al gendre «la lebrera germana de Serafí o una altre blanca que sia bella e si de blanca non havia, una altre que sia bella daltre pel» (1964-8). Y quan l'epidemia, o lo que fos, li matà tots los llebrers, ho escriu a sa filla, y aquesta li respon que'l seu marit n'hi tramet «un parell dels millors que ell ha, los quals son bons de os e de senglar e de cerv e acompanyen be, als quals senyor, dihen al major *amís* e al menor *amors* lo qual es tal com vos lo voleu que acompanya be» (A. C. A., Lletres reyals Johan I, capsa 6, lletra 910). Per la seva filla se fa trametre, axí mateix, «com abans puxats, sis ferres de spruits per la caça del porch (1964-155 g.). Ell ha tramès al seu gendre per lo seu monter Anequí, «un alá apellat *Tristany* e una alana apellada *Paloma*», y a la Comtessa, una lleona y un adip (1964-13 g.).

El seu parent, lo Comte de Prades, qui li fa present d'una molt bella escona montera, li regala un llebrer, y li demana petits cans (1743-37); a un altre parent li demana lebrers de Bretanya y cans corrents per a la caça del cervo (1964-19). Havent d'aturar una estiuada a Perpinyà, escriu a la Reyna, desde 'l Voló, «fets quel lebrer e camús venguen» (1959-4 g.).

Digitized by Google

Lo fragment de lletra que segueix, adreçada, desde Saragossa, a la Reyna Dòna Violant, qui 's troba a Balaguer, sintetisa la devoció y bon afecte qu'envers los goços sentía Johan el caçador:

« ... Quant es del lebrer vostre que mossen Juany nos trametе, Vos responem que con vench, ell aportá tots los peus escaxats per lo caminar e calor que fahie. E per aquesta raó lo aturam, que nol vos trametem, per manera que guarís. E tota vegada ha jagut en la nostra cambra, en companyia damis; ca fos millorat dels peus, vuy acordam de fer correr, ell e damis, una lebre, per veure qual correria mes e caçant la lebre moch se una guineu e abdosos encalçaren la, elo vostre lebrer aconseguí la primer, com correch millor, e presla, e abdosos mataren la. E per lo correr son esclatats en sanch los peus al dit vostre lebrer, perque apresent nol vos podem trametre. Mas con nos hic partirem, nos lousen menarem si guarit es, sinó comprar li hem un ase quil port axí matex...» (1961-119 g.).

Li aconsella que's traslladi a Almenar, «hont hi ha bona caça de porch e de lop e bon estatge e plaent».

Li agradava la caça de mont, y ab los seus monters vestits de çamarres dobles y caperons forrats de drap de Perpinyà (1744-69), anava al senglar que a voltes baxava fins a Montcada; «nos havem morts en un jorn set porchs, los quals nos alciren quatre sahuesos» (1735-75 g.), al llop, al isart, al cervo « ... irem sopar e jaure al loch vostre daytona e caçar hi aquell meteix dia lo cervo brau vostre», diu desde Lleyda a N'Ot de Montcada (1740-88); y a Mallorques caçava 'l bou selvatge ab alans demanats expressament a Aragó (1960-162).

Preparava ab temps les caceres, ja que per a anar al senglar lo dissabte, fa que'l dimecres, al vespre, siguin ab ell els alans, llebrers y sahuesos (1658-19 g.); y previament el monter en cap ordenava concertar les peces o sia ferne cerca o presó : a la vora del Jalon, en los indrets d'Epila, fins a Ricla «*do trobaremos antes el puerco*» y mana que concertin «*en aquellas tierras e comarcas do fallaremos mas caça e mellor, assaber y es de puerco, de ciervo e de lobo...*» (1744-137). « ... digats a Mossen Francesch bertran que lo dit dilluns hora de vespres nos sia deçá Muntcada ab tots los nostres falconers e falcons e haia fet cercar

Digitized by Google

lagró a ça la cuna e per la ribera del Besoç. Axí mateix digats o fets saber a mossen G. dargentona que faça cercar les vernedes de Sent Adriá e de Sent Andreu siy ha porchs quels hi puxam caçar e que semblantment faça cercar lo seu bosch» (64).

Qu'En Marcutxo concerti als boschs de Poses y del Castell de Montbuy, y quan hagi concertat, li «isca al camí ab tots los cans e monteros per tal que ans qu'entrem aquí (Caldes) puxam caçar lo porch» (1962-62).

Desde Vich envía los seus majordom y boteller al prior y Convent del Estany, «pera concertar lo porch a la caça del qual nos volem anar dilluns propvinent» (1671-66 g.). Havent deliberat de caçar el porch en los termens de Clayrà, vol que tots los homens dels dits llochs sien lo dimarts provinent, hora del sol exit, en les parts y passos que'ls dirà lo seu porter, En Bernat de la Gineta (1969-46 g.). Va a Poblet, y abans, escriu qu'obrin les clavegueres de la vinya y que cacin defòra per a que les llebres astorades hi entrin y després, quan hi sien, que les tanquin; també vol qu'agranin els porchs selvatges que vagin a la vinya, y que posin truges en la dita vinya, «que vagen en amor, per tal que ells mils hi devallen» (1957-7). No plany detall ni disposició; ell vol que, al arribar, tinga caça, àdhuch de porch, en les muralles matexes del monestir.

També 's preocupa de conservar les llebres del seu verger de Valencia:

«Governador : Nos havem ordonat que j. pont de fusta sia fet sobre la Ciquia qui passe entre abdosos los vergers de nostre Reyal de Valencia per tal que les lebres qui son en lo verger non puxen passar en laltra que te en Ramon de palou lochtinent de obrer del dit Reyal. Perqueus manam que vistes les presents manets de part nostra al dit Ramon que faça lo dit pont o do fusta an francesch Algueçen aquella que necessaria haia per fer lo dit pont. E com haiam entés que en lort quel dit Ramon te ha cans e gats los quals squivarien e matarien les dites lebres siy passaven, Manam vos que los dits cans e gats ne façats traure per manera que les dites lebres si puxen criar perque nos ne puxam haver pler qui dins breus dies hi entenem a esser deus

Digitized by Google

volent. Volem encara e a vos manam que façats passar la dita Ciquia de la cual se reguen los dits vergers per la Ciquia antigua per on se solien regar o per aquell lach on vos e lo dit francesch acordarets que sia pus profitós als dits vergers. E açó per res no mudets per tal que les coses des sus dites haien bon recapte. E digats al dit Ramon o al ortolá qui te lo dit verger per ell que les lebres con sien en lo dit seu verger sien ben guardades perque no fugen ne sen isquen en altra manera seria imputat a colpa sua» (1956-189).

Expressament tramet un missatger, ab sengles lletres, a diferents jurats, alcaldes y prohoms d'Aragó perque «*entendido havemos que en aquex lugar ha de buenos sahuesos o canes aptos para la caça del puerco, en la qual prendemos grant plazer. Porque vos dezimos e mandamos que nos ne enviedes tres de los millores e mas buenos pera la dita caça con el portador de la present, el qual enviamos a vosotros solament por esta razon*» (1959-146).

En una batuda forta y de durada que fa en lo lloch d'Alagon, a la qual hi eren convidats don Anton de Luna, ab tots sos goços y sahuesos (1959-159 g.), y 'ls jurats y homens bons dels llochs del Castellar y d'Alferra, als quals encarregà «*que tras grant manyana viades cerca lagua en los lugares acostumbrados antes que nos seamos levantados por seyer a la dita caça*» (1959-16).

Els senglars li maten tots los llebrers, exceptuat un, y n'ha de demanar al cardenal de Valencia y al maestre en Rodes que li'n trametin tots aquells que puguin (1959-168). Y al cap de dies demana bons alans y aptes, al Duch de Benavente, «*por tal que entre las otras caças nos deleytamos e prendemos muy gran plazer en la caça del puerco*» (175). Al fer aquesta afirmació, no mentía, car no vol que a Valencia cacin el porch fins qu'ell hi sia, «e vos entretant non vullats cassar ni squivarlos, ans si vehiets que alcun los caçás, aquell de part nostra digats que de la dita caça se stigue tro nos hi siam». (1959-181). Per a aquesta anada devía voler la llebrera del Duch de Montblanch, que tenía un juheu nomenat Mahoma, qui morí, y que'l Rey demana al seu oncle Alamí (1959-182).

Havent manat una vegada que per a lo seu servey prenguessin

Digitized by Google

llebres ab filats o en altra manera, aprés revoca la dita ordre, y ordena, fer crida pública, «que algú de qualque condició ley o stament sia no gos caçar lebra alguna ab filat ne ab bertol ni en neguna altra manera sinó ab ocells, cans o ballesta» (1952-103).

«...façats dreçar e metre a punt les bardices e los morrals e concertar los porchs daquexes vostres partides en manera que quan siam aquí puxam caçar aquells» (1735-74 g.). Volent caçar lo senglar en les vernedes de Sant Andreu y de Sant Adrià, avisava 'ls batlles y prohoms de les parroquies de Sant Martí, Sant Andreu, Santa Coloma, Sant Adrià y Badalona que, durant la cacera, no metessen besties en les dites vernedes, sots pena de perdreles (1963-18). De la matexa manera 'l caçava de l'altra banda de Barcelona, entre 'ls castells d'Aramprunyà y Cervelló, Sant Boy, Sant Climent, Sant Vicens dels Horts y Martorell.

Aprofitava l'avinentesa dels viatges per a caçar : «Nos nos som ben trobats mercé de Deu e havem caçat huy porch, vinents de peralada ací (Figueras) mas non havem trobat e demá aturam hic e divendres entrant nos en em a Gerona deus volent», d'una lletra a la Reyna Violant qui 's trobava als banys d'Arlés ab lo Duch de Montblanch (1958-73 g.).

Essent a Perpinyà, demana al bisbe de Valencia que, per mar, li trameti, ab una barca, tots los alans y sahuesos que tinga, ab dos monters, per a caçar mont (1657-72). També demana per al senglar, a En Rocabertí, qui era a Castella, vuyt bons sahuesos, entre los quals n'hi haja dos de trahella. De passada li demana, axí mateix, dos alans y dues alanes, dos dels pus bells podenchs y dues podenques (1736-17). Trobantse a Ceret, pregunta a En Rocabertí en qual part, prop de Perelada, podrà trobar porchs, per tal que puga caçarlos quan hi vagi (1958-67). Convida al cardenal de Valencia a caçar el senglar de la plana de Burriana fins Almenar, «e axí si venirhi podets, veurets la dita caça» (1963-181). «Volem correr un porch que hic ha forb sobrer, lo qual havem ja fet cerquar», escriu al seu monter desde Azcó (1755-144).

Y 'l senglar s'havía de caçar cos a cos, car el qui ho feya ab ballesta o sageta era castigat a perdre la mà si no pagava trenta florins d'or (1744-116). Les botzines de fust y pites per a la caça de mont les construía En Bernat Ballester (1744-142).

Digitized by Google

Descriu, ab goig, les caceres a sa esposa, digne muller d'aytal caçador, y li explica, per menut, com era 'l senglar cobrat y la mida y 'ls detalls de la cacera, com la de Balsareny, qui resultà frustada, y encara li donà peu per a bromejar y tirar indirectes : «nous podem trametre cap ni coa de la caça que havem feta, pus no havem res trobat car sin haguessim nons fora escapat axí com a vosaltres qui trobás e res no prengués a costum de novells caçadors» (1962-61).

Si bé no les sovintejava, també anava a cacera d'onso en los dominis del Infant Martí, enviant lo seu sots monter per a concertarlos (1735-110). Si aquesta cacera major feya rarament, la menor de perdiu, feta de nits, era encara més escassa, però 's feya; com ho demostra la lletra dirigida, desde Vich, al vicari reyal del Vallès, demanantli «un daqueys caçadors (de perdius) estants o habitants dins lofici avos comanat, qui cacen denits ab lum... E instruits lo que port ço que a son caçar es necesari» (1735-111 g.).

Demana als jurats y prohoms, y a un ciutadà influyent de Saragossa, que per a caçar llebres li facin una devesa «*aquí cerca de la Aljaferia e parece a nos que devies seer del camino insano que va ençá alagon continuando por el plano de pero Miguel, entro alas casas clamadas de Alagon e de allí continuando tro el camino de Epila e destro a la baça clamada del bacallar e de alí adelant tro a la pobla de almaçan*». Els prega que «*no sea vedado adalguno de paxer sus ganados ne de semenar sus laores segund que han acostumbrado, más tansolamente de no cassar hi o fazer cassar liebres ni coneyos nin otra cassa alguna*» (1658-21 g.).

Escriu al cardenal de Valencia «quens percaçets vj. cervos els quels nodriscats vos matex, els façats nodrir fins que nos siam aquí, ens procurets ij. bons alans vaquers. E si havets onso sinó quen haiats j. e quel façats nodrir per tal que ab los nostres lebrés hi puxam pendre plaser quan aquí serem» (1751-72).

Com a prova d'afecte fraternal, es curiosa la lletra que de Saragossa dirigeix al Infant Martí, llavors minyó de quinze anys. «Lo primogenit del senyor Rey. Car frare : per Martí de lezpia, porter vostre, portador dela present, vos trametem dos labrés e un poench, axí com quant nos e vos nos partim vos promesem quen fariem. Pregants vos

Digitized by Google

que, en manera que vostre estudi non valega menys, entenats en cassar avegades» (1735-31).

Quan lo seu germà es home fet, també n'hi envía, però ja sense observacions ni reserves, «vos enviam nos un alá bo e fort ardit que ha nom parís, lo qual mossen pero boyl nos doná daquests jorns quan venen de Castella...» (1740-59).

Era tal l'abús que féu de les caceres, que'ls metges li priven el caçar, veyentse obligat, desde Vilafranca, a manar que paguin los falconers y que se'n vagin al Empordà, «esguardant quels nostres metges han vedat e esquivat que no sien en loch on nos siam» (1952-74 g.).

Solicita d'Aragó bous, vaques y toros ab llurs matadors o *matatoros*. «*Porque queriamos tomar placer en veyer matar toros, vos dezimos et mandamos que vengades aquí anos con iiij.° toros, los mas bravos que haver podredes viij.° nuviellos e dos alanes vaqueros e dos matatoros...*» (1751-58 g.). Les besties no pagaven dret d'herbatge ni cap altre, emperò «si ablats o a vinyes donaven alcun dampnatge, que aquell sia pagat e satisfet a coneguda de dues persones per vosaltres o alcun de vosaltres en açó elegidores», diu, al poch temps d'ésser Rey, a sos oficials y llochtinents de Saragossa, desde Barcelona (1952-23). Però aprés se repensa y desisteix, car troba preferible anar en lo lloch ahont era costum semblant deport, exòtich llavors en terra de Catalunya, y perçò diu al arquebisbe de Saragossa : «*como allá nos plazerá veyer tales cosas do son mellor en costumbre*» (1851-80 g.).

* * *

Lo bon y gran efecte que portava als goços, sols era comparable al que sentía pels falcons, qui ab aquells compartien, en la noblesa de l'Edat mitja, lo símbol de la pau, com l'espasa usufructuava 'l de la guerra : «que si vos aguessets volgut, ab lo falcó en la ma possehireu vostre regne», diu 'l mestre en Theología frare Johan de Montsó al Duch de Montblanch, trametentli paraules textuals del Sant Pare de Roma, que li palesà en conferencia secreta. (A. C. A., Lletres reyals, capsa 7, Johan I, 1063.)

Digitized by Google

Hi tenía molta afició, «com nos, segons que ja craem que sabets, trobam gran plaer en caçar e perçó vullam fer afeytar tots aquells mes ocells que porem pera la dita caça, perçó volem, eus pregam, dehim e manam que tots aquells falcons muntarins, sors, riechs que en aqueix cap exiran enguany nos haiats e aquells a nos trametats pera nostre servey», escriu a En Johan de Montbuy, governador del Castell de Caller, y En Dalmau de Jardí, governador del Cap de Lugudor (1656-49).

Ne tenía de totes les varietats, y mantenía un continuat intercambi ab altres prínceps y senyors de dintre y fòra del reyalme, y àdhuch ab menestrals y burgesos. Si estaven en possessori d'un bon ocell de presa, los hi feya barates ab altres besties; no haventhi barates, com ab el gerifaut que li demanà 'l Rey, son pare, per no quedar sol el falcó pelegrí per a anar al agró, fa corre tota Catalunya per haver, costi lo que costi (el preu mínim solía ser de 300 sous), un pelegrí sor (1739-49.).

Regala al Duch de Borgonya tres falcons gruers, y demana li dexi el ministrer Celaquin Prebost. N'hi torna a regalar, y vol saber «sils ha hauts e sin hac plaser e axí matex si son venguts en tals mans quenhagen sabut caçar car verament tost eren bons e be afaitats» (1954-85). Ne reb dos del Rey de Granada (1660-109 g.). Per haverloshi demanat, tot hi trametentli un falcó sacre, «*bueno de perdriç*» (1656-6 g), reb falcons tagarots y sis poenchs del mestre de Calatrava, y agrahintloshi molt, li diu : «*como emperó en estas comarcas non se trueben delos ditos falcones vos rogamos que nos ende embiades mas, quando quiera que avinenteza end hayades*» (118).

Desitja falcons bons de perdiu, y sabent que a Montpeller n'hi ha, escriu a En Bugarra, mercader, que n'hi faci cercar dos : ademés, «un bon estor que sia afeytat a presó grossa. E si trobar sen hi pot, envials los ques que sapie costar e ço que primer haurets, o falcons o ostor axí com primer o haurets que de continent nos ho enviets e puys lals, axí com vindrá» (1746-40); «procurets un ostor que sie bo de grua o dostarda e que cost ques vulla pus sie bo» (1658-81), havía abans escrit a En Pere de Planella, qui 's trobava a Montpeller; «be creem que us recorda com enguany en Barchinona vos pregam quens fessets venir de Barba-

Digitized by Google

ria quatre falcons muntarins barbareschs niechs, dels pus bells que trobar se poguessen» (1746-62 g), escriu al seu portantveus, lo governador en lo Regne de Mallorques, y a En Llobet, procurador en lo mateix Regne, li diu : «com nos vullam vuit falcons monterins barbarenchs niechs, per afaytar e a nostre deport. Manam vos que, ab aqueixs mercaders qui trafeguen en barberia, los procurets, ells nos trametats con abans porets» (1958-39 g.).

Ne demana a En Sentmenat y al bisbe de Barcelona (1957-6 g. y 7 g), y 'n solicita de terçols tunicenchs, mudats bons de llebre (1954-25 g.); y del Rosselló, o bé de França, pelegrins sors, prims; al Comte de Prades, un de monterí «fort necessari a corredor de j. de nostre qui es maestre de matar grua» (1744-134). Com té solament dos falcons monterins afeytats a grua, y es necessari ajustarn'hi d'altres llurs semblants, demana montarins mudats (1744-137). El mestre del Hospital li ha d'enviar «*falcones sacros de Candía*» (1659-55 g.). A En Çagarriga de Mallorca li mana lo falcó «que havets ab les mans inflades e lo terçol. E nores menys quens trametats tots quants en a pres vos en veuran axí prims com terçols tantost quels haiats. E car nostre cosí lo Rey de xipre nos trameses laltre jorn j. leopart afeytat a caçar ab j. hom ensemps qui caçava ab aquell e ara no ha gayre lo dit leó se sia mort e nos en tot cas ne vullam daytals haver car som certs quel dit home los sabrá be afaytar, percó volem eus pregam que, ab la primera fusta que daquí vaga en barberia, trametats a qualque vostre conexenc o amich quens enviu ij. o iij. leons parts qui sien de tres meses tro en j. any e que sien famelles, si ferse pot, sino mascles e que aquells nos remetats en continent quels traiats» (1656-8 g.).

Mitjançant En Jaume Pallarés, demana al bisbe de Vich los quatre falcons gentils y los dos astors de que li ha ja parlat. Car si lo temps de la muda passava, poch profitarien (31).

Reb falcons sacres de Bruges, y 'n regala un a En Junea (79).

Demana a En Planella diga al bisbe de Valencia que té tres bons falcons agroners «ço es, lo nostre sacre que haviem e j. grafaut e altre pelagrí e viij. gruers fort bons» (1746-31).

Esperant a Perpinyà la sua esposada Violant, sab qu'a Barcelona

Digitized by Google

hi ha un falcó pelegrí o montarí qu'un home de Sicilia li envía, y se'l fa trametre junt ab un saquet de cascabells d'esparver, en lo qual n'hi ha cinch o sis dotzenes (1658-104 g.)

Lo falconer Montagut li parla que'l bisbe de Valencia li ha dit que si li enviava un falcó sacre ell l'afaytaría per al agró. Li contesta que té lo «pus bell falcó sacre que jamés fos en nostra senyoria qui es fort bo de lebra e de perdiu. Perque si ell nos envia lo seu falcó grifaut o agroner com lo nostre falcó agroner es mort, per aquell quins aportará lo seu grifaut nos li trametrem lo nostre sacre qui es molt bell» (1658-49 g.). Li plau que'l seu nebot lo Rey de Castella tinga afició a la caça, y li fa present d'un falcó grifaut y un bastard bo a llebre y perdiu (1962-23).

Es a Vilafranca, y escriu a la Reyna, «diluns matí anam dinar nos al vostre castell de sent martí per veurel e caçar en vostre terme e tornarem sopar e jaure ací» (1958-114).

Lo Rey de França li envía un astor bo de grua, de corb, d'ostarda y de Milà, y ell el comana al falconer Caxal (1957-5 g.), també n'hi regala un de Noruega, qui «es molt bo de presa grossa» y Johan crida «pera a carrerar» lo dit astor l'esmentat falconer (1956-182); després n'hi envía un altre, que li «par bo e bell» (1958-22). Y 'l *begue de Vileynes* aprofita l'oportunitat de la tramesa del seu Rey per a demanar a Johan I falcons agroners, responent-li que, per estar tots en muda, no 'l pot complaure, però, quan sien mudats, li trametrà un del qual puga caçar ab plaser (1958-22 g). No sé si complí la promesa : lo qu'es cert que'l *begue*, passat mig any, li torna a escriure demanant un falcó agroner, y li respon : «nos açá un any ne haviem de fort bons e plaguerents que llavors nos nes crissets. Empró enviatnos un sender e trametrem vos lo millor daquests que havem. E sapiats ab nostre molt car frare lo Rey de françа si troba plaer en cassa de grua car nos havem de bons falcons gruers, Esi ho fa escrivitsnos en per vostres letres»; fineix la lletra demanantli «un parell de lebrers que sien bons pera la caça del cervo» (1957-77 g). Els seus falcons solien matar una o dues grues diaries, y ell escriu a En Janer : «E perque sabem que lo senyor Rey se alta molt dels ventrells de les grues, perçó volem eus dehim e manam que digats al Maiordom e al comprador del dit senyor Rey que de

Digitized by Google

continen trameten ací ij. homens qui la j. vaia y laltre venga perque de continent quela grua será presa port lo ventrell al senyor Rey...» (1658-52). Y per haver rebut del falconer Montague quatre ventrells de grua, coneix «que los falcons que tenits son prou afaytats» (1955-100).

El Comte *don Pedro* de Castella li demana «*un falcon sacre garcero*»; també li respon que, de moment, sols ne té de grifaus y pelegrins, però que per un escuder li envihi «*seys alanes lindos e dos alanas e vui saguesos e quatro seguesas e per aquell mismo enviar vos hemos un buen falcon por ala dita garça*» (1959-152 g.).

Al Rey de Castella li demana, perque pren «*gran plazer en la caça de la grua*», «*dos falcones grueros el uno que sea Maestro e el otro corredor e un galgo bueno que sea aprivadado delos dos falcones*» (1743-153); els dos falcons ja 'ls hi havía demanats (1743-145 g.).

Reb alguns falcons encarregats, y tria un sacre prim per a En Domingo Palomar, ciutadà de Saragossa, lo qual li havía tramesos «*una dotzena de cuytiellos e quatro fierres de scona e quatro galgos*» (1746-46). A l'arquebisbe de Saragossa un falcó grifaut, prim, de dos, que, junt ab un terçol, li han vingut de Bruges (1957-142).

Cobeja un falcó grifaut, blanch, del Comte de Flandres, y en cas qu'aquest no 'l tinga, ofereix comprarlo per 300 florins d'Aragó, però que li portin a risch del venedor, «com mes amam que venga a son risch que al nostre e per açó hi donarem nos tan gran preu que venga a son risch» (1656-84 g.). Més endevant, n'hi promet un lo Duch de Borgonya, y li triga que li portin (1954-148 g.). Ne demana dos montessins, especialmente dels de cap de ferre, a En Jardí de Sardenya, ab la promesa de retornarli 'l missatger ab un dels collars de la sua empresa (1657-45).

Vol falcons de Romanía, y 'n demana de sacre y monterins al Comte de la Sola, junt ab «dos fadrins esclaus qui sien de edat de 15 en 20 anys» (1664-58 g.).

Vol, si ferse pot, haver en tot cas lo primer falcó pelegrí, prim, qu'isque enguany — diu — en aquexes partides de Tortosa, Rosselló, Montpeller y Lunell (1666-109 g.).

No trobantse cap falcó pelegrí sor, com havía demanat, sinó de

Digitized by Google

tres mudes, demana «aquell o altre sor o mudat que sia empró prim» (1667-119 g.).

Per dret reyal tenía participació, més o manco crescuda, sobre els falcons de Mallorques, y escriu al governador que li trameti tots aquells falcons monterins que li puga trobar, «e daltre part fets tenir apunt los novells quis pertanyen anos en la dita illa com be seran exuts trametets los nos...» (1957-101). N'hi demana un de tunicench, mudat, que sia bo de llebre (1659-99 g.). En una lletra, sense adreça, declara haver rebuts d'En Berenguer Llobet, procurador reyal de les rendes y drets del Regne de Mallorques, entre tres vegades en los mesos de juny, juliol y agost, sis falcons gentils «daquells dels agres del nostre Regne de Mallorques. E los quals pernos ha reebuts Mossen Francesch Bertran, falconer nostre» (1959-97 g.).

Com ab els goços, per la cobejança de possehirlos, passava damunt de tot y salvava tots los esculls, y per un bon grifaut, concedeix lletres de treta de blat, franques de dret de segell, com fa ab lo seu cosí, el Comte de Prades (1742-92), demanantli «les ales e la coa del altre falcó grifaut mort per escatir les ales dels altres falcons nostres» (103 g.).

Feya barates, com ab lo Donzell de Castellet, qui tenía un sacre fort bo de llebre, y 'l Primogènit se'l fa enviar ab la condició que «si tan bo es con dieu de lebre, nos retendrem lons per a nostre servey e nos enviar vos nem altre sacre qui es fort bo de perdiu; e en cas que no faça per nos tantost lous farem tornar que nol darem a alcú». Y 'l reb, se'l queda y tramet «altre sacre lo qual con entrá en la muda era fort bo de perdiu» (1659-138 y 145). Com la falconera sofría altes y baxes en quantitat y qualitat, escriu «*E nos tenemos de present x. falcones entre grifauts, sacres, bogies e proençals, los millores que ninguno havients e matan todos muy bien liebre e perdiz*» (1742).

Per la sua falconera li eren passats tota mena de falcons : grifauts, caps de ferre de Serdenya, sacres de Romanía y de Sicilia, pelegrins del agre del Vescomtat de Cabrera, presos a últims d'any, tunicenchs, gentils, axí nomenats per ésser fàcils d'ensenyar, monterins niechs de Barbería, provençals, tagarots del mestre de Calatrava, tartarins de Xipre. Ademés dels niechs, n'hi havía d'aranyenchs, prims, sors y terçols, uns

Digitized by Google

mudats, altres cominals. Y eren bons de llebre 'ls uns, de perdiu 'ls altres; uns qui entraven bé a la grua, altres al agró, a corb, y a milà, y a arpella; fins ne tenía de blanchs, un d'ells present del Rey de França.

D'aquests ocells, rebutjava no sols los mal caçadors, sinó los qui volaven dur y d'avol donayre, y admirava les qui feyen meravelles al agró. Quan ne perdía 'ls feya cridar ab veu de crida per les encontrades hont los falconers els hi semblava que podien ésser (1665-33, 1658-66), y donava les senyals particulars, com per exemple : «porta l ala dreta un poch baixa», per més que tots duyen en la pota 'l git o get de cuyr de Badía ab les senyals del Príncep : «lo qual te gets ab senyal Reyal», diu d'un falcó provençal mudat qu'ha perdut caçant y 'l que fa pregonar (1957-115).

Si per atzar tenía ardit de qui 'l possehía, li era exigit el retorn graciosament. Sab qu'En Vicens de Castellfollit «te un falcó tunicench nostre, lo qual se perdé prop gerona lo dimecres aprés la festa de Pascua prop passada per alcuns de nostres falconers», y mana que sia entregat (1959-58). Perdut un seu falcó provençal agroner y entès que s'ha dirigit al Comtat d'Empuries, prega al Comte que'l faci cridar y cercar (1656-101). També escriu a don Artal de Alagon, dientli : «*segont havemos entendido, vos tenedes en poder vuestro un falcon pelegrí terçol soro el qual es nuestro*», mana que l'entregui «*e en esto non metades dupdo ni escusación alguna*» (152). «Entés havem que vos tenits un falcó pelegrí nostre lo qual los nostres falconers perderen unguany e perqueus pregam e manam que vistes les presents vullats, que sia nostre o no, aquell liurets al feel falconer nostre En Pere Caxal» (1957-34 g.), escriu a En Vicens d'Urriols. Aquest «sia nostre o no» es un dubte no concordant ab l'exigencia; tot fa creure que si 'l tal falcó no era del Rey, aquest lo desitjava, ja qu'a continuació d'aquesta lletra n'escriu una al arxidiaca de Moyà, germà d'En Orriols, per a que influexi en lo retorn, o millor dit, en lo present obligat del dit falcó. Si 'l Rey hagués tinguda la convicció que'l falcó pertanyía a les seves falconeres, l'hauría exigit sense dubtes, y al serli negat, li hauría imposada la pena de 200 morabatins d'or, com li succehí ab En Ponç de Malaferit, qui agafà un falcó perdut pel Primogènit en lo terme de Xàtiva (1739-70 g.).

Digitized by Google

Lo bisbe de Lleyda reb de Mallorca un falcó tunicench, y per mediació del prior de Catalunya li demana; en la resposta que'l bisbe ha feta al prior, lo Rey hi ha «vista alguna mica escusació per laqual vos nol nos deguessets haver tramés. Perque pregam quel nos trametats aytal com es» (1957-133 g.).

Estava en continua relació ab els mercats de falcons, especialment els principals com Lunell y Bruges; ne sab l'alça y la baxa en son Reyalme, «nos som certs — escriu desde Vich a Barcelona — per persona qui 'ls ha vist, qu'aquí han venguts falcons provençals e que son en lo carrer den Roca pres la Portaferriça» (1659-72 g.), y encomana que n'hi comprin, car els que li han vingut de Cerdenya són monterins. Venint del Regne de Valencia a Catalunya, té ardit qu'a Barcelona eren arribats quatre falcons grifauts, y totseguit tramet un corrèu per a que n'hi comprin dos. Arriba 'l corrèu a Barcelona, y 'ls falcons n'eren partits, fent la via de Valencia. A correcuyta escriu al seu portantveus en aquest Regne que faça qu'un inteligent els isca a carrera, elegexi els dos més bells y millors y 'ls compri (1742-87). Enamorat d'un falcó blanch que té 'l Comte de Cardona, qui havía estat d'En Galceran d'Ortal, demana que li trameti quan hagi mudat, y «nos ne caçarem per amor vostra e vos aytant com nostre será ne porets caçar axí com si ere vostre» (1740-6). Demana falcons al abadiat del Monestir de la Reyal de Mallorques, perque sab que n'hi ha de bon agre.

Vol que'l bisbe de Barcelona 'ns «enviu encontinent e de fet aquell dels falcons nostres sacre e proençal que ell te que primer hage gitats los comiats. E digats axí mateix en Arnau Roure que tantost quel seu sacre los hage mudats lons enviu car ací (Vich) ha moltes lebres e hic fa bones matinades e capvesprades» (1659-52).

Ell mateix tractava les indisposicions y malaltíes dels seus falcons, fent molt ús, entre altres medicaments, de l'aygua d'endivia, o sia escarola, ademés de ruybarbe, que li preparava l'apotecari de Cambra (1660-3 g. y 32 g.). No permetía que mengessin carn porcadiça (1957-69 g.), y volía que, al traslladarlos d'un lloch a altre lloch, fossin portats per persona «costumada de tenir falcons» (1957-69 g.), «car aquell que daquests dies nos trameses, per colpa daquell quil portava, havia la una ma in-

Digitized by Google

flada quan fo ací» (1743-147 g.). Però si 'ls tenía verament malalts, y, en època de muda, els confiava als bisbes de Barcelona y Valencia, los quals, ab En Soler, ciutadà d'aquesta ciutat, constituien, pel Príncep, la trinitat més savia en falconería y 'ls qui més conexien l'art d'ensinistrarlos o afeytarlos, com deyen llavors. Tanta era la confiança que, tractantse de falcons, posava en lo prelat valencià, que, al aportarli de Bruges un falcó fort prim, y no sabent classificarlo ni ell ni los falconers aplegats, ab los Vescomtes d'Illa y de Rocabertí, acudeix al bisbe, trametentli les talles y 'l penatge del falcó, lo qual es «pus alt e pus soberch que un e mig del grifaut queus havem enviat», per a qu'ell, ab los falconers de Valencia, puguen jutjar lo dit falcó de quin agró es : «ha lo cap aguilench e orlat axí com un pelagrí e no ha major lo cap que un grifaut e lo bech e les mans ha semblants de falcó sacre e la vista ha fort ardent e lo penatge davant ha semblant de falcó pelegrí e lo penatge derrer ha semblant de águila estorenya, fora la cama fort curta que envides li caben los gits e lo volar e la coha ha semblant; deles spatlles e en neguna pena de la coha no ha neguna gotadura e es pus be tallat de tot sos membres que falcó que jamés fos en esta terra e pensam nos que será bon volador car de terra plana puja en la ma pus dret e pus leuger que no fa un astor». Segons li ha dit lo falconer qui 'l té, li ha mostrada una oca maseda y, al veurela, l'ha presa fort ardidament y l'ha degollada, y la tenía tan ferm com un falcó provençal una perdiu. Fineix la lletra fentlo sabedor que'l portant del falcó creu qu'es arenyench, y ho sembla perque té 'l penatge acesenat, y afegeix qu'en tota França ni en Flandes no han sabut de quin agre era, car no n'havien may vist cap de semblant. En cambi, los dits vescomtes y falconers creuen qu'es grifaut pelegrí, car dels grifauts n'hi ha de tota natura (1746-62).»

Reb un grifaut del bisbe de Valencia, «lo qual, cosí car, es bell e bo, eus certificam que entre be en la grua e del qual vos fem moltes gracies» (1658-108 g.) Aquesta lletra porta 'l següent *Post scriptum*, explicant la gesta malhaurada del grifaut y d'un seu companyó pelegrí : «Aprés car cosí que aquesta letra fou feta, Quexal, Juliá e Salvador, anaren de manament nostre a caça e cor no trobassen negun agró

Digitized by Google

be quen haguessen molt cercat, encontraren una oliba ala qual, no contrastant faes vent, gitaren lo grifaut que vos nos havets tramés e mentre la seguia lo vent sen fortí e la oliba e lo falcó se alçaren tant, faen la via de Cobliure (la lletra es de Perpinyà), quels perderen de vista. E jassia quel lourassen molt, no volch tornar a ells e estants en aquesta cerca trobaren j. agró al qual gitaren lo vostre pelegrí e aprés quel hac un petit seguit desemparal e de lavors aençá nol han pogut recobrar ab arany, ne ab enza de coloms, ne ab res quels dessusdits e altres falconers nostres quey havem trameses hagen sabut fer. On cosí car, vos pregam que façats tenir esment que si en aquexes partides se sabien noves del dit grifaut, que faessets vostre poder de haverlo e que despuys lons trametessets. Los dits Juliá e Salvador han dubte de tornar a vos sens lo dit pelegrí, perquens semblaría, que afi quel vostre grifaut, no perdés temps lols daguessets ací enviar e afeitar lien al agró ab j. pelegrí que nos havem, qui es fort bon agroner. Lo grifaut nostre quins han aportat de Flandres es ja lourer e pensam nos que será bo.» Y en una cèdula hi afegeix : «Car cosí : a nos aporten gran colp de falcons pelagrins dela terra francesa. E axí sin volets escrivets nosen e fer vos nem part volenters.»

Quan sab, per En Galceran de Vilarig, que'l bisbe de Valencia desitjava un falcó sacre dels tres qu'al Primogènit han aportats del Rey de Xipre, li envía un, triat per lo mateix Galceran (1658-117), y aprés li dóna noticies del bell grifaut que li han aportat de Bruges, lo qual «es ben lourer e ha mortes dues oques salvatges, les quals per afeytar li havem fetes gitar de la ma e sapiats que es leuger e ardit e quens pensam que será bon agroner, car ab lo nostre pelegrí, qui, segons que sabets es fort bon agroner, lo farem afeytar» (1658-131). Desde Saragossa li envía uns falcons agroners per lo falconer Salvador, «e si vos los volets veure volar nos li havem manat queus en fassa plaer» (1668-11). El falcó que li demana d'En Vilarnau «no es bo pera nos, car for vola dur e davol donari» (1746-45 g.).

Innova a mossèn Bartungat de Lebret, que té falcons «pelegrins, grifauts e de sacres e aquells havem ja fets metre per aquest any en muda e que si vos ells esser trets de aquella nos hic enviats vos en-

Digitized by Google

trametrem fort volenters daquells que volrets» (1743-187). Li demana trameti per persona certa lo falcó terçol tunicench mudat que té bo de llebre (1954-25 g.).

Al bisbe de Barcelona li envía un falcó sacre agroner, «quel face tolre del bech e deles ungles ans que sie pus gros» (1743-184 g.); «com los nostres falcons sacre e proençal agroners haguessen començat de gitar e a nos plagués que mudassen en poder vostre», li prega que li envihi «un home vostre qui sabés aquells ben portar» (1656-123 g.).

Si 'l falcó sacre que li té ha gitats los comiats, o sia les plomes cominals, que no eren altres que les plomes usuals y ordinaries, «e les penes de la coha», que li trameti de «present per aquell home quel pense o per un altre escuder vostre. E si no, tantost que gitats los haurá» (1657-122). Li demana un falcó agroner qu'es mudat (1658-8), y passats vuyt dies, reitera 'l prech y vol que mantinent li porti «alcun home quil sapie ben portar» (18 g.); li demana un sacre y un provençal que, quan sien ben mudats, els hi envihi per un «vostre escuder quels sapia portar» (1659-99 g.).

Lo bisbe li significa que cridarà 'ls falcons que li ha confiat per a mudar. En la matexa lletra li fa avinent qu'ha rebuts falcons montarins de Mallorques, «entre los quals na quatre de prims assats bells; e be que hagen hauts molts demanadors son estats escusats», per destinarlos al Primogènit (1659-13). Per En Pere Bonell li entrega un falcó sacre per a ferlo «mudar en e per la forma que estany lons faes mudar car fort fou ben mudar» (1661-136). Quan lo falcó que té hagi gitats los comiats y les penes de la coha que li trameti per un escuder «qui aportar aquell sapia bon recapte donar» (1666-42 g.), y 's complau del estament del falcó sacre agroner que li té 'l bisbe (48 g.). Fa que'l majordom de l'Infanta Johana vegi cada setmana un falcó sacre que per a mudar ha tramès al bisbe de Barcelona y li faci saber «com li va ne com está dela muda» (23 g.).

Dels tres falcons que rebé del Rey de Xipre, y dels quals ne regalà un al bisbe de Valencia, envía un sacre de Romanía a En Soler, «lo qual afeytats que sia bon lebreter e que en la quaresma quel façats metre ala garçota e al agró» (1658-134 g.). Quan sab que'l falcó sacre

Digitized by Google

que li ha confiat, comença fort bé, demana que li envihi per un home, el qual n'hi entregarà «un altre axí meteix sacre sor, car pus ben los afeytats els matets apunt, no volem que menys nestiats» (1660-64 g.). En Soler, qui 's devía aprofitar del falcó, ab l'excusa que'l seu falconer es malalt, no obeheix l'ordre rebuda, y En Johan, atenent les rahons que li dóna, «les quals si millors fossen nos hagren mes plagut», envía a cercar lo falcó per En Goçalveç sense, però, qu'aquest li porti el falcó promès, lo qual no li enviarà fins que'l falconer d'En Soler sia guarit y vagi en persona a buscarlo (84 g.).

Si 'ls déus majors de la Cetrería eren, per a Johan I, els dos bisbes esmentats y 'l ciutadà valencià, també tenía devoció a déus menors, com el bisbe de Vich, En Vilarig, parent y majordom de la seva marastra, y En Bernardí de Cabrera, herèu y nét del seu preceptor y víctima.

Escriu a mossèn Jacme Pallarès a Avinyó, dihentli : « ... e axí ho dehits de part nostra al Bisbe de Vich el ne pregats quen continent nos trametra los quatre falcons gentils e los dos astors dequens havets escrit, car si lo temps dela muda passava poc profitarien e axí fets ab ell que de present los haia que gran plaser nos enfará» (1656-31).

A En Vilarig li explica que'ls seus falcons gruers, «un jorn part altre, maten una grua o dues. E cor haiam acordat que aqueys dos estors noroechs que vos tenits nostres, degen esser afeytats a corp a milá e a agró, perçous pregam e manam quels hi afeytets els hi façats afeytar» (1658-62 g.). Y li diu, en altra lletra, « ... Del ostor noroech que comanás al veçcomte de Rocabertí, vos certificam que no vol portar la ala a grua ne a oca, ne a ostarda, axí que a adés no val res. E cor lo dit veçcomte vage ara aquí, segons queus ha dit, entenem quel deitats cobrar e quel dejats assajar de fer bo. Mas del falcó grifaut que nostre cosí lo Bisbe de Valencia nos tramés d'aquests jorns, vos fem saber que es estat a mort duna grua e que comença fort bé» (108 g.).

A En Bernardí, qui reclama al majordom reyal un astor ab son caçador, li escriu : «E cor nos a adés no haiam ocell reenós de perdiu e haiam fort necessari lo dit hostor, vos pregam quel nos levets tro a la festa de pasqua primer vinent. E fer nos nets agradable plaer,

Digitized by Google

sabents certament que, tantost aprés la dita festa, nos vos enviarem los dessus dits hostor e caçador sens tot dubte» (1656-15). Lo mateix procediment adoptà ab un falcó «sapiats que nos vos havem pres ací, un falcó vostre sacre terçol que hic tenia lorenç, vostre caçador, si bens hi trobam retendrem lous e sinó siats cert quel vos tornarem que nol darem a alcú. Nos nich havem un sacre prim, qui es fort bo de perdiu e alebra, es cominal. Sil volets fets nos ho saber e trametrem lous» (1659-100 g.). «En Bernardí : pregam vos que dels primers aztors ques prenguen en vostra terra nos trametats dos que sien terçols remenchs o aranyenchs e que si ensemps abdos nols podets trametre depresent quens enviets la un e puys laltre axí com haverlos porets e fernos en ets plasser e servey» (1668-51 g.).

També feya qu'altres n'hi ensenyessin, y, sobretot, sos falconers majors, com En Francesch Bertran al qui confía un falcó pelegrí per a que'l pensi y afayti bé, «de guisa quel nos façats bon agroner» (1954-31). L'espera a Montçó, ab tots los falcons y falconers, «per anar caçar en alguns lochs no molt luny on ha fort bona caça de agró e de Ribera e deportar nos alley alguns dies». Com li han dit «quel falcó apellat en tria mostra voler de anar al agró perquens plaurá que venint aençá li girets ab lo dard e ab lo carboner ensemps e lin façats son plaser». Aquesta lletra l'entrega al falconer qui li ha aportat lo grifaut apellat lo Rey y altre falcó apellat lo Xipra (184 g.).

També demana un astor que li ha comprat lo mercader Bugarra de Montpeller (1658-110 g.). A Binèfar vol congregarhi, per a caçar, els falconers y falcons a les ordres d'En Bertran, falconer major, els falconers Montagut ab els gruers y En Caxal ab l'aztor del Rey de França (1957-10). Però 's repensa, y escriu a En Bertran que sols hi envihi En Lloreda ab lo falcó blanch y, també, los falcons Bellius y Puig per a metre a la grua, «per tal com tots los falcons den Montagut exceptats tres, son morts» (19 g.).

Aprofitant sortir de Castelló d'Empuries hont romanía, y havent de fer lo camí de les bases de Vilarnadal y del estany Demirapignes, té intenció de fer volar a un agró, y demana a la Vescomtessa de Rocabertí hi faça anar alguns dels seus homens, que a les dites basses o al

Digitized by Google

estany cerquin l'agró, y quan l'hagin trobat, uns lo guardin y altres que vagin a trobarlo a ell al camí per a dirli hont serà (1656-74).

Essent a Perpinyà, y volent una tarda anar a cacera, demana previament al castellà de Salses que, la nit abans, o al matí, li aporti lo seu falcó provençal (1658-38).

Si sent satisfacció de caçar; li plau que'ls altres cacin, y 'ls insta per a que cacin. «Molt car oncle per ço queus adelitets ab nostres falcons en caça de agró e de lebra, tra metem vos salvador de ribes, falconer nostre, ab un falcó agroner ço es, aquell que Mossen Bernat Ramon de Castellnau veé volar estan acen ab nos e dos falcons lebreters...» Així escriu al Rey de Navarra, desde Perpinyà (1671-22), y al arquebisbe de Saragossa : «Part açó a nos membra que vos ans que fossets Archabisbe erets caçador e pensants que aquexa dignitat nous haurá tolt lo voler de la caça, trametem vos per lo portador un falcó sacre bo de agró de lebre e de perdiu, lo qual nos ha enviat de Sicilia lo noble En Jacme Dalagó, e axi caçats ne si oblidats nous es, car que avant nos vos en trametrem daltres ab queus hi porets deportar» (1954-86 g.).

Envia falcons arrèu : a les corts principesques, als nobles, als de la sua familia y àdhuch als servents de sa filla. Es tal la dèria qu'hi té, qu'en la matexa lletra, demanant al bisbe de Barcelona noves de com marxa l'epidemia regnant en la ciutat, vol que li digui en quin punt són de mudar los seus falcons sacre y provençal (1659-98 g.).

Al trameteli un falcó que no es pelegrí, sinó montarí, com qu'en aquell moment sols los vol pelegrins o grifauts, mana que donguin llicencia als caçadors «quels veuen en facen a lur francha llibertat» (1952-33 g.).

Y 'ls seus falcons viatjaven ab salvaguarda. Anant de Valencia a Barcelona 'ls protegía lo document que segueix : «Als amats e faels tots e sengles oficials, fronters, leuders e sotsmesos nostres onsevuol constituits, als quals les presents pervendran, salut e dilecció. Com nos trametam de present abarchinona, per en Johan Mallal, sis nostres falçons, ço es, un sacre, dos bastarts e tres tunicenchs, per mudar. Manam vos expressament e de certa sciencia sots obteniment de nostra mercé e pena de d. florins dor, que lo dit Johan lexets quitiament e

Digitized by Google

francha ablos dits falcons passar e anar, ne aell, sobre açó, façats algun impediment o donets destorba» (1964-80).

Li desplau que'ls falcons li facin mala feyna, y se'n vol rescabalar, fent dir al falconer Bonell «que de fet sia ací diumenge propvinent sens falla e que haia temprat e mes a punt lo falcó, de guisa que diluns per lo matí ne puxam caçar», «car fort desijam que aquell falcó repart les faltes daquests» (1954-27).

Anys enrera anà al agró ab un falcó del bisbe de Lleyda y un altre del Comte de Cardona, «qui dehien quen eren bons, mas a un quen maten ne lexen anar deu», y com sab que'l Vescomte d'Illa y de Canet té un bon agroner, li demana, prometentli que li farà restituir quan s'hi haurà disfrutat algun temps (1735-74 g.).

Els falconers En Ramon de Margens y En Johan Alfonso, En Montagut, En Berenguer del Albí, En Lloreda, En Bertran, En Goçalveç, En Julià ces Eres, En Quexal, En Salvador de Ribes, l'Arquer y En Bonell, quins falcons «fan maravelles al agró» (1665-32 g.), als quals vol que'l compliment de la paga llur no 'ls sia trigada (1660-22 g.), ni la de llurs rocins quan n'han fet ús (1964-27), estaven sempre enfeynats, car seguidament trametien falcons acompayantlos y en rebien, anantlos a cercar moltes vegades del donador, y altres vegades los feya anar a caçar al agró al Urgell, per exemple (1667-81).

L'arquebisbe de Bruges li envía un sacre; de Mallorques, junt ab una carta de navegar, ha de rebre «dos falcons lebraters terçols tunicenchs mudats o almenys un» (1740-38 g.). Lo Duch de Burgunde li tramet dos grifauts, y ell, al remerciarlo, li fa avinent que se n'ha mor un pel camí (1669-67).

Tractantse de possehir un falcó, no té sants a la bandera; n'enviaven al mestre de Rodes, se'ls queda, y, en cambi, li tramet sorgins y sorgines (1952-20). Bé es veritat qu'a ell el pagaven ab moneda pitjor, car se fa portar astors de Venecia, y, al passar per Caller, mossèn N'Azbert se'n queda un, tot y sabent qu'eren del Primogènit; però aquest li mana que li trameti «per lo primer leny que daquexes partides a aquestes venrá» (1740-88 g.).

Al morir lo seu pare, el Rey Pere III, demana tot seguit els falcons

Digitized by Google

de mossèn Bernat de Fortiá y d'En Berenguer de Magarola, quals persones, per aquella mort, automàticament eren caygudes en desgrat. Ne regala a En Llop de Gurrea, recomanantli que'ls faça caçar en bones mans.

D'Alguer li vénen falcons y aztors, ab mufions y cervos.

Els falcons caps de brot tenien, com ja havem dit, nom propi, com els llebrers y alans; els nomenaven Rey, Xipre, Vermell, Maymó, Bellius, Blanquet, Puig, probablement per lo seu lloch de procedencia, o el nom del amo anterior, o l'aspecte exterior, etc.

El luxe també arribava als falcons, y 'l palesaven en los gets, y, especialment, en los capells, que'n portaven de brodats ab fil d'or y d'argent y àdhuch ab perles fines, y, ademés, hi posaven plumalls d'aus del paradís y altres ocells estranys. La qui feya millor els capells era una dòna de Montpeller, y 'ls feya en cuyr, sobretot de Badía, y diferents, segons la raça del falcó; y 'n tenía per a grifauts, sacres, provençals, tunicenchs, etc. Johan se'n feya aportar en quantitat «e triarem e pendrem aquells que millors sien» (1660-1 g.). «Entés havem per una lletra den barthomeu loreda, falconer nostre, que ell fora vengut ací ab lo falcó blanch, si vos li haguessets liurat lo guant de vays e lo capell de perles del dit falcó. Perqueus manam que vistes les presents los li liurets el nos trametats ab lo dit falcó e venga sen ab lo dit barthomeu un hom de peu de la nostra falconería» (1957-19 g.). Aytal manament al seu falconer major, En Francesch Bertran, es reiterat l'endemà aprofitant l'avinentesa de donarli ordres novelles : «Exceptat quens trametats en Barthomeu loreda, falconer nostre, ab lo falcó nostre blanch e ab lo guant de vays e ab lo capell de perles» (1957-19 g.).

Lo següent elench qu'envía a En Perpinyà Blan per a que compri capells de falcons a la dòna de Montpeller, demostra que si hi havía diversitat de falcons, axí mateix hi havía diversitat de capells : «Mitja dotzena pera grifauts. *Item* : una dotzena pera sacres. *Item* : dues dotzenas pera proençals. *Item* : tres dotzenas pera tunicenchs» (1742-74). La proporció dels capells per classes també 's troba en un elench qu'entregà a mossèn Francesch de Sentcliment, qui va a les parts d'Avinyó. Y entre «un relotge que ab lo dit signe les ores» y «un relot-

Digitized by Google

ge de squiletes», hi consta un falcó sacre agroner, un grifaut, dos loures de falcó, un arnés per a adobar falcons, sis pells de cuyr de Badía, y «que faça fer e aport una dotzena de capells de falcons grifauts, dues dotzenes de sacre, tres dotzenes de proençals» (1742-117 g.). Més endevant demana «quens trametats per los dits homens quatre dotzenes de capells de falcons sacres proençals» (1745-150 g.). A En Johan Janer també li demana que n'hi faci aportar «dues dotzenes e triarem e pendrem aquells que mellors sien» (1660-1 g.).

Les dues dotzenes de pintes de boix, de tres o de quatre guises entre totes, y altres dues dotzenes de tesores de barber, de tres formes o talles, ço es, lo terç de majors y l'altre terç de mitjanes, y l'altre, de menors, que fa comprar a Perpinyà (1740-42 g.), vull creure qu'eren per a ús dels falcons, per lo gran nombre que'n demana. Més avant, ne fa comprar sengles dotzenes de cada classe a Perpinyà mateix (1742-74).

Encara que poch, també caçava ab mirles prims afeytats, com los que demana a En Janer que'ls hi compri, que sien dels millors que's trobin, y que, ademés, diga a En Bernat Pol y En Lluís d'Avençó que cascun d'ells n'afayti dos y que'ls hi portin quan los hagin afeytats (1658-47). Tot hi demanant «una pedra de gall o de capó», com havía demanada «de gran necessari mija dotzena de anells de coral» (1956-178), solicita quatre esmirles afeytats (185).

Axí mateix caçava ab abelleroles. Violant escriu a En Bernat Buçot : «nos desijam haver una abellerola, bona e afaytada be e havem entés que un vostre fill ne ha dues be afeytades», demanantli «aquella que sie millor e mils afaytada» (1821-27 g.).

La matexa afició portava als esparvers moscarts, sors, niechs, ramenchs y aranyenchs, afeytats y de bon agre, per a caçar guatlles: havent entès qu'a Berga «se solen nodrir de bons spervers e de bon agre» ne demana dos o tres per a caçar guatlles en setembre (1657-106 g.); «aportatnos ij. espervers que sien bons de guatlla que ja sen troben aquí de bones», encarrega, des de Perpinyà, a En Janer, junt ab dos pots de pomes confites d'Alexandría (1746-14 g.), tot hi esperant l'esposada. Ne demana sis de moscarts, y que'ls hi trametin de dos en dos (1659-125 g.). «Del esparver qui es fort joliu ... vos fem moltes

Digitized by Google

gracies» (1745-101), escriu a sa cosina, la Reyna de Xipre. Qu'En Perellós li envihi tants esparvers com pugui trobar en lo Rosselló y la Cerdanya, «axí mudats com sors, sis vol sien niechs, ramentchs o aramentchs», per a caçar guatlles (1746-18); «per tost quens trametats lesparver lo reebrem nos volonters», escriu a En Pericó Çacosta (1745-130).

No era pas menys aficionat als astors, especialment els noruechs, terçols, remenchs o aranyenchs ensinistrats a presó grossa, o *de grossa presson*, com solía dir, com corb, milà y agró la majoría, y a pendre lo buach com el sor del senescal de Bearn, car no eren tan abundosos els que, com lo que li regalà 'l Rey de França, fossin bons de grua, ostarda, corb y milà, y 'ls que maten grua, ostarda, oca, agró, corb y milà (1744-136 g.).

Vol que N'Ot de Montcada li faci donar l'aztor que té un escuder d'aquell nomenat Bord de Rondols (1667-126 g.). Té ardit «que en la casa d'un gran hom ha un astor lo pus bell, el pus gran que jamés fos e es de la pus grossa presa, entro ala pus petita e la pus grossa, mata sens tota ajuda de alcun ca e Nos havem hi tramés un home e pensam lo haver sens tot dupte, car lo dit gran hom som certs que nonsen dirá de no e entenem quel haurem dací a migant janer» (2 de desembre de 1379) (1746-45).

Per cert qu'un astor li dóna peu per a fer, en aquesta matexa lletra, un xich de plaxeri a costa del Vescomte de Rocabertí : En Galceran de Vilarig entregà un astor al vescomte per a que l'ensinistrés, y resulta, segons parer de Johan, que sols era sinó de gallina y de capó, car lo vescomte non sab gayre d'afeytarlo, «sino a les galines e als capons».

Johan el caçador tenía autoritat abastament per a bromejar ab En Rocabertí, car era un tècnich excelent : ell sabia afeyar los ocells de presa y com s'havien d'afeyar : «envieu are los falcons apunt de pendre los agrons bises e blanchs deques troben molts en esta terra», escriu desde Vilafranca. Per a caçar grues a les parts de Perpinyà mana que'ls hi portin «en manera temprats, que con siats ab nos ne puxam fer alcun vol», diu a En Montagut (1657-24). Y sab que cacen millor en dejú, perçò quan el falconer «ans de la ora que nos acos-

Digitized by Google

tumam exir el matí de la cambra nos haia aduyt lo falcó sacre que ell té, sens que no li haia res dat amenjar» (1660-22 g.). Com qu'en la plana de Vich, a mitjans juliol, hi «fa bones matinades e capvesprades», y hi ha moltes llebres, desitja caçarhi, y demana al bisbe de Barcelona que dels falcons sacre y provençal que li té li trameti lo qui primer hagi gitats los comiats, y al Arnau Roure també li demana 'l sacre tantost los hagi mudats (1659-52).

«Dispenser : manam vos qui demá per lo matí que será, diluns, ans que nos siam levats, haiam ací (Sant Feliu de Llobregat) lo Rocí de queus havem scrit per ala cassa del agró, però quens guardets que sia bo e censer, que no sia afolat, com en aytal cassa noy fa mester rocí afolat» (1746-102).

Quan vol caçar en lo Prat, prop de Barcelona, lo fa exugar de les gran aygües justades (1961-169).

Sab que per a ferlos lourers han d'ésser exuts. Que n'hi ha de niechs «que no fan sinó cridar e no valen quaix res». Devía conèxer els bons de camp y 'ls bons de ribera, que'ls mascles cacen la perdiu y la guatlla, y les femelles, la llebra, la garça, el milà y la grua; que'ls necessitats de loure eren el sacre, el laner y l'aguilot, y que les aus de puny o maneres són l'aztor, el grifaut, l'esparver y l'esmerenyó; que'ls cervos, daynes, cervatells y llebres eren besties roges, essent negres lo senglar, la truja, el llop, la guineu y la nutria.

Ademés, possehía perfectament l'*argot* especial de la caça de mont, y no devía pas ignorar, y estava imposat a perfecció, del protocol o cerimonial que la regía, respectantlo com un dogma.

Per a sentir els ocells de presa, especialment los esparvers, quan s'allunyaven perdentse de vista, els posaven dos cascabells ab mig to de diferencia d'un a altre per a que l'armonía fos estrident : d'aquests cascabells, moltes vegades armoriats, hont feyen los millors era a Milà, y 'ls venien en saquets o bossetes, qui 'n contenien cinch o sis dotzenes: «*enviamos vos... un saco de cascavellos de Milana e capiellos poral falcon grifalt*» (1745-167).

Los falcons qui no eren de puny, o sia 'ls qui no retornaven per ells mateixos al puny del caçador, eren reclamats pels loures. Els

Digitized by Google

guants els feyen ab pell de cervo, ab puny ample per a defensar la mà de les urpes, y en hivern, per a que, ab lo fret, la mà no s'entumís, folraven els guants de vayrs; n'hi havía qu'eren obres d'art, de preu, per los brodats y pedres fines qui 'ls agençaven. Los guants, la majoría eren sols de la mà esquerra; també n'hi havía de dobles; «manam vos quens façats fer aquí en Gerona sis parells de guants a obs nostre, es assaber, la meytat dobles e laltra senars» (1664-88 g.). També recomana que n'hi portin sis parells d'Armenia, junt ab un falcó blanch, una escona d'Inglaterra y archs de fletxes, axí mateix d'Inglaterra (1952-35 g.). «Manam vos quens comprets per portar falcons, si de bons e de ben fets ni trobats» (1743-3 g.).

Essent nuvi, mana a En Janer : «fets nos fer al pus tost que porets vj. loures e vj. guants de bon cervo per a falcó» (1660-34). « ... vos manam quens trametats ij. loures e ij. guants de falcons». Diu lo Rey novell dirigintse a En Montrós, preguntantli, de passada, quan tindrà lo ca camús d'En Ramon Figueret, y quan arribaran los brodadors (1952-54 g.).

Los falcons los tenien en perxes, en alberchs especials, y 'ls falconers procuraven viure en alberchs vehins.

«Batle : Pregamvos que haiats cura del fet del alberch que volem ací pera nostres falcons, de guisa ques haia segons lo memorial queus en menam ací esser liurat quan hic partís», diu a En Pere d'Artés (1751-57 g.). Mana als jurats y governador de Valencia, desde Tortosa, que'l falconer major «puxa posar e tenir nostres falcons en les cases de Sent Jacme ducles de la Ciutat de Valencia per tal com es be espaciosa e que façats donar a nostres falconers un dels pusprop hostals que sien aprés dela dita casa on puxen posar» (1963-172).

Els objectes d'ús d'un falcó, sobretot els guants, no servien per a un altre; no se'ls podía tocar ab la mà, sinó ab un bastonet, y era preferible que'l cuydant habitual del ocell anés a les caceres, perque, quan no 'l sabien portar, se'ls inflaven les mans.

Quan moría un falcó notable, Johan se feya enviar les ales y la cua per a escatir y compararles ab les dels seus falcons, car la falconería era per a ell un art verdader, doblat de ciencia.

Digitized by Google

Els càrrechs de falconer y monter majors del Rey o del Infant, àdhuch de nobles, eren grans càrrechs, ab prerrogatives inherents als matexos, y l'ofici d'ensinistrar falcons era un gran ofici, si bé 'ls falconers la major part de mensualitats les cobraven retrassades. Va a Fraga, hont serà la vespra de Sant Martí, y dóna cita als falconers per a pagarlos «tot ço queus sia degut» (1959-136 g.). Però les companyes invasores han corregut en Bergadà, y no sab encara hont podran trobarlo 'ls falconers (1957-15). Després en una lletra al falconer major, li mana «que de continent vingats a nos onque siam, ab tots los falcons e falconers. E no stigats per tal com no siets quitats, car nos los pagarem tantost que sien ab nos lurs albarans e si es cas que abans que hic siats los diners sien exits, axí com seran, en Sera los lurs portará e trobarvos ha en lo camí». Com no tenía diners, esperava la solució de «quatre o cinch fets» qu'havía «entre mans, los quals hauran fi dins vuyt jorns dels quals nos entenem a quitar los dits falconers. E de continent trametrem vos en Sera ab tot recapte, lo qual fem ací aturar per la dita rahó» (1957-5 g.). Passen quatre dies y ja fa saber al falconer d'haver «he més recapte per en Sera de la vostra quitació e dels altres falconers» (10). La lletra porta la data de 10 de novembre de 1389, y el 13 de maig de 1390 fa les gestions per a pagar, per messió dels falconers y falcons, demanant cinch mil cent quaranta nou florins y dos diners (1959-48 g.).

Les falconeres de Johan lo caçador no eren ni de molt, com tampoch les seves goçades, les del senyor de Milà, En Bernabó Visconti, ni les del Rey de França, ni les del seu consogre, lo Comte de Foix, que costaven de sostenir verdaderes fortunes y que necessitaven el tribut comunal per a no causar la ruina de llurs senyors. Però eren abastament abundoses per a mantenir lo prestigi del Casal d'Aragó, davant les altres Corts principesques, en les caceres que molt sovintejaven, y a les quals assistien, de tant en tant, madones y donzelles d'alta alcurnia, qui, seguides dels vaylets podenguers, cavalcaven sengles hacanees, sostenint en sa mà esquerra 'l falcó caperuçat, al qual, treyentli 'l capell ab la dextra, llençaven al espay, animantlo ab llurs crits, qui 's confonien ab els clapits y lladruchs de la goçada y ofegaven el dringar

Digitized by Google

dels cascabells. Es potser lo deport que més lo distreya y obsessionava, y se li podía aplicar l'adagi dels caçadors vehins : «aquí fuig el sept pecats mortals segons nostra fe, deu esser salvat: donchs bon caçador será salvat».

Violant hi tingué, axí mateix, gran afició, y perxò demana al seu pare «dos aztós de noruega e dos falcons grifauts bons e ben mestres pera caça» (1821-22 g.); a En Guillèm de Rajadell, un dels dos grifauts qu'ha comprats (íd.-28); a En Johan de Bellera, un falcó de perdiu, y a N'Amargós de Manresa, un sacre per a llebre (íd. 55 g. y 65); y quan aquest ha trobat un provençal que ningú reclama, ella 'l demana, a condició que si 's presenta l'amo 'l restituirá (íd. 55-65 y 135).

Y Johan disfrutava veyent que'ls altres hi disfrutaven : no haventhi grues al pla de Barcelona, envía 'l seu falconer ab los falcons gruers al bisbe de Valencia, «pertal que vos haiats plaer ab ells aquí on sabem quen ha moltes pus que sabem que vos trobats plaer en aytal cassa» (1660-74).

Y per Santa Creu de maig entraven los ocells a la muda y, al terminar sa tasca 'ls falconers, la començaven els monters per a córrer el cabirol y 'l senglar, fins el 14 de setembre, diada de l'exaltació de la Santa Creu, que 's posaven los alans y camusos a la gocera.

Als llops y senglars els ballestejaven ab arbaleta de caça, més lleugera que la de guerrejar, «con veurets a ençá nos a portets un arch turquey lo pus fort que trobar puscats, ab una corda soberga e ab dotze bones fletxes» (1658-75 g.). A la llebra li tiraven ab cayrells termenats per un cilindre de fusta ferrada per a atontarla, y axí era millor, car no havía sagnat, y la pell se conservava sencera. Tenien altres cayrells termenats ab una mitja lluna de ferre per a capolar els garrons de les besties, y axí agafarles vives.

Els ferres d'escona de Foix podía dirse qu'eren els millors, car no debades el seu sobirà era 'l Príncep de la Venería. Després venien los de Saragossa, axí com los coltells y les çamarres de pell per a caçar al hivern.

Lo Príncep prohibía matar agrons ab ballestes y archs, «E com haiam entés — diu al batlle del Regne de Valencia — que aquí ha molts

Digitized by Google

agrons e que alcuns ab ballesta, archs e en altra manera, sens ocells los maten, manam vos que vistes les presents façats fer crida pública en la ciutat de Valencia per los lochs acustumats, que alcun los dits agrons no mat sinó ab ocells, sots certa pena» (1957-2 g.); tampoch volía que li esquivessin la caça de ribera ab filats, ballestes, ni en altra manera, y no permetía que's cacés en les seves deveses : «entés havem quen la devesa del castell de perpenyá se caça soven es herma dela caça quey es de que havem haud despler si axí es a vos ne sots ben reprenedor», escriu al procurador del Rosselló y Cerdanya, tot hi preguntantli del estament d'aquelles partides sobre les epidemies regnants, y demanant que li trameti dos falcons sors provençals (1669-46).

No vol que's tolguin les banyes als cervos qui són en lo prat del Castell de Perpinyà, per tal que'ls puga caçar y trobarhi plaher (1963-98), «prenam plaer en gitar los cervos als lebrers», diu en altra letra.

Sab, per Mahomet Alfayat, moro, que Nofio de Picamill ha nodrit un lleopart, «lo qual tenits en bogia, dins vostra casa; e com nos ne vullam haver un, vos pregam que per lo dit Mahomet nos trametats lo vostre leó dessusdit» (1657-3). No he trobat indici que cacés ab lleopard, però sí que demana que Todo vagi a Perpinyà per a ensenyar, dins dos mesos, a caçar llebres, lo lleopard existent en aquell Reyal, encara que la caça legal fos la que's fa ab ocells, cans y ballesta. Aquest lleopard es un de la parella que lo Rey de Xipre li regalà, morint la femella en la travessía : junt ab los lleopards li enviava falcons (1658-107 g.; 112-133 g.).

Johan demana la substitució del mort, y, en cambi, li regala dos corcers degudament ensellats y abridats. Passa temps y li demana un parell de lleopards bons y afeytats (1953-142). Molt abans ja havía escrit a En Çagarriga de Mallorques, havent entès qu'havía un lleopard, que li trameti tot seguit y li procuri «tots aquells mas leoparts que haver puxats e encara trobi e quants mes falcons barbareschs que haver se puxen...» (1659-30).

Havent demanat altra vegada al Rey de Xipre «leoparts abtes a caçar», mana a «tots e sengles patrons, comits e notxers de qualsevulla naus, Galeas o altres vexells, los quals haien a navegar vers les parts

Digitized by Google

de Xipre o de aquelles parts en aquestes partides deçá», que atenguin el requeriment que'ls faça 'l missatger reyal y que l'acullin ab ço que portarà mentres pagui nòlit (1964-101 g.).

Probablement per a posar cria de llebres en algun lloch determinat, hont no n'hi havía, mana, desde Vilafranca, que'ls caçadors de Cubelles, La Geltrú y Arbós cacin «tres o quatre lebres ab senderes o filats en tal manera que les haiem vives e sens trencament de cames ne cascament. E aquelles nos trametats en una gabia gran de continent que preses sien o en 2 gabies si en una no poden caber, sobre un ase» (1954-27 g.).

Demana a En Manfred de Claramunt «dos falcons palagrins e dels faysans daquexes partides, axí mascles com famelles, car nos havem feta así, prop la Ciutat de Barchinona, una devesa en quey volem poblar entrels altres aucells...» (1751-95 g.).

L'afició a la caça major y menor no 'l distreya del deport de la pesca, si bé no se li presentaven tantes oportunitats com aquelles, ni tampoch els seus auxiliars y ormeigs constituien un agençament de la Cort, com ho eren les perxes dels falcons y les trahelles de goços.

Essent a Tarragona, y jovenet de dinou anys, escriu al vicari reyal de Tortosa manantli, «que demá que será diluns en hora de vespres siats vos personalment en Emposta e fets venir dos lauts per pescar nos e nostres companyes lo Riu, cor nos sens falla la dita hora hi serem» (1736-69 g.).

Digitized by Google

ESTIGMES SENYORIALS

Entusiasta del deport cinegètich, axí mateix sentía plaher en cavalcar y jugar a la geneta, y volía corcers, com deya ell, que no s'haguessin de menar per detràs ab l'escona (1952-40); quan ne sofría fretura, los demanava, especialment al seu cosí, lo Marquès de Villena, al qual li solicita 'l cavall Crisalva, qui es aytal com mester fa a la sua mà, assegurantli que sols lo vol per la sua persona, «car non descavalcariem vos de qui es, quan en nos fos per altre qualsevulla parent o amich nostre del mon e molt menys segons que podets pensar per alcun servidor» (1660-108). Ne demana a Castella y al mestre de Calatrava, y a un comendador «*ond como nos trobemos grant plazer en cavalgar a la geneta. Rogamos vos que nosen enviades uno bien arrendado*» (1964-52). A En Busen de la Ribera, camarlench del Rey de França, li envía un sotscavalleriç per a que li dongui «un troter qui haia lo trot pla» (1959-173 g.).

Ha entès qu'a Barcelona hi ha un francès qui posa a la Plaça Nova, lo qual hi té algunes acanees, y, entre aquestes, una de blanca y fort bella, y fa qu'un juheu corredor de besties la reconegui, y si es sencera y fa per ell (lo Rey), que la compri, però al juheu li fa dir, pel tresorer reyal, qu'aquest la vol pel seu nét, «e no per nos per tal quel dit francés non demanás sobres de preu». També vol que li diguin del cert quants rocins li amenen los missatgers del Rey de Tremicen «et ultra los dits Rocins quants aporten. E la bestiola que dien que aporten anos dequina natura es, ne com se nomtna» (1952-71).

N'hi regalaven, com lo Rey de Granada, lo Primogènit de Caste-

Digitized by Google

lla y 'l dit mestre, qui li envía un *caballo genet*, rebent ell, del Duch de Gerona, *un falcon grifaut primo, el qual es bueno de perdriç*», y l'encàrrech de tramètreli tot seguit falcons tagarots (1658-155 g.). El camarlench del Rey de França li envía un troter que troba plahent a son cavalcar, y ell, en cambi, li regala un cavall, lo qual es bo per a junyer, per a que'l cavalqui a honor sua. També li tramet dos asens agorants, «per tal que entrets en lavor de muls e mulates en vostra terra» (1957-130 g.). Los asens ell els demanà al Comte d'Urgell, dientli que per un gran baró del Reyalme de França li eren demanats «dos assens grans per agorants, com vulla poblar la sua terra de mulls e de mulles», per lo tant, que li trameta «un parell del majors assens» que puga trobar (1957-102 g.).

Solicita un cavall pertanyent a En Françoy Bertran, «si ha exit senser dun torneig» (1657-62 g.), y escriu al comenador de Montesa, «nos volem veer e regonexer j. Rocí que vos havets de pel baig ab la coha cana, lo qual havem entés quens serie bo a caça de mont» (1740-80). Li plauría «una aca bella e ben portant» (1740-83 g.), y també demana «una bona e bella mula que vaia molt pla e bell con nos la havem de gran necessitat» (1670-110 g.). Vol «un mulet d'aquells Dandorra lo pus petit que trob, pus sie en altre guisa de bona fayçó» (1743-135). Perque no es «axí encavalcat de bestirs mulars com se pertany», demana 'l bell mul que té 'l bisbe de Vich (1743-151).

Lo Rey de Tremicen, junt ab una espasa guarnida y esperons y vestidures morisques per a ell y Violant, envía dos rocins genets, y, en cambi, reb del Rey d'Aragó dues cotes de malla y «unes cuyraces de nostra persona ab queus armets quan hi trobarets plaser» (1952-87 g.). Eren aquells rocins els qu'ell li hauría demanats, junt ab l'espasa y robes morisques, y «*otro si dos leones e dos leonas qui sean xicos e buenos para criar e domdar los en esta nuestra tierra*»? (1751-120 g.).

Temps després, al mateix Botax y Rey de Tremicen li demana «4 rocins genets e 4 adargues pera nostra persona», y li envía, com a portador de la lletra, En Golzalvo Gil (1958-51 g.).

Accedint a un desig del seu pare, li regala un rocí genet, y vol ésser certificat per un seu familiar «dela cara quel senyor Rey haurá

Digitized by Google

feta al rebre del dit Rocí» (1658-101). Sabent cert que s'assalta «de haques belles e ben anats», n'hi tramet una, y li demana un rocí genet (1943-192 g.).

Vol enviar una aca per a que la presentin al Rey, son pare, «e es se trobat que ha ronya e que les fangues lan pejorarien e diu lo menescal que dins sis dies propvinents será guarida, los quals passats laus trametrem» (1743-177 g.?-184 g.?).

Passa 'l Duch de Borbó, qui va en romiatge a Sant Jaume de Galicia, y li dóna una bella mula ensellada y enfrenada y una bella espasa guarnida d'argent (1743-22).

Al nebot d'En Bertran Duguesclin li donà un rocí de pèl baig y un genet alazà al governador de Cerdenya (1657-45). Dos rocins genets al mestre esmentat (1739-147). Al Comte de Flandres també li fa present de dos rocins genets ab dos moratells negres qu'ell havía demanats, «duna talla o poch menys» (1745-84-1744-125 g.).

Quan fa comprar dos muls per al Infant Primogènit de Castella, recomana al comprador «quels hi cerquets els menets a preu axí com sils voliets per vos» (1745-98). Al seu cunyat d'Armagnach li tramet una mula, y al nebot un rocí genet, ab un tragacet ensemps y un moratell negre. A En Dalmau de Jardí, governador de Sardenya li tramet lo corcer ab lo qual caçava mont, y qu'es de gran treball, perque sab «que vos no sots tan be encavalcat com havets acostumat e com necessari serie» (1744-120). A Carles de Navarra «una mula ensellada e entrenada e una spasa» (1665-46 g.). Al Infant Martí «un nostre cavall, volents e pregants vos, quel cavalquets per amor nostra», y li adjunta «dos estochs e quatre dagues fets e fetes en aquesta ciutat (Saragossa) per un mestre de Burdeu quich es vengut a estar gran temps ha de Bordeu» (1667-127 g.). Al Rey de Castella li regala cavalls (1957-40). A En Pere Boyl, qui es a la cort de Castella, per a son cavalcar se li queda una mula qui havía tramesa a un noble català qui era mort (1658-21). Per a dos rocins ginets ensillats y entrenats que tramet al seu cunyat, lo Duch de Berry, «han ops dues selles genetes ab dos frens o ab lurs alcalades dargent daurades, un bacinet genet ab sa garlanda dargent daurada e ab cordons de seda segons se

Digitized by Google

pertany; una adarga ab les argoles dargent daurada cuberta de vellut vermell e vert e uns esperons genets garnits dargent daurat e un Moratell negre de edat de 12 o 15 anys», y tot ho tramet en agrahiment de la *Biblia* y 'l llibre de *Civitate Dei*, qu'aquell li havía regalats. Però En Johan no'n té prou y demana al Duch francès «laltra part de la Biblia e un llibre quis apella *Titulivius* con en veritat car frare nosen farets gran plaer...» (1667-37 g. y 142 g.) En lo r. 1668-11 g. consta la matexa lletra, ab la variant «... ço que defall del compliment de la dita Biblia E axí mateix los libres apellats *Titolivius*, *Compendi moral de la cosa pública* e la *musa* ab algunes espistoles...».

Per plaure al Comte de Foix li dóna un rocí genet blanch qu'aquell li havía demanat y que calgué recobrar del Infant Martí que'l tenía per haverli donat el seu germà. En aquest negoci, l'únich qu'hi perdé fou don Martí, no guanyanthi massa 'l de Foix, car lo Rey d'Aragó, tot hi enviantli 'l rocí, li prega «lo libre que vos havets fet de la caça o trellat daquell (referintse a un tractat del qual parlarèm) e dos lebrers, no dels pus grans, mas ben leugers, car plazer no sen farets e que no res menys nos enviets Ubalin e Johan, vostres ministrers, ab lurs struments car desig havem de oirlos» (1954-193 g.) (26 de març de 1389).

Més avant : «Comte car cosí : Regraciants vos molt los ij. lebrers negres quens havets trameses los quals entenem que sien bons; peró nols havem encara provats, mas provar los em en la setmana vinent que volem anar a caça de lop. vos pregam quens trametats j. de les dues lebreres germanes dels dits lebrers e dels petits sahuesos de bretanya iij. mascles e j. femella car gran plaser nos en farets. E trametem vos car cosí per lo feel sots cavalleriç nostre, Arnau Maçanet, lo nostre genet quens demanats, de que verament nous sots enganat, car lo millor roçí es que sia de present en aquesta part.» (1958-185 g.).

Anys aprés n'hi torna a enviar, a cambi de llebrers (1959-179.). Per a excursar distancies escriu al Infant Martí, qui 's devía trobar en Sicilia, trameti dos corcers ensellats y abridats al Rey de Xipre en agrahiment dels dos «leopards aptes per a caçar lebre dels quals senes mort lo un en la mar» (1964-99 g.). Suplicat per lo Senyor de Lebret, de regalarli dos cavalls, respon : «dels dos cavalls quens havets fets de-

Digitized by Google

manar perçó corvolets entrar en camp de batalla, vos certificam que, sabents nos quey entrets, nos desplauria que de nostres cavalls noy haguessets...» (1743-187).

Quan té un cavall malalt, procura de totes maneres que'l cuydin y pensin com se deu (1656-28 g.), y 's preocupa de fer treure los bonces a un seu cavall, y axí ho innova al Comte d'Urgell : «E entenem que aquell home quels trasch a un mul que vos nos donás hi dará bon recapte» (1663-4).

Semblant afició a l'equitació suposa 'l goig que sentía podent portarlos ab arneses de moda, ab frens y sella y alcalades luxoses y elegants, daurades o d'argent, menys en època de dol : «... lo cavall que havets haut den perpenyá blan tenitslo aquí, pus nos, nos nanam lla e fets li fer capçanes negres e les regnes e sella gallega, axí que sia tot negre», diu al familiar En Johan Janer, en 17 d'octubre de 1375 (1742-76).

Per a jaquir lo negre que vestía, al acabar lo dol per la mort de la sua esposada Johana de Valois, mana fer una sella mular ab fre y pitral de cuyr marroquí vermell, ab senyals reyals. Y pregunta y prega a En Janer «si la sella queus liurá en Pere de Tarrega hi ha brida e si es daurada e que vos ho tingats be guardat e significatnos sila dita sella es joliva» (1739-147). Tenía «sella geneta ab marroquins grochs, obrada de fil daur ab los estreps esmaltats, los esmalts blaus ab letres morisques» (1744-81). Quan les primeres esposalles, fa qu'a Provença li obrin o comprin tres selles a la guisa per a aca, ab ses brides y arnesos jolius y una sella de corcer vermelles, y que corrin en vermell (1737-57).

Per a la seva projectada coronació, que no tingué lloch, fa obrar per En Feu, argenter, y En Jordà, y En Manera y altres freners, los gorniments de frens y de selles per a son ús, recomenant «que sien bells e notables segons ques mereix tan solemne festa com nos entenem de afer, deus mijençant, lo dia de la coronació dessús dita» (1960-24).

Y als sellers y freners los paga 'l que val, no lo que'n demanen. L'escrivà de ració Bernat Buçot està malalt, y 'l Rey li escriu manantli «quens façats venir los mestres deles selles e frens que fem fer aquí per a nos e ales infantes e queus convingats ab ells dels preus amigablement, con mil porets. E si nos volen covinentar ab vos amigablement, havets

Digitized by Google

en aytals coses experts qui mijançant segrament les taxen segons lur bon arbitri» (1959-146).

Tenía un gust especial en los esperons que calçava, volent que sempre fossen de la guisa, y sovint se'ls feya trametre d'Avinyó daurats a la guisa, y de Nemse, que tenía nomenada de fer los millors, y 'n demanava de «daurats, ab correges de seda vert los pus bells e pus jolius que esser pusquen e dela guisa novella», y, de passada, demana «dos parells de guants verts» (1745-112).

Per a cavalcar y jugar a la geneta vol «dues adargues, una de vacuna y altra de daut, dos bacinets morischs, dues espases genetes morisques, dos tragacets, dos alfilems e dos maysars... e les pus leugers e leugeres que esser pusquen...», y si no se'n troben, qu'ho demanin a Granada (1745-79), qu'ell ho volía tot ab propietat, y no era home abandonat en aquests assumptes; «e la sella, fre e pitral condecents a aquella, car pensar nos podets que nos portariem sella nova sens fre e pitral de la manera de la sella» (1737-32 g.).

De presumit ho era : havent entès que tots los grans senyors a França porten en l'arçó de la «sela un carner», ell ne vol portar axí mateix, y mana que ni cerquin «en barchinona un dels pus jolius que trobar si puxen que sia de cuyr marroquí» (1750-89).

Molt devía dòldreli quan se veyé obligat, o l'obligaren, per lo seu estat de salut, a no muntar a la geneta : «Quant es de cavalls grans temps ha que non usem», confessa a mossèn Boreau de la Ribeyre, fentli ofrena d'un cofret del seu ús particular (1756-104).

Viatjant, l'equipatge 'l portava ab «una sella francesa de mula pera portar la nostra mala e una mala francesa de vergues ab correges e tot ço ques pertany» (1742-134 g.).

Li plavía bornar, y ja a disset anys li han fet un elm de junyer y unes gamberes y cuxeres; y l'argenter, una correja, y lo seller, una sella blava y capçanes blaves y altres de guarnides (1734-120). Molts anys després, demana al tinent les claus del arxiu de les seves armes qu'escurin y facin bells un seu bacinet y un arnés de cama y de cuxa «uns davant braces e uns guantellets», y li comprin «un bell capmall e leuger» (1671-35). Vol que li portin «lo nostre arnés de junyer e fets

Digitized by Google

que sia endreçat. E haiats del lançer 16 astas guarnides e aparellades ab dos arneses.» «E digats an Marimon cavalleriç nostre que vos do la sella de junyer» (1959-186). Després, insisteix (1961-8 g.). Demana al mestre armer Miquel un elm fet a la guisa de Vahanya : «Pertal com nos volem junyir lo jorn de la festa deles noces de nostra molt cara filla linfanta dona Johana ab lo Comte de Foix, les quals havem deliberat esser fetes a 4 de Juny, vos pregam afectuosament, car cosí, quens trametats con abans puxats un bon cavall per a nostra persona quens servesca aquell dia.» El cosí es lo Marquès de Villena (maig de 1392) (1964-43).

Per a tenir taula rodona alguns de la seva casa demana «una carrega de lances de junyir ab ses arneses a obs de la dita taula» (1961-166). Perque ell no hi pot ésser a temps, fa qu'aplacin un gran torneig fahedor a Valencia (1959-165 g.)., per al qual probablement havía demanat «lo stoch nostre garnit de vellut vermell» (íd. íd.).

Estimant com estimava l'equitació y 'ls cavalls, se preocupava de les quadres o estables per a qu'aquells estiguessin ben allotjats. En lo lligall de lletres seves que's guarden en l'Arxiu del Reyal Patrimoni, hi ha un albarà del any 1373 referent al fuster barceloní «*qui adaptavit stabula in palacio Regio pro servicio equorum nostrorum et pro quibusdam* lancers *quos fecit in quadam* rera cambra *dicti palacii...*» Va de Gerona a Barcelona, y abans de començar lo viatge, escriu al seu cavalleriç, En Bernat de Marimon : «façats adobar lo stable del palau del arquebisbe de Tarragona, qui es aquí en barchinona, per tal que nostres cavalls e altres bisties hi puxan tenir e haver recapte» (1959-71 g.). Y de Barcelona, abans de marxar a Saragossa, escriu al Merino qu'aparelli l'Aljafería y les cambres «*de aquella e que hi metades alfazeras*». «*E assin matex fet a dobar e endrezar las stablas segund que ya por otras letras vos havemos scrito*» (1959-113). Volent anar a Valencia, tramet un seu escuder, desde Burriana, al batlle de la ciutat, manantli «que aprés lo Real de Valencia, on nos havem deliberat de posar, al pus pres convinent loch que trobarets façats aparellar stables per 15 o 16 besties nostres» (1960-54 g.). Qu'arreglin y endrecin los estables per a que'ls cavalls y altres besties se puguen recollir, segons se convé (1743-154).

* * *

Digitized by Google

Encarrega al seu germà, desde Saragossa, que li compri un cavall, y, en la postdata de la lletra al Duch de Montblanch, li diu : «Noresmenys car frare enviat nos en Pere palau ab lo nostre arnés de junyer que ell te e fets nos spatxar la nostra sella de junyer de queus escrisquim per mossen Guerau de Cervelló» (1958-174 g.). Hi ho demana perque li plavía junyer y rompre astes o llances de junyir, armat de totes armes, en festes senyalades, com féu en les noces de sa filla, la Infanta Johana, ab lo Comte de Foix, muntant un cavall del Marquès de Villena y vestint arnés de cama y cuxa, avantbraços y guantellets, capmall lleuger y bacinet (maig de 1392).

Si li plavía junyer, també li agradava contemplarho; car fa dir, per lo seu germà, «a aquells jovens de la ciutat de Barchinona que dicmenge primer vinent tenguen taula redona al Born, car nos aquell die entenem a menjar ala casa den Angle per veure e mirar les justes que si faran» (1959-71). Aquesta lletra porta la data de 4 de juliol de 1390, y 'l 30 d'abril de 1392 escriu a la Reyna, sa muller : «Demá, gran matí, irem, cercar lo May e dinar nos em ala casa den Angla al born, on se tendrá una taula e qui mes avols carreres fará, dará al altre j. pagó e tots los pagós seran nostres, car nos ne serem jutges» (Barcelona, 30 d'abril de 1392; f. 38); diu bromejant a Violant. Se coneix que la casa de N'Angle era 'l seu habitual hostatge quan se bornejava.

No sols era devot del torneig de deport y de riure, sinó qu'amparava y protegía àdhuch els que's feyen a punta de llança o d'espasa, creyent que d'aquesta manera s'evitaven les bandositats, qui tanta preponderança assoliren en totes les terres de la Corona aragonesa : «car axí, senyor, con la esglesia permet los bordells per tolre majors peccats e desviar majors mals, podem permetre e lexar fer als sotsmesos armes e fets caballerosos e de bon exemple» (1744-31). Aquesta lletra motivà la que transcrivim, del Rey En Pere, qui revela uns dels seus moments de bon governant:

«Molt car primogènit : vostra letra havem reebuda sobrel fet den loys Daragó, den Romaní, den Ramon Dabella e de francesch Ximenez e ja per altra letra vos haviem escrit que prorrogassets lo dit fet, de dicmenge pus prop vinent a viij. jorns; ara vos responem per aquesta,

Digitized by Google

a les coses en la dita letra contengudes : e primerament a açó que deyts que a vos es fort greu com nos prenem axí aquest fet e semblants e com nols lexam fer darmes, pus ells se acorden e que no es sinó nodrir bandos e malvolences. car primogenit, ley es de nostra terra, certa, en quins ne quals cases nos e vos havem adar loch a fet de batalla e anegun daquests cases no trobam que aquest fet se puxa estendre, axí que, si ho consentiem seriem participans als homeys e mals que sen porien seguir e aximateix sería obrir via a nostres sotsmeses, que per volentat se arremissen tot jorn de batalla, la qual es reservada, segons deu e segons dret, sinó en los cases que la ley dela terra ho permet, axí com es dit. E quant es al nodrir de bandos e malvolences que deyts, lo contrari trobam nos, Car vuy, entre aquests quis volen combatre, solament hi ha haudes paraules quils escapen per lur joventut, les quals poden leugerament esser levades de carrera e sils dave hom loch ala follia que han de combatre, no poria esser que la j. o latre no fos vençut, nefrat o mort e de cascun daquests cases podets pensar que lurs amichs se ... e algun jorn porien se ajustar x. o xij. més o menys, per matar aquell quin hauria fet; que axiu fan devegades los quis tenen per injuriats e aontats e lavores seria mal en que bonament nos poria dar recapte; perque, molt car fill, nos, haut sobre açò deliberació e acord, no volem que donets loch ques combaten, Mas be volem quels manets, sots pena de perdre les persones e bens, que per aquest fet no recorreguen a altres fora nostra senyoria e siu fan fets vostre poder que vinguen a vostres mans e exeguits tantost la dita pena nons contrasta. ço que deyts que lesgleya permet bordells per esquivar maiors peccats e per desviar maiors mals que açó, es be fet. Mas lo dar loch ala dita batalla seria maior mal, segons que dit es, lo qual seria gran càrrech de nostra conciencia e vostra e cosa de mal eximpli, Car, pus batalla no ha loch de dret ne per ley dela terra, parria que nos e vos amam poch nostres sotsmeses, els gitam a carnatge e axí nons devem ne volem mostrar aquell que no som ne serem, si adeu plau. E dehim vos, car fill, que anos plauria que nostres sotsmeses faessen darmes ab nostres enemichs e porien ne haver be loch, car per fortuna poch temps estan sens guerra e huy, si gran desig

Digitized by Google

navien, porien be provar lurs persones en Sardenya. Mas no han tan gran apetit com mostren. E castigar sien mils per j. que per semblants coses ne tramesessem en Sardenya, que no farien per lx. batalles quen faessem fer. E volem que daquiavant vos en semblant cas quels façats passar combatre en Sardenya, que aytal nos farem si anos ne recorren. E sia axí car primogenit e prenets de nos aquesta doctrina, que si altre cas legut vos esdevé, per lo qual haiats adar loch que batalla se faça, no consentissets per res ques faes sinó per la manera ques deu fer e no axí cuytadament e tantost com deyts per que les parts se acordassen, Ans faessets fer lo camp en la manera que fer se deu e en la forma per nos ordonada, la qual, ab bon acord e ab gran estudi, nos havem feta e dela qual vos trametrem translat, si ja nol havets. Car no seria bo ne raonable quels homens de paratge se acoltalaissen, nes combatessen. per les places, ni per les carreres, sinó per la forma ques pertany e nous mogués per res, car fill, voler de veure batalla, que be venen dies que legudament vos ho porets be veure e mirar. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a x. dies de Juliol del any Mccclxx vij. — *Rex Petrus.*» (1260-117 g.)*

Tenía rahó lo Rey En Pere. No 's podía permetre que germans de patria, sense just y enlayrat motiu, arribessin a engrapar les armes, uns contra altres, sembrant odis perdurables entre families y esmerçant energíes qui podien fer falla al Reyalme. Per a barallarse calía l'enaltidora idealitat d'una causa noble, Religió, Patria, Honor, que abrusés los cors y enfortís les mans, fentles dignes servents de la Justicia, y no esclaves del homey; no causes despreciables generades per petites y baxes passions, recordadores dels tres ases impicats que'ls de Siena colocaren sota les muralles de Florencia ab sengles noms de ciutadans compatricis del Dante, y d'aquelles mans de marbre fent la figa als florentins, posades pels pistoiers en la roca de Carmignano.

* Dies abans escrivía aquesta lletra al Infant Martí:

«Molt car fill : entés havem que alguns fills de cavallers volen aquí junyer ab plancons e en altra manera, de ques poria seguir entre ells brega. Perqueus pregam e manam que no sofirats per res que alcú hi junya, ans nos trametats ací preses, tots aquells qui son causa daquest fet; e nos havem ja fets pendre ací aquells qui hi volien anar per la dita raó, car nos, en lo cas que huy som, devem fort guardar e esquivar que guerra ni escandel nos puxa seguir per semblants fets, ni per altres, entre nostres sotsmeses. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xvij. dies de Juny del any mcccIxx vij. — *Rex Petrus.*» (1260-97.)

Digitized by Google

En unes proposades batalles, Johan té molt d'interès en saber «les batalles sis faran o sis prorogaran e lo senyor Rey si hi será e quant, nea on posará e de tot certificats nos encontinent» (1670-113 g.).

Mossèn Thomàs de fellats y mossèn Ramon de la Cançada han de fer batalla, y Johan creu que l'últim n'exirà ab honor, axí ho manifesta al seu uxer d'armes (1737-51).

Per a presidir alguns desexements fa demanar al Rey En Pere que dexi copiar lo Tractat qu'escrigué a Barcelona referent a novelles ordinacions en batalles qu'entre cavallers y homens de peu de la sua senyoría o d'altre s'haguessen a fer devant ell o oficials seus (1668-70 g.).

Aficionat a tirar en ballesta, dóna gracies a la Comtessa de la Sala, Elena Frederich, aprofitant l'avinentesa d'expresarli el condol per la mort del seu marit, per la «tramesa del arch e de son graciós carquaix que fetans havets» (1666-103 g.). Demana «una ballesta bona e bella e que no sia gayre forts ab la qual puxam tirar, ab son croch, carcaix e tretes e esvires e matraces e altres coses necessaries a aquella»; y per a demanarho, escriu sengles lletres a En Johan Janer y En Pere Çacosta (1747-36), al qual també n'hi encarrega una per a son fill Primogènit: «vostra letra havem reebuda e dos Cervos e lo Tauler de nostre car primogenit lo Dalfí; fets li fer la ballesta per la forma queus havem escrit» (1952-89 g.). Encarrega a Palma ballestes per a jugar «com aquí en la Ciutat de Mallorques haia millors maestres de fer ballestes que deçá» (1666-43 g.). Altra vegada demana ballestes a Mallorca, també per a jugar (1964-105 g.), y li trametin, dins una caxa, «sis ballestes pintades daur ab nostres senyals, les quals nos havets fetes fer en Mallorques, ço es, dues a servey de nostra persona ab los abrers milloresats e smaltats e ab les claus e streps daurats e dues de Tallolla. E altres dues destrep ab taxeres a la nou de llautó en los abrers e ab lurs cuberts de cuyr e quatre cints ab lurs crochs o manetes, los dos ab los ferres daurats ben menut puntegats e guarnits en ceytoni blau e vermell e ab nostres senyals daur. E dos sens senyals puntejats en cendat vert, ab los ferres stanyats, ab nostres senyals e timbres daur, ab lo guarniment e tancadures de lautó daurat, fornits de 24 vires...» (119 g.).

* * *

Digitized by Google

Home del seu temps, se preocupava d'ordes de cavallería y ob servava rigurosament los rituals establerts. A los disset anys otorga y dóna la sua empresa a *Don Pedro de Luna,* ab la prometença qu'entrant o estant en Barcelona no portarà la banda sinó preceheix llicencia reyal (1735-6).

Tramet dues àguiles daurades a N'Arnau Dorcau, portantveus en los Comtats de Rosselló y Cerdanya, per a que, en son nom, les lliuri als nobles mossèns Gilabert y Berenguer de Cruilles, mostranloshi l'ordinació servadora per a la dita empresa, qual ordinació s'ha de cremar després de llegida. També 'ls hi recomana de rebre sagrament y homenatge, d'observar la dita ordinació. Abans de ferne entrega, los agraciats han de renunciar l'empresa del corn (1738-76 g.).

L'empresa de l'àguila l'havía promesa, estant a Saragossa, al Vescomte d'Illa, però no li pogueren fer. Mes, al anar lo Primogènit a Valencia, li fa fer y li tramet (1737-16 g.).

El Duch de Berry, per lo camarlench Pere de Sentmur, li fa 'l present d'un fermall en qu'ha la sua empresa per a que'l porti per amor d'ell, demanantli la seva divisa en justa correspondencia. El Primogènit demana autorisació al seu pare per a portar lo dit fermall, y promet a En Rochabertí que, arribada l'hora, devant tot altre, serà ell qui portarà l'empresa de l'àguila al Duch de Berry. Y l'hora arriba, y malgrat escriure quatre lletres seguides per a que vagi a Valencia, en Rochabertí no's mou, fins el punt que'l Primogènit li tramet En Pere d'Artés ab la divisa per a que la porti al Duch (1740-79 y 1739-83 y següents).

A la seva filla Dòna Johana, qui era a Saragossa, li fa entregar una «divisa de collar de la que nos novellament havem presa, la qual deu portar tots dies la dita infanta al coll, axí com nos la portam, o almenys quant (sic) irá per vila...» (1745-162 g.).

A la matexa divisa fa referencia aquesta lletra : «Nos Infant en Johan : a humil suplicació del Noble e amat nostre en Ot de Muncada, cavaller, per tenor de la present otorgam ens plau e volem que, vosaltres, amada e feels nostres, Na Catharina, muller Den Ramon de thous, cavaller, na Espanya, muller den luys de Castellvey e na Damiata,

Digitized by Google

muller den Johan mercader, donzelles, totes germanes e la donzela vostra sor Na Isabel, muller den Pere fabré, donzell e la donzella, siats dela nostra empresa del collar e aquella liurement portets e portar puxats en e per la forma que les altres dones e donzells dela dita mia empresa aquell porten e portar an acostumat. En testimonis dela qual cosa, manam a vosaltres la present esser feta e ab nostre segell secret segellada. Dada en perpinyá a xxij. dies de maig del any m.ccclxxxv. — *Primogenitus.*» (1750-8).

Escriu al noble En Pere de Boyl, notificantli que'ls missatgers de França, per son matrimoni, són tornats; li tramet «un collar de la nostra empresa per a vos e altre pera en P. fill vostre ab copia dels capitols fets sobre aquella e la aqua que fou dela Duquessa nostra muller que deus haia la qual aqua per malaltia que ha hauda nous havem poscuda enviar entro ara» (1657-70 g.).

Quan en desembre del any 1389 retornà de França 'l Vescomte de Roda, li entregà, en nom del Rey Carles, les empreses del cervo volant y de la genesta, que portà continuament, menys quan, tenintne necessitat, n'empenyorà la genesta d'or al juheu Astruch Bondavi de Saragossa, qui, havent sortit de la ciutat ab la joya, quan el Rey Johan volgué recobrarla meresqué d'aquest l'advertencia : «E guarda que dací avant quan tengues penyores de nostra persona no les ten aports, ans les lexs en mans certes de qui puxen esser quitades e cobrades» (1958-175).

A cambi del cervo volant y la genesta, donà al Rey de França l'empresa de l'àguila (1957-60), fentli dir que li plaurà la vulga donar «a barons e a cavallers fets» emprò que porten la corona al coll sinó aquella que ell porta». Al matex temps, fa demanarli si vol que l'empresa de la genesta sia donada a barons y a cavallers (1957-78).

Tramet al seu germà «la forma de la empresa de la corona e com se deu donar; als cavallers daurada e als escuders blancha». Li plaurà qu'En Martí de Sicilia la porti, y 'ls altres que sien de l'empresa del cinyell (1963-14 g.), la qual ha dexada substituintla per la corona doble, recomanant al Duch de Montblanch qu'ell y 'ls qui són ab ell dexin lo cinyell y portin «dací avant la dita empresa de la corona dobla» (18 g.).

Quan, a Montserrat, féu cavallers a mossèn Pere d'Artés y a

Digitized by Google

mossèn Pelegrí Català, solicità per ells, del Rey En Pere, l'ingrés a la cavallería de Sant Jordi, y que poguessin portar la creu per ell ordenada. A aytal objecte fa que vagin al Rey, y, per lletra, li suplica que'ls hi vulla donar la dita empresa (1742-100 g.).

Precisament, relacionat ab la cavallería de Sant Jordi, el Primogènit descobrí un frau, del qual n'havía sigut víctima lo Rey En Pere: Johan Ducatre, titulat heraut de mossèn Ithevard de Morroy, se presenta al Rey, de part de son mestre y senyor, demanat lo hàbit de la creu de Sant Jordi y lo timbre que portava. El Rey lo tramet a Terol, al seu herèu, y aquest, presumint la falsificació, aprofità l'oportunitat de trobarse en la sua Cort l'heraut del Duch de Berry, lo qual, avalat per los nobles Pere de Fenollet y Franci de Pau, afermà la falsía, com aprés ho declarà 'l mateix acusat, confessantse autor de les lletres de creença falses, y de llurs segells contrafets. El Primogènit advertí al seu pare per a que no fes lo trametiment falsament solicitat, y, misericordiós, diu qu'ha acordat deslliurar el falsador, «com no seria honor vostra ni mia quel dit Johan fos penjat, jassia que aytal pena merescha segons lo custum deles parts dellá...», qui comdemnen a mort «tothom quis fa persiguent darmes o heraud e non es» (1666-136).

* * *

Una de les seves característiques senyorials, ultra les goçades y ocells de presó, y 'ls deports eqüestres y altres, eren les coleccions zoològiques, y Johan aprofita totes les oportunitats que li vénen a tom per a enriquir les dels seus palaus. Demana a la Comtessa d'Ampuries «dels agrons blaus e dels Rossels e dels buors e dels colbayes e no dels blanchs e que sien vius e vinguen en j. cabaz entre palla», y també sis perdius e dues llebres vives. Les llebres vives les feya caçar ab senderes o filats, y recomanava que, al trametrerles, ho facin de manera que no sofrexin trencament de cames ni cascament (1742-122). Frueix perque 'l seu cosí fa un parch per a besties selvatgines, y demana exemplars arrèu hont ne tenen, sentint preferencia, donat lo seu temperament, per los exemplars estranys : lleons, lleopards, onsos (En Bugarra n'hi

Digitized by Google

tramet dos, junt ab dos mulets, dos falcons y dos aztors) (1955-7), verros de Sicilia, cervos, dels quals ne demana a Cerdenya «mesers e mascles», llops, camells, gatzelles, isarts, daynes, moltons selvatges de Còrcega o mufrons, regalantne un al seu gendre, lo Comte de Foix, gats maymons de civeta y d'Ultramar o tartarins (1658-140 g.), entre ells un de femell que'n demana a En Johan Janer, y un que n'hi regalà En Pericó ça Costa, fort suau e asaut» (1745-130 g.). Atzarafes, sturçs dels que'n tenía un al prat del Castell de Perpinyà, com hi tenía daynes y cervos (1737-76), ase selvatge d'un mercader de Mallorques, xarnegs (1756-133), molends los més petits que's podien trobar (1957-15), adips, tabachs, paons (1657-54 g.) galls selvatges de Mallorques (1669-64 g.) y de la Vall d'Aran (1952-134 g.), canaries de Queralt, gallines d'India, de les quals y de gatzelles se'n fa portar d'Alexandría, junt ab brots de bàlsem, aloses, poncems confits, panses sens gra, codonys confits, amenles, nous d'India, pomes longues de paradís confites... (1955-95).

«Batlle general (de Valencia) nos havem manat de paraula al feel cambrer nostre en Guillem Miró de burriana, que de continent rentorn ala dita vila en lo Terme de la qual son nostres camells, per trametre los ala nostra devesa dela Albufera de Valencia, car daçà no troben bona pastura, perqueus manam que de continent vos emparets dells e que haiats un hom que continuament los guard...» (1964-117). Serà un d'aquests camells lo qui trameté al Rey de França? (2056-115).

Escriu al cardenal de Valencia : « ... dels cervos v. o vj. que deits que havets hauds havem plaser, pregants vos que de present los façats liurar an Pere box, tinent lo nostre Reyal de Valencia, car nos, ab altra letra, la qual vos trametem presentadora a ell, li manam quels reeba els mete en lort del dit Reyal on es lo viver, els do bon recapte de ço que haien mester. Quant es del onso, vos pregam car cosí queus retargats el façats nodrir fins que nos siam aquí...» (1751-128).

Aquests cervos, més endevant, motivaren la següent repulsa del Rey : «Batlle general : entés havem que vos no donats la provisió als cervos del nostre reyal de Valencia, la qual han acostumada de haver, per la qual rahó los dits cervos son fort magres. E axí manam vos que entant com los dits cervos son ara grans e han ops mes vianda que no

Digitized by Google

solien quels donets la provisió acostumada ço es j. almut de civada e ij. diners derba per cascú cascun jorn. E en açó no haia falla per manera quels dits cervos sien grassos e quen francesch Algueçer non puxa esser reptat daquiavant (Montçó, 8 d'octubre de 1389) (1956-189).

En una lletra escrita al batlle general del Regne de Valencia, li diu : «segons havem entés aquí en la Ciutat de Valencia ha un leó e una leona per vendre. Dehim e manam a vos que vistes les presents los dits leo e leona comprets e aquells al fael nostre en Johan micó, guardià deles besties del Reyal de Valencia, o a son procurador, comenats. E si ... es que los dits leons sien venuts, aquells en nom nostre prenets pagant lo preu a aquells qui comprats los han. E nores menys de part nostra, manats al batlle dela aljama dels preus de la dita Ciutat que man als secretaris o clavaris dela dita aljama que paguen e satisfacen la provisió dels dits leons segons acostumat han» (1957-2 g.).

Escriu a un abat, a mitjans de maig, dientli «ja sabets que ara es lo temps que les cirvies parexen Perquens pregam que procurets que dos mascles e quatre femelles deles dites cirvies novelles con pus tost puxats haiats e aquelles fet nodrir en lo Monestir e sien a nostre servey con siam aquí» (1959-50 g.). Axí mateix demana a un seu procurador que tinga sis cervos petits, «ço es dos mascles e quatre femelles e quels triets e façats be pensar E en lo mes de Juliol propvinent trametets los ací (Barçelona) an Esteve Salvador ensemps ab aquexe cervia que ja tenits e lo dit Esteve metrals en lo parch que de present fem fer en aquest territori per servos semblants e altres besties salvatges» (1968-15 g.).

Procura aparellarlos, car li plauen les cries si són bons exemplars: En Çagarriga li tramet una lleona, y demana que li procuri un lleó mascle. Té un gat maymó, y 'n demana un de femell a En Johan Ferrer. Los dos molendos que demana a Mallorca vol que sien l'un mascle y l'altre femella. En lo Castell de Perpinyà hi té tres daynes mascles y cap femella, per lo qu'escriu a Barcelona li cerquin «una dayna o dues, femelles e hayats las per via de compra o de donatiu e trametetslas nos per mar a Copliure o a Canet, per tal que pus prestament les puxam haver» (1959-36 g.). Li donen una partida de pagons, y fa que, a Tor-

Digitized by Google

tosa, n'hi quedin dos pagons y quatre pagues, y 'ls altres los fa trametre a l'Aljafería de Saragossa (1957-151).

Li plau qu'en la seva ausencia 'l bisbe de Valencia doni recapte al onso y als cervos del Reyal; y marca 'ls itineraris qu'han de seguir en los trasllats, atenent tots los detalls : una lleona qu'ha de trametre de Valencia a Saragossa En Francesch Marrades, per manament del Primogènit, obehirà la següent instructa : «tantost que aquests temps ha passat que no correguen fortunes en la mar, trametats la dita leona per mar tro a Tortosa e de Tortosa per aygua tro a Saragossa» (1220-32). Quan, a cambi de «quatre lebrers que sien bons a caça de cervo», envía un lleó y una lleona al Rey de França, vol que vagin per aygua fins a Avinyó (1969-25 y 26).

La provisió de les feres anava a càrrech de l'Aljama dels juheus, los quals no hi eren pas massa diligents : sovintejaven les reclamacions com la del Primogènit, recordant a l'Aljama de Barcelona l'ordinació «*ut die qualibet daretis per provisione cuiusdam animalis vocate vebra quo est in palacio Regio vulgariter dicto* lo palau de la Reyna, *civitatis eiusdem duos doblerios panis quos duos doblerios traderetis fideli portario nostro oberto gripo dictum palacium custodienti...*» (1749-96).

Tramet a Tortosa «un dels leons novels que son ací», y mana «quel dit leó façats metre en lo Castell de Tortosa e façats que sia provehit ordinariament per laljama dels Juheus de la dita Ciutat e hi deputets algú quil guard ens pens cascun dits segons ques pertany» (1669-35). En Dalmau de Jardí li ha trameses dos petits onsos, y ordena al seu escrivà de ració que'ls faci «menar e estacar al palau veyl daquexa ciutat (Barcelona), en aquell loch on mils vos parrá. E que digats de part nostra als secretaris de la Aljama dels juheus daquexa metexa Ciutat quels proveesquen els facen provehir de ço que mester hauran» (1659-73). Les Aljames pagaven, ademés, alguna vegada, lo trasllat, com se deduheix d'una lletra del Primogènit a Bertho Gripo, guardant lo Palau menor de Barcelona : «si resquest serets per la Aljama dels juheus de la Ciutat de Barchinona, menets o menar façats la onsa, la qual tenits en lo Palau del senyor Rey e nostre, acort e a messió dels dits juheus, a la Ciutat de Tarragona on nos personalment nos ne anam» (1661-20).

Digitized by Google

Vol saber, després de demanar que li envihin «la pell del leó que morí laltre dia o adobada o per adobar en lo Castell de Perpinyà, quants leons hi ha e si son mascles o femelles e enviats nos lo lahoner e portarsen ha de aquests qui son ací. *Item* : volem que trametats a Carcassona o en altres partides on haia cervos e quen haiats sis. Dos mascles e quatre femelles e metetslos en lo Castell de perpenyá» (1952-24). Té, a Valencia, un lleó mascle sense femella, y com sab que'l seu germà Martí té a Montblanch una lleona, li demana que li doni per a portarla a Valencia, y axí tindrà una parella (1751-101).

Els lleoners dels diferents Reyals fruien de sengles privilegis per a tenir y fer pèxer en les hortes o termens de la ciutat de llur sojorn un remat de tants o quants caps de bestiar menut. El Primogènit nomena 'l seu porter Johan Miró guardià o guardador y pensador d'una lleona y altres feres, qu'ha de menar de Barcelona a Valencia. «E encara que vos siats dací avant en la dita Ciutat de Valencia, guarda e pensador de les dites feres bestiers, per provisió de cascuna de les quals haiats cascun dia dos sols e set diners barchinonins o Reyals, pagadors a vos de mes en mes, per laljama dels juheus dela dita Ciutat segons que de semblant provisió es acostumat de responre al guardiá dels juheus habitants en aquella. E per tal com al dit guardiá dels leons de Barchinona es permés per licencia del senyor Rey que per provisió e a ops dels dits leons puxa tenir e fer pexer en la orta e termens de la dita Ciutat de Barchinona de quaranta fins en Cinquanta caps de bestiar menut. Axí mateix nos plau, volem e otorgam a vos quen puxats tenir e fer pexer atretants en la orta e termens de la dita Ciutat de Valencia» (1660-65 g.). Escriu una serie de lletres per a que sia pagat lo lleoner qui cuida dels lleons en Barcelona «car de lo contrari aquelles besties porrien morir de fam» (1964-105).

Na Bartomeua, se nomenava la qui pensava les besties selvatges y ocells del Palau de Barcelona y que cobrava del Rey, perque aquest mana «que li sie pagat de la part a nos pertanyent»; l'altra part en la de l'Aljama (1958-154 g.).

Además de les besties selvatgines que tenía en sos reyals, jo suposo que conservà la costum de tenirne en lo bosch de sa casa de Valldaura,

Digitized by Google

com feya lo seu pare, Pere III, qui escrivía al governador de Caller: «Com per a ojos e guarda de la nostra casa de Valldaura hajam necessaris dos sarts e dues sardes qui sien marits e mullers per çous dehim eus manam que per lo primer vexell qui vinga nos trametats los dits sarts e sardes e açó als no mudets. Resnomenys nos enviats dos fadrins sarts per a ops del bosch de la dita casa e açó no laguiets» (1096-43). Y, el mateix día, dirigintse als procuradors de Rosselló y Cerdanya, y als de molts altres llochs del Regne d'enllà y deçà mar, los deya que, «Com a ops dèl bosch de la nostra casa de Valldaura haiam necessaries besties salvatges, vos dehim eus manam expressament quen continent hie trametats tots aquells cervos, daynes e cabirols que haver puixats peró que sien novelles e jovens. E açó per res no laguiets, car lo temps es pus covinent ara que negun altra (datava la lletra en primer d'abril) (íd., íd.).

De gallines d'India, a fi y efecte que multiplicassin y 'n fossen fornits, diu Johan : «lo Principat de Cathalunya e aprés nostres terres e Regnes daçá mar qui son freturoses de haver semblants oçells», y n'ha donat a nodrir al escrivà de ració del Rey En Bernat Buçot, qui 'ls té en la sua torra de Sant Andreu de Palomar. Per a preservarles, lo Primogènit mana al veguer de Barcelona faça fer crida pública dues vegades al mes en la ciutat, Sant Andreu y llochs circumvehins de sa jurisdicció, prohibint caçar ni pendre dites gallines «ab ballesta, rets, laços, ocell ne ab altre qualsevol manera, art o artifici sots pena de cors e daver» (A-XVI).

Digitized by Google

Digitized by Google

L'AYMADOR DE LA GENTILESA Y LO MESTER DE JUTGLARÍA

Afectat de petitet a la música, seguí menantli nort, y quan, jovincel de disset anys, aprés una malaltía tinguda a Castelló de Burriana, ja escrivía a un seu familiar : «hajam desig de haver ab nos juglars, en special Johan de París e son companyó e Gavet, qui son o deuen esser en Barchinona», per a lo qual mana que'ls hi doni una mesada, ab la promesa que'ls serà pagada una terça abans de finar lo mes, y que'ls compri «tres palafrens, es assaber : dos a Johan de París j. per ell, altre per son companyó e altre a Gavet, daquella mellor guisa que haver los porets tro en quantitat de quince florins per cascú» (1734-123).

Una altra vegada, malalt a Saragossa d'un atach de febre terçana, trobantse sense ministrers, per haverlos tramès a les escoles, demana 'ls del seu germà Martí, qui 'n són de novell tornats; però, com n'han duts molts instruments, grans y petits, recomana qu'hi portin els instruments petits; acabant la lletra assegurantli «que tantost quels nostres (ministrers) qui no deuen tardar, sien vinguts, vos remetrem los vostres mantinent, ab tots los dits lurs esturments e sens retenirne alcú. La present letra per lo dit nostre accident no es signada de nostra ma, mas en loch de signe la havem feta segellar alapart dius ab lo nostre anellet de sent Jordi» (1745-140 g.).

Es natural que, en estat de flaquesa, lo sò dels grans instruments el maregés, perçò demana 'ls petits, y perçò abans, durant un període de la matexa malaltía, y també creyentse ja guarit, com ho diu al seu pare : « ... jo son ben guarit senyor del accident dela febre que aguí daquests jorns...» (86), escrigué al Infant Martí : « ... E cor los estur-

Digitized by Google

ments dels ministrers de la Duquessa, qui ara son ací, dementre quels toquen nos cabutxen lo cap, Perçò frare car, nos pregam que per j. hom vostre nos trametats les musetes vostres que Tibaut, ministrer vostre, vos aportá de Flandres enguany» (89). Que no estava ben bé fort, ho confessa a la seva germana de Castella : «*so grado a dios bien mellorado mas quende so adu j. poco flaco*» (87), y al seu germà : «E per tal con som constituits en flaquea della nostra persona, per manera que a present no poriem caminar, ne, segons los metges, per alcun temps no podem bonament sens perill dela dita nostra persona fer camí...» (84), y aquesta lletra, per la seva debilitat, no té esma de firmarla y la segella també ab l'anellet.

La malaltía, qui seguía 'l seu curs portada per los mestres Colteller y Dordas, s'agreuja, y demanen a Barcelona qu'hi vagi mestre Bernat Oriol, lo qual no hi anà perque rebé contraordre, per haver millorat lo malalt (140 g.). Com, entretant, aquest sab que'ls seus ministrers estaven en camí, renuncia 'ls del seu germà : « ... som recruats en aytal guisa que haguem una gran e fort accesió de febre quins durá entorn xviij. ores, dela qual quins vench vuy ha v. jorns, som mercé de deu ben guarits. E açó, car frare, vos notificam affi que j. per als, nous en sie retreyt. E cor hajam sabut quels nostres ministrers venen e que eren ja amuntpesler, nous cal curar car frare de trametrens los vostres» (150).

Els xantres o cantayres y 'ls ministrers o músichs dels quals ordinariament ne tenía deu (1952-126), qui 's nomenaven «ministrers de compte» (1657-119), constituien per ell una segona familia. Al enviarlos a les escoles alemanyes y flamenques, llavors en predicament, los recomanava ab interès y 'ls donava guiatge, com féu ab Hanequí Estrumant, Hanequí Coltre, Janí o Johaní de Sent Luch, Jaquet de Nayó y Mathieu, ministrer de guitarra, quan anaren a Bruges (1744-133 g.): Ab Gualter del Arpa y Jaquet de Troys, quan, per ordinació egregia, anaren «a les escoles de lur art, vers les partides de Flandres», manant a tots los oficials reyals de Rosselló y Cerdanya, y al castellà del lloch de Salses, que'ls dexessin «anar, passar e daquesta terra exir sens tot empaig e contrast e sens demanar o haver dells o de qualsevol de aquells, passatge o qualsevol altre exacció e sens escorcollar les males

Digitized by Google

que porten e los altres bens lurs» (1660-128). La lletra en la qual d'axò parla, es datada l'11 de febrer del any 1381, y 'l 16 del mateix mes escriu una lletra idèntica, afegint als noms dels dos ministrers de la Duquessa, sa muller, el d'En «Matheu, tragitador de casa nostra», o sia prestidigitador (1660-132). Aquest Matheu, el qual no era pas un pobre, retingué penyorats per 100 florins dos pitxers d'argent daurats del Primogènit (1664-127 g.), ja 'l tenía a casa seva feya temps y sovint anava a les escoles, car, en març de 1378, escrivía 'l Primogènit, desde Saragossa : « ... *cum fidelio ludificator domus nostre sive* tragitador, *Matheus fanconeriis, huius exhibitor, vadat nunc de licencia nostra ad Francie et Flandrie partes...*» (1745-58). Axí mateix, al començar l'any 1380, hi torna acompanyat d'En Thomàs, qui devía ésser En Tomasí de Jaumont, ministrer d'arpa; a abdós, lo llur senyor y mestre 'ls recomana al Comte de Pallars, pregantli «quels preservets, els façats preservar, ab lurs companyes, de tota adversitat» (1658-123); «no jaquiscats per alcú esserlis feta injuria o violencia», recomana al senyor de Cossí quan En Frelí y En Pifet van a les escoles (1821-65). Y quan hi van l'Everlin, Blasoch, Everlí y Hanequí, qui havien pertanyut al Comte de Virtut, los fa salvaguardar per lo Rey de França per a que 'l Comte de Torena no 'ls molesti per ferse ben veure per lo dit Comte de Virtut (A-XVII). Los defensa a ultrança de tot greuge y violencia, com féu al mestre Pere Alibert, qui, malgrat ésser l'ofès per un escuder del comenador de Gardeny, fou pres per lo veguer de Lleyda (A-XVIII).

Li plau que'l fill del xantre de la sua Capella s'aturi a Avinyó per a apendre, d'En Nicholau dels orguens, los motets que li havía manat qu'aprengués; y si per Nadal los pot haver apreses millor, y si no, quan los sabrà. Llavors que vagin a la Cort pare y fill y En Nicholau, y axí mateix En Pere Palau, ab la rota y les arpes (1751-135 g.).

Midach, titulat rey dels ministrers d'Alemanya, de França y d'Aragó, y Hanequí, abdós ministrers del Aymador de la Gentilesa, han anats, ab llicencia, a la coronació del Rey de Castella. Llur senyor prega al noble Pere Boyl, embaxador aragonès resident en aquella Cort, «que al partir de aquí los procurets per honor nostra, que hagen guia e sant conduyt, ab los quals puxen salvament e segura tornar. E

Digitized by Google

noresmenys que façats quel dit Rey, frare nostre, face Rey dels ministrers deles terres sues lo dit Midach, axí com nos havem fet de aquestes» (1657-78). Midach, qui 'l març del any 1379 arribà a Barcelona contractat per a la Cambra del Primogènit, no portava companyó que toqués la cornamusa, per lo que Johan demanà al seu germà que li trametés En Jacomí, no fentli res que's retingués En Begue y En Tomasí fins que'ls seus ministrers li arribessin (1745-195). Moltes vegades, tenint seguretat en l'abtesa dels ministrers viatjants, aprofitava 'l pas llur per altres Corts, sobre totes la francesa, per a que mostressin llur valer davant dels sobirans y magnats.

En Tomasí de Jaumont, En Tibaut de Barrenes, En Jacobí Bar y En Llop Tigalerins van a les escoles, y 'l nostre Príncep escriu a En Martí d'Alcolea, *comoranti parisius*, la següent lletra:

«*El primogenito Daragon.*

Como nos enviemos en escuelas en Flandres los nostres ministrés, alos quales avemos mandado quel dia de pascoa vinguan aparís e toquen davant el Rey de Francia, por esto avos dizimos e mandamos, que con los primeros qui veuran en estas partidas, nos fagades saber por letra vuestra, por quienta manera el dito Rey de francia haurá acullido los ditos nuestros ministrés, assí mismo como los ditos ministrés veuran encara por ellos, nos escrivit del dito acullimiento e de totas les altres cosas que seguiran, por manera que de toto largament nos certifiquedes E desto nos faredes servicio. Data barchinone dius *nuestro* sigillo *secreto a xiij. dias del anyo mill ccclxxij. — Primogenitus.*» (1735-67 g.).

De la matexa manera quan anaren a Bruges En Reynaldi y En Johaní, com té l'avinentesa que'l Vescomte de Roda es a París, el Primogènit li prega que'ls presenti al Rey de França. No s'olvida, però, de demanarli que, al venir de París, li porti una rota (1740-8).

El retorn dels ministrers sempre l'esperava ab ansia : «tots dies demanats e sapiats ab En Cirer, ab En Contestí e ab En Bertranet e ab daltres ostes de correus, qüels correus venen o vendran de Flandres, de parís o deles parts dallà e aquells vullats vaher e demanarlos si han vists los nostres ministrers, ne on los han lexats o sinan res oyt dir e als mercadés qui vendran de aquelles parts axí matex; e daçó quens en diran,

Digitized by Google

on sabets, scrivits nossen de continent per vostres letres largament» (1952-95). (Vègis 1657-30.)

«... E sapiats que j. ministrer apellat frelí deu a nos venir perque volem que tengats e façats tenir aprop per los hostals quan será aquí a Montpeller e que per correu cuytat lo quan sie ací j. día enans que ell hic puxa attendre nos notificats sa venguda» (1658-30), ordena a En Bugarra, mercader català, establert en aquella ciutat provençal. Al dit Bugarra, en altra lletra, ja li havía manat «que de tots los ministrers de compte que aquí sien vos certifiquets don son e dequí e on van xi com dehits que havets ara daqueys dels Duchs de Bar e de Brebó que venen a nos. E que haiats aqueys esturments de quens havets escrit si per res se pot fer» (1657-119).

«... sapiats que nos, peça ha, havem trameses dos ministrers nostres apellats Conxe e Blasof en Alemanya e deuen venir de día en ... ab alguns ministrers quens deuen amenar. Perqueus manam que cascun jorn façats tenir esment a perpinyá, per tots los hostals siy venrran e ab quinys ministrers; e de continent quey sien certificats nos per correu cuytat de lur venguda e del recapte ab que venen e siats hi diligent sins desijats servir» (sense adreça) (1958-188).

Quan de les escoles arriben los ministrers a Barcelona, no essenthi ell, prohibeix que s'hi aturin, per a no laguiar el moment de sentirlos: «abans ne partesquen lo dia quey entraran e sen vinguen dreta via a nos», mana, desde Saragossa, hont se troba (1745-120 g.).

En una de llurs excursions, els ministrers retornaren de les escoles sense aportar bombarda, y no era possible trobarne que fos parella de llurs instruments; llavors, sabent que'l Comte d'Urgell tenía «la pus grossa o de maior compás daquelles dues qu'els vostres ministrers han haduytes», li demana (1664-7 g.).

Compra instruments a París, o en altres llochs, mentres los facin bé, com los llahuts guitarrenchs que mana fer a En Pere Devesa (1657-98), y la «miga dotzena de arpes, de grans e de petites e deles dobles» que, entre altres coses, especialment pertanyents a caça, consten en lo memorial fet a En Francesch Mir, de lo qu'ha de demanar al Rey d'Armenia (1952-35 g.). Desde Perpinyà diu a En Pere Bugarra de Mon-

Digitized by Google

peller : « ... Entés havem que aquí ha j. mercader o cambiador, aqui dien en Giulabert, qui ha iij. struments, ço es, una Bombarda, una xalamia e una cornamusa. pregam vos que fassats ab ell que les enviy ací, com nos lin faren donar x. florins per cascuna peça» (1746-5 g.).

Encarrega cordes a un pellicer, de 6, 5, 4, 3, 2 y 1 fil (1739-49 g.). Compra a Barcelona «un laut bo e fi guitarreny e una viola petita, bona e fina e que sien bons e encordats de fines cordes» (1738-56). A En Pere d'Artés, de Valencia, li fa saber que'l tragitador Matheu va a aquella ciutat, y com s'entén molt en fer arpes, vol que'l llauter Ponç, d'acord ab En Matheu, li facin una arpa doble. De passada, li prega la tramesa dels «lahuts e les flahutes, al pus breu que porets» (1745-138 g.). Y, en altra lletra al mateix Artés, li diu que «si en Fluviá te arpa alcuna o quantas ne tinga, trametets nos aquelles ab quatre altres quen façats fer an Ponç e dos laús guitarrenys» (1742-140 g.).

Procedent de França, contracta un tocador d'arpa y de rota, y li fa fer una rota, y, un cop feta, no li par bona al Primogènit. Cal haverne una altra, y, per a anar a la segura, gestiona que'l ministrer qui toca aquell instrument en la cambra del Rey de França n'hi vengui una semblant d'aquella qu'ell toca, de fust, o si no, que'n faça fer una bona com la sua, pagant lo seu cost (1737-51).

Desde Vich aprofità l'oportunitat de demanar lo xapell y 'ls esmalts dels ministrers per a reclamar «les xalamies grossa e petita e la cornamusa petita que donam al dit Tomasí e ason companyó jacomí e que lo dessús dit Thomasí vengue ab ell endesemps» (1735-87).

Al innovar a fray *Pero Ferrandiz Dixar* qu'ha sentits vuyt xantres molt bons en misses cantades diaries, li dóna pressa per a que li faci acabar los orguens, y que li envihi «*el frayet xico con los ditos organos e con el xiquier*» (1658-66 g.). Aprés insisteix, dient que «*quando los organos e el Eschaquer seran acabados, nos los embiades e frayre Anton con aquellos ensemble e no antes*» (1658-145 g.). D'exaquier dóna pressa a En Barthomeu de Castre que li 'n trameti sens falla (1958-92 g.). Serà per ventura aquest l'«strument de corda apellat scaquer» que, junt ab una cadira de fust, se dexà a fra menors de Vilafranca? (1963-31).

Fa cobrir d'argent, a Gerona, les xalamies y les cornamuses, y vol

Digitized by Google

qu'hi posin entre les altres «les armes de testa de moros e dela creu de Sent Jordi que Rey Daragó fahía antigament»;* per lo que mana a En Johan Janer les faça «pintar en un troç de paper o de pergamí a alcun pintor, dela color e dela guisa ques deuen fer e açó a la sabuda del senyor Rey, en manera que noy haja errada en res» (1744-30). Passats alguns dies, escriu a Perpinyà, demanant qu'hi vagi lo maestre qui fa cornamuses y xalamies, ab tot lo necessari, perque «les enxes dels esturments dels nostres ministrers son gran res malmeses»; mana que li lloguin una bestia al dit mestre, per a que puga cavalcar «e aport en trossa ço que dit es. En cas peró que en trossa nos posqués dur, logassets li altra bestia...» (1744-40 g.) (A. R. P. Lletres del Infant Johan, Primogènit.)

Tots los instruments dels ministrers se guardaven en una caxa nomenada la caxa dels ministrers (1735-84) o la caxa dels estruments.

Aprofita 'l pas per la seva Cort d'artistes forasters, fentlos aturar alcuns dies per a fruir lo goig de sentirlos, com succehí ab mestre Simon, jutglar de viola del Rey de França (1737-5 y 6), y lo mateix havía fet ab els d'altres Corts, com los trobadors de dances y 'ls fadrins sicilians Nardo y Nichola, qui cantaven devant la Reyna y 'ls ministrers d'aquesta Senyora. En Matziota, N'Antoni y En Matzen de Maleto, En Jacme Fluvià y Pere de Rius, el del Rey, Jaquet Riquier, En Genlis Ardull y sos companyons del Duch d'Orleans, En Johan de la Graxa, jutglar del Vescomte de Galtelli, els quatre Johans : de Gales, Bruniquí, Seus y de Boçs, de la cambra del Infant Johan, fill del Rey don Enrich de Castella. Els del Rey de Sicilia, Bertran y Martí, En Tripa de Vacha y En Miquelet Colino, jutglars de mossèn Huch de Camarley; En Monicot, del Comte de Foix, y 'l capellà chantre de la capella de la Reyna, Raynald de Hodem, y En Guillèm Soques, ab sa muller Maquena, y Jaques de Port Obrit ab Isabel muller sua, inscrits a la cambra de sa marastra Sibilia.

Y lo que feya ab los jutglars qui ja tenien llurs Corts, també ho feya ab los qui esquirolejant anaven d'una Cort a altra Cort, sentse posarhi molsa : ròssech morent dels trobayres clàssichs, evocació esblay-

* «Lo Campor de Argent una creu recortea de Güella en mig de 4 caps de Reys moros de sabba tocas o sintas de argent e de azur, coronas reals en lo cap de or.» Jaume Ramon Vila, *Tractat de Armoria*, manuscrit del segle XVII, propietat del autor; tomo IV.

Digitized by Google

mada y estrafeta dels bards ancestrals, qui, sense alberch y sense mestre, enforcant sengles rosses, penjada del arçó la rota, o ab l'ajut d'un bastó calcigant camins y corriols, passejaven de castell en burg l'art mullerat ab la miseria, copsant més diners que croats y vessant més llàgrimes per dintre que riallades esclafien per fòra.

* * *

Si rebía ardit que, fos hont fos, existía un bon ministrer de xalamía o de cornamusa o de bombarda o d'orguens o d'altre instrument, el solicitava ab insistencia, com ho fa ab el Comte de Foix mitjançant la Comtessa, sa filla : «quens trameta de continent Johan de Beses (Beziers) ab la gran xalamía e Bernardó lo Pelat, ministrers seus, ab la cornamusa y ab lo bordó, car gran desig havem e plaer hauríem quels hoysem cornar...» (1963-181 g.). Y 'l Comte hi accedí, y 'l Rey d'Aragó tingué 'ls ministrers desitjats a Valencia per les festes de Nadal, de lo qual n'hi féu moltes gracies (1954-21 g.).

Sabedor que 'l seu parent, lo senyor de Cossí, té un excelent ministrer, li escriu : «*quia nos cum joculatoribus, sive ministreriis, solacium recipimus, quo ad presens rogamus vos attente ut quodam ministrerium vestrum Frelich nobis de presenti mittatis...*» (1746-1 g.), prometent al jutglar 100 florins «e puys li farem tots aventatges que fem Astrumant ministrer nostre», recomanant qu'hi vaja sol «e sens companyó alcú, com nos haiam ací prou ministrers de cornemusa, peró aport ab sila sua xalamia» (1746-1). També havía demanat temps enrera, al Duch de Berry, que li trametés «un de dos homens vostres qui juguen, segons havem entés, fort be del arpa» (1743-137).

De Barcelona estant solicita recomanació del Rey de França per a que'l Duch de Lorena, frare seu, li dexi 'ls ministrers germans Colivet y En Magnadança (1957-74 g.), sens perjudici de demanarlos directament al Duch, y de l'intervenció del Vescomte de Roda, qui 's trobava en Cort de França (1957-75).

«Com de la suficiencia e abtesa de Culinet ministrer vostre som informats, el volriem oyr; pregam vos que per amor nostra lo licenciets

Digitized by Google

quens venga servir algun temps car axí con vos volrets li darem licencia que sen torn devers vos» (1751-9 g.).

Lo prech fou escoltat, y de la vinguda de Colinet a la Cort d'Aragó, si 'l Rey quedà d'ell prendat, ell ne quedà del Rey, fins al punt que, més endevant, passada l'estada transitoria, lo notable ministrer de Xalamía palesà qu'iría volenterosament al servey del Rey Johan si sabés que, ab sa venguda, aquest hi cobrés plaher. Lo Príncep sab aquestes manifestacions, y tot seguit li tramet un cavalcador de sa casa per a innovarli que'n serà content «e que per nos serets acullit tan be o mils que ja mes no fos» (1968-28).

Sab que'l Duch de Borgonya té «un bon ministrer flamench apellat Johan dels organs», li demana, y per axò li tramet «lo feel ministrer nostre Veneguí portador de la present» (1955-68).

Havent d'ésser hoste de la Cort aragonesa lo Rey de Navarra, Johan I, qui sent com cap altre la cortesía de l'hospitalitat, se preocupa de com podrà millor aténdrel, donant disposicions y fent una munió d'encàrrechs preparatoris d'una bona rebuda y plasent estada. Sortosament per ell se li presenta ocasió de poder ofrenar al convidat egregi una exquisitesa digne de la magestat : els ministrers del Comte de Gènova 's troben accidentalment petxant terra catalana, y com no es cas de menyspreuar l'oportunitat qu'apar feta a posta, gestiona ab insistencia l'anada llur a la seva Cort, donantloshi facilitats per a qu'hi vagin sense laguiar, puix lo temps es peremptori : «E si tot cas que alcuns dells tengués bestia malalta e no pogués venir, volem que lin haiats una decontinent, per manera que hi sien dicmenge o diluns gran matí sens tota falla» (1959-154 g.).

Per los detalls que conté, es curiosa la següent lletra dirigida al seu conseller, lo Vescomte de Roda, qui era a París.

«Vezcomte : sapiats que nos hauriem gran plaher que aguessem pera serví de nostra capella, de bons xantres perque volem eus pregam que vos nos en trametats daquí vj. bons e que sien jovens e alcun dells no haien muller, mas sin hi ha alcun qui sie prevera bens plau, en los quals vj. sie tot lorde del Cant e enviats los nos tots justats ab letra e missatge vostre cert e vos podets lus dir de part nostra, que nos los

Digitized by Google

farem donar acascun per gatges, per cascun més, x. florins dor Daragó e cascun any, lo primer jorn dabril, per lur vestit, xv. florins e mes lus darem de gracia, ara quan vendran, acascun xx. florins e per vestir daquest any los dits xv. florins. E volem que aporten tot lo cant dela missa notat e un libre on haie molts motets e rondells e ballades e virelays. Però, guardat vos que non hi haia alcun qui haya servit al Duch Danjou e fets nos saber si algun dells sab desturments e dequins, com nos ne havem de moltes maneres. e en açó vos pregam vullats haver cura e diligencia, de manera que nos ne haiam bon recapte. Dada en Perpinyá, sots nostre segell secret, a xij. dies Dagost del any m.ccc.lxxix. — *Primogenitus.*» (1746-17 g.).

No podent obtenir los ministrers qu'ell cobejava, de bon grat, procurava obtenirlos de la manera que pogués, encara que fos sotstraentlos o sobornantlos, com féu ab un fadrí de la Cort del Rey Lluís de Nàpols, «qui comença be abtament de cornar xalamia e que aquí en Avinyó ha pare e mare», innova a En Pere de Berga, recomanantli que se n'enteri y que parli «ab los dits pare e mare, quel haiam, car nos li darem tals profits que sen deuran tenir per contents» (1958-20 g.).

Aytal procediment, un bon xich tèrbol, en semblants materies no ofenía l'ètica d'aquells temps, car l'Everlí, qui havía de retornar a la Cort del Rey d'Aragó, es ab lo Comte de Virtut, al qual Johan I envía un seu cavalcador ab una lletra demanantli que li vulla trametre sens falla lo ministrer. Y sabent que'l dit Comte faría molt per lo Sant Pare, gestiona qu'aquest li escrigui, y també «aquells dels Cardenals e altres que aquí sien los quals sapiats esser be amichs o familiars del dit Comte» (1958-20 g.). Rebé aquesta lletra En Pere de Berga, qui, per negocis de la Cort, era a Avinyó.

Passats dos dies, impacient, li torna a escriure, y després de parlarli de l'anada del Rey de França al Llenguadoch, segueix dient: «*Item*: sapiats ço que saber puxats de Pifet e de henequí de larpa, los quals peça ha havem trameses en françа e aximateix de nicholau dels organs e de henrich de colunya cavalcador nostre, lo qual ara novellament havem tramés al Comte de Virtut per haver Everlí...» (1958-21 g.). En Ramon Alemany de Cervelló, embaxador en la Curia Romana (Avinyó), es

Digitized by Google

manat, també, de fer que'l Sant Pare escrigui al Comte de Virtut «e hi trameta un seu *sergent* segons que ha promès e vos nos havets fet assaber que ho fará, que li deia trametre lo dit Everlí. E com sie aquí enviats lons» (1959-19).

Y ho recomana, per missatge especial, al Rey de França, y procura, ab sengles lletres, qu'influexin son cunyat l'Enrich de Bar, el Duch y la Duquessa de Turena, En Boreu de la Rivera, camarlench del Rey, y En Beguens de Villenes (1957-131). Tot ho mou y alçaprema, malgrat estar en plena lluyta ab companyes estranyes, per a que'l Comte de Virtut, qui no era altre qu'En Johan Galeaço, primer duch de Milà, nebot d'En Bernabó, senyor de Milà, y qui havía pretès mullerarse ab la Reyna de Sicilia Dòna María, dexés sortir de la presó Everlí, lo qual probablement hi era entrat mercès a una malifeta; però Johan I sentía per a los seus ministrers tanta devoció, qu'àdhuch decantava envers ells la balança de la Justicia.

Insisteix ab l'Alemany de Cervelló que faci «en tota guisa quel papa e los missatgers del Comte de Virtut escriuen al dit Comte e facen per manera que heverlí, ministrer nostre, sie deliure e que prestament nos lo haiam». Y fa qu'intervingui l'altre seu embaxador, lo bisbe d'Elna (1959-29 g.).

L'Everlí es gitat de la presó, però 'l Comte de Virtut el dóna al Duch de Turena sots la condició que'l dit Everlí li faça sagrament y homenatge de no partirse del Duch sense sa llicencia y voluntat. Ho sab el Príncep català, y mana a En Ramon Alemany procuri que'l Sant Pare escrigui al Rey de França y al Duch la conveniencia de trametre l'Everlí al Rey d'Aragó, per ésser ministrer seu : «E sobre açó tenits bones maneres e aquelles ques pertanyen, segons que de vos confiam, perque lo dit Everlí haiam» (1959-64 g.). Però l'Everlí no arribava, y l'embaxador, de manament reyal, insisteix ab lo Papa per a que torni a escriure al Rey de França y al Duch de Turena, «pera que haiam Everlí, nostre ministrer, pus es fora de la presó, o sa o malalt» (1959-76 g.), diu Johan, enfadat, al final d'una lletra hont hi parla de guerra; mésençà, y en altre final d'epístola, li diu al diplomàtich : «nos trametem Johan armer, tenor de la nostra Capella, per manás Everlí, ministrer

Digitized by Google

nostre. Perqueus manam que façats ab lo Sant Pare que scriva al Rey de França e a aquells queus será semblant, pertal que pus prestament lo puxam haver» (1959-94 g.). Ell, per la seva part, ademés dels mitjancers, també feya gestions directes en la Cort francesa, tan intenses com les qu'aquells feyen en lo Palau dels Papes.

Quan arribà a ses orelles que'l qui molt havía contribuit a deslliurar el ministrer era 'l Rey de França, aprofita l'avinentesa de donarli gracies, per a reclamarlo, y li tramet una lletra dientli, després de les salutacions de rúbrica : «Molt car frare : entés havem que vos havets fet deliurar de la presó Everlí, ministrer nostre. E com nos cobejem haver aquell, pregam vos afectuosament quell nos vullats trametre de continent ab lo feel tenor de la nostra Capella, Johan armer...» (1959-74 g.). Lo mateix escriu y recomana al Duch de Lorena a Enrich de Bar a Bureau de la Rivera y a Begues de Vilene.

Però res reexía : ni 'ls prechs, ni l'influencia, ni les lletres efusives, ni les conminatories, ni els missatgers diligents, ni 'ls diplomàtichs destres : tot era debades. L'Everlí quedava de part d'allà, y la seva xalamía no's dexava sentir en los tinells de la Cort aragonesa. Y 'l Rey se neguitejava, y 'n sentía enyorança, y, a ben segur, que més li hauría plagut rebre d'Avinyó l'ardit de la sua tornada que la nova de la concessió per l'Apostoli d'una mitra solicitada per a un íntim familiar.

En mig de tot, may se trencà la cortesía. Lo Rey de França, si en aquest fet de l'Everlí no actuà, tampoch tingué cap paraula dolenta. Solicitada sa intervenció, respongué «fort graciosament, que en bona fe, si Everlí e sos companyons fossen axí ministrers seus, com de son frare lo Duch de Lorena, ell los nos trametera, encara que fossen daur o de perles», repeteix Johan, potser creyent en aquesta diplomacia de galanía (1958-134 g.).

L'elogi que de bell entuvi féu d'aquest ministrer a En Pere de Berga, qu'es qui li procurà sa conexença, justifica la recança que sentía per la seva ausencia : «fem vos saber que ací es Everlí ab ses dos companyons e havem los retinguts en nostre servey, car verament trobam que vos deits ver daçó quens haviets escrit de lur abtesa, especialment del dit Everlí e encara molt mes avant» (1954-141).

Digitized by Google

Aquesta abtesa d'Everlí la té en tant predicament, que li serveix per a comparar la dels altres ministrers. Encara l'enyorat ministrer no era de retorn, que'l Rey escriu al Comte de Foix : «Everlí encara no es vengut, mas havemhi tramés e deu esser ab nos a Cinquagesma; de present que Verelin e Johan de besés vostres ministrers, hic sien estats, e lo dit Everlin sia vengut a nos, vos enviarem ell a blasoch axí com demanats. No res menys car cosí, nos havem tramés en alemanya per dues xalamies qui son : la una, axí bon ministrer com Everlin e laltre molt millor, segons comuna relació daquells quils han hoyts, se semblantment con los haiam hauds los vos enviarem, perçó quels ojats, car fort son loats de gran abtesa sobre tots los altres...» (1958-8 g.).

Semblant concepte enlayrat el palesa en altra lletra al mateix Comte : «Nos haviem enviat Conches ministrer nostre en Alemanya e ans amenat un ministrer jove qui corna fort, prop la guisa de Everlí.» «E axí mateix hi haviem enviat Blasoff e ans scrit que será ab nos asant Johan e que amena dos ministrers e que un es millor que Everlí e perque enviats nos Johan de Besés e Maestre Johan dels coltells perçó que ojan los dits ministrers e queus en façan relació» (1961-8 g.).

* * *

A la generositat aliena hi corresponía ab lliberalitat, no era gasiu en les tornes. Si ell tenía bons solistes, volía que'ls altres ne participessin. «Stromann ministrer nostre — diu al Comte de Flandres — lo qual nos habe e leyalment servits, vos pregants, car cosí, quel haiats per recomanat, el perseguescats de vostra favor» (1656-135). Y lo que feya ab lo Comte de Flandres ho feya ab lo Comte de Foix, y ab los seus parents de França y de Castella, y sempre la tramesa anava precedida del elogi del nostre Príncep, plaventli que'ls seus ministrers y jutglars ensenyessin els d'altres Corts, y perxò escriu al seu germà, l'Infant Martí : «nos vos trametem lo vostre Ministrer Jacomín, lo qual ha be continuat ací e ha apreses coses de aquests altres ministrers. E siats cert que ell es bo e apte : e axí nol pertenats de vos per res. E fets li be perque ell vos puxa ben servir» (1959-158).

Digitized by Google

L'egoisme del Art no 'l sent : vol que tothom fruexi ab lo qu'ell frueix; perçò anant los seus ministrers al Marquès de Villena per a les noces del seu fill, de passada ensenyen als ministrers del marquès cançons novelles que poch feya havien portades de les escoles : «Cosí car : los nostres ministrers han mostrades de nostre manament sis cançons novelles als vostres. E quan los dits nostres ministrers, qui van ara a les escoles, seran tornats, vos nos enviats los vostres, nos los enfarem moltes mostrar dels nostres esturments. Car cosí : vos trametem per los dits vostres ministrers, dues xalamies, dues cornamuses, una museta gran e altra poca, una xalamía poca e una Bombarda» (1744-128 g.). Altra vegada li fa saber que com li vinguin sovint molts ministrers y de bons, si 'n vol «nos escriscats ens enviets j. home vostre quins sapia dir quants» (1757-78 g.).

De vegades, si tramet per temporada 'ls seus ministrers a altra Cort, y li retarden la tornada llur, los reclama : «*otrossi caro tio vos rogamos que nos embiedes Pedro de Bar e Johan dela harpa su ffillo, los quals havemos menester a nuestro servicio*», diu al Rey de Navarra desde Vich, solicitant el retorn dels ministrers compatricis de la sua muller (1771-62).

Entercedeix ab els ministrers Begue y son frare, qui són arribats de Flandres, y 's troben a Perpinyà, per a que servexin el Rey de Castella, y ells li otorguen volenters (1658-41).

Axí com no volguent que l'Infant Martí 's quedés orfe de ministrers, quan los trameté a Castella s'aprofita de trobarsen a la seva Cort tres del Príncep d'Orange, abtes y bons, y 'ls hi contracta ab la condició de vestirlos y provehirlos a ells y les besties llurs. En cas que no 'ls retinga, espera que'ls tindrà per recomanats y 'ls farà bon acullíment «e per honor nostra e vostra, los deieu be acullir» (1658-75 g.). Igualment li recomanà uns trompadors del Rey de França, «los millors e los pus abtes de lur ofici que adés se poguessen trobar» (1746-57).

Proporciona uns ministrers al Comte d'Urgell, y vol saber si se'ls queda o no, «car si nols vol, donar los hem comiat que sen vagen, car los nostres ministrers son ja a Montpesler e seran ací dins dos o tres jorns» (1655-126).

En altra ocasió segueix el mateix procediment de proporcionar al

Digitized by Google

Comte d'Urgell, a l'arribada dels seus ministrers efectius, los que interinament els havien substituits, y qu'automàticament terminaren llur missió. Vègis lo qu'escriu al seu uxer, En Johan Janer : « ... Los ministrers qui ara son ací ab nos, pus nols vol linfant, digats an Foix e an Ribelles que si lo Comte Durgell los vol que la j. dells vingue ací per finar ab ells, car ells, sinó troben en aquesta terra maestre, volen sen anar a París ason Maestre lo Germá del papa qui es la; e demanen nos tot dia licencia que sen puxen anar e nos retenimlos tro que hajam resposta de vos, si lo dit Compte los volrá; e axí sabets sils vol lo dit Comte, sino darlos hem comiat, car los nostres ministrers venen e deuen esser tot dia ab nos» (1743-181). En Janer ne parla ab lo Comte, y per a decidir el seu parent lo Primogènit, li afalaga la vanitat ab altra lletra al uxer per a ésser llegida al Comte : « ... E plau nos con dels ministrers havets parlat ab lo Comte Durgell, mas dehitsli de part nostra que anos plaurá molt que ell hage aytals ministrers, cor verament los millors son de tota espanya aprés dels nostres e que els si aturaran volenters, cor diuen que fama ha en françа ques asalte molt de bons ministrers; e axí, sils vol, que ich trametе encontinent j. seu escuder quels sen men, cor ells, qui saben quels nostres tornen e que son prop, volen prestament saber que faran...» (1743-184 g.).

Si solicitant servirlo se n'hi presentaven, car eren molts los qu'hi acudien atrets per la nomenada de la seva afició, y no 'ls podía admetre per tenirne abastament, els recomanava a altres senyors : «Nos, axí com sabets — diu a En Pericó Çacosta, desde Perpinyà — havem assats ministrers e dels bons del mon. E com de present nos nage vengut un, apellat Angelí lo lonch, qui es dels bons de tota França de tocar cornamusa e que sab axí meteix tocar guitarra, al qual nos havem parlat e fet parlar que atur ab nostre car frare»; acaba pregantli ho digui al Infant Martí, y que li escriga la resposta que faci (1657-82).

¿Sería aquest Angelí, l'Angelí 'l gran qui tenía per companyó a Montpeller En Poncet, també ministrer de cornamusa, y del qual parla 'l Primogènit a En Bugarra? (1665-123.)

Aprofitant l'ocasió de sojornar a Sicilia l'Infant Martí, li prega envihi «per lo primer vexell segur qui aencá venga, tres o quatre fadrins

Digitized by Google

daquexa terra ben cantants e sonants estruments, los quals volem trametre a nostre car frare lo Duch de Berri, quils nos ha trameses ademanar» (1963-145 g.).

No 's resigna a romandre un temps determinat sense un bon solista, car quan Stromann, disgustat, li pren comiat per a anarsen en Flandres, ell escriu a Johan Janer : «e com nos no estiguessem be sens alcun ministrer de xalamia e aadés sie lo plus plasent so, y verçosament puxam haver Jacomí, ministrer de nostre car frare linfant, qui ha muller en Gerona. perçó volem ... que quant siats a Gerona ffaçats sercar lo dit Jacomí ... e no tingués escusa per linfant, com nos lo escusarem be ab ell», y si no hi vol anar, que'l batlle lo prena y ben guardat li trameti, y si es anat a Barcelona ab l'Infant, que tan bon punt En Janer sia a Barcelona, que li demani (1746-9 g.). Escrivía aquesta lletra el día «iiij. Dagost a ij hores del alerotge» del any 1379; l'endemà, el jutglar s'arrepenteix, y lo Primogènit escriu a En Janer que no faci res de lo dit, «com lo dit Stroman sia tornat anos e vulla esser en nostre serví e fer ço que nos manem» (1746-13 g.).

* * *

Per a los dies de colre ordinaris y les grans festivitats eren més indispensables els ministrers y xantres, puig eren més solemnes els actes religiosos : perçò, vol que de Barcelona vagin a Vich, «e que per res no hagen rahó daturar» (1659-52); perçò, havent deliberat de tenir festes de Nadal a Gerona, hi vol tota la Capella qui era a Barcelona y les robes dels xantres (1665-74), com també demana qu'hi vagi 'l seu confessor, fra Francesch Rafart (1665-74 g.).

Aytal costum del Primogènit avalora més la concessió feta al seu germà, qui, tenint un nombre de cantayres inferior en quantitat als del herèu, per a celebrar la diada del seu sant a Barcelona, els hi demana, y Johan li contesta desde Sant Feliu de Llobregat «Jatsía que los digmenges e totes les festes, nos vullam haver a nostre ofici los xantres, peró per contemplació vostra, anos plau e volem que digmenge primer vinent los dits xantres romanguen aquí e facen lo ofici la on vos ordonarets»

Digitized by Google

(1746-119 g.). *Romanguen aquí* : lo que vol dir que residint la Cort vora ciutat, la Capella romanía a Barcelona, y per les festes anava y tornava. Ara, si la distancia era més llarga, se'ls emportava, fins el punt que, en un viatge a Vich, havent manat qu'anessin ab ell, En Johan Armer, xantre bordoner de la sua Capella, y Conxe, ministrer, desobeiren ses ordres quedantse a Barcelona, y llavors, lo Primogènit manà qu'encontinent hi vagin, y si no ho fan de grat, que'l veguer els prenga, y presos els hi trameta (1671-39).

Si entre 'ls ministrers se subseguexen paraules d'ira o de rencor per enveges o incompatibilitat de caràcter, tement qu'alcun d'ells, sense permís, se'n vagi a les parts de França, mana al seus oficials que, per los Comtats de Rosselló y Cerdanya, no'ls dexin passar «sens nostre salut conduyt e letra special, de nostra propia ma subsignada, la data de la qual sie feta aprés de la data present e no abans» (1738-76 g.).

Les enveges y rivalitats entre ells no existien sols en los de la matexa casada; també 's manifestaven, y potser ab més virulencia, entre'ls de Corts diferents, com succehí ab mestre Pere, de la Cort aragonesa, y Monicot, de la Cort castellana. Per a una festa celebradora a Castella lo Primogènit d'Aragó hi volía trametre mestre Pere, molt desitjat per lo Rey Henrich (29 de setembre de 1379), y uns ministrers. Aquests hi anaren, però no axí mestre Pere, qui s'hi resistí perque Monicot, jutglar del Rey castellà, «lavie menaçat e dit que si entrave en Castella que ell loy farie pecejar» (1658-21).

Se doblega a les exigencies llurs quan algun d'ells, portant a l'exageració son amor propi, o millor dit, son orgull, promet d'aturar en servey del Príncep «tos temps, ab condició emperó, que xalamia alcuna no toch ab ell, car non soferria per res» (1744-107). Semblant exigencia d'artista soberch obligà que'l Primogènit digués al seu germà, «que Jacomí, ministrer nostre, qui toque xalamia, lo qual nos havem mullerat a Gerona e loqual en veritat, axí com vos meteix sabets, es abte e bo e ben suficient, aturarie debades ab nos e per tal havem pensat que romandrá be ab nos, la qual cosa plau a ell, molt majorment com nos lajam mullerat segons que dit es. Perqueus pregam, frare car, afectuosament quel reebats de casa vostra e quel perseguescats de vostra especial favor

Digitized by Google

per amor nostra, car plaer agradable nos en farets e molt gran que de res a adés major, fer nol nos poriets, cor lajam, axí com dit es, mullerat en aquesta terra. E Gerardí vostre, qui toque xalamia, porá tocar la viola ab Johaní dela Arpa. E axí hajam daçó encontinent vostra resposta car, habuda aquella, nos vos trametrem los dits jacomí e Tibaut e Johaní dela Arpa» (íd., íd.).

La resposta solicitada devía ésser afirmativa quan, passada una setmana, compleix la promesa : «Nos vos trametem Johaní dela arpa ensemps ab Tibaut Ministrer vostre, significantvos quel dit Johaní tocant larpa e Gerardí vostre la viola, ensemps sen concordaran be sens tot dubte. E pregam vos, frare car, que nous torn a enuig con havem tant lo dit Tibaut retengut» (1744-112).

Res lo distreya de la seva afició : S'ajustaven per a entrar en Rosselló lo Comte d'Armagnach y Bernat d'Armagnach, el senyor de l'Esparia y altres capdills ab gran multitut de gents d'armes, y ell, veyent lo perill, escriu a sa muller, la Reyna, qui prenía banys al Voló, que se'n partexi, «car mes val queus banyets a Caules de Malavella o a Caules de Montbuy»; «e no romangats dia ni hora» (1958-81). Donchs bé; aytal preocupació no 'l privà d'enviar a cercar un nomenat Uguets, ministrer austríach, axí bo o millor qu'Everlí. Dit Huguets sortí de Viena vers la Cort aragonesa ab un seu companyó, sonador de bombarda, y 'l Rey Johan s'apressa a avisar a En Ramon Alemany de Cervelló que, al passar los ministrers per Avinyó, procuri sentirlos, y que, per corrèu cuytat, li faci saber si l'Uguet es tan abte com diuhen : «E per tal que vinga pus segur, fets que un dels cavalcadors del Sant Pare acompany ell e son companyó fins a Salses, o si lo camí per terra era perillós (per motiu de les gents d'armes enemigues) que sen venga per mar». Ell lo que desitja es haverlo «prestament quen aqui sia» (1858-94 g.).

Un dels seus predilectes fou 'l francès Jacomí, cornamusayre del Infant Don Martí, a qui 'l demana per a acompanyar Midach, Rey dels ministrers, lo qual, al arribar a la Cort, no ha amenat ab ell cap companyó (1657-2 g.). Li torna a demanar quan els seus ministrers no eren arribats de les escoles : «e com de present no haiam ministrers quens servesquen de lur art, sinó aquells de nostra cara companyona

Digitized by Google

la Duquessa, qui no saben res del mester novell, Perçó frare car vos pregam quens trametats lo vostre ministrer Jacomí, qui solie esser nostre, car tantost que haia ab nos estat alcun petit temps, dins lo qual puxa haver mostrades tres o quatre coses novelles als dits ministrers de la Duquessa, nos lous remetrem sens tot dupte. Si empro car frare tots los vostres tres ministrers nos volets trametre mes nos plauria» (1745-134).

Li procura muller a Gerona, potser ab l'intenció d'afermarlo més a la terra, y com que ab los tres sous diaris que li dóna l'Infant Martí no pot bé viure, y «es fort avançat de sonar entant que, aprés Estrumant, noych ha ministrer pera ell», solicita del seu germà li faci compte de quatre sous cascun dia per a que no cerqui «altre maior profit seu o tornarsen a nos, qui als ministrers de la Duquessa nostra muller, que Deus haia (Matha d'Armagnach). Donam quaern sou cascun jorn» (1657-54), y quan Jacomí s'entorna al Infant, hi va recomanat per lo Duch, «axí com aquell que ho mereix, queli atenats e li façats cada terça ço que promés li havets davant nos» (1658-10 g.).

La recomanació fou debades, perque, transcorregut poch temps, el ministrer retornà a la Cort del Primogènit, portantli greuge que'l tresorer del Infant no'l pagava com devía y que se'n volía tornar a França. El Primogènit procurà convèncel, y haventlo mullerat en la terra, per a evitar la «minva sis nanás, haventlo retingut de nostre hostal». En substitució d'ell, escriu al seu germà que, sabent qu'a Avinyó ha un fort covinent ministrer de xalamía, apellat Guillermí, «qui fou laltre jorn ací e lo qual nos havem vist cornar, el vos dam per abte e per suficient en tota part e nos qui len havem ja parlat sapiam queus servirá ab semblants gatges daquells que donats a Tibaut ministrer vostre» (1656-26).

Vègis l'elogi que'n fa d'En Jacomí en aquest fragment de lletra: «... E sapiats que nos fem cornar a Jacomí ala manera de sist e trobam hi tan gran plaer, que no trobam jamés en ministrer que nos haguesem; e j. arau del Duch de Barbant es vengut ara anos e que es passat per lo Comte de Foix e ha vist aloquí cornar davant lo dit Comte. E nos fem cornar Jacomí a mester ala manera de sist e nos demanam li qual tenie per mills cornant aloquí o a Jacomí e ell vas dir que, per la

Digitized by Google

sua fe, en alamanya pararien mes lo cornar de Jacomí que de aloquí e que si lo dit Jacomí vivia, serie uns dels loauts ministrés del mon e que jamés no ve ministrer que axí resemblás al cornar de Sist com lo dit Jacomí. Axí com Jacomí se mena per manera, que mentre que vischa nos partirá de nos; e axí matex ha presa la manera de flandres, axí que ell corna adés de la una, adés de la altra, daquella en que nos trobam major plaer...»

Aquest Jacomí no s'ha de confondre ab altre d'igual nom que de temps tenía lo Primogènit, y que quan arribaren los set xantres vinguts d'Avinyó li donà comiat junt ab altres, per haver resolt tenir a son servey solament quatre ministrers y l'arper. Però 'l Primogènit, tenint conciencia d'aquest Jacomí, al qui havía mullerat En Johan Janer, fa de manera qu'entri al servey del seu germà, «ab semblants gatges del altre Jacomí» (lo qual llavors encara estava ab l'Infant). Es tant l'interès qu'hi porta, qu'en una cèdula interclosa insisteix, enviant a dir al seu germà que de no quedarsel «per lo desplaer quens enveriem, no soferiem que faes (l'Infant) lo viatge de Sicilia. E trametetnos a dir com vos naurá respost e naurets finat» (1658-25).

Contemporani d'En Jacomí elogiat, y tan estimat com ell, fou En Frelí, al qual cobeja, recomanant a En Pere de Planella, qui es a París tractant lo matrimoni del Primogènit ab Na Violant de Bar, que gestioni l'anada a la Cort d'Aragó d'En Frelí, ab l'altre ministrer Johan del Baci, advertint al primer que no porti cornamusa, car a la Cort hi ha En Coltre, qui era companyó. En la matexa lletra ordena qu'a tot lo que faci obrar a París hi posin l'inicial Y (Yolanda), com ell fa fer en tots los arneses de part deçà, y l'acaba reiterant la gestió de l'anada d'En Frelí (1658-26 g.). Mes endevant, li torna escriure «que en totes guises fets que nos lo haiam e decontinent fets lo partir per venir a nos» (1658-32 g.); y encarrega al esmentat mercader català de Montpeller En Pere de Bugarra que, havent d'anar a Perpinyà lo ministrer Frelí, quan aquest arribi a Montpeller li faci saber per correu cuytat; de passada li mana comprar sivelles d'argent (1658-26 g.). Després escriu un altra lletra al mateix mercader : « ... E noresmenys que si Frelí o Janí del Bací, qui deuen a nos venir, eren aquí ateses, la qual cosa volem

Digitized by Google

que tengats e façats tenir aprés per los hostals, nos ho notificats per correu cuytat lo qual puxe esser a nos un dia euans que ells» (1658-43). Passa dies sense saberne res, se neguiteja, dubta d'obtenirlo, y pregunta a En Planella «sil porem haver, car fort lo volriem si fer se pot» (1658-81). Per últim, arriba 'l desitjat Frelí, ingressant en la Cort del Primogènit.

Ja a son servey, li dóna permís per a que vagi a perfeccionarse a les escoles, y essent allí, no vol retornar, segons el ministrer Croque, qui axí escriu al Primogènit desde Bourges. S'esvera 'l Príncep y 's meravella, y no pot creure qu'axí sia, volguent qu'En Martí d'Alcolea, qui es a París, l'en certifiqui del fet, y si es veritat, indagui la rahó (1663-109). Se degué saber que's trobava en casa del Comte de Coussi, y 's feren gestions, les qual donaren resultat, puix lo Primogènit escriu al dit Comte : «vos regratciam fort la tramesa que vos nos havets feta de Frelí lo ministrer e encara molt pus fort ço que dehits que a altre senyor del mon no lenviarets axí tost, de tan bona volentat com a nos» (1663-140 g.).

Reincorporat Frelí a la Cambra filharmònica, complí bé y lleyalment son ofici, com si res hagués succehit; tant es axí, que quan calgué trametre ministrers al Rey de Castella, formà part de l'expedició ab En Pifet, En Locino y N'Huleguí, tots estrangers, qual expedició portava una lletra de creença del Primogènit per a que'ls justicies de Terol, Daroca y Calatayud els atenguessin : «*como no sepan los caminos nin demandar las cosas que los fazen menester. Queremos e vos mandamos destreytament que aquell de vosotros que de aquesto requerido será, liure a los ditos ministreros un hombre que sepa los caminos por los quales los convendrá ir ençá el dito Rey e los drece en lo que pueda*» (1666-71).

L'anada a Castella tenía lloch en setembre del any 1382, y en febrer de 1383 los envía a les escoles, y ordena «que sa muller de Frelí, qui com creem que sabets es un dels pus principals dells, estia en aqueix palau nou en que nostra cara filla la Infanta Dona Johana está. Perque volem eus manam espressament e de certa sciencia nostra que assignets e façats liurar una cambra a ella covinent» (1667-107 g.). Y la muller de Frelí, com les mullers dels demés ministrers, quan aquests eren a les escoles, cobrava la respectiva pensió (1743-177 g. y 181).

Digitized by Google

Aquestes atencions y delicadeses les tenía Johan I ab els seus ministrers y ab els ministrers dels altres : ne tenía prou en que fossin ministrers y xantres. Mes qu'als homens, era una devoció al Art que conresaven. Perçó quan arriben a Barcelona 'ls mestres Simon y Johan, ministrers predilectes del Rey de França, mana que'ls acompanyin «axí a anar davant lo senyor Rey e la senyora Reyna, com en mostrarlos la Ciutat e que en altra manera los façats bon aculliment, els endressets en lurs afers. E noresmenys que per vostres letres nos certifiquets del aculliment quels será fet per cascú e de la cara quells ne faran» (1657-45).

Empestada Valencia, vol que Johaní, companyó d'En Johan lo Gormandell, vagi ab ell a Gerona, «car los sturments dargent son ja acabats e sos companyons los cornen ja». Però en la matexa lletra, ademés de recomanar al uxer En Pere d'Artés, que li envihi les arpes, els rabins y els lahuts, també li fa avinent la conveniencia que la muller d'En Johaní, per la mortandat qu'hi ha a Valencia, fòra son marit, se'n vagi lla hont irà la muller de N'Artés (1744-41).

Suplica al Apostoli «li placia reservar dos beneficis en cascun bisbat de sa senyoria, dels quals axí com vaguen o vagaran sia proveyt als dits xantres perçó ques alegren del servey que fan al dit senyor e mils puxen continuar aquell» (1958-168).

Y 'ls fa presents de pecuria ab motiu de festivitats religioses, y quan l'esdeveniment d'acontexements profans, y 'ls regala roba y objectes del seu ús.

Els ministrers no actuàven solament dintre les sales dels Palaus, a vegades exien a rebre llur senyor quan aquest entrava en qualque poblat : «e fets nos exir al camí pifet e setsan vostres ministrers», escriu a la Reyna 'l Rey Johan (19 de novembre de 1391, f. 5); y quan entraven gents d'armes justades en so de pau, per les viles y ciutats, els ministrers anaven devant cornant llurs instruments; però, com llavors ja no feyen un servey particular al Príncep, sinó que'l feyen al Reyalme, vol el Primogènit que'ls paguin els diputats, y, ab aytal motiu, escriu a En Johan Janer, desde Sant Matheu : «fets ab los deputats queus donen sou per als ministrés, qui son com sabets tres, acascun per dia

Digitized by Google

sis sous a dos meses, com abenditxo nostre trompeta se donen sis sous per dia, als dits dos meses, del sou de Chatalunya; e sis dehia que sou nos acustuma de donar a ministrés, replicatlos que en França sendona e que jamés en esta terra no hac tals ministrés e cumplen molt a la gent darmes» (1742-4 g. y 10).

L'habillament dels ministrers constituía per a Johan una constant preocupació. La roba usual era 'l drap blau de Perpinyà y calces de drap vermell de Malines de grana (1742-15 g.) (1739-147 g.). A l'hivernada, lo trajo era meytat vermell y meytat blau uns anys (1744-68 g.); altres, blau y vert o burell y vert el dels ministrers, y de drap blau 'l dels xantres, y, avegades, vert (1660-10 y 24 g.). Quan lo ministrer es novell en la sua casa, fa comprar l'estofa sens tota triga : «una peça d'atzeytoni verd que havem necessaria pera un ministrer Dalamanya dels bons del mon, quins es ara vengut» (1657-73 g.).

El nou ministrer era *dels bons del món*. Es de notar, y es al ensemps natural, que sentint admiració per a tots los ministrers, los seus ocupessin un lloch privilegiat. «De trametrens ministrer darpa no volem queus curets, car nos navem ja un que es certament lo mellor del mon», observa a En Pere de Berga, qui es a Avinyó (1745-93). Y ja havèm vist com, recomanant un ministrer al Comte d'Urgell, li diu que «son los millors despanya aprés dels nostres» (1743-184 g.), y a En Pericó Çacosta, que té «assats ministrers e dels bons del mon» (1657-82). Y ofereix al seu germà N'Angelí lo lonch, qui es un ministrer «dels bons de tota françа de tocar cornamusa e qui sab axí mateix tocar guitarra» (1657-82).

Usen xapells y senyals esmaltades sobre argent (1657-38 g.), y En Duran, argenter, es pregat d'anar a Vich al Príncep per a aportarli les dues mostres qu'ha fetes fer «dels esmalts de nostres ministrés, car ací es ja largent quey ja mester. E sil dit en Duran pot venir, sinó amenats son gendre» (1659-88). Abans ja ho havía encarregat en altres dues lletres (1657-38 g. y 46 g.).

Per lo que toca a llurs messions, abans de dèurels les mesades o les terces, car cobraven per terces, prefería endeutarse ab altres : «con el Pere dez caus nos hage profert de prestar los ccclx. florins dels mi-

Digitized by Google

nistrers, volem eus manam façats ab ell quels nos trameta per son fill o per en Jacme de termens lo dit dia de demá» (1659-125 g.). Aquesta lletra dirigida a En Johan Janer, l'endemà fou seguida d'altra, en la qual se condolía de no haver rebuda la quantitat de florins, manantli digui al dit Pere «quels nos trameta vuy en aquest jorn ans de sopar o que en altra guisa sia ell cert que no antariem res en sos afers. Encás emperó quels nos trameta, nos len enviarem aytal cautela con ne vulla, per aquell quels adurá» (1659-130). S'ha d'advertir que'l Primogènit sojornava a Sant Feliu de Llobregat, y En Johan Janer y En Pere Descaus a Barcelona.

En altre moment d'estretor mana al juheu Aleatzar Galluf que, mitjançant les cauteles que cregui convenients, faci les quitacions d'En Jacomí y En Tomasí, ministrers, y la del tragitador Mathieu (1666-94 g.).

Ultra 'ls ministrers, xantres, jutglars y jutglaresses com Caterina, «jutglaressa de casa nostra» (1959-166), qui probablement tenía més punts de contacte ab Dolta de Troyes que ab María de França, y àdhuch tragitadors, qui formaven part del servey permanent, hi havien els ocells de pas, els anants y vinents, segons havèm vist ab ministrers, y com la cantadora filla del Ducat de Bar, nomenada *Argentina*, que Johan I tramet a la seva germana la Reyna de Castella (1660-71); com la muller d'Alfuley y la seva mare y les més abtes mores jutglaresses de Valencia, a les quals, per a oirles sonar y vèureles jugar, mana 'l Príncep qu'hi vagin «ab lurs struments e jochs» y que's provehexin de tot lo necessari a llur messió (1958-22); y després d'haverse deportat dexa que s'entornin a llurs cases, pagant «ço que raonable sia per lur tornada» (1958-25).

Tot lo que, en materia d'espectacles y belles arts, feya les delicies dels grans senyors, passava per lo payral d'Aragó, essentne amparador, protector y propulsor pròdich y munificent l'Aymador de la gentilesa, Mecenes en el qui tota manifestació d'Art trobava aculliment, auxili generós les iniciacions del artista neòfit, l'elogi a cor obert y remuneració condigna l'artista consagrat.

En la sua casa hi trobaven estada plasent, per lo sol fet de llurs oficis, els cornamusayres, xalamiers, trompadors, trompetes, tabalers,

Digitized by Google

tocadors d'instruments de boca y de ploma, lo qui canta de gesta y 'l parell qui tencen y 'ls qui ballen la dança dels esperons y àdhuch els equilibristes, els tragitadors, els dormidors, y 'ls qui fan jochs de traça ab espases y ganivets, y 'ls folls qui diuen estribots y facecies, y 'ls jutglars y jutglaresses cristians y moros per a fer solàs y deport.

Semblant exhuberança y esplendidesa, justificant la dita del Cèsar romà, se reflectía intensament y continua en la vida de la Cort que tingué renom, entre sos contemporanis, de fastuosa y sibarita, ja que als cortisans quasi no'ls quedava lleure per a parlar de bregues ni de guerres, les quals ocupaven un lloch secundari, y 'l dringar dels esperons y 'ls colps dels regatons d'escona y llança «al batre sobre 'l trespol seren substituits per les veus dels xantres cristians y alarbs qui galejaven rondells y virolays, romans èpichs y llegendes, y per lo cornar dels ministrers, qui, ab sos bordons y cornamuses y orguens y xalamies, entonaven motets y ballades fent la delectació dels palacians cobejadors de festes qu'entumien llurs membres y ubricaven llurs cervells. El ferre y 'l cuyr s'eren tornats draps de paratge adornats ab albes pells d'armini; el burell y la llana són esdevinguts estofes d'Alexandría atapehídes d'or de Xipre y de seda pels brodadors de Brabant. Els poms y creuers de les espases y dagues, com que poch s'engrapen, per a que no's rovellin els dauren, axí com los pavesos y cervelleres, si no es per bornar, romanen arreconats enyorant braços y testes que'ls sostinguen».*

Açò no vol dir que desiara lo Primogènit no palesès sos desitjos de guerrejar, com n'es una prova la lletra hont lo seu pare 's manifesta satisfet y cofoy del esperit guerrer del herèu, dihentli : «loam molt vostra entenció qui es axí alta e bona com se pertany, don donats a conexer que sots fill de Rey e qui en los grans fets volets resemblar los predecessors nostres e vostres e per aquesta rahó sots digne de Regnar aprés nos» (A-XIX).

Aquestes cobejances no sovintejaven, y quants més anys tenía, menys, y la majoría de vegades no devien ésser sinceres. Pot dirse qu'en temps de Johan I, seguint el consell ciceronià, les armes han fet

* Joseph M.ª Roca, *Disc. Jochs florals de Lleyda.*

Digitized by Google

pas a les gramalles, y 'l llor triomfal a l'eloqüencia : perçò, enfront d'En Bernat Metge y En Pere d'Artés y En Canals y l'Eximeniç, queden esblaymades les figures de N'Arnau de Cervelló y En Bernardí de Cabrera, N'Huch de Pallars y En Dalmau de Rocabertí. Lo majordom Vilaregut, llegint sa traducció de les tragedies de Sèneca, causava més sensació qu'un missatger de Cerdenya innovant els avalots d'aquella illa : un sirventés novell s'escoltava ab molta més delectació qu'una pragmàtica, y l'arribada d'un ministrer d'Alemanya era més sorollosa que la d'un llegat d'Avinyó. Constituía un gran acontexement la troballa d'un llibre estrany, y 'l Príncep, a qui no li es llegut redimir captius de guerra, se dóna per satisfet quan, a barates de vintycinch florins, pot rembre un tractat d'En Valeri Màxim (1974-27 g.).

Les dames, influídes directament per la moda francesa, vestien luxosament riques estofes, abrigantse ab preuades pells, y s'agensaven ab xapellets y afiblays, anells y orelleres y altres joyells, en los quals s'hi acoblaven els balaitxs y diamants, sàfirs y perles, meragdes y altres pedres precioses aplicades ab art delicadíssim, del qual, malgrat la seva valor, n'eren l'adjutori modest o senzilles colaboradores. El seguit intercambi ab París facilitava la renovació constant, y 'ls exemples de Matha y sobretot de Violant eren el perennal estímul, que, estenentse a tots els estaments, obligà la promulgació de lleys sunctuaries.

Com les nostres contemporanies, aquelles dames migevals dissimulaven la frescor de la sua pell ab la ficció del maquillatge : Ramon de Perellós troba, en lo quart camp del Purgatori de Sant Patrici, a sa neboda Na Dolça de Carles, qui sofría pena «per les pinctures e enbalanquiments que avia feytz en sa cara quan vivia», y 'l Vescomte de Roda fou un dels familiars més íntims de Johan I, y per los seus viatges a França, y per ser home de món, probablement uns dels importadors més escients de les modes qui regnaven en la Cort dels Valois.

Y, ab tot en aquell ambient de festa y d'art y galanía, en aquell món selecte qui no era pas d'esclaus de gleva, hont l'ofici de bastaxar no hi era conegut, s'hi respiraven a ple pulmó les supersticions d'època, y 'l proverbi migeval «*Sudus fortunae variatur in ordine lunae*» regnava en mestre, y seguien lo consell provençal «si aves enfan que non vuelha

Digitized by Google

tetar la bayla, pren iij. fuelhas dolivier e scrives desus : *Benedictum sit nomen Domini nostri Jesu Christi. Amen.* Et escrives lo nom de la bayla e de lenfan e la bayla ho monge.» Y, a més d'axò, molts devien portar ab ells «los lxxij. noms de nostre senhor dieus Jhem Christ (en diverses llengües) trobat escrig per salut de tost fizels crestians car tost homs ho tota femna que los porta sobre si escript, degun mal enemic non li pot dan tener, ni pot perir en aygua ni en fuxe, ni en batalha per sos enemix non pot esser mort, ni fouze (llamps) ni tempesta non li pot dan tener. Et si dona preus trazia mal de son enfantament e som desobre lo li metie, tantost delieurarie am la volontat de Dieu.» (Biblioteca Laurentina de Florencia, ms. *Libri* 105.)

Però açò de les supersticions es lo que veurèm en lo capítol següent, ara que tenim conegut l'home, o sia 'l terreny hont aquelles han de germinar y florir.

Digitized by Google

Digitized by Google

JOHAN I Y LES SUPERSTICIONS

Les supersticions populars, les falses creencies, obehint la lley de la continuitat històrica y adaptades al ambient d'aquella generació, guspirejaven desiara en ses modalitats diverses, sense distingir d'estaments, professions, ni gerarquíes, car no eren pas patrimoni exclusiu del *vulgum pecus*, ni de cap terra determinada.

L'antiguitat clàssica creya en aquells sers qui, semblant sàtirs, habitaven les illes del Atlàntich, de que'ns parla Pausanias, fense ressò d'un navegant; creya, segons Plini, en els sorolls y 'ls fochs fantàstichs de les muntanyes del Atlas y en els vapors del avern o respirall del Infern en la Frigia, qui mataven animals y homens, excepció feta dels eunuchs. Y creyen en el serpent qui engendrà Scipió, la lloba de Ròmul y Remus, l'Egeria de Numa, l'Aruspicina, el *Fatum*. No dubtaven dels oracles grechs, dels exorcistes ab l'evocació dels morts, de les profecíes dels llibres sybilins y de la divinació etrusca. Eren articles de fe 'ls auguris d'August quan, al matí, al calçarse, s'equivocava de peu, y quan la rosada 'l mullava al comencar un viatge llarch; y axí mateix ho eren los pressagis de sa grandesa futura, de ses victories, de sa mort, com la general convicció de que dexaren de croar les granotes de la masía imperial desde qu'ell, petitet, les imposà silenci.

Si axò passava ab August, no es estrany, donchs, que Quintilià, el gran pedagoch, no dubti de la predicció del pervindre mitjançant oracles y signes; que'ls Plini, vell y jove, y Suetoni y Galien y Dion Cassius donguin acullíment als somnis y pressagis, y qu'Elien cregui de certa ciencia en aquell gall bregós de Tanagra, qui, coix y cobejant

Digitized by Google

guarir, per inspiració d'Esculapi, s'incorporà al chor qui al matí cantava l'himne en llaor y gloria del déu de la Medicina; dret y arrenglerat en son lloch, apoyantse en una pota y estenent la malmesa, cantà a ple pulmó y d'acord ab los altres cantayres. Y aferma Elien, qui'l cas reconta, que'l déu exaudí 'l prech del gall, y aquest, ja guarit, batent les ales, y ab pas majestàtich, dret el coll y mirant ab urch el cel fit a fit y ab la cresta erecta com lambraquins de güella que'l vent abranda, palesà l'èxit del déu medical.

Y creyen en moltes altres meravelles, de les quals sería interminable fer lo recompte; siens permès, per a acabar, dir qu'un dels homens més cultes del seu temps y mestre sublim de totes les generacions qui l'han succehit, Virgili, creya, si bé considerantho miracle o meravella, *mirabile dictu*, en la fecundació de les eugues per lo vent:

> «*Illas ducit amor trans Gargara transque sonantem*
> *Ascanium; superant montis et flumina tranant;*
> *continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis*
> *(vere magis, quia vere calor redit ossibus), illae*
> *ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis*
> *exceptant que levis auras et saepe sive ullis*
> *coningüs vento gravidae (mirabile dictu)*
> *saxa per et scopulos et depressas convallis*
> *diffugiunt...»**

Recordemnos de la reyalesa taumatúrgica; d'aquells anells medicinals, o sien els *cramprings* dels Reys d'Anglaterra, qui guarien lo mal caduch o epilepsia, y la curació de les porcellanes o escròfules per lo tacte directe dels Reys dels françesos, qui tenien aquest privilegi probablement per llur caràcter sagrat : «*Sanctus enim et christus Domini est*», diu Pierre de Blois, d'Enrich II de França. Y aquesta reyalesa taumatúrgica portava un origen antich.

Tinguèm presents l'orb y 'l paralítich, los quals, per inspiració que'n somnis els donà Serapis, anaren a que'ls toqués Vespassià per a recobrar

* VIRGILI, *Geòrgica*, III.

Digitized by Google

les funcions perdudes. Les generacions se passaren la tradició d'una a l'altra, y Shakespeare, gran copsador de ciencia popular, l'incorpora a l'escena divuytena del seu *Macbeth*:

«*Malcom.* — Dieume : el Rey vindrà?

Doctor. — Sí, senyor; allà fòra una colla de malalts esperen d'ell la curació. Llur malaltía resisteix la prova de l'art; però, es tal la virtut santa de la sua reyal mà, que sols ab lo seu tacte 'ls retorna la salut perduda.»

En Ramon Muntaner, lo cronista almogàver, quan explica lo monument que a Efesso té monsenyor sant Joan Evangelista, diu : «quel jorn de Sent Esteve, cascun any, a hora de vespres, comença de exir del moniment daquel, qui es de quatre cayres, al peu del altar e hay una bella pera marbre dessús qui ha be xij. palms de loch e cinch dample e en mig de la pera ay ix. forats fort pochs, e daquells nou forats, com les vespres se comensen a dir lo jorn de senct Esteve, les quals vespres son de sanct Joan, hix manna dasena de cascu forat que munta be un palm dalt sobre la pera, axí com un anadó daygua hix. E aquella manna hix e comensa a exir, axí com vos he dit, con les vespres comencen de Sant Johan a dir lo jorn de senct Esteve e dura tota la nuyt e puys tot lo día de senct Joan entro lo sol es post : si que es tanta aquella manna, con lo sol es post e es cessada duxir, que tota hora son be iij. quarteres de Barcelona. E aquella manna es bona meravellosament a moltes bones coses, ço es a saber, que quin beu, com se sent febra a venir, que jamés la febra aquella no li torna. E daltra part, si dona va en part e no pot fillar quen beya ab aygua o ab vi, tantost es deslliurada. E daltra part, que si en fortuna de mar en gita hom en la mar tres vegades, en nom dela sancta Trinitat e de madona sancta Maria e del beneyt Sant Joan Evangelista, tastost cessa la fortuna. E encara qui ha mal de vexiques, en beu en lo dit nom, tantost es guarit. E daquella manna donen a tots los pelegrins qui hi veuen : e axí aquella manna no hix sinó de any en any». (Cròn. Muntaner, cap. ccvi).

Vègis, axí mateix, lo llibre de *Vida* qui's troba en lo volum manuscrit, existent en la Biblioteca de Catalunya, ab lo n.° 864, lo qual

Digitized by Google

conté qualques tractats de Medicina, sobresurtint lo *Thesaurus pauperum* y un de Menescalía. L'original que transcrich està a dos corondells, y hi manquen les capletres blaves. Diu així:

«Con jo, Johan paule, fuy en la Ciutat dalexandria e de egipte e trobe j. libre que es apellat de vida e aquest ha xij. experiments del cuyr dela serp qui deval son scrits, lo qual cuyr troba hom tots los mesos del any.

Aquest libre feu lo qual era maestre en fisica, els quals experiments troba que de tot vertaders així com ell los havia scrits e yo de arabich que eren mudels en latí, en manera que quant (sic) la luna será en lo pujament, ço es assaber, del pujament al primer grau daries lavos es encantat en lo signe daries* e en lo grau damunt dit fes la polvora del dit cuyr alfoch e feta portala ab tu diligentment.

Lo primer experiment es, que, si tu trobas negú nafrat posali diligentment dela polvora en la plaga e veurás quel nafrat vendrá aguarió sens dupte.

Lo segon experiment es que, si negun se tem daltri ne que sos enemichs laguayten, escampa daquesta polvora entrells cabeylls e null temps mentre aquella polvora será en lo cap no será tocat ni desonrat.

Lo tercer experiment es que, si negun mescla daquesta polvora ab ayga e daquella se lavará la cara, a tots sos enemichs parra terrible que así encontinent quel vegen en la cara, fugiran. E así ho pot cascun provar dalcuns quis fan amichs e son enemichs que negun qui sia enemich nol porá guardar sitant ne quant li vol de mal.

Lo quart experiment es que, si negun scampa daquesta polvora en la casa de son enemich, encontinent lenemich lexará la casa propia ab tota sa companya e mudar sa en altra casa. E encara en aquella on se mudará si ni gites lexará la casa, e de tota la ciutat lo gitarás, así que fer las mudar en altre loch luny : provat es.

Lo v. experiment que, si negun es apellat en conseyll escampará

* Pot tenir relació 'l signe daries ab «les empremtes daries poral cap les quals nos dará en Dalmau planes, stralabe del senyor Rey», que'l Primogènit ha totes perdudes y dades fentne demanar de bell nou ab dit Dalmau que les pagui y les hi trametx iverçosament, «car nos les havem ops tantost per causas» (1742-67).

Digitized by Google

daquesta polvora desosts sos peus e qualque cosa que diga será exalçada encara que digue paraules fantastiques.

Lo vj. experiment es que, si est stret dalcuna sciencia per qualque hom quis vulla disputar ab tu, mitte daquesta polvora sots la lengua e mull temps te porá sobrar daquella diputació e Johan paule sobre dit prová açó.

Lo vij. experiment es que, si alcun dupte alcuna cosa esdevenidora en qual manera li deu esdevenir, escamp daquesta polvora sobre son cap o la lich en j. drap e pos la sobre son cap e lichse son capell dessús e vaia dormir e veurá en qual manera li esdevindran sos affers.

Lo viij. experiment que, si vols saber lo cor del hom o dela fembra, scampa daquesta polvora sobrels pits daquell que volrás saber ço queli demanarás e dir ta veritat de tot ço que sapia.

Lo ix. experiment es que, si alcun Rey o princep vol alcun servent leyal o missatge lich daquesta polvora en les vestidures daquell servent e será leyal en tots sos affers.

Lo x. experiment es que, si alcun rey o princep tindrá alcun vexell dela dita polvora en la taula o la on ell menjará, si metzines negunes hi haurá vindrá vent qui les scampará que noy poran aturar les metzines.

Lo xj. experiment es que, si alcun portará netament la dita polvora en la ma, aytant com lay aportará ni la tindrá, parrá en totes coses cortés e majorment ales dones e amar lan el tindran en son cor.

Lo xij. experiment es que, si alcun lebrós sen metará daquesta polvora, en meta en son menjar, null temps noli porá crexer lo mal e *nichil plus de isto opere quan ad presens. Ego galserandus marqueti de loco barchinone scripsi totum istud volumen medicinalis e perfeci ipsum die jovis xj. die julii anno ab incarnati verbi misterio m°ccc°. Nonagesimo secundo. Deo gracias.*

Facto fine pia laudetur virgo Maria.

Finito libro sit laus e gloria cristo amen.

Laus tibi sit criste quum liber explicit iste.»

Noresmenys un dels capbreus d'En Berenguer Çatorra del any 1380 (P. Classe 6.ª A n.° 27) conté intercloses diverses notes y alguna lletra que revelen aquell cayre especialíssim de psicología social. Primera-

Digitized by Google

ment, s'hi troba, entre la coberta de pergamí y la primera plana del volum, un foli de paper de barbes solt, probablement pertanyent a un qüern en lo qual, el notari del Rey, copiava les troballes fetes en documents aliens o noticies recollides de viva veu. Comença ab lo següent text:

«En les histories... es ço quis segueix en lo terç libre. En aprés li dona j. anell en lo qual li dona una pedra daytal virtut que totes [coses] verinoses corre ... e totes coses nohibles foragitave. E si altra per ventura era infecte o tocat daltre verí aquell anell per la sua virtut lo retie sutil e quiti. Mes anant ... ne en aquella pedra altra virtut [aquell qui] la portave en sa ma e la restrengues fortment era fet invisible axí que de mentre que per aytal manera serie portat aquell quil portarie no seria vist per neguna persona del mon. Aquesta pedra los savis apellen Achaten E fo primerament trobada en l'illa de Sicilia E segons que virgili escriu Enea aporta aquella pedra con primerament vench invisiblement a la Regio de marrochs subseguentment li dona un scrit de letra legible...»

L'anònim autor fa referença, encara que bon xich alterada, al passatge del llibre primer de l'*Eneida*, quan Venus envolcalla son fill Eneas ensemps ab Achate d'una obscura vapor, a fi que ningú 'ls pogués veure, ni aproparlos, ni laguiar llur marxa, ni interrogarlos sobre les causes de llur arribada a Libia. Mercès aquesta boyra que'ls abscondeix, els herois troyans se barregen ab los tiris y arrèu romanen presents y invisibles, fins que, entrants en lo Palau de Didus y retrobats llurs companyons salvats, lo núvol se destría, fent pas al ayre transparent dels cels.

Virgili no 'n parla de la pedra meravellosa, com tampoch de les seves propietats profilàctiques y terapèutiques. Nomena Achate, sí, però aquest era 'l nom del companyó d'Eneas.

Tractant d'altre materia, segueix lo manuscrit:

«*Per parto mulieris.*

Pariditur in terra Dominus omnipotentis olimphi hec nova progenies excelso mitritur alto.»

«Digues a l orella dreta de la dona tinent la sua mà dreta aquests noms : *on. ysan, tetrigamaron.*»

Digitized by Google

El predicament de Virgili arribava àdhuch al exercici de la Tocología, y s'adaptaven ab més o menys fidelitat els versos de l'Egloga que'l poeta toscà, invocant les muses de Sicilia, dedica al cònsul Pollio, també poeta, amich de Mecenes, guerrer estrenuu, orador y historiayre: «Jo veig esclatar un gran orde de segles renaxents. Jala Verge Astre a retorna a la terra, y ab ella 'l regne de Saturn : ja devalla dels cels una novella niçaga de mortals.»*

Les anotacions del full esmentat finexen ab lo següent exorcisme, en forma de dístich : «*Sicut aquila per notans pullos suos ad volandum super eius volitans. — Expandit alas suas et assumpsit eius atque portaverit in humeris suis.*» (sic).

«Si veus alcuna aguila qui port caça alcuna digues aquests ij. versos e tantost dexará caure la caça en terra. E axí ho diu en Guillem desfriu.»

Uns quants folis més enllà, y en lo revers d'un borrador, en lo qual tracta d'assumptos del seu ofici, està escrita la següent nota de terapèutica, al ensemps diurètica, ginecològica y quirúrgica, integrada per un sol medicament:

«La erba qui es en aquest paper me dona en Ramon palau e diu que es bona a persona qui no pot pixar que hun la probi e que lin don a beure ab brou ho ab vi e val aytant secha com vert mas no sab com ha nom E axí matex es bona a dona qui hage mal de mare beguda en la dita forma tantost es guarida ab deu. *Item* : es bona a nafres quen sia posada picada.»

Avençant en lo fulleig del capbreu, apareix la detallada instructa per a compondre un cerat antirreumàtich, feta per En Pere y tramesa per En Ramon Rabaça, prebere de Vilafranca del Penedès:

«Senyor meu : vertaderament de continent que fuy en vilafrancha vos envie recepta del Enguent axí com yous promis; segons quem par nolo avets agut, prech vos quem perdonets car no es estat en mi ans es estat per aquella male persona aqui comane la letra e no laus doná. Senyer, aquesta es la recepta que prengats iij. unces de cera nova e iij.

* *Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo. — Jam redit et Virgo; redeunt Saturnia regna; — Jam nova progenies cælo demittitur alto...* » VIRGILI, Bucòliques, égloga IV (5-7).

Digitized by Google

unces de oli de oliva de oliveres e una gran menada de camamilla e encás que no trobets camamilla que ajats iij. o iiij. motes de Lelipern e en una caulera quen cougats regen la camamilla e lo letipern val molt mes are de mayg con será florit e que couga tant en la caulera entro ques desfaça perque la virtut romangue en laygua con be sia cuyt que tragats les erbes dela caulera e ab una esbremadora nedejat laygua; aprés con sia neta ajats la cera e lo oli e metèts ho tot dins la caulera fet ho ben bulir entro que la cera sia fusa. menajats ho be ab j. bastó per tal ques mescla; con sia be fus levats ho de foch e posats ho arrefredar, con sia refredat ferá j. bel pa dins la caulera; aprés prenets lo e picats lo será fort bel enguent e preciós E sus al foch vos na untats la ho la dolor será e fets ho quit e gallart fregar ab les vostres mans ho ab altres, encás que vos nou poguessets fer. Som senyer avostro servey.

En Pere Rabaça amich vostro quius saluda molt.»

En lo revers hi ha l'adressa : «A lo senyor Berenguer Çatorra Escrivá A lo alberch del honrat senyor en Pere çacosta Batle general.» Y abans d'aquesta adressa 's llegeix la següent nota d'En Çatorra: «Aquesta letra me tramés en Ramon rabaça prevere de vilafrancha dimarts avespre a ix. Dabril de lxx. ..... per Enguent de les cames». En l'altre cap del paper hi ha apuntat a tall de *memorándum* : «Erba tuniça o puvrera per *renibus* pere ervig.»

En los últims folis del capbreu va la lletra acompanyatoria del fragment d'una camisa que, per la manera com parla 'l remitent, devía tenir gran virtut y santa procedencia. En Riambau lo Ricart aprofita l'avinentesa per a que 'l recomani al batlle general de Catalunya, o potser, ab l'excusa del present, cerca la recomanació, explotant les aficions, que deu conèxer, del seu amich En Pere Çatorra:

«Senyer : tremet vos dela camisa queus avia promesa; prech vos que la prengats ab devoció que axís deu fer que nobla cosa es e que la tingats en loch ..... e perdonats me com vos en do ten poca quen bona fe en videse pugude aver. precvos quem fasats Remebrant a monsenyer en Pere sacosta quim faga justicia .....

Riambau lo Ricart amich vostra.»

Aquelles cites y tractat copiades y aquest recull de notes y lletres,

Digitized by Google

sinceres y espontanies, copsades d'ací d'allà, y romanent entre 'ls folis del primer llibre qui 'ls donà axopluch, són gràficament reveladors, no d'un criteri personal, sinó de l'estat d'opinió de les respectives èpoques, com los exemplars d'un vell herbari palesen una flora pretèrita.

* * *

Tant es així, que si bé En Galceran Marquet copià per a son ús particular y ab caràcter privat, el Johan Paule y l'escrivà de Tresorería de Pere III, també ab la matexa privadesa, féu conviure, agermanant-los ab lo poeta clàssich predilecte, la Magia, la Medecina, l'Intrusisme, l'Empirisme y la Superstició, altres funcionaris reyals donaven estat oficial a supersticions populars ab idèntica convicció; per exemple:

N'Arnau d'Erill, governador de Rosselló y Cerdanya quan el flagell de l'epidemia de peste negra, fa sabedor a Pere III que, segons li han comunicat el senescal de Carcassona y 'l veguer de Narbona, «alscunes malycens persones, se son levades e matzinen totes les aygues e la salpassa e la ortalissa e totes les viandes que poden e encara posen les dites metzines en los banchs on hom seu o ten los peus per ço que aquells qui aquí seuran recuyleguen les dites metzines» (1128-178). Com aquelles epidemies del Imperi romà que conta Dion Cassius, en les quals la multitut astorada, sobornada per mals intencionats, atribuía a homens soldejats per a escampar lo contagi, mitjançant punxades ab agulles verinades.

En Pardo de la Casta, merí de Saragossa, qui té confiada la guarda, en lo castell de Sora, d'una abadessa qual nom ni convent no diu en sa lletra al Rey, demana ajuda perque la troba «*tan indurida en todo mal e creo quel faular no es sinó bater fierro frio que braços de hombre noy bastan e creo senyor que guardada la honestat de don pedro valdran hi mas manyas que no Rogarias ni bellas paraulas porque ala fin creo senyor que ella tiene el diablo al cuerpo*». (A. C. A., lletres rebudes Pere III, letra C.) Aquesta possessa, segons l'improvisat demonòlech saragossà, devía ésser una pobra malalta histèrica, si no era epilèptica, o bé víctima d'un estat passional o d'un procés psicopàtich.

Digitized by Google

Elionor de Sicilia, dirigintse al seu herèu, dóna prova de bon sentit.

«La Reyna.

Molt car primogènit : per una letra que havem reebuda de na Bonanada, madrina feel de casa nostra, havem entés que vos havets feta pendre e detanits presa la dita bonanada, per tal com es estada acusada per una fembra de mala fama, segons se diu, la qual vos tenits presa, que ella a inducció dela imfanta de portugal e per diners quen reebé, feu sortilegis o fetilles ala infanta de França que deus haja, qui fo vostra esposa e nons maravellam car fill dela dita fembra si ha acusada falsament la dita bonanada car no es cosa novella que males persones tot dia, estants en presó e fora presó fan e sestudien de fer males acusacions e falses E axí com sa dit lo senyor Rey hauria massa ell a fer e seria tengut per mal regidor que donás fe a moltes acusacions qui li venen devant Mas maravellam nos molt car fill de vos qui havets pogut creure ne encara dar orella a algun quius dixés que persona estan en Valencia pogués donar dampnatge per via de sortilegis o de fetilles a persona qui fos en França, car si açó ver era ne esser podia, poch viurien los grans senyors e altres de qui mort es desijada E si poch ho deviets creure de neguna persona si ho deguerets menys creure dela dita bonanada (esguardada la sua bona fama e esguardat encara que nos tostemps li havem fiada la nostra persona e havem haut gran plaer que fos ab nos en temps de nostres necessitats e entenats que si ja mes ley havem fiada si ley fiasem e ley fiariem vuy, car della jamés no sabem ne hoym dir alguna cosa de tacha ne de ruga, mas tostemps ço ques pot dir de persona de be e dehim vos que no li podem nos fer aytal testimoni com li fan aquells qui la han acusada car recordens que nos estants en Valencia vehiem e conexiem que ella esperava ab gran goig la dita duquessa vostra esposa aquí deus perdó e dehia per tal com ella per los serveys quens ha fets ha certa quantitat de violari per concessió nostra que ara venia aquella senyora de qui hauria altre violari e altres paraules dehia per les quals hom podia ben conexer que ella navia goig e als non deu hom nen pot hom presumir car no sacorda ab alguna rahó e vajaus lo cor car fill que no es obra de nullom de be e especialment de gran senyor de creure aytals coses e plaurients fort

Digitized by Google

que nos fos fet, car les gents e nostres e estranyes ben hauran rahó de parlar. Perque car fill, nostra cara filla la Imfanta Dona Joana vostra sor, haura mester la dita madrina per rahó de son part e encara com no la haja mester la dita Imfanta volem eus pregam que encontinent la deliurets dela dita presó francament e quitia, saben quens farets desplaer del contrari e castigats ne la dita fembra qui la ha acusada e daquiavant atals coses no donets fe, car no es cosa que hom deja creure ques pogués fer ne alguna persona de be nou usaria Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a vj. dies Doctobre lany Mccc lxxiij. — G. *secretarius*.

fuit directa a nostre car Primogenit lo Duch» (1582-65).

Pere del Punyalet, el Rey llest y instruit, desconfiat y d'extraordinaria vivesa, positivista sense escrúpols, que mirava més a la terra que al cel, també amonesta y renya al seu herèu per haver presa la llevadora valenciana Na Bonanada, creyent que, per inducció de l'Infanta de Portugal, havía fetes algunes fetilles a sa esposa, l'Infanta de França Johana de Valois, causantli la mort a Beziers; y diu lo Rey : «E maravellamnos molt de vos perque creets ne havets pogut creure que una persona que fos en Valencia pogués matar per sortilegis ne fetilles altra persona que fos en França, que si açó era veer no ha Rey ne gran senyor al mon que no fos mort e açó no es cosa de pensar ne de creure e estaria pus mal a nos e a vos creure semblants coses les quals son impossibles fer que no ales persones simples del mon» (1238-44).

Malgrat aytal rahonament, sadollat de sentit comú, aquest vident egregi que no creu en impossibles, abandona 'ls atributs de la reyalesa y esdevé, segons ell, *persona simple del mon*, confirmant la lletra de N'Arnau d'Erill, «perçó que les metzines se prenen a les persones», y manant als familiars de ses filles que les trasladin de lloch de residencia (1128-179) : creyent en «donceles o persones encantades» que guarden tresors encantats en lo lloch de Montalvà y en altres llochs (1199-487); reclamant al Merino de Saragossa «*los dientes de puerco que vos acomandamos por fazerlas garnir de plata*» (1234-27); y també es ell mateix qui, per posar la primera pedra d'una obra que's fa en lo Palau reyal de Barcelona, dóna al mestre d'obres les instruccions que segue-

Digitized by Google

xen : «a xxvij. dies del present mes passades dues ores e mija aprés migdia e ans que no sien complides iij. ores e mija, pot esser mesa la primera pedra en lo fundament de la dita obra. E si per aventura lo dit xxvij. dia e dins les dites ores per qualque manera erets empatxat que nos pogués metre, lendemá que será a xxviij, dies, per semblant manera e dins semblants ores pot esser mesa. E a xxix. dies d'aquest matex mes dues hores ans del sol post è ans que no sia passada la dita ora, axí matex pot esser mesa. E si huy a xv. de Octobre o demá a xvj. fos fet, era semblantment bon dia. E daquest fet daquí avant noy cal a nos escriure cor aqui es Maestre Pere e Dalmau çes planes qui tota vegada daytals coses vos daran plena informació» (1168-69). En Dalmau ces Planes era un gran mestre en astrelabre.

Essent Infant Pere III, absolgué de la pena imposada a En Pericó Escolà, qui féu present a Na Guillemona, lo dia de ses noces ab En Salvador, d'un manyoch de maraduix qu'aquella 's posà al pit, y «*post lapsum modici temporis eiusdem die dicta Guilliamona in demenciam sive vesaniam devenisse fecebatur* (575-118 g.). Axí mateix castiga un serrahí, qui 's fa passar per metge, y, ademés, es fetiller y fa metzines y breus:

Petrus etc. fideli suo Dominico Eymerici, jurisperito Valencie, salutem etc. ad audienciam nostram noviter est deductum quod Hamet Acequ... sarracenus ravalis xative a tribus aunis scitra usus fuit diversimode, tam in civitate Valencie quam in villa xative et locis aliis regni Valencie, arte medicine, quamirs examinatus non fuerit in dicta arte, ut fieri debet justa forum, qua de causa incidirse dicitur in penam centum morabetinorum pro qualibet vice qua usus fuit non examinatus arte predicta, cum ullam sentenciam de dicta arte medicine non haberat, immo de eadem arte nigromantica el diabolica usus fuit, nec non intromitit se per modum diabolicum de arte vaticinatoria, dicendo quid agitur in partibus Barbarie et in aliis remotis partibus, de quo accepit diversas quantitates peccunie; insuper predictus sarracenus dicta mala... fecit metzinas, fetillias et breves quibus nititur obtinere ne aliquis possit procedere contra eum, de quibus brevibus tenet unum, ut fertur, Bernardus Sarraii qui esse consueverit bainlus xative et unum librum metzinarum quibus usus fuit sarracenus predictus, comissitque plura et diversa crimina, delicta sen maleficia dictarum metzinarum

Digitized by Google

et fetillarum et alias, tam in terra nobilis Johannis Enmanuelis, in qua captus racione predicta evasit, quam alibi prout in quibusdam capitulis nobis tradictis, que vobis mittimus sigillo dilecti vicecancellarii nostri Arnaldi de Moraría sigillatis, videbitis continerii, quocirca volentes...» (619-10).

Havía de tardar, encara, més d'una vintena d'anys a amonestar lo seu fill per lo de Na Bonanada, que ja trametía als seus missatgers en Cort de Roma aytals paraules:

«Lo Rey Daragó.

Fem vos saber que nos havem començat de fer personalment la inquisició contra na violant, muller qui fo del alt en Jacme de montpeller E trobam grans indicis contra ella e tals, que per res no sa a lexar que mes avant noy anantem, car segons que començat es presumim que ella ab sos mals sabers haia feta aucir lalta dona Constança Regina de Mallorques de bona memoria, germana nostra Perqueus manam que per res si per lo papa vos era demanada la dita na violant no lali atorgassets, car si colpable será trobada volem en tot cas que daytal fet com aquest sia punida E per cosa al mon no volem que escap E açó volem que no mudets per nulla cosa. Dada en perpenyá, sots nostre segell secret, a xxxj. dia de huytubri En lany de la Nativitat de nostre senyor M. ccc. lj. — *Rex Petrus*» (1138-78 g.).

També es d'ell aquesta lletra al Rey de Navarra:

«*Rey hermano muy caro : Entendido havemos que recibiestes una letra del vispe dargentina por la qual vos faze saber como en la Ciutat de Traves yes venido un hombre apellado Maestre Bernat el qual en semble con xxxvj. companyeros o* (un corch) *suyos son tan savios que atoda question que les sea ... cha dan sien ... laguio alguno buena solución E otras cosas que fazen las quales por lur estranyeza e grandeza quei son vistas passan humanal poder e saber E como Rey hermano muyt caro por la maravella delas ditas cosas cobdiciemos seyer aplen certificados daquellas, Rogamos vos caramente que al mas antes que podredes nos enbiedes copia dela dita letra trametida a vos porel desusdito vispe. E faredes nos desto plazer el qual vos agradeceremos muyto. E si algunas cosas podemos por honra vuestra fazer Rey hermano, enbiat nos lo dezir e compliremos lo de grado E sea la santa*

Digitized by Google

trinidat vuestra guarda. Dada a figueras, dins nuestro sellyo secreto, a xxvij. dias de agosto del anyo Mccc lxxxv. — Rex Petrus» (1291-5).

Y escriu al Comte d'Urgell que «sobrel fet de generació de mascle e de fembra, sobrel qual fet nos haviets escrit, vos trametem Mestre salomó Caravida, metge de casa nostra, qui del dit fet vos dará pus clara informació que bonament nous poriem fer saber per letra» (1276-78 g.). Ab En Pere Çacosta s'assessora si es cert que mestre Angel de Franchavila, «obra d'alquimia de guisa que dargent viu feu argent fi que tenen a cenrada del qual argent axí fet fo feta despuys una taceta la qual vos havets. E ans mes dit lo dit Maestre March (metge) quel dit hom fa en la obra del argent j. pes sobre ccc. e del or j. sobre c. de les quals coses som fort maravellats» (1334-61 g.).

Si axí pensa lo Rey En Pere, la seva nora Matha d'Armanyach escriu a la Comtessa d'Urgell : «sapiats cara tia que la vostra pedra quens donás nos ha fet molt de be e sapiats que som feta prenys de Nadalençá del qual prenyat vos havets part e del qual nos trobam ens sentim be...» (1811-81). Ben segur que's tractava d'una pedra com la «*pierre saincte qui ayde aux femmes a avoir enffant*», y que, segons el n.° 617 del Inventari, existía en lo Tresor de Carles V, encastada en or, hont hi havía quatre perles, sis meragdes, dos balaigs y, en lo revers, un escut de França.

* * *

El Primogènit, fill del seu temps, apropantseli 'l jorn del matrimoni, fa consultar ab l'astrelabre En Dalmau ces Planes, de qui ja havèm parlat, «quals dies e quants dels meses de Febrer, Març e Abril serien bons a entrar la Duquessa en lo Primcipat de Catalunya e axí matex a fer bodes» (1746-50). Els dies malestruchs el preocupaven, car comunica al majordom de l'Infanta, sa filla, «com hajam entés que la faes partir en dimarts dela Ciutat de Çaragoça vos manam espressament que daquí adevant guardets be que no li façars pendre o començar camí en aquell dia ne en festa que sia de colre...» (1657-21 g.). Mullerat ab Violant de Bar, vol que la nuvia entri «ab la gracia de Deu en Barchinona dimecres per lo matí car no volem que la primera vegada

Digitized by Google

hi entre en dimarts» (1659-29). Una recomanació semblant havía ja feta temps enrera al metge aragonès mestre Johan Dordas, parlantli de l'Infanta : «*queremos e mandamos que parta qualquiera dia convenient mas que non sea lunes nin martes*» (1744-136 g.). Y, com es natural, consulta 'l presagi de l'aparició a Tarragona d'una estela comada : «Mossen Johan (Janer) dalscuns dies aençá ha hom vista dací una stella quis mostra ala matinada en les partides de levant ab fort gran coha e gran claror. E creen que daquí de barchinona e de moltes altres partides la veja hom en aquella matexa ora, car gens hic ha vengudes de Valencia qui compten que dela Ciutat de Valencia la ha hom axí mateix vista. On com molts se acorden que açó es senyal de cosa esdevenidora molt gran, volem eus manam que sapiats ab maestre francesch eximeneç lo juhí que ell ne fa o na fet e aximateix e açó secretament aquell quen fa en Dalmau çaplana sens que la j. Dells nou sapia del altre...» (1665-38 g.).

No cal dir que sentía devoció per tot lo estrany y per tot lo irregular : ell vol saber si la cabra del Reyal de Valencia ha parit, y si ha parit, què es lo que ha nascut, per tal com la cabra estava sola, separada ab cervos (1961-117). Enterat qu'en lo Geronès, «en un loch asats prop de Basquera apellat lampayas», hi ha un minyó de set anys al qui ja li surt la barba, y qu'es tan forçut qu'alça de terra una bóta de vi plena, o dues quarteres de forment, mana que s'enterin de qui es fill, del dia, mes y any que nasqué, els testimonis de son naxement, y que li trametin (1964-148 g.). Lo metge quirúrgich Çagarriga, qui 's troba a París, té esment qu'una fadrina de dèu anys toca l'orga y altres instruments, y ho escriu al Rey; tot seguit aquest li ordena que la contracti per a servir en la cambra de la Reyna, «car nos li farem respondre a ell (l'oncle de la noya) e a sa neboda dels gatges que responem a j. dels nostres ministrers los quals vos sabets ja quins son» (31). Té ardit cert que en la cort del cardenal de Bologna hi ha un fadrí de dotze anys tan lletrat, qu'hagué disputa davant lo Papa y en la disputació vencé per lletres quatre doctors : saberho 'l Primogènit y encarregar al seu uxer Salvador dez Bosch, qui de pas per a París se trobava a Avinyó, que se'n enteri, fou tot hu (1737-26 g.). Y molts altres casos se podrien aportar per a demostrar la seva curiositat per tot lo

Digitized by Google

anormal. Com hauría admirada la meravella d'aquell noyet romà, d'aquell *A. Sulpicius Maximus*, mort a l'edat d'onze anys y mig, qui palesant un pregon estudi del art èpich helènich, se presentà candidat al premi del *Agon Capitoli*, y l'obtingué ab quaranta tres exàmetres grechs, sobre 'l tema «com degué parlar Júpiter, quan blasmà 'l Rey del Sol per haver confiat lo seu carro a Phaeton!»*

Com que li plavía lo extraordinari, perçò fa interrogar mossèn Bernat d'Anglesola, qui es arribat a Barcelona, vengut del Sant Sepulcre, y ha parlat en Xipre a una india qui li ha dites moltes coses de les meravelles de la sua terra d'India (1658-47). Vol saber lo que li poden contar En Valer de Mallorques, de les partides de Tartaría y de les Indies, de les quals «es no ha gayre vengut» (1657-135 g.), y 'ls menorets qui ab fra Raixach «ara novellament venguts d'Anglaterra on eren anats estudiar» (1655-154), y tots quants podien innovarli quelcom qu'ell desconegués en fet de viatges, terres ignorades, races, costumes, estofes, objectes, especies, exemplars rars de fauna y flora, demanant coloquis a quatre ulls ab los viatgers, y si 'l coloqui directe no era possible, per intermediari escrit o parlat. Perçò, axí mateix, vol veure un altre mallorquí novell arribat de Tartaría y de la terra del gran Kan, demanant a Mallorques que li trametin a Valencia per a parlarli personalment (1964-163 g.). Subvenciona ab 30 florins lo viatge de N'Arnau Çaplana al Sant Sepulcre...

Si Marco Polo hagués viscuda una centuria després, Johan l'hauría cridat a sa Cort per a sentir contar al aventurer venecià les veritats y les autoinvencions dels seus viatges y llurs meravelles, com los va contar al seu companyó de captiveri En Rusticià de Pisa.

Es clar qu'ab aquest afany de saber coses ignotes, lo inverosímil l'esperonava, y perçò escriu al governador de Rosselló y Cerdanya: «entés havem que entre batges e ortafá ses trobada una cama ab una cuxa de jagant que han tres asts de dart...» (1959-99), y demana que, encontinent, li trametin, creyent ab plena conciencia en un gegant d'aquells qui, forjats per l'imaginació dels primers homens, s'han per-

* Suetoni, Dion Cassius. Tàcit.

Digitized by Google

petuat en les tradicions dels pobles. Ab tota seguretat, si la cuxa existía, el gegant era una faula com l'esquelet d'aquell altre gegant, rey dels cimbris, batut per Marius y soterrat a l'espona del Rosa, que si no era, com digué Riolant, l'ossada d'un elefant, era la d'un mastodont, com afermà l'Academia de Ciencies de París.

Al seu gendre, lo Comte de Foix, li regala una testa del cervo de la Mort, dihentli que'l llobater portador de la matexa li «comptará la propietat de la dita testa del cervo» (1964-111). Al Rey de Navarra li demana ab insistencia que li envihi un *galgo*, fill d'una au que sab li han portat d'Anglaterra (167 y 186); y en altra lletra encarrega singularment que procurin trametreli ous del Cabralos per a fer l'experiencia «si d'aquells procehirá algun ca segons vulgarment se diu» (1960-147 g.), ço es, el producte de la concepció d'un animal ovipar esdevenir vivipar.

El Cabralos, que no se pas lo que deu ésser, en aquell temps devía formar part de la fauna mitològica, com el basilisch dels grechs, el serpent de mar, la sirena, el fènix, el tritó que sonava 'l corn marí a la platxa portuguesa, y l'hipocentaure tessalià, que veyé la fantasía de Plini, sense faltarhi 'l drach del Sigfried, poetisat per la llegenda escandinava, y 'l drach d'En Vinardell, poetisat per la llegenda catalana y perpetuat en l'imposta dreta del portal de l'Inquisició, o de Sant Ivó de la Sèu nostrada.

En l'Edat mitja era costum, entre 'ls guerrers notables, portar armes, espases y dagues especialment, no sols fortes y de bon tremp, sinó de *constelació*, o sien les forjades tenint en compte 'ls astres que predominaven el metall; mentres durava la constelació 's treballava, cessant de treballar quan finía, y reprenentla al retorn de la matexa constelació. Aquestes armes tenien tal virtut, que dominaven totes les altres armes, y en los desafíos s'havía de jurar previament que les armes que s'usarien no eren de constelació. En la cançó de gesta *Raul de Cambrai*, quan aquest es armat cavaller, lo Rey de França, al posarli l'elm, li diu : «Nevot es l'elm del saxó que Roland matá a l'espona del Rhin. Durantal no ha pogut fendrel. No tem cap arma humana.» Després li cenyeix l'espasa que Galant, lo ferrer de tall, ha feta esmerçant set anys per a forjarla y que no's trencarà — diu lo Rey —

Digitized by Google

colpint lo granit ni l'àgata, com no trencà Durandal sobre la pedra de Roncesvalls.

A Catalunya, l'espasa virtuosa qui tingué més nomenada fou la d'En Soler de Vilardell, per la llegenda del Drach de Sant Celoni ja coneguda y molt semblant a la del Sigfried.*

Aquest glavi, essent Infant Pere 'l Gran, lo cobejà, intentant comprarlo. Lo qu'ell no assolí, ho logrà son nét, l'Infant Alfons. «*Mandamus vobis quatenus incontinenti visis precesentibus salvatis Berengaris de Vilardello duo millia et xl solidos barchinonensis remanentes ei ad solvendum de precio empcionis ensis vocati de Vilardello quam ab eo e mimus et facta sibi solucione pradicta recuperetri ab eo presentem litteram eum apoca de soluto.*»

Sort ne tingué en la batalla del camp de Lescisterna, vora lo castell de Catler, car diu Pere III, en sa *Crònica*, que l'Infant Anfós, al qual sos enemichs «havien derrocat del cavall e la sua senyera geya en terra als seus peus, mes mans a la sua *espasa quia nom Vilardell* e encontinent se venceren e començaren a fugir. E fou feta gran mortaldat...» (cap. 29).

* «... Lo cas es que, junt a Sant Seloni avia un drach de gran estatura y tant ferós, que ningú se atrevia a passar per lo camí, fen notables danys y tragá a molta gent. Emprengueren molts matarlo peró restaren morts y vençuts del drach : un dia, vigilia de una festa, estant per anar a tallar rama, un home nomenat Soler de Vilardell li acontengué que acudí, estant per a exir de casa, un pobre, lo qual, per amor de deu, li demaná almoyna; dexá Soler la espasa que tenia en la ma a la porta y pujá a dalt pera ferli almoyna, quant baxá no trobá lo pobre ni la sua espasa sinó altra en lloch de la sua; desenbaynant la espasa aparagueli bona y pegant ab ella a un arbre rompé lo tronch per lo mig. De aquí prengué motiu pera pensar que alguna cosa miraculosa devia ser lo del pobre y averli cambiat la espasa. Reduís a la memoria los danys que feya lo drach en aquella terra, pensá si Deu li auria enviada aquella espasa pera matar lo Drach. Consultá lo cas ab persones religioses y discretas y tots li aconsellaren era rahó emprengués aquella cosa de la qual avia de redundar tanta utilitat a daquella terra y a ell y a sa casa molta honrra. Comanás deveres al senyor y determiná de armarse y anar a pelear ab lo drach. Y acompanyat de molta gent, antes de despedirse dels qui anaven en sa compañia, pera probar la espasa, pegá ab ella a una ferma pedra y partila per lo mig (que es lo que apuntava de la pedra partida que està en Sant Celoni). No fou de poch contento aquest partir la pedra, antes be doná esperances a tots de la victoria que avia de alcançar en Soler de Vilardell del Drach. Despedit de la gent quel acompanyava, acudí hont sabia trobaria lo drach y en acostarse a ell, ab gran animo doná un colp al drach, tant ferme y rezio ab la espasa, que restá lo drach partit y mort. Tornassen en Soler de Vilardell ab gran contento y encontrant ab la gent lo avia acompanyat, alçá lo bras y espasa, dient : " — O espasa forta y bras valerós den Vilardell!", y com en la espasa y agués sanch del drach en lo alçar del bras, caygueren algunas gotas de sanch de la espasa y entrantsen per lo bras li inflaren lo bras, del qual morí en Soler de Vilardell.» (Honofre Manescal, *Sermó vulgarment anomenat del serenissim senyor Don Jaume II*, 1602.) — Biblioteca del Atenèu Barcelonès.

Digitized by Google

Després, aquesta espasa passà a Pere III, qui 'n parla en son testament.

En lo desafío d'En Bernat de Centelles ab En Bernat de Cabrera, en temps de Jaume I, en Centelles vencé En Cabrera, però fou solicitada del Rey l'anulació del desafío, per portar lo vencedor aquella famosa espasa... «*Bernardus filius Bernardi de Scintillis portavit ensem de Vilardello qui quidem ensus habet virtutem ut nullus succumbere vel superani possit qui illum in bello de tulerit...*» En vista d'aquesta denuncia, feta formalment per N'Arnau Cabrera y son procurador Dalmau de Costa, el Rey En Jaume, per constarli qu'havía introduit en la lluyta «*arma illicita et prohibita et eciam virtuosa ut evidens et publica probat fama videlicet ensem de Vilardello de enjus introduccione nobis constat per confessionem dicti Bernardi de Scintillis senioris...*», anulà 'l desafío.

Además, En Centelles portava una camisa, que guardava 'l prior de Sant Pau, possessora de tal virtut, que feya invulnerable 'l qui la portés. Axí mateix portava amulets de pedres precioses «*et herbe et icerba prout fides habet*» (A. C. A., Registre Jaume I, any 1270, f. 197).

Y aquests amulets y objectes meravellosos qui 'ls feyen invulnerables o insensibles, los portaven visiblement o abscondits : en un *Llibre de tresorería reyal* del Arxiu del Reyal Patrimoni, hi ha lo notament qui segueix : «*Item* : done a mossén Johan Çaplana, algutzir, los quals havia per mi bestrets a j. barber qui de son manament e del jutge havia rasos certs homens delats ans quels rodassen e açó per tant que entre los pels nos poguessen metre algunes coses ço es, breus e materials que obviassen al effecte del turmentar... ij. *solidos* vij. diners barcelonessos» (P. 426-48 g.).

Les llegendes dels drachs se resemblen tant, que demostren una vegada més que les llegendes, com les supersticions, en sa majoría, són les mateixes en tots los pobles, ab la variant de llur respectiva raça històrica; y es natural qu'axí sia. Unes y altres expressen sentiments humans, ab la sola diferencia que les llegendes són expressió de l'historia intelectual y estètica de l'humanitat y no alteren la placidesa y la serenitat de l'ànima, mentres que les supersticions l'envolten de terrors y de misteris y fatalismes malaltiços : vègis, si no, aquest judici de Déu

Digitized by Google

qu'innova 'l nostre Príncep a sa muller, y que fou celebrat a Vilafranca del Penedès:

«... Part açó sapiats molt cara companyona que huy ses esdevengut ací que j. hom ha mort un altre ab colp de punyal, e si be es dia feriat e solemne, tantost pus fo pres lo malfeytor ne manam reebre enquesta, de la qual mantinent volguem oir relació, presents los savis qui finalment conclogueren que per justicia nol podiem dampnar a mort, mas que los judicis eren tan violents que demá per lo matí podia esser covidat de turments entant com en sa deposició negava expressament ço que moltes vegades havem oit dir. Es asaber, quesil o meyer es amenat davant lo mort per nafra o nafres, encara que sien exutes al hom fret, si esclaten o revenen en sanch, sintents e denotant per juhí de deu llur perpetrador; e jassia que hagués pus de vj. hores que aquesta mort era feta e que la nafra fos del tot exuta, peró de continent, en la venguda del dit malfeytor quan fo prop lo mort, la nafra se obrí e brollá en sanch, per la qual cosa de que tots sen sien maravellats e ho han tingut en miracle, nos lo havem fet penjar en forques noves lla on la mort ses feta...» (1958-117).

Les «vj. hores que aquesta mort era feta», segons diu lo Rey, esvahexen tota idea d'hemostasia espontania, transitoria y momentania, deguda al síncope y aquest acabat, represa de bell nou l'hemorragia ab els últims batechs del cor : fenomen que podría donar cert caràcter de realitat fisiològica a l'experiencia judicial.

La matexa rahó anterior impossibilita acceptar que *in extremis* vingués el desprendiment de coàguls o gleves obliterants, o bé la separació circumstancial dels llavis previament juntats de la ferida o l'esllanegament de les contraccions arterials.

No trobantse una llògica explicació fisiopatològica, s'ha de creure que fou una falsetat que'ls testimonis presencials trameteren al Rey ab mires més o menys interessades, car no's pot suposar que sofrissin una ilusió sensorial colectiva.

De casos semblants de judici de Déu se'n parla en l'obra alemanya *De cruentatione cadaverum*, publicada a les acaballes del segle XVI.

Confirmant una vegada més lo ja dit y repetit, que les supersti-

Digitized by Google

cions, en essencia, són arrèu idèntiques, aquesta ordalia era una planta que lo mateix brostava en les planes soleyades de Catalunya, com entre les boyres grises britàniques, com demunt les neus d'Escandinavia. En la cançó dels Nibelungs, estès l'assassinat Siegfried en lo llit de mort, Hagen, request per a que provi sa ignocencia, s'apropa al cadàver, y les ferides del hèroe difunt ragen novament.

Matheu Paris descriu com després de la mort d'Enrich II a Chinon, el seu fill Ricard va a veure les despulles : «*Quo superveniente confestim erupit sanguis ex naribus regis mortui : ac si indignaretur spiritus in adventu ejus qui ejusdem mortis causa esse credebatur, ut videretur sanguis clamare ad Deum.*»

Brand explica qu'en lo Jutjat d'Hertford, y en lo primer terç del segle XVII, se prengué la declaració de que certs pressumptes assassins, havent estat requerits a tocar el cadàver, la dòna occisa estengué lo dit anular tres vegades, dexant caure sang sobre l'herba.

Shakespeare també palesa aquesta ordalia situantla a mitjans de la quinzena centuria, encarnantla en personatges històrichs, y en la segona escena del primer acte del *Ricard III* : Uns cavallers porten el cos del Rey Enrich VI sobre una civera descoberta y envoltada de soldats ab alabardes; *lady Anne*, viuda d'Eduard, Príncep de Gales, fill d'Enrich VI, acompanya les despulles del Lancastre, y al veure qu'entra Ricard, Duch de Gloster, germà del Rey Eduard IV, se li dirigeix exclamant : « — Si 't plau contemplar tes horribles malifetes, mira aquesta mostra dels teus atemptats. Oh cavallers! Mireu, mireu!, les ferides del difunt Enrich obren llurs boques congelades y sagnen de bell nou. Avergonyeixte, avergonyeixte, fardell odiós de deformitats, car es ta presencia qui fa brollar aquesta sang de venes fredes y buydes hont gota de sang no hi ha. Lo teu fet inhumà y innatural provoca aquest diluvi tan innatural. Oh Déu, qu'aquesta sang has feta, venja la sua mort! Oh terra, qu'aquesta sang has beguda, venja la sua mort! Oh cel, ab ton llamp fereix de mort l'assassí! Oh terra, òbrat y engoleixlo al instant, igual com te beus la sang d'aquest bon Rey que son braç regit per l'infern ha occís!»

* * *

Digitized by Google

Y Johan lo Caçador creu en somnis y revelacions a mitges, car, de tant en tant, un raig de sol de bon sentit li destría la boyra que l'entenebra. Quan lo cisma d'Occident estava en son període àlgid, per a convèncer a Pere III que Papa Clement «es estat canonicament e ledesma elet e que ço del altre no es ne val res», sab qu'un ermità tingut per sant «sen metrá en j. gran foch en que tot hom en altra manera se cremaria si per divinal miracle no era e que si estorç, lo dit senyor (Pere III) vulla esser obedient al dit Papa Clement e refusar en aquell cas laltre» (1657-130). Però ben reflexionat, després li apareix el dubte en l'èxit del experiment, y axí ho manifesta en altra lletra a Johan Janer, domèstich seu, al qual li havía comunicada l'ofrena del ermità : «...Del fet del hermitá qui es encara ací, vos notificam que ell está en son proposit peró es hi aquest dubte, que si aquell ques metrie el foch se cremave serie gran aderreriament del fet del Papa Clement, mas axí meteix gran avançament sin escapave» (1658-5 g.). Y acaba fentho consultar ab lo cardenal d'Aragó : la prova no's devía portar a terme, perque no se'n parlà més.

Reb una profecía d'Avinyó, y fa preguntar a En Dalmau ces Planes «si les coses contengudes en la dita profecia en qual toquen temps passat son estades y en quant toquen temps esdevenidor segons art d'astrologia poden o deuen esser» (1746-12).

S'indigna ab les profecíes del seu parent, lo frare menoret, l'Infant En Pere d'Aragó, creyent d'una d'elles que són somnis (1659-71), y s'enfada ab les del Eximeniç.

Al Infant Pere li diu : «volem sapiats que nos, mercé de deu, som axí leyal envers deu e envers lo mon e vertader crestiá e catolich com altre qualsevol puxa esser e que creem axí com debemençó quel sant collegi antich diu e ordena dela catolica fe. E no podem per res dar creença a prophetes que vuy sien ne a sompnis que facen ne a visions que hagen...» (1656-13), y acaba trencant les relacions referents aquest assumpte.

A fra Francesch Eximeniç li escriu una lletra que li fa presentar per mossèn Pere Dartés, al qual lo Rey, ab aquest motiu, endressa la següent lletra acompanyatoria:

Digitized by Google

«Lo Rey.

Mossen Pere : Entés havem que maestre francesch ximeniç, qui a vegades sentremet de lart de astronomia, pronostica e diu que ans que no passará lany de Mcccc. no haurá algun Rey de cristians el mon sinó tansolament Rey de françа e que tots los Realmes de cristians, saul aquell, seran, comunes; de la qual cosa som fort maravellats que ell vaticin aytals coses car nos pertanyen de semblant hom tan scient e religiós com ell es e sino per tal com lo amam el havem en nostra afecció nos hi proveiriem en altra manera. Per queus manam que, per virtut de la creença queus comanam ab altre letra nostra la qual dreçam al dit maestre francesch e tramatem a vos que la li presentets, li digats que daciavant se abstenga de aytals paraules sino vol provocar nostra ira sobre si car verament noy dariem paciencia. Esi peraventura ell se referma que axí ho trob per la dita art astronomia, plaurans e axí li ho deits de part nostra, que venga a nos salvament e segura, per ço que sapiam ons demostre les conclusions del judici quen fa segons la dita art, jassia que sobre totes coses sia la Divinal providencia en la qual deu cascun princep catolich segurament esperar. Dada en Leyda, sots nostre segell secret, a xvij. de noembre delany M. ccclxxxxj. — *Rex Johannes.*

fuit missa Pedro Dartés» (1962-3).

Mestre Francesch li contesta, y 'l Rey replica blanament y dolça:

«Lo Rey.

Mestre francesch : una letra havem reebuda responsiva a una queus naviem tramesa e enteses les coses en la vostra letra contengudes Responem vos que jamés no fou intenció nostra ne donam creença que vos semblants coses haguessets dites ni divulgades, car nou havets acostumat ne ho requer vostre orde Mas aprés quens fou dit, pertal com vos amam eus aportam bon voler axí com aquell que tenim per special servidor nostre, vos en escrivim. E havem haud gran pler dela bona escusació que havets feta axí com nos pensavem que fariets perque noy cal venir, ans romanits a tota vostra voluntat car nos vos havem per escusat de açó quen conteu en la dita vostra letra quel cardenal dalbana e frare Johan de Rochafort havien scrit a nostre pare aquí deus

Digitized by Google

perdó com se devia seguir en aquest centenar quela monarchia se separave de la casa de Aragó vos responem que be ha un any en larchiu nos trobam açó. Emperó noy havem dada nij. donam fe ans tota vegada lo havem comanat e ho coman en les mans de deus e que el quen ordon asa volentat. E açó mateix nos dix maestre Crexques que era strolech de casa nostra es entenia molt en judiciis e altres estrolechs sabensts nostra nativitat. E tota vegada ho havem remés e ho remetem al voler de deu, tota vegada que vos vullasets venir anos de present o per avant anos plau e lo havem per agradable. Dada en Villafrancha de penedés, sots nostre segell secret, a xij. dies de Dehembre del any de nostra senyor mcccxcj. — *Rex Johannes.*

Dirigitur Magistro Francisco» (1963-17).

Té conexement que una dòna aragonesa, viuda d'un tal Molina, ha tingudes visions, y vol «*veder la muller e haber faula con ella personalment, por razón de las ditas visiones*» (1961-70 g.).

En una visita que feren als Reys en embaxada, l'ermità fra Pere Selva y 'l sots prior de Montserrat, per a tractar moltes y diverses coses tocants lo Monestir, aquests los mostraren una lletra que fra Pere rebé del prior, innovantli qu'un prevere fort devot, apellat Pere Alarig, «lo qual es poblat a Sent Pere pescador», havía escrit un llibre de les revelacions tingudes referents a l'expedició reyal a Cerdenya. N'hi havía prou ab aquest ardit per a que'l Rey Johan decontinent demanés per lletra al prior la tramesa del prevere, y, si no podía ser, la del llibre. Y per si 'l capellà hagués ja fet via dret a la seva terra, té la precaució de demanarho també al bisbe de Gerona (1964-45 y 46).

Sempre, en fet de visions, revelacions y profecíes, se li observa un estira y afluxa, un voler y doldre, demostratius del mancament de ferma convicció, acabant, la major part de les vegades, per decantarse del costat de la credulitat.

Els astròlechs són els seus grans auxiliars y coadjutors, y fa interrogar els astres sobre qualque acontexement important, com la celebració del seu matrimoni y 'l naxement d'un fill. Espera l'arribada de Violant de Bar, sa terça esposa, y prega a Juce, juheu d'Osca y de la casa reyal, que vagi a la Cort ab l'astrelabi y 'ls seus quadrants,

Digitized by Google

el de Percet y 'l corsari y 'ls llibres d'astrología y tot quant calgui a son art (1658-11).

Y té astròlechs de cambra, car diu a En Bernat Coscolla, argenter de Valencia : «façats a nos una obra en e per la manera quel feel Estelabre nostre Maestre Johan dalzem, en format sus aquella de nostra entenció, vos deu recomptar» (1740-1 g.).

Plana una epidemia damunt Perpinyà y en los pobles circumvehins, y, com de costum, vol saber el Primogènit «en quin cas o de baxament o de pujament hi son car diverses relacions ne havem de dia en dia. E aximateix com hi va en lo ple e en lo minvant dela luna e quants ni moren per aquest mal e sin hi guarexen e semblantment de totes les circunstancies daquesta pestilencia axicom hi occorreran e sesdevindran...» Aquesta lletra l'adressa al seu íntim mossèn Ramon de Perellós (1669-45 g.).

Sofrint d'un greu accident de febre, al ensemps que solicita mestre Colteller, també vol el físich juheu Jucef Avenarduc, qui deu portar ab sí l'astrelabi y 'ls llibres d'astrología per recomanació expressa del egregi malalt. Y quan, també per necessitat de la sua persona, demana a mestre Tresbens que vagi a Valencia, li ordena «que vinent de continent a nos aportets ab vos tots los libres vostres a avos necessaris axí en Astrologia com en fisica e que per res no triguets sins desijats servine complaure»; per a aportar aquests llibres mana que li lloguin una adzembla (1739-44).

L'estiu del any de la Nativitat de Nostre Senyor 1387, els correus y missatgers y l'escarcella diplomàtica divulgaren per la Cort aragonesa la presencia, en la ciutat dels papes, d'un notabilíssim astròlech estranger. En converses y tertulies de tinell se recontaven els seus prodigis y no s'escatimaven els elogis a la seva ciencia; y 'l Rey, llavors convalescent de la greu malaltía, esperonat per les lloances que'n sentía fer, volgué saberho del cert, y demanà noticies a un seu prelat qui 's trobava en la Cort pontificia.

«Lo Rey.

Bisbe : Segons quens es estat dit vos havets noticia de un mestre astrolech alamany apellat Reymaroem qui está a Avinyó prop lo Carme.

Digitized by Google

E per tal car li donen alguns gran laor de sa suficiencia en la art de Astrologia volriem ne haver vostra informació. Perqueus pregam quens en escriscats clarament ço quen sabets, de guisa que mils puxam saber, son fonament quiny es e la practica semblantment aytant com vos ne sapiats car placer nos en farets. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxv. dies dagost del any Mccclxxxvıj.» (1751-107).

No hi ha adressa, però devía tractarse del bisbe d'Elna, com se desprèn de la següent lletra que tramet a mestre Francesch Conill, per no trobarse a Avinyó l'esmentat prelat:

«...Pero en vostra partença e venguda no tardets per alguns altres afers. Mas amenats ab vos aqueix maestre, Astrolech, car jassia quel bisbe deuna no sia ací e per conseguent no haiam poguda haver sa informació emperó nos per altres persones dignes de fe havem sabut que la suficiencia del dit maestre es molta. E perçó li escrivim nos ab altra letra que venga ab vos, car nos li farem tal remuneració del servey quens fará e de sos treballs que sen deurá tenir raonablement per pagat...» (1751-107).

Un mes després, excusant la visita de mestre Conill per malaltía, afegeix : «havem plaser quan havets trames a Reymar astrolech la letra que nos li enviavem...» (126 g.).

L'alemany accedí al prech del Rey novell, acceptant ésser domèstich de la seva casa, car veyèm que Johan I recomana al seu germà y a En Guillèm Ramon de Montcada y a Pero Maça de Liçana, «maestre Raymar Ohem estrolech de casa nostra» (1964-154).

També hi devía haver un bon mestre d'astrelabi a Montpeller, perque demana a En Pere Bugarra, mercader català en aquella ciutat provençal, «tots los novells que haiats e tot ço que aqueix estelabre diu que sia de recomptar» (1657-110).

A En Francesch Sagarriga y En Janer Gilabert, oficials seus a Mallorques : «Be creem quels dos estrelaus de queus havem diverses vegades escrit sien al jorn de vuy acabats o almenys la j. Perque volem eus pregam que si ab dosos ho son los nos trametats ensemps ab lalfagani e ab lur lectura per lo primer home aqui diar los pugats» (1663-60).

Axí mateix tramet En Janer a «an Bernat dez pla maestre de ale-

Digitized by Google

roges que prestament acab lastrolau e lorari quens fa e mantinent que acabat sia vos scrivits nos en, car nos li farem pagar ço que costará. E si noy ha començat encara, fets li començar e acabar ho totes altres obres lexades» (1671-39). Per lo preu d'aquell ne pagà 50 florins (1667-124 g.).

L'afició que tenía a l'Astrología féu que n'aprengués, car ell, en una carta al seu pare, li fa saber que li tramet mestre Bartomeu Tresbens, qui li ha dites «algunes paraules tocants vos e mi e tots los Regnes vostres de les quals ell havia parlat ab vos en Barcelona e aquelles trobá per sciencia destrologia e com jo no me entena segons que vos senyor sabets en aquella e vos les sabets...» (1742-71). Y passen anys, y ja pot advertir al mestre cirurgià d'Avinyó, En Jacme Jacer, al demanarli desde Sant Feliu de Llobregat un astrelabi : «com nos nos entenam en aquell» (1746-130), y també ho adverteix a mossèn Ramon Alamany, parlantli dels fetillers de Saragossa.

D'aytals aparells n'hi havien de bons y de dolents, com ens ho indica al palesar que'l del dit mestre d'Avinyó «nol havem mester, car nos ne havem hauts ací prou de bons e bells e ben fins e de vertaders» (1660-66).

Eren objectes de luxe, y a Mallorques n'obraven d'argent daurat y esmaltat (1665-129 g.). Johan I regala al Comte de Foix «un strelau, un mapamundi e unes ores darena e un almanach de tres anys. E ab açó (li diu) porets saber cascun dia e cascuna nit quina ora será posat que sia clar o scur e lo sol e la luna e les planetes cascun dia en quin signe son» (1961-8 g.).

L'astrelabi es un dels utensilis habituals del seu menatge, com el tauler d'escachs y 'ls instruments dels ministrers. Y no obstant, com havèm dit, dejuna y freqüenta 'ls sagraments y porta presentalles y ofrenes als santuaris que són objecte de la seva devoció predilecte, y demana a mossèn Dezplà «traslat de la oració de que en la dita letra fets menció» (1743-187 g.), y coneix les virtuts y propiétats de les imatges que li regalen, y nombra tribunals de teòlechs y metges per a triar els llibres hebraychs procedents de l'aljama de Valencia, «els que sien tals que segons nostra ley cristiana se pusquen sostenir a una part

Digitized by Google

metats e tots los altres qui sien contraris ala dita ley a altra part» (1964-15). Y procura que María Saco, monja o beguina o devota, qui devía tenir fama de santa a Barcelona, pregui fervorosament a Déu per la sanitat de l'esposada Johana de Valois, greument malalta en la ciutat de Beziers (1735-49).

* * *

En les trasmutacions metàliques hi creya a mitges, y recelava d'alguns alquimiayres embaucadors, y per lo matex advertía desconfiat quan li recomanaren el bisbe de *Ciudad Rodrigo* : «pero guardats que no siats decebut axí com son estats molts per les diverses e sobtils maneres que tenen en semblants coses» (1958-188).

Malgrat els recels, lo cor se n'hi anava:

«Lo Primogenit.

Veçcomte : mossen Guerau de queralt nos ha tramés un trocet dargent e diu que ell sap com se fa perque sia bo e fi. Pero nos lo farem ací provar Perque volem que vos aquí li demanets com se fa e queu sapiats tot e quant saber ne puxats. E tenits hi en saberho totes aquelles millors maneres que porets. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xviij. de març del any mil ccclxxx. Cinch. — Primogénit.

Al noble e amat Conseller e Camarlench
nostre lo veçcomte de Roda» (1749-79 g.).

Ab l'excusa qu'és ell qui pertany per regalía castigar a dos alquimiayres qui tenen dos esperits familiars en dues ampolles, y ademés llibres d'alquimia, quals alquimiayres havía presos En Artal d'Alagón en son lloch de Sástago, els hi reclama, ordenant que'ls entregui al batlle general del Regne d'Aragó, qu'exercía jurisdicció delegada com oficial reyal, y aquest s'encarregarà de tramètrels a Valencia (1964-11 g.). Lo que volía 'l Rey era vèurels y parlarlos, car l'interessava més l'ofici que'l delicte, y disfreçava la cobejança ab l'excusa del manteniment del prestigi de l'autoritat reyal.

Com també enterat qu'a Perpinyà hi ha un clergue qui té llibres de nigromancia, ordena al governador de Rosselló y Cerdanya que,

Digitized by Google

«com pus secretament porets anets a casa del dit cappellá e prenets los dits libres e totes altres escriptures fahents o tocants la dita materia e ab lo dit cappellá ensemps trametets nos ho per feel guarda per tal que nos puxam haver informació e saber les coses dessús dites» (1959-59 g.).

A uns fetillers de Saragossa no vol que'ls absolguin ni 'ls condemnin qu'ell no ho diga, y mana que no sien cremats els llibres, figures, caractes y tot quant los servía per a fer llurs fetilleríes, ans al contrari, que totes exes coses sien conservades y guardades (1873-72). Y ab la matexa ploma y ab la matexa data qu'axò ordenava al merí de Saragossa, escrivía a mossèn Ramon Alamany de Cervelló la lletra que transcrivim íntegra, atenent son interès:

«Lo Rey Daragó.

Mossén Ramon Alamany : Secretament vos fem saber que dalguns dies a ençá son estats trobats e preses a Çaragoça alguns mals homens, segons ques diu, usants de fetilleries, divinacions e invocacions de sperits e diverses libres de aquestes arts. *Item* : algunes caxes plenes de libres axí de astrologia com de les dites arts e ampolletes e capcetes ab enguents e pels, motles de fust e daram de diverses figures, caractes e figures de cera fetes en los dits motles e entre les altres coses hi ha j. cap dargent dels pits amunt ab corona Reyal. E per tal com en los dies passats nos havem hauda gran dolor de cap dela qual peró mercé de deu som guarits ens sentim be, han hauda sospita alguns de nostres oficials qui lla son, que aquella dolor no pervengués daytals males obres e per justicia nos hi manam procehir de guisa quels culpables sien punits segons ques pertany. Mas ens que sia nos, quins entenem queacom en astrologia, volgem que per aquella art lo prior del qual nos havets escrit que tant si entén, nos fes j. anell o ij., per los quals, precedent la gracia divinal, fossem segurs de totes metzines e fetilleries e altres males obres damunt dites car nos som certs que per art dastrologia aytals anells se poden fer. Perqueus manam que, no faent menció deles circunstancies dessusdites sinó en aquella pus cuberta manera que porets, li digats que nos desijam fort haver dels dits anells e quen faça per anos e per a nostra molt cara Companyona

Digitized by Google

la Reyna. E fets quels haiam com abans puxats car gran plaser ne haurem. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xix. dies de Juny del any M. ccclxxxx. — *Rex Johannes.*

Dirigitur Raymundo Alamany de cervilione» (1873-72).

La convicció que tenien en l'eficacia y veritat de les fetilles no dóna lloch a dubte, tots ne parlen ab la matexa seguretat de que's parla d'una cosa certa y evident; la lletra del Cerimoniós al governador de Valencia y la curiosa del Rey castellà Ferran d'Antequera contra Margarida de Montferrat, mare del Comte Jaume d'Urgell, que copièm en l'Apèndix XX, ne són altres proves palesadores.

Tot just pres possessori de la Corona aragonesa, Johan I caygué malalt de greu malaltía ignota. La desconexença d'aquesta pels metges, sugerí a la Reyna l'idea del malefici. Semblant sugestió en Violant de Bar no ha de sorpendre, car ella respirava a pleret l'ambient supersticiós de l'època, compost de ciencies secretes, nigromancia, conjurs y exorcismes, y desde sa infantesa ja hi venía predisposada per la Crònica verbal de la Casa de França; més d'una vegada hauría sentit recontar en son payral los processos dels Templers y d'En Robert d'Artois, y los dels infortunats lo bisbe Guichard de Troyes y N'Enguerrand de Marigny. Lo cert es qu'ordenà als seus oficials la presó de la viuda de Pere III, Na Sibilia de Fortià, En Saragoci de Mallorques y En Pontons, cavalleriç d'aquella, inculpats d'haver maleficiat lo senyor Rey per construccions y sortilegis (2056-97 g. y 98).

A un tal «Monet Ros qui allegá quel diable li ha fet dir ço que ha retret a frare Francesch», el Primogènit ordena al noble Antoni de Puigalt que l'«estrengats moderadament de guisa quen puxats haver la veritat de sa boca. E fets ho com pus secretament porets, presents tan solament lo batle del loch on ho farets e son assessor. E si per aventura no ho vol dir per los dits turments moderats axí com dit es, volem quel remetats ab lo procés que fet ne haurets al portant nostres veus en los Comdats de Rosselló e de Cerdanya quil tinga pres...» (1671-57 g.).

No havien passats tres mesos d'aquesta disposició que fa a mans del veguer de Barcelona y del Vallès la següent lletra:

Digitized by Google

«Lo primogenit.

Veguer : Algunes coses havem oides novellament per relació de molts, deles quals som maravellats com importen en si mes vanitat de faules que alguna certitud de veritat. E açó deim dalgunes esclaves tartres que vos tenits preses per diverses encantaments, maleficies e arts e costumes contraries a natura de que son inculpades, deles quals coses, com vullam saber ço quin sia ver, Manam vos espressament e de certa sciencia que encontinent nos trametats trasllat clos e segellat del procés daquen fet devant vos e de lurs deposicions, si rebudes les havets, sinó que les reebats encontinent mijançant una persona o dues qui entenen be lur lenguatge. E en lendemig no proceiscats a donar les mort fins que nos, vista la informació damuntdita, vos en haiam rescrita nostra entenció. Data en Vich, sots nostre segell secret, a xij. de octubre del any Mil. ccc. lxxxv. — *Primogenitus*» (1671-66).

A dos moros de la Vall d'Almonacid, un d'ells astròlech y metge, professions qu'en l'Edat mitja 's troben moltes vegades bessonades, els exposa les condicions a que s'han de sotmetre per a cercar qualsevulla «tresor encantat o antigament amagat» que's trobi en la terra o senyoría del senyor Rey En Pere (1740-52). El qual, nou anys passats, concedía 'l mateix privilegi a N'Arnau Ballester per a «cavar e cercar o fer cavar e cercar en tots los dits lochs e partides tots tresors daur e dargent e altres qualsevol, axí monedats com a monedar, vulles sien encantats o desencantats suposats ligats o amagats e totes perles e altres qualsevol peres precioses» (942-174 g.).

No m'ha estat possible esbrinar si era que mestre Johan Dalzem devía prepararli algun remey o metzina o amulet o antídot, quan li diu que ja sab té «compliment de la erba pera la obra que per nos fets» (1739-26 g.).

Terreny abonat per a qu'hi germini tota lley de preocupacions, no sent cap predilecció y a totes dóna compliment y tributa pleitesía: als seus sogres, los Duchs de Bar, els envía, desde Vich, sengles lletres, dihentloshi que ha «entés que en Alamanya ha vengut dies ha un hom quis apella Maestre Bernart (es lo mateix Bernard de qui parla Pere III en la seva lletra al Rey de Navarra que ja havèm transcrit), qui té fort

Digitized by Google

gran stat e fa moltes e grans maravelles e fa sa aturada en la Ciutat de Trebes o de Mayença pregantvos car pare (o mare) quens en scrivats lo fet de la veritat largament si es ver o no e que es dell ne de sos afers con en moltes e diverses maneres se compte» (1750-89 g.). No deslinya pas; es fill de pare. Sabedor Johan que la sua filla, l'Infanta Johana, dormía ab dames del seu servey s'apressa a escriure al majordom : «Havem entés que algunes daquexes dones antigues jahen ab la dita Infanta en un lit la qual cosa no volem com be sabets vos que la conversació tan presta deles persones velles no es sana ni profitosa als jovens. E en cas que alguna persona dorma ab ella volem quey dorma Marquesa de Santa pau e no altra alcuna...» (1663-43) Y per a que res hi falti, recomana a En Pere Dartés de Valencia que s'enteri ab la llevadora reyal Na Bonanada, «quis deu entendre en aytals coses, que seria bo a emprenyar, pus no fos cosa forts, nos ho fariem metre en esprou fort volenters» (1659-138).

* * *

En aquell temps que'l paludisme era senyor y mestre, els anells bons a terçana s'usaven ab gran fe y eren recercats y solicitats de llurs possehidors ab insistencia. Johan I també 'n tenía, axò no cal dirho. Mitjançant la Duquessa Matha d'Armanyach qui era a Barcelona, el dexà a la seva germana, la Comtessa d'Ampuries, y als pochs dies li reclama desde Valencia, puix té ferma confiança que'l malalt es ja ben guarit y hi ha molta gent que demana l'anell, y seguidament li torna a demanar que li trameti «per via segura al pus tost que porets» (1740-22). Passats quatre anys, y trobantse 'l Primogènit a Gerona, tramet altra vegada a la Comtessa d'Ampuries, ab les degudes instruccions, «lanell nostre que demanats per rahó de la terçana que don Johan fill vostra ha, lo qual es mester que sie ben guardat e quel nos remetats per alcun hom de recapte tantost queus hage servit; lo dit anell deu esser mes en la j. dit de la ma dreta del pacient dient j. *pater noster* e una *ave maria* j. poch enans que la febra li venga e axó entemps de tres accessions si tant dura e puys non han gens» (1744-8 g.).

Digitized by Google

Passen dues anyades y l'anell torna a fer la visita a Ampuries, llavors desde Perpinyà, car Don Johan (d'Ampuries), de bell nou, patía de terçana; però la Comtessa se'l reté, y al cap d'un any es reclamat pel seu germà l'anell que «en lany prop passat estants nos en Perpenyá nos a emprás queus prestassem a obs dun vostre fill car nebot nostre» (1659-21 g.)

Després devía possehirne algun altre, perque aquell, per a l'èxit terapèutich, necessitava, com indica 'l mateix Príncep a la sua germana, l'adjutori de l'oració; mentres qu'a En Pere Dartés li fa avinent qu'ha tingut «gran plaer dela virtut della pedra que ha guarit dela treçana en Galceran de Centellas. E volem que sapiats que la nostra pedra guareix de terçana, quartana e febre e açó es provat sens dir la oració ne res» (1744-41).

Era també per a guarir el paludisme l'anell que li feya 'l juheu Avenarduch? (1251-85).

La litoterapia no sols havía precedida la quinina com antifebrífuga, sinó que contribuía al misteri sublim de la fecundació, com ho demostra la pedra que la Comtessa d'Urgell regalà a la Duquessa de Gerona y contribuía a la terapèutica oftalmològica, com el safir que curà la conjuntivitis de Matha d'Armanyach (1811-63).

En Pere Ça Costa tramet al Rey tres anells de coral qu'ell mateix devía obrar, car Johan I, al acusar rebut, li diu que no cal que'n faci més, perque ab los tres ne té prou (1956-185). El coral s'aplicava al tractament de l'hidrofobia y la migranya, y Arnald de Vilanova assegura que, pulverisat y begut ab llet, preservava 'ls nadós de l'epilepsia. Acaba 'l Rey la lletra esmentada manant a En Ça Costa «quens enviets una pedra de gall o de capó. E enviat lans de continent».

Ademés, he trobades lletres, una, fent referença a la pedra dels lleons que regala a sa muller (1662-1), y altres, a les pedres que's fan en les vexigues dels porchs senglars y que les hi proporcionava 'l seu cosí, el bisbe de Valencia : «Nos havem gran necessitat haver deles pedres ques fan en les vexigues dels porcs seglars, perque cosí car vos pregam que, per persona certa, nos en trametats una o dues al pus tost que porets» (1743-118 g.). Aquesta lletra porta la data de 7 de setem-

Digitized by Google

bre del any 1376, y 'l 12 d'octubre del mateix any li escriu de bell nou: «Car cosí : estants nos la darrera vegada en la Ciutat de Valencia nos donás vos una pedra daquelles ques fan en les vexigues dels porchs seglars. E cor no la puxam trobar e hajam necessitat de haverne. Pertant cosí car vos pregam quens trametats una de les dites pedres per lo feel uxer nostre darmes en Jacme Castellá» (128). Ab tota seguretat qu'aquestes concrecions formaven part de la profilaxis o terapèutica migevals en lo capítol de les litiasis vexicals y úriques.

Y a propòsit de litiasis : al seu cunyat, lo Rey de Castella, qui pateix de «*mal de las yjades*», li escriu contestant a una seva petició: «*vos embiamos luego el dito fisigo* (qui no es altre qu'En Guillèm Thomàs *curandero* de Martorell) *emsemble con el fiel secretario nuestro Pedro de beviure, el qual por otros aferes muy necesarios a vos trametemos e por el dito nuestro secretario vos embiamos duas de las ditas sortillas e ell vos informará en qual manera les havedes atrayer*» (1663-49 g.).

* * *

Ja fos per odis personals, ja fos com expedient polítich o diplomàtich, econòmich o passional, l'intent d'occiure per tòxich a les persones reyals sovintejava en los temps migevals. El nostre Muntaner ens diu, en lo capítol 238 de sa *Crónica* : «...e encaram despuylle unes vestidures que portava e doneles al coch quel duch li havia lliurat e parle apart ab ell ques guardás que no sofferís que res qui dan li pogués fer, li fos mes en la vianda; que si bona guarda ne feya, de mi e daltres nauria molt be : si quel posá les mans els Evangelis e jurá en mon poder que, abans se dexaria tolre la testa quell sofferís que mal li vingués nengú, per menjar que li aparellás...»

Y Pere III escriu al Infant de Castella, «*...otrossí nos feytes saber en la dita vuestra letra, como el dito Rey de Navarra havia feyto sus tractamientos de dar sus punzones al Rey de francia e al Rey vuestro padre e como fué cometido por su parte de dar algo a j. cozinero de la Infanta vuestra muger e filla nuestra* (se refereix a l'Infanta Elionor) *para que diesse pozones a vos e ala infanta assi mismo nos feytes saber que...*»

Digitized by Google

«...*alo que nos feytes saber de las pozones, vos respondemos que nox pesa muyto por el periglo que send podra seguir al Rey de Castilla e a vos e ala Infanta nuestra filla, a lo de los mandaderos que demandades...*» (1261-150).

Y no sols eren les persones reyals les menaçades de morir per tòxich, que també hi estava exposada la gent del poble si algú 'ls volía mal, o per venjança o per passió o *ad stipendium*, y ara es un moro de Manices inculpat de metzines que'l Rey mana al governador de Valencia, «estrenyetlo de guisa quen tregats la veritat» (119 g.); ara una fembra parricida y homicida que fou cremada y qual complis, alegant ésser tonsurat, ocasionà la condemna en Cort de Roma del justicia criminal de Valencia : la lletra es massa interessant per dexar de transcriurela:

«Lo Rey Daragó.

Fem vos saber que, segons quel amat conseller nostre, en Johani scrivá nos ha recomtat de paraula, Ell estant justicia criminal de la ciutat de Valencia, fou denunciada una fembra que havia dades pocions a son pare les quals reebudes morí. E encara quen doná a son marit lo qual ne vench en punt de mort e fora mort sinó quells gitá, les quals coses crims e maleficis havia feyts de consell e tractament den Arnau bonet, deut seu, per ço que morts lo pare el marit, ells amdós fossen marit e muller e que ells succehissen en los bens daquells; les quals coses denunciades fou reebuda confessió e testimonis, per la deposició dels quals fou provat con havien comprat e feyt comprar lo rialgar e con fo molt. E puys, la fembra sens turment, otorgá gran res del feyt e con muntá un poch dix tot clarament con del dit rialgar havia mes en les pomes que son pare, qui no era sans, menjava; hoc encara en laxerop que bevia e en los cristiris que reebia, axí que lo pare ne morí. Confessá encara con na havia dat en Matheu marit seu ab salsa vert que menjava axí quen vench a punt de mort. E totes les dites coses dix que havia fetes de consell del dit Arnau bonet, deut seu, e açó dix en presencia del dit justicia per les quals coses la dita fembra fou cremada. E con volgués enantar contra lo dit Arnau bonet, allegá corona dient que la portava E vist per lo justicie assesor jurats e promens de Valencia lo cap daquell e dixeren aquell no portar corona,

Digitized by Google

ni haver senyal daquella, perque lo faeren pujar al turment e con fo sus en lo turment allega titol de corona dient quel havia a casa sua e fohi tramés e no lo hi trobaren E tornats de casa sua dix quel dit títol ere en casa d'una fembra e fohi tramés e no lo hi trobaren E per tal con aquest crim era tan leig tot lo mon de poble se ajustave a la cort. E lo justicia maná al carceller que si deu hi venia que no li obrís la porta. E lofficial vench ala porta dela cort per demanar lo dit Arnau E los saigs e Carceller noli volgueren obrir per que protestá en la porta e tornassen e feu tocar lasquella vedada. E per tal con era ora baxa la justicia prorogá los turments del dit Arnau Bonet tro landemá. E landemá loficial ab letra requés lo justicia quel dit Arnau Bonet li fos ramés fientlise del titol dela corona del dit Ar. bonet. El dit justicia remés lo en continent al dit oficial e aprés pochs dies lo oficial sobre dit fermá aquell Arnau bonet a carcer perpetual e aquí viu quax mort. Ara lo dit Johan es romàs vedat perçó con no sobressagué en turmentar lo dessús dit Arnau pusque allegave corona e perçó con los carceller e saygs no jaquiren entrar loficial devant lo justicia con lo venia requerir quel dit A. Bonet li fos remés. Perqueus deim eus manam espressament que vos obtingats benifet de absolució al dit Johan escrivá deles coses damunt largament esplicades. E que açó per res no haia falla con no la haia puguda obtenir en Valencia. Data en perpenyá a xxv. de hoytubri En lany dela nativitat de nostre senyor m. ccc. lj. sots nostre segell, secret. — *Rex Petrus.*

Jo Francesch an Bernat de cabrera e als altres missatgers en Cort de Roma trameses» (1138-77 g.).

El rigorisme en l'exemplaritat a voltes era atenuat tenint en consideració la familia del criminal:

«*El Rey.*

A humil suplicacion por part dalgunos parientes e amigos de Sanxa pereç, filla de pero martineç de cama curta, dela ciudat de Çaragoça, inculpada que segunt se dize ha pocionado o dados metzinas a Martin de Ayarbe quondam, *fustero dela dita ciudat, esposo suyo, por las quales metzinas el dito Martin se dize seyer muerto, queremos e a vos mandamos espressament e de cierta sciencia que, en caso do vos trobedes legittimament*

Digitized by Google

e clara que el dito feyto esté en verdat e que segunt fuero la dita sanxa merezca muert, dedes e fagades dar a aquela muert secreta, por que no sen de seguesca a los ditos parientes e amigos difamacion vergonça ne es escandel. E esto no muledes, como nos, en favor delos ditos parientes e amigos que ja por la dita inculpacion del dito feyto sostienen vergonça e dolor, hayamos provehido e queramos que assí se faga. Dada en el lugar de Casp dins nuestro seello secreto a v. dias de Deziembre del anyo m. ccc. lxxj.— Rex Petrus.

fuit missa Çalmedine Cesarauguste» (1232-169 g.).

Entremig les diverses magies qu'en lo segle XIV conservaren dignament l'integritat de llur prestigi : iniciacions, antídots y medicaments fantàstichs, somnis trascendentals, adivinacions, pressentiments y encantaríes, sobressurtía ab impertinent ardidesa, gallejant ensuperbit y rumbejant com elles historiada armoría d'ancestral llinatge oriental, el medicament excels, l'antídot magne, la banya d'unicorn.

¿No s'havía de sentir orgullosa la banya d'unicorn si ella, per sí sola, en concepte de tothom, constituía la millor guardia pretoriana de Papes y Reys, Prínceps y Nobles y menestrals?

Johan I, conexedor de les seves virtuts, ne parla ab unció devota, ab convicció d'iluminat, y la solicita ab perseverancia, prevalentse per a obtenirla, del prech, del manament, del soborn, del engany, y recercantla allà hont sab que's troba, tot ho remou tot ho alçaprema per a pendre'n possessori. Y quan la té en son poder, no se la guarda cobdiciosament com l'avar guarda gelós los seus cabals; ell, altruista, encar que sia pesantla ab trabuquet per sa poca abundor, la reparteix com pa benehit, graciosament y generosa, essent penyora de gran afecció 'l donarla, y objecte de pregon agrahiment el rèbrela.

En la Sèu de Lleyda, dintre la capella de N'Ot de Montcada, el Primogènit sab que n'havía haguda una, y sens perdre temps ho pregunta al seu uxer y al bisbe de Lleyda.

La lletra que desde Gerona dirigeix al prelat es notable, car en ella declara 'l Príncep una propietat de la banya d'unicorn no manifestada en cap altre document : «Nos havem entés que banya de unicorn es daytal virtut que dona prenys quen tenga ab si nos pot de son prenyat

Digitized by Google

afollar. E cor som certs que na una en la capella quel noble en not de Montcada ça enrera feu en la seu de Leyda, Pertant vos pregam que aquellans façats haver Cor nos, si paga o satisfacció hi es necessaria lan farem volenterosament aytal com vos ordenarets» (1743-189). Dóna trasllat d'aquesta misiva a En Johan Gener per a que, al presentarla, recabi del bisbe «aytal letra com a haver la dita banya sia necessaria» (189).

De Lleyda li fan avinent que a la Sèu no s'hi troba, ja que l'havía possehída 'l Comte d'Urgell, y llavors escriu al seu cosí reclamantla, car l'ha «gran mester tota o ço quen hajats» (1744-14 g.); y per a més seguretat també envía la lletra a En Johan Gener, qui, al ferla a mans del Comte, podrà, com ab lo prelat, reforçar la petició qu'inclou (14). El d'Urgell, sia per recança o per no concedir importancia al assumpte, no's desprenía de lo que Johan I considerava preuat joyell, veyentse obligat aquest a reiterar la demanda : «Diverses vegades vos havem escrit de la banya del unicorn que sabets. E cor la hajam molt necessaria vosen tornam escriure pregantvos cosí car que lans trametats faen liurar aquella an Johan gener» (34 g.). Sortosament el prech fou exaudit, passant la banya d'unicorn a ésser propietat del Primogènit, qui, agrahit a tanta generositat y obediencia, ne féu estotjar un trocet trametentla al Comte (86).

Mentres gestionava l'obtenció de l'antiga banya de la capella lleydatana, ab son peculiar eclecticisme, vol que'l familiar predilecte, En Johan Gener, junt ab la banya d'unicorn que demana, li porti sengles creus similars a una del Rey En Pere, per a tenirles ell y sa esposa, cascú al capsal del llit, y, ademés, altres dues creus en pergamí, per a que «cascú en port en son reliquiari ab si mateix» (2).

L'obsessió no'l dexava axí com axí. Estant atrafegat ab la preparació de l'host per si convenía rependre la lluyta contra lo Duch d'Anjou, té conexença per En Bernat de Penavera qu'a Gènova (77) s'enagenava un tros de banya d'unicorn; immediatament li ordena que la compri «en tot cas per lo preu en la dita vostra letra contengut e que lans aportets quan venrets» (77 g.). Aquesta lletra l'enviaren a En Pere Guillèm Català, el qual, trobantse a Avinyó, devía remètrela a Gènova, mitjançant algun mercader dels qu'hi sovintejaven llurs viatges.

Digitized by Google

Considerada com un tresor per les seves virtuts extraordinaries, la banya d'unicorn algunes vegades per part dels seus benaventurats possehidors fou objecte, ja sia com última voluntat, y, en vida, com penyora d'agrahiment per deslliurança, sanitat, victoria, paternitat, etc., de dexes pietoses a santuaris, ermitatges y altres devotes, en los quals devien estimarla molt més qu'una llantia de Damàs o un esmalt de Limoges, y quasi tant com una reliquia santa.

Los monestirs de Pedralbes y de Roncesvalls, qui tenien gran predicament en ses respectives nacions, n'eren guardadors de sengles banyes d'unicorn, y Johan I, al saberho, treballà de ferm per a copsarles, sobretot la de Navarra, car l'obtenció de la del monestir de Pedralbes fou més planera per estar íntimament lligat aquell cenobi ab la casa reyal d'Aragó.

Per a conquerir la de Roncesvalls, aprofità l'avinentesa de romandre accidentalment en terres de Navarra En Rocabertí, al qual recomanà procurés associar el Rey a les seves gestions, però sense donarli a entendre la propietat de la banya d'unicorn solicitada, ni tampoch dirli per a qui la volía:

«Lo Primogenit.

Veçcomte : Entés havem que a Roncesvalls qui es Monestir de Navarra, ha una banya dunicorn la propietat dela qual vos sabets be. Perçous pregam com pus afectuosament podem que vos façats en totes maneres que hajats la dita banya metent hi lo Rey de Navarra si obs será, donantli a entendre que vos la havets obs peró no entena la sua propietat ne per aquí la volets E fets en tota guisa que la hajats e la aportets a nos e nos fer vos nem bona part E en cas que vos fossets partit de Navarra trametets j. escuder vostre e quen sapia be fer que aport ab si la dita banya, car gran plaer nos ne farets e no romanga per res que la dita banya noa portets Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xxvij. de Juliol del any m ccclxxvij. — *Primogenitus*» (46).

Aquesta lletra, ensemps ab una altra per a lo Comte d'Urgell, curiosíssima, les envià 'l Primogènit a Barcelona per a que'l protonotari les trametés a ses respectives adresses (íd.).

Les gestions d'En Rocabertí fracassaren; no obstant, l'any següent

Digitized by Google

encara 'l Primogènit cobejava l'adquisició de la banya de Roncesvalls. Llavors, prescindint de dissimulacions y de disfreces, abandonant el misteri, ab lo cor obert de pinta en ample, se dirigeix directament al Rey de Navarra per a que l'obtinga mitjançant l'autoritat reyal:

«*Rey cormano : por necessidat de nuestra persona havemos mester entre otras cosas una banya de unicornio E havemos entendido que en Ronças valles ha una. Porque vos rogamos caro cormano que nos querades enviar con el fiel Cavalleriço nuestro Gilabert de rexach, portador dela present, ladita banya como nos el dito Gilabert enviemos a vos por la dita razón E sobre aquesto vos rogamos que creades al dito Gilabert de lo que vos dira de nuestra part...*» (146).

El procediment de la sinceritat no reexí, restant ab lo desig Johan I y romanent la banya en lo monestir; llavors arribà a Barcelona una missatgería del prior de Roncesvalls per a lo Primogènit. Es molt natural qu'aquest aprofités l'oportunitat per a demanar la banya d'unicorn, y també es natural que'ls missatgers li responguessin qu'aytal concessió no era afer seu, sinó del prior y monjos. Aquesta resposta motivà una lletra de Johan I oferint al prior y monestir una almoyna de cinquanta florins a barates de la banya (1657-11 g.). Més endevant, el Vescomte de Castellbò, per delegació del Duch de Gerona, devía abonarne la quantitat necessaria (66), y després d'ell, En Monet de Bages, ofería per la banya lo que demanessin el prior y 'ls monjos, y en cas que no volguessin despèndressen, lo que no creya 'l Primogènit perqu'a ells no'ls aprofitava,* que la posin a mà del Rey (1745-121). Encara no havía passat un mes que'l Príncep reiterà l'encàrrech a En Monet de Bages (129), car la seva constancia, tractantse de la banya d'unicorn, estava a prova de desenganys.

Molts anys després, essent ja Rey Johan I, sapigué qu'En Bernat de Penavera, llavors tresorer reyal, qui també era devot de la banya meravellosa, ne tenía en son poder. Com de consuetut, la banya fou solicitada (1964-153 g.), sense que'l tresorer, qui moría a Barcelona bo y al mateix temps que's feya la demanda, pogués complaure 'l sobirà.

* Aludint a que, per la condició llur, ningú atemptaría contra les llurs vides.

Digitized by Google

Però la mort no atuí la voluntat del egregi solicitant, qui ordena al seu vicari de la Ciutat Comtal : «prengats a ma vostra un ciulet quel dit Bernat tenia del cap de la bana del unicorn e un troç dela dita bana e quens ho trametats, car nos satisfarem al hereu del dit bernat per rahó de la dita bana e ciulet en tal manera quen será content» (157).

A Xipre hi ha una banya o fragments d'ella, y prega al Vescomte de Roda, qu'hi fa un viatge, «que quant quey siats nos procurets en totes maneres que la hajam E certificam vos que la dita banya es tota dreta e no es res torta»; de passada li encarrega «que si havets hauda alcuna certitut del feyt dela alquimia quens escriscats» (1745-128). La descripció de la banya, quan demana la de Roncesvalls, es la matexa : «si es dunicorn deu esser tota dreta e no torta en res» (121); però, en cambi, la de Pedralbes es detallada : «E si es deu esser blanca axí com vori e endororcada assemblança de çucre cordellat e dela gruxa duna asta de clavi opus e longa e aguda al cap» (1744-89).

* * *

L'insistencia qu'esmerça en demanarne, sols té parió ab la prodigalitat qu'informa lo repartiment, car ne regala al seu cunyat, lo Comte d'Armanyach, qui l'havía demanada, y li acompanya ab «trenta croats que nos oferim a la vera creu lo divendres sant» (1745-106 g.); a En Dalmau de Jardí també n'hi fa present, junt ab un seu corcer de caça, per mediació de fra Pere d'Elna (1744-120); y quan l'emissari de l'Infanta de Sicilia, En Sanxo Maça, per especial encàrrech d'aquella, solicita igual mercè, el Príncep, amatent, li concedeix; però, com té cura especial en fer constar que'ls efectes no depenen de la quantitat, adverteix a la seva neboda que «la meytat del troç ha aytal e axí gran virtut com tota la romanent» (1657-24 g.). Al Comte de Cardona, qui també 'n demana, li posa per condició que la compartexi ab sa esposa, fentli la matexa advertencia, «car per pocha peça que sia ha aytanta virtut com una gran» (32).

Gracies a les gestions d'En Bernat Çapera prop del Soldà de Babilonia, el Rey d'Armenia y sos fills foren deslliurats de la captivitat

Digitized by Google

que sofrien en Jerusalèm. Y quan aquell Rey, per negocis diplomàtichs o per acte de cortesía, se dirigía a la Cort de Castella, féu anar expressament a Cherta En Francesch Mir, per a demanar a Johan, en nom del Rey, part o partida de la meravellosa banya : el Primogènit, qui no debades es conegut per la posteritat ab lo sobrenom *d'aymador de la gentilesa*, regalà al Rey d'Armenia un anell, «en lo qual ha dela dita banya encastada e es provada contra tot verí» (1755-135 g.).

Sabuda l'influencia qu'en l'esperit de Johan I exercien los ministrers, lo Comte de Flandres se'n preval, y a requesta d'En Stroman, obté «un petit troç d'una banya dunicorn» (1656-135).

Axí mateix ne demana 'l comenador de Montçó, fra Guillèm d'Abella, trametentli per En Simon Comes, «a la relació del qual sobre la propietat dela dita banya a vos esplicadora podets donar plena fe» (1745-171 g.).

Prefería sempre 'ls trossos provats als trossos novells desconeguts; y quan regala a la sua filla, l'Infanta Johana de Daroca, Comtessa de Foix, «dos troces de banya Donicorn la un gran e laltre poch», li fa avinent que «lo troç poch es dela banya que nos haviem ja de peça e aquest vos consellam queus aturets, lo troç maior es de una altre banya quens han dada are novellament...», y 'l present d'aquests dos trossos va acompanyat de «un breviari de amors *Item* : un libret en lo qual havem (escriu 'l Rey) fet trelladar lo porgatori de Sent Patrici. *Item* : iij. pans de sucre. *Item* : ij. cofins de panses. *Item* : ij. esportins de figues. *Item* : moxama. *Item* : sorres de tonyina. *Item* : una dotzena de formatges de Mallorcha. *Item* : vos trametem dins la present una turquessa encastada en un anell dor» (1964-152 g.).

Y 'n regala al seu cosí lo bisbe de Valencia, als seus germans los Comtes d'Ampuries y al Duch de Borbó, qui la solicita, li tramet «dins la present un petit troç de la dita banya» (1656-22 g.).

Per a que personalment ho entregui al Papa, fa donar a En Jaume Jobau, conegut per Pallarés, el qual romanía en la Curia romana d'Avinyó, «un anell e un troç dela banya dunicorn, manantvos que digats al dit Sant Pare que pus a ell li plau haver dela dita banya que nos lin trametem los dits troç e anell e que tota vegada que de metzines

Digitized by Google

hagués dubte o de verí, beven aygua en que lo dit anell o troç fos banyat, no hauria perill de res; e nos maravell com l'anell es axí tort, car aytal es la Banya» (22 g.). L'antídot no arribà a servir a Papa Climent, però hauría pogut servir a son successor Benet XIII quan, a Penyíscola, intentaren metzinarlo sos cambrers, posant realgar en los dolços habituals de *Pedro de Luna*.

* * *

¿Qual fou la gènesi de la devoció de Johan I per la banya d'unicorn, que'l sugestionà fins a convertirlo en panegirista capdal de ses prodigioses virtuts? Lo mateix Príncep ho palesa ab ingenua sinceritat, y ho detalla fil per randa, contestant al requeriment que, al trameteli el tros de banya tan temps cobejat, li fa 'l seu cosí, lo Comte d'Urgell. Es una lletra interessant per los detalls qu'inclou de costums pretèrites, de toxicología experimental, de clínica terapèutica y de cristiana democracia. Revela, al ensemps, una vegada més, l'arrelada deria del Duch de Gerona, pregant al seu cosí qu'obtingui, per a enviarleshi, les banyes o trossos de banya d'unicorn existents, com aquell li diu, en lo monestir de Roncesvalls y en una iglesia ermitana d'illa de mar. En cambi, ell li innova que gestiona l'adquisició, costi lo que costi, d'un tros que n'hi ha en una iglesia sanctuaria de França : talment com el bibliòfil o l'arqueòlech, sabedors y adquiridors d'edicions selectes c d'obres d'art de l'antigor.

«Lo primogenit.

Comte Car cosí : ales coses en una letra anos per vos tramesa contengudes Responem, queus grahim molt de ço quens havets tramés dela banya del unicorn dins una virola de coure encastat en alcuns altres troces dela dita banya e ço quens havets trames un scuder vostre per la manera quens cové. E volem quens trametats un scuder vostre de qui vos fiets al qual puxam donar la part que havem acordada de dar vos de ço dela dita banya quens havets tramés. E com volets saber de nos la propietat dela dita banya fem vos saber que nos, stants en la vila de perpinyá, vench a nos j. scuder del comte Darmanyach, lo qual

Digitized by Google

venia de Rodes e donants j. troç, quaix en quantitat de una amella, de banya dunicorn com na portas j. troç qui ere dues parts mes que a nos no doná e que la una part volia pera son senyor lo dit Comte Darmanyach e laltra part a si mateix, puis la terça havia donada a nos e dixnos que lo dit scuder estant en Rodes veu a sos ulls que lo Maestre de Rodes volent provar la banya del unicorn feu donar metzines forts a dos cans e ala un dels dits cans, menjades per ells les dites metzines e pozons, feu tocar de la dita banya o part daquella e al altre no e aquell qui no fou tocat dela dita banya tantost morí e laltre guarí. E nos huynt açó volguem provar si alló ere ver faem haver ij. cans e fem los donar del veri pus fort que poguem haver e la j. daquells fou tocat de ço poch que tenien dela dita banya, que lo dit scuder nos havie donat e guari e laltre morí. Aprés nos stants ací en Gerona lo dia de divendres sant e anants per les esgleyes segons es acostumat e passants per j. carrer, oym en una casa grans crits e plos e nos volguem saber que ere alló e digueren nos que eren dues criatures poques qui havien menjat realgar, e nos entram en la casa on eren e veem les criatures qui eren fort inflades e quaix ala mort, traguem aquell troç del unicorn que nos ara portam e metem lo en aygua e dela dita aygua begueren les dites criatures e tantost foren guarides axí que huy son vives e sanes. Apres una dona vidua daquesta Ciutat la qual segons fama no es bona de son cors e sos amichs per la desonor que navien donarenli metzines a menjar e tantost que ella se sentí metzinada trameté a nos per laygua en que tocá lo dit unicorn e begué dela dita aygua e guarí tantost e huy en dia es sana. E despuys no la han gosada metzinar. Aprés una dona damordedeu vench a nos e vans dir que son fill stave ala mort e nos demanamli que mal havie e ella dix nos que havie la mala buanya e que havie e demanans dela dita aygua e nos donamlin e enviam a j. cavaller nostre e feu li beure dela dita aygua e ruxarenli la cara on havie la mala buanya segons que nos li haviem manat e dintre ij. dies lo fadrí guarí e es viu e sa. Nos ara, volents provar ço quens havets tramés dela dita banya, entenem haver ij. coloms o polls e fer los em donar metzines forts perque dejen morir e ala j. farem tocar dela dita banya e alaltre no Perque sapiam si ço quens havets tramés es de vera banya

Digitized by Google

del dit unicorn, car, ço que nos tenim provat es per les esperiencies damunt dites. E fer vos ho em saber tantost ço quen será Pregam vos que deles dites banyes que dehits, la una que es aronces valls en Navarra e laltra que es en una esgleya ermitana de illa de mar, que aquelles hajats con pus porets e si abdues les havets trametets nos la una e si havets la una e no abdues trametets nos aquella que haurets car nos vos en farem bona part E en totes les dites coses hajats la diligencia e cura ques cové. Nos havem sabut que en una esgleya santuaria en ques diu que ha dela dita banya e es en françа e aquelles parts, havem hi tramés un scuder nostre quey vage per manera de Romiatge e que en tota manera hage la dita banya e que noy plangue dinés coste ques vulle e que lans aport e silans aporta nos vos en farem bona part. Aprés altre jorn una dona de poch stament vench ab una filla sua al braç anos e dix nos que ala dita sa filla j. scurpí la havie picada en la cara e veemli la cara tota inflada e dix nos si laygua del unicorn li seria bona e nos diguem li que hoc e bayam en laygua lunicorn e fem lin beure e ruxar la cara e açó li fem continuar ij. dies areu e guarí tantost e huy en dia es sana. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xxvij. de Juliol lany M. ccclxxvij. — *Primogenitus.*

Fuit Directa Comiti Urgelli» (1744-45 g.).

No totes les experiencies toxicològiques se feyen *in anima vili.* En lletra adressada a les autoritats valencianes demana 'l Duch de Gerona exemplars humans que substituexin els gossos y 'ls coloms en los assaigs de la banya d'unicorn.

«Infant en Johan etc. Als nobles amats e feels nostres lo Governador el Batle general del Regne el Justicia en criminal dela Ciutat de Valencia a aqualssevulla altres oficials dins aquell meteix Regne constituits e alurs lochstinents e aqualssevol dells, salut e delicció. Certificam vos que per assayar e provar alscunes coses qui son bones contra verí mortal, entant, que preserven de mort qualsevol persona queya ja daquell reebut, havem ordenat e acordat que en los primers dos moros o mores o juheus o juhies que sien condempnats o condempnades a mort en aquest Regne e en aqueix façam fer assaig e prova deles coses dessusdites, afi quela virtud e propietat de aquelles sia pus notoria e

Digitized by Google

pus certa E com hajam deliberat e vullam quel amat Conseller e Camarlench nostre mossen Pere guillem catalá sia executador daquest fet en lo Regne aqueix alamanera que nos lon havem enformat, Perçous manam espressament e de certa sciencia nostra que donan plena fe e creença ales paraules quel dit nostre Camarlench vos explicará de nostra part sobre lo fet dessusdit, li lexets fer a tota sa volentat lodit assaig. E que en açó empaig ni embarch no metats si la nostra indignació cobeejats esquivar, En cas emperó que fet lo dit assaig, la j. daquells en que será fet, viu volem que sie haut per absolt e abdosos encara si cas es que abdosos visquen. Dada en Çaragoça, sots nostre segell secret, lo primer dia de gener del any dela nativitat de nostre senyor M. ccclxxviij. — *Primogenitus*» (110).

Los experiments se succehiren, y en la lletra qu'envía al seu familiar incondicional, acompanyatoria d'un fragment de banya d'unicorn que regala als Comtes d'Ampuries per a que se'l partexin (1745-129), detalla la prova feta ab un juheu condemnat a mort. Una lletra semblant escriu al seu cosí lo bisbe de Valencia, qui li ha solicitat el prodigiós antitòxich:

«Lo primogenit.

Car cosí : Vostra letra havem reebuda ab laqual nos demanats queus trametam j. troç duna nostra banya dunicorn que havets entés que es cosa fort apropriada contra totes metzines. E responem vos queus enviam lodit troç dins la present. Certificam vos cosí car que en j. juheu qui era condempnat amort, havem nos feta provar ladita banya per aytal guisa que maestre Guillem colteller e maestre Johan dordas de manament nostre, ordenaren les pus forts metzines que pogueren qui eren en quantitat dun petit got e les quals bech lo dit juheu, presents mossen Johan de gorrea alguatzir nostre e lodit maestre Guillem e en Borja de castre e quan begudes les hac, caech con amort en terra e lavons donarenli obrinli la boca per força v. cullerades daygua en que la dita banya era estada banyada e feuli gitar mantinent totes les dites metzines e torna tantost en son sen, axí com si res no fos estat e visch despuys. v. jorns ayan sa com dabans, mas despuys lofaem penyar On car cosí, sapiats que encas que vos haguessets menjada o

Digitized by Google

beguda alguna cosa dubtosa no cal sinó banyar lotroç dela dita banya queus trametem en aygua e quen begats quatre cullerades o v., car si verí o metzines hi havia tantost les faria foragitar. Dada en Çaragoça, sots nostre segell secret, a xxij. dies de Juliol del any Mccclxxviij. — *Primogenitus*» (1745-137).

La superstició de la banya d'unicorn sobrevisqué molts anys a Johan I, car Ambrós Paré, parlant ab Chappelain, metge en cap del Rey Carles IX de França, del abús que se'n feya, li pregà que, donada l'influencia qu'exercía en l'esperit del Rey, procurés que se'n suprimís l'ús y, sobretot, que s'extinguís la costum per por del tòxich, de mullar un troç d'unicorn dintre l'anap reyal. La resposta que donà al gran cirurgià 'l metge de cambra, revela un home de ciencia y un filosoph : « — Jo no se conèxer cap virtut a la banya d'unicorn — digué — : però, tenint en compte l'arrelada e inveterada convicció existent en los cervells dels prínceps y del poble, crech qu'encara que'ns proposessim treureho, no ho assoliriem».

Més ençà, encara, he trobada consignada una banya d'unicorn en l'Inventari que dels béns de dòna Estefanía Carroç de Mur y d'Arborea existeix en l'Arxiu del Hospital de la Santa Creu; fou depositada per los administradors, en la taula de la ciutat de Barcelona, com un objecte de valor, a nom del dit Hospital y del *Hospital Real y general de nuestra señora de Gracia de la Ciudat de Çaragoça*. Els administradors d'aquest últim establiment de beneficencia, anys després, enviaren un propi als de la Santa Creu per a escatir y ultimar qual de les dues administracions devía quedarse ab la propietat de la dita banya d'unicorn.*

* * *

La matexa virtut, si fa no fa, que la banya d'unicorn, tenien la pedra betzar y la llengua de serp. De l'una y de l'altra 'n tramet el Príncep a sa filla la Comtessa de Foix (1968-48 g.). De la primera 'n parla a mossèn Huch Alemany de Cervelló, que's troba en Cort de

* Joseph M.ª Roca, *Ord. Hosp. Sta. Creu Barc.*, pàgs. 48 y 49.

Digitized by Google

França : «Digats a nostre frare lo Duch de Berri que entany nos enviá a dir per en Copons que li trametessim una pedra apellada betzar la qual es sobiranament bona contra tot verí e metzines e ladonchs non haviem sinó una. Mas despuys navem hauda altra perque si'n vol trametans alcú de casa sua e trametrem la li» (1963-76 g.). Y quan lo Rey En Pere moría a Barcelona, el Primogènit prega al seu germà Martí, desde Gerona, que li trameta «tots los anells quel dit senyor Rey tenia en les mans e la pedra betzar e los libres intitulats *Titus livius* e *Valerius maximus*. E axí matex tots los stelabres e quadrants...» (1952-5).

Si la pedra betzar no era massa abundosa, la llengua de serp era més freqüent. D'aquesta que, com de la primera, no's pot dir d'una manera certa en que consistía, car no se sab, afermaven els seus panegiristes contemporanis, que devant del tòxich mudava de color; y homens y dònes ne lluhien, com ara les fulles de trèbol y altres amulets, engastades en una mena de reliquiaris, nomenats llengüers, enriquits els dels alts personatges ab pedres precioses y perles, com el que Felip V de França regalà al Papa Johan XXII, un dels homens més crèduls en art de bruxería.

En la descripció que fa un trovador del segle XIV de la tauleta que *Pedro de Castilla* regalà al Príncep de Gales per a que l'ajudés contra el bort de Trastamara, entre un devasall d'or, de joyes y d'art,

«. . . . . .
I avoit une table (une pierre) qui de vertu ot tant
Que nulz homs ne pooit ne roy ne amirant
Aporter nul venin qui tant fu mal faisant,
Que s'on li apportoit la table en servant
Que pierre n'alast tout en l'eure changent:
Noire comme charbon se changoit en samblant.»*

En la vaxella empenyorada per lo Rey Anfós y que retornà En Pere dez Bosch, llochtinent de la Tresorería reyal, segons lletra de re-

* *Chron. de Bertrand Du Guesglin. Collect. des docum. inéd. sur l'hist. de France*, t. I.

Digitized by Google

gonexement de Pere III, hi consta : «*unum salerium cum du abuslinguas serpentinas ponderans duas marchas et sex uncias*» (1295-262). Les posaven principalment en los salers, perque era ab la sal hont la major part de les vegades acostumaven barrejarhi 'l tòxich.

«*...item : unum ram argenti fracti de crucifixo cum linguis serpentis...*» (283-286). «*...et duos anulos auri, unum videlicet cum lapide de granada et alium cum lapide viridi et quandam lingam serpentinam parvam et duo trocio lapidis contra venenum utilis...*» (284-13). «*...et quandam serpentis lingam munitam cum argento...*» (íd.). «*...et unum reservatorium de cristallo aptum ad tenendum balsamum et quandam magnam lingam serpentis et quoddam flasconetum de triaga de opere Venecie...*» (284-154).

En lo *Libre de Notaments comuns*, r. 780, del Reyal Patrimoni, consten les següents partides : «Un saler dargent tot daurat dins e de fora ab la copa a manera de nau e ab lo peu de vj. migs compasses, lo qual pesava al dit march de Valencia iiij. marchs y mig quart, en la qual copa del saler havia una brancha de coral en la qual havia ix. lengues de serp...» (157). «*Item* : per iiij. lengues de serp que més en lo coral del saler del senyor Rey...» (169).

Además, hi havía llengüers mesquinets, sense agensaments de cap mena, com els trobats junts ab enfilalls de *pater nostres* en lo carneret o escarcella d'un malalt francès, qui, procedent de Molins de Rey, morí en l'Hospital d'En Colom, segons consta en lo capbreu del any 1378, existent en lo arxiu de la nostra Catedral.

Les llengües de serp, o llengües serpentines, car així també les nomenaven els catalans del segle XIV, ultra la virtut de delatar un tòxich, cambiant la color, tenien la de fer parlar bé y honestament, sense llengoteigs ni dicteris, llurs portadors. Tantdebò que la fantasía popular pretèrita 's convertís en realitat present y fos possible sembrar a axam els amulets preciosos entre 'ls nostres innombres malparlats! El jorn qu'aytal miracle 's realisés, sería un dia de gloria per al Verb de Catalunya.*

* Per a completar l'estudi, vègis Joseph M.ª Roca, *La med. cat. en temps del Rey Martí*, pàgs. 43 a 62.

Digitized by Google

Les dèus d'investigació històrica referent aquest tema no són pas estroncades ni de molt; però, ab lo transcrit, n'hi ha abastament per a donar una idea, encara qu'esblaymada, de les supersticions que niaven en l'esperit de Johan I d'Aragó, idèntiques a les que niaven en l'esperit del més ínfim de sos sotmesos, car no eren supersticions personals ni de jerarquía, sinó humanals, y, com a tals, essencialment difundibles y perdurables.

Perxò quan Johan I morí sobtadament en la cacera dels boscos de Foxà, les supersticions, tresor humanal, quedaren vives. Infantades grollerament en los pobles primitius, estilisades per los grechs y 'ls etruschs, y escampades arrèu per les àguiles romanes, arribaren a Catalunya, ahont, si bé tenint cert regust oriental y palesant l'influencia de les mitologíes del septentrió, obehint l'inexorable lley biològica, acotaren el cap y s'adaptaren al agre de la terra; car si aquesta emmotlla la raça, ab major motiu també emmotlla sos defectes, y, al adaptarse, com succehí en tots los pobles, s'agermanaren ab les supersticions indígenes, y, sumantse ab elles, augmentaren llur cabal. Y vingué 'l Renaxement, y les supersticions seguiren la via llur, y com altre Proteu, anaven cambiant de forma segons els temps y 'ls pobles y 'ls homens, y arribaren fins a nosaltres, car també nosaltres, malgrat la despreocupació que'ns preocupa, som supersticiosos com els nostres passats y com ho seran les generacions esdevenidores, perque les supersticions ens sobreviuran y seguiran avant, avant sempre, perdurant y perllongantse indefinidament per l'Historia, com la llum y 'l so vibren eternalment en l'espay, ja que l'humanal niçaga, en sa cavalcada vertiginosa a través de les centuries, porta la superstició a la gropa, com el cavaller d'Horaci hi portava la Mort : «*post equitem sedet atra cura*».

* * *

Axí com en el transcurs de les generacions s'enrunen montanyes y omplenen valls y comes y alteren mars, l'Humanitat, a través dels segles, ab la fornal del temps, y fentli 'l món d'enclusa, forja a cops de mall, per a després fruir el sadisme d'esmicolarho, Institucions y Teo-

Digitized by Google

goníes, sistemes filosòfichs y postulats científichs, Lleys y Regismes, Tradicions y Costumes, y sols dexa perenne, incommovible, lo que, essent substantiu en ella, forma part integrant de la seva espiritualitat : les virtuts y les tares dels homens qu'ella no s'ha plasmades, però que tampoch pot destruir, car tindría de destruirse a sí matexa.

Entre les tares humanes la superstició ocupa un lloch preeminent, puig encara que, com havèm ja exposat, sofreix les influencies del medi ambient hont se desenrotlla, presentant diverses modalitats, conserva y manté sempre la seva essencia en tota sa integritat, y ha romàs ab caràcter d'endemia psico-patològica més o menys lleu, més o manco estesa, si bé qualques vegades, en temps pretèrits, se manifestà ab *ictus* d'extraordinaria gravetat, mercès a un estat passional colectiu qui, fill del mimetisme y 'l contagi, com forta mestralada, abrandà la foguera del cos social tot enter, que sempre manté caliu predisposat per a aytals brotades. Sols cal recordar les diverses persecucions sofertes pels juheus, acusats adés dels contratemps que tingueren les creuades a Asia, adés de moneders falsos a Anglaterra, y, sobre tot, quan per odi de raça, atiat per la cobdicia dels remaders qui exacerbaren el fanatisme del poble, el qual, segons Tàcit, no té terme mig, moriren occisos a milers, caçats com selvatgines a Andalucía y a Castella y en viles y ciutats y llochs de la Corona aragonesa, essent completament saquejats llurs alberchs, cremats els documents acreditatius de debitoris, enderrocades llurs aljames, obligats la majoría dels qui sobrevisqueren llur dissort a ferse conversos o demanar almoyna per a poder viure y evitar que llurs fills morissin de fam. Y aquella *plebs* no estava constituída per elements afins, del mateix estament o estaments similars, no era una *plebs* de mena, sinó circumstancial, de moment, composta d'un conglomerat en el qual, pel sol fet d'integrarlo, quedaven borrats tots els matiços socials enfront la superstició. El nexe d'aquells cors y d'aquelles mentalitats, llur comú denominador, excepció feta dels directors, dels *leaders* que diríem avuy, el constituía l'odi al juheu, y per odi al juheu, a Barcelona, s'uniren mariners y terraçans, regnícols y estrangers, ciutadans y menestrals, homens y dònes, axí esclaus com lliures, en abigarrada munió, que més no'n podía engolir el Call major

Digitized by Google

de la juhería...; y 'ls avalots y barrejament y les robaríes y crims de tota mena se succehiren y s'escamparen per tot lo Reyalme.

Abans d'aquesta hecatombe, d'altres n'havien sofertes ensemps ab els pobres masells, acusats d'empeguntar banchs d'iglesia y metzinar aygües de rius y pous y fonts, ocasionant l'última vegada, segons la dita popular, l'epidemia de peste negra, la greu malaltía inguinal que dallava arrèu mentres trobés espigues humanes gronxolantse al oreig de la vida, y de qual malura pestilencial dexaren notes d'esgarrifosa sinceritat tres testimonis de presencia y de major excepció, y en els quals la glànola fou generadora *per accidens* de sengles efemèrides memorables: Boccaccio deu a la glànola el seu *Decamerone*; Guiu de Chauliac li deu haver estat heroy a la força, car no fugí de l'epidemia per vergonya; y 'l Petrarca, per obra maligna de la peste, plorà morta Madona Laura.

Per a citar casos de superstició colectiva endèmica, recordèm els *cagots* d'ençà y d'enllà 'l Pirineu navarrès, els *vaqueros* d'Asturias, els *collibets* del Poitou, els *marrons* d'Auvernia, els *gafets* bordelesos, els *porxers* del Egipte, els *paries* de l'India, els negres dels Estats Units, els armenis d'Orient, els xuetes de Mallorques, qui llurs conciutadans han perseguit y a alguns d'ells encara 'ls perseguexen y a altres els tenen en ostracisme espiritual. No obstant, aquesta superstició colectiva, en la qu'hi pren part l'esperit popular, deguda al contagi mental de les multituts, pot justificarse, axí epidèmica con endèmicament, per la sugestió instintiva del odi de raça, la basarda o fobia de la mort y per l'intolerancia religiosa. Però existía, com existeix encara y existirà sempre, la superstició individual, la genuína, l'esporàdica, nascuda de l'humana cobejança de tot lo qu'es meravellós, fantàstich, inverosímil: perennal toxina que té per *fomes* la barreja heterògena de creencies y doctrines semi-filosòfiques, semi-religioses, imperfectament elaborades y pèssimament digerides. Aquestes supersticions formaven llegió, car no eren patrimoni del poble baix, del *vulgus*, eren patrimoni de tots y de tothom, sense exceptuarne aquells homens los quals per dret propi constituexen les fites culminants de la civilisació de llur època, y que no poguent sotstraures, excepció feta d'alguns pochs, entre ells el Petrarca, a la lley universal, malgrat llur mentalitat excelsa, encimbellantse en lo

Digitized by Google

trípode pseudo-científich de l'Alquimia, l'Astrología y la Magia, envolcallaren llurs caps en les boyres d'una certa cosmogenia imaginaria, hereva d'antigues iniciacions y de mites primitius, sacrificant inconscientment, en holocauste a la superstició, l'integritat de llurs prestigis pòstums.

Si aquest estat de normalitat psicopàtica, si m'es permesa l'antinomia, era 'l de tots los estaments, tenint per senyalers prelats y nobles, mestres y micers, reys y remences, no li'n fem retret al nostre egregi protagonista de seguir la corrent y de viure 'l seu temps, car, llevat d'axò, que no es defecte, sinó ovirat a través dels segles, era un home a la moderna, seleccionat, dels que si no arriben a la categoría de majorals de la ramada cultural, ne són uns bons rabadans.

Digitized by Google

EPÍLECH

Cumplint un deure de ciutadanía catalana y homenatjant la seva memoria, s'ha de reconèxer que 'l nostre Príncep fou dels qui més treballà per a axecar el nivell cultural dels seus regnícols, contribuint inconscientment a la dignificació esdevenidora de la nostra terra, per dissort deturada en sa ascensió per greus y merescuts acontexements polítichs que sotraquejaren de soca arrel la vida espiritual de Catalunya, desxondint la conciencia colectiva nacional.

Es un fet històrich innegable que Johan I, ab la seva actuació de positiva eficacia, implantant un esqueix del arbre esponerós dels Jochs Florals de Tolosa a Barcelona, preparà lo seu regne per a quan l'Edat mitjana, pubilla dels imperis romà y barbre, se soterrés en lo fossar del temps y dexés com a penyora de son pas, un solch pregon en la costra de la terra, y a l'Historia la fexuga tasca de destriar un confós patrimoni de llum y de tenebres, de civilisació y de barbarie. Y llavors, quan s'esdevingué que l'aubada del Renaxement, brillant en lo blau cel de l'Italia y atravessant lo mar llatí, ferí ab son esclat els marlets de la Corona aragonesa, aquesta, orfe de reyalesa lledesma, preparada degudament y previa, pogué després segles (que'ls anys no són sinó espurnichs en l'abrandada xera cultural dels pobles), demostrar son alt llinatge, esguardantlo fit a fit, sense basarda, com l'àliga novella de la llegenda esguardava, sense parpellejar, la dorada polsina del sol ixent.

Digitized by Google

APÈNDIX DOCUMENTAL

Digitized by Google

Digitized by Google

I (pàg. 19)[1]

«Pren una gallina e 8 onces de farina d'arrós e mija liura d'aygua ros e una liura de sucre fi e 8 liures de let de cabres e sinó ni ha pendrás tres liures de ametles blanques e aprés pendrás la gallina que sie bona e grossa e tellosa e com volrás fer lo menjar blanch matarás la gallina e plomarla has en sech e rentala be e vaja a bullir ab una olla de part que no si aja cuynat nenguna cosa; e com la gallina sia mes de mig cuyta pendrás los pits de la gallina e esfilarla has axí com a çaffrá; e aprés pendrás la aygua ros e ruxarho has adés adés sobre los fils de la gallina; e aprés vaja tot açó dins a la olla mas no sia de coure ni stanyada de nou sinó pendria la sabor del estany e si es estanyada de fresch, fareu la bullir ab molt pa e estubar la heu molt be; e açó perque la sabor del estany hisca defora; aprés met hi la gallina e pendrás del brou de la gallina mateixa e metrás hi ensemps desobre la gallina; he hages un menador de fust e desfer ho perque no prenga la sabor dela leya *(llenya);* e pendrás la meytat dela let e metrás la dins la olla ab la dita gallina; e aprés metrás hi la farina de bona manera poch a poch e menant tostemps perque nos prenga ab la olla; e metrás hi 8 dinés de sucre dins la olla e vaja a bullir, mas mena tostemps d'una manera sens may reposar; e com mancará dela let metni, mas vaja apoch apoch que no tot plegat : e guardat be del fum; e com lo menjar blanch tornará clar la gallina es bona e sino guarda no metes mes let; e con lo menjar blanch se tornará axí com lo formatge torrador, lavors e cuyt e metrás hi la aygua ros e aprés lo greix de la olla, emperó que sie net que no y haja carnsalada; e sapies que de una gallina ne traurás sis escudelles : e vaja defora a estubar se be e aprés fes scudelles e metrás hi damunt sucre fi.»[2]

II (pàg. 20)

«Lo Rey Daragó.

Com la sanitat e bon estament de la persona del alt e molt car Infant en Johan, primogenit nostre, Duch de Gerona e Comte de Cervera, sia anos molt acor, axí per deute natural, com per be de nostres sotmeses. E en la tendra edat en que ell es no sie sens alcun dupte mudarli ayre, per ço nos, esgordans en loch on ses nodrit, so es en la Ciutat de Gerona, tendriem per be que en special aquests iij. meses destiu primer vinents, estigués en la dita Ciutat. Emperó, plaunos que dessó ajats collació ab los consellers de Barcelona, ab los quals volem que servets bones maneres, deguisa que la recomandació que nos lur avem feta del dit Infant, non valla menys. E nos scrivim lur, per altre letra nostra, que en assó vulen consentir en special, pus ab eyls ensemps e ab les dones que conexen la condició del infant e ab metges, trobarets que assó fer se deia. Data en Roses, xxv. maig, en lany de m.ccc.liiij. — *Rex Petrus.*

A En Ramon de Copons e En Guillem de Blanes.» (1145-88 g.)

• • •

1. Els números aràbichs posats entre parèntesis al costat de les xifres romanes qu'encapçalen els documents, conduexen a les planes del text hont se'n fa esment.

2. Biblioteca Nac. Cat., 856, II, VI. *Libre de Mestre Robert,* coch del Rey Ferran de Nàpols.

Digitized by Google

«Fem vos saber que nos, pensam en qual manera lalt Infant en Johan, primogenit nostre molt car, Duch de Gerona e Comte de Cervera, del temps dela sua nativitat ançá, ses nudrit en partida en la Ciutat de Gerona e con laer daquella terra ses tota vegada, conformat abell, havem ordonat que aquests iij. meses del stiu ço es, Juyol, Agost e Semtembre, stia en Gerona per que jatsia açó que nostra intenció sia que vosaltres, zelans tota vegada per la salut del dit Infant, ajats en açó bon voler. Emperó, havem provehit descriure sobre açó a vosaltres, perque volem, eus manam, que donets endressament quel dit infant vaja a la dita Ciutat de Gerona, segons que dit es. Data a Roses x. dies avans del mes de Juny, en lany de m.ccc.l.iiij. — *Rex Petrus.*

Als consellers y prohoms de la Ciutat de Barchinona.» (1538-69.)

Igual lletra escriu a Guillèm de Blanes y a Cathalana de Llança.

III (pàg. 37)

«Molt alta e molt excellent senyora etc. Una letra vostra he reebuda E entés senyora ço que ab aquellam manats, respon ala excellencia vostra que jo melloraré tot quant poré en mon regiment e açó Senyora en especial, cor se certament quen complaure al senyor Rey car pare e senyor meu e a vos senyora, ho faré ço que deig. Mas placie a la vostra altesa senyora creure per notri exemple, quel accident que jo haguí daquests jorns en la villa de Castelló nom vench per mal regiment, cor mossen Berenguer dabella, mossen Ramon de planella e mossen G. de canet, cascú dels quals son cavallers de gran regiment, hi foren senyora pus destrempats e malsans que jo, part quey morien v. o vj. persones cascun jorn en lo temps que jo fuy malalt. Peró senyora, açó no contrastant, servaré tot ço quem manats aytant com possibilitat hi abast. Dada en Valencia sots lo segell secret meu a xvj. de Desembre lany m.ccc. sexanta set.» (1734-124.)

IV (pàg. 42)

«Lo senyor Rey vol e ordona que lo vezcomte de Roda Mossen Berenguer dabella e Mossen Lop de gurrea vagen en França per finar lo matrimoni del senyor Duch de Gerona e de Dona Johana, filla del Rey Philip qui fo de França.

Item : sia fet procuratori bastant a tots iij. o a ij. dells, de fer e complir lo dit Matrimoni per paraules de present e de assegurar la dot e de assignar cambra a la dita infanta e puguen fer la asseguració del dot e assignació dela cambra sobrels lochs dejús escrits e daçó sen porten poder. Primerament : en lo Regne Daragó assignen la Ciutat de Darocha ab ses aldeas. *Item*: lo loch de saranyena e Çueia e almudevar e fuentes ab lurs aldeas. *Item* : en lo Regne de Valencia lo Castell e la Vall duxó e lo loch de Castelló de burriana e vilareyal. *Item* : en Cathalunya Torroella de Montgrí e Berga e Muntblanch. E les dites obligacions del dot e assignacions dela cambra, sien fetes en aquelles maneres ques han acustumat de fer ales altres mullers de primogenits de Rey Daragó.

Item : si per ventura los dits lochs e les rendes daquells eren empenyorades a altre, que lo senyor Rey e lo senyor Duch los sie tengut de reembre e desobligar e franchs e quitis liurar ala dita Infanta, per manera que ellas puxe ajudar e servir e viure de les rendes daquells.

Item : los dits missatgers, abans de totes coses, quant (sic) sien lla, feta la reverencia al Rey de françа, vajen veura la infanta e com pus saviament puxen se prenguen guarda de sa persona, es certifiquen de son nodriment e entre les altres coses la vegen anar e la ojen parlar.

Item : encás que als dits missatgers parega lo dit Matrimoni faedor e res no vegen ne sapien en la persona dela dita Infanta quiu empatxa, parlen ab lo Rey de França dela quantitat del

Digitized by Google

dot e deles pagues daquell e certifiquisen ab sa mare la Reyna e altres com mils puxen si enles terres del Regne de França ha terres ne heretats negunes que sien vinclades o succehides o per qual rahó se vulla pertanguen o que degen tornar a la dita Infanta. E sin ha facen lur poder a una de ij. coses : quel exovar fos crescut ala dita infanta si havia a renunciar al vincle o al dret quey haia o quel vincle e son dret quey haia oy esserpot haver que romanga salvu ultra lo dit exovar, loqual almenys sia de cl. mil franchs, los quals sien pagats abans quel matrimoni se sollemnisi en fas desgleya.

Item : complides e fermades les coses dessusdites, los dits missatgers passen a fermar lo dit matrimoni per paraules de present entre los dits senyor Duch e infanta, segons lo poder que hauran.

Item : de continent con ells hauran vista la infanta e sien informats dela condició de sa persona e de ses costumes, facen saber per correu cuytat ço quen trobaran al senyor Rey e al senyor Duch. E semblantment facen saber per altre correu, tantost con hauran fermat lo dit matrimoni per paraules de present.

Item : en cas que ells fermin lo dit matrimoni per paraules de present, no partesquen della entro que vinguen ab la dita Infanta e per lo camí scriven soven al senyor Rey.

Item : que facen tot lur poder, que haien lo deute quel Rey de França deu al senyor Rey, sidonchs ja no es posat en estament dient que es necessari de haver aquest deute pertal que neguna questió no sia ne romanga entre ells, axí com fer nos deu gordant logran acostament ques fa, per raó del dit matrimoni, entre les cases Daragó e de França. — *Rex Petrus.* (1227-79 g.)

V (pàg. 48)

«Lo daval scrit memorial fo liurat per manament del senyor duch, present en Jacme verdeguer, regent lo fici del expensoria del dit senyer, en Jafuda alatzar comissari per aquell mateix senyor a reebre les quantitats en lo dit memorial contengudes ordenat lo qual se segueix sots aquesta forma.

Les infrascriptes quantitats deu cobrar per lo senyor Duch Jafuda alatzar, per vigor dela comissió al dit Jafuda feta, ço es, deles quantitats de pecunia al dit senyor duch en aiuda deles despeses de son matrimoni e cavalleria, faedores, promeses.

Primerament : los homens de Castell Jabib, per tot lo mes de març, c. florins.
Item : los del loch de Alpuent, per tot lo dit mes, c. florins.
Item : labat de Valdigna, per tot lo dit mes, iij. mil *solidos* reals.
Item : los de Xativa per la manera dels de Valencia, viij. mil *solidos* reals.
Item : per un cavall, v. mil *solidos* reals.
Item : los de xexona ala festa de Pentecosta, xx. florins.
Item : los de Ontinyen ala dita festa, c. florins.
Item : los de Penaguila ala dita festa, lx. florins.
Item : aliazira segons Valencia, dc. florins.
Item : alcoy ala festa de sent Johan, c. florins.
Item : per una mula, c. florins.
Item : val de seca ala dita festa de sent Johan, lxxx. florins.
Item : liria a pascha, m. *solidos* reals.
Item : moros de xativa per lo mes de Març, cc. florins.
Item : biar ala festa de pentacosta, xxx. florins.
Item : vila real per lo mes d abril, iij. mil *solidos* reals.
Item : bisbe de Valencia lo dia del matrimoni, d. florins.

Digitized by Google

Item : Maestre de Muntesa, la meytat ala festa de sent Johan e laltre un mes ans de les noces, iij. mil florins.
Item : morela ab ses aldees la meytat a sent Johan e laltre al mes Dagost, md. florins.
Item : per un cavall, d. florins.
Item : Castelló de burriana per lo mes de Maig, v. mil *solidos* reals.
Item : per un cavall, m. *solidos* reals.
Item : burriana, la meytat per lo mes de Maig e laltre per lo mes de Juny, iij. mil *solidos* reals.
Item : jueus de burriana per lo mes de Maig, xxv. florins.
Item : jueus de Castelló per lo dit mes, xl. florins.
Item : jueus de murvedre per lo dit mes, xl. florins.
Item : Valencia ab Murvedre, l. mil *solidos* reals. — *Primogenitus.*» (1737-48 g.)

VI (pàg. 77)

«Molt alt e mol poderós senyor.

Sapia la vostra Reyal magestat que segons una letra que yo he vista, vos senyor, duptats si lo senyor infant novellament nat primogenit del senyor es adrés. hon molt poderós senyor sapia la vostra gran senyoria que de cert lo dit senyor infant es adrés quar de cert senyor ell es de vij. meses ho de ix. meses. veus senyor la rahó perque porien es penssen alcuns que sie de ix. meses quar del temps que la senyora Duquessa safollá fins que a parit han passat ix. meses complits. ver es senyor, que en los primés ij. meses la senyora duquessa hac de açó que dona deu haver, mas poch, e molt menys que no solia aver, perque senyor, no contrastant açó, la done pot esser prenys segons los nostres doctors. o e senyor, yo ne vistes moltes dones qui tot lo temps del prenyat avien ço que done deu aver e la senyora duquessa es cert que no nagué sinó aquells ij. meses. e axí senyor si de ix. meses es no es dupte que temps ha complit y per conseguent pot viure noblement e be, axí per part de la Rayl sobirane com per part de la Rayl jussane. con en lo seten mes senyor Regne la lune e en lo noven Regne jupiter e aquests ij. planetes son a vida, en lo vuyten mes, senyor, no pot viure creatura nade en aquell com Regne saturnis, qui es fret e sech e per conseguent contrari per ambues les qualitats a principis de vide, peró senyor verament io dich que lo dit senyor infant es de vij. meses complits. açó senyor dic per lo temps que la senyora duquessa los començá de sentir en lo seu ventre. Senyor, açó no specifich ara ala vostra senyoria quar serie larch descriure que ques sie Senyor, lo dit senyor infant ha totes senyes de viure qui de part de la senyora duquessa qui hagué fort bons e endreçats parts qui es gran senyal de fortelea del infant, qui de part del dit senyor infant qui mercé de Deu en ben creat e mame be e dorm be e folgua be e fa be les altres obres qui son degudes per natura. noc scrich pus daçó ala vostra Real magestat duptanme de anug. molt alt e molt poderós senyor, nostre senyor vos alonch vida ab victorie de vostres enemichs.

Al molt alt e molt poderós senyor lo Rey de *sacre regie Aragonum magestatis*. Ala molt e molt poderosa senyora Ma senyora la senyora Reyna. Lo vostre sotmés e humil servidor, G. Colteller.» (A. C. A., Capsa de Pere III, Lletres rebudes, agrup. C.)

VII (pàg. 106)

«Molt car primogenit Vostra letra havem reebuda e hoyda la creença quens ha vui portada Ramon de planella vostre armer E si hagués plagut a vos lo matrimoni de nostra neta de Cicilia, nos ne forem molt pus pagat, lo qual pogra esser vengut a acabament si tant hi haguessets tre-

Digitized by Google

ballat con en aquest. Peró, pus aquest matrimoni es vengut aperfecció, par que adeu sia pus plasent que aquell e ab aytant es agradable a nos. Placia a nostre senyor que do a vos e a ella la sua benedicció e nos vos dam la nostra paternal. E entant com som home no podem nostre cor se penar que no haiam desplaer deles errades vostres qui sots nostre fill e per tal com hom qui ha dolor en son cor e altre remey no pot haver, pren se aplorar, trametem vos unes coblas que havem fetes daquesta materia. Dada en barchinona sots nostre segell secret a xiij. dies de Noembre del any m.ccc.lxxix. — *Rex Petrus.*

Mon car fill per sent anthoni
Vos juram quets mal consellat
Com laxats tal matrimoni
En queus dan un bon regnat
E quen haiats altre fermat
En infern ab lo dimoni
Si en breu quius manganat
Qui ben reex son patrimoni
Es nest mont per cuyt presat
Axí ho dits apoloni
Largament en un dictat
On hoa ben declarat
E li fa gran testimoni
Alexandre en vertat
No volg esser mullerat
Pel valent de sent celoni*
Quen perdés tal heretat.» (1265-65.)

VIII (pàg. 156)

Lley sumtuaria local per a utilitat de la vila de Berga que firmà a Tarragona essent Infant lo 26 de febrer de 1382:

«Primerament con en la dita vila de Berga sie usat de fer convit per los amichs de alcuna fadrina o dona que ferm o espós marit en aquell dels amichs daquell que fermara o esposara decontinent feytes les fermalles o sposalles entre aquells o alguns breus dies e per aquest aytal convit les parts aplegassen molts de lurs amichs e sen faessen grans messions Perçó ordo nem que dequí avant en aytals convits les parts no puxen ne degen haver entre abdues ne sien sinó x. persones entre homens e dones ço es v. de cascuna part e pas pus. En aquestes v. persones emperó noy sien enteses ne compreses les persones que seran del Alberch de part dela novia o sposada on lo dit convit se fará. Encara con feytes sposalles o fermaments de noces entre alscuns dela dita vila encontinent o aprés alscuns breus dies la Mare, Germana o Tia o altre pus acostada de parentiu del novi vaia corteiar la novia o sposada e per aquest corteiar aquella dona aytal que irá cortejar aplech e vaia ab aquella maior multitut de dones que porá e aquella dona qui será de part dela novia se aplech ab aquella maior multitut axí mateix que porá. E per aquesta rahó se façen es segesquen carrechs e messions a les parts. Per tal ordone que daquí a avant no sien ne puxen esser dones al dit corteiar sinó x. dones entre abdues les parts. Encara con en la dita Vila sie usat quel novi va visitar ab tots aquells que aplegar pot dela sua part la novia al alberch lla on será lo vespre del dia que les noçes en faç de esgleya se faran. E per açó se seguesquen grans carrechs e messions a les parts. Perçó ordonem que daquí avant a aytal corteiar no sien ne degen esser per la part del novi sinó tan solament v. persones e que no puxen ne degen portar entre totes v. sinó dos brendons e que no hi hagen ne hi menen ab si nengun juglar e que ab la novia no deia o puxa haver sinó cinch persones en lo dit corteiar part aquelles que seran del Alberch o casa on la dita novia será. Encara com per la part de la novia se trameten la vespra del dia quel matrimoni se deu fer presentalles ala part del novi

* Aquest *valent de sent Celoni*, es obligat per la força del consonant, o per ser En Vilardell de l'espasa llegendaria?

Digitized by Google

e per acompanyar aytats presentalles aquelles de la part de la novia se aplegassen molts aytants com podien e hi enassen juclars e sen seguissen carrechs e messions grans ales parts. Perçó ordonem que daquí a avant aytals presentalles no sien ne degen esser trameses en la dita vila de dia mes de nit e que no hi puxen esser ne anar per acompanyar aquelles sinó x. persones solament e que no hi puxen ne degen haver sinó vj. brendons solament per fer lum ne hi puxen haver ne hi hagen negun juclar ne algun linatge de strumens. Encara com ales noces ques fahien les parts haguessents ay ... res gents com podien e per aquesta rahó se fessen es seguissen grans carrechs e messions ales parts. Perçó ordonem que daquí a avant la part del novi no haia ne deia haver ales dites noces sinó x. persones de la sua part e la part dela novia altres x. En aquesta emperó summa de xx. persones entre abdues les parts no sien enteses ne compreses les persones de les cases don seran los dits novi e novia e encara hi puxen haver les dites parts part totes les persones damunt dites vj. persones per servirlos e ancara j. coch o ij. sis volrran per cuynar. E totes aquestes coses ordonem que sien tengudes e servades en la dita vila sens tota frau e qui contrefará e axí com es ordenat no ho tendrá e no ho observará que perda per pena e pach d. solidos de barcelona sens amor gracia o remissió que non haia. Encare con molt excessivament se usas en la dita vila deles coses seguents o soven. Perçó que daquí a avant nenguna dona en la dita vila no port ne haver ne portar puxa en vestedura alcuna que haia o haurá tafetá ne penes ne altre arreu o ornament entorn peus mes puxen portar e haver penes o tafetans en los aligots de les cotes. Emperó que no hisquen res de part defora. Axí mateix puxen portar penes e tafetans per les manoceres e per los braços deles cotes ala mesura empró sobre açó ordenadora. Encara que nenguna dona no port ne deia portar en Mantell que port pena ni tafetá ne alcuna altre folrradura apart defora revessegada ne plegada. Encara que nenguna dona no port ne puxa ne deia portar nenguna vestedura premsada ne frondida ne encara cota ab coha de mija alna a avant no empró es entesa en ... Gonella que les dones solen frondida portar. Encara que no gos portar nengun vel engrogat o ensafranat ne gandalla o vel o capeçó on haia orla alcuna ne perles ne gos portar al cap perles en nenguna altre manera. Entenem empró que la donzella o fadrina que sia novia puxe legudament portar lo dia que lo matrimoni faça tant solament e no mes avant aquell arnés o ornament en vestir e en altre manera que li plaurá. En aquestes coses no entenem ne volem quei sien enteses ne compreses dones de paratge ne mullers de homens de paratge de oficials e domestichs de casa del senyor Duch qui continuament seguescan e quitació prenen ne donzelles ne fadrines dels prohomens dela dita vila. Encara per ... questions ordonem que dins ... de xv. dies comptadors al dia dela publicació de totes les coses damunt dites les quals ordonem que sien cridades e publicades solemnialment en la dita vila ab veu de crida publica sien certs tots arneses e obres dessús *vedats* e tolts e romaguts deles vestedures on ne haurá. Entenem empró per cessions messions de fer novells e nous vestits que les dites dones puxen portar vestedures que hagen portades ans del dia de la publicació daquestes coses faedora empremtades o frondides sens empró lo altre arnés o arreu vedat damunt contengut. E qui aquestes coses totes e sengles damunt dites no fará tendrá o complirá e contre aquelles o alguna daquelles fará o venrrá en nenguna manera sapia que perdrá la Vestedura, Vel, Gandalla e altre arnés hon haurá de les coses vedades damunt contengudes e encara pagará per pena o ban e meyns parament que fará daquestes coses 8 lliures barceloneses tota vegada que atrobat será sens gracia o remissió que non hagen. Ordonem encare per tal que mils sia observat que nengun sartre daquí avant no gos ferne ... a nenguna dona dela dita vila nenguna vestedura frondida ne premsada ne ell ne nengun pellicer ne encara altre persona no meten ne posen pell alcuna tafatans ne altre folrradura en nengunes vestedures de dona part la forma e manera damunt dites. E si ho fa que perda e pach per pena e menys parament daquesta cosa x. lliures barceloneses sens amor gracia o remissió que non hage alcuna.» (1661-29 y següents.)

Digitized by Google

IX (pàg. 162)

«Molt alt e molt excellent e poderós princep e senyor, pare e senyor meu molt car : De la vostra gran excellencia he hauda una letra responsiva, en part a una que yous havia ara tramesa e en part a aquella que laltre dia senyor vos tramés per mossen Guillem pinyol. E jassia, molt alt senyor, que per aquella e subseguentment per aquesta darrera, yom sia vertaderament e raonablement escusat ala vostra senyoria dalgunes coses de quem havets encarregat, Emperó, multiplicades altres coses novelles, par senyor que tota ma escusació refusets. E pus vos en plau esser daytal acord, yo senyor vench aximatex acordat, daçí avant, de callar ab paciencia a tot ço que per aytal manera dir vos placia, Car deguda cosa es, lo fill portar los castichs del pare qualsque sien. Be, senyor, que tench fermament que, salva la vostra reverencia, no proceexen de vostra sola conciencia, ni per propi moviment, ni aytan poch de mes obres e culpes. Hauda consideració atots los fets, axí com se son esdevenguts, dels quals verament senyor havia deliberat no fer alguna escusació a adés, sinó, com me blasmats dalguns fets qui son punyents e quacom carregoses ami en la forma que son posats e per ço, senyor, ab licencia e mercé vostra, pertal que aquelles persones que tant me procuren vostra indignació, sens que nols en he dada raó fins al jorn de huy, ne hagen vergonya, yo respon humilment e ab deguda reverencia ales dites coses, axí com per orde son en la dita vostra letra formades e de pas en pas venré a vera escusació e conclusió de aquelles en les quals es *(un corch)* ma resposta. E primerament, senyor, quan ala vostra excellencia plau dir que vivent la senyora Reyna ma mare, aquí deus perdó, yo contra vostra afecció e sua qui declinavets ala part dels angleses, era adherent als franceses e als castellans, Respon senyor, humilment, que pot esser e es ver yo hagués e haia huy major afecció ales cases de França e de castella que danglaterra, mas per aquesta afecció, creu senyor, que no pot esser dit que ladonchs, ni despuys, me sia tant assenyalat per franceses ni per castellans contra angleses, que men puxa esser imputada parcialitat. Mas conexent e veent en mon coratge esser molt pus expedient e necessari e avos, senyor, e ami e a vostres sotsmeses e a tota vostra senyoria qui frontereja per la maior partida ab aquests dos Regnes de França e de Castella, esser be ab ells que no mal, havia desiyg, lo qual no pot esser tolt bonament a cor humanal, que vostra casa e aquelles de françа e de castella, fossen en bona amistat e concordia e que per alguns lunyadans, de qui als ops fora, axí com a ull havets vist senyor, que es estada tarda la ajuda, no fos nodrida rancor ab los vehins e comarcans per mar e per terra ab vostres regnes e terres, com sia pus perillosa e escandalosa, vehina e privada discordia, que estranya. E al segon fet, senyor, tocant vostra indiferencia en la obediencia dels elets en papa e la determinació mia per la un dells, respon senyor que daquest fet hagia yo volenterosament esperada vostra declaració, axí com de humil e obedient primogenit se pertany, si ma conciencia no fos clara dela veritat del fet. E pus ami era clar, nom ho devia ni podia celar ni amagar, sens gran carrech dela mia anima, Dela qual solament he a retre compte a nostre senyor deus; e aytal libertat e franch arbitre senyor, lo qual permetets o dissimulats a diverses persones e de diverses estaments de vostra terra, no devets esquivar ni tolre ami, vostre primogenit, qui som ver catolich, axicom qualsevol fael cristiá de vostra senyoria, nim pot esser posat ab veritat que null temps, palesament ni secreta, yo haja induhit ni animat algun de vostres sotsmeses, quen aquest fet seguís ni servás ma oppinió, entant que pogués perjudicar a vostra declaració fahedora. E tercerament, senyor, respon al fet del matrimoni dela Duquessa, ma cara compayona, que so fort meravellat quan vos plau dir que yo procehí a fer lo dit matrimoni contra vostra volentat e dela terra, qui declinavets a altra, en lexí lo Regne de Sicilia, Car vostra excellencia sab molt be que passat cert temps, dins lo qual maviets fer prometre de

Digitized by Google

no fer matrimoni sinó dela Infanta de Sicilia, vostra neta e neboda mia, aprés que vos senyor hagués certa informació dalgunes coses, de que nom cal açí fer menció, absolvés mi dela promissió damunt dita e ladonchs, noresmenys ab assentiment, consentiment e procuració vostra bastant, fou fermat e finat ledesmament lo matrimoni dela dita duquessa, ans que jamés yo, nils procuradors a açó per vos senyor e per mi constituits, ne sabessem altre voler ni proposit vostre, ni vos, senyor, revocás lo poder que dat lus ne haviets e per consegüent no fou culpa lur ni mia si pus fou fermat e *(un corch)* los tenguí legudament ques complís, ni yo podia ni devia recusar ni tornar atrás ço que ab sol e simple consentiment era ferm per ley divinal e humanal. E per açó senyor, perlan ab vostra reverencia, non he guanyat ne lexat lo regne de Sicilia, car no he trobat quil me donás; Mas senyor, per just titol que, segons he entés, vos e yo havem, en optenimentdaquell be hagra treballat e fet mon dever si avos senyor hagués plagut quem hi haguessets donat loch, que Cerdanya fora huy a vostra ma e aprés en lo fet de Sicilia hagra mostrada per obra ma diligencia e volentat presta a vostra honor e mia e augmentació de vostra senyoria e sap vostra gran excellencia quin proposit, voler e desiyg havia yo de passar hi personalment e qual e quant notable oferta mi feyen de lurs persones e bens e axí de galees com de gents darmes, tots mos naturals e alguns altres servidors vostres e meus. E vench al quart fet, senyor, de quem encarregats dient que yo se aquin zel tractí ab los deputats daragó a Saragoça e puys a valencia mesforçí que tenguessets cort general en Muntçó. E respon senyor, ab humil reverencia dela vostra gran senyoria, que lo meu zel era ladonchs e fou tots temps e será ordonat, legut e honest e en tot e per tot anelant, desigant e cobejant vostra honor e servey e bon estament de la terra. E aquell tractament senyor yo no començí, mas ami fou suplicat per sindichs dalgunes Ciutats quen suplicás a vos senyor, no per algun zel sinistre, mas per vostre serviy e be de vostres regnes e terres e yo senyor, haventne aquell sentiment que devia, principalment per ço de que dessús prop he feta menció, es assaber, per lo fet de Cerdanya, al qual no vehia lavores ni veyg de present que pogués ni puxa esser provehit sens consell, favor e ajuda de vostres sotsmeses per via de cort general, fiu hi aquella millor e pus sana instancia que poguí devant vos senyor, sap deus e ma pura conciencia queu fahia a bona entenció vers vostra honor e serviy e per consegüent de mi matex e bon estament dela terra e deliurament daquella isla, la qual tant e tan longament ha esperat e espera socors e ajuda. E vos senyor, tinent la dita Cort, yo fuy ab vos continuament e molt temps, aytant com avos plach donar loch que yo cabés en los afers e hi fiu aquell be que en mi era e parlan ab vostra reverencia senyor, nom pot esser dat algun carrech que per la mia partença sen sia seguit, ni pogués seguir torb ni laguí als afers dela dita cort e per ço, senyor, elegí de partir ne ab vostra licencia, pus vehia clarament que no si procehia res per lo fet de Cerdenya, al qual yo havia sobirana afecció axí com dit he e per lo qual yo, sabent que alguns embargaven mon passatge en vostra cort, ab gran desplaser e vergonya men haguí a tornar de xerta, vos, senyor, estant en Tortosa, axicom en vostra letra cinquenament es tocat. E Quant es senyor, ala vj. cosa, contenent que yo he fetes diverses missatgeries en França e en Castella sens vostra sabuda e per centura e sens ventura, de coses avos, senyor, no sens raó desplasents, Respon, senyor, humilment, que totes mes missatgeries e tots mos fets, tractaments e proposits, han tots temps guardat e guardaran en tot cas vostre serviy e vostra honor e mia e be de vostres sotsmeses, regnes e terres e he apagat aytant com he pugut e cessat ab missatgeries, missatges, letres e ab aquelles pus aptes maneres e pus honorables avos, senyor, e ami que deus me ha administrades, que alguna discordia ni mal deute nos pogués seguir, axicom non ha de lavors a ençá, mercé de deu, entre vostra casa e aquells dos regnes. E es clar, manifest e notori que, si per esguard meu no fos e presumesch senyor que per alguna reverencia vostra car sots mon pare e senyor, altres novitats si foren esdevengudes, a les quals la valença dels angleses o fora estada presta o no; Peró, senyor, ço quen fora creu que ala vostra gran senyoria ho haja, en altres ne-

Digitized by Google

cessitats, experiencia demostrat. E axí, senyor, sia vostra mercé nom blasmets de fer be, car lo be e profit qui sen es seguit es cert avos, senyor e a vostra senyoria, per les raons dessús dites. E no ha molt dies passats que, si per missatgeries e tractaments meus e dela Duquessa no fos, vostra terra senyor fora visitada per tal nombre de gents darmes, part aquelles que ja eren ab lo comte dampuries, que daquest loch temps no fora en vos senyor ni en mi, quen isquessen o nos fera sens gran dificultat e afany, donchs, senyor, nous do a entendre alguna persona que les mies missatgeries vos degen esser desplaents, pus son tornades e tornen en honor e servey vostre e meu e be e profit de la terra. E per açó e per les altres coses devall per mi explicadores, apar senyor que ma volentat e afecció no respon en part contraria ala vostra. Axí com recita la vij. cosa, senyor, comemorant que yo havia poca afecció en la execució del comte dampuries, de que nom calria fer açí menció, car ja, senyor, hi he satisfet en la resposta queus tramís per mossen Guillem pinyol; Mas cové senyor que responga ab vostra licencia a açó queus plau dir que a besulú on fo parlat, en presencia vostra e de vostre consell, que yo men devia tornar en Rosselló per los ardits que vos, senyor e yo haviem de mes avant, companyes estranyes, aprés que vos senyor vos haviets retengut acord de ma tornada pertal com era vostra opinió esser mils que yo romangués ab vos, senyor, e que anás fer la dita execució, yo en lendamá vos dix quem plahia romanir ab vos peró que nom hagués armar per la dita execució, ni contra les dites companyes estranyes e que per açó vos, senyor, me licenciás de anar en resselló. Axicom deits que aní de fet, senyor, yo dich que, salva reverencia dela vostra gran senyoria, amí no recorda que aytal paraula me isqués jamés dela boca, ni vulla deus que yom escusás de armar contra la gent estranya qui era entrada per ofendre e damnificar vostra terra, car si aytal fos mon proposit, yo ab armes e ab aquells pochs en nombre de mos servidors, qui ab mi eren, no fora partit de perpenyá lendemá que les dites companyes foren entrades, nius hagra suplicat o tramés a suplicar depuys en Gerona, per lo veçcomte de roda e per mossen Eymerich de centelles, que soterrissets quel comte de cardona e en bernat de pinós tornassen ab lurs companyes a Gerona a vostre serviy, pus, sens prejudici de vostres regalies, se pogués fer e quem lexassets ab ells posar lo setge a verges, e vos senyor trametés a dir, per los dits veçcomte e mossen Eymerich, que no voliets sperar lur tornada e que tantost lendemá manavets que fos posat lo dit setge per mossen bernat de furtiá. Mes avant, senyor, si yo fos cuytat de donar torb en la dita execució per la qual, a contrastar e per defendre lo dit comte e son comdat, venien aquestes gents darmes qui son estades desbaratades a Durban, no men fora entramés, ni armat, ni entrat en França per combatre e presonar aquelles, ni per consegüent la dita execució fora en la pas en que huy es. Per totes aquestes coses, senyor, es clar que yo, parlan ab humil reverencia dela vostra gran altesa, no he escusat ni enten escusar null temps ma persona de fet darmes, ni dalgun treball de ques puxa seguir avos senyor e amí, honor e defensió dela terra. Be, senyor, vos diguí que yo romanria ab vos e iria lla on anassets e que nom partiria de vos jassia que poch o no gens allí ni depuys, senyor, que fora Gerona e yo ab vos fos demanat ni dat loch amí que cabés en consells, parlaments, ni tractaments ques fessen per vos, ni alguns de vostra cort, en lo fet dela dita execució. E ladonchs, yo, aturantme ab vos, senyor, a besulú, tramís a perpenyá alguns de casa mia ab armes qui amenaren la duquessa a Besulú e dallí partim yo e ella quan vos senyor partís e anam a Gerona e no en Roselló, segons que dit es. E si estants tots ensemps en Gerona loch temps e continuadament e depuys aprés la mia tornada de Durban e majorment a vilanova on aturí xij. o xiij. jorns, esperant que vos, senyor, me donassets loch que la dita execució pogués menar a fi, yo he sostengudes prou minves, deshonors e vergonyes, deus e veritat e vostra excellencia men siats testimonis, Car verament, senyor, bem era cruu que vos, qui sots pare e senyor meu, donassets paciencia que deguna persona fos preposada amí, fill primogenit vostre, del qual, si vostra mercé fos, degrets haver esperada almenys alguna vista com me portara en la dita execució, pus ab vos senyor era present abans que res fos bastant de dармen

Digitized by Google

minva, ni de fer vos concebre vers mi alguna materia de sospita, pus totes les altres raons e experiencies dessús dites no eren suficients a clarificarne vostre coratge. Nis deu maravellar vostra excellent saviesa si yom partí de vilanova per les dites minves e altres occasions que men eren dades, deles quals, senyor, me som callat em call, per reverencia vostra, car en camp ras ni en loch desert, ni poblat, no pot fer molt, ni res, convinentment aquell qui, en esguard de son senyor, cau en sospita e amí pográ esser imputat dignament a irreverencia e ingratitud que aturás lla on vos erets pus noy era volgut, ni quem esforçás de caber en ço demanat no era, majorment per vos senyor per reverencia e excellencia del qual deyg haver, em pertany, en vostres regnes e terres, sobre tots altres, aprés vostra reyal preheminencia, superioritat, prerogativa e honor, en tots consells, tractaments e afers. Ni aytanpoch senyor per ma partença veya tant perill ni alcun a vostra persona, mercé de deu, que men puxa esser imputat degun carrech, Car lo comte dampuries no havia ab si c. lançes e eren ne ab vos senyor de d. fins en dc. o pus tantes quen acomiadás, moltes deles quals, senyor, paria versemblant queus podiets eus voliets alleujar e fluxar. E pot pensar certament vostra senyoria que, si yo hi veés algun perill ni risch vostre, non fora partit per res que esdevenir men pogués, ans hi hagra interposat tot perill de mon cors per lo vostre aguardar e defendre, segons que bon fill es tengut de fer per son alt pare e senyor. En la viij. cosa, senyor, en que replican ala resposta quens tramís laltre dia per lo dit mossen Guillem pinyol, deits que la senyora Reyna no dix al veçcomte de rocabertí, lo qual era anat a vilafranca de penedés on vos senyor erets, sobrel fet de la suspensió de madona Costança de perellons, que avos plahia que ella romangués ab la Duquessa e queus es cert que la dita senyora jamés no li dix quen prengués carrech : yo, senyor, no se res sinó aytant com lo dit veçcomte diu, que axí está en veritat com ell, tornant de vilafranca, ne feu relació amí e ala Duquessa e ara ho referma axí espressament que es ver. beus dich, senyor, que ladonchs viu, en encara ara he vistes, letres dela dita senyora, les quals ladonchs aportá lo dit veçcomte e per les quals apar versemblant, ultra la creença que ell feu, la dita relació vertadera, parlan ab humil reverencia vostra; E la dita senyora, no solament nescriví amí, mas ala Duquessa e encara a mossen Francesch de perellons *quondam* e ala dita madona Costança e en aprés per mi e per la dita Duquessa lin fo rescrit regraciantli ço quen havia fet e acabat ab vos senyor per contemplació de nosaltres. Ab tant, senyor, yo vull donar fi si vostra mercé será en respondre e replicar a res de que avos senyor placia mi blasmar e rependre pus noy ha culpa mia, suplican ala vostra gran senyoria, tan humilment com pux, que romanguen de huy mes aquestes letres e reports de paraules car no son dignes ni covinents avos senyor, ni amí, ni les meresch, avos ni a aquells qui les produexen e insten esser meses en escrit e trameses per la terra. E vertaderament, senyor, vench acordat, axicom damunt he dit, que dací avant no respona a algunes letres queus placia enviar amí sobre aquesta materia. E senyor, placieus tenir fermament en vostra pensa que yo, com a vostre humil primogenit, so estat e seré tostemps obedient e sotsmés a vostra simpla e sola volentat e que de res qui en mi sia no contradiré a vostre manament, pus en deliberació daquell no estrevenga parcialitat de persones poch zelants per vostra honor e mia e molt menys per lo profit e bon estament dela terra. Car aquesta, senyor, es e será ma entenció aytant com viu sia e no men cal haver novella consideració, car de xxxvj. anys que ha, poch o menys, que fuy per vos senyor ledesmament engenrat, més de xx. ne ha passats quen he conexença, E confiu en la misericordia de deu que a ell e avos senyor seran totes les mies obres plazents e acceptables, pus la mia entenció, volentat e afecció es estada e es e será sancera tots temps, segons ques pertany. Nostre senyor deus per sa pietat vos do bona vida e longa, senyor. Scrita en vich a xv. dies de juliol del any m.ccclxxxv. — *Primogenitus.*» (1671-40 g.)

Digitized by Google

X (pàg. 166)

«Molt cara companyona : per tal com sabem quen haurets gran plaer vos certificam que nos som sans e en bona disposició de nostra persona, mercé de nostre senyor deus. E cobeejants açó matex saber de vos e de vostres filles e sor, vos pregam que per vostres letres nos en certifiquets que gran plaer nosen farets. Ja per altres letres vos havem fet saber quens enviassets la mula den G. mulet per a nostre cavalcar, e així enviats lens e fets cercar lo pus gentil enfrenament e ensellament ques puxa trobar en perpenyá; e si es cas quela mula ne sia partida fets nos trametre los dits enfrenament e ensellament, decontinent. Demá nos anam dinar a vrilla e aprés dinar farem correr ij. porchs que nostres munteros nos han fortiçats e tornam aquest die matex sopar e jaure açí. Vuy havem batajat ala missa lo fill de nostra hosta e havem haudes de belles comares e havemli mes nom Johan; Mossen Eymerich de centelles fa títols per les parets, en especial en la nostra cambra qui diu así : *Sperança ne faudra* e devall diu *centelles*; la filla del seu hosta es fort bella e es donzella. aquest die matex, ora de mig jorn, son arribats ací en la plaja Mossen Ponç de jardí e en lorens ledó ab una coqua de D. salmes e partiren ir aprés dinar de barchinona e son venguts per carregar aquest forment que sen deuen portar; han nos aportades dues letres qui venen del alguer, la una nostra e laltra vostra, les quals vos trametem ab la present. Perqueus pregam que digats en Francesch Foix e an loscos que venguen a nos de continent e si lo fet den loscos no ha cap, venga en foix, car en Gomiç dará compte. En lorenç ledó ha reebuda una letra den R. rabaça del alguer, en la qual havia un capitol del tenor seguent: *Item* : senyer, vos fas saber com lo Comte de Corsega ha presa la bestida qui es pres de abagunla; son hi stades les ij. galees, la den Guerau e del bestart e han pres lo Governador e es pres en poder den Guerau : demanenle x. *milia* florins e el promet ne ij. *milia*. Nostre Majordom es vengut devant nos, dien que nostre comprador no ha negun recapte, car jatsia Tresorer li haja fet saber que Johan garrius son frare, hi daria recapte non fa res, ans ha respost que noy bestrauria j. diner. E así digats a Tresorer que no vage per aquestes dilacions que nos hi provehirem ental manera que ell conexerá que nou havem per agradable. Jaus havem scrit per altres letres nostres, que con vuy, ora de vespres, haviem assignat als patriarcha e altres ambaxadors per oyr nostra resposta, la qual vos significam quels havem feta la dita ora. E jatsia lurs proposicions sien stades fetes ... e fort prolixes, emperó ala conclusió ells han demanades v. coses. La primera e principal, quel Rey de França, nostre car frare, nos pregave ela universitat del studi de parís nos suplicave, que volguessem proseguir la unió dela Esgleya perla via dela cessió o resignació faedora per lo sant pare e per lo intrús e que la dita via per los dits Rey de França e universitat de París eleta deguessem aprovar e ab ells ensemps seguir.* La segona, que sobre la persecució dela dita unió, en la manera desús dita faedora, deguessem trametre nostres embaxadors ensemps ab ells als Reys de Castella e de navarra, als qual ells van per aquesta rahó. La terça, que deguessem consellar al sant pare que ell vulla condecendre ala via desús dita de cessió o resignació per haver en la Esglesia de deu la dita unió. La quarta, que volguessem avisar e pensar quins remeys e quines vies salutables serien prenadores per lo dit Rey de França e per nos e altres Reys crestians, en lo cas quel dit sant pare recusás condesendre ala dita via de renunciació. La quinta e darrera, que daçó que sobre aquestes coses deliberariem, volguessem

* Llavors el papat governava l'Estudi de París, com els governava tots, si no directament, per sos llegats. Perçò l'Estudi tenía tan interès en resoldre d'una manera definitiva el cisma existent en l'Iglesia, car ell constituhía una dèu de conflictes y més si 's té en consideració que l'Estudi era 'l laboratori de la Teología y la Filosofía racional, com Montpeller ho era de la Medicina y Bolonia del Dret romà.

Digitized by Google

certificar lo dit Rey de françа e la universitat del studi de París. Daltra part, en secret, nos han donada e explicada la pratica que los dits Rey e universitat del studi han ajustada e entenen ques deuria observar en lo cas que la via dela renunciació sia atorgada fer per lo dit sant pare e per lo intrús, també en la dita renunciació com intrús en lur temps afi que subversió e girament deles coses que fetes han nos hagués asseguir com poria esser occasió de grans escandols en diverses parts del mon ... pratica nous han volguda donar per memorial en scrits, jatsia lals hajam demanada, mas hans len dita secretament de paraula. Aprés nos han pregat de part del Rey de françа e universitat del studi de paris que no vullam admetre lo sant pare en nostra senyoria ans si ferho volie lo dejam induyr e amonestar que nos partesca davinyó, con si ho feya e nos lo admetiem en nostra terra los Cardenals nol seguirien ans se seguiria entre los dit sant pare e Cardenals certa cisma e divisió e noresmenys nouria molt al negoci dela unió dela Esgleya desús dita, que seria occasió de haver tres papes en lo món. Ales quals v. coses e ala sisena, qui es que no admetam lo dit pare sant en nostra senyoria, havem respost en aquesta manera. A la primera, quens havem retenguda deliberació rahonant e justificant quelo negoci dela dita unió es tal e tan ponderós e tan arduu que sens gran consell, madura deliberació e curosa discusió ab persones sientifiques, nos podia nes pot ne deu deliberar e que lo dit Rey de françа ne universitat del dit studi ab semblant maturitat, lonch tractat, grans e molt consells de prelats, Maestres en Theologia e doctors e altres persones literades, havien deliberat en lo dit fet. Ala segona, que nons era possible trametre embaxadors ab ells ensemps als dits Reys, per tal com en lo principal proposit prop dit nos haviem retenguda deliberació. E tro haguessem deliberat no podiam prossehir a execució alguna de trametre missatgers devant los dits Reys, con fora procehir a execució del negoci ans de la execució. Ala terça, los havem respost per semblant manera, ço es, que apresent no podem procehir consellar al papa la dita resignació tro haguessem deliberat sobre aquella. Ala quarta los havem respost quens plau avisar e ymaginar sobre los dits remeys e vies e sobre aquelles nos havem retenguda deliberació, axí volens, havem retenguda sobre la primera, ala quinta. havem respost quens plau certificar los dits Reys de françа e universitat del dit studi dela deliberació que sobre les dites coses haurem hauda. Ala sexta, havem respost que jatsia siam vassal dela Esgleya e del sant pare per rahó del Regne de Sardenya e de Corcega, lo qual tenim a feu per ell e hajam feta per lo dit feu fidelitat al sant pare qui vuy es. E axí matex en la novella creació del dit sant pare li haguessem trameses nostres solemnes embaxadors per ferli reverencia axí com es de costuma, los quals embaxadors de part nostra li proferiren nostre Regne e signament li oferiren de nostra part que si ell volia venir en nostre Regne nos li dariem de sa vida aquella Ciutat o vila nostra on ell volgués star ab tota jurisdicció. Emperó que si erem instats per lo dit sant pare de admetrel dins nostra senyoria, no obstants les dites coses, erem de intenció havernos hi per tal manera, com de bon Rey savi e Catholich se pertanyia, guardant la unió e be dela Esgleya. E aprés aquestes respostes nos tornaren suplicar deles coses següents : Primerament que, sobre la deliberació per nos retenguda sobre les dites coses dela unió, los deguessem donar temps cert e determenat, dins lo qual haguessem deliberat e de nostra deliberació haguessen certificat lo dit Rey de françа e universitat del dit studi. Segonament, que deguessem donar compliment al Mariatge del Rey loys de napols e dela nostra filla e vostra, la Reyna. Terçament, del fet de la Duquessa de Barri contra lo Comte dempuries. Quartament, los embaxadors del studi nos han suplicat que no dejam sostenir en nostra senyoria un mestre en Theologia apellat Mestre Johan de Motson del orde de preycadors, natural nostre, lo qual es ara ab lo intrús; e que si venia en nostre poder plagués anos remetrel ala dita universitat del studi ala qual (sic) es fort ofés per algunas dampnades opinions que tench contra lo dit studi. Ales quals derreres suplicacions, haut consell primerament, los responguem. Ala primera, que esguardada la magnitut e ponderositat del negoci dela dita unió no veyem quens fos possible donar los temps ne die cert ne determenat e haver

Digitized by Google

deliberat, ans si ho feyem poriem reportar ne carrech, com si lo die assignat no haviem deliberat nos poria esser imposada culpa e tarda per la qual perdriem la fama e bona renomenada que havem sobrel fet dela dita unió sens culpa nostra, perque nols volguem donar die, mas prometemlos que ab diligencia hi entenriem. Ala segona los responguem, que la dita Reyna es filla nostra e vostra. E jatsia nos siam pare e senyor e hajam plena disposició en lo fet del dit mariatge, emperó cosa era loable que en aytal cas nos ne parlassem en acordassem ab vos com esguardat que erets sa mare vos en voliem gratificar. E per consegüent los diguem, que con fossets ab nos ne deliberariem e de nostra deliberació scriuriem al dit Rey de França. Ala terça dela Duquessa de Barri contra lo comte dampuries, per nostra escusa e vostra los fem fer sumaria relació del procés e deles maneres tengudes per mossen Albert de puigaliu, per la qual, segons nos par, foren contents, peró en la suplicació quens facren sobre aquest fet nos cominarem de Marcha ens digueren quel abat de sant G. portave les letres requisitories e procuració bastant dels Duch e Duquessa de barri, emperó les dites letres requisitories nons son stades presentades. Ala quarta del dit mestre Johan de Motson, nos, per nos matex, los responguem en tal manera que ells sen tengueren fort per contents. Totes les altres respostes feu per nos nasperandeu cardona fort seriosament. Aprés aquestes coses digueren apart a nos tot sols, lo patriarcha e altres missatgers del rey de França, que la Reyna de napols feya tractaments ab lo Comte darmenyach, los quals lo dit Rey de França non havia poguts saber quins eren mas quesen avisave axí com aquell qui volia nostra be e honor. E nos responguemlos, quals dits tractaments preavem poch, Emperó grahim al Rey com daytals coses nos avisave. E tantost prengueren nostre comiat e demá gran matí, van sen per fer lur viatge. El abat de sant G. roman açí per prosseguir lo dit fet del comte dempuries. E donamlos confits e del vi dela serrabiada. Lo sant sperit sia vostra guarda. Dada en Torroella de Muntgrí, sots nostre segell secret, a xxv. de abril, una ora ans de mitja nit, en lany dela nativitat de nostre senyor mcccxcv.

A nostra molt cara Companyona la Reyna.»

* * *

«Ir al convit donam als dits missatgers academés viandes dela nostra manera que la lur axí matex, e açí aparellá mestre anton, vostre coch, e donam los del bona grabiada, la una era pus clara quela altra, axí que mestre Tibaut nos dix a un depart con som dinats, que açó era lo millor vi que ell jamés begués en spanya. E suplicants quem donassem gerres ferrades als dits missatgers e nos diguem li que açó era petita cosa, mas que fariem donar vj. ferrades a ell cascun jorn e axí ses fet e los dits missatgers no beuen daltre vi e dien que aquest es lo millor vi que ells jamés veguessen en spanya. Dada axí com dessús. Aprés aquest die matex, con haguem oyda missa, ans de dinar vengueren los dits missatgers devant nos e un daquells qui hic son per la universitat del studi de París ha feta sa proposició e aprés moltes paraules ha dit que aquell papa qui no volrá renunciar, attés lo cisma qui vuy es en Sancta Mare Esgleya, es heretge e daçó nos ha donada bulla concordada en lo dit studi. Esi abdosos no renuncien que son heretges abdós e que alcun no deu obeyr al un ne al altre. Nos vos trametem mossén francesch de pau, mossen pere de cervelló, mossen Ramon de vilaregut, mossen Felip boyl, mossen loys de cervelló, mossen Johan gascó, en Jacme de Vilaragut, mossen Jacme pertusa, en Johan de pertusa, per tal que vos vingats e queus acompanyen car ací nols havem gran ops. E axí venits com abans puscats segons quens havem fet saber per mossen francesch çagarriga e per en Pere berga. Dada axí com dessús. — *Rex Joannes.*»

Digitized by Google

XI (pàg. 189)

«Translat dela festa e sollempnitat qui fo feta lo dia que la Reyna Dona Sibilia muller del Senyor Rey en Pere se coroná en la Ciutat de Seragoça.

Dimecres a xxx. dies del mes de janer del any m.ccclxxxj. lo Senyor Rey en Pere coroná la Reyna Dona Sibilia, muller sua, en la ciutat de Saragoça, hon se feu la sollempnitat e festa dejús scrita.

Primerament lo dimarç, a vespra abans de completa, partí la dita senyora de lalgefferia cavalcant en un cavall blanch ab rich ensellament e fre e vestida de vestidures blanques de drap d'aur e de seda. E en lo seu cap no portave nengun arners dor ne de perles mes tant solament sobrels cabells j. vel de seda prim. E entorn della anaven a peu dotze fills de Nobles e de cavallers vestits de blanch ab sengles blandons de çera blancaençeses.

E devant ella anava j. ciri gran de pes de vij. quintars lo qual era mes sobre carretes de fust les quals tiraven xij. homens, los quals havien vestits de blanch. E lo dit siri havia senyals del senyor Rey e dela dita Senyora.

Item : havia ab ella cavalcant la comtessa de Luna la jove e sa mare, e la comtessa de Gerona e ab dues ses filles e la muller de Pedro de Luna e daltres moltes dones mullers de richs homens e de cavallers e de ciutadans e donselles nobles de paratge.

Item : hi havia molts richs homens, ço es, vescomte de Rochabertí, en Bernat de Cabrera, N'Anton de Luna, Don Pedro de Prades, en Pedro Ferrandeç Dixer, en Bernat Pinós, Mossen Uch danglesola, en Blascho Dalagó, Mossen Arnau Dorchal, en Not de Muntcada e molts daltres.

Item : hi havia molts prelats; arcabisbe de Saragoça, arcabisbe de Saçer, bisbe Doscha, abat de Sant Johan de la Penya, abat de Muntaragó, Comenador Major de Muntesa, lo claver de Muntesa e daltres comenadors del dit Orde.

Item : hi foren los missatgers de Barcelona, de Leyda e de Mallorcha e de Tortosa e de Perpenyá e tots ensemps ab los prohoms de Saragoça anaren ab la dita Senyora a la Seu dela dita Ciutat.

E volch lo senyor Rey que si tot será de jorn que per les carreres hagués brandons enceses deçá e dellá e haviani del dit senyor e de richs homens e de prelats e de universitats tants que eren mes de iij. mil brandons.

Item : abans que la dita Senyora partís de lalgeffaria lo senyor Rey feu cavaller en Berenguer Barutell cunyat de la dita senyora e li doná loffici dalgutzir e aprés lo dit senyor cavalchá tot primer e anassen a casa del arquebisbe. E aprés vench la dita regina ab tota altre gent axí com ja damunt son nomenats e destravenla los prohomens de Saragossa e daltres molts e descavalchá a la esgleya major de Sant Salvador e aquís presentá davant laltar hont digué larcabisbe una oració. E aprés se assech en son sitial que li hagueren aparellat a la una part del altar.

E un poch estat passaren en lo palau del arcabisbe hon era lo Senyor Rey e aquí foren meses taules e soparen e jagueren peró abans hi hac grans dançes e diverses estruments e balls e cansons, dones e donselles e cavallers e escuders.

Item : aprés lendemá matí totes les gents vengueren al palau del dit arcabisbe e tots los missatgers e passarensen lo dit Senyor e Senyora a la esgleya. Es ver quel senyor Rey hi vench primer e ella aprés qui fou rebuda ab professó en que havia dos arcabisbes e dos bisbes revestits sollemnialment ab lurs mitres e crosses e menarenla devant laltar hon se agenollá. E larcabisbe de Seragoça dixli cantant alcunes oracions present los senyor Rey, lo qual senyor estava vestit ab camisa romana e dalmatigua, aquella ab que ell era estat coronat. E

Digitized by Google

tenia la corona en son cap, el ceptra el pom en ses mans e seya a la part dret del altar e la dita senyora seya al altra part.

E aprés la faeren entrar en la sacristia de la dita Seu on la vestiren en altra manera que no estava, ço es, que li vestiren camissa romana e dalmatiga de drap de seda blanch fresat de senastre dor en que havia perles e pedres precioses.

E ella exí en cabells sens negun ligar que no porta en lo cap e Nalionor de Cabrera portava una pinta de vori ab que li adobave los cabells.

E devant ella portava la corona la comtessa de Luna muller del Senyor Enfant Don Martí. E aprés portava lo septra la comtessa la vella, mare de la dita senyora. E la comtessa de osona portave lo pom dor, les quals ho posaren en laltar. E la dita senyora sagenollá devant laltar e aquí la untá larcabisbe ab crisme enmig de les spatles e devant en lo pits entre les mamelles alt e estech aquí continuament agenollada e lo dit arcabisbe començá de fer loffici e les oracions quey son acostumades de dir e dix una oració al posar dela corona la qual lo Senyor Rey li posá al cap propriament de ses mans. E aprés dix larcabisbe altra oració com lo dit Senyor li mes lo septre en la ma dreta. E semblantment li mes en la ma esquerra lo pom dor. E lavors la Reyna li besá la ma e el peu e lo Rey besala en la bocha.

E aprés açó fet menarenla en son sitial que era ala part esquerra del dit altar car lo Senyor Rey estech ala part dreta e hoyren la missa e tot lo offici complit e fet açó lo dit Senyor cavalchá e anassen primer a laljaferia.

E la dita Senyora vench aprés cavalchant en un cavall blanch ab paraments datzeytoni blanchs, bells e richs.

Item : venien aprés dela dita Senyora tots nobles e cavallers e comtesses e riques dones e ciutadans e sindichs e missatgers de ciutats e de viles reyals tots a peu, dels quals ni havia molts qui destraven la dita Senyora car neguna persona no anave cavalchant sino ella.

E al portal dela esgleya com ella fou cavalcada fo apparellat un bell pali daur, lo qual li portaren damunt los prohomens dela ciutat de Seragoça qui foren xx., tots vestits de vellut vert e aprés della entorn anaven x. nobles vestits de vellut blanch.

Item : se tenia un cordó de seda en lo fre del cavall que tenien los prohomens de Seragoça qui la destraven.

Item : tenia la dita senyora en lo cap la Corona molt bella e richa sobre sos cabells. E tenia en la ma dreta lo septra e en lesquerra lo pom dor e axí aná fins ala algeffaria.

E totes les comtesses e nobles dones totes venien a peu aprés la dita Senyora si tot se feya grans fangues que tro a mitga cama hi havia de fanch per la dita ciutat qui es fort sutza e fangosa en temps de pluges.

E com fo en lo palau, lo Tinell fou ricament aparellat e les viandes apunt, la Senyora aná a taula hon sasech tota sola e servirenla nobles, so es lo vescomte de Rochabertí de maiordom e en Bernat de Pinós li tallá devant, en Bernat de Cabrera la servia dela copa a darli del vin e tots los altres oficis servien nobles o cavallers.

En lo dit tinell sehien e menjaven ala part squerra totes les comteses, dones e donselles.

Item : a la part dreta sehien arcabisbes e bisbes e nobles. E aprés cavallers e ciutadans, ço es missatgers de ciutats e viles e lochs reyals e puys molta altra bona gent. Aquí virets donar robes a arauts e a jutglars e virets diversitats de ministrers qui sonaven estruments e feyen gran joya per tot lo tinell.

E aprés que les taules foren levades la Reyna aná al Palau de les colones del marbre hon hac una cadira cuberta de drap daur ab son rich dosser a les espatles e aquí la dita Senyora se assech e tench lo septra el pom en ses mans e la corona al cap e les comtesses e altres riques dones segueren devant ella. E aprés virets dansar dones e donselles e fills de cavallers e açó durá tro a la ora de sopar.

Digitized by Google

E lendemá aprés seguent lo Senyor Rey e la dita Senyora tingueren lo tinell continuament la dita festa en que solament menjaren aquell dia entorn de cc. persones e aquest die menjaren ala taula dela dita Senyora alcunes deles dites comtesses els arcabisbes e lo cavaller novell per ço com era son cunyat, e per lo palau en les altres taules menjaren richs homens e cavallers e missatgers de universitats.

Item : fa aportar a la derreria del menjar un bell entremés ço es un bell pagó qui feya la roda e estave en un bell bastiment entorn del qual havia molta volateria cuyta cuberta de panys dor e dargent. E aquest pagó fou servit fort altament e presentat a la taula dela dita senyora ab molts esturments axí de corda com daltres e venien apart devant lo majordom e cavallers e donsells e lo dit entremés portave en sos pits una cobla scrita que deya axí:

A vos mado senyora de valor
Al present jorn per vostra gran honor
E fayts de me segons la bona usança
Deles grans corts Danglaterra e de françа
E perqui tots cavallers e donsells
Nobles barons e scuders isnells
Dones presants e donselles gentils
Que en me votar vullets seguir lestils
E que li vot sion mes en escrit
E puys veurem tots sil hauran complit.

Molts vots si feren los quals a adés nom recorden car nols metí en scrit be he depuys hoyt que alcuns los compliren e altres non se res.»*

XII (pàg. 200)

«Lo Primogenit Daragó:

Veçcomte : vostra letra havem reebuda continent que papa Clement vos ha donada liurea per al senyor Rey nostre parc e per anos laqual vos tenits en vostre poder mas que lans duptats de trametre sens nostra licencia. E responemvos que anos plau pendre e haver de sa liurea e que la portarem volenters. E axí trametets lans encontinent. Peró volem queus certifiquets ab lo dit papa en quina disposició de vestedures li plaurá mes que la portem car nos servarem ço que per ell ne será ordenat. Axí meteix volem quen trametats la liurea del Senyor Rey car nos qui en açó guardarem la honor del papa axí com la nostra tractarem e farem sens dubte alcú quel dit senyor la pendrá e la portará volenters. E haiats per cert que nos havem affecció gran al dit papa e a sos affers e que som prests de fer tota cosa que toch sa honor e son avançament e queli havem gran grat dela dita liurea. Dels xantres dequeus havem escrit quens enviets e de que dehits que havets ja la major partida e que los romanents hauriets dins dos jorns aprés quela dita vostra letra fou feta volem eus pregam quels nos trametats sens triga. E fer nosnets agradable plaer e servey. E plau nos fort com dehits que per ço que mils nos servesquen los farets signar sengles suplicacions de part nostra. (Perpinyá, 25 agost 1379.)

Al vezcomte de Roda.» (1657-107.)

* Començ del primer volum del *Manual de Novells Ardits*, manuscrit existent en lo Arxiu Antich Municipal de Barcelona.

Digitized by Google

XIII (pàg. 204)

«Pare sant : Pochs dies ha que yo, per mes letres, humilment suplique ala vostra santatat que li plagués provehir dela persona del honrat pare mossen lo Bisbe delna, ala Esgleya de Barchinona, que apresent vaga, lo qual concordablament sens discrepació alguna, per via del sant espirit, per los seus grans merits e virtuts ha postulat lo Capitol dela dita Esgleya attenent que segons Deu e bona conscencia seria mes provehit ala Esgleya que no ala persona. Perque axí mateix en favor sua, per ses letres humilment ala dita V. S. suplicaren los Consellers dela dita Ciutat e lo dit Capitol qui per aquesta raó vos tramés alscuns de sos Canonges per prosseguir la dita postulació qui es estada cosa singular, car despuys que la indiferencia del senyor Rey dura, universitat alcuna Reyal de semblant cosa ala vostra S. jamés no ha escrit ne suplicat e aprés he ya certament entés que alscuns naturals daquest Realme e alscuns destranyes nacions, fan son poder de procurar grans quantitats de peccunies per tal que, donant aquelles, los sia feta provisió dela dita Esgleya, la qual cosa es assats de mal eximpli en aquest Regne, que mes valeguen en obtenir coses espirituals grans quantitats de diners que los can grans merits e virtuts daytal persona, ne la dita postulació e mes pregaries e suplicacions. E fassia pare sant yo esper fermament que V. S. en açó provehirá degudament. Emperó, encara a sobrehabundant cautela suplich altra vegada humilment e devota que, esquivades totes promissions e dons illicits, vos placia al dit Mossen Delna provehir dela dita Esgleya de Barchinona, car en veritat, tant com yo puix entendre, aquesta provisió será plasent a nostre senyor Deu e al senyor Rey e fort profitosa ala dita Esgleya e jo senyor reebre la dita provisió en gracia singular qui la present he feta ordonar en Romans per tal que per la gran afecció que ha ala dita provisió pogués mils entendre lo tenor daquella e mils esplicar ma intenció Nostre senyor deu, pare sant, conserva la vostra santa persona ala sua santa esgleya longament segons nostres vots.» (1588-86 g.)

XIV (pàg. 268)

«Lo primogenit Daragó:

Sapiats que ala senyora Reyna mare e senyora ami molt cara, plau que vos ab vostra filla serviats la Duquessa nostra muller; e pus que aladita senyora plau sis fa anos, perque volem eus manam que encontinent ab ladita filla vostra partescats eus envengats açí ala dita senyora e anos e açó no laguiets cor ladita Duquessa hic será dins fort breus dies e es mester que vos hic siats axí tost com ella. Dada en Barcelona sots nostre segell secret a xxvij. dies de Març lany mccclxxiij. — *Primogenitus.*

Fuit directa albemunt uxori Petri gilberti escutiferi quondam.» (1735-143.)

XV (pàg. 280)

«Maestre Francesch : vostra letra havem rebuda e graim vos molt ço quens havets per aquella significat. E quan deits quel sant pare vos ha fet prometre que ans que venguessets anos siats ab ell, car vol parlar ab vos, plau nos e volem queus veiats ab ell e quencontinent pres son comiat partescats e vingats a nos qui de necessidat havem a parlar ab vos de alguns affers tocants nostre servey e que personalment nos reportets ço queli plaurá quens digats de part sua. Peró en vostra partença e venguda no tardets per alguns altres affers. Mas amenats ab vos aqueix maestre astrolech car jassia quel bisbe Deuna no sia ací e per conseguent no haiam po-

Digitized by Google

guda haver sa informació emperó nos per altres persones dignes de fe havem sabut que la suficiencia del dit maestre es molta. E perçó li escrivim nos ab altra letra que venga en comanam creença avos per virtut dela qual li esplicarets que nos volem que sen venga ab vos car nos li farem tal remuneració del servey quens fará e de sos treballs que sen deurá tenir raonablement per pagat. La camusa de quens fets menció no havem hauda e axí vos mateix amenatslans e mes si mes ne podets haver car plaser nos en farets. E tremetem vos trasllat de la letra que enviam al dit maestre Astrolech. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret a xxv. dies Dagost del any mil ccclxxxvij. subsignada ab nostre petit anell.» (1751-107.)

XVI (pàg. 333)

«Infant en Johan del molt al Senyor Rey Primogenit e de sos Regnes e terres general Governador. Al feel nostre lo veguer de Barchinona o a son lochtinent, Salut e gracia. Com lo feel conseller del senyor Rey escrivá de Ració de casa del dit senyor en Bernat Buçot de manament e ordinació del senyor Rey e per servey del dit senyor e nostre tenga e nodrir faça en una sua torra o casa que ha en la parroquia de Sant Andreu de Palomar del territori de Barchinona diverses Gallines de India lo nodriment e contencció deles quals sia al senyor Rey e anos molt plasent e agradable e maiorment com esperem que multiplicant aquelles lo Principat de Cathalunya e aprés nostres terres e Regnes daçá mar qui son freturoses de haver semblants oçells... fornits. E nos vullam que les dites Gallines sien preservades axí com coses del dit senyor e nostres e a nostre servey deputades. Perçó volem eus dehim e manam que axí en la Ciutat de Barchinona com en lo loch de Sant Andreu com encara en tots lochs circumvehins dela jurisdicció a vos comanada façats crida publica que alguna persona de qualque ley stament o condició sia no gos ne presumesca deles dites Gallines caçar ni pendre ab ballesta rets laços oçell ne ab altre qualsevol manera art o artiffici sots pena de cors e daver com sien del Senyor Rey e nostres e allí volem esser detengudes la qual crida volem e avos manam que sia feta e renovada cascun mes dues vegades que per alcú ignorancia no puxa esser allegada. E si per alcú será contrafet aquell, aytal prenats e puniscats per les penes en la dita crida aposades e contengudes. Volem encara e a vos manam que a totes e sengles persones qui en alscuns lochs circumvehins jurisdicció hagen ab letres vostres scrivats e aquelles aytals persones requirats que cascú en sa jurisdicció semblants crides fer façen e los contrafaents rigorosament ponesquen en tal manera que a ells sia pena e los altres hi prenen exemple. (Caldas de Montbuy, 27 maig 1383.) — *Primogenitus.*» (1756-16 g.)

XVII (pàg. 337)

«Lo Rey Daragó:

Veçcomte : segons que havem entés Everlí e sos tres companyons Evelin e Blasoch e Anequí dela arpa qui solien esser ministrés del Comte de Virtut sen son partits del dit Comte menys de son grat per venir a nos quils havem retenguts en nostre servey e son ab nos açí. E per tal com quan iran a les scoles los poria esser feta qualque malicia per lo Duch dela Torena o per ses gens si sabien quel dit Comte de Vertut se tengués per agreujat dela dita lur partença Manam vos quels haiats sau conduyt ben bestant e sens presumció de temps de nostre molt car frare lo Rey de França de guissa que ab lurs cavalcadures, macips, diners, joyes e altres bens que ab si portaran puxen anar star e tornar salvament e segura e sens embarch e enquietació delgú, lo qual salconduyt aportats ab vos quan vendrets a nos sens falla. E no res menys fets paraula al dit Duch de Torena que ell per contemplació nostra haia los dits ministrés nostres quant que

Digitized by Google

venguen en ço del seu e en qualque part on ell sia per ben recomenats. Axí mateix havem entés que lo matrimoni es desfet entre la filla del Comte de Virtut e lo Duch de Torena perque volem que si axí es, tractats matrimoni de nostra filla ab lo dit Duch de Torena. Volem encare que digats al Duch de Borgunya que lo falcó blanch quens ha promés tantost com haurá mudat nos envii.» (Saragoça, 22 juny 1388) (1955-4).

XVIII (pàg. 337)

«Lo Rey.

Veguer : Entés havem que dijous prop passat un hom escuder o de casa del Comenador de Gardeny intrá hora captada en casa de Maestre Pere alibert nostre Ministrer de boca e ab lespasa treta lexanse anar furiosament en lo dit Pere esvehí aquell estant sens totes armes com creegues ençó del seu esser segur axí com devia e defet lo haguera nafrat o mort si per un seu macip no fos estat defés. E per tal com se diu que en aquesta invasió fo lo dit hom ferit dun colp ab barra de fust vos havets pres e pres tenits lo dit ministrer nostre e no havets curat pendre aquell qui segons dit es lo esvehí ans lo lexats anar franchament per la Ciutat axí com si delicte alau no havia comés Deque si ver es som maravellats com sia contra justicia e bona rahó. On com la conexença del dit nostre Ministrer pertanya anos qui per conseguent volem aquell conexer e fer la justicia ques pertany. Manam vos expressament sots pena de mil Morabatins Dor quel nos remetats encontinent ab seguretat fahedora per ell en vostre poder que personalment se present a nos dins breus dies. E trametetsnos copia de la enquesta daçó feta pertal que per justicia hi puxam fer ço que dejam. Et ultra açó prenets lo dit hom que la dita invasió ha feta. E us assegurats be dela persona daquell e contra ell procehits segons que de dret e raó requeren deguisa que aell si culpable será trobat torn a gran pena e als altres a eximpli e vos ne romangats sens carrech qui ab tot studi devets squivar forment punir injuries e ofenses de nostres domestichs e aquells per reverencia nostra be tractar en totes coses. Dada en Montsó sots nostre segell secret a xj. dies Doctubre del any m.ccc.lxxxix. — *Rex Johannes.*

Dirigitur Johanni Dulzinellis vicario Ilerde vel eius locumten.» (1956-186 g.)

XIX (pàg. 338)

«Molt car primogenit : hoida havem la creença que mossen Berenguer de Cruilles ha dita a nos e ala Cort de part vostra, co es, que vos volets anar prestament en Rosselló per contrastar al Duch Denjou qui ab grans companyes hi enten entrar. E axí que pregats quens sia tramés son prestament a Mil lances ab que puxats defendre la terra e que ab aquelles Mil lances o sens aquelles hi entenets anar, car si aperdres havia perpenyá ne aquella terra, mes amariets que vos vos hi perdessets ab ella ensemps, que si sens vos se perdia. E havem haut fort gran plaer dela dita relació que no podem maior, e loam molt vostra entenció qui es axí alta e bona com se pertany, don donats a conexer que sots fill de Rey e qui en los grans fets volets resemblar los predecessors nostres e vostres e per aquesta rahó sots digne de Regnar aprés nos. Per tal, com la Cort encare no ha finat, jatsia ço que ha afer per la defensió sia quaix en conclusió, nous pot dar clara resposta, mas sabem be e açó hajats per ferm, que pus conexen que havets tal entenció que nous será res pelat ans haurets tantes e tals companyes, e fort breu, que vos porets fer e farets, si adeu plau, vostra honor e nostra. E axí en lendemig emprats vostres barons e cavallers que vaien ab vos. Dada en Muntsó sots nostre segell secret a xxj. dies de abril del any mcccl.xxvj. — *Rex Petrus.*» (1251-123.)

Digitized by Google

XX (pàg. 392)

«Governador : Reebuda havem vostra letra sobrel fet dela muller qui fo de mossen Berenguer mercer. E enteses les coses en aquella contengudes responem vos que, sobre la demanda quel enqueridor diets que fa deles fetilles atrobades en casa dela dita dona e al procehiment quel dit enqueridor enten afer contra ella, façats e sofirats alló aque per justicia sots tengut, sens lesió de nostra jurisdicció. E quant ala guarda dela dita dona e comanda daquella fahedora a alcú de sos amichs, per tolreli occassió e avinentesa de fer viltat de sa persona, volem eus manam que façats de guisa quela dita dona venga a vostra ma e con la hajats liurats aquella a Mossen Pere boil, cosin germá seu, fill den phelip, lo qual diets que havets assignat en curador a ella e a sos bens e lo qual en Pere boil faça bona e bastant seguretat en poder vostre que no la ocia ne la maltracte, sino entant quela tenga per manera que sia guardada de fer peccat e segons que altres sembrants della, difamades o compreses en fornicació, son acostumades de esser tengudes e guardades per sos parents. E en altra manera, provehits e procehits en tots los afers dela dita dona e bens daquella segons que per fur e per justicia trobarets esser fahedor. E totes les dites coses volem que façats, no contrastants qualques cartes o letres sien exides dela nostra cort o de nostre primogenit lo Duch, en favor e protecció dela dita dona, com, per la protecció o salvaguarda en que nos o lo dit Duch la hajam reebuda, no entenem esser toltes e compreses les coses que damunt vos diem, ans vos manam que les façats e les exequiscats segons que son damunt contengudes. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a ij. dies de Setembre del any mil ccclxviij. — *Rex Petrus.*

Fuit directa Gubernatori Valencie.» (1222-56.)

• • •

«Princep molt car e molt amat primogenit : nostre senyor deu, sabent que en exercir tots negocis que anos sesperen nos havem ab intenció misericordiosa e ab pietat, per contemplació dela humil verge madona Santa Maria mare sua, la qual tostemps hevem tenguda e tenim per special advocada, no permet ne vol que les coses a nostra Reyal dignitat contraries, sien exercides ne haien eficacia, ans aquelles vol que sien a nos revelades, perqueus certificam que, na Margarida, Mare de *don Jayme* durgell indurehida en sa perfidia e rebellió, no attenent atantes gracies que de nostra Reyal dignitat, segons sabets, axí envers lo dit son fill com envers si matexa, piadosament havia obtengudes : E no considerant que jatssia informats vertaderament, quela dita margarida era stada principal en fer cometre al dit son fill rebellió, els altres crims li perdonam e nores menys la haviem assignat tots anys cert manteniment de sa vida, con afilla de perdició havia tractat e ginyat ab fatillerias, venins e altres machinoses engins e ab altres coses a humana natura contrarias, nos matás. E noresmenys que lo dit son fill, lo qual segons sabets stá migançant justicia pres e encarcerat, fos deliurat e solt, perçó que perturbás lo passifich repós de nostres Regnes, deles quals coses nos, migançant la divinal potencia a intercessió dela verge gloriosa Santa Maria, havem sentiment e vertaderes proves e havem feta pendre la dita *margarita* e tots los de sa casa en lo dit acte culpables e fem pendre informació de les dites, perçó que migançant justicia procehesca contra la dita *margarita* e los adherents ab ella, per forma que lur pena e castich a altres sia terror e eximpli. E axí notificam vos ho, perçó quen façats laós e gracies a nostre senyor deu e a la humil verge maria mare sua que de tants grans einopinats

Digitized by Google

sinistres nos han preservats. Axí mateix vos trametem una letra quis dreça a mestre Jacomí, metge, per la qual li manam que vinga perçó con sab en aquests afers algunes coses, E com offert de avisar nos, per queus manam que prestament vinga e no permetats que dilat sa partida. *Item* : havem entés que mestre vicens* deu esser aquí, prestament, oy es ja, perçous manam que acullintlo be e honorablement segons asa religió pertany, li façats bon aculliment fahent li venir los juheus a sa prehicació e totes altres coses queli seran plasents segons se pertany. Dada en la vila de Muntblanch, sots nostre segell secret, lo primer dia de noviembre del any mil ccccxiiij. — *Rex ferdinandus.*» (2406-14 g.)

La lletra endreçada a Jacomí, maestre en Medicina, es aquesta:

«Mestre Jacomí : Com nos, per algunes coses que cumplen grantment a nostra honra e servir, vos haiam molt necessari, pregam vos e manam que, vistes les presents, si jamés de res nos devets complaure, partiscats e vingats açí anos en la present vila de Montblanch en la qual parlarem ab vos sobres les dites coses qui no sofferen dilació alguna. E en açó no possets tarda sins desijats servir. Dada en la vila de Montblanch, sots nostre segell secret, a xxx. dies Doctubre del any Mil Quatrecents Quatorze. — *Rex ferdinandus.*» (2406-14 g.)

* Se refereix a fra Vicens Ferrer, del Orde de Predicadors, qui a Casp li donà la Corona.

Digitized by Google

Digitized by Google

TAULA DE NOMS PROPIS

Abbatet, Francesch d', abat d'Arles. 188, 189.
Abella, 57.
Abella, Berenguer d', cambrer, conseller y majordom del rey Pere III, comte de Roda. 5, 27, 32, 34, 39-41, 45, 49, 61, 65, 67, 68, 106, 114, 420.
Abella, Fra Guillèm d', comenador de Montçó, 57, 66, 464.
Abella, Nicolau d', coper. 144, 175.
Abella, Ramon d'. 322.
Abençacon, Samuel, juheu de Coria. 30.
Abrahim, metge serrahí. 223.
Abril del Regne, jutglar de Johan I. 25.
Abril, Bernat, mercader de Barcelona. 150.
Acequ, Hamet, sarrahí de Xàtiva. 374.
Adrià, Emperador. 188.
Agnès, Na. 17.
Agustí d'Hipona, Sant. 243. — *De Civitate Dei.* 318. — *La Ciutat de Déu.* 243.
Agustí, Ordre de Sant. 244. — V. Gerona; Saragossa; Valencia.
Agustini, Bertus, argenter de Perpinyà. 145.
Alagó, Blasco d'. — V. Alagón, Blasco d'.
Alagó, Jaume d'. 304.
Alagón. 288, 290.
Alagón, Artal de. 297, 390.
Alagón, Blasco de. 66, 189, 256, 278, 284, 432.
Alagón, Jaime de. — V. Alagó.
Alamany. — V. Alemany.
Alamanya. — V. Alemanya.
Alamí, oncle del juheu Mahoma. 288.
Alarig, Pere, prevere de Sant Pere Pescador, autor d'un llibre de revelacions. 386.
Alatzar, Jafuda, comissari del infant Johan. 48, 421.
Albamunt de Pavía, Elionor, de la casa de Matha y donzella de Johana de Daroca. 87, 155, 172, 233, 268, 435.
Albana, cardenal d'. 385.
Albarracín. — V. Santa María d'Albarracín.
Albertí, patró de leny. 246.
Albí. 197.
Albí, Berenguer del, falconer. 305.
Alcanyiç. 34, 35, 47, 56.
Alcolea, Martí d', ambaxador y uxer d'armes de Johan I. 74, 94, 95, 97, 125, 126, 338, 355.
Alcoy. 47.
Aleatzar Galluf. — V. Galluf.
Alella, casa d'. 175. — *Parroquia d'.* 175.
Alemany, Pere. 140, 347.
Alemany de Cervelló, Huch. 409.
Alemany de Cervelló, Ramon, ambaxador en la Curia Romana, governador de Catalunya. 66, 113. 114, 122, 134, 241, 243, 245, 248, 272, 344, 345, 352, 389, 391, 392.
Alemanya, 183, 337, 339, 354, 357, 360, 393.
Aletgar, Jafuda. — V. Alatzar, Jafuda.
Alexandría. 211, 253, 261, 307, 329, 359, 366.
Alfayat, Mahomet, musulmà. 313.
Alferra. 288.
Alfons. — V. Anfós.
Alfonso, Johan. — V. Anfós.
Alfuley, muller y mare d', jutglaresses. 358.
Algecira, Algezira. 66, 67, 79, 148.
Algezira. — V. Algecira.
Alguayre. 12.
Alguecen, Francesch. 287, 288.
Alguecer, Francesch. 330.
Alguer. 305, 429. — *Siti d'.* 28.
Alibert, Pere, ministrer de Johan I. 337, 437.
Alibaben raiol, llibre pertanyent a Johan I. 242.
Alisén, Gilaberta, serventa de la reyna Violant. 143.
Almaçan. 290.
Almanachs. 248, 389.
Almenar. 286, 289.
Almenara, 34.
Almonacid, Vall d'. — V. Vall d'Almonacid.
Almundevar. 36, 420.
Alomar, G. 48.
Alòs, Berenguer d', metge. 13, 14.
Alpinell, 36,
Alpuent. 421.
Alteraga, Bernat d', metge. 72, 73.
Alzem, Johan d', astròlech de Johan I. 387, 393.
Ambaxadors. — V. Alcolea, M. d'; Alemany de Cervelló, R.; Arrie, J. de; Aymé, Pere; Boil, P. Boreau de la Rivière; Planella, Pere de; Rià, J. de; Tibaut Hocie. — *De Joban I a la Cort d'Avinyó.* 187, 188.

Digitized by Google

Amer, Amerio. 231.
Amerio. — V. Amer.
Amiens, bisbe d'. 203.
Amill, Bernat. 105.
Amorós, Guillèm, ministrer de la reyna Violant. 144.
Amposta, Emposta. 36, 190, 252, 314. — *Castellà d'*. 45, 53, 54, 65, 66, 74, 259, 284: V. López d'Heredia, F.
Ampurias. — V. Empuries.
Andalucía, *jubeus d'*. 413.
Andorra. 252, 316.
Andreu, Galceran. 31.
Andreua, serventa en la cambra de Johana de Daroca. 155.
Anequi. — V. Hanaquí.
Anfós I de Catalunya II d'Aragó. 132.
Anfós, el Benigne, III de Catalunya y IV d'Aragó. 3, 25, 197, 274, 380, 410.
Anfós, el Magnànim, IV de Catalunya y V d'Aragó. 438, 439.
Anfós XI de Castella, germà de l'aviastra de Johan I, Elionor de Castella. 3.
Anfós IV de Portugal. 3.
Anfós, Infant, fill de Pere III. 81.
Anfós, Infant, nadó de Johan y de Matha. 83-85.
Anfós, Comte, germà del rey de Castella. 278.
Anfós, Johan, falconer. 305.
Angelats de Mallorques. 370.
Angelí, lo lonch, músich ministrer de França. 349, 357.
Anglaterra. 44, 93, 279, 310, 378, 379. — *Cort d'*. 434. — *Cramprings dels reys d'*. 364. — *Gossos d'*. 278, 279, 282. — *Jubeus d'*. 413. — *Reys d'* : V. Eduard IV. Enrich II; Enrich VI; Ricard II; Ricard III. — *Saya d'*. 217.
Anglesola. 252.
Anglesola, Bernat d'. 378.
Anglesola, Huch d'. 145, 189, 432.
Anglesola, Ramon d'. 35, 66.
Angulema, *senescal d'*. 281.
Anjou, Duch d'. 32, 54, 74, 116, 126, 344, 400, 437.
Anjou, Duquessa d'. 74.
Antigona, muller de N'Asbert Ça Trilla. 152.
Anton, cuyner. 431.
Anton, Fra. 340.
Antoni. 341.
Antonia, dòna pobra siciliana. 151.
Antonia, Infanta, filla de Johan I y Violant. 134, 172.
Apià. 119, 120.
Apiera. 33.
Aquitania, *prior d'*. 279.
Arabues, Vall d'. — V. Vall d'Arabues.
Aragal, Pere d'. 41.
Aragó. 219, 284, 286, 291. — *Aljames d'*. 6. — *Batlle general d'*. 57, 146, 280, 390. — *Cardenal d'*, 93, 95, 146, 202, 216, 384. — *Casa d'*. 3, 5, 64, 244, 386, 401, 421. — *Corona d'* : V. Corona. — *Regne d'*. 1, 6, 9, 10, 14, 45, 59, 60, 68, 89, 90, 92, 99, 100, 122, 239, 252, 254, 269, 420, 426. — *Rey d'*. — V. Anfós IV; Anfós V; Ferran I; Jaume I; Jaume II; Martí d'Exèrica; Pere II; Pere III; Pere IV. — *Reyna d'*. 428 : V. Elionor de Castella; Elionor de Sicilia; Elisenda de Montcada; María de Luna; Sibilia de Fortià; Violant de Bar. — *Justicia d'*. 57, 101, 156, 262.
Aragó, Johan d', heraut de Johan I. 56, 147.
Aragó, Llufs d', donzell, 234, 322.
Aramprunyà, Castell d'. 289.
Aran, Vall d'. — V. Vall d'Aran.
Aranda, Francesch d', procurador general de la reyna Violant, 144.
Aranyó, Fra, confessor de Jaume II, bisbe de Lleyda. 197.
Arborea, *jutge d'*. 29.
Arborea, Elionor d', de la casa de Matha, filla de mossèn Johan. 86.
Arborea, Johan d'. 86.
Arbós. 33, 314.
Ardull, Genlis. 341.
Argenters. — Agustini, B.; Artal; Atzarach; Aymerich, B.; Barcha; Baster, A.; Bernés, P.; Bonasenya; Camplonch, B. de; Comapregona, F. de; Constanç; Coscolla, B.; Duran; Feu; Mora M.; Rexach, F.; Rocha, Ll.
Argentina, cantadora, filla del Ducat de Bar. 358.
Argentina, *bisbe d'*. 375.
Argentona, Guillèm d'. 69, 287.
Arguenes, *Nostra Dòna* d'. 194.
Arles. 114, 188, 234. — *Banys d'*. 289.
Armagnach. — V. Armanyach.
Armanyach, Bernat d'. 352.
Armanyach, bastart d'. 106.
Armanyach, Comtat d'. 65, 66, 90, 92.
Armanyach, Comte d'. 65, 68, 70, 74, 88, 89, 92, 257, 278, 352, 405, 406, 431.
Armanyach, Comtesa d'. 74.
Armanyach, germà de Matha d'. 77, 80, 82, 83, 317, 403.
Armanyach, Matha d'. — V. Matha
Armenia. 279, 310. — *Armenis d'Orient*. 414. — *Rey d'*. 146, 257, 339, 403, 404.
Armer, Johan, tenor de la Capella de Johan I. 345, 346, 351.
Arnau, vice-governador del Rosselló. 68, 69.
Arnau de Cervelló, Berenguer, coper de Johan I. 175.
Arnau, fra Guillèm, metge del infant Johan. 27.
Arquer, falconer, 305.
Arràs, *balances d'*. 92. — *Draps de paret d'*. 60, 145, 212, 214.
Arrie, Johan d', 59.
Artal, argenter de Gerona. 148.
Artal, don, noble de Sicilia, 108.
Artés, Francesch d', coper de l'infanta Violant de Bar. 128.
Artés, Pere d', familiar de Matha d'Armanyach, majordom de Casa la reyna Violant. 63, 65, 68, 78, 80, 95, 97, 98, 101, 106, 125, 126, 130, 143, 152, 174, 184, 195, 196, 214, 236, 237, 284, 310, 326, 327, 340, 356, 360, 384, 385, 394, 395.
Artois, Robert d'. — V. Robert d'Artois.
Arxivers. — V. Barthomeu, P.; Segarra.
Ascó, Azcó, 36, 289.

Digitized by Google

Asmoladora costurera valenciana. 150.
Astralabes. — V. *Astròlechs.*
Astròlechs y Nigromàntichs. — V. Alzem, J. d'; Bernat; Cesplanes, D.; Cresques; Fanconer, M.; Franchavila, A. de; Juce; Pere; Planes, D.; Reymaroem; Tresbens B.; Vall d'Almonacid, *moros de la.*
Asturias, *vaqueros* d'. 414.
Atda. 79.
Atenes. 189. — *Arquebisbe d'.* 258.
Athenes. — V. Atenes.
Atlàntich, illes del. 363.
Atlas, muntanyes del. 363.
Atzarach, argenter, juheu de Saragossa. 149.
Atzora, mora de Saragossa. 150.
August, emperador. 363. — *Auguris d'.* 363.
Autrave, comte d'. 283.
Auvernia, *marrons d'.* 414.
Auxerra, bisbe d', — Aymé, Pere.
Avenarduch, Jucef, metge juheu d'Osca, astròlech. 235, 387, 395.
Avençó, Francesch. 118.
Avençó, Lluís d', batlle de Barcelona. 167, 284, 307.
Avicenna, *Tractat de la generació.* 77.
Avinyó. 4, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 65, 99, 105-107, 113, 114, 116, 118, 120, 121, 176, 183-188, 194, 196, 197, 202, 203, 217, 221, 225, 226, 239, 245, 253, 259, 261, 263, 264, 272, 297, 283, 284, 302, 306, 320, 331, 337, 344, 346, 352, 353, 354, 357, 360, 377, 384, 387, 388, 389, 400, 430. — *Curia romana d'.* 404.
Avinyó, Bernat d', metge cirurgià. 237, 238.
Avinyó, Carme d'. 387.
Avinyó, Jaume d', cirurgià de Valencia. 77.
Axivil, Jucef, juheu de Borja, músich al servei del infant Johan. 12.
Ayarbe, Martí d', fuster de Saragossa. 398.
Ayerbe. 252.
Aymé, Pere, ambaxador del rey Carles V de França, bisbe d'Auxerre. 59, 64.
Aymerich, Bartomeu, argenter de Castell de Caller. 25.
Aymerich, Bernat, alguatzir de Johan I. 226.
Azbert, mossèn N'. 305.
Azcó. — V. Ascó.
Aznar, Gilet. 223.

Babilonia, *Soldà de.* 403.
Baci, Johan del, ministrer. 354.
Badalona. 289.
Badangle, Arnald de. 256.
Badía, cuyr de. 306, 307.
Badía, Bernat, almoyner reyal. 21.
Bages, Monet de. — V. Monet de Bages.
Bages, Ramon de. 114, 146, 183, 283.
Balaguer. 134, 286. — Coll de. 34, 36.
Balaig, Gelera de. 60.
Ballester, Arnau, cercador de tresors. 393.
Ballester, Bernat. 289.
Ballester, viuda d'En, marxanta de perles. 149.
Balsareny. 290. — Castell de. 258.
Banya d'unicorn, antídot màgic. 399-409.
Banyoles. 105, 185. — *Abat del monestir de.* 105, 122.
Bar, *Baren*, Ducat de. 93-96, 107, 358.
Bar, Enrich de, cunyat de Johan I. 125, 135, 147, 345, 346.
Bar, Jacobí, músich, ministrer de Johan I. 338.
Bar, Johan de, fill de Pere de Bar, ministrer de Johan I. 348.
Bar, María de, mare de Violant de Bar. — V. María de Valois.
Bar, María de, germana de Violant de Bar. 146.
Bar, Pere de, músich ministrer de Johan I. 348.
Bar, Robert de, sogre de Johan I, pare de la reyna Violant, primer Duch de Bar. 93-96, 98, 102, 104, 107, 110, 120, 123-126, 128, 146, 147, 175, 312, 339, 393.
Bar, Violant de. — V. Violant de Bar.
Barbant. — V. Brabant, Duch de.
Barbastre. 133. — Comenador de. 284. — *Jubeus de.* 213.
Barberia, Barbarie. 240, 292, 296, 374. — *Cadires de.* 214.
Barca. — V. Esparech de Barca.
Barceló, Bernat, jutglar del infant Johan. 23.
Barcelona, *Barchinona.* 4, 7, 10, 15, 16, 18, 20-23, 25-27, 32-36, 46, 48, 51, 53, 56, 60, 64-66, 68-70, 72, 81-83, 85-87, 89, 92, 93, 99, 100, 105, 107, 108, 111, 113-115, 118, 120-124, 126-129, 132, 134, 136, 140-142, 147, 148, 150-152, 158, 160, 165-167, 169, 170, 175, 177, 179, 181, 185, 188, 191, 196, 197, 206, 211, 215, 224, 227-229, 238, 240, 244, 246, 248, 250, 257, 259, 260-262, 264, 267-269, 271-273, 276-278, 282, 284, 289, 291, 292, 298, 304, 309, 314, 315, 320-322, 324, 325, 330-332, 335, 336, 338-340, 342, 348, 350, 351, 356, 358, 365, 373, 376-378, 394, 402, 429, 432, 435, 436, 438. — *Aljama y jubeus.* 148, 206, 207, 331, 332, 413, 414. — *Arxiu Antich Municipal.* 167, 432-434. — *Arxiu de la Corona d'Aragó.* xii, xiii, 1. — *Arxiu de la Seu.* 411. — *Arxiu del Reyal Patrimoni* xiii, 1, 136, 321, 341, 380, 411. — *Arxiu Reyal.* 240, 242, 386. — *Arxiu Vell del Hospital de la Santa Creu.* 174, 409. — *Ateneu Barcelonès.* 141. — *Batlle.* — V. Avenço, Ll.; Roure, A. — *Biblioteca del Ateneu Barcelonès.* 380. — *Biblioteca de Catalunya.* 365. — *Biblioteca Universitaria.* 276. — *Bisbe.* 101, 112, 114, 146, 157, 195, 205, 206, 214, 228, 252, 293, 298, 299, 301, 302, 304, 309 : V. Ferrer d'Abella. — *Bisbat.* 203, 435. — *Cana de,* mesura de longitut. 209. — *Capella de Santa María del Portal Nou.* 135 194, 195. — *Capitol de la Seu.* 435. — *Carrer d'En Roca.* 298. — *Casa d'En Angla.* 322. — *Colegi de Metges.* xi. — *Consell de Cent Jurats.* 166-170. — *Consellers y*

Digitized by Google

probomens. 17, 20, 114, 141-143, 161, 166-170, 184, 205, 206, 265, 275, 276, 419, 420, 325. — *Convent de Sant Daniel.* 254. — *Del liberacions, 1395 a 1398.* 167-169. — *Dònes de Montalegre.* 151. — *El Born.* 322. — *Esglesia de la Mercè.* 23, 177. — *Hospital de la Santa Creu.* 174, 409. — *Jochs Florals de.* XIII, 416. — *Llibre vert de la ciutat de.* 167. — *Manual de Novells Ardits.* 432-434. — *Menorets.* 200. — *Mercedaris.* 151. — *Monestir de Junqueres.* 152. — *Monestir de Pedralbes:* V. Pedralbes. — *Monestir de Predicadores.* 191. — *Monestir dels Sacbs.* 197. — *Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Ebron.* 152. — *Monestir de Sant Pere de les Puelles.* 151. — *Monjos del Monestir de Sant Pau.* — *Palau del Arquebisbe de Tarragona.* 321. — *Palaus Reyals de.* 25, 32, 122, 191, 197, 210, 212, 216, 321, 331, 332, 373, 374. — *Pla de.* 312. — *Plaça Nova.* 315. — *Portaferrissa.* 298. — *Portal de la Inquisició o de Sant Ivó de la Séu.* 379. — *Portal Nou de.* 72, 135. — *Presó de.* 208. — *Prior de Natzaret.* 85. — *Protonotari del Infant Joban a.* 401. — *Sant Pere.* 194, 195. — *Santa Eulàlia del Camp.* 194, 195. — *Sèu* 122, 146, 194, 248, 249, 252, 379, 411, 435. — *Taula de la ciutat de.* 409. — *Universitat* 161. — *Veguer* 56, 235, 273, 333, 392, 393, 436.: V. Tous, B. — *Vicari* 238, 403.

Barcha, juheu argenter de Barcelona. 148.

Barchinona. — V. Barcelona.

Bardaxi, Blasco de. 284.

Bardines. — V. Bernat.

Barges, Bargue de. 147.

Baró, metge juheu de Perpinyà. 22, 23.

Barrenes, Tibaut de. — V. Tibaut de Barrenes.

Barri. — V. Berry.

Barthomeu, Barthomee, Berthomeu. — V. Urbà VI, papa.

Barthomeu, fra Macià, O. P. 191.

Barthomeu, Pere, arxiver. 176.

Bartomeu, dentista de Pere III. 118, 273.

Bartomeua, serventa en el jardí del Palau de Barcelona. 332.

Barutell, Berenguer, cunyat de Sibilia de Fortià. 432, 434.

Bas, vescomtat de. 5.

Bas, Jaume de. 55.

Bàscara, Bàsquera. 113, 114, 379.

Bàsquera. — V. Bàscara.

Bassa, Nicolau, especier de Barcelona. 168.

Baster, Antoni, argenter de Perpinyà. 149.

Batllori, Agnès, ama de l'infanta Violant. 128.

Batllori, Barthomeu. 128.

Bayona. 255, 256.

Bayer, mercader francès. 148.

Bearn, *Senescal de.* 308.

Beguda, En, llicenciat en lleys. 99, 153.

Begue, ministrer de Johan I. 338, 348.

Beguens de Villenes. 345, 346,

Begues, ministrer del infant Johan. 131.

Begues, Coll de. 165.

Begues de Vilene. — V. Beguens de Villenes.

Beirouth. 68, 108.

Bella, Caterina de, monja de l'Orde de Montalegre. 157.

Belladona, hostal de la. 122, 221.

Bellera, Guillèm de. 24, 25.

Bellera, Johan de. 312.

Bellmunt. 34.

Bellmunt, Johan de. 223.

Bello Judaico, De. — V. *De Bello Judaico.*

Bellver, castell de. 33, 170.

Bellxit, ardiaca de. 67, 101.

Benavent, Beatriu de, donzella de la casa de Matha. 87.

Benavente, Duch de. 288.

Benedictins, frares. 253.

Beneita, donzella sarda de la casa de Matha. 87.

Benet XIII, papa. 137, 185, 187-189, 192, 194-198, 405, 429-431.

Benifaçà, *abad de.* 48.

Benviure, Blanquina de, serventa de la reyna Violant. 143.

Berenguer, Ramon, comte d'Empuries. 15.

Berenguer de Manresa, Johan. — V. Manresa.

Berenguer d'Olzinelles, Guillèm. — V. Olzinelles.

Berga. 5, 34, 156, 274, 307, 420, 423, 424.

Berga, Bonanada de, dida. 7, 9, 12, 16, 126, 134, 135, 137, 220, 372, 373, 375, 394.

Berga, Pere de. 188, 193, 344, 346, 357, 431.

Bergadà, comarca. 283, 311.

Bernabó. — V. Visconti, Bernabó.

Bernard. — V. Bernat.

Bernardó lo Pelat, músich ministrer dels Comtes de Foix. 342.

Bernart. — V. Bernat.

Bernat, En. 215.

Bernat, Bardines, jutglar de Johan I. 14.

Bernat, Bernart, Bernard, nigromàntich. 375, 393, 394.

Bernat, Roger. 106.

Bernés, Pere, argenter valencià de Pere III. 23, 32.

Berri. — V. Berry.

Berry, Comte de. 74.

Berry, Duch de. 94, 125, 135, 178, 203, 317, 318, 326, 328, 342, 350, 410, 431.

Berry, Duquessa de. 430, 431.

Bertran, jutglar del Rey de Sicilia. 341.

Bertran, Francesch, falconer major de Johan I. 286, 296, 303, 305, 306, 311, 316.

Bertranet, carter. 338.

Beruella, *abad de.* 67.

Besalú, 5, 427. — *Abad de.* 30.

Besalú, Pau, brasser d'Arlès. 234.

Beses, Johan de. — V. Johan de Beziers.

Besoç. — V. Besós.

Besós, Besoç, riu. 287.

Bessés. — V. Beziers.

Beuna, vi francès de. 252.

Beviure, Pere de, secretari de Johan I. 220, 223, 396.

Beya, fra Guillèm, capellà del

Digitized by Google

Duch de Gerona, y de Pere III. 56, 59.
Beziers, Bessés. 58, 61-64, 95, 373, 390. — Pont de. 63.
Bezıers, Johan de. — V. Johan de Beziers.
Bialada. 36.
Biar. 47, 252.
Biblia, La Santa. 241, 242, 318. — *catalana.* 242. — *hebraica.* 240. — *Evangelis.* 396. — *Macabeus.* 111.
Binefar. 148, 303.
Bisbal, La, 10.
Blan de Perpinyà o Perpinyà Blan. 49, 55, 115, 124, 175, 306, 319.
Blanca d'Evreux, esposa de Felip VI de França, mare de Johana de Valois y marastra de Carles V de França, germana de Carles II de Navarra. 41-43, 45-47, 52, 421.
Blanca de Navarra. — V. Blanca d'Evreux.
Blanca, Gil de. 101.
Blanca, Infanta, muller del Comte d'Empuries. 162.
Blancha. — V. Blanca.
Blanes. 122.
Blanes, Guillèm de. 7, 21, 419, 420.
Blasco, barber de Johan I. 273.
Blasoch, músich. 337, 347, 436.
Blasof, *Blasoff*, músich ministrer de Johan I. 339, 347.
Blois, Pierre de. 364.
Bloys, Comte de. 283.
Boccaccio, *Decamerone.* 414.
Boçs, Johan de. 341.
Boer, Nicolau, marit de Na Bona nada de Berga. 7.
Bohil. — V. Boil.
Boil, fill de Pere Boil. 102.
Boil, Elionor, serventa de Violant de Bar. 143.
Boil, Felip, pare d'En Pere Boil. 431, 438.
Boil, Pere, representant d'Aragó a Castella, bisbe de Segorb. 66, 102, 279, 291, 317, 327, 337, 438.
Boil, Ribaut de. 268.
Boló. 113, 118.
Bologna. — V. Bolonia.
Bolonia. 152, 429. — *Cardenal de.* 377.
Bolós, Sibila de, serventa de la reyna Violant. 144.
Bonafós, Içach, juheu, mestre de cortines. 19.
Bonaganancia, juheva de Valencia. 150.
Bonanada de Berga. — V. Berga.
Bonasenya, argenter de Valencia. 5.
Bonastre, Bernat de, secretari de Pere III. 249.
Bondaví, Astruch, juheu de Saragossa. 178, 327.
Bonell, Pere, falconer. 301, 305.
Bonet, Arnau, criminal en amistançament. 397, 398.
Bonet, Pere, primer cambrer. 128.
Bonifaci IX, papa de Roma. 429-431.
Bonini, Frederich, sastre pisà. 261, 271.
Borbó, Duch de. 42, 116, 125, 213, 317, 339, 404.
Bord de Rondols. — V. Rondols, Bord de.
Bordeu. — V. Bordeus.
Bordeus, Burdeu, Bordeu, 317, 270. — *Gafets de.* 414.
Boreau de la Rivière, Boreu de la Rivera, Bureau de la Ribeyre, Buseu de la Ribera, Boreau de La Ribeyra, camarlench del rey de França. 281, 283, 315, 316, 345, 346.
Boreu. — V. Boreau.
Borges Blanques, Les. 10, 33, 257.
Borgonya, Borgunya, Burgunde, Burgundia, Duch de. 64, 74, 116, 125, 126, 295, 305, 343, 437.
Borgonya, Duquessa de. 54.
Borgunya. — V. Borgonya.
Borjas. 12, 248, 269.
Borja de Castre. 408.
Borriol. 34.
Botax, En. 316.
Boteller. 145.
Boti, Ramon, panicer de la reyna Violant. 153.
Bou, especier de Vich. 151.
Bourges. 355.
Boyl. — V. Boil.
Brabant, *brodadors de.* 359.
Brabant, Duch de, oncle de Violant. 128, 353.
Brancha, Venecia de, dòna de casa la reyna Elionor. 13.
Brand. 383.
Brebó. — V. Borbó.
Bremon, camarlench del germà de la reyna Violant. 146.
Bretanya, Duch de. 282.
Bretanya, Duquessa de. 282.
Bretanya, Johan de. 124.
Bretanya, *llebrers de.* 146, 243, 277-281, 283-285, 318.
Breviari de amors. 242, 404.
Brossa, Sor Caterina, beguina de Valencia. 151.
Brugarols, Bernat de, domèstic de Johan I, ardiaca de la Selva. 176.
Bruges. 293, 295, 298-300, 336, 338. — *Arquebisbe de.* 305.
Brunell, Adzay, juheu de Montblanch. 235.
Bruniqui, Johan de. 341.
Brusseles. 264. — *Drap de.* 9, 91. — *Grana de.* 17.
Bucòliques, ègloga IV. — V. Virgili.
Buçot, Bernat, escrivà de ració. 307, 319, 333, 436.
Bugarra, Pere, mercader català d, Montpeller. 96, 99, 292, 303e 328, 339, 349, 354, 388.
Bugiçot, figura de. 215.
Burdeu. — V. Bordeus.
Burdeus. — V. Bordeus.
Bureau. — V. Boreau.
Burg, Capdal de. 146.
Burgunde, Duch de. — V. Borgonya.
Burgundia, Duch de. — V. Borgonya.
Burriach, Bernat, metge del infant Johan. 23, 56, 62, 71-73, 163, 226-228.
Burriana. 33, 185, 280, 321, 422. — *Jubeus de.* 422. — *Plana de.* 289.
Busa Cannesa, citació de Bernat Metge. 141.
Buseu de la Ribera. — V. Boreau de la Rivière.

Cabanes, Les. 34.
Cabanes, Pere, sastre. 117.

Digitized by Google

Cabanyes, 57.
Cabat, Jacme, marit de Na Geraldona de Barcelona, ballester. 7.
Cabralos, de la fauna mitològica. 379.
Cabrenç, Johana de, serventa de la reyna Violant. 143.
Cabrera, Arnau. 381.
Cabrera, Bernardí de, nèt de Bernat de Cabrera, preceptor de Johan I, 30, 129, 146, 302, 303, 360, 432, 433.
Cabrera, Bernat de, coetani de Jaume I. 381.
Cabrera, Bernat de, conseller de Pere III, preceptor del infant Johan almirall de l'Armada catalana, 6, 8, 17, 18, 20, 28-30, 189, 245, 302, 398. — *Procés y mort.* 29-31.
Cabrera, Elionor de. 433.
Cabrera, Vezcomte de. 10, 296.
Çacort de Gerona, Guillèm. 22.
Ça Costa, Pere, batlle general. 48, 65, 308, 325, 329, 349, 357, 370, 376, 395.
Ça Costa, Pere, racional de Johan I. 171.
Çacot, Bernat. 193, 260.
Ça Cot, mercader de Barcelona. 108.
Cadaqués. 262.
Cadireta, Bernat. 276.
Ça Flor, Pere, metge cirurgià. 234.
Ça Font, Bernat. 212.
Çagarriga, metge cirurgià. 377.
Çagarriga de Mallorca. 293, 313, 330.
Çagarriga, Francesch, 431.
Calatayud. 91, 178. — *Aljama de.* 6. — *Justicia de.* 280, 355. — *Sant Sepulcre de.* 107. — *Prior del Sant Sepulcre de.* 107.
Calatrava, Mestre de. 48, 146, 292, 296, 315. — *Llochtinents del mestre de.* 67, 101.
Calatrava, *abad del Sepulcre de.* 67.
Calderó, Pere de, cavaller valencià. 3, 4.
Caldes de Malavella. 10, 352.
Caldes de Montbuy. 228, 265, 287, 352, 436. — *Castell de Montbuy.* 277, 287.
Calivey, Huch de. 270.
Caller. 197, 251, 305. — *Arquebisbe:* V. Johan, fra. — *Castell de.* 25, 31, 292. — *Governador del Castell.* : V. Montbuy, J. de. — *Governador de.* 333.
Çalort, Guillèm, seller de Gerona. 18.
Calvari. — V. Jerusalèm.
Camarley, Huch de. 341.
Cambrers. — V. Abella, Berenguer d'; Bonet, P.; Comes, S.; Destrigues, C.; Esplugues, P. d'; Flaçà, G. de; Gilbert; Jahust, M. de; Otalrich, B. d'; Poliny, H. de; Pujol, M.; Quilis, F.; Vay, G. de.
Cambrils. 34, 36, 72, 282.
Camos, Pere, marit de Na Solera, ex-ciutadana de Valencia. 1.
Çamora, Guillèm, porter de maça de la casa del Duch de Gerona. 8.
Campanes, Luganeta de, de la casa de Matha. 87.
Campanes, Not, majordom-suplent de la casa de Matha. 86.
Camplonch, Barthomeu de, argenter de Perpinyà. 11.
Camprodon. 5, 114.
Canals, En. 360.
Cançada, Ramon de la. 325.
Cançó de Roland. — V. Roland.
Cançoner. 245.
Candía. — V. Gandía.
Canelles, Serra de. 69.
Canet. 60, 63, 105, 282, 330.
Canet, Comtat de. 5.
Canet, Ferrer de. 143.
Canet, Guillèm de, falconer major del infant Johan. 28, 68, 420.
Canet, vescomte de. 66, 305. — V. Fonollet, Pere de.
Cànoves. — *Esglesia de Sant Muç.* 59.
Cantants. — V. *Músichs.*
Capbreu d'En Berenguer Çatorra del any 1380. — V. Çatorra, Berenguer.
Capdal de Burg. — V. Burg.
Çapera, Bernat. 403.
Çaplana, Arnalt, predicador de Montserrat. 84, 195, 378.
Ça Plana, Bernat, escrivà de ració de la reyna Violant. 153.
Ça Plana, Dalmau. 245, 377.
Çaplana, Johan, algutzir. 381.
Çaragoça. — Saragossa.
Caramany, Francesch de. 234.
Caravida, Salomó, metge de Johan I. 376.
Carcasona. 142, 332. — *Senescal de.* 371.
Cardona, Asperandeu. 431.
Cardona, comte de. 31, 32, 102, 107, 114, 146, 298, 305, 403, 427.
Cardona, comtessa de. 102, 127.
Cardona, Huch de, comte. 133.
Cardona, Huguet, escultor, 72, 73, 89.
Cardona, vescomte de. 66.
Carinyena. 179.
Carinyena, Pere de, apotecari de Saragossa. 231.
Carles V el prudent, rey de França, oncle y cosí de Johan I. 39, 41-43, 45-47, 49-53, 64, 74, 93, 95, 96, 102, 104-107, 116, 117, 121, 123-125, 175, 214, 229, 243, 281, 338, 396, 420, 421. — *Inventari del tressor de.* 376.
Carles VI de França. 125, 142, 143, 174, 187, 202, 239, 244, 266, 267, 294, 327, 385, 429-431, 436.
Carles IX de França. 409.
Carles II, de Navarra, oncle de Johana de Valois. 3, 4, 29, 43, 375, 393, 396, 401, 402.
Carles III de Navarra. 124, 140, 239, 279, 281, 429, 430.
Carles, Infant, fill de Johan y Violant, abortat. 133.
Carles de Navarra, Infant. 129, 133.
Carles, Dolça de, neboda d'En Ramon de Perellós. 360.
Carmelites. — V. Gerona; Saragossa.
Carmignano, roca de. 324.
Çarroç de Mur y d'Arborea, *Inventari dels béns* d'Estefanía. 409.
Carta de donació del Ducat de Gerona. 5.
Cartes geogràfiques. 246-248, 305, 389.
Cartògrafs. — V. Gilabert, F.
Casasage. — V. Casasaia.
Casasaia, Pere de, Casasaya, Casasage. 168, 253, 261.

Digitized by Google

Casasaya. — V. Casasaia.
Cases, Pere de, vicari de Berga. 156.
Casones. 36.
Casp. 133, 399. *Compromís de.* 80, 171, 439.
Castell Jabib. 421.
Castella, regne de. 3, 25, 27, 28, 88, 95, 101, 116, 189, 190, 277-279, 289, 291, 315, 317, 336, 347, 348, 351, 355, 425, 426. — *Casa de.* 425. — *Cort de.* 404. — *Guerra dels tretze anys o dels tres Peres.* 28, 29. — *Jubeus de.* 413. — *Reys de.* 3, 54, 174, 175, 337, 338, 348. — V. Anfós XI; Enrich II; Enrich III; Johan I; Pere I; Elionor d'Aragó; Elionor de Castella.
Castellà, Andreu. 226.
Castellà, Andreu Guillèm de. 114.
Castellà, Jaume, camarlench de Violant de Bar y uxer d'armes de Johan I. 124, 136, 143, 175, 280, 396.
Castellar. 288.
Castellbó, comte de. 117.
Castellbó, vescomte de. 35, 102, 278, 280, 402.
Castelleny, Damiata de, serventa de la reyna Violant. 144.
Castellet, donzell de. 296.
Castellfollit. 5.
Castellfollit, Vicens de. 297.
Castellnou, Sibilia de, serventa de la reyna Violant. 144.
Castelló, En. 122.
Castelló de Burriana. 335, 420, 422.
Castelló d'Empuries. 15, 115, 303.
Castelló de la Plana. 25, 34, 37, 130, 420.
Castellvey, Lluís de. 326.
Castellví. 117.
Castre, Barthomeu de. 41, 45, 242, 340.
Castre, Borja de. — V. Borja de Castre.
Català, Pelegrí G., camarlench del infant Johan. 100, 328.
Català, Pere Guillèm, conseller y camarlench de Johan I. 400, 408.
Catalunya, *Chatalunya.* xi, xiii, 61, 227, 252, 254, 291, 292, 298, 333, 357, 380, 383, 411, 412, 416, 420, 436. — *Aljames de.* 6. — *Batlle general de.* 169, 170, 261. — *Biblioteca de.* —V. Barcelona. — *General de.* 66. — *Governador de.* 251. V. Alemany de Cervelló, R. — *Prior de* 10, 49, 128, 298. — *Priorat de.* 49.
Catapan, Pellino de, jutglar de lahut de la casa del Duch de Gerona. 8.
Caterina, *Caterinam*, nom donat a Violant de Bar per equivocació. 95, 216.
Caterina, Dida del infant Johan a Osca i fins a Montçó en el primer viatge a Saragossa. 12.
Caterina, jutglaressa de Johan I, mare de Pere de Galve. 279, 282, 358.
Caterina, muller d'En Ramon de Thous. 326.
Cathalana de Llançà. — V. Llançà.
Catharina. — V. Caterina.
Çatorra, Berenguer, notari de Pere III. 367, 368, 370, 371. *Capbreu del any 1380.* 367-371.
Çatorra, Esteve, apotecari y confiter de Barcelona. 104, 123, 149, 151, 153, 155, 254.
Çatorra, Pere. 370.
Catrí, 282.
Ça-Trilla, Asbert, donzell. 152.
Caules. — V. Caldes.
Cavallano, apotecari de cambra de Matha d'Armanyach. 86.
Cavaller, Berenguer, especier geroní. 19.
Cavero. 270.
Çavila, Johan. 241.
Çavila, Pere, metge del infant Johan. 23.
Caxal, Pere, falconer. 294, 297, 299, 303.
Celand. — V. Salandi.
Cellerer, Jaume. 148.
Celrà. 208.
Centelles, Aymerich de. 56, 62, 106, 113, 114, 427, 429.
Centelles, Bernat de. 381.
Centelles, Galceran de. 395.
Centelles, Gilabert de. 25, 147.
Centelles, Pere de. 66, 114.
Cerdan, Domingo, justicia d'Aragó. 117.
Cerdanya, Comtat de. 54, 56, 241, 252, 253, 255, 308, 336, 351. — *Governador de.* 378, 390. — *Portantveus de Joban I en la.* 392. — *Procurador de.* 313, 333.
Ceret. 289.
Cerdenya. — V. Serdenya.
Cerinyena. 420.
Cervelló, *Castell de.* 289. — *Hospital de.* 36.
Cervelló, Arnau de. 360.
Cervelló, Elionor de, serventa de la reyna Violant. 144.
Cervelló, Elisenda de, mare d'En Guerau de Cervelló. 129, 181.
Cervelló, Guerau de. 181,322.
Cervelló, Huch de. 232.
Cervelló, Lluís de. 431.
Cervelló, Pere de. 431.
Cervelló, Ramon Alemany de. Vid : Alemany.
Cervera. 14, 34, 67, 81, 165, 284.
Cervera, Comte de. — V. Johan I d'Aragó.
Cervera, *Comtessa de.* — V. Johana de Valois; Matha d'Armanyach; Violant de Bar.
Cervera, Miquel. 153.
Cervera, Ramon. 159.
César, Juli. 275.
Çes Comes, Berenguer, marit de Na Romía. 4.
Ces-Eres, Julià. 299, 300, 305.
Ces Planes, Dalmau, mestre d'astrelabre. 374, 376, 384.
Cespluga, En. 101.
Cessa. — V. Sessa.
Cetina, Dídach. 284.
Chalons. 42.
Chappelain, metge en cap de Carles IX de França. 409.
Chatalunya. — V. Catalunya.
Chauliach, Guiu de. — V. Guiu.
Cherta. 404.
Chinon. 383.
Cigonina, tractat de maleficis y sortilegis. 226.
Cilia, Na, mercera de la casa de Matha, muller de Matheu Mercer. 69, 86.
Cilia, Pere, jutglar de Saragossa. 147

Digitized by Google

Cirels, Monestir de. 45.
Cirer, carter. 338.
Cirera, Johan, cantant. 5.
Ciscar, cantant. 5.
Cisma d'Occident. 187, 197, 198-204, 384, 425, 429-431.
Cistell, Ordre del. — V. Ferrer Vicens; Senesorgues.
Ciudad Rodrigo, *bisbe de.* 390.
Ciutat de Déu, La, traducció. — V. Agustí, Sant.
Civitate Dei, De. — V. Agustí, Sant.
Clara, Sancta. 20.
Claramunt, Manfred de. 314.
Claret, Bernat, cavaller salvatge del infant Johan. 26.
Clarí, secretari del Duch de Bar. 124.
Clayrà. 287.
Clergues de les cases reyals. — V. Beya, G.; Cuna, P.; Ferrer d'Abella; Granyen, V.; Johan; Lena, P.; Lledó, J.; Massen, B.; Rafart; Sanç.
Climent VI, papa. 14, 375.
Climent VII, papa d'Avinyó. 93, 116, 117, 120, 162, 174, 185, 197, 198, 200-203, 264, 352, 384, 404, 405, 425, 434, 435.
Closa, riu. 35.
Cobliure. — V. Colliure.
Coch, Guillemon. 49.
Cochlliure. — V. Colliure.
Codinachs, Berenguer de, mestre racional, cavaller conseller del rey Pere III. 5, 67.
Colinet. — V. Colivet.
Colinet, Culinet, Colinet, músich ministrer del Duch de Lorena. 342, 343.
Colino, Miquelet, jutglar de Huch de Camarley. 341.
Coll, Pere. 147.
Collcerola, Coll de l'Erola. 152.
Colliure, Cochlliure, Cobliure, Copliure. 60, 63, 105, 164, 231, 282, 300, 330. — *Batlle.* V. Hustals, J.
Colom, Hospital d'En. — V. Hospital.
Coltteller, Guillèm, metge. 62, 71, 73, 75-77, 82, 84, 117, 122, 229, 230, 235, 236, 257, 267, 336, 387, 408, 422.
Coltells, Johan dels, músich. 347.
Coltre, Hanequí, músich de Johan I. 336, 354.
Comapregona, Francesch de, argenter de Barcelona. 9.
Comenge, cardenal de. 74. — Comtat de. 279.
Comenge, Roger de. 279.
Comes, Simon, cambrer de Johan I. 247, 404.
Compendi moral de la Cosa Pública. 318.
Compromís de Casp. — V. Casp.
Conche. — V. Conxe.
Conesa, Jaume, protonotari. 241.
Conflent. 62. — *Llochtinent del.* 156.
Conill, Francesch. — V. Cunill, F.
Connomines, Pere de, mercader de Barcelona. 246.
Conques. 57.
Conrós, argenter de Nostra Dona del Puig de França. 148.
Constanç, Pere, argenter de Perpinyà. 9.
Constança d'Aragó, tia de Johan I, filla d'Anfós III y Teresa d'Entença, germana de Pere III, reyna de Mallorca per matrimoni ab Jaume III de Mallorca. 375.
Constança d'Aragó, germanastra de Johan I, filla de Pere III, muller de Fadrich III de Sicilia y ab ell reyna de Sicilia. 94.
Constança, Madona, ajudanta de nodriça. 2, 11, 16, 18, 24, 175.
Consueta, manuscrit de la Biblioteca Universitaria de Barcelona. — V. Barcelona.
Contestí, carter. 338.
Conxe, Conche, músich ministrer de Johan I. 339.
Copí, brodador de la Casa de Johan I. 150, 212.
Copliure. — V. Colliure.
Copons, En. 410.
Copons, Blanquina de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143, 145.
Copons, Guillèm de, cambrer de Violant. 126.
Copons, Ramon de. 419.
Corberes, serra de les. 59.
Cordero, podench reyal. 243.
Coría. 30.
Cornell, Don Loys, Luis. 34, 36, 66.
Cornell, germana de Luis. 36.
Corona d'Aragó, 416. — *Jubeus de la.* 413, 414.
Corró de Munt. 59.
Còrsega. 329, 430. — *Comte de.* 429. — *Governador de.* 429.
Cortilles, Berenguer de. 136.
Corts, Domingo, especier de Valencia. 71, 78.
Coscolla, Barthomeu, argenter. 194, 272.
Coscolla, Bernat, argenter de Valencia. 387.
Cosi. — V. Coussi.
Costa, Dalmau de. 381.
Costances, bisbe de. 45.
Cousio, Jaco, pintor parisenc. 262.
Coussi, Comte de. 355.
Coussi, Senyor de. 93, 337, 342.
Coves, Les. 34, 57.
Covinença, En, ander. 145.
Craon, Pere de. 142, 143.
Crasso. 275.
Cresques, juheu. 207, 247.
Cresques de Vivers, astròleg juheu d'Avinyó. 245, 386.
Creu, cavallers de la. 35.
Crexques. — V. Cresques.
Cristiana, Na, acompanyanta de Violant de Bar. 175, 254.
Crònica d'En R. Muntaner. — V. Muntaner, R.
Crònica de Pere III. — V. Pere III.
Croniques d'Anglaterra. 241, 243.
Croniques de Bretanya. 241.
Croniques de França. 239.
Croque, ministrer. 355.
Cruiles. — V. Cruilles.
Cruilles, Berenguer de. 194, 326, 437.
Cruilles, Cruilles, Cruyles, Gilabert de, almirall. 108, 114, 118, 160, 181, 326.
Cruilles, Pere de. 114.
Cruylles. — V. Cruilles.
Cubelles. 314.
Çueia. 420.
Çuera. 33.
Culinet. — V. Colivet.
Cuna, fra Pere, tercer confessor de Pere III, bisbe d'Elna y després de Mallorques. 197.

Digitized by Google

Cunill, Francesch, lector a l'Escola de Medicina de Montpeller. 225, 280, 388, 435.

Dabella. — V. Abella.
Dalmau. — V. Ça Plana; Cesplanes; Costa; Jardí; Planes; Queralt; Rocabertí.
Dalzem, Johan. — V. Alzem, Johan d'.
Dam, Enrich del. — V. Enrich *del Dam*.
Damàs, Domàs. 213, 253, 259, 260. — *llanties de*. 59, 135, 401. — *Seda de*. 149, 193, 260.
Damiata, muller d'En Johan Mercader. 326.
Dante. 324.
Dantist, Pere, mestre d'esgrima d'Anfós, Pere III y del infant Johan. 25.
Darabues, Vall. — V. Vall d'Arabues.
Dardonar, Fos, ministrer del Infant de Portugal. 146.
Darenós, Eximeniç Pere. 114.
Darnius, patge de Johan I. 282.
Darnius, Blanquina, serventa de la reyna Violant. 143.
Daroca, Darocha. 80, 85, 100, 139, 172, 178, 208, 225, 252, 420. — *Ardiaca de*. 67. — *Jubeus y call de*, 207, 208. — *Justicia de*. 355.
Daroca, Johana de. — V. Johana.
Darocha. — V. Daroca.
Dartés. — V. Artés.
Davallano, especier. 79.
Daz-lor, Blasco, merí. 241.
De Bello Judaico. — V. Josephus.
Decamerone. — V. Boccaccio.
De Civitate Dei. — Agustí, sant.
Delfí d'Aragó.—V. Jaume, Infant.
Demirapignes, estany. 303, 304.
Denia. 223.
Denia, Comte de, fill del Marquès de Villena. 281.
Denia, Johan de, esclau del infant Johan. 28.
Denís, frare menoret companyó del confessor de Violant de Bar. 125.
Descamps, Ramon, traginer de Molins de Rey. 32.
Descau, Pere, notari de Berga. 156.
Descaus. — V. Dezcaus.
Des deduiz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseaux de proye. — V. Febus, Gastó.
Des Monell, Jaume. 113.
Despuig, Jaume, mercader de Barcelona. 153.
Desvall. — V. Dezvall.
Déu lo veurà, *Mosse*; juheu de Saragossa, llibreter. 145.
Deuna. — V. Elna.
Devesa, Pere. 339.
Dez-Bosch, Jaume, candeler barceloní. 72.
Dez-Bosch, Pere, llochtinent de la tresorería reyal de Pere III. 410.
Dez-Bosch, Salvador, uxer de Johan I. 51, 53, 55, 263, 377.
Dez-Catllar, Aldonça, serventa de la reyna Violant. 143.
Dezcaus, Pere, 357, 358.
Dezfar, donzell de casa 'l Duch de Gerona. 33.
Dezfar, Jaume, cavaller, conseller del Rey Pere III. 5, 42, 46.
Dez-Güell, Miquel. 146.
Dezlor, Barthomeu, portasegells del infant Johan. 10.
Dez-Lor, Blasco, de la Casa de Matha. 87.
Dezplà, mossèn. 389.
Dez-Pla, Bernat, rellotger, 183, 246, 247, 388.
Dez-Pla, Pere. 56, 175, 193.
Dezpla, Ramon. 168.
Dez-Pont, Bernat. 95, 148.
Dez-Pont, Johan, oydor, 156, 179.
Dez-Pont Çarrivera, Pons. 214.
Dez-Puig, Pere. 223.
Dez-Puig, Pons, marit de la dida María. 132.
Dez-Soler, Ramon. 10.
Deztorrent, Guerau. 168.
Dezvall, Bertran. 198.
Dez Vall, Johan, uxer. 183.
Dezvall, Pere. 64, 199.
Diez, Margarida, serventa de la reyna Violant. 144.
Diligam te. 243.
Dion Cassius. 363, 371, 378.
Dolça, Na, jueva. 4.
Dolta de Troyes. 358.
Domàs. — V. Damàs.
Domenech, En, podanguer de Casa l'infanta Violant de Bar. 143.
Domienya. 223.
Donahí *lo Ros*. 239.
Donsorra, Lavesqua. — V. Aymé, Pere.
Dordas, Johan, mestre de física, metge aragonès. 13, 84, 89, 229, 235, 336, 377, 408.
Dortigues, Galceran, escrivà del Duch de Girona. 49.
Dosrius, Felip de, donzell. 282.
Douai, *drap de*. 4, 9-11, 17, 150.
Ducatre, Johan, heraut d'Ithevard de Morroy. 328.
Duglesclin, Dugueslin, Bertran. 74, 189, 282, 284, 317, 410.
Dugueslin. — V. Duglesclin.
Duhessa, Johan, portador de la Casa del Duch de Gerona. 16.
Dupont, Ritxart, correu de cavall de Casa l'infanta Violant. 143.
Duran, argenter. 357.
Durandal. — V. Durantal.
Durantal, Durandal, llegendari. 379, 380.
Duràs, Duch de. 44.
Duray, Pericó. 97.
Durban. 427.

Ebre, riu. 27, 41, 281, 314. — *Barquer del*. 35. — *Deçà*. 48.
Eduard IV d'Anglaterra. 384.
Eduard d'Anglaterra, príncep de Gales, aliat de Pere I de Castella en la guerra contra 'l de Trastamara y conegut per el Príncep Negre. 410.
Efesso. 365.
Egea. 281.
Egipte, ciutat d'. 366.
Egipte, *porxers del*. 414.
Elien. 363, 364.
Elionor, Infanta, filla de Johan y de Matha. 84.
Elionor, Infanta, filla de Johan I y de Violant. 135.
Elionor d'Aragó, germana de Johan I, filla de Pere III y de Elionor de Sicilia, maridada amb Johan I de Castella. 80, 87, 88, 95, 102, 115, 120, 126, 127, 132,

Digitized by Google

178, 220, 242, 265, 336, 358, 396, 397.
ELIONOR DE CASTELLA, aviastre de Johan I, segona muller d'Anfós III el Benigne. 3.
ELIONOR DE SICILIA, mare de Johan I, terça muller de Pere III de Catalunya, filla de Pere II de Sicilia. 1-3, 7-9, 11, 13, 18, 19, 21-24, 27, 29-31, 34, 35, 37, 39, 40, 43, 44, 46, 49-51, 53-56, 58, 61, 64, 66, 69-79, 82, 88-91, 113, 124, 162-164, 194, 226, 227, 249, 250, 252, 265, 372, 420, 422, 425, 435. — *Tresoreria de la reyna.* 1.
ELISABETH DE CARINTIA, avia de Johan I, mare d'Elionor de Sicilia, esposa de Pere II de Sicilia, y reyna de Sicilia amb ell. 2.
ELISEN, macipa de Na Constança. 16.
ELISENDA DE MONTCADA, quarta muller de Jaume II, fundadora del Monestir de Pedralbes. 3, 4.
Elna. 106, 114, 252. — *Bisbe d'.* 124, 125, 203, 345, 388, 435: V. CUNA, fra Pere.
ELNA, fra Pere d'. — V. PERE D'ELNA, fra.
El Voló. — V. Voló.
EMMANUEL, Johan. 375.
Empordà, comarca. 291.
Emposta. — V. Amposta.
Empuries, comtat d'. 15, 88, 161, 395.
EMPURIES, *Comte d'.* 3, 31, 57, 61, 68, 92, 93-95, 102, 105, 112, 116, 117, 120, 161, 162, 183, 237, 404, 408, 427, 428, 430, 431. — V. BERENGUER, Ramon; EMPURIES, Johan d'.
EMPURIES, *Comtessa d'.* 32, 66, 82, 88, 96, 102, 106, 113, 117, 118, 180, 214, 254, 328, 394, 395, 404, 408. — V. BLANCA Y JOHANA D'ARAGÓ.
EMPURIES, Johan d', cunyat de Johan I marit de l'infanta Johana d'Aragó. 395. — V. EMPURIES, *Comte d'.*
Eneida. — V. VIRGILI.
ENGUERRAND DE MARIGNY. 392.
ENRICH II d'Anglaterra. 383.
ENRICH VI d'Anglaterra. 383.
ENRICH DE TRASTAMARA, II de Castella. 28, 29, 34, 39, 81, 189, 239, 351, 396, 397, 410.
ENRICH III de Castella, nebot de Johan I d'Aragó. 294, 295, 315, 317, 341, 429, 430.
ENRICH II de França. 364.
ENRICH, mare de Johan. 125.
ENRICH *del Dam*, ministrer del Infant de Portugal. 146.
Entença. 176.
Epila. 286, 290.
ERILL, Arnau d', governador de Rosselló y Cerdanya, camarlench de la reyna Sibilia. 132, 371, 373.
Erola, Coll del. — V. Collcerola.
ERVIG, Pere. 370.
ESCALA, senyor de Verona. 270.
ESCAMFORT, Maria d', donzella de Violant de Bar. 175.
ESCAMFORT, germà de Na Maria d'. 175.
Escandinavia. 383.
ESCARAMPO, Luqui. 265.
ESCOLÀ, Pericó. 374.
Escoufle, L'. — V. RENART.
ESCRIVÀ, Guillèm, camarlench y majordom de la Casa l'infanta Johana de Daroca. 172, 173.
ESCRIVÀ, Jaume, camarlench. 128.
ESCUDER, Eulalia, dida. 174.
Escultors. — V. CARDONA, H.
ESFRIU, Guillèm d'. 369.
Espanya, Spanya. 283, 349, 357, 431. — *Drap d'or d'.* 91, 123, 259.
ESPANYA, muller d'En Lluis de Castellvey. 326.
ESPARECH DE BARCA, NESPARECH, SPARAGO, arquebisbe de Tarragona. 164.
ESPARIA, senyor de l'. 352.
ESPLUGUES, Constança d', serventa de la reyna Violant. 143.
ESPLUGUES, Pericó d', cambrer de Pere III. 129, 245, 246.
Essa. 81.
Estany, convent del. 287.
Estats Units, *negres dels.* 414.
Estelat, Gorch. 62.
ESTRANY, Ciprés, sastre del infant Johan. 17.
ESTRUMANT, Hanequí, músich de Johan I. 336, 353.
Euna. — V. Elna.
Europa. 93.
Evangelis. — V. *Biblia.*
EVELIN, company6 d'Everlí. 436.
EVERLÍ, EVERLÍN, músich. 337, 344-347, 352, 436.
EVERLIN. — V. EVERLÍ.
Evol, Estany d'. 60.
EXER, Isabel d', serventa de la reyna Violant. 143.
EXERICA, Martí d'. — V. MARTÍ D'EXERICA; MARTÍ DE SICILIA.
EXERICA, Pedro d'. 25.
EXIMENIÇ. — V. EXIMENIÇ.
EXIMENIÇ, EXIMENEÇ, XIMENIÇ, fra Francesch. 360, 377, 384-386, 392.
EXIMENIÇ DE TAHUST, Martí. 175.
EXIMENIÇ D'URREA, Johan, comenador de Montalbà. 66, 174.
EXIMENIS. — V. EXIMENIÇ.
EYMERICH, Domènech, jurisperit de Valencia. 374.
EYNEQUÍ. — V. HANEQUÍ.

FABIO, Quinto. 141.
FABRÉ, Johan. 107.
FABRÉ, Pere. 327.
FADRICH III DE SICILIA, oncle de Johan I, germà d'Elionor de Sicilia, gendre de Pere III per casament ab Constança d'Aragó. 3, 94.
Falconers. — ALBÍ, B. del; ALFONSO, J.; ARQUER; BERTRAN, F.; BONELL, P.; CANET, G. de; ÇAXAL, G. de; ÇAXAL, P.; GOÇALVEÇ; LANGA, S.; LLOREDA; LLORENÇ; MARGENS R. de; MONTAGUT; SOLER.
FALCONET *lo jubeu.* 101.
FALGAS, Ramon, metge de Lleyda. 232.
FANCONER, Matheu, prestidigitador, 337, 340.
FEBRER, Johana, serventa de la reyna Violant. 143.
FEBRER, Pere. 132.
FEBUS, FHOEBUS, PHEBUS, Gastó, consogre de Johan I, Comte de Foix. 278, 280, 283-285, 311,

Digitized by Google

312, 318. — *Des deduiz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseux de proye.* 285, 318.
Federich III de Sicilia. — Vegis Fadrich.
Felip V de França. 410.
Felip VI de Valois, Rey de França, pare de Johana de Valois, desposada de Johan I. 39, 41, 53, 420.
Fellats, Thomàs de. 325.
Femia, Madona. 2.
Fernàndez, Pero. 66.
Ferran d'Antequera, I de Catalunya-Aragó. 392, 439.
Ferran Matheu, Infant, quatrè fill de Johan y de Violant. 133, 172.
Ferran de Nàpols, Rey. 19, 419.
Ferrandeç. — V. Ferrandiz.
Ferràndez, Constança, serventa de la reyna Violant, esposa de Pericó d'Esplugues. 129, 143.
Ferràndez de Vergua, Pere. 56.
Ferràndiz, Garcí. 78.
Ferràndiz d'Heredia, Johan, mestre del Orde del Hospital de Sant Johan de Jerusalèm. 17, 242.
Ferràndiz Dixar, fra Pere. 189, 340, 432.
Ferrando, Johan, texedor de draps d'Arràs en Valencia. 145.
Ferré, Barthomeu. 168.
Ferrer, En, mercader de Solsona. 153.
Ferrer, Johan. 330.
Ferrer, Pere, escuder. 128.
Ferrer d'Abella, fra, confessor d'Alfons III, bisbe de Barcelona. 197.
Ferrer Gilabert. — V. Gilabert.
Ferrer Vicens, fra, del ordre del Cistell. 45.
Feu, argenter. 319.
Fhoebus. — Febus.
Figueres. 5, 113, 114, 196, 289, 376. — *Jurats y proboms.* 121.
Figueret, Ramon. 310.
Figuerola, Bernat de, metge de Manresa. 22, 27, 227.
Flaçà, Guerau de, mestre de gramàtica y preceptor del infant Johan, cambrer de la Casa de Matha y sotscambrer de la de Violant. 31, 87, 143, 145.
Flaçana, Margarida, serventa de la reyna Violant. 143.
Flandres. 259, 299, 300, 336-338, 348, 350, 354.
Flandres, Comte de, 295, 317, 347.
Flor, Na, beguina de Barcelona, 151.
Florencia. 324. — *Biblioteca Laurenziana.* 361.
Florentina, Santa. 59.
Fluvià, Berenguer de. 236-238.
Fluvià, Jaume, músich. 340, 341.
Fochencès, Pere de, botiguer de Saragossa. 150.
Foix, Comtat de. 85, 312.
Foix, Comte de. 31, 140, 146, 147, 174, 180, 240, 243-246, 265, 285, 321, 322, 329, 341, 342, 347, 349, 353, 379, 389. — V. Febus, Gastó.
Foix, Comtessa de. — V. Johana de Daroca, Infanta.
Foix, Francesch. 429.
Foix, Matheu de.— V. Foix, Comte.
Fonolleda, carceller de Granollers. 160.
Fonollet, Constança de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143, 146.
Fonollet, Pere de, vescomte d'Illa y de Canet. 5, 328.
Fontanes de Tuyar. 125.
Font del Perelló. 34, 36.
Fontova, Pere, cuyner de la Casa del Duch de Gerona. 8.
Fortià, Bernat de. 243, 306, 427.
Fortià, Pere. 246.
Fortià, Sibilia de. — V. Sibilia de Fortià.
Foxà, Fuxà, 140. — *Mort de Johan I.* 412.
Fraga. 254, 263, 277, 311.
França. 3, 4, 35, 39, 41, 42, 44, 46, 52, 59, 60, 74, 93-96, 98, 100, 110, 112, 117, 124, 125, 135, 140, 141, 147, 148, 175, 210, 239, 254, 261, 266, 278, 280, 283, 285, 293, 299, 320, 327, 337, 340, 342, 347, 349, 351, 353, 357, 360, 372, 273, 405, 407, 421, 425-427. — *Casa de.* 392, 421, 425. — *Cort de.* 409, 434. — *Delfí de.* 101, 102. — *Escut de.* 376. — *Rey de.* 74, 146, 147, 247, 283, 297, 308, 311, 315, 329, 331, 337, 340-342, 344-346, 348, 356, 364, 379. — V. Carles V; Carles VI; Carles IX; Enrich II; Felip V; Felip VI; Johan II; Lluis IX. — *Reyna de.* 3, 74. — V. Blanca d'Evreux; Johana.
França, Johana de, serventa de la reyna Violant. 143.
França, María de. — V. María.
Francesch, mossèn. 200.
Francesch, escrivà. 398.
Francesch, majordom. 115.
Franchavila, Angel de, alquimista. 376.
Frederich, Elena, Comtessa de la Sala. 325.
Freli, ministrer. 337, 339, 354, 355.
Frelich, músich ministrer del senyor de Cossi. 342.
Frigia. 363.
Froissart. 278.
Fuentes. 420.
Furtado de Mendoza, Diego. 278, 282.
Furtià. — V. Fortià.
Fuxà. — V. Foxà.
Fuxà, Johan, metge mallorquí. 235.

Gaçol, Pere, mestre en Medicina. 28.
Galant, ferrer de tall llegendari. 379.
Galceràn de Pinós, Bernat. — V. Pinós.
Galceràn de Pinós, Pere. — V. Pinós.
Galceràn de Rocabertí, Guillèm. — V. Rocabertí.
Galea, La. 147.
Galeaç. — V. Galeazo.
Galeaço. — V. Galeazo.
Galeaz. — V. Galeazo.
Galeazo, Galeaç, Galeaço, Galeaz, Johan, primer Duch de Milà, nebot d'En Bernabó Visconti, senyor de Milà. 44, 45, 108, 337, 344, 345, 436, 437.
Gales, Johan de. 341.
Gales, Príncep de. — V. Eduard d'Anglaterra.
Galien. 363.
Gallego, *barquer del.* 35.

Digitized by Google

Galluf, Aleatzar, metge juheu. 214, 235, 272, 358.
Galve, Pere de, monter de Johan I. 282.
Gandemar, mercader del Puig de França. 149.
Gandía, Candía. 293.
Gandós, Agnès de, donzella de la Casa de Matha. 87.
Gant, *drap de.* 9.
García, Gómez. — V. Gómez.
García. — V. López de Sesse.
Gardeny, comenador de. 337, 437.
Garrius, Johan, germà del tresorer de Johan I. 429.
Garrius, Julià, tresorer de Johan I. 137, 146, 429.
Gascó, Johan. 431.
Gascogna. 86, 279.
Gavet, companyó de Johan de París. 335.
Gaya Ciencia. 250.
Geltrú, La. 314.
Gener, Johan. — V. Janer, Johan.
Gèneva. — V. Génova.
Gènova, Géneva. 98-100, 107, 150, 262, 400.
Gènova, Comte de. 107, 343.
Gènova, Senyoría de. 29.
Gensa, cambrera de la reyna Violant. 144.
Geòrgica, III. — V. Virgili, P.
Geraldona, dida del infant Johan. 8.
Gerard de Rosselló. 61.
Gerardí, ministrer del infant Martí. 352.
Gerona. xii, 6-8, 10, 11, 13-17, 19-22, 26, 67, 69, 73, 81, 82, 85, 88, 89, 105, 120-123, 129, 140, 148, 207, 214, 217, 220, 221, 230, 234, 241, 243, 247, 255, 257, 259, 260, 269, 281, 289, 310, 321, 340, 350, 351, 353, 356, 390, 392, 394, 399, 401, 406, 407, 410, 419, 420, 427. — *Abat de Sant Feliu.* 65. — *Abat de Sant Pere de Gallicans.* 105. — *Arxiu Municipal.* 135. — *Bisbe.* 105, 112, 114, 117, 146, 207, 386. — *Bisbat de.* 31. — *Call y jubeus.* 207. — *Capella de Sant Cristòfol.* 14. — *Capella de Sant Narcís.* 14. — *Convent de Predicadors.* 90. — *Ducat de.* 5. — *Duch de* : V. Johan I d'Aragó. — *Duquessa de.* 336, 353, 382, 395 : V. Johana de Valois; Matha d'Armanyach; Violant de Bar. — *Esglesia de Sant Daniel.* 231. — *Fra menors de.* 15, 85, 90. — *Frares de la Mercè.* 151. — *Frares de Santa María del Carme.* 151. — *Jutge.* 26. — *Jurats y proboms.* 9, 121, 135. — *Monestir de fra menors.* 15. — *Sant Pere de Gallicans.* 105. — *Seu de.* 7, 14, 176.
Gerona, Heraut de Johan I. 183.
Geronès, comarca. 377.
Geronés, Bonanat, cirurgià reyal. 132.
Gibeneu, Comte. 95.
Gil, mossèn. 158.
Gil, Bonanat, escrivà de Johan I. 169, 170.
Gil, Gonzalvo. 316.
Gilabert, Ferrer, cartògraf. 247.
Gilabert, Janer, oficial de Johan I a Mallorca. 388.
Gilbert, cambrer de Johan I. 153.
Gilbert, Elionor, donzella de la Casa de Matha, filla de Pere Gilbert y d'Elionor Albamunt de Pavia. 87, 435.
Gilbert, Pere, marit d'Elionor Albamunt de Pavia. 87, 435.
Gilet, familiar de N'Elionor de Sicilia. 2.
Giminello. 33.
Ginebra, Comte de. 93.
Ginmacho, Senyora de, cosina de Matha d'Armanyach. 82.
Girgós, Tomàs, escrivà dels oydors de la Cort Reyal. 153.
Giulabert, mercader de Montpeller. 340.
Glen, Vestiada de, serventa de la reyna Violant. 143, 144.
Goçalveç, falconer. 302, 305.
Godofré de billó. 243.
Golzalvo, Gil. — V. Gil.
Gombau, Miquel, perpunter barceloní. 212.
Gomez Garcia. 190.
Gomiç, En. 429.
Gonzàlvez, Johana, texidora de vels. 145, 150.
Gonzalvo. 17.
Gorrea, Johan de, alguatzir del infant Johan. 408.
Gracià, Vidal. 235.
Granada. 125, 206, 320, 411. — *Drap de.* 99, 259. — *Rey de.* 147, 292, 316.
Granada, Pellicer. 262.
Granollers. 69, 160, 228, 252, 256. — Batlle de. 157.
Granyen, Valentí, capellà del Duch de Gerona. 8, 11.
Gregori XI, papa. 74, 197.
Gripo, Bertho, guardià en el Palau menor de Barcelona. 331.
Gualbes, Bernat de. 168.
Guaiter *del Arpa*, músich. 336.
Guaringet, pasticer de la Casa de Violant de Bar. 141, 142.
Guerau. 429.
Guerau, Guillèm, prevère del Bisbat de Girona, defensor de Bernat de Cabrera. 31.
Guerau, Pascual, porter. 18.
Guerau Quintana. 56.
Guerau, metge sarrahí. 235.
Guerau. — V. Deztorrent; Flaçà; Queralt; Rocabertí; Urgelles; Vilatorta.
Guerin *lo Cortès.* 239.
Guichard de Troyes, bisbe. 392.
Guillèm, habitant de Celrà. 208.
Guillèm, Andreu. 172.
Guillèm de Campllonch, menoret. 234.
Guillèm Català, Pere. — V. Català, Pere Guillèm.
Guillèm de Cavestany. 61.
Guillemí, ministrer del Comte de Foix. 146.
Guillemona, Na, muller d'En Salvador. 374.
Guillemona, muller d'En Pere Soldevila, dida de Johanet fill de Blanca de Manresa. 4.
Guilleríes, Les. 255.
Guillermí, ministrer de Talamia. 353.
Guilot lo Gay, organista. 5.
Guiu de Campdines. 119, 120.
Guiu de Chauliach. 414.

Digitized by Google

Gurrea, Johan de, arquebisbe de Saragossa. 117.
Gurrea, Urrea, Lop de, Llop de. 36, 39-41, 43, 45, 51-53, 55, 56, 58, 63-66, 68-70, 81, 89, 95, 101, 102, 114, 117, 127, 241, 263, 280, 283, 305.

Hanequí, Henequí, Anequí *de l'Arpa*, ministrer. 344, 436.
Hanequí, Eynequí, sastre. 258, 259, 269.
Hanequí. — V. Coltre; Estrumant.
Hannequí, flamench. 125.
Hebraichs, Llibres. 389.
Henequí. — V. Hanequí.
Henrich. — V. Enrich.
Hertford, *jutjat d'*. 383.
Hamet Acequ. — V. Acequ, Hamet.
Histories troyanes, traducció de Jaume Conesa. 241.
Hocie, Libau, notari. 74.
Hodem, Raynald de, capellà xantre de la capella de Violant. 341.
Horaci. 412.
Hosera. 34.
Hospital d'En Colom. 411.
Hospital de Sant Johan de Jerusalèm Orde del. 63, 242. — *Comenador del*. 49. — «*Granga del orden del*.» 63. — *Maestre del*. 124, 293. — V. Ferrandiz d'Heredia, J.
Hostal de la Belladona. — V. Belladona.
Hostalrich, vila d'. 1, 10, 69, 122, 129, 221, 251.
Hotin. 125.
Huguet Cardona. — V. Cardona.
Huguets. — V. Uguets.
Hulleguí, ministrer. 355.
Hurtado. — V. Furtado.
Hustals, Johan, batlle de Colliure. 105.

Illa, En. 130.
Illa, Comtat d'. 5. — *Comte d'*. 4, 146. — *Vescomte d'*. 95, 118, 124, 127, 131, 144, 203, 299, 305, 326: V. Fonollet, Pere de.
India, Indies. 329, 378. — *Gallines d'*. 333, 436. — *Paries de l'*. 414. *Instrumenters*. — V. *Músichs*.
Irlanda, *saya d'*. 217.
Irondell, Irundell, metge gironí. 8, 22, 27.
Irundell. — V. Irondell.
Isabel d'Aragó, Infanta, filla de Pere III y de Sibilia de Fortià esposa de Jaume d'Urgell, el dissortat. 147, 174.
Isabel, ama de l'infanta Elionor muller de Francesch Quilis. 135.
Isabel, muller d'En Jaques Port Obrit. 341.
Isabel, muller d'En Pere Fabré. 327.
Italia. 239, 416.
Ithevard de Morroy. 328.
Iviça. 174.

Jabib, Castell. — V. Castell Jabib.
Jaca. 223.
Jacer, Jaume, cirurgià d'Avinyó. 389.
Jacme, prothonotari. 50.
Jacomi, metge de Ferran d'Antequera. 439.
Jacomi, músich, ministrer del infant Martí. 338, 350-354.
Jacomí, ministrer de Johan I. 146, 354, 358.
Jacomin, ministrer del infant Martí. 347.
Jafuda, juheu. 67.
Jahust. — V. Jaust.
Jalon, riu. 286.
Janer, Francesch, uxer. 183.
Janer, Johan, camarlench de la Casa de la Duquessa Violant. 68, 77, 95-98, 100, 101, 105, 106, 121, 123, 174, 179, 182, 183, 189, 221, 230, 242, 244, 245, 248, 253, 259, 260, 262, 264, 265, 267, 271, 284, 294, 307, 310, 319, 325, 329, 341, 349, 350, 354, 356, 358, 377, 384, 400.
Jardí de Sardenya. 295.
Jardí, Dalmau de, governador del Cap de Lugudor. 292, 317, 331, 403.
Jardí, Francesca de, serventa de la reyna Violant. 143.
Jardí, Ponç de. 429.
Jaume I de Catalunya-Aragó. 132, 164, 381.
Jaume II de Catalunya-Aragó. 3, 197.
Jaume, Infant, nadó primogènit, del infant Johan y Matha d'Armanyach. 73-78, 85, 174, 325, 422.
Jaume, Infant, fill de Johan I y de Violant, anomenat el Delfí. 131-133, 171, 172, 231.
Jaume de Montpeller. 375.
Jaume d'Urgell, el dissortat, Comte d'Urgell. 392, 438.
Jaumont, Tomàs de, ministrer d'arpa. 337, 338, 340.
Jaust, Martí de, cambrer del infant Johan. 8.
Jener, Pere, especier, farmacèutich. 13.
Jerusalèm. 404. — *Calvari*. 193. — *Fra menors de*. 152. — *Patriarca de* 127. — *Reys de*. 263. — *Sant Sepulcre de*. 152, 193, 195, 378.
Jobau, Jaume, conegut per Pallarès. 115, 117, 170, 273, 293, 302, 404.
Jochs Florals. 166, 167, 170. — Vègis Barcelona; Tolosa.
Jofre, especier de Valencia. 152.
Jofre Rudel. 61.
Johan Evangelista, Sant. 365.
Johan I de Castella, cunyat de Johan I d'Aragó, marit d'Elionor d'Aragó. 80, 88, 95, 102, 120, 132, 133, 203, 219, 220, 224, 239, 267, 268, 272, 317, 355, 396, 397.
Johan II de França, avi de Violant de Bar. 3, 4, 95.
Johan, Infant, nadó segongènit de Johan I y de Matha. 82, 83, 171, 172.
Johan, Infant, fill d'Enrich III de Castella. 341.
Johan de Sicilia, Infant. 2.
Johan, Justicia criminal de Valencia, conseller de Pere III. 397, 398.
Johan, esclau de Violant. 144.
Johan, fra, segon confessor de Pere III, arquebisbe de Caller. 197.
Johan *dels organs*, músich ministrer del Duch de Borgonya. 343.
Johan, lo Gornandell, ministrer. 318, 356.
Johan, ministrer predilecte del rey de França. 356.

Digitized by Google

Johan. 318.
Johan de Beziers, músich ministrer dels Comtes de Foix. 342, 347.
Johan de Mendrevile, llibre de. — V. *Llibre*.
Johan de Montçó, fra. — Vegis Montçó.
Johan de Roquefort, fra. 385.
Johana, Infanta, filla de Pere III y de María de Navarra, maridada amb Johan d'Empuries. 3, 42. — V. Empuries, Comtessa.
Johana de Daroca, Infanta, filla del infant Johan y de Matha d'Armanyach, Comtessa de Foix. 79-81, 85-87, 89, 100, 101, 132, 135, 139, 147, 153, 155, 166, 172-174, 179, 180, 194, 196, 229, 231-233, 235, 242, 243, 265, 268, 271, 272, 285, 301, 321, 322, 326, 342, 355, 377, 394, 404, 409. — *Majordom de*. 376.
Johana, Reyna de França, esposa de Carles V de França. 41, 47.
Johana de Perpinyà, Infanta, filla menor de Johan I y Violant de Bar. 137-140, 149.
Johana de Valois, primera esposada del infant Johan, filla de Felip VI de França y de Blanca de Navarra. 39, 41, 42, 46, 47, 49, 51-59, 61-65, 95, 104, 229, 266, 283, 319, 373, 390, 420, 421. — Infanta de França. 372.
Johanet, fill de Blanca de Manresa. 4.
Johaneta. — V. Ramoneta.
Johaní, *lo rothier*. 52, 53.
Johaní *de l'arpa*, ministrer del infant Johan. 131, 352, 356.
Jonquera. — V. Junquera.
Jordà, frener. 319.
Jordan, Jacme, administrador del infant Martí. 23.
Jordi, sant. 35, 341. — *Cavalleria de Sant*. 21, 328. — *Orde de Sant*. 132.
Joseph de Montpeller. 29, 260.
Josephus, Flavi. — *De bello judaico*. 243.
Josse, Johan de, ministrer del Comte de Foix. 146.
Jovillana, Francesca. 176.
Juany, En. 286.
Juce, juheu d'Osca y de la casa reyal, mestre d'Astrología. 102, 386.
Jubeus. 204-208, 213, 214, 234, 235, 240, 257, 288, 315, 331, 407, 408, 413, 414, 439. — Vegis Andalusía; Anglaterra; Aragó; Barbastre; Barcelona; Burriana; Calatayud; Castella; Catalunya; Corona d'Aragó; Daroca; Gerona; Lleyda; Mallorca; Montblanch; Murvedre; Perpinyà; Saragossa; Tarragona; Tortosa; Valencia; Vich. — V. Abençacon, S.; Alami; Alatzar, J.; Atzarach; Avenarduch, J.; Axivil, J.; Barcha; Bonafós, I.; Bonaganancia; Bondavi, E.; Brunell, A.; Caravida, S.; Cresques; Déu lo veurà; Dolça; Falconet; Galluf, A.; Jafuda; Juce; Leoneta; Mahoma; March, P.; Maymona; Nacim; Passarell; Reserach; Roma; Samuel, J.; Vidal; Vivers, C. de.
Junea, En. 293.
Juneda. 14.
Junquera, La. 115, 138.
Jurats de les Ciutats del regne. 3.
Justino abreviador de Trogo Pompeyo. 243.
Jutglars y trovadors. — V. Alfuley; Barceló, B.; Bernat; Bertràn; Caterina; Cilia, P.; Colino; La Graxa, J. de; Martí; Mascó; Monicot; Nardó; Nichola; Niet; Paris, J. de; Pelegrí; Abril; Simón Soques, G.; Tripa de Vacha; Valencia.

Kan, terra del Gran. 378.

La Barca, mossèn de, cosí de Matha d'Armanyach. 72.
La Barca, Johan de. 279.
La Bisbal. — V. Bisbal.
Laçane, Gil de, vicegovernador de Menorca. 66.
La Costa, Pardo de, merí de Saragossa. 371.
La Galea. — V. Galea.
La Geltrú. — V. Geltrú.
La Gineta, Bernat de, porter de Johan I. 287.
La Graxa, Johan de, jutglar del Vescomte de Galtelli. 341.
La Illa. — V. Illa.
La Jonquera. — V. Junquera.
La Junquera. — V. Junquera.
La Maresma. — V. Maresma.
Lambrich, Nadal, metge de Lleyda. 78.
Lampayas. — V. Llampalles.
Lancelot y Parceval, llegenda de. 61.
Landó, acompanyant de Violant. 125.
Langa, Sebastià, falconer de Johan I. 216.
La Pera, Girart de, brodador de Johan I. 262.
Lardantes. 36.
La Ribeyra, Boreau de. — Vegis Boreau.
La Roca. 123, 160, 251.
Larraç, Gil de. 225.
La Saydía. — V. Saydía.
La Selva. — V. Selva.
La Sola, Comte de. 295.
La Torena, Duch de. — V. Torena.
La Tremeule, Guiu de. 281.
Laura, Madona, estimada del Petrarca. 414.
La Vanya, Ramon de. — Vegis Ramon.
Lebret, mossèn de. 74.
Lebret, senyor de. 270, 318.
Lebret, Bertungat de. 300.
Lebret, Berart de. 74.
Ledó, Lorens. 429.
Leida. — Lleyda.
Lellan, Arnald de. 229.
Lena, Pere, prevere de la capella reyal y paborde de Menorques. 244.
Leonell, En. 44.
Leoneta, Na, juheva de Barcelona. 150.
Lerda, Exemeno de, sobrecoch de la casa del Duch de Gerona. 8.
Les Borges Blanques. — V. Borges.
Lescisterna, batalla del camp de. 380.
Les Guilleríes. — V. Guilleríes.

Digitized by Google

Lerpià, Martí de. 290.
Libau, mestre. 59.
Libia. 368.
Libre... de la caça.—V. Febus, Gastó.
Libre de Mestre Robert. 19, 419.
Libre de Notaments comuns. 411.
Liden, Jaume. 96.
Liers. 36.
Lihori, Martí de. 269.
Liminyana. 156.
Limoges, *esmalt de.* 401.
Lió, Leó. 96, 99.
Llampalles, Lampayes. 377.
Llança, Na Cathalana de, serventa de N'Elionor de Sicilia, aya del infant Johan. 1, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 21, 24, 177, 420.
Llança, Comte de. 42.
Llanguedoch. — V. Llenguadoch.
Lledó, Jaume, capellà y almoiner de la Casa de Matha. 87.
Llenguadoch, Llanguedoch. 250, 344.
Lletres reyals. 166, 171, 223, 233, 273, 282, 285, 291.
Lletres del infant Joban, Primogènit. 341.
Lleyda, Leyda, Lerida. 10, 12-14, 22, 26, 33, 36, 53, 57, 78, 80, 129, 158, 197, 232, 236, 257, 268, 284, 286, 385, 400, 432. — *Bisbe de.* 159, 233, 298, 305, 399, 400. — V. Aranyó. — *Drap* de. 91. — *Estudi general de.* 234. — *Jubeus de.* 207. — *Pabers y probomens de.* 53, 114. — *Seu de.* 399, 400. — *Veguer de.* 337. — *Vicari de.* 437.
Llibre de Comptes d'En Berenguer de Cortilles. xiii, 136.
Llibre de Joban de Mendrevile. 125.
Llibre del Comprador del Arxiu del Reyal Patrimoni de Barcelona. xiii.
Llibre dels Macabeus. — V. *Biblia.*
Llibre dels Miracles de Madona Santa Maria. — V. *Miracles.*
Llibre de Todorich. — V. *Todorich.*
Llibre de tresoreria reyal. 381.
Llibre d'hores. 151.
Llibre Vert de la ciutat de Barcelona. V. Barcelona.
Llibres hebraichs. — V. *Hebraichs, Llibres.*
Llibreters y relligadors. — V. Déu lo Veurà; Roma.
Llinàs. 10.
Llobet, Berenguer. procurador en el regne de Mallorca. 296.
Llobregat. 48.
Lloreda, Barthomeu, falconer. 303, 305, 306.
Llorenç, falconer de Bernardí de Cabrera. 303.
Llucia, esclava de la casa de Matha. 87.
Lluís IX de França, Sant. 59.
Lluís d'Anjou, rey de Nàpols. 139, 197, 344, 430.
Lluís, rey de Sicilia, oncle de Johan I, germà d'Elionor de Sicilia. 3.
Lluiseta, muller d'En Landú. 125.
Locino, ministrer. 355.
Londres, *drap blau de.* 91.
López d'Heredia, Ferran, castellà d'Amposta. 190.
López Sànchez de Sermon, ministrer de corda de la reyna Violant. 144.
López de Sesse, García, majordom de la Casa de Matha. 56, 62, 80, 86, 87.
Loreda. — V. Lloreda, Barthomeu.
Lorena, Duch de. 104, 346. — Germà del Duch de. 324.
Loscos. 429.
Loys, ministrer del Comte de Foix. 146.
Lozano, Gil de, camarlench de la Casa de Matha. 87.
Lucca, *drap de.* 92, 192.
Lucenbosch, Cardenal de. 194.
Lull, pintor de Barcelona. 93.
Lull, *verneda d'En.* 69.
Luna. 252.
Luna, papa o antipapa. — Vegis Benet XIII.
Luna, Anton de. 189, 288, 432.
Luna, *Comte de.* 69. — V. Luna, Anton de; Luna, Lop de.
Luna, *Comtessa de*, mare de Maria de Luna. 432. — V. Maria de Luna.
Luna, muller de Pere de. 432.
Luna, Lop de, comte. 8.
Luna, Pere de. — V. Benet XIII papa.
Lunell. 295, 298.

Maça, Brianda de, serventa de la reyna Violant. 144.
Maça, Isabel de, serventa de la reyna Violant. 144.
Maça de Liçana, Pere. 66, 388.
Maça, Sanxo, emisari de l'infanta Maria de Sicilia. 403.
Macabeus. — V. *Biblia.*
Maçanet, Arnau. 318.
Madres, Pich de. 60.
Madrid, *Biblioteca Nacional.* 419.
Magarda, Berenguer de. 246, 305.
Magdalena, Sor. 151.
Magnadança, músich ministrer del Duch de Lorena. 342.
Magnificat. 196.
Maguerola, Berenguer de. 243.
Maguerola, Galceran de, procurador reyal als comtats de Rosselló y Cerdanya. 241, 242.
Mahoma, juheu. 288.
Mahoma, profeta. 206.
Majordoms. — V. Abella, B.; Artés, P. d'; Escrivà, G.; Francesch; Orcau, Arnau d'; Paguera, R. de; Pau, F. de; Santcliment; Sesse; So, B. de; Vilaregut; Vilarig, G. de.
Malaferit, Ponç de. 297.
Malesina, *cuyrs de.* 99.
Maleto, Matzen de. 341.
Maliaduyx, Llibre del Rey. 239.
Malines, *Mellines, drap de.* 4, 9, 10, 11, 17, 91, 93, 150, 261, 262, 257.
Malines, Johan de. 149.
Mallal, Johan. 304, 305.
Mallorca, Regne de. 6, 49, 63, 65-68, 166, 173, 177-180, 197, 200, 201, 206, 215, 242, 246, 247, 251, 252, 260, 280, 286, 293, 296, 300, 305, 313, 325, 328, 330, 378, 388, 389, 432. — *Aljames.* 6. — *Bisbe.* 200, 201 : V. Cuna, P. — *Formatges.* 404. — *Governador.* 206, 255. — *Monestir de la reyal.* 298. — *Procurador.* 215. — *Xuetes.* 414.
Mallorques. 113. — V. Angelats; Valer.

Digitized by Google

MALLORQUES, Comte de. 146.
Mallorques. — V. IVIÇA; MALLORCA; MANACOR; MENORCA; PALMA.
Malpartit. 36.
Manacor. 251.
MANERA, frener. 319.
MANESCAL, Honofre. *Sermó...* 380.
Manices. 131 — *Moro de.* 397.
Manlleu. 124, 257.
Manresa. 4, 5, 22, 34, 44, 45, 81, 124, 242, 258. — *Predicadors de.* 151.
MANRESA, Amargós de. 312.
MANRESA, Blanca de, dida del infant Johan. 4, 7, 8, 12, 15, 69, 234.
MANRESA, Francesch de. 87.
MANRESA, Francesca de, donzella de la casa de Matha. 86.
MANRESA, Johan Berenguer de, domèstich de Violant de Bar. 8, 234, 235.
Manual de Novells Ardits. 432-434.
MAQUENA, muller d'En Guillèm Soques. 341.
MARÇÀ, Pere de. 41.
MARCERA, Na. 155.
MARCETÓ, Arnau de. 125.
MARCH, O. P., fra. 200, 201.
MARCH, metge. 376.
MARCH, Jacme. 167.
MARCH, Lleó, mercader de Barcelona. 56.
MARCH, Pere, convers, ministrer de la reyna Violant. 144, 249.
MARCUTXO, En. 287.
Maresma, La, comarca. 175.
MARGARIDA, filla de Federich II de Sicilia, tia d'Elionor de Sicilia (?). 2.
MARGARIT, Bernat, dispenser de la casa del Duch de Gerona. 8.
MARGARIT, Galceran. 168.
MARGENS, Jacme de, comprador. 49, 53, 58.
MARGENS, Ramon de, falconer. 31, 36, 305.
MARGUERIDA, dida del fill de Na Caterina. 12.
MARÍA, acompanyanta de Violant de Bar. 175.
MARÍA, cambrera de l'infanta Violant, muller d'En Esteve Salvador. 143.
MARÍA, dida del infant Jaume, fill de Johan i Violant. 132.
MARÍA, lavanera de la casa de Matha, muller d'En Bernat Torrella. 87.
MARÍA DE FRANÇA. 358.
MARÍA DE LUNA, cunyada de Johan I, primera muller de Martí l'Humà y amb ell reyna d'Aragò. 80, 82, 83, 87, 88, 107, 113-115, 120, 130, 432, 433.
MARÍA DE SICILIA, neboda de Johan I, reyna de Sicilia, filla de Federich III de Sicilia y de Constança, néta de Pere III. 94, 98, 108-110, 118, 162, 345, 403, 422, 425.
MARÍA DE VALOIS, sogra de Johan I, mare de Violant, germana de Carles V de França, Duquessa de Bar. 93, 96, 103, 123-128, 147, 175, 178, 281, 393.
MARIGNY, Enguerrand de. — V. ENGUERRAND DE MARIGNY.
MARIMÓN, Bernat de, cavalleriç de Johan I. 321.
MARINER, Vidal, verguer. 9.
MARIONA, donzella de Matha d'Armanyach. 72.
MARIUS. 379.
MARQUET, Galceran. 148, 371.
MARQUETI, Galserandus. — V. MARQUET, Galceran.
MARRADES, draper de Valencia. 4, 209, 260.
MARRADES, Francesch. 114, 331.
MARRADES, María. 135.
MARRADES, Pere. 272.
Marroc, Marrochs. 368.
MARTÍ, jutglar del Rey de Sicilia. 341.
MARTÍ D'EXERICA, Infant, germà de Johan I, pare de Martí de Sicilia. 23-25, 51, 53, 54, 56, 68-70, 73, 74, 82, 83, 85, 101, 102, 104, 107, 108, 113-115, 117-123, 127, 130, 133, 146, 148, 155, 171, 178, 184, 213, 234, 243, 244, 248, 249, 256, 261, 263, 264, 266, 267, 270, 280, 289-291, 317, 318, 322, 324, 327, 332, 335, 336, 347-354, 357, 410, 433.
MARTÍ DE SICILIA, Infant, nebot de Johan I, fill de Martí l'Humà, rey de Sicilia, comte d'Exerica. 118, 147, 327.
MARTÍ L'HUMÀ. — V. MARTÍ D'EXERICA.
MARTÍ, Berenguer. 168.
MARTÍ, Francesch, ajudant de cambra. 135.
MARTINA, Francesch. 261.
MARTÍNEZ DE CASTRO, Però, ajudant de cambra del infant Johan. 13.
MARTÍNEZ DE CAMACURTA, Pere, ciutadà de Saragossa. 397.
Martorell. 10, 34, 219, 228, 236, 289.
Martorell, *curandero* de. — V. TOMÀS, Guillèm.
MARTORELL, Johan, podenguer del Infant Johan. 28.
MASCHÓ. — V. MASCÓ.
MASCÓ, Domingo, canceller de la reyna Violant. 144, 177.
MASCÓ, MASCHÓ, Johan de, un temps jutglar del Comte Lop de Luna, cornamusaire y jutglar de la casa del Duch de Gerona. 8, 18, 23, 25.
MASSEU, Bernat, capellà del infant Johan. 67.
Matacania, riu. 256.
MATHA D'ARMANYACH, primera muller de Johan I, mare de l'infanta Johana de Daroca qui fou Comtessa de Foix. 65-93, 103-106, 120, 139-141, 162, 166, 172, 174, 180, 185, 196, 210, 211, 228, 232, 236, 252, 253, 260, 261, 268, 327, 353, 360, 376, 394, 395, 422, 435. — Casa de. 86, 87. — *Tresoreria de.* 1. — *Casa de.* 66, 86, 87.
MATHEU, mercer de casa la reyna Elionor de Sicilia. 5.
MATHEU FANCONER. — V. FANCONER, Matheu.
MATHEU DE FOIX, gendre de Johan I per matrimoni ab l'infanta Johana de Daroca. — Vegis FOIX, Comte de.
MATHIEU, ministrer de guitarra. 336.
MATHIEU, tragitador. 958.
MATZEN DE MALETO. — V. MALETO.
MATZIOTA, ministrer. 341.
MAURICI. 116.
MÀXIMO, citació de Bernat Metge, 141.

Digitized by Google

Maymona, Na, juheva de Barcelona. 150.
Mayola, especier de Valencia. 151.
Mecenes. 235, 369.
Mellines. — V. Malines.
Memorial presentat al infant Johan pels missatgers de Pere III, en afer del seu matrimoni. 111.
Memorial de Pere de Berga. 188.
Memorial donat al Vescomte d'Illa. 203.
Mendievila. 239.
Mendoza. — V. Furtado, Diego.
Mendreville, Johan de. — V. *Llibre de...*
Menorca. 66, 174, 244, 255.
Menorets, frares. 151, 152, 196, 234, 266, 378. — V. Denís; Guillèm de Campllonch; Miquel; Nicholau de Calabria; Pere d'Aragó; Raixarch; Ramon de Sarrià. — V. Barcelona; Gerona; Jerusalèm; Saragossa, Vilafranca del Penedès.
Mequinença. 277, 278.
Mercader, Berenguer. 73.
Mercader, Johan. 327.
Mercedaris. — Mestre de l'Ordre de. 101, 176. — V. Barcelona; Gerona; Saragossa.
Mercer, muller d'En Berenguer, cosina germana d'En Pere Boil. 438.
Mercer, Johan. 156.
Mercer, Matheu. 86.
Mesta Mundi. — V. Orosius, Paulus.
Mestre, Pere. 270, 271, 278.
Metge, Bernat, secretari de la reyna Violant. 138-140, 167, 191, 251, 258, 360. — *Lo Somni.* 140, 141, 191.
Metge, Guillèm, especier barceloní. 22, 23.
Metges. — V. Abrahim; Alòs, B. d'; Alteraga, B. d'; Arnau, G.; Avernarduch, J.; Avinyó, B. y J. d'; Baró; Barthomeu; Bernat; Burriach, B.; Ça-Flor, P.; Çagarriga; Caravida, S.; Çavila, P.; Chappelaine; Colteller, G.; Cunill, F.; Falgàs, R.; Figuerola, B. de; Gaçol, P.; Galluf, A.; Geronés, B.; Guerau; Irondell; Jacer, J.; Jacomí; Lambrich, N.; March; Minguet, B.; Miró de Corça, P.; Nacim; Nadalembrí; Oriol, B.; Parè, A.; Querol, P.; Rasol, G. de; Réserach; Ribaure; Ros, P.; Sicilia, J.; Tomas, G.; Torrella, B.; Vigorós, J.
Mexaut, romanç de. 125.
Micer, Pere, jurista. 153.
Michelet, En. 269.
Miço, Johan, guardià de les besties del Palau de Valencia. 330.
Midach, músich ministrer de Johan I, *Rey dels ministrers.* 337, 338, 352.
Milà. 294. — *Cascabells de.* 60, 309.
Milà, primer Duch de. — V. Galeazo, Johan.
Milà, senyor de. 44, 94, 184, 311. — V. Visconti, B.
Minguet, Bernat, metge del infant Johan. 27.
Minguet, galera d'En. 31.
Miquel, fra, guardià dels menorets de Barcelona. 200.
Miquel. 321.
Miquel, Johan, dispenser de la casa de Matha. 87.
Miquel, Pere. 290.
Mir, Francesch. 339, 404.
Miracles de Madona Sancta Maria, llibre dels. 243, 281.
Miranda. 33.
Miret, Pere, oficial de Berga. 156.
Miró d'Oriola, Francesquet. 33.
Miró de Burriana, Guillèm. 329.
Miró, Johan, porter de Johan I. 332.
Miró, Pere. 150.
Miró de Corça, Perc, metge geroní qui assistí al infantament del infant Johan. 2, 7, 8, 10, 13, 22, 27.
Miró, Ramon, escolà. 13, 16.
Mistral, Federich. 185. — *Nerto,* 185.
Moisès, *Verga de.* 193.
Molina, viuda de, visionaria aragonesa. 386.
Molins de Rey, Molins d'en Reig, Molins de Reg. 10, 32, 411.
Moncayo, ermità del. 90.
Monells, Antoni de. 55.
Monells, Jaume. 65, 68.
Monet de Bages. 402.
Monet Ros. 392.
Monicot, jutglar de la cort de Castella. 351.
Monicot, jutglar del Comte de Foix. 341.
Monicot, Foll del Comte d'Illa. 4.
Monistrol. 33.
Montagne, falconer. 295.
Montagut, falconers, 294, 303, 305, 308.
Montalbà. — V. Montalban.
Montalban, Montalvà, Montalbà. 47, 174, 273. — *Comenador de.* 48. — V. Eximeniç d'Urrea.
Montalbàn, Francesch de, jutglar de lahut de la casa del Duch de Gerona. 8.
Montalvà. — V. Montalban.
Montargis. 103.
Montblanch, Muntblanch. 10, 32, 235, 332, 420, 439. — *Duch de:* V. Martí, d'Exèrica. — *Duquessa de* : V. María de Luna. — *Juheus de* : V. Bruneli, A. — *Prioressa de Santa Maria de.* 151.
Montblanch, Pere de. 177.
Montbuy, En. 182.
Montbuy, Johan de, governador del Castell de Caller. 209, 292.
Montcada, Muncada. 35, 70, 123, 251, 286.
Montcada, Beatriu de, serventa de la reyna Violant. 143.
Montcada, Constança de, serventa de la reyna Violant. 143.
Montcada, Elisenda de. — V. Elisenda.
Montcada, Gascó de. 147.
Montcada, Gastó de. 99, 261.
Montcada, Guillèm Ramon de. 108, 118, 388.
Montcada, Isabel de, serventa de la reyna Violant. 143.
Montcada, Ot de. 189, 277, 286, 309, 326, 399, 400, 432.
Montcada, Pere de, procurador reyal de Catalunya. 5.
Montcada, Roger de, alguatzir. 114, 117.
Montcada, Rotger de. 98.

Digitized by Google

Montçó, Montsó, Muntçó, Muntsó. 12, 14, 57, 81, 133, 148, 215, 268, 303, 426, 437.
MONTÇÓ, O. P., Johan de, mestre en Theologia. 291, 470, 431.
MONTÇÓ, Johana de, dida del infant Johan a Montçó. 12, 14, 18, 330.
MONTCONIL, recaptador en Aragó. 48.
Montealagon, Abat de. 57.
Montearagó. — V. Muntaragó.
Montesa, Orde de. 432. — *Claver de.* 432. — *Comanador de.* 316, 432. — *Mestre de.* 34, 48, 66, 67, 75, 95, 130, 422 : V. THOUS, Asbert de.
MONTFERRAT, Margarida de, mare de Jaume d'Urgell el Dissortat. 392, 438.
MONTFERRAT, Marquesa de. 69.
Montflorit, casa. — V. Saragossa.
Montiel, *regidici de.* 189.
Montis Serrati. — V. Montserrat.
Montmeló. 10, 248.
Montpeller, Muntpesler, Montpesler. 58, 96, 99, 103, 152, 155, 159, 217, 225, 245, 260, 271, 292, 303, 306, 336, 339, 340, 349, 354, 388, 429. — *Escola de Medicina.* 280.
MONTPELLER, Jaume de. — Vegis JAUME.
MONTPELLER, Joseph de. — Vegis JOSEPH.
MONTPELLER, Muntrós de. — Vegis MUNTRÓS.
Montpesler. — V. Montpeller.
Montredon, *bisbe de.* 146.
Montreig. 34, 57.
Montrós. 310.
Montserrat, *Montis serrati*, Monestir de. 26, 27, 32, 33, 83-85, 136, 177, 194, 225, 253, 327. — *Iglesia de N. D. de.* 124. — *Predicador de.* 83. — *Prior de.* 33, 128, 177. — *Sotsprior de.* 386. — *Verge de.* 84, 90, 152, 194.
Montsó. — V. Montçó.
MONTSON O. P., Fra Johan de. — V. MONTÇÓ.
MORA, Matheu, argenter de Saragossa. 148.
Morals de Job. 243, 245.
MORARIA, Arnau de, vizcanciller de Pere III. 375.
Morella. 34, 57.
MOREU. 261.
Moros. — V. *Sarraïns.*
MOSTRAVILIER. 259.
Moyà. 124.
MOYÀ, arxidiaca de, germà d'En Vicens d'Urriols. 297.
Moyanès. 277.
MULET, Domingo, seller de Barcelona. 18.
MULET, G. 429.
Muncada. — V. Montcada.
MUNT, Johan de, Ministrer del Vescomte de Narbona. 4.
MUNTALT, Francesch de, notari de Barcelona. 168.
MUNTANER, Ramon. 365. — *Crònica.* 365, 396.
Muntaragó, Montearagó. 36. — *Abat de.* 67, 101, 432.
Muntblanch. — V. Montblanch.
Muntçó. — V. Montçó.
Muntesa. — V. Montesa.
Muntpesler. — V. Montpeller.
MUNTROS, Johan de. 176, 178.
MUNTRÓS DE MONTPELLER. 155, 295, 348.
Muntsó. — V. Montçó.
Murvedre. 35, 56, 213, 422. — *Jueus de.* 422. — *Pau de.* 29. — *Setge de.* 34.
Musa, la. 318.
Músics. — V. AMORÓS, G.; ANGELI; ARGENTINA; ARMER, J.; AXIVIL, J.; BACI, J. de; BAR, J. y P. BEGUE; BERNARDÓ; BEZIERS, J. de; BLASOCH; BLASOFF; CIRERA, J.; CISCAR; COLIVET; COLTELLS, J. DELS; CONXE; CROQUE; ENRIC DEL DAM; DARDOMART; F.; DORDAS, J.; ESTRUMANT, H.; EVERLI; FLUVIÀ, J.; FRELI; FRELICH; GERARDI; GUALTER; GUILLEMÍ; GUILLERMÍ; GUILOT; HANEQUÍ; HULEGUÍ; JACOMÍ; JACOMIN; JOHAN; JOHANÍ; JOSSE, J. de; LOCINO; LÓPEZ; LOYS; MAGNADANÇA; MARCH, P.; MATHIEU; MIDACH; MUNT, J. de; MUNTALBÀ, F. de; NAYÓ, J. de; NICHOLAU; PERDOME; PERE; PIFET; PONÇ; PONCER; PONCET; PORTAUBERT; REYNALDI; RIUS; SAGUER, P.; SALANDI; SAMUEL, J.; SETSAN; SEXAT, M.; STROMANN; TIBAUT; TIGALERIUS; TOMASÍ; TRICOT, J.; UBALIN; UGUETS; VENECIA; VENEGNI; VERELIN.
Musulmans. — V. *Sarrabins.*
NACIM, mestre, metge juheu. 15.
NADAL, Baranat, notari de Gerona. 26, 27.
NADALEMBRI, metge de Lleyda. 232.
Nàpols. 128, 129, 139. — *Rey* : Vegis; FERRAN DE NÀPOLS; LLUIS D'ANJOU; ROBERT DE NÀPOLS. — *Reyna de.* 266, 430, 431 : V. VIOLANT, Infanta.
Narbona. 61, 63. — *Veguer de.* 371.
NARBONA, Vescomte de. 33.
NARCÍS, Sant. 59.
NARDO, trobador sicilià. 341.
Narga, 33.
Navarra. 3, 4, 129, 133, 278, 401. — *Cagots de.* 414, — Infant de. 214, 216. — Infant Carles de : V. CARLES. — *Rey de.* 147, 155, 183, 248, 261, 269, 304, 317, 343, 348, 379 : V. CARLES II, CARLES III. — *Reyna de.* 3. — *Ministrers del rey de.* 146.
NAVARRA, Perrinet de, Ministrer del Vescomte de Narbona. 4.
NAYÓ, Jaquet de, músich de Johan I. 336.
NEMPIES, Berenguer, clergue. 231.
Nemse. 119, 320.
Nerto. — V. MISTRAL, F.
NESPARECH. — V. ESPARECH.
NICHOLA, trobador sicilià. 341.
NICHOLAU *dels organs*, músic. 337, 343.
NICHOLAUA, ajudanta en l'alletament del infant Johan. 16.
NICOLAU DE CALABRIA, frare franciscà. 152.
NICOLAUA, muller d'En Guerau de Vilatorta, cambrera de l'infanta Violant. 143.
NIET, Johan, jutglar del Rey de Navarra. 4.
Noruega. 294. — *Pena blanca de.* 19.
NOVALS, Johan de, missatger. 244.

Digitized by Google

Numa, Egeria, de. 363.

Oliver, Antoni, falconer de la reyna Violant. 144.
Oliver, P. 156.
Olms, Pere d'. 101.
Olzinelles, Guillèm Berenguer d'. 36.
Onda. 34.
Onsorra, Lavesqua d'. — V. Aymé, Pere.
Ontingen. — V. Ontinyen.
Ontinyen. 47, 421.
Orange, Príncep d'. 344.
Orcal, Arnal d'. — V. Orcau, Arnau d'.
Orcau, Arnau d', majordom y conseller de Pere III. 106, 114, 189, 326, 432.
Orchal. — V. Orcau.
Orcuries. 255, 258.
Organyà. 57.
Orifany, Divisa d'. 174, 272.
Oriol, Bernat, metge. 123, 134, 165, 173, 228-234, 236, 336.
Oriola. 156, 223, 273.
Orleans, Duch d'. 341.
Ormeste Mundi. — V. *Mesta Mundi*.
Orosi, Pau. — V. Orosius, Paulus.
Orosius, Paulus. 244. — *Mesta Mundi*. 244.
Ortafà, Bernat d'. 165.
Ortafà, Francisca d', serventa de la reyna Violant. 143, 145.
Ortal, Galceran d'. 298.
Ortal, Jaume. 150.
Ortarà. 63.
Ortensi. 275.
Orti, Domingo, mestre de gramàtica dels infants Johan y Martí. 25, 31.
Osca. 9, 12, 36, 80, 89, 101, 102, 133, 194, 197, 229, 235, 252. — *Bisbe d'*. 95, 101, 112, 114, 118, 432. — *Nostra Dona de Sales*. 194.
Osca, Vidal d'. — V. Vidal.
Osona, *Bisbe d'*. 243.
Osona, Comtessa d'. 433.
Otalrich, Berenguer d', cambrer. 102.
Ovelles, serraller de Barcelona. 93.

Pagreny. 47.
Paguera. — V. Peguera.
Palamòs. 147.
Palau, Pere, cuyracer de Barcelona. 27, 239, 322, 337.
Palau, Ramon, citació del *capbreu del 1380*. 369.
Pallarès, Jaume. — V. Jobau, Jaume.
Pallarés, Nicolau. 147.
Pallars, Comte de. 114, 337.
Pallars, Huch de. 360.
Pallars, Ramon de, verguer de la cancillería de Johan I. 176.
Palma de Mallorca. 66, 325.
Paloma, Johan, porter de la reyna Elionor de Sicilia. 2.
Palomar, Domingo, ciutadà de Saragossa. 107, 295.
Palomar, Miguel de. 78.
Palou, clergue. 192.
Palou, Ramon de, llochtinent d'obrer del Palau reyal de Valencia. 287, 288.
Pals. 5.
Pamplona, *bisbe de*. 49.
Pamplona, Johan de, ministrer del rey de Navarra. 146.
Panadès, Penedès. 110.
Papa, Sant Pare. 52, 55, 65, 90, 182-185, 236, 344-346, 349, 356, 377. — V. Benet XIII; Bonifaci IX; Climent VI; Climent VII; Gregori XI; Urbà V; Urbà VI.
Papari, llibre apellat. 243.
Parceval, Llegenda de. — V. *Lancelot y Parceval*.
Parda, Violant, serventa de la reyna Violant. 143.
Paré, Ambròs. 409.
París. 45, 49, 51-54, 56, 58, 94, 96-107, 114, 115, 118, 124, 152, 172, 185, 187, 223, 261, 263, 264, 272, 283, 338, 339, 343, 349, 354, 355, 360, 377. — *Academia de Ciencias*. 379. — *Biblioteca Nacional de*. 285. — *Sorbona*. 45. — *Universitat y estudi de*. 429-431.
París, Johan de, jutglar del infant Johan. 32, 335.
París, Matheu. 383.
Partus. — V. Perthus.
Pasquala, cambrera. 135.
Pasquet, Bonanat. 150.
Passapassa, renom d'un tragitador de mans. 13.
Passarell, juheu de Perpinyà resident a Barcelona, mestre de cortines. 56, 60.
Pau, Na, filla de Francesch de Pau. 138, 139.
Pau, Elionor de, serventa de la reyna Violant. 143.
Pau, Francesch de, conseller y camarlench de Johan I, majordom de Violant. 137-139, 144, 145, 328, 431.
Pau de Perpinyà, llinatge dels. 139.
Paule, Johan. 366, 367, 371.
Paululli, Johan, notari. 2.
Pausanias. 363.
Pavía, Albamunt de. — V. Albamunt de Pavía, Elionor.
Pedralbes, Monestir de. 3, 4, 158, 197, 198, 401, 403.
Pedralbes, Reyna de. — V. Elisenda de Montcada.
Peguera, Andreu de, senyor del castell de Balsareny. 258.
Peguera, Ramon de, majordom y conseller de la reyna Violant. 163.
Peiegrí, jutglar d'Elionor de Sicilia, pare de Pellino de Catapun. 8.
Pellicer, apotecari de Gerona. 82.
Penadès. — V. Panadès.
Penaguila. 47, 421.
Penavera, Bernat de, tresorer de Johan I. 400, 402, 403.
Penyíscola. 405.
Peralada. 289.
Perapertusa, Francesch de, serventa de la reyna Violant. 143.
Peratallada, Castell de. 215.
Percet. 387.
Perdiguera. 36.
Perdome, ministrer de Johan I. 146.
Pere, citació del *capbreu del 1380*. 369.
Pere, mestre, marit de Na Sibilia, ministrer. 13, 351.
Pere, astralabre. 374.
Pere, sastre. 258, 259.
Pere el catòlich, I de Catalunya, II d'Aragó. 132, 164, 190.
Pere el Gran, II de Catalunya, III d'Aragó. 380.

Digitized by Google

Pere el Ceremoniós, III de Catalunya, IV d'Aragó, pare de Johan I. xii, 1-3, 5-9, 11-13, 15, 16, 18, 20-23, 25-37, 39-46, 48-51, 53-60, 62-77, 80-85, 88, 94, 95, 97-112, 114, 116, 118-131, 139, 143, 159-162, 164, 174-178, 180, 183, 184, 189, 197, 198, 199-203, 209, 211-215, 217, 221, 226, 228-232, 235, 240, 242, 243, 249, 252, 258, 264, 266, 275, 277-279, 292, 305, 316, 317, 322, 324, 325, 328, 333, 359, 366, 368, 371-376, 381, 384, 385, 389, 392-394, 396-400, 410, 411, 419-423, 425-428, 432-438. — *Infant.* 374. — *Crònica.* 3, 380, — *Muller de.* 215.
Pere de Castella, Comte. 295.
Pere I de Castella. 3, 25, 28, 34, 189, 410.
Pere, Infant, germanet de Johan I, 193.
Pere, Infant, fill de Johan I y de Violant. 136.
Pere d'Aragó, Infant, frare franciscà. 22, 75, 198-200, 249, 266, 384.
Pere d'Elna, Fra. 403.
Pere de Carinyena. — V. Carinyena.
Pereç. — V. Pérez.
Perelló, Font del. — V. Font.
Perellons. — V. Perellós.
Perellós, En. 308.
Perellós, vescomte. 127.
Perellós, Constança de, llevadora y donzella de Violant. 115, 131, 143, 161, 428.
Perellós, Francesch de, marit de Na Constança de Perellós. 17, 143, 428.
Perellós, Johana de, serventa de la reyna Violant. 143.
Perellós, María de, serventa de la reyna Violant. 143.
Perellós, Ponç de, conseller y escuder de Johan I. 175.
Perellós, Ramon de, íntim de Johan I. 56, 360, 387.
Perellós, Violant de, serventa de l'infanta Violant. 128, 129, 143.
Pérez, fuster de Barcelona. 93.
Pérez d'Arenós, Exemén, camarlench de la reyna Violant. 66, 144.
Pérez d'Urríes, Jordan. 175.
Pérez, Sanxa, filla de Pere Martínez de Camacurta, de Saragossa. 398, 399.
Pérez, Toda, primera dama en la Casa de Violant de Bar, mare de N'Aymerich de Centelles, germana del arquebisbe de Saragossa. 106, 113, 231.
Periç del Rey, Miguel, cavalleriç del infant Johan. 28.
Pericó. — V. Dezplà; Sestret; Vendrell.
Perpenyà. — V. Perpinyà.
Perpenyan. — V. Perpinyà.
Perpinyà, Perpenyà, Perpenyan. 1-5, 7, 8, 11, 22, 23, 53-59, 61, 63, 66-68, 73, 96, 99-101, 103, 104, 106, 107, 110, 112-121, 137, 145, 149, 150, 167, 170, 199, 201, 202, 228, 229, 231, 240, 244, 262, 282, 284-286, 289, 293, 300, 304, 307, 308, 313, 327, 339, 341, 344, 348, 349, 354, 375, 387, 390, 395, 398, 405, 427, 429, 432, 434, 437. — *Capella de Sant Hipòlit.* 137, 139. — *Castell de.* 5, 6, 59, 60, 105, 119, 137, 192, 246, 313, 329, 330, 332. — *Consols y proboms.* 207. — *Convent de Santa María Magdalena de.* 151. — *Convent de Sant Salvador de.* 151. — *Devesa del castell de.* 313. — *Drap de.* 12, 91, 92, 129, 150, 357. — *Jubeus.* 22, 23. — *Porta d'Elna.* 61. — *Sant Johan de.* 2, 9.
Perpinyà Blan. — V. Blan de Perpinyà.
Perthus, Pertus, Partus. 115, 138. — Coll del. 7.
Pertús. — V. Perthus.
Pertusa, Jaume. 431.
Pertusa, Johan de. 431.
Perusa. 270.
Petaquí, Pere, mercader.
Petrarca, Francesch. 185, 414.
Phebus, Gastó. — V. Febus.
Philip. — V. Felip.
Picanill, Nofio de. 313.
Piedra, Monestir de. 107. — *Abat del Monestir de.* 107.
Pifet, músich. 257, 337, 344, 355, 356.
Pina. 133.
Pinós, Galceran de. 107, 159, 202.
Pinós, Bernat Galceran de. 114, 185, 189, 423, 433.
Pinós, Pere Galceran de. 114.
Pintors. — V. Cousio, J.; Lull.
Pinyol, Guillèm. 425, 427, 428.
Pirineus. 256.
Pisa. 266, 271.
Pisa, Rusticià de, companyó de captiveri de Marco Polo. 378.
Pla de Cabra. 257.
Planell, Ramonet de, armer. 102.
Planella, molí d'En. 124.
Planella, Ramon de. 62, 72, 158, 420.
Planella, Pere de, uxer y camarlench de Johan I, ambaxador a França per les esposalles de Johan ab Violant. 41, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 105-107, 124, 129, 266, 292, 354, 355, 422.
Planes, Dalmau, astralabe o astròlech de Pere III. 366.
Plini. 363, 379.
Plini, *el jove.* 363.
Plini, *el vell.* 363.
Pobla Tornesa, 57.
Poblet, Monestir de. 26, 33, 57, 84, 85, 124, 133, 197, 215, 232, 287. — *Abat de.* 48, 57, 128, 172. — *Palau reyal del Monestir de.* 215.
Poitou, *collibets del.* 414.
Pol, Bernat. 307.
Poliny, Huch de, cambrer. 128.
Pollio, cònsol a qui Virgili dedicà l'Egloga IV de les Bucòliques. 369.
Polo, Marco. 378.
Pomar, Johan de, sastre. 261.
Pompeu. 275.
Ponç, instrumenter. 340.
Poncer, ministrer del infant Johan. 131.
Poncet, músich ministrer. 349.
Pont, Esteve de. 114.
Pontiula, Landri de, coper de Violant de Bar. 175.
Pontiula, Luceta de. 175.
Pontons, Berenguer de, caballeriç de Sibilia de Fortià. 226, 392.
Porcians, Comte de. 119.

Digitized by Google

Porcians, Comtessa de. 119.
Port Obrit, Jaques de, jutglar de la reyna Sibilia. 341.
Portaceli, prior de. 126.
Portaubert, Isabel de, muller de Jacquet Portaubert. 144.
Portaubert, Jacquet de, ministrer de la reyna Violant. 144.
Portugal, *Rey de.* 266 : V. Anfòs IV. — *Reyna de.* 3. — *Infant de.* 146. — *Infanta de.* 372, 373.
Poses, *boschs de.* 287.
Poses, Miquel de, sotsveguer. 167.
Prades, Comte de, cosí de Johan I. 114, 206, 285, 293, 296.
Prades, Comte de les muntanyes de. — V. Villena, Marquès de.
Prades, muntanyes de. 66.
Prades, Pedro de. 189, 432.
Prat del Llobregat. 309.
Prats. 28, 34.
Prats de Molló. 114.
Prebost, Celaquin. 292.
Preda, Violant, serventa de la reyna Violant. 143.
Predicadors, Orde dels frares. 151, 200, 201. : V. Barthomeu, M.; March; Montsón, J. de; Saguarra, G.; Vicens Ferrer, Sant: V. Barcelona; Gerona; Manresa; Saragossa. — *Provincial de l'Orde de.* 191.
Pressò, Bernat, mercader de Barcelona, marit de l'ama de l'infanta Antonia. 134.
Pressò, muller d'En Bernat, ama de l'infanta Antonia. 134.
Príncep Negre. — V. Eduard d'Anglaterra.
Provença. 239, 319.
Pròxida, Constança de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143.
Pròxida, Johana de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143, 144, 145.
Pròxida, Nicolau de. 66, 114.
Pròxida, Olf de, governador del Regne de València, *lla Sexona.* 66, 114, 147, 174, 201, 246, 282.
Psaltiri. 151.
Puig, Egullosa del, donzella de la casa de Matha. 87.
Puig de França. 149. — *Notra Dona del.* 148, 194.
Puigalguer, mercader. 24.
Puigalt, Antoni de. 392.
Puigcerdà. 57, 114.
Puigvert, Cathalana de, ama del infant Martí. 23, 24.
Pujana, Senyor de. 79.
Pujol, March, cambrer. 174, 249.
Purgatori de Sant Patrici, El. 17, 173, 242, 360, 404.

Quart, majoral de. 85.
Queralps. 252, 253, 255.
Queralt. 329.
Queralt, Aldonça de, serventa de la reyna Violant. 138, 139, 143.
Queralt, Beatriu de, íntima de la reyna Violant, muller d'En Guerau de Queralt. 139, 185.
Queralt, Dalmau de. 114, 125.
Queralt, Guerau de, íntim dels reys Johan I y Violant. 114, 130, 181, 185, 244, 249, 390.
Queralt, Isabel de, donzella de, 128.
Queralt, Leonor de, cambrera de Violant de Bar. 125, 128.
Queralt, llinatge de. 125.
Querol, Pere, metge de la reyna Violant de Bar. 165.
Querol, Ramon, metge. 132, 133, 230-232.
Quexal. — V. Caxal, Pere.
Quilis, Feliu de, cambrer de la filla de Johan I y Violant, Na Elionor. 135.
Quilis, Francesch, cambrer de la Reyna Violant. 135.
Quintilià. 363.

Rabaça d'Alguer. 429.
Rabaça, Ramon, prebere de Vilafranca del Panadès. 369, 370.
Rafart, Fra Francesch, confessor de Johan I. 55, 174, 350.
Raixarch, Fra, menoret. 378.
Rajadell, Guillém de. 312.
Ramon, Frà, ermità monserratí. 32.
Ramon de Castellnau, Bernat. 304.
Ramon *de la Vanya*, sobrecoch de l'infanta Johana de Foix. 153.
Ramon de Montcada, Guillem. — V. Montcada.
Ramon de Serrià, Frare menoret. 199.
Ramon Vila, Jaume. — V. Vila.
Ramoneta o Johaneta, llevadora de Matha d'Armanyach. 78, 83.
Rasol, Guillèm de, metge cirurgià. 176, 234.
Raul de Cambrai, cançó de gesta. 379.
Raymar Ohem. — V. Reymaroem.
Rayner, Ramon, fuster de Gerona. 17.
Rech, Pere, brasser d'Arlès. 234.
Regiment de Princeps. — V. Roma, Gil.
Relat, Berenguer de. 55, 159.
Relligadors. — V. *Llibreters.*
Rellotges. 246-248.
Reserach, metge juheu. 15.
Ressellò. — V. Rossellò.
Revera, Madona. 2.
Rexach, Francesch, argenter de Barcelona. 32.
Rexach, Gilabert de, cavalleriç del infant Johan. 402.
Rey, Jutglar del. 341.
Reymar. — V. Reymaroem.
Reymaroem, astròlech alemany resident a Avinyó. 225, 387, 388.
Reynaldi, músich ministrer de Johan I. 338.
Reynals, Vescomte, missatger del Rey de Xipre. 158.
Rhin, riu. 379.
Rià, Johan de, ambaxador del Rey de França al de Castella. 64, 116, 202, 213.
Ribaure, Sanç de, metge. 34.
Ribelles, En. 349.
Ribera. — V. Boreau.
Ribes, Margarida de. 215.
Ribes, Salvador de. 299, 300, 305.
Ricart, Riembau lo. — V. Riembau lo Ricart.
Ricard II d'Anglaterra. 93.
Ricard, fill d'Enrich II d'Anglaterra. 383.
Ricard, Duch de Gloster, germà d'Eduard IV. 383.
Ricla. 286.
Riembau lo Ricart. 370.

Digitized by Google

Riolant. 379.
Ripol. — V. Ripoll.
Ribeyre. — V. Boreau.
Ripoll, monestir de. 188, 189. — *Abat de.* 128, 253, 258.
Riquier, Jaquet. 341.
Rius, Pere, clergue. 202.
Rius, Pere de, ministrer. 341.
Riusech, Castellana de, serventa de la reyna Violant. 143.
Riusech, Raymond de. 114.
Rivera. — V. Boreau.
Rives, Pere de, cavalleriç de la Casa de Matha. 87.
Riviere, Boreau de la. — V. Boreau de la Ribeyre.
Robert d'Artois. 392.
Robert de Bar. — V. Bar, Robert.
Robert de Nàpols. 239.
Robert, Llibre de Mestre. — V. *Llibre.*
Rocaberti. 68, 115, 117, 184, 189, 284, 289, 326, 401.
Rocaberti, Dalmau de, camarlench de l'infanta Violant de Bar, 143, 360.
Rocaberti, Elieta de, serventa de la reyna Violant de Bar. 143, 144, 145.
Rocaberti, Guerau de. 145.
Rocaberti, Guillèm Galceran de. 5.
Rocabertí, Johana de, serventa de la reyna Violant. 143.
Rocabertí, Vescomte de. 66, 189, 299, 302, 308, 428, 432, 433. — V. Roda, Vescomte de.
Rocabertí, Vescomtessa de. 303.
Rocafort, En. 249.
Rocha, Llorenç, argenter de Barcelona. 148, 216.
Rochaberti. — V. Rocaberti.
Rochafort, Johan de. — V. Johan de Roquefort.
Roda, Beatriu de, serventa de la reyna Violant. 144.
Roda, Comte de. — V. Abella, Berenguer d'.
Roda, Vescomte de. 39-42, 44, 62, 63, 126, 127, 134, 147, 184, 241, 262, 266, 270, 327, 338, 342, 343, 360, 390, 403, 420, 427, 430.
Roda, Monestir de Sant Pere de. 133, 134.
Rodes. 406. — *Mestre de l'Orde de.* 175, 243, 279, 280, 288, 305, 406.
Rodríguez, María, nana de la Casa de Violant. 143, 144.
Rohan. 44.
Roiç, Blanca, donsella de l'infanta Violant de Bar. 143.
Roland. 379. — *Cançó de.* 61.
Roma. 266.
Roma, Cort de, la cort pontificia. 113, 193, 196, 203, 221, 283, 344, 346, 375, 397, 398.
Romà, Imperi. 371, 416.
Roma, convers relligador. 145.
Roma, Gil, Frare de Sant Agustí, *Regiment de Princeps.* 244.
Romana. 34.
Romaní. 322.
Romanía. 150, 210, 260, 295, 301.
Romeu, fuster geroní. 75.
Romía, Na, cambrera de Blanca de Manresa. 4.
Ronçasvalles. — V. Roncesvalles.
Roncesvalles, Ronçasvalles, Roncesvalls. 379. — *Monestir de.* 401-403, 405, 407. — *Prior del Monestir de.* 402.
Roncesvalls. — V. Roncesvalles.
Rondols, Bord de, escuder de N'Ot de Moncada. 308.
Roquefort, Johan de. — V. Johan.
Ros, Berenguer, sotbatlle. 167.
Ros de Valencia, Pere, metge. 3.
Ros. — V. Rosso.
Rosa. — V. Rose.
Rosanes, Roger, de. 147.
Rose, riu. 186, 379.
Rose. — V. Roses.
Roses, Rose. 20, 96, 105, 419, 420.
Rosselló, Rosselló. 73, 79, 115, 427, 437. — Comtat de. 54, 56, 104, 241, 252, 253, 293, 295, 308, 326, 336, 351, 352. — *Governador de.* 378, 390. — *Portaveus de Johan I del.* 392. — *Procurador del.* 313, 333. — *Vicegovernador del*: V. Arnau.
Rosselló, Gerard de. — V. Gerard.
Rosso, Ros, Rigo, Comte sicilià. 108, 118.
Roure, Arnau, batlle de Barcelona. 170, 298, 309.
Roures. 36.
Rueda, abat de, 67.
Rull, Berenguer, comit, patró de la galera de Bernat de Cabrera. 20.
Rumania. — V. Romania.
Rusticià de Pisa. — V. Pisa, Rusticià de.

Sabadell. 228, 256.
Sabaden, Comte de. 283.
Sabadia, Pere. 168.
Saboya. 278.
Sacer, arquebisbe de. 432.
Saco, María, monja, devota o beguina barcelonesa. 64, 390.
Sacosta, Pere. — V. Ça Costa.
Safenyach. — V. Sarenyach.
Sagarriga, Francesch, oficial de Johan I a Mallorques. 388.
Sagrera, Pere, sotsadzembler. 57.
Saguarra, O. P., Fra G. 200, 201.
Saguer, Pere, cornamusaire de la casa del Duch de Gerona. 8.
Sala, Jaume, mercader. 149.
Salandi, Celandi, Jaume; jutglar geroní, tocador de lahut, pellicer. 14.
Salces. — V. Salsses.
Salses. — V. Salsses.
Salsses, Salces, Salses. 62, 68, 95, 96, 119, 142, 352. — *Castellà de.* 304, 336.
Salvador, Esteve, comprador y cambrer de Johan I. 143, 144, 145, 256, 330, 374.
Samalús. 59.
Samuel, Johaní, juheu, ministrer d'instruments de corda de Casa l'infanta Violant. 143.
Sanç, Fra, confessor de Pere III, bisbe de Taraçona, després arquebisbe de Tarragona. 197.
Sança, Sor, beguina de Barcelona, 151.
Sanchez, María, lavanera de Violant. 128, 144.
Sanpedor. 5.
Sant Adrià del Besòs. 69, 287, 289.
Sant Andreu. 10, 35.
Sant Andreu de Palomar. 69, 70, 333, 435. — *Vernedes de.* 69, 287, 289.
Sant Boy. 165, 233, 289.

Digitized by Google

Sant Celoni. 10, 15, 221, 230, 251, 257, 380, 422.
Sant Climent. 36, 289.
Sant Climent, Senclimen, Francesch de; majordom de Johan I. 96, 104, 113, 306.
Sant Colgat. — V. Sant Cugat.
Sant Cugat, Sant Colgat. 179, 228, 267. — *Abat de.* 21, 27, 279. — *Monestir de.* 27, 33, 35.
Sant Dionis, Narcís de. 194.
Sant Esteve. 36.
Sant Esteve de Litera. 25.
Sant Feliu. 269, 273.
Sant Feliu de Guíxols. 262, 266.
Sant Feliu de Llobregat. 125, 228, 229, 263, 309, 350, 358, 389.
Sant Geroni de la Vall d'Ebron, monestir de. — V. Barcelona.
Santiago, Mestre de. 175.
Sant Iscle. 15.
Sant Jaume de Galicia. 225, 317.
Sant Johan de la Penya, abat. 432.
Sant Lari, Mariana de, donzella de la casa de Matha. 87.
Sant Luch, Janí o Johaní de. 336, 338.
Sant Martí, Castell de. 294.
Sant Martí de Canigó, Monestir. 60.
Sant Martí de Provençals. 289.
Sant Martí, María de. 145.
Sant Matheu. 34, 57, 130, 356.
Santmenat, En. 293.
Santmur, Pere de. 326.
Sant Pare. — V. Papa.
Sant Pau, prior de. 381.
Sant Peiraval, Agnès de, donzella de la casa de Matha. 87.
Sant Pere de Calandra. 34.
Sant Pere de Riudevitlles. 33.
Sant Pere de Roda, Monestir de. — V. Roda.
Sant Roma, Johan de. 147.
Sant Sadurní. 10, 34.
Sant Seloni. — V. Sant Celoni.
Sant Vicens dels Horts. 289.
Santa Coloma de Gramanet. 289.
Santa Coloma de Queralt. 252.
Santa Cristina, abat de. 67.
Santa María d'Albarracín. 47, 48. — *Bisbe de.* 283.
Santa María Sardenay. 193.
Santa María, Galera. 182.
Santa Pau, Beatriu de, serventa de la reyna Violant. 143.
Santa Pau, Elionor de, donzella de l'infanta Violant d'Aragó. 128, 145.
Santa Pau, Huch de, camarlench de Pere III. 114, 128.
Santa Pau, Marquesa de. 394.
Santa Pau, Pons de 5.
Santa Pau, Sibilia de, serventa de la reyna Violant. 143.
Santa Victoria, abat de. 67.
Santes Creus, Monestir de. 10, 33, 48. — *Abat de.* 128, 244.
Santonge, senescal de. 281.
Saragoça. — V. Saragossa.
Saragocí, de Mallorques. 226, 392.
Saragossa, Çaragoça, Saragoça, Seragoça. 10, 12-14, 22, 27, 30, 33-36, 46, 47, 53, 54, 67, 78-80, 84, 86-88, 92, 107, 110, 111, 132, 134, 145, 146, 148-151, 161, 178, 179, 189, 190, 206, 215, 216, 231, 232, 234-236, 241, 242, 255, 256, 261, 262, 270, 272, 277, 281, 284, 286, 290, 291, 295, 300, 312, 317, 321, 326, 331, 335, 337, 339, 376, 391, 398, 408, 409, 426, 432, 437. — *Abat de Sant Joban.* 36. — *Abat de Sant Salvador de.* 67. — *Aljafaría de.* 13, 36, 215, 290, 321, 330, 432, 433. — *Ardiaca de.* 67. — *Arquebisbe de.* 27, 33, 35, 47, 66, 101, 102, 114, 127, 146, 224, 231, 240, 284, 291, 304, 432, 433: V. Gurrea, Johan de. — *Arquebisbat de.* 233. — *Agustins.* 151. — *Çalmedina de.* 399. — *Carmelites.* 151. — *Casa Montflorit de.* 215. — *Convent de fra menors.* 84, 85, 132, 172. — *Hospital Real y General de Nostra Senyora de Gracia de.* 409. — *Juheus de.* 327. — *Jurats y proboms de.* 49, 53, 87, 110, 112, 114, 215, 290, 432, 433. — *Mercedaris.* 151. — *Meri.* 270, 280, 321, 373, 391 : V. La Costa, P. de. — *Palau de.* 35, 433, 434. — *Porta de Toledo de.* 29. — *Plaça del Mercat de.* 29. — *Portant veus de governador de.* 223. — *Predicadoresses de.* 151. — *Prior del Pilar.* 101. — *Prior de Sant Salvador de.* 101. — *Seu de.* 52, 127, 432, 433. — *Esglesia de Sant Antoni de.* 152. — *Esglesia de Santa Engracia.* 35. — *Esglesia de Sant Salvador de.* 90, 101, 432.
Saranyena. — V. Cerinyena.
Sarenyach, Safenyach. 63.
Sarrabins. 206, 223, 235, 239, 240, 313, 358, 359, 407. — V. Vall d'Almonacid; Xàtiva; Abrahim; Acequ, H.; Alfayat, M.; Alfuley; Atzora; Manices.
Sarraii, Bernat. 374.
Sarta, Berenguer, prothonari de Matha. 80.
Sástago. 390.
Sastres. — V. Bonini, F.; Pomar, J. de; Vidal.
Satorra. — V. Çatorra.
Saucerre; Loys de, condestable de França. 281, 283.
Saula, Johan. 231.
Sauri, especier de Saragossa. 151.
Savoya. — V. Saboya.
Saydía, La. 78.
Sayol, Ferrer, de Casa la reyna Elionor. 250.
Sbert, Jaume, mercader barceloní. 152.
Scala Dei, Monestir de. 136. — *Prior de.* 133, 136.
Scaramp, Franci. 149.
Scaramp, Luqui, genovès nomenat ciutadà de Barcelona. 142, 149.
Scipió. 363.
Seca, Vall de. — V. Vall de Seca.
Secretaris reyals. — V. Bonastre, B. de; Johan, J.; Metge, B.; Tarrega, P. de; Tibaut.
Segales, Pere, porter reyal. 177.
Segarra, Berenguer, arxiver de Pere III. 175, 176.
Segorb. 66. — *Bisbe de.* 67, 114.
Sellarés, En. 107.
Selva, Fra Pere, ermità. 386.
Selva, La. comarca. 176.
Sèneca. 360.
Senesorques, frare del Cistell. 45.
Senesterre, *senescal de.* 147.
Sengarre. 36.
Sent. — V. Sant.
Senclimen. — V. Santcliment.

Digitized by Google

Sera, En. 311.
Seragoça. — V. Saragossa.
Serapis. 364.
Serdenya. 28, 44, 53, 66, 97, 123, 142, 182, 189, 283, 295, 296, 298, 324, 326, 329, 360, 426, 430. — *Expedició reyal a.* 386. — *Guerra de, del 1352-55 entre Pere III y 'ls genovesos.* 28.
Serra dels Vigatans, Bernat. 168.
Sessa, Cessa. 13, 35, 36, 89.
Sesse, López de. — López.
Sestret, Pericó. 55.
Setsan, ministrer. 257, 356.
Seu d'Urgell. 57. — *Bisbe.* 114, 136, 156, 258. — V. Urgell.
Seus, Johan. 341.
Sexat, Martí, ministrer del Comte de Foix. 146.
Shakespeare. — *Macbeth.* 365. — *Ricard III.* 384.
Sibilia, dida de l'infant Johan a Lleyda y fins a Osca en el primer viatge a Saragossa. 12, 13.
Sibilia, muller d'En Ferrer de Canet, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143.
Sibilia de Fortià, muller de Pere III en quartes noces, marastra de Johan I. 95, 97, 99-102, 107, 112, 113, 115, 120, 122, 124, 127, 130, 132, 188, 189, 198, 199, 226, 280, 341, 392, 428, 432-434.
Sicilia. 2, 3, 19, 94, 96-100, 108-111, 118, 121, 123, 159, 160, 162, 189, 281, 294, 296, 304, 318, 329, 349, 354, 425, 426. — *Illa.* 368. — *Infanta de.* 403. — *Rey de.* 341: V. Fadrich III; Lluís; Martí de Sicilia. — *Reyna de* : Vegis Constança d'Aragó; Elisabet de Carintia; María de Sicilia.
Sicilia, Johan, mestre en Medicina. 28.
Siena. 324.
Silias, citació de Bernat Metge. 141.
Simon, barber de Johan I. 273.
Simon, dentista de Valencia. 212.
Simon, jutglar de viola del Rey de França. 341, 356.
Simon, Danis, jutglar del Rey de Navarra. 4.
Sixena, Xixena. 33, 35. — *Jurats y homens bons.* 47. — *Monestir de.* 48. — *Prioressa de.* 133.
So, Bernat de, conseller y camarlench del infant Johan, majordom de Pere III. 58, 65, 249.
Solà, Pere, escolà. 267.
Soldevila, Pere, ciutadà de Manresa. 4.
Soler, Pere, missatger de Valencia a la Cort reyal. 170.
Soler, falconer de Valencia. 299, 301, 302.
Soler de Vilardell, Vinardell, heroi català llegendari. 423. — *Drach d'En.* 379, 380. — *Espasa virtuosa d'En.* 380, 381, 423.
Solera, Na, muller d'En Pere Camós, llevadora de Na Elionor de Sicilia, 1, 2.
Solsona. 153.
Somni. — V. Metge, Bernat.
Soques, Guillèm, jutglar de Sibilia de Fortià. 341.
Sora, castell de. 371.
Soria. 284.
Sos, Bernat de. — V. So, Bernat de.
Spanya. — V. Espanya.
Spital. — V. Hospital.
Stromann, ministrer de Johan I. 347, 350.
Subirats, Johan de, ajudant de falconer. 144.
Suera. 36.
Suetoni. 363, 378.
Sulpicius Maximus, A. 378.
Surbe, Nicolau, servent de Matha d'Armanyach. 70.

Tàcit. 378, 413.
Tahust. 49.
Talarn, Acart de, noble de Tarragona. 34.
Tamarit. 57.
Taraçona. 197, 202. — *Bisbe de.* 48, 66, 101, 114 : V. Sanç, Fra. — *Degà de.* 248.
Tardayanta. 33.
Tartaria. 378.
Tarragona. 7, 34, 36, 128-130, 141, 147, 164, 197, 202, 213, 267, 314, 377, 423. — *Arquebisbe de.* 70, 121, 202 : V. Sanç, Fra. — *Call y jubeus de.* 331. — *Degà de.* 248. — *Seu de.* 52.
Tarragona, Barthomeu, sabater. 269.
Tàrrega. 31, 213.
Tàrrega, Pere de, secretaría del infant Johan. 39, 319.
Tartaria, *Or de.* 125.
Tauris, *Vellut del.* 260.
Tech, riu. 114.
Teixidor, Berenguer de, notari de Berga. 156.
Temple, Ordre del. 392.
Ter, riu. 256.
Termens, Jaume de .358.
Terol. 328. — *Justicia de Terol.* 355.
Terovana, cardenal de. 182.
Terrassa. 33, 228.
Terré, Bernat, especier geronès. 19.
Thesaurus pauperum. 366, 367.
Thoda, Dona. — V. Toda.
Thomàs. — V. Tomàs.
Thomàs, jutge. 214.
Thous, Asbert de, maestre de Montesa. 127.
Thous, Ramon de. 326.
Tibau. — V. Tibaut.
Tibaut, Hocie, secretari de Carles V de França, ambaxador en l'afer del matrimoni de Johana de Valois. 64, 431.
Tibaut, ministrer del infant Martí. 336, 352, 353.
Tibaut de Barrenes, ministrer de Johan I. 146, 338.
Tigalerius, Llop, músich ministrer de Johan I. 338.
Titus Livius. 239, 243, 318, 410.
Toda, Dòna. — V. Pérez.
Todo, En. 313.
Todorich, llibre de. 241.
Toló, García de. 153.
Tolosa. 250. — *Jochs Florals de.* 416.
Tomàs, jutge. 214.
Tomàs, Guillèm, metge de Martorell. 219, 220, 227, 231, 236, 238, 396.
Tomasi, ministrer del tragitador Mathieu. 358.
Torena, Comte de. 337.
Torena, Duch de. 436, 437.
Toroana, cardenal de, cosi de Matha d'Armanyach. 74, 80, 253.

Digitized by Google

Torre, Francesch. 197.
Torre d'en Barris, Torre d'en Barra. 36.
Torrella, Berenguer, mestre de física. 13.
Torrella, Bernat. 87.
Torrelles. 56.
Torreni, Françoy, nan y ajuda de cambra de la casa del Duch de Gerona. 8, 13, 14, 23.
Torres. 36.
Torroella, *jurats y proboms de.* 121.
Torroella de Montgrí. 5, 420, 431.
Tort, Ramon, caçador. 31.
Tortosa. 34, 36, 41, 51, 66, 79, 80, 130, 147, 254, 255, 277, 281, 282, 295, 310, 331, 426, 432. — *Aljama y jubeus de.* 331. — *Batlle* 267. — *Bisbe de.* 67, 113, 120, 174, 279 : V. Vilaregut, Antoni, de. — *Cambrer reyal de.* 80. — *Castell de.* 193, 215, 331. — *Riu de*: V. Ebre. — *Vicari reyal de.* 314.
Tossell, Miguel, especier y confiter. 254.
Tous, Bernat de, veguer de Barcelona y del Vallès. 5, 167.
Toya, Examen de. 144.
Tractat de Armoria. — V. Vila, Jaume Ramon.
Tractat de la generació. — V. Avicenna.
Tractat referent a novelles oordnacions en batalles. 325.
Tragurà, Jaspert de, cavaller conseller de Pere III. 5.
Tranadell. 47.
Trastamara. — V. Enric II de Castella, Enrich III de Castella, Ferran d'Antequera, Johan I de Castella.
Traves. 375.
Trèmicen, *Rey de.* 261, 315, 316.
Tremp. 57.
Tresbens, Bartomeu, astròlech. 387, 389.
Tresguidi, Maurici de. 203.
Tricot, Jaquets, músich de la cort de Pere III (cornamusa). 12.
Tripa de Vacha, jutglar d'Huch de Camarley. 341.
Tristany ystoriat. 239. — *Llegenda de Tristany.* 61.
Trobadors. — V. *Jutglars.*
Troya. — V. *Histories Troyanes.*
Troyes, Dolta de. — V. Dolta.
Troyès, Guichard de. — V. Guichard de Troyes.
Troys, Jaquet de. 336.
Trull, Pere, porter de N'Elisenda de Montcada. 4.
Tudela. 284.
Turena, Duch de. 345.
Turena, Duquessa de. 345.
Turena, Vescomte de. 281.
Turot, Johaní de, cuyner de la Casa de Matha. 87.
Tuyar, Fontanes de. — V. Fontanes.

Ubach, Silvestre. 240.
Ubalín, ministrer del Comte de Foix. 318.
Uguet. — V. Uguets.
Uguets, Huguets, Uguet, ministrer austriach. 352.
Ulldecona. 34, 36. — *Comanador d'.* 282.
Ultramar. 108, 261.
Urbà V, papa. 42, 44, 197.
Urbà VI, papa. 104, 185, 197-201, 203, 204, 264, 425.
Urgell. 110, 305.
Urgell, Seu d'. — V. Seu d'Urgell.
Urgell, Bisbe d'. — V. Seu d'Urgell.
Urgeli, Comte d'. 57, 61, 80, 102, 112, 114, 117, 244, 316, 319, 339, 348, 349, 357, 376, 400, 401, 405, 407. — V. Jaume d'Urgell.
Urgell, Comtessa d'. 35, 66, 78, 102, 376, 395. — V. Isabel d'Aragó; Montferrat, Margarida de.
Urgellés, Guerau, sastre de Barcelona. 168.
Urilla. 429.
Urrea, Isabel d', serventa de l'infanta Violant de Bar. 128, 143.
Urrea, Llop de. — V. Gurrea, Llop de.
Urries, Jordan d'. 25.
Urriols, Vicens d'. 297.
Uxò, Vall d'. — Vall d'Uxò.

Vacha, Tripa de. — V. Tripa de Vacha.
Vaderies, rector de. 79.
Valdigna. — V. Valldigna.
Valencia. 6, 25, 75, 86, 236, 284, 298, 374, 420, 421. — *Aljames de.* 6 : V. Valencia, ciutat. — *Batlle del regne de.* 312. — *Cardenal de.* 101, 245, 283, 288, 289, 290, 329. — *Portantveus de Joban I en el regne de.* 298.
Valencia, Ciutat de. 1, 16, 32, 53, 56, 58, 61, 66, 71-73, 77, 78, 83, 85, 86, 95, 99, 100, 105, 110, 128, 130, 131, 134-136, 144, 145, 147, 150-152, 155, 156, 164, 172, 173, 178, 180, 182, 195, 196, 212, 214, 215, 227, 228, 235-238, 245, 249, 254, 260, 264, 272, 281, 287, 288, 298, 299, 304, 313, 321, 326, 329-332, 340, 342, 356, 372-374, 377, 378, 387, 390, 394, 396-398, 411, 420-422, 426. — *Agustins.* 90. — *Aljama de jubeus de.* 78, 330, 389. — *Altar de l'Esperanza.* 90. — *Albufera de.* 329. — *Batlle general.* 282, 329, 330, 407. — *Bisbe de.* 49, 67, 95, 101, 102, 105, 107, 113, 114, 184, 198, 213, 221, 236, 237, 281, 284, 289, 293, 294, 299-302, 312, 331, 395, 396, 404, 408, 421 : V. Vilaregut, Berenguer de. — *Carrer de la Mar.* 32. — *Cases de Sant Jaume d'Ucles.* 310. — *Cofradía del Benaurat Sant Antoni de.* 90. — *El Puig de.* 56. — *Consellers, jurats y proboms.* 110, 112, 114, 130, 170, 194, 202, 206, 237, 310, 397. — *Justicia criminal de.* 407: V. Johan. — *Governador de.* 223, 392, 397, 438. — *Monestir de Cartoxa de.* 196. — *Mores jutglaresses de.* 358. — *Palau reyal de.* 213-216, 287, 288, 321, 329-331, 377. — *Setis de*, de 1363 y 1364. 28. — *Seu de.* 52. — *Torres de Quart* : V. Quart, *majoral de.*
Valencia, Mossèn de. 75.
Valer de Mallorques. 378.
Valeri Màxim. — V. *Valerius Maximus.*
Valerius Maximus. 243, 360, 410.
Vall d'Almonacid, *moros de la.* 393.
Vall d'Arabues, *jurats del.* 284.

Digitized by Google

Vall d'Aran. 279, 329.
Valldaura, *Casa del Rey Johan I a.* 332, 333.
Vall d'Ebron. 152. — Monestir de Sant Geroni de la. — V. Barcelona.
Vall de Seca. 47.
Valldigna, *abat de.* 67, 421.
Valldonzella, Monestir de. 229, 267.
Vall d'Uxò. 420. — *Castell.* 420.
Valles, *Veguer del.* 160, 392, 393: V. Tous, B. — *Vicari del.* 238, 290.
Vallespir. 104.
Valloban, *barquer del.* 35.
VALLORIA, Bartomeu. 125.
VALLS, Pere. 182.
Valltrayguera. — V. Valtriguera.
VALOIS. — V. CARLES V DE FRANÇA; CARLES VI DE FRANÇA, JOHANA DE VALOIS; MARIA DE VALOIS.
Valtriguera. Valltrayguera. 34, 130.
VAY, Gil de, cambrer de N'Elionor de Sicilia. 2.
VEIA, Johan de, apotecari de la cambra de la Duquessa Matha.7 9.
Vendrell. 34, 36.
VENDRELL, Pericó, mercader de Barcelona. 56.
Venecia. 29, 305, 411. — *Drap d'or de.* 91, 264. — *Seda de.* 144.
VENECIA, Antoni de. ministrer de Casa l'infanta Violant. 143.
VENEGUÍ, músich ministrer de Johan I. 343.
VENERIA, Princep de la. — V. FEBUS, Gastó de. 212.
VERA, María de, serventa de Violant de Bar. 143, 145.
VERDAGUER, Jaume. 213, 421.
VERELIN, ministrer del Comte de Foix. 347.
Verges, *Setge de.* 427.
VERGES, fra. 244.
VERGUA, Fernández de, recaptador en Aragó. 48.
VERONA, senyor de. — V. ESCALA.
VESPASSIÀ, emperador. 364.
VESPÍ, Alexandre del. 212.
VIANA, DELFÍ DE. 74.
VICENS FERRER, O. P., Sant. 197, 201, 439.
VICENT, Maestre. 197.
Vich. 5, 15, 29, 65, 81, 124, 132, 151, 164, 227, 247, 252, 255, 256, 264, 287, 290, 293, 298, 340, 348, 350, 351, 357, 393, 428. — *Aljana de.* 6. — *Bisbe de.* 113, 302, 316. — *Plana de.* 309.
Vida, Llibre de. 365-367.
VIDAL, sastre. 259, 269.
VIDAL d'Osca, juheu venedor de vels. 150.
VIDAL, Francesch, peyer de Gerona. 16.
VIDALA, Elisen, dida del fill de la Guillemona. 4.
Viebra, *Capell de sol de.* 263.
Viena. 352.
VIGORÓS, Johan, mestre de física. 13.
VILA, Jaume Ramón. *Tractat d'Armoría.* 341.
Vilabertran, abat de. 128.
VILADEMANY, Agnès de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143.
Vilafamens. 34.
Vilafranca del Conflent. 114.
Vilafranca del Penedès, Vilafrancha del Panadès. 10, 33, 34, 36, 165, 189, 195, 229, 238, 259, 261, 262, 291, 294, 308, 314, 369, 370, 382, 386, 428. — *Drap de.* 91. — *Lli de.* 210. — *Menorets de.* 151, 340. — *Portal dels Teyers de.* 238, 267.
Vilafrancha. — V. Vilafranca.
VILALTA, Bernat de. 174.
VILAMUR, Vescomte de. 14.
Vilanova. 427, 428. — V. Geltrú.
VILANOVA, En. 284.
VILANOVA, Arnald de. 395.
VILANOVA, Francesch de. 153.
VILANOVA, Pons de. 263.
Vilanova Sant Jordi. 56.
VILARDELL, SOLER DE. — V. SOLER.
VILAREGUT, llinatge dels. 156.
VILAREGUT, majordom. 360.
VILAREGUT, Antoni de, bisbe de Tortosa. 66, 114.
VILAREGUT, Berenguer de, bisbe de Valencia. 66, 249.
VILAREGUT, Carroça de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143.
VILAREGUT, Jaume. 431.
VILAREGUT, Nicolau de. 114.
VILAREGUT, Ramon de. 431.
Vilareyal. 34, 46, 57, 420, 421.
VILARIG, Galceran de, majordom de Sibilia de Fortià. 95, 107, 112, 113, 117, 118, 199, 280, 300, 302, 308.
Vilarnadal, *bases de.* 303.
VILARNAU, En, caballeriç de l'infanta Violant de Bar. 300, 143.
Vilarodona. 184, 257.
VILARS, senyors de. 283.
VILATORTA, Guerau de, escrivà de ració de la casa de Matha. 87, 108, 143.
Vilella. 35.
Vileynes, veguer de. 294.
Villafamey, *comenadors y homens de.* 130. — *Castell de.* 130.
VILLENA, Marquès de, comte de les Muntanyes de Prades. 66, 75, 95, 107, 114, 146, 174, 203, 224, 251, 280, 281, 284, 315, 321, 322, 348.
VILLIERS, cavaller francès. 146.
Vinaixa. 10.
VINARDELL, SOLER DE. — V. SOLER DE VILARDELL.
VINATEA, Nicholau de. 264, 282.
VINTIMILLA, Francesch de. 118.
VINYALES, Violant, serventa de la reyna Violant. 143.
VIOLANT D'ARAGÓ, Infanta, primogènita del infant Johan y de Violant de Bar, maridada ab Lluís d'Anjou. 126-129, 132, 136, 138-140, 430, 431.
VIOLANT DE BAR, segona muller de Johan I y ab ell reyna d'Aragó, filla de Robert de Bar y de María de Valois. 85, 93-96, 98-107, 110, 112-124, 126-157, 161, 162, 164-166, 169, 175, 181, 184, 189, 194, 195, 212, 214-217, 221-226, 230-234, 239, 242, 245, 251, 254, 256-259, 261, 263, 265, 267, 269, 271, 273, 277, 278, 285, 286, 289, 290, 293, 294, 307, 312, 316, 322, 337, 341, 348, 352, 354, 356, 360, 376, 377, 386, 392, 423, 425, 427-429, 431, 432. — *Tresoreria de la Reyna.* 1. — *Casa de.* 96, 106, 143, 144. — *Confessor de.* 125.
VIOLANT, Madona, tia de Joan I, germana d'Elionor de Sicilia. 3.
VIOLANT, muller d'En Jaume de Montpeller. 375.

Digitized by Google

VIOLANT, Johan, esclau, de la reyna Violant. 144.
VIRGILI MARO, Publi. 239, 364, 368, 369. — *Bucòliques*. 369. — *Eneida*. 368. — *Geòrgica*, 364.
VIRTUT, Comte de. — V. GALEAZO, Johan.
VISCONTI, Bernabó, senyor de Milà. 44, 45, 94, 95, 278, 311, 345.
VIVERS, Cresques de. — V. CRESQUES de Vivers.
VIVONA, Arnald de. 281.
Voló, El. 285, 352.
Vuldemor, riu. 256.
Xàtiva. 66, 67, 71, 79, 223, 297, 374, 421. — *Sarrabins de*. 374, 421.
Xaxonam. — V. Xixona.
Xantres. — V. *Músichs*.
XEMENIÇ D'ALARANO, Johan. 36.
Xerta. 36, 243, 426.
Xexona. — V. Xixona.
XIMENEZ, Francesch. 322.
XIMENEZ DE RUEDA, Martí. 237.
XIMENIÇ. — V. EXIMENIÇ.
Xipre. 241, 296, 314, 378, 403. — *Ocells de*. 59, 150. — *Or de*. 359. — *Reys de*. 158, 173, 241, 243, 263, 271, 293, 300, 301, 308, 313, 318. — *Vánovas d'obra de*. 20.
XIVA, Marieta de, servicial o cambrera del infant Johan. 9, 14.
Xixena. — V. Sixena.
Xixona, Xexona, Xaxonam. 282, 421.
YERBA, Urraca de, serventa de l'infanta Violant de Bar. 143.
YOLANDA. — V. VIOLANT.
YOLANT. — V. VIOLANT.
Yprés, *drap d'*. 23.

Aquest índex alfabètich ha estat compost pel senyor Agustí Palau.

Digitized by Google

Digitized by Google

AQUEST ESCALABORN HISTÒRICH SE TERMENÀ
D'ESTAMPAR LA DIADA DE MONSENYER SANT
JORDI, PATRÓ DE CATALUNYA, DEL ANY
DE NOSTRE SENYOR MIL NOUCENTS
VINTINOU, EN ELS TALLERS TIPO-
GRÀFICHS DE LA CASA PRO-
VINCIAL DE CARITAT
DE BARCELONA

LAUS DEO

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

b89038974432
b89038974432a
Digitized by Google

DEMCO

Digitized by Google

b89038974432
b89038974432a

Digitized by Google